

ACTA HISTORICA HUNGARICA TURICIENSIA **XXX. évfolyam 2. szám**

Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata
2015/A.

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET 71. SZ. KIADVÁNYA

Zürich, Budapest, Adelaide, Athén, Bangkok, Beijing, Beregszász, Boulogne
Sur Mer, Brno, Carrigmore, Csikszereda, Felsőőr, Heidelberg, Helsingborg,
Honolulu, Koppenhága, Lendva, London, Pozsony, Szabadka, Vancouver

Szerkeszti **a ZMTE Tudományos Tanácsa**

BÉRCZI Szaniszló C. Sc., csillagász, fizikus, bercziszani@ludens.elte.hu.

CSÁMPAI Ottó C. Sc., etnoszociológus, hab. tszv. egyetemi docens,
csottoster@gmail.com.

CSIHÁK György dr. u., közgazdász, történész, ZMTE elnök,
znte@freemail.hu.

DARAI Lajos C. Sc., filozófia történész, prof. emeritus (főszerk.)
zmtuhu@gmail.com.

FRISNYÁK Sándor D. Sc., a földrajztudomány doktora, professor emeritus,
kokai@zeus.nyf.hu.

GEDAI István C. Sc., numizmatikus, a történelemtudomány kandidátusa, a Magyar Nemzeti Múzeum ny. főigazgatója gedart@gmail.com.

HARAI Dénes C. Sc., ny. ezredes, tanszékvezető-helyettes, egyetemi tanár
harai.denes@zmne.hu.

JÁVOR Miklós történész javormiklos1@gmail.com

J. ÚJVÁRY Zsuzsanna Ph. D. történész, egyetemi docens,
zsujvary@gmail.com.

KÖLTŐ László C. Sc. régész, mérnök, ny. megyei múzeumigazgató,
kolto@smmi.hu.

NYÁRI Gábor történész, doktorandusz nyari.gabor1986@gmail.com

PANDULA Attila D. Sc. a történettudomány doktora, egyetemi docens
attila.pandula@gmail.com

SZABÓ István Mihály D. Sc., mikro-, ill. környezet biológus, az MTA rendes tagja, ny. tanszékvezető egyetemi tanár szabo.istvan18@chello.hu.

SZEDERKÉNYI Tibor D. Sc., a földtudomány doktora, ny. egy. tanár,
szedertib@vnet.hu.

SZEKERES István írástörténet kutató, szekeres_istvan@t-online.hu

RIHMER Aurél könyvtáros, történész, granasztói@yahoo.com.

VIZI László Tamás Ph. D. történész, főiskolai tanár, rektorhelyettes
vizilt@externet.hu.

ZÁHONYI András mérnök, íráskutató, azahonyi@freemail.hu .

Kapcsolat kizárólag elektronikus levelezéssel. A szerkesztőség címe:
zmtehu@gmail.com

TARTALOM

A HUN ŐSTÖRTÉNET ÖRÖKSÉGE (II/18.).....	6
<i>Kréneisz Géza: Kik a székelyek?</i>	6
MAGYAR ŐSTÖRTÉNET KUTATÁS (II.).....	11
<i>Csihák György: A honfoglalók viselete. Gondolatok a könyv megjelenése kapcsán</i>	11
ÍRÁSTÖRTÉNET (I/10.).....	17
<i>Sir Gerard Clauson: A török 'runa' ábécé eredete</i>	17
AZ ŐSI VILÁGKÉP ÖRÖKSÉGE (VI/38.)	39
<i>Huszárik László: A kelta zodiákus</i>	39
<i>Záhonyi András: Észrevételek Marton Veronika: Hol rejtőznek a magyar táltosok? c. könyvéhez</i>	45
ÍROTT FORRÁSOK, ÍRÁSTÖRTÉNET (I/10/c.)	50
<i>Szekeres István: Rövid módszertani összefoglaló(k)</i>	50
1. Bevezetés a történeti összehasonlító jeltörténet módszertanába. Hun–kínai kapcsolatok	50
2. A székely és az ótörök jelrendszerek történeti összehasonlító jeltörténeti táblázata	72
3. Székely betűk piktogram előzményei a hunok, avarok és Árpád-népe régészeti leletein	76
4. Az Aranyosgerendi Református Templom kínai piktogram feliratai.....	88
5. A „magyar” népnév történeti összehasonlító etimológiája	90
<i>Szekeres István: A történeti összehasonlító jeltörténet módszerének írástörténeti műveletei az ótörök és székely írás kutatásában</i>	111
ÍRÁSTÖRTÉNET. MAGYAR NYELVEMLÉKEK (I/10/c.).....	152
<i>Záhonyi András: A székelydályai református templom rovásfelirata (Daia, Hargita megye, 13-14. sz.)</i>	152
MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS (VII.).....	156
<i>Darai Lajos: A körgánok hatalmi párhuzama: erődített élettér</i>	156
TÖRTÉNETTUDOMÁNI ÁTTEKINTÉS (VI.).....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
<i>Darai Lajos: Az állam kérdése minálunk</i>	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
TÁRSADALOMTUDOMÁNY (XII/67.)	242
<i>Záhonyi András: Az igazság keresése Kovásznán</i>	242
<i>Záhonyi András: Korkép és kórkép az 1960-as évekből</i>	246

MAGYAR JELEN ÉS JÖVŐ A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN (IX/a.)	252
<i>Erdélyi Géza: Mai hitvallás és nemzeti önazonosságtudat, magyarok és szlovákok a Felvidéken</i>	252
JELENÜNK (X.)	262
<i>Záhonyi András: Korunk problémái</i>	262
EMBERSÉGÜNK MEGŐRZÉSE (XI/65.)	264
<i>Csihák György: Gondolatok az írásoktatás beszüntetéséről</i>	264
<i>Fáy Árpád: Hozzászólás az írásoktatás beszüntetéséhez</i>	268
<i>Gyimóthy Gábor: Vélemény a kézírás beszüntetéséről</i>	270
<i>Rókusfalvy Pál: Az irodalom és a művelődéstörténet tanításának személyiségfejlesztő hatása és jövőépítő jelentősége</i>	271
<i>Németh Szilvia: kézírás felbecsülhetetlen értéke</i>	284
<i>Rihmer Aurél: Gondolatok a kézírásról</i>	285
TUDOMÁNYUNK (XII.)	287
<i>Farkas László: Az írásanalitika rendszere, komplexitása, elmélete, kompetenciája</i>	287
E SZÁMUNK SZERZŐI	316
FÜGGELÉK	317
<i>A ZMTE budapesti előadásai</i>	318
<i>KJF–ZMTE történelemtanár-továbbképzés előadásai. Komárom, 2014. január–2015. december</i>	320
<i>KÉRELEM a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület minden tagjához és néhány barátjához</i>	327
<i>Elektronikus könyvtárunk</i>	328

A HUN ŐSTÖRTÉNET ÖRÖKSÉGE (II/18.)

Kréneisz Géza (Öckerö, Svédország):

Kik a székeltek?

Az ismert orosz Zsiguli autómárka nevét egy, a Volga menti Szamara (Kujbisev) várossal szemben fekvő, a Volga által körülölelt Zsiguli-hegységtől nyerte, melynek névadója a Wikipédia Enciklopédia szerint egy egykor itt élő zsiguli nevű törzs volt, akik *kalózkodással foglalkoztak, s amikor éppen nem, akkor kihúzták hajóikat a partra, a partmenti fák védelmébe*. Ennyi áll rendelkezésünkre, ebből kell kiindulnunk.

A Zsiguli-hegység fényképe.¹

---

¹ <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/76/Zhiguli.jpg>

Festmény a Zhiguli hegységi kapuról.²

Előtérben a Volga és a Zelenenky-sziget, háttérben a Zhiguli-hegység.³

2

http://www.russianpaintings.net/upload/author/baranov_maxim/large_6b6a0c9bb451d58c88aa756d797e3c85.jpg

³<http://cdn.c.photoshelter.com/img-get2/I0000vmutdBsZqIQ/fit=1000x750/samara-observation-deck-0054.jpg>.

A zsiguli-kérdés bevonása múltunk vizsgálatába abszurdnak tűnik, de a kazáni A. X. Halikov a hegységet magyar hegyeknek nevezi, E. A. Halikova régész nő pedig a térség leletei és a Kárpát-medencei leletek között lát párhuzamot. Indítékaik ismeretlenek előttem, de ez biztosítja, hogy a kérdést befolyásolás nélkül, a saját emlékműnkre támaszkodva vizsgálhatjuk meg.

Szabirok a láz háborúban

Az 542 és 552 között, a bizánciak és a perzsák között folyó háború színhelye a Fekete-tenger keleti karéljában fekvő Laziké, az ókori Kolchis. Névadók a ma is létező, ez időben domináló lázok törzse, akik a helyenként a tengerpartig le húzódó keskeny 20-40 km-es lakható földszívet, több mint egy tucat, részben ma is élő, identitását féltékenyen őrző törzsszel osztotta meg. Kivételt képez a Phasis, ma Rióni folyó deltája.

Gubases, a lázok királya, Justinianus császár elkötelezettje, tartva attól, hogy a perzsák láz kalauzok segítségével, a hegyeken átkelve, hátba támadhatják, szövetkezett az alánokkal és a szabirokkal, akik vállalták, hogy 2000 nehéz fegyverzetű gyalogossal, három kentenárion arany ellenében (kb. 90 kg), megvédik Lazikét. A két kortárs történésznél Prokópiosznál és Agathiasznál, a továbbiakban csak a szabirok szerepelnek, úgy látszik az alánokkal csak tárgyalásfelvétel folyt. Szabirok vívják meg a részletesen leírt éjjeli ütközetet is, melyben a szabirok ellenfele, a perzsák segédcsoportját képező dailamánok voltak. Az iszonyú mészárlásból, a 3000 dailamán közül csak 1000 jutott vissza saját táborába.

„A szabirok a hun etnoszba tartoznak,” – írja róluk Prokópiosz – számuk nagy, önálló csoportokra osztódva, a Kaukázus körül laknak, melyeknek mindegyike a saját archonjának a vezetése alatt áll. Egyesek már ősidők óta a rómaiak császárával, mások a perzsa királlyal állnak barátságban. Mindkét uralkodó hagyományosan egy meghatározott összeget fizet a maga szövetségeseinek, de nem évente, hanem ahogy a szükség megkívánja.” (Bello gotico IV.11)

A perzsák hadvezére Mermeroes (†555) toborzásán tizenkétezer jelentek meg, ami aggodalmat váltott ki, hogy nem lesznek kezelhetők, ezért Mermeroes nyolcezeret kellő ajándékokkal ellátva hazaküldött, míg négyezeret azzal bízott meg, hogy készítsenek három hordozható faltörő kost, melynek nagymesterei voltak, (lásd a részletes leírását), ugyanis Laziké egyetlen városának, Archaeopolisznak az elfoglalására készült. Ott kelt át a Phasison, ahol már nem volt hajózható, vele voltak a még életben maradt dailamánok, a szabirok korábbi ellenfelei. Rájuk hárult volna a város elfoglalása, míg a szabirok a várfalakat rombolták le, de a hadjárat nem járt sikerrel, a véres veszteségek nagyok voltak, a szabirok alkonyatig küzdöttek, hogy elesett vezérük tetemét visszaszerezzék.

„Ez törzs (a szabirok) igen nagy, és népe” – írja róluk Agathiasz – „rendkívül harciasak, és telhetetlenek. Mindig készek arra, hogy a zsákmányolás remé-

nyében más népeket megrohanjanak, azonnal elegendő okot találnak az erőszakra, villámgyorsan váltogatva hol az egyik, hol a másik oldalt. Fizetség ellenében nyíltan támogatták a rómaiakat a perzsák ellen, és vice versa, akár rövid időn belül is. Mindenkinek felajánlották szolgálataikat, még azoknak is, akik ellen pár nappal ezelőtt küzdöttek. Sajnos azok is, akiket a különféle szabirok becsaptak, nem különbek, mint a szabirok, mert vezérek aranyért ők is pusztulásba küldik sajátjaikat a perzsák oldalán (célzás a dailamánokra).” (The Historie 8/7)

„Hunor Dzsidijsa (Scytia) népével nem volt igazi [békés] kapcsolatban, a szomszédos országokat gyakran megtámadta...” – írja a Krónika összetétel

A zsiguli-kérdés tisztázásának alapvető feltétele, a nevezett szabirok lakóhelyének kérdése. A Kaukázus körül laktak, tehát attól északra és délre is. Az első nyom, hogy Gubases király a szabirossal és az alánokkal szövetségbe lépett. Ez utóbbiak mai neve oszétok, akik ma is a Kaukázus kifutása és a Kubán folyó között élnek Oroszország keretén belül, az Észak-Oszét Autonómiában, amiből arra következtethetünk, hogy a ’mi’ szabirjaink is a közelükben éltek.

Pontosabb azonosítási lehetőséget nyújt Prokópiosz: „Itt laknak több más néppel együtt az alánok és az abasgok, régóta keresztények, a *zychek*, távolabb tőlük a hunok, akiket szabirossnak neveznek.” A *zichek* (~*zygek*, ~ *zikek*) a névadói Zikiának, melynek földrajzi határait Konstantin császár is közli *A birodalom kormányzása* 42. fejezetében, a maga nehezen követhető módján.

Sztrabón

Sztrabón Augusztus császár idejében írta meg művét, s a VIII. könyvében részletesen foglalkozik a *zygekkel*, lakhelyükkel, életvitelükkel. A nyomorúságos körülmények között tengődő *zygek*, *kalózkodtak*, *pihenőben pedig kihúzták hajóikat a partmenti fák védelmébe*.

A Volga-menti zsigulik és a Fekete-tenger parti *zygek* között nyilvánvaló a kapcsolat, amit az Enciklopédia ismeretlen szerzője félreértett, torzítva adott vissza. Az eltérés az *-uli* ’járulékbán’ jelentkezik. Mivel ez időben az egyetlen írásbeliséggel rendelkező nép a grúzok voltak, más lehetőség nem lévén, grúz szótárakban, nyelvtanokban kerestem feloldását, de hiába, míg egy angol nyelvű Grúzia útikönyv adta meg a megoldást, meglepő módon a Gasztronómia fejezetben, mely felsorolja Grúzia tájjellegű étkeit, borait, melyek mind *-ulira* végződnek, „*innen való*” jelentéssel. Ilyen pl. a grúz nemzeti kincs, a Kakhuli ikon neve is, mely Kahétiai eredetűre utal. A volgaiak zsiguli neve tehát arra utal, hogy Zikiából erednek, de ez még nem jelenti azt, hogy *zygek* lennének, lehetnek abasgok, mingrélek, cserkeszek, – sőt szabiross is.

Juliánusz

Juliánusz és társai az úti jelentés állításával ellentétben, nagyon is céltudatosan keltek útra, s Konstantinápolyból kihajózva, Zikiában, a mai Tamany-félszigeten szálltak partra, ahonnan rövid tartózkodás után Alániába, a már említett Oszétiába mentek. Itt az úti jelentésben nem közölt információhoz jutva, hirtelen északra váltottak, s kb. ezer km-t megtéve, Juliánusz a Zsiguli-hegység táján talált rá azokra, akiket keresett.

Kézai

Kézai Simon az atilai bukást követő polgárháború után a hunok ' nagyobb része elhagyta a Kárpát-medencét, kisebb része visszamaradt, s magát nem hunnak, hanem *sic/ulinak*, ~ *zac/ulinak* nevezte, *Zikiából jöttek* jelentéssel. Számolni lehet azzal, hogy az Olt völgye Csik- nevű településeinek neve, illetve annak lakói is a zikiaiakból kerültek ki..

Merobaudes és Claudius

Sem Prokópiosz, sem Agathasz nem említi, hogy a zikiai szabiroknak valami féle kapcsolata lett volna, a nyugat-európai hadjáratok hunjaival. Erre Merobaudes udvari költőtől kapunk választ, aki Aetius egyik konzullá avatása (432, 437, 446) dicsőítésére írt panegyricusában említi, hogy „a reszkető Tiberére, barátja a Phasis fog rátámadni”. A néhány évvel idősebb Claudius Claudianus egy békekötés alkalmából említi meg, hogy „most már sem a Kaukázus, sem a jeges Phasis nem fog ellenséget küldeni ellenünk”.

Összefoglalás

Az Atila halálát követő polgárháború után a Kárpát-medencében maradt hunok magukat nem hunnak, hanem *siculinak* nevezték, és azonosak, az Olt völgye Csik- helyneveinek lakóival, továbbá azokkal a zikiai szabirokkal, akik részt vettek a láz háborúban, továbbá az északi, Volga-mentiekkel, akikkel Juliánusz szót értett.

MAGYAR ŐSTÖRTÉNET KUTATÁS (II.)

Csihák György (Zürich):

A honfoglalók viselete. Gondolatok a könyv megjelenése kapcsán

*Kérkedik kincsével az ostoba gyermek,
míg az érett bölcs lehajtja fejét.
Hun közmondás Kínából*

A könyvet a napokban mutatta be a Helikon Kiadó, szerkesztette Sudár Balázs és Petkes Zsolt. Nyilván az én hibám, hogy egyik szerkesztőt sem ismerem. Láttam a televízióban néhány pillanatig a bemutatót, ahol a Magyar Tudományos Akadémia egyik leginkább illetékesnek tartott embere vezette a bemutatót. A kötet címe szerencsésebb lenne, ha megmondaná, hogy melyik nép, melyik honfoglalásáról lenne is szó? Aki nálam akarna, mondjuk doktorálni, annak tanácsolnám. Ajánlanám a „viselete” szó helyett az adott esetben az „öltözete” szót, mert az ismertetőkből kitetszik, hogy arról lenne szó. Hacsak nem ezt is, a szokásos funkcionális analfabéta képzés kézikönyvének szánták.

Sajtó beszámolókból is kitűnik, hogy a kötet a Magyar Tudományos Akadémia 2012 elején alakult Magyar Őstörténeti Témacsoportja (MÖT) munkájának lehet az eredménye. Célja, hogy „(...) eloszlassa a burjánzásnak indult tévhitet. A széles körben terjedő tudománytalan nézetek jelzik, hogy erős társadalmi érdeklődés mutatkozik a magyar őstörténet iránt, itt is volt tehát az ideje, hogy újra a szakemberek vegyék át az irányítást. És ennek nemcsak ideje, de értelme is. (...) hiánypótló kötet szerzői régészek, textilművészek, történészek, restaurátorok (...)”. Amennyiben tudományról lenne szó, jegyezzük meg, hogy mindegyik nélkülözi a szakágat valódi tudománnyá tevő, nemzetközileg egyeztetett és egyetemlegesen elfogadott tudományos módszertant. (Ilyen tudományos és nemzetközileg egyeztetett tudományos módszertannal a társadalomtudomány terén egyedül a nyelvészet rendelkezik.) Közleményeik lehetnek izgalmasak, érdekesek, a kötet képei – amint lelkesen emlegetik – „(...) valódi könyvszépséget adtak (...)”, amivel lehet szépségversenyen vitézkedni – de attól még a „mű” nem biztos, hogy tudomány. Mindegy, ki szerkeszti, ki ismerteti, ki adja ki, mi-

lyen szépek a képei. (Gombhoz a kabát. Magyar Nemzet, 2015. február 21. H. K.)

Egyre jobban kitetszik, hogy a Hazában nyelvöltögetésből minden fél jelesre vizsgázik – azok is, akik a MÖT köré csoportosulnak. Ők képviselik a „hivatalos” – de nekem jobban tetszik Götz László meghatározása, a „hivatalosított” történelemtudományt. Miután a MÖT-ösök a tudományban egyúttal a hatalom egyedüli birtokosai is a Hazában, nem kerülhetik meg a választ arra, hogy főleg az ő köreikben szeretik emlegetni azt, hogy „Horthy-fasizmus”. Egyszer talán számolják össze, hogy akkoriban mennyi ember indult a Nobel díj felé, köztük több zsidó származású magyar ember is – és mennyien indultak arra a „rendszerváltás” óta? Például szeretik nagy pompával eltemetni az „arany csapat” tagjait – de ők is abban a korban születtek és nevelődtek. Klebelsberg nevét ma is sok mindenre használják, de: ugyan mennyi és milyen iskola épült az utóbbi időben? Mert Klebelsberg idején négyezer épült, és ma is derekasul állnak, még az Alföld tanyavilágában is – hogy a korszak egyéb művelődésügyi eredményeit most ne soroljuk. Tisztelt MÖT-ösök – minket kívülről szorultak, de egyúttal munkaadó gazdájukat – az eredményeik érdekelnek, hiszen a mi pénzünket tetszenek költeni. Talán helyesebben tennék, ha szerényen visszavonulnának és csendben remélnék, hogy ez a nép egyszer megbocsájtja, amit ellene már eddig is elkövettek.

Néhány összefoglaló szó, az itt szereplő fogalmakról, dolgokról.

Magyar őstörténet

Noha a történelemtudomány sem rendelkezik a fent hiányolt tudományos módszertannal, kimondható, hogy nemzetközi megegyezés alapján, az emberi történelem korszakait így osztályozzuk az oktatásban: ma éljük a legújabb kort. Megelőzi az új kor, az Új Világ (Amerika) fölfedezésének időpontja óta (1492?). Ezt megelőzi a középkor, amit a Nyugat-Római Birodalom bukásától (476 ?), számítanak. Ezt megelőzi az őskor, ami ettől visszafelé van, amit szintén fölbontanak történészek, régészek stb, mindenféle korra, de ezt most mellőzzük, minden esetre egy nép őstörténete ebben a történelmi időszakban játszódik.

Amikor Zürichben előadásainkat megkezdtük, a zürichi egyetem több professzorát fölkértük előadásra, akik mind szívesen jöttek, közülük egyesekkel alapítottuk egyesületünket, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesületet, ami egy zürichi közhasznú intézmény és háromszor jelölték az Európai Unió „René Descartes Tudományos Díjára”. Magyarországon jogosultak lettünk történelemtanárok továbbképzésére – együttműködve egy Magyarországon akkreditált felsőfokú oktatási intézménnyel. A vonatkozó miniszteri engedélyek szerint, kiadványaink a történelemtanár továbbképzés tankönyvei.

Előadásra való fölkéréssel akkoriban megkerestem azt a professzort is, aki az egyetemen az „Altertum” tanára, aki azzal utasított vissza, hogy nincs magyar

az „Altertum”-ban. Akkor kezdtem a dolgon komolyabban gondolkodni. Szépen lehet azon vitatkozni, hogy az egyes nyelveken a különböző történelmi korokat miként nevezik. De számunkra a kérdés az, hogy a fent ismertetett tudományos felosztás szerint van-e „magyar” az emberiség őstörténetében – ami az Altertum-ban van? Eddig, ennek a tudománynak sok nagynevű képviselőjét kérdezvén sem tudom, hogy miért és mióta magyar a népvünk? Magyarázkodás van elég, tudományos meghatározás egy se. Egyetlen, korai történelmünkkel foglalkozó iratban sem szerepel népvünként a „magyar” szó – legfeljebb a fordító a magyar szövegbe oda írja. Ezt eddig több írásomban is bemutattam, a részleteket ezúttal mellőzöm. Legfontosabb bizonyítékunk történelmi alkotmányunk, aminek nyelve bölcsh királyunk parancsára (úgy 1008-tól?) kizárólag a latin, amit 1844-ben szüntettünk meg alkotmányosan. Ha bármely fontos iratra kiírták, hogy a „magyar király” (így fordítják!), akkor ott ez így áll „Rex Hungarorum”. Koronánk, államunk legfőbb jelképe neve: „Sacra Regni Hungarici Corona” – tehát népvünk – mindegy, mit ír a fordító, a latin szövegben „hun” – és így nevez bennünket Európában ma is minden nép (a „gar” egy másik szó). Ennek némileg ellent mond, hogy a távolabb élő rokonaink, ma a „kardes” (testvér) mellett országunkat „Magyarisztán”-nak nevezi – de eddig nekem senki még megmondani nem tudta, hogy mióta?

Egyelőre elégedjünk meg annyival, hogy az „Altertum”-ban tényleg nincs magyar – ami azt nem jelenti, hogy akkor nem éltek – mert igenis éltek! – azok a népek, amelyekből lettünk: Árpád honfoglalói és az akkor, legalább akkora tömegben a Kárpát-medencében élt népek, valamint a később hozzánk csatlakozott népek, amelyekkel együtt alkotjuk ma a „Totum Corpus Sacrae Regni Hungarici”-t azaz koronánk egész népét. *Ami szerint nincs magyar őstörténet – aki ilyesmivel tudományosan akar foglalkozni, az keressen pontosabb meghatározást. A mi egyesületünk megtette, a szóban forgó könyv szerkesztői pedig elmulasztották – és velük az egész Őstörténelmi Témacsoport – akik tehát most helyére igyekeznek tenni – a magyar őstörténetet.*

A mi magyar őstörténelmi találkozónk meghívójában az áll, hogy a korai magyar történelemmel kívánunk foglalkozni, a történelmi eseményeket követjük egészen Árpád családjának férfi ágon való feltételezett kihalásáig (1301). Használtuk kényszerűségből a szokásos kifejezést, de tartalmát pontosan meghatároztuk – amint illik a tudományban.

„Viselet”

Jelen esetben helyesebb lenne öltözetet írni. Mivel a szóban forgó könyvet közelebbről nem ismerem, ezért csak hivatkozom László Gyula, általam is jól ismert: „50 rajz a honfoglalókról” című, a Móra Ferenc Könyvkiadó által 1982-ben megjelentetett kiadványára, a szerző rajzaival, amit Nobel díjra érdemesnek

tartok. Szívesen olvasnék egy szakértő tollából, valami összehasonlítást – a szóban forgó könyvvel.

László, nem csak kora legjobb és legjelentősebb régésze volt, de egyetemet végzett rajz- és festőművész is. Poncolni is megtanult azért, hogy azt a művészetet is kellő tudatossággal tudja képviselni munkájában. Mint korai történelmünk kiváló kutatója, nemzedékeket nevelt egyetemen – komoly kitüntetést soha nem kaphatott. Nem a kommunisták tolták félre, hanem a féltékeny szakmabeliek. A mai napig a Hazában szinte minden hazai régész azzal kezdi előadását, hogy ő László Gyula tanítványa, ám a következő mondata a „de” szóval kezdődik.

Midőn első magyar őstörténeti találkozónkat szerveztük, Lászlót meghívtuk, eljött volna, de hirtelen elhunyt az, aki a költségét vállalta, tehát nem jöhetett. Levélben panaszoltam, hogy kevesen, összesen 22-en voltunk. Erre azt válaszolta, hogy élete legjobb magyar őstörténeti találkozóit, Kolozsvárt kettesben tartotta Baráth Tiborral.

Akadémiánkról

A legtöbb ilyen akadémiát uralkodók alapították – a mienkét magunk alapítottuk. Általában gróf Széchenyi Istvánra emlékezünk, ha a dolog szóba jön, de tudni kell, hogy az egyetemes magyar nemzet, koronánk népe alapította. Ténylegesen. Az egyszerű, nagyszalontai falusi tanító, Arany János csak akadémiai titkárságig vihette, aki például angol szótár nélkül, magyarra ültette Shakespeare minden drámáját. Mivel, ugye, az Akadémia a magyar nyelv művelésére alapított, így alapította a Petrovicsból lett Petőfi Sándor is, aki először tette az akadémiai babért Arany fejére – akkor még akadémiai épület és testület nélkül.

A múlt század közepén, mikoron a történelem két legszörnyűbb diktatúrájának martalócai egymást váltva előzőnlötték roncsországunkat, hamarosan akadémiaikon is bevezették diktatúrájukat. Mindenkit kisöpörtek onnan. Az csak véletlen, hogy ki került családotul valamely faluban egy csirkeólba, vagy disznóólba és a falubelieknek meg is tiltották, hogy segítsenek nekik, vagy hogy napjainkban kerülnek elő valami elhagyott meszesgödörből, szögesdróttal összekelve. Helyükre külföldi országokból bevonult néhány olyan alak, akiről soha nem derült ki, hogy valaha, akár csak egy tisztességesebb óvodába járt. Azóta az egész magyar hivatalosított tudományos életet ezek irányítják, illetve azokat ők oda választanak, vagy engednek. A tudományban máig nincs elfogadott, egyetemlegesen használt neve annak, ami a Hazában a múlt század negyvenes és ötvenes éveiben történt, és annak se, ami a nyolcvanas évek végén lefolyt. Minden esetre, ez utóbbi neve lehet rendszerváltás is – de ennek a rendszerváltásnak a hazai hivatalosított tudományban egészen biztosan nincs semmi jele.

Most az kell, hogy „(...) újra a szakemberek vegyék át az irányítást.” Tényleg? Hát eddig hol voltak? Ha „:(...) elburjánzott (...)” akkor miért hagyták? Őket ki akadályozta? Most megint ők veszik át?

A tudományról

„A MÖT nemcsak konferenciákat szervez – a napokban azzal a teóriával keltett érdeklődést, hogy a magyar törzsek eurázsiai vándorlása jóval kevesebb ideig tartott, mint eddig gondolták (...).” (H. K.: „Gomb a kabáthoz.” *Magyar Nemzet*.) Felteszem, hogy ezt a MÖT tagjai gondolták és nem „(...) a burjánzásnak indult tévhitek (...)” terjesztői.

A rendelkezésre álló tudományos adatok szerint, a Krisztus utáni első évezred végén, a Kárpát-medence lakóinak száma – Bartuz Lajos, Győrffy György, Kiszely István és Kováts Zoltán (egyesületünk volt tagja) szerint – egymillió egyszázezer fő lehetett, amit nagyjából fele-fele arányban alkotott Árpád bejövő népe és az itt talált őslakósság. Ez tudomány. Akkor ki vándorolt Euráziában? Netán Árpád bejövő népe? Van, aki tényleg elképzei, hogy egy félmilliónyi nép, legalább tízszer annyi nagy állattal vándorolt – méghozzá Euráziában? Akár milyen „rövidebb ideig”, ha vándorolt egy ilyen óriási területen, akkor elpusztult állatállománya, de elpusztultak évente egyszer szülő asszonyai is. De harcosai is, a szüntelen harcban. Ez lenne a MÖT ünneplendő új tudománya? Honnan származó, miféle, mire alapozott és mire vonatkozó, tudományosan hogyan igazolt új bizonyítékaik vannak? Ki, hol és ki előtt igazolta – ha lett volna ilyesmi?

Nézzük az ellenőrzött és ismert tényeket. Az egymillió egyszázezer fő (és nem valami gyülevész, vándorló, pláne menekülő! társaság), Európában példátlanul rövid idő alatt megalapította a középkor leghatalmasabb és leggazdagabb, keresztény királyságát a Duna torkolat vidékétől az Enns folyóig. A kereszténység hamarabb lett ennek a népnek a sajátja, mint bármely más népé Európában, méghozzá úgy, hogy nincs egyetlen vértanú sem. Királyságunk az egész történelem egyetlen apostoli királysága. A kor két nagy hatalma, a Bizánci Császárság és a nehezen meghatározható Szent Német-Római Birodalom között nemcsak mindmáig megállunk, de az első harminc évben minden háborúban megvertük.

A genetika tudomány megállapítása szerint („Semino beszámolója” a Science folyóirat 2000. novemberi számában; megtalálható honlapunkon három magyar fordítással is) a legrégebb európai gén 40-35'000 éves, a mai Kárpát-medencei magyar népben található, 60 százalékban. Ez a gén a környező országok népeiben is megtalálható, de jóval kisebb arányban, Nyugat-Európából szinte teljesen hiányzik. Ez a – természettudományos! adat – teljesen megegyezik Henkey Gyula (egyesületünk volt tagja) – szintén Nobel díjra érdemes munkája eredményével. Henkey közel negyvenezer emberen végzett mérései szerint, a mai magyar mintegy 54 százaléka sorolható az úgynevezett törökös típusokba. Ez azt is jelenti, hogy Európában embertanilag egyedüli mértékben, egyöntetű a lakósságunk. Megjegyzendő, hogy a Kárpát-medence peremvidékein Henkey által végrehajtott, sajnálatosan kevés adatfelvétel eredményeként ott, a törökös

típus eléri a 85 százalékot. Ezek a tudomány adatai, és arról tanúskodnak, hogy mind a Kárpát-medence őslakói, mind pedig a később bejövők, vér szerint igen nagy mértékben rokonok. Tehát, akik már akkor itt voltak, például a székelyek, az avarok és a hun birodalom számos más népe, valamint Árpád bejövő népe – a hét, vagy kilenc had (krónikáink több mint száz nemzetségéről tudnak). Tehát Árpád népe, meg a sok akkor már itt élt nép, valamint a később csatlakozottak, mint a besenyők, a kunok, a palócok, a herények, a csécsények, a kálizok, a já-szok – és még sorolhatnám. Ezek együtt be is népesítették ezt a birodalmat. Tudományos tény.

Ezek mind vándoroltak? Ha így kívánjuk népünk korai történelmét föltárni, akkor mindezek történelmét is kell visszafelé követni, mégpedig minden szálon, nemcsak a vérségi, de a térbeli és a műveltségbeli vonalon is. Tehát például a nyelv, a zene, az ábrázoló művészet stb. minden ágán, és természetesen ide tartozik az öltözet – de ha tetszik: a viselet is. De azt sem kellene elfelejteni, hogy a Kárpát-medencében vagyunk 40-35'000 ezer éve – mert ezt állapították meg a genetikusok (lásd: „Semino jelentése”).

Ez így tudomány. A „vándorlás” pedig a MÖT tévelygése is, amit tényleg ideje lenne rendbe tenni. Ajánlom szeretettel a MÖT szíves figyelmébe. Mert igaz: nő az érdeklődés – ami nem baj, de jó. A kisebb baj az, hogy burjánzik – aminél nagyobb baj az, hogy a MÖT is burjánzik – és így képtelen feladata ellátására.

Volt valami MÖT már, amit Györffy György vezetett és titkára volt Éry Kinga. Egy ülésük anyagával kapcsolatban kérdezte akkoriban Götz László (egyesületünk volt tagja) – akinek idevágó tudományos teljesítménye szintén Nobel díj értékű – hogy miért nincs ott egyetlen ember se, aki tiltakozzon?

Kedves Laci: láthatóan még máig sincs. De reméljük, hogy lesz – mert különben elveszünk. Elveszünk, ha ezzel a nemzettudattal kell éljünk továbbra is. Elveszünk legkésőbb ennek az évezrednek a végéig, amikor Európa összlakossága a világ összlakosságának öt százaléka lesz.

„Szánd meg Isten a' Magyarat
Kit vészek hányának,
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kinjának.”

Kelt Budapesten, az Úr 2015-ik éve kikelet (tavaszelő) havának Ajándok napján

ÍRÁSTÖRTÉNET (I/10.)

Sir Gerard Clauson (London):

A török 'runa' ábécé eredete⁴

Fordította: Szekeres István

A feliratokat megszokottan, de persze helytelenül, ótörök rúnaábécéként felismerve fejtettük meg a 19. század utolsó évtizedében. Azóta az ábécé eredete többször került megvitatásra, de teljesen kielégítő magyarázatot még nem terjesztettek elő. A jelen dolgozatban egy meglehetősen eltérő irányból javaslom megközelíteni a problémát, amit majd – remélem – bizonyítani tudok egy logikus és elfogadható magyarázattal.

Az írás az egyik leghasznosabb eredménye a civilizációnak, minden civilizált nép tud írni a saját nyelvén. Az írásrendszereket mint olyat nem egész népek nevében találták ki, hanem uralkodók vagy papok megrendelésére, akiknek a saját céljaikhoz szükségük volt egy ilyen rendszerre.

A legkorábbi írásrendszereket egymástól függetlenül találták fel Ázsiában, pontosabban Mezopotámiában és Kínában, Egyiptomban és Észak- és Közép-Amerikában.

Miután ezeket a rendszereket már más népek feltalálták, akik írni akartak a nyelvükön, nem kellett saját rendszerüket a semmiből kitalálni, csak a fejlettebb szomszédok rendszerét kellett hozzáigazítani a saját követelményeikhez.

Van némi bizonyíték arra, ha nem is közvetlenül, hogy az írást eredetileg annak érdekében találták fel, hogy állandó nyilvántartást lehessen tartani, például az uralkodók vagy templomok ingó vagy ingatlan tulajdonáról, a szolgálatukban lévő munkaerőről és hasonlóról.

Amint kitalálták, hamar hasznosnak bizonyult olyan dolgok feljegyzésére is, mint az uralkodók nagy tettei életük folyamán, vagy haláluk után a sírköveik, és a feliratok szövegei, bonyolult liturgiák és hasonlók.

Később úgy találták, hogy az írás hasznos, mint kommunikációs eszköz és nyilvántartás is, mivel lehetővé tette az uralkodóknak kapcsolatot tartani távoli

---

⁴ Clauson (1970), Sir Gerard: *The Origin of the Turkish 'Runic' Alphabet*. Aetz Orientalia XXXII. Copenhagen, 1970.

⁵ K. E. Maltwood: The discovery of a prehistoric zodiac in England. *Journal of the Royal Astronomical Society of Canada*, 09/1943. 17

tartományok vagy külföldi országok képviselőivel, és a független uralkodóknak egymással. Később még hasznos lett kereskedelmi célokra annak érdekében, hogy a kereskedőkkel tárgyalni, megállapodásokat tudjanak kötni.

Nem minden írásrendszert a saját nyelvükön találtak ki az emberek; például majdnem az összes modern afrikai nyelven – Etiópia kivételével – a keresztény vagy muszlim misszionáriusok által nekik feltalált ábécékkel írnak, akik átalakítani jöttek országukba a lakosság hitvilágát.

Ez természetesen nagyon felületes összefoglalása az okoknak, mely nyelvek esetében csökkentek az íráshoz erre a célra alkalmazott technikák, de alapvető háttérrel ad azon problémák megoldására, amellyel szembesülünk.

Először is, miért? A korai türkök nem voltak észrevehetően vallásosak. Néhány közülük különböző időpontokban felvette a kereszténységet, a buddhizmus, manicheizmus vagy az iszlám híve lett, de soha nem volt olyan saját bennszülött papsága, akiknek szükségük lett volna saját ábécére. Az ábécét ezért nem találhatták fel vallási célokra.

A korai türkök kereskedő nemzetként sem definiálhatók. Nem volt kétséges, uralkodtak bizonyos kereskedők fölött, akik azonban nem türkök voltak. Többnyire szogdok vagy kínaiak, akiknek saját írásrendszerük volt, és nem érezték szükségét, hogy törökül írjanak. Az ábécét tehát nem kereskedelmi okokból találták fel. Mi ezért hajlunk arra a következtetésre, hogy néhány türk uralkodó kormányzati célú megrendelésére, és talán a pontosabb célú tájékoztatás helyett feljegyzésre. Ez elvezet minket a kérdéshez, hogy mikor és kinek a parancsára?

Amikor a feliratok ezzel az ábécével meg lettek fejtve, azonnal észrevették, hogy a betűk között a Khakassziában és Tuvában (a továbbiakban: Kh. és Tuv.) felfedezett feliratokban sokkal több szabálytalan és torz volt, mint a nagy műemléknél Külső-Mongóliában, és arra a következtetésre jutottak e megérdemelt figyelmet érdemlő ügyben, hogy emiatt lennie kell egy idősebb, és így eredetibb ábécének.

A legkorábbi időpontok az 5. és 6. századba lettek javasolva, és ezen időpontokat ráadásul néhány elismert modern szakértő még most is méltányolja.

L. R. Kyzlasov *Novaja Datirovka Pamyatnikov Yeniseskoy Pis'mennosti* (A Jenyiszeji írás emlékek új keltezése) c. tanulmányában (megjelent a *Sovetskaya Arkheologiya*, 1960, 3. részében) a közelmúltban régészeti módszerekkel meggyőzően bizonyította, hogy ezek a Kh. és Tuv. feliratok nem korábbiak, de későbbiek, és néhány esetben sokkal későbbiek, mint a nagy emlékek.

És így a legrégebbi mintája az ábécének a Toñukuk (a továbbiakban: Toñ.) felirat, amelyik egy ismert belső és külső társításából nyilvánvaló, hogy a 8. század második évtizedében alkották. Kül Tegin (KT) és Bilge Xağan (BX) emlékművét néhány évvel később, a század negyedik évtizedének korai éveiben emelték.

Így a tökéletes végső előzetes határideje az ábécé találmányának a 8. század eleje, de biztosan már valamikor előtte kitalálták. Így a határidő utáninak bizton-

ságosan tudjuk a 6. század közepét figyelembe venni, amikor a türk törzs, akinek a nyelve már bizonyára ismert volt, gyorsan kiemelkedett a távoli Altai hegyeiből, hogy egy nagy birodalmat alapítsanak.

Ha elfogadjuk, amit biztosan lehet tudni, hogy inkább korábban találták fel, mint később a korabeli időszak két időpontja között, hasznos lehet a megfontolásához, milyen lehetőségek voltak nyitottak a feltaláló számára, amikor azt a parancsot kapta, hogy készítsen egy türk ábécét. A türkök ebben az időszakban érintkezésben voltak több fejlett néppel keleti, esetleg déli és nyugati irányban.

A legszorosabb és valószínűleg állandó kapcsolatok mindig is a keleti Kínával voltak, és sokat mond a türk uralkodók erős és józan eszéről, akik elvetették a lehetőségét, hogy az írásrendszer alapja a bonyolult kínai rendszer legyen.

Délen viszonylag korán érintkeztek Tibettel; Tibet királya egy minisztert küldött (blon), hogy képviselje őt a türk uralkodónak a *K. T.* (Kül Tégín) felirat északi oldalán, a 12. sorban leírt temetésén. De a tibeti ábécét még nem találták fel a 7. század második negyedéig.

A hagyományos beszámoló szerint Krisztus születése után 632-ben találta fel egy tibeti tudós, Thon-mi-sam-bho-ta, a tibeti király megbízására, az ő modellje egy kortárs indiai ábécé volt. Lényegében ez valószínűleg igaz, de valójában egy misszionárius ábécét talált fel valamelyik buddhista misszionárius Indiából, – akik ebben az időszakban nagyon kezdtek tevékenykedni Tibetben, – és nem bennszülött tibeti. Mindenesetre ezt a lehetőséget nem választották, és ez bizonyíték lehet (arra), hogy a rúnaábécét már feltalálták.

Maradt a nyugati, amely bizonyára az egyik átvehető lehetőség volt. Kr. u. 540-ben a steppék keleti részén a kínai határtól keleti Turfánig, a Kínai Turkesztánban, és egy nagyjából északra futó vonal mentén a Bajkál-tó nyugati csücskéig uralkodott a kínaiak által ismert nép, a Juan-juan (Jou-juan etc).

A birodalom nyugati részén egészen az Aral-tóig, beleértve Afganisztán és Északkelet-Írán részeit, valamint az orosz Turkesztán nagyobb részét, a Hephthaliták uralkodtak; azon túl délnyugaton volt a Szasszanida Birodalom. Ebben az időben a türk még csak egy kis törzs volt, amely egy századdal korábban vándorolt ki Nyugat-Kínából és az Altai hegyekben talált menedéket, ahol alávetettjei voltak a juan-juanoknak (ázsiai avaroknak), akiket aztán elszakított a polgárháború. Kr. u. 552-ben a türkök, más török nyelvű törzsek szövetségének élén, és szövetségben a Nyugai Wei dinasztiával Észak-nyugat Kínában, akik maguk is török eredetűek voltak, fellázkodtak az ázsiai avarok ellen, megsemmisítették kormányukat, és átvették birodalmukat.

A türkök vezetője, akit a kínaiak T'u-mên-nek neveztek, felvette a xağan (kagán) címet, de ugyanabban az évben meghalt. Utódja a xağan fia, akit a Kínai Mu-han-nak nevezett; de ennek a xağan-nak személyes ellenőrzése csak apja birodalmának keleti részére terjedt ki. Feltételezték, az ország nyugati részének ellenőrzése apja fiatalabb testvére, Éstemi nagybátyáé:¹ a címe *yabǵu*: de ez az alárendeltség soha nem lehetett több, mint csak névleges.

A bizánci Theophylactes Simocatta történész *Stembikhagannak* nevezi őt, ami azt mutatja, hogy hamarosan ő magának kellett vállalni a címét és pozícióját egy független *xağannak*. Ő nagyon hamar lett nemzetközi jelentőségű uralkodó, és diplomáciai kapcsolatokat létesített a szasszanida Khusraw Anushirwān császárral, akinek házasságba odaadta egyik lányát. A két uralkodó akkor megállapodott a Hephthaliták elleni közös támadásra, elpusztítva kormányukat, és elosztották birtokaikat, körülbelül Kr. u. 565-ben.

Éştemi: most távolabb is kezdett nézni, és elküldte „a szogd Maniakh” nevű megbízott követét, áthaladási jogokat kérni szasszanida területeken azért, hogy selymet tudjon szállítani Bizáncba. Ezeket a jogokat megtagadták, viszont ő majd elküldi Maniakhot a Kászpit megkerülve, a Volgán át, keresztül a Kaukázuson Bizáncba, közvetlen diplomáciai kapcsolatok létrehozására II. Justin császárral. A következő évben, Maniakh visszaútnán Zemarchost, a bizánci követet kísérte, aki meglátogatta Éştemit: az ő nyári rezidenciájában, a Yolduz folyó völgyében, Karashahr északi részén.

Az bizonyára hihetetlen, hogy Éşteminek kellett volna elvégezni ezeket a bonyolult diplomáciai tárgyalásokat anélkül, hogy lett volna néhány közlő eszköze, hogy írásban kommunikáljon követével, és ez nem tűnik túl merész utalásnak arra, hogy a rovásírás ábécét az ő parancsára találták ki a 6. század harmadik negyedében.

Nem igazán meglepő a tény, hogy ez az ábécé gyorsan terjedt el ebben az időszakban az egész török nyelvű világban. Amint egy ilyen ábécé elérhető volt, minden törökül beszélő szerette volna használni írásra. Valójában ez az ábécé nem csak a Második Türk Birodalom uralkodói és azok magas rangú tisztviselőinek műemlékeiben használt, hanem az Első Ujgur Birodalomnak a korai műemlékeiben is, ami követte azt.

Éştemi neve: még mindég emlékeztek rá keleten 150 évvel később, bár az ő bátyja és unokaöccse voltat, rá olyan kevesen emlékeztek, hogy őket kétségtelenül együtt említik egyfajta rövid vegyületekben.

Összevetve a törkök betűzését és a kínai és bizánci átírásait ennek a névnek, bizonyítják, hogy Éştemi volt: és nem, mint az általában írt, Iştemi;.

A KT és BX emlékmű fő részei kezdődnek: — „Amikor az eget teremtették fent és a földet alá, az emberek gyermekei a kettő közé voltak teremtve. Őseink Bum.n Xağan and Éştemi : Xağan a trónra emelkedett (uralkodni) felettük.”

A második magánhangzója az első névnek nincs kiírva, vélhetően azért, mert rövid volt, de az óta ellátták *ı*-vel, ha feltételezzük, hogy ennek kell képviselni ugyanazt a nevet, mint T’u-mên (észak-nyugati középső kínai *t’ou-mən*) a kínai történelemben.

Ez bizonyára fonetikusan lehetetlen. Vannak hasonló ellenvetések a Mu-han azonosításával (észak-nyugati középső kínai *mbug-yân*), de talán képviseli egy kombinációja, a Mu (*mbug*) és mên (*mən*). A lényeges pont az, hogy az Éştemi név még mindig emlékezett, noha a kapcsolata az ábécével valószínűleg fele-

désbe merült. Ami Ésteminek szükséges volt, az természetesen sokkal több, mint egyszerű találmánya a türk írás módszerének; hogy szükséges továbbá egy kancellária, amely levelezését végezné és, ami még fontosabb, tanítsa tisztviselőit írni és olvasni. Létezik szerencsére egy pontos analogia ehhez a Mongol Birodalomban 650 évvel később. Amikor Chinggis Khan felfedezte az írás értékét, mintegy támogatást az igazgatáshoz, megparancsolta az elfogott Naiman Khan kancellárjának, akit éppen legyőzött, az ujjgur nevű T'a-t'a T'ung-a kínai történelemben, hogy dolgozza ki módszerét a mongol írásnak az ujjgur írás szerint, és továbbá megszervezni egy kancelláriát, ebben az olvasás művészetét és írást lehet tanítani tisztviselőinek, egy időben, ahogy a kormányzati levelezést kezelik. Valójában Chinggis ezt olyan fontosnak tekintette, hogy a saját fiait elküldte iskolába. Valami hasonlónak kellett történni a türk udvarnál. A kérdés az, hogy kit tudott volna megbízni ezzel a fontos feladattal. Akárki is találta fel a rovásjel ábécét, egy magasan képzett embernek kellett lenni, jó tájékozottsággal a hangtan és a hangok művészetét képviselő betűkkel. Az a lehetőség, hogy török anyanyelvű volt, kizárható. Ha voltak ott bármilyen művelt türkök ebben az időszakban, amely egyáltalán nem valószínű, kaptak volna egy kínai oktatást, mint Toñukuk tette 100 évvel később.

Ő talán a legyőzött ellenségnek volt tisztviselője, ezen esetben valószínűleg a Hephtalitáknak, mint volt T'ung-a, vagy esetleg egy jól képzett baráti őshonos, valószínűleg egy kereskedő, talán még a szogd Maniakh, aki fontos küldetéseket végzett, már megemlítette. Mindenesetre ő több nyelven tudott olvasni és írni, és amit például először kellett tennie, hogy ezen ismeretek alapján alkosson türk ábécét, amit mindenekelőtt könnyen lehet olvasni és írni.

A különböző ábécék egyike sem volt valóban alkalmas türk írásra, amelyek használatosak Közép-Ázsiában a 6. szd. közepén, és még ha ők nyitottak a kifogásra, hogy ha a türkök tudták olvasni, más ember is képes lett volna rá. Még a 6. sz.-ban óvatos diplomatáknak figyelembe kellett volna venni a lehetőségét, hogy üzeneteik esetleg elolvassák olyan emberek, akiknek nem szánták. Nem indokolatlan feltételeznünk, hogy bárki is volt a feltaláló, azt mondták, hogy találjon ki egy ábécét, találjon ki, amelyet mások nem képesek elolvasni, megengedhet magának egy kis enyhe titkosírást. Később vissza fogok térni a pontokra, amelyekben a titkosírás szerepet játszhat; egyelőre azt kell egyszerűen feltételeznem, hogy megpróbált felépíteni egy ábécét közelben lévő anyagok használatával.

Első hajlama a török íráshoz kétségtelenül az iráni (eredetileg arámi) ábécé lett volna a türk íráshoz, amelyet évszázadok óta szinte az összes közép-iráni beszélt nyelvek írásához használtak Közép-Ázsiában, beleértve valószínűleg a saját anyanyelvét. Első látásra ez talán nem úgy tűnt neki, hogy túl nehéz; az I. táblázat azt mutatja, hogy a különbségek a türk mássalhangzós szerkezetek és a kortárs iráni nyelvjárássok, a közép-perzsa, szogd és a khwarezmi között nagyon kicsi volt.

Az iráni ábécé, bár ez hagyományos eszköz volt ezen hangoknak a képviselőjére, mélységesen nem volt kielégítő. Az eredeti arámi ábécé nem tartalmazott többet, mint 22 betűt, és ezek közül több képviselt egynél több hangot, és öt képviselt olyan hangot, amelyek léteztek az irániban. Egyik az utóbbiak közül a *tsadde*, ebből képviselt egy hangsúlyos *š*, használták a *č* képviselőjére, amely hang nem létezik az arámiban.

A többi négy sosem volt használva hangok képviselőjére, de megtartotta szellemszerű léte miatt az írás sajátos iráni szokásához a teljes arámi szavakat, az úgynevezett piktogramokat vagy logogramokat, és úgy olvassák őket, mintha azok egyenértékű iráni szavak volnának. Ami az angolban azonos dolog, egy vagy két esetben; például mi *e.g.* írunk, a kezdőbetűit a latin *exempli gratia* (például) mondásnak, és olvassuk azt, mint „for example” (például). A türk sohasem tette ezt, a feltaláló így a teljes iráni ábécéből kaphatott 18 betűt, amelyekből hét több mint egy hangot képviselt. Ez megszokott gyakorlat e betűk képviselőjére a héber betűk terén, amelyekből végül is származtak, és nevezik a betűket e nevekkkel. Én követtem ezt a gyakorlatot a II. táblázatban, amely mutatja ezeket a betűket és hangokat az általuk képviselt közép-iráni nyelven.

Ez egy általános táblázat; vannak kisebb eltérések a különböző nyelvek hangzásbeli szerkezete között, és ez befolyásolta néhány betű használatát.

Például, nincs *l* a szogdban, néhány jövevényszó kivételével, ez a hang, amely dentális *d* réshanggá vált, de *lamed* volt, kényelemből képviselte ezt a hangot. Néhány nyelvben a kiejtés túlságosan megváltozott, de a régi helyesírást még mindig őrizték, így az eredeti zöngés *d* zárhang, amely *t* lett, írásban *daleth* volt (a szogdban *lamed*).

Ott volt egy másik nehézség ezen iráni ábécé használatával kapcsolatban. Minden betű idővel jó mértékben megváltoztatta alakját, és részeként ennek a folyamatnak egyes változatokban a *daleth* és a *resh* megkülönböztetlenné váltak; így voltak a *vau*, *zain* és a *nun*; és a szogdban a *gimel* és *cheth* még megkülönböztetetlenek a 4. században, nem sokkal később. Így tehát csak 14 és 16 között voltak különböző betűformák, ha csak nem ékezetes jeleket használtak, megkülönböztetni köztük a félreérthető betűket.

Ami a mássalhangzó hangokat illeti, nem voltak nehézségek használatukkal kapcsolatban az iráni ábécét türkül írni a tisztán grafikusan imént is említett kivételével. A három hang az I. táblázatban, amelyek sajátosak voltak a türkben, a veláris zárhang *k* a *cheth* által lett volna képviselve, amely képviselte a veláris réshang *x-t*, és a torokhangú nazális *ñ* and *ŋ* lett volna írott *ny*, mint volt később az ujjur ábécében.

A magánhangzóknál azonban más kérdések voltak. Alapvető különbségek vannak a türk és az iráni nyelvek magánhangzóival között. Eltekintve attól a tényről, hogy kevesebb a magánhangzó hang az irániban, a türkben két sorozatban vannak a magánhangzók, hátsó (hátról képzett mély) és első (előlről képzett magas hangrendű); bármely adott szóban csak az egyik vagy a másik széria magán-

hangzóit használják, és a magánhangzók jellegzetessége egy szóban jelentéstani-
lag jelentős; például az *at* jelentése „ló” és az *et* „hús”.

Van még néhány párja a szavaknak, amelyben a különbség a magánhangzók
hosszában jelentéstanilag jelentős, az *at* jelentése „ló” és *a : t* jelentése „név”. Ez
azonban tisztességes, ha hozzátesszük, hogy a hosszú magánhangzók eltűntek a
legtöbb török nyelvből a középkori időszakban; többségében közülük az *at* most
egyaránt jelent „lovat” és „nevet”, és a török írásnak nagyon kevés rendszere
tesz különbséget a hosszú és rövid magánhangzók között.

Egy összehasonlítás a két magánhangzórendszer között, a III. táblázatban
fogja bemutatni a probléma több dimenzióját. Az arámiban, és elméletben a be-
lőle származtatott iráni ábécében csak a hosszú magánhangzók voltak kiírva,
magának az olvasónak hajlékonyan hagyva a rövid magánhangzók kínálatát. A
gyakorlatban a 6. században, a félreérthetőség elkerülése érdekében, néhány rö-
vid magánhangzó is képviseltette magát betűivel az iráni szövegekben. Ha a fel-
találó, megpróbált egyszerűen írni törökül az iráni ábécében, egészen kihasznál-
va ezt az engedményt, legyőzte volna a saját céljának eredményét, egy világos
és egyértelmű rendszerét az írásnak, mivel az olvasó sok esetben lehetetlennek
találta volna annak eldöntését, hogy a mindössze három magánhangzó melyik
betűt képviseli, amelyek rendelkezésére álltak, az *aleph*, *vau* és *yod*, és melyik
rövid magánhangzót kellett használni, amikor az nem volt jelölve.

Azt tartom lehetségesnek, hogy a feltaláló, amikor ebben a bizonytalan hely-
zetbe találta magát, volt egy pompás ötlete az elégtelen iráni ábécé kiegészítésé-
re úgy, hogy néhány pótlólagos betűt átvett a görög ábécéből, akár annak
heptalita vagy bizánci formáját. Ez nem csak kihúzná őt az imént említett nehéz-
ségéből, de hozzáadna egy fontos titkosító elemet az ábécéhez.

Nagyon kevés próba megmutatta volna neki, hogy az egyszerűen hozzáadott
görög magánhangzók nem oldanák meg a problémát; nem volt közülük elég és
nem rendelkeztek a szükséges hangértékekkel.

Ezért javaslom, mint további feltevésként, az ő még nagyobb zseniális ötlete
szerint az iráni ábécé alkalmazását, mint gerincét az új ábécéjének, és hozzáadva
egynéhány görög betűt, amelynek sajátos feladata lenne jelezni, hogy a sza-
vak, amelyekben használták őket, elülső (elől képzett) magánhangzók voltak.

Volt egy előzetes nehézség; a két ábécé nagyon különbözőnek látszott, és az
iráni ábécét sajátosan jobbról balra, a görög ábécét balról jobbra írták. Úgy dön-
tött, hogy követi az iráni példát, és jobbról balra ír, és láthatóan megfordulhat
néhány görög betű ebből, hogy úgy mondjam, szembe egy irányba.

Az is nyilvánvaló, hogy olyan részarányos ábécét akart alkotni még akkor is,
ha ez a prototípusokban használt betűk alakjának igen jelentős módosításával
lehetséges. Ráadásul, az ilyen változtatásoknak volt némi titkosító hatása.

A IV. táblázat egyes csoportjait mutatja a betűknek, amelyek úgy tűnik, vá-
lasztékos kidolgozásai egyetlen alapötletnek. Az első sorban, például, az első
betű egy egyszerű függőleges vonal, úgy látszik, mint egy alap a többi részére; a

következő négyben egy rövid ferde vonal van csatolva különböző pontjain, a következőben két ferde vonal, a következő négyben egy hajlított vonal és a következő négyben két hajlított vonal.

Ebben a táblázatban, amelynek célja csupán, hogy bemutassa az alaktani hasonlóságok között az érintett betűket, a betűk és számaik az V. táblázatban láthatók. Az utóbbi táblázatban a betűk és az iráni és görög betűk, amelyek a jelek szerint, mint látható prototípusok szolgálnak számukra, és figyelmes tanulmányozásuk fogja megmutatni, másoknál mennyivel több prototípus lett bizonyosan megváltoztatva annak érdekében, hogy készítsen egy részarányos ábécét.

Vagy két betűnek a IV. táblázatban nincs felismerhető prototípusa, és érdekes látni, hogy ezek is ugyanolyan formába vannak hajlítva. Bármilyen részletes vitának a betűk egyéni formáiról a valós feliratok és dokumentumok fényképeinek és másolatainak tanulmányain kell alapulnia.

Eltekintve azoktól az egyes feliratokat tartalmazó kiadványoktól, mint Prof. Aaltó Toñ. -ja, Prof. Ramstedt két Uyğur felirat kiadása, a Suci és Şine Usu, és a saját kiadásom az Ongin feliratokból, vannak olyan másolat gyűjtemények Radloff két kötetes *Atlas* –ában, amit a Societé Finno-ougrienne adott ki, Malovnak a *Yeniseyskaya Pis'mennost' Tyurkov*, Moscow/Leningrad, 1952 (ahogy Malov idézte), és H. N. Orkunnnak *Eski Türk Yazıtları*, 3. kötet és index, Istanbul, 1936 (ahogy *ETY* idézte).

Lássuk, hogy feltevésem hogyan illeszkedik a tények látható reprodukcióiba. Először is rendezni kell egy kezdeti nehézséget, de nem áthidalhatatlan. Amit próbálunk összehasonlítani, az eredeti türk rovásírás ábécé betűit az egyik oldalon, és az iráni és görög ábécé betűit a másikon, amikor a türk anyagunk írott szövegeit legalább másfél évszázad, és bizonyos esetekben sokkal hosszabb ideig írták az ábécé feltalálása után, amelyek, bár alapvetően azonosak, ténylegesen különböznek egymástól egy kicsit, és néhány esetben nem is olyan kis mértékben, és amikor nem tudjuk pontosan, melyek számos változata volt ismerős a feltalálónak az iráni és görög ábécékből.

A török oldalon az ábécék anyaga: —

- (1) emlékművek Külső-Mongóliában;
- (2) papír dokumentumok;
- (3) feliratok és karcolatok Khakassziából, közzétéve
Malov No. 26 tól No. 39-ig és No. 48.
- (4) feliratok és karcolatok Tuvából, a megmaradó szövegek
Malov (kivéve No. 47, a Suci felirat).

Mi figyelmen kívül tudjuk hagyni a többi anyagot, a Talas és Khoyto-tamir feliratokat és egyéb maradékot, mivel nem tesz hozzá semmi értéket a mi sajátos szándékunkhoz.

Mindezen ábécéknek, a mi szempontunkból tekintve, vannak sajátos hiányosságai. Az emlékművek közül a legtöbbet kínai kőművesek faragták, akik talán nem értették, amit faragtak, de nem lehet kétséges a szakmai büszkeségük, hogy azok épp oly csinosak és szépek legyenek, amint lehetséges. Ők előkészített papír vázlatokból dolgoztak, maga Toñukuk által, *K. T.* és *B. X. Yolhğ Tėgin* mellett, tagja a királyi családnak, és más ismeretlen személyek által.

Ezek az emberek már valószínűleg tanítottak írni és olvasni egy kormányzati iskolában, amelyben valószínűleg abban az időben erőfeszítéseket tesznek egy ábécé előállítására a szebb és alkalmas királyi feliratokért, mint a mindennapi használatra.

A papír dokumentumok több kézen mentek át. Néhányat, például az *Irk Bitig* (Jóslatok Könyvét) és a manicheus szövegeket (*ETY II* 175ff.), nyilvánvalóan hivatalos írástudók írták, akik tanítottak egy szép kézzel írt könyvet nád tollal írni, amelynek keretében a függőleges vonalak nagyon vastagok, a vízszintes vonalak nagyon vékonyak. Nem volt kétséges, azt tanították, hogy szakszerűen írjon, talán manicheus egyházi iskolában. A *Miran* dokumentumot (*ETY II* 98) egy olyan hivatalnok írta, akit világosan megtanítottak, hogyan írjon kézzel egy hasonló könyvet. Csak a *Tunhuang* levél (*ETY II* 100) van (úgy) írva, hogy milyenek néz ki a szokásos kézírás a mindennapi levelezésben, de ez úgy néz ki, mint egy szakképzetlen változata egy kézzel írt könyvnek, mint ebből a könyvből egy kézírás finomított változata.

Míg az emlékművi és okirati ábécék úgy néznek ki, mint több generáció írás és olvasás oktatásának rendkívül kifinomult eredményei, a *Kh.* és *TÜV.* feliratok teljesen egyszerűek, mint olyan emberek alkotásai, akiket soha nem tanítottak írni, de valamilyen módon magukra szedték; a betűk néha fordítva vannak írva; hátul képzett magánhangzókat használnak néha a szavakban elől képzettek helyett és *fordítva*; szavakat kihagytak; mondat maradt befejezetlenül helyhiány miatt; például egy *Kh.* feliratban, *Malov* No. 28, egy mondat van körbe írva egy sírlemez szélén az egyik irányba, és egy másik, ugyanarról a pontról a másik irányba, hirtelen vége van egy szó közepén, amikor találkozik az első mondat végével.

Legtöbbje ezeknek a feliratoknak sírfelirat, kisebb jelentőségű vezéreké, akik a török nyelvű világ távoli sarkaiban lettek eltemetve. Ezeket valószínűleg az elhunytak rokonai emelték, akik az uralkodó ház egyik tulajdonságaként tisztelték a feliratos sírköveket, de nagyon valószínű, sem olvasni, sem írni nem tudott egyik sem.

Mi csak ki tudjuk találni, ki alkotta és faragta ezeket a feliratokat; ők olyan vándorló kőművesek lehettek, akik sírkövek faragásából éltek; ők félig írni-olvasni tudó háborús foglyok lehettek a fejlettebb országrészekből. Bárki, akinek kötelessége volt a rögzített dokumentumok vizsgálata, mint nekem az első világháborúban, ismeri, milyen rendkívül rosszul írott és gyakran érthetetlen írása tud lenni a félig írni-olvasni tudó katonáknak. Ha megnézzük ebből a szem-

pontból a Kh. és Tuv. feliratokat, akkor nem kell túlságosan megzavarjon, ha találunk feliratokat amelyeknek nagy értelme egyáltalán nincs, és a betűk sajátos formái máshol ismeretlenek; nem is szükséges őket túl komolyan venni. Szélsőséges eset a *Malov* No. 41, a tuvai normák szerinti szokatlanul tiszta hosszú egy felirat. Tudósok nemzedékei törekedtek arra, hogy némileg megértsék, és megállapítsák a benne lévő furcsa betűk közül néhánynak a hangértékeit; mindent alkottak és faragtak egy írástudatlan megbízónak, akik akartak egy méltó emlékművet, talán egy hadifogoly személy által, aki alig tudott írni, de volt néhány homályos ötlete arról, amit egy sírfeliratnak tartalmaznia kellene. A hagyományos kezdete az ilyen sírfeliratoknak a megfelelő helyen, *er atim* „az én felnőtt nevem”, a középső sorban a kő elülső részén, és szétszórva a szövegben két vagy három szó és frázis, amelyek gyakoriak a sírfeliratokban, *er erdemi*: „férfias erények”, egy torz *m* -mel, három alkalommal; *ben* „ÉN”, háromszor; *sizime*: (Én már elváltam) „tőled is (kedvesem)”, négyszer, *sizim* -mel, lehetetlen formában, másik kétszer. A többinek egyáltalán nincs értelme.

Ezeknek a feliratoknak két további hátrányuk van. Ezek annyira durva kövekből faragottak, hogy rendkívül nehéz, kivéve a hosszan tartó vizsgálatával, a fény különböző szögeivel felfedezni, hogy pontosan mi volt rájuk faragva, ezért a másolataik nagyon gyenge minőségűek. A „javított” változatok Radloff *Atlas der Alterthümer der Mongolei*, (Mongóliai Régiségek Atlasza c. művében) St. Petersburg, 1892ff., gyakran eléggé megbízhatatlanok. Például az ötödik szó az 1. sorban (az alsó sor) *Malov*nak, mint a No. 15 másolatban látható a 79 *btg* lemezen, bár ennek a feliratnak minden szerkesztője egyetért abban, hogy lehetett (a frázisban *bi:r otuz* „harmincegy”).

Ismét a fényképész az, aki *Malov* No. 49-től 51-ig közzétett fényképeit retusálta, a feliratok betűit fehér krétával láthatóvá tette, mielőtt lefényképezte őket; a szándékai kiválóak voltak, hiszen e nélkül az eljárás nélkül a betűk aligha lettek volna láthatók ezeken a fényképeket; de a gondos vizsgálat azt mutatja, hogy néhány kréta jelölés rossz helyen van, úgy hogy egészében a másolatok félrevezetőek, és annál is inkább félrevezető, amiért látszólag annyira egyértelmű. *Malov* No. 43-tól No. 46-ig A. M. Shcherbak által felülvizsgált változatai a *Pamyatniki Runicheskogo Pis'ma Yeniskeysikh Tyurok* in *Narody Azii i Afriki* című, 1966 4. részben megjelent cikkében mutatja a hibás első kiadásokat és fordításokat.

A jelenlegi ügyünk szempontjából ezek a hibák nem létfontosságúak, milyen betűket tartalmaztak a feliratok ábécéi, de nem kell figyelembe venni a betűk kétes alakjait, különösen, ha azok olyan szavaknak a részei, amelyek nem ésszerűek, és ez szomorú, hogy egy jó tudós, mint O. N. Tuna, oly sok időt kellett volna tölteni, hogy kitalálja a betűk hangértékeit, amelyek valószínűleg soha nem léteztek.

Összefoglalva, egyik ábécé sem azonos valószínűleg az eredeti 6. századi ábécével, de ha együtt vesszük őket, adhatnak nekünk egy meglehetősen világos képet, hogy mint is nézett ki.

Az ábécék három fő csoportba tartoznak, megkülönböztetetten, ahogy a zárt *é* és a szibillánsok vannak képviselve: —

(1) a Tuvai ábécé egyedül őrzött meg egy különleges betűt, a No. 2. *é*-t; a többi feliratban és dokumentumban ugyanezt a hangot az *i* betű képviseli, vagy egyáltalán nincs képviselve.

(2) a Kh. és Tuvai ábécék megtartották a két különböző betűt, a No. 27. és No. 28.-at palatális szibillánsokként.

(3) a megmaradt ábécék elvesztették a No. 2. és 28.-at.

Négy kisebb változata van a monumentális ábécének: —

(a) a KT (Kültegin) és BX (Bilge Kagán) és valószínűleg még a Küli Çor feliratában, amelyek másolata nagyon középszerű, a (veláris) hátul képzett magánhangzóval harmonizáló *s* (sz)-t képviseli a 25. számú, a (veláris) hátul képzett magánhangzóval harmonizáló *ş* –t képviseli a No. 27. és mindkét hangot elől képzett (palatális) magánhangzóval a No. 26.

(b) a *Toñ*-ban eltekintve a No. 27.-nek két kétes előfordulásától, a 4. és 5. sorában egyaránt hátul képzett (veláris) magánhangzók hangjaival képviseltetik magukat a No. 25.-nél és elől képzett (palatális) magánhangzókkal a No. 26.-nál.

(c) az Újgur emlékekben, a Suci, Şine-usu és III (ETY II 37 kk.) mindkét hangot hátul képzett mély (veláris) magánhangzókkal képviselik a No. 27.-nél, és elől képzett magas (palatális) magánhangzókkal a No. 26.-nál.

(d) az Ongin emlékműben a No. 26. mind a két hangot minden magánhangzóval képviseli.

Három kisebb változata van a hiteles ábécének: —

(a) a Tyok okirat ábécéje (ETY II 97) ugyanaz, mint a monumentális (a), bár a betűk formái meglehetősen különbözőek; és az elülső (elől képzett) magánhangzókkal megkülönböztettek tőle egy *s* (sz) hangértékű írásjelet.

(b) az Irk Bitig (Jóslatok Könyve) ábécéje, a Tunhuangi betűnek és valószínűleg a Miran emlékeknek is, amelyik fényképe elmosódott, ugyanaz a betűje, mint a (b) emlékeknek.

(c) csak a No. 25 és No. 26 manicheus szövegek ábécéje őrzi, és használja őket egyszerű formában, és egy *ş* jelentéktelen írásjellel.

A Kh. és tuvai feliratok annyira tele vannak hibákkal és szabálytalanságokkal, hogy lehetetlen határozottan beszélni róla, de a helyzet úgy tűnik az, hogy a No. 25 számú nincs használva, a No. 27 képviseli az *s*-t és néha hátul képzett magánhangzókkal az *ş*-t, mindig a No. 26 képviseli az *s*-t elől képzett magánhangzókkal, és a No. 28 számú *ş*-t elől képzett magánhangzókkal és általában hátul képzett magánhangzókkal szintén.

Ami az iráni ábécét illeti, mi nem vagyunk jól ellátva a 6. században használt példányokkal; valójában csak kettő vehető igazán számításba. A középperzsának a Pehlevi zsoltárban vannak töredékei, amelyeket a kínai Turkesztán Bulayiqban fedeztek fel, amelynek csodálatos másolatait F. C. Andreas és K. Barr, *Egy Pehlevi Zsoltár Fordítás* (címmel), a wissenschafti Porosz Akadémia ülésén tette közzé, 1933-ban. Ezt Henning a Keleti Középiráni Nyelvészet Kézikönyve I, IV, c. cikkében (Leiden/Köln, 1958, 47. oldal) a 7., vagy talán a 8. századba keltezi, csupán néhány betűt tartalmaznak, amelyek megőriznek néhány 6. századi formát.

5 Acta Orientalia. XXXII

A szogdoknak ott vannak a Tunhuang közelében felfedezett 4. század elejére keltezett „régiszogd levelek” (lásd Henning, *op. cit.*, 55. oldal). Ezek három-négy évszázaddal idősebbek, mint a többi szogd példányok, és ábécéjük jelentősen archaikusabb, mint a többi szogd példányok, de még mindig szabványos formák lehettek a 6. században.

Mi teljesen tudatlanok vagyunk, hogy milyen módon tanították az írást és olvasást ebben az időszakban.

Tudjuk, hogy a szasszanida kormányzat fenntartott olyan iskolákat, amelyekben a leendő alkalmazottaknak adtak egy bonyolult írás és olvasás oktatását, beleértve az ideogrammak használatát, és lehetséges, bár talán nem valószínű az, hogy megtanították őket olyan dolgokra, mint jóval korábbi érmék és királyi feliratok olvasására.

Kétséges, vajon voltak-e hasonló intézmények Szogdiában vagy a távolabbi keleti kereskedelmi központokban. A fiatal szogdot valószínűleg megtanította olvasni és írni az apja, vagy a munkáltatója, és az ő tanítása, nem kétséges, szigorúan praktikus volt. A kérdéshez tartozik, mert míg a legvalószínűbb, hogy a legtöbb rovásírásos betű prototípusa, amelyek az iráni ábécéből származnak, megfelelnek az ó-szogd betűknek, egy vagy kettő meglehetősen úgy néz ki, mint a Pehlevi zsoltárban, vagy a még korábbi Szasszanida emlékművekben.

Ez azonban megtévesztő lehet; néhány betű azok közül, amelyek a legkevésbé hasonlók a szogd prototípusokhoz, amelyek látszanak a IV. táblázatból, szándékosan vannak egy szimmetrikus formában, és mindig fennáll a lehetőség, hogy ábécéje eltérően nézzen ki a szogdtól.

Természetesen sok változata van a bizánci görög ábécének, mindkét unciális, amelyet nagybetűkkel írtak, és a minuszkula, amely kisbetűkkel van írva.

Mi nagyon rossz ismerői vagyunk a heptalita ábécé változatosságának; ez unciális volt és abból az ábécéből származott, amelyett Nagy Sándor utódai vittek Közép-Ázsiába, és tovább élt fokozatosan elkorcsosulva halála után is 1000 évvel.

Hiányos maradványait, amiket érmékről gyűjtöttek Roman Ghirshman táblázatába *Les Cihionites-Hephtalites*, Cairo, 1958, p. 63. Ez a táblázat tartalmazza a (részleges) ábécéjét egy papír dokumentumnak, állítólag a 4. századból, fel-

fedezve a Kínai Turkesztán Loulanban (hivatkozás *Loulanként*), amely úgy tűnik, hogy néhány közeli párhuzama a rovásírásos betűknek, amelyek nem iráni eredetűek.

Vannak rovásírás táblái a runaábécéknek Ottó Donner, *Sur l'origine de l'alphabet Turc*, Journal de la Société Finno-Ougrienne XIV, i, Helsingfors, 1896, és A. von Gabain, *Alttürkische Grammatik*, Leipzig, 1941, p. 12, de egyik sem teljesen kielégítő; például a No. 2 (*é*) formái közé tartoznak a No. 7 (*b/v*²); az V. táblázat közvetlenül Radloff reprodukciós *Atlaszából* készült, az idézett műben Malov, és más tekintélyek ésszerű véleményét is be lehet venni. Én azonban nem állítom, hogy ez tökéletes.

A rovásírás betűk tényleges formáinak megtárgyalása előtt hasznos lesz rámutatni az iráni nyelvek és az ótörök helyesírási technika bizonyos különbségeire. Az arámi nyelvben bármelyik szó, amelyik nem kezdődik általános mássahangzóval vagy mély zárhanggal (ezt képviseli az *ain*, egy idegen kezdő hang az irániiban), az *aleph* által gondolták képviselni.

Az irániiban, bár az utóbbi hang valószínűleg nem létezik és a szavak, amik nem kezdődtek mássalhangzóval, egy sima magánhangzóval kezdődtek, a kezdő *aleph* fennmaradt minden nem mássalhangzóval kezdődő szó helyesírásában. A rovásírásos ábécében ez a szabályt nem tartották be, az *aleph* egyenértékű betűt csak hosszú *a:/e:* jelölésre használták, és eszerint nem voltak eszközök a rövid *a/e* írására. Ennek következtében a „ló”, *at*, egyszerűen *t*¹ –el írták (No. 29) és a „hús”, *et*, *t*² –vel (No. 30); még a „név” *a:t*, amit kellett volna írni (számok:) 1, 29, csak néha jelölte a No. 29. Vajon vagy nem az volt a célja, hogy a dolgukat nehezzé tegye azoknak az embereknek, akik nem törkök voltak, ez bizonyára nehezítette a dolgukat a modern tudósoknak. Azonban a szóban forgó probléma nem merült fel abban az esetben, ha a szavak vagy az első szótagok más magánhangzókkal kezdődtek, mivel a No. 2, 3, 4 és 5, amelyek más helyzetben csupán hosszú magánhangzók, változatlanul alkalmazzuk az első szótagban, a No. 2, 3, 4 és 5 óta, amelyek más pozíciókban csupán hosszú magánhangzókat képviselnek, változatlanul használnak a szavak első szótagjaiban, függetlenül attól, hogy magán vagy mássalhangzóval kezdődnek, és függetlenül attól, vajon az általuk képviselt magánhangzó rövid vagy hosszú.

Most hozzá fogok az egyes betűk megvitatásához az V. táblában, és javaslom azokat a prototípusokat, amelyekből származnak.

1. *a:/e:* Lásd a IV. táblázatot; nagyon közel van a régi szogd *aleph*hez. A kérdéses 3(c) forma nagyon ritka, és valószínűleg a kőművesnek vagy a másolásnak a hibája.

2. *é/é:* Nem iráni; esetleg a görög A (*alpha*) Loulanban, de nincsenek nagyon közeli analógiái és lehet, hogy azt egyszerűen feltalálták.

3. *u/i:/i/i:* Lásd a IV. táblázatot; biztosan *yod*, amit módosítottak részarányos célokra; a Pehlevi zsoltároskönyvi forma, 4(b), közelebbi a szogdnál.

4. *o/o:/u/u*: Lásd a IV. táblázatot, biztosan *vau*; régi szogd forma és más iráni alakok, amely nem egy egyszerű függőleges görbe sima vonal; a bevezetett szöveget már megkülönböztették a No. 18. –tól.

5. *ö/ö:/ü/ü*: Lásd a IV. táblázatot; biztosan a görög Y (*upsilon*) megfordított kerekded formát; a 4(c) forma Loulanból származik.

6. *b¹/v¹* Lásd a IV. táblázatot; biztosan a *beth*; a régi szogd és pehlevi zsoltároskönyvi formák nagyon hasonlóak.

7. *b²/v²* Határozottan a görög B (*bēta*), 4(c) Loulanban.

8. *ç* Lásd a IV. táblázatot; ez inkább a *tsadde*, mint a görög Λ (*lambda*), noha inkább a No. 16(1²) a *tsadde*. Ez lehetett szándékos misztifikációja a feltalálónak. Ne feleddje, a No. 37 (*ič/ič*) egy No. 16 hoz hozzáadott vonallal sem a No. 8.

9. *d¹/d¹* Lásd a IV. táblázatot; logikusan ennek a *daleth*nek kell lenni, a betű hiányzik a régi szogd ábécéből. Nincsenek kettőzött betűk semmilyen iráni ábécében, de a 4(b) *daleth* betűk egyes szasszanida érméken ezzel nem ellentétesen nem más, mint fele ennek a betűnek.

10. *d²/d²* A görög Δ (*delta*) egy kis kör lett Közép-Ázsiában, mert a feltaláló úgy tűnik, hogy alkalmatlannak tekintette az ő ábécéjét. Elfogadta inkább a Loulanban és heftalita érméken a megkülönböztethetetlen görög K (*kappa*) 4(c) –t, amelyik, lásd a No. 14.-t, nem volt köteles a *k²* képviselőjére.

11. veláris *ǰ* –nek logikusan a *gimmel*nek kell lenni, amelyek több formában látszanak az iráni ábécékben; még az ó-szogd forma sem nagyon közeli, és ez lehet egyszerűen kitalált.

12. *g* (veláris) körvonala nem más, mint a 4(c), a görög Γ (*gamma*) néhány heftalita érmén; ez inkább olyan, mint néhány formája a *lambdának*, amelyhez már megkülönböztető vonalat adtak néhány kései görög ábécében.

13. *k¹* (veláris)/x; Lásd a IV. táblázatot; a régi szogd forma meglehetősen közel van.

14. *k²* (veláris) Lásd a IV. táblázatot; bizonyára *kaph*; a régi szogd forma közelebb, mint a Pehlevi zsoltáré. Ez az egyetlen iráni betű, amelyik megfelelő volt elől lévő magánhangzókkal alkotott kapcsolatra.

15. *l¹*. Lásd a IV. táblázatot; bizonyára *lamed*; a régi szogd és Pehlevi zsoltároskönyv formái egész közeliek.

16. *l²*. Lásd a IV. táblázatot és a No. 8. –nál a megjegyzéseket. Ennek muszály a görög Λ (*lambdának*) lenni. A *lambda* legtöbb görög formája olyan, mint a No. 8, de a 4 (c) heftalita alakban és egyéb érmék mutatják a késői időszakban a *lambda* ilyen betű lesz.

17. *m*. Lásd a IV. táblázatot; kétségtelenül *mim*; a régi szogd forma közelebb, mint a Pehlevi zsoltárban, de úgy tűnik, a szimmetria érdekében módosítják.

18. *n¹*. Lásd a IV. táblázatot; megkülönböztethetetlen a a régi szogd nuntól.

19. n^2 . Lásd a IV. táblázatot; valószínűleg a görög N (*nu*); nem ellentétes a 4(c), Loulan forma, egy függőleges gerinccel, amit a szimmetriáért illesztettek be; hasonlíts a No. 33. –al.
20. $\tilde{n}$. Lásd a IV. táblázatot; nyilvánvalóan kitalált, talán egyszerűsített kombinációja az n^1y^1 –nek, számuk 18 és 31; vagy két n^1 .
21. η . Lásd a IV. táblázatot; valószínűleg kitalált változatai ugyanannak az alcsoportnak.
22. p . Lásd a IV. táblázatot; logikusan létezni kell a *pe* –nek; valójában nagyon hasonlít az i.e. 5. –3. századi arámira, de ez alig lehet több mint véletlen, mert a régi szogd forma 4(a) sokat módosult és más késő Szasszanida formák még tovább módosultak; talán egyszerűbb elkerülni az összetévesztést a No. 32-vel.
23. r^1 . Lásd a IV. táblázatot; kétségen kívül *resh*; a régi szogd forma nagyon hasonló a rovás betűkhöz, és az eredeti arám forma; a Pehlevi zsoltároskönyv formája csupán egy függőleges vonal.
24. r^2 . Lásd a IV. táblázatot; valószínűleg a görög P (*rho*) forma, 4(c) egy hephtalita érmével nem ellentétes ez a betű, de a szimmetria érdekében egyszerűsítették.
25. s^1 . Valószínűleg *samech*; sem a régi szogd, sem a Pehlevi zsoltároskönyv-forma nem nagyon közeli, de mindkettő két ívelt vonal kombinációja.
26. s^2 . Lásd a IV. táblázatot; valószínűleg a görög C (*sigma*) kiegyenesítve kerül el a zűrzavart a No. 18 megfordításával, egyik formája a hephtalita érméken, 4(c) majdnem egyenes.
27. $\mathring{s}^1$. Lásd a IV. táblázatot; kétségtelenül *shin*; a régi szogd forma nincs túl közel, de a korábbi szasszanida forma nagyon hasonlít egy rovásírás változathoz; a Pehlevi zsoltároskönyvforma azonos a *samechel*.
28. Lásd a IV. táblázatot; valószínűleg kitalált.
29. t^1 . A rovásírásos forma jó sok változat, de az eredeti betű valószínűleg egy szöveget ábrázol egy alul háromnegyed kör alakú nyílás felett; ez nem hasonlít a korábbi szasszanida *tau* formára, 4(b), a logikai választék erre a betűre a régi szogd *tau* forma, (4(a), inkább, mint a No. 30; esetleg kitalált.
30. t^2 . Lásd a IV. táblázatot; a hasonlóság a *tau* -hoz, lásd a 29. számút, megtévesztő lehet; a Loulan formája a görög T (*tau*) –nak nem ellentétes ezzel a betűvel.
31. y^1 . *Yod* ennek a betűnek nem volt felhasználható, mert már prototípus volt a No. 2 részére; a korábbi tudósoknak nem volt kétséges helyes meglátásukban, hogy ez a betű a *ja*: „egy íj” piktogramja.
32. y^2 . Lásd a IV. táblázatot; valószínű a görög I (*iota*), amit a *y* képviselt egy másik magánhangzó előtt; a Loulan, 4(c), egy fordított, közel párhuzamos forma.
33. z . IV. táblázat; *zain*, amelyik megkülönböztetlenné vált a régi szogd *nun* –tól, prototípusként nem volt megfelelő; valószínűleg a görög Z

(*zeta*); nem eltérően a Loulan formától, és a késő heptalita érméken, 4(c), egy beillesztett függőleges gerinccel a szimmetria miatt; hasonlít a No. 19. –hez.

A javasolt szilárd és kísérleti azonosítások a fenti VI. táblázatban vannak meghatározva. Úgy tűnik, hogy elegendő bizonyítéka van a hipotézisnek, hogy a rovásírás ábécé gerincét az iráni ábécé adta, kiegészítve a görög ábécé néhány betűjével, sajátosan jelző működése ebből származott, hogy a hozzájuk kapcsolódó magánhangzókkal voltak elülső magánhangzók, és felújítva készítsen egy részarányos ábécét, nem vészesen hasonlót az eredetikehez. Ezen kívűk az egyszerű betűkhöz felsorolva vannak a rovásírásban több betűt képviselő kombinált hangok. Közülük három, az No. 37-től No. 36-ig az V. táblázatban képviselnek két egymást követő mássalhangzót, *lt*¹, *nç*, és *nt*, a fennmaradó, No. 37.-től No. 41.-ig egy magán és egy mássalhangzó kombinációi, az azonos betűt használják magánhangzó előtt, vagy követi a mássalhangzót. Úgy tűnik, nem lehet kitalálni, miért választotta a feltaláló e hangok sajátos kombinációinak külön kezelését. Egyik sem visel e betűk közül bármilyen kapcsolatot az egyes betűket képviselő hangokhoz, és ezek biztosan kitaláltak voltak. Egyikük, a No. 39. majdnem biztosan az ok „egy nyíl” piktogramja, amely logikai párban a No. 31 egy íj piktogramjával, és lehetséges, hogy a No. 38 egy nyílhegynek a piktogramja, de nincs szó ezzel a jelentéssel, ami úgy hangzik, mint *tk*, vagy *kt*. A No. 40 és 41 számúak sokban hasonlítanak egymásra, de biztosan különböző betűk.

A No. 41 csak kétszer fordul elő az Irk Bitigben (Jóslatok könyvében) és töredékes táblázatában a rovásírásos betűknek a manicheus szír írással egyenértékűen (*ETU II 24*). Mi természetesen nem tudunk biztosnak lenni abban, hogy minden egyesített betű fennmaradt. A No. 42 lehet egy másik. Első pillantásra úgy néz ki, mint egy változata a No. 29 (*t*¹) –nek, de nem lehet az a betű, mert csak kétszer fordul elő az Ongin feliratban, az 5 és 6 vonalak társításban a No. 12 -vel, ami képviseli a g-t elülső magánhangzókkal. Ennek a csoportnak a törzsneve az oguzzal kapcsolatos. Nem a törzsi név, amely ad egy nyomot annak a még nem azonosított hangnak.

Végül melléklem az V táblázat alapján a No. 43-45 betűket, amelyeket különböző helyeken már olvastak, de valójában soha nem léteztek. A No. 43-at olvasták a *Toñ.* 26. sorában és *Malov* No. 2 és No. 49-ben; a *Toñ.* –ban és valószínűleg más feliratokban is, ez csupán egy félreértése két egymást követő, No. 15 és 38 betűnek, és átírva *lk* kell legyen. A másik két betűt is krétával jelölték *Malov* No. 49. fényképében, ami egyéb kétes és hamis formákat tartalmaz, és kétségtelenül téves egyéb betűket.

A tanulmány végén szeretném kifejezni őszinte hálámat Dr. A. D. H. Bivarnak, a Londoni Egyetem Keleti és Afrikai Tanulmányok Tanszékének, akik nagyon segítettek nekem a Közép-Ázsiában használt különböző ábécék ismeretével és más értékes gondolatokkal.

I. tábla.

Török és iráni mássalhangzó hangok.

Tájékoztató. A sajátos török hangok NAGYBETŰKKEL, a sajátos irániak *dőlt* betűkkel, a többi közös mindkét nyelven; a v. „zöngés”, az u. „zöngétlen”; nem biztos, hogy a zöngés dentipalatalis affrikáta létezett bármelyik nyelvben a 6. században.

	Plosives		Fricatives		Nasals	Affricates		Sibilants		Semi-vowels
	v.	u.	v.	u.		v.	u.	v.	u.	
Labial	b	p	v	f	m					w
Dental	d	t	<u>d</u>	<u>f</u>	n			z	s	
Dentipalatal ...						(c)	ç			
Palatal					<u>ñ</u>			<u>ž</u>	<u>š</u>	y
Postpalatal	g	k			<u>ŋ</u>					
Velar		K	<u>ğ</u>	x	<u>ŋ</u>					

II. tábla.

Az (arámi) Iráni Ábécé

<i>aleph</i>	א	(smooth vocalic ingress), ā(a)	<i>lamed</i>	ל	l, (d, δ)
<i>beth</i>	ב	b, v	<i>mim</i>	מ	m
<i>gimel</i>	ג	g, γ	<i>nun</i>	נ	n
<i>daleth</i>	ד	d, δ	<i>samekh</i>	ס	s
(<i>he</i>	ה	-)	(<i>ain</i>	ע	-)
<i>vau</i>	ו	w, ō, ū(u)	<i>pe</i>	פ	p, f
<i>zain</i>	ז	z, ž	<i>tzaddi</i>	צ	č/ǰ
<i>kheth</i>	ח	χ	(<i>koph</i>	ק	-)
(<i>teth</i>	ט	-)	<i>resh</i>	ר	r
<i>yod</i>	י	y, ē, i(i)	<i>shin</i>	ש	š
<i>kaph</i>	כ	k	<i>tau</i>	ת	t

III. tábla.

Török és iráni magánhangzó hangok.

Türkü	<i>a,a:</i> ; <i>e,e:</i> ; <i>é,é:</i> ; <i>i,i:</i> ; <i>ı,i:</i> ; <i>o,o:</i> ; <i>u,u:</i> ; <i>ö,ö:</i> ; <i>ü,ü:</i> .
Iranian	<i>a,d:</i> ; -- ; <i>-ē:</i> ; -- ; <i>i,ī</i> ; <i>-ō</i> ; <i>u,ū</i> ; -- ; -- .

IV. tábla.

Nos.	26	3	15	22	21	1	14	39	5	13	23	30	33	19	40	41	34
	l	ı	ı	ı	ı	ı	ı	ı	ı	ı	ı	ı	ı	ı	ı	ı	ı
	8	16	27	37	24	25											
	ı	ı	ı	ı	ı	ı											
	18	6	32	20	31	4	28	17									
	ı	ı	ı	ı	ı	ı	ı	ı									
	35	9															
	ı	ı															
	7	2															
	ı	ı															

V. tábla.

Tájékoztató. 2. oszlop. Csupán a hátul képzett (mély hangrendű) magánhangzókkal harmonizáló betűk vannak ¹-es felső indexel jelölve, az elől képzett (magas hangrendű) magánhangzókkal harmonizáló betűk ²-es felső indexel vannak jelölve. Ha egy betű bármelyiket, egy rövid vagy egy hosszú magánhangzót képviselhet, csak a rövid magánhangzó van mutatva.

3. oszlop. A betűformák a Külső Mongóliai betűformák alapján vannak megadva (a), az említett dokumentumok alapján (b) valamint az említett Kh. és Tuvai feliratok alapján, a megfordított formák kivételével, (c) alatt.

A 3(a) -ban a formák a Toñ.-ban vannak először megadva, elválasztva vesszővel azokat a K.T. és B.X.-ban és egy pontosvesszővel az említett ujjur műemlékekben.

A 3(b) -ben a formák sorrendje a Toyok, pontosvessző, Jóslatok Könyve, vessző, Tunhuang levél, pontosvessző, Maichus szövegek.

4. oszlop. Párhuzamok a régi szogd ábécéből az (a) alatt vannak feltüntetve, a Pehlevi zsoltároskönyvből és más forrásokból említett szövegben a (b) alatt, egy görög ábécé szerinti (c) egyedi forrásokból, ahogy a szövegben említett.

1	2	3			4		
		(a)	(b)	(c)	(a)	(b)	(c)
1	a:/e:	𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇, 𐰇(?)	𐰇	-	-
2	é	-	-	𐰇 𐰇	-	-	𐰇(?)
3	i/l	𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇	𐰇	𐰇	-
4	o/u	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇 𐰇	𐰇	-	-
5	ö/ü	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇 𐰇 𐰇	-	-	𐰇
6	b/v ¹	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇 𐰇	𐰇	𐰇	-
7	b/v ²	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇 𐰇	-	-	𐰇
8	ç	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇	𐰇	𐰇	-
9	d/d ¹	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇 𐰇	-	𐰇	-
10	d/d ²	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇 𐰇	-	-	(𐰇 𐰇)
11	ğ	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇 𐰇 𐰇	-	-	-
12	g	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇 𐰇	-	-	𐰇
13	x/k ¹	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇 𐰇	𐰇	𐰇	-
14	k ²	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇 𐰇 𐰇 𐰇	-	-	-
15	l ¹	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇 𐰇 𐰇	𐰇	𐰇	-
16	l ²	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇 𐰇 𐰇	-	-	𐰇
17	m	𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇 𐰇 𐰇	𐰇	𐰇	-
18	n ¹	𐰇	𐰇; 𐰇; 𐰇; 𐰇	𐰇	-	-	-

1	2	3			4		
		(a)	(b)	(c)	(a)	(b)	(c)
19	n²	𐌺, 𐌺; 𐌺	𐌺; 𐌺, 𐌺; 𐌺	𐌺 𐌺	-	-	𐌺
20	n̄	𐌺̄, 𐌺̄; -	-; 𐌺̄, 𐌺̄; 𐌺̄	-	-	-	-
21	ŋ	𐌿, 𐌿; 𐌿	𐌿; 𐌿, 𐌿; 𐌿	𐌿 𐌿	-	-	-
22	p	𐌱, 𐌱; 𐌱	𐌱; 𐌱, 𐌱; 𐌱	𐌱	𐌱	o	-
23	r¹	𐌺, 𐌺; 𐌺	𐌺; 𐌺, 𐌺; 𐌺	𐌺 𐌺 𐌺	𐌺	-	-
24	r²	𐌺̄, 𐌺̄	𐌺̄; 𐌺̄, 𐌺̄; 𐌺̄	𐌺̄	-	-	𐌺̄
25	s¹	𐌸, 𐌸; -	𐌸; -; 𐌸; 𐌸 ^(s) , 𐌸 ^(s)	-	𐌸	𐌸	𐌸
26	s²	-	𐌸 ^(s) , 𐌸 ^(s) ; 𐌸 ^(s) , 𐌸 ^(s)	-	-	-	𐌸
27	ʃ¹	𐌺̄, 𐌺̄; 𐌺̄	𐌺̄; 𐌺̄, -; -	𐌺̄ 𐌺̄	𐌺̄	𐌺̄	-
28	ʃ²	-	-	𐌸	-	-	-
29	t¹	𐌹, 𐌹; 𐌹	𐌹; 𐌹, 𐌹; 𐌹	𐌹 𐌹	𐌹	𐌹	-
30	t²	𐌹̄, 𐌹̄; 𐌹̄	𐌹̄; 𐌹̄, 𐌹̄; 𐌹̄	𐌹̄ 𐌹̄	-	-	𐌹̄
31	y¹	𐌺	𐌺; 𐌺, 𐌺; 𐌺	𐌺 𐌺	-	-	𐌺
32	y²	𐌺̄, 𐌺̄; 𐌺̄	𐌺̄; 𐌺̄, 𐌺̄; 𐌺̄	𐌺̄ 𐌺̄	-	-	𐌺̄
33	z	𐌻, 𐌻; 𐌻	𐌻; 𐌻, 𐌻; 𐌻	𐌻 𐌻 𐌻	-	-	𐌻
34	lt¹	𐌼	𐌼	-	-	-	𐌼
35	nç	𐌽	-; 𐌽, 𐌽; 𐌽	𐌽 𐌽	-	-	-
36	nt	𐌾, 𐌾; 𐌾	𐌾	𐌾	-	-	-
37	ıç/iç	𐌿	𐌿	𐌾	-	-	-
38	ik/ki	𐌿, 𐌿; 𐌿	𐌿	𐌿	-	-	-
39	ok/uk	𐌿, 𐌿; 𐌿	-; 𐌿, 𐌿; -	𐌿 (?)	-	-	-
40	ök/ük	𐌿, 𐌿; 𐌿	-	𐌿	-	-	-
41	op/up	-	-; 𐌿, -; 𐌿	-	-	-	-
42	?	𐌿	-	-	-	-	-
43	𐌿	𐌿	-	𐌿	-	-	-
44	-	-	-	𐌿	-	-	-
45	-	-	-	𐌿	-	-	-

VI. tábla.

A rovásírás ábécé és a javasolt prototípusok.

Sounds	letters	associated vowels		
		back	front	all
a:/e:				aleph(א)
é/é:			alpha(A) (?)	
i,i:/i,i:				yod(י)
o,o:/u,u:		vau(ו)		
õ,õ:/ü,ü:			upsilon(Υ)	
b,v		beth(ב)	beta(B)	
ç(/c)				tsadde(צ)?
d/d		daleth(ד) (?)	(kappa K)?	
f see p				
ğ		gimel(ג) (?)		
g			gamma(Γ)	
velar k/x		cheth(ח)		
post palatalk			kaph(כ)	
l		lamed(ל)	lamda(Λ)	
m				mim(מ)
n		nun(נ)	nu(N)	
ñ				(invented)
o				(invented)
p,f				pe(פ)
r		resh(ר)	rho(P)	
s		samech(ס)	sigma(C)	
ş		shin(ש)	(invented)	
t		tau(ט)?	tau(T)	
v see b				
x see k				
y		(pictogram)	iota(I)	
z				zeta(Z)

A fordító megjegyzése:

A Clauson által használt angol nyelvészeti kifejezéseket nem „magyarítottam”, meghagytam a Clauson által használt szavakat.

(A fordítást az eredetivel összevetette: *Batizán Emese*)

AZ ŐSI VILÁGKÉP ÖRÖKSÉGE (VI/38.)

Huszárik László (Székesfehérvár):

A kelta zodiákus

Katherine Maltwood 1927-ben felfedezte Somerset tartomány Glastonbury városának szomszédságában a dombok között fekvő, gigantikus földmunkákkal, utakkal, ösvényekkel, földsáncokkal, mesterséges dombokkal és vízfolyásokkal alakított, több kilométeres figurák alkotta „tájszobrászati” zodiákust. A 12 jegy közül 10 egyezik az eddig megismert jegyekkel, kettő más alakkal van ábrázolva, illetve a körön kívül kettő óriási kutya alak őrzi az égövi jegyek tájképeit.

Jelen ismereteink szerint nem adható ésszerű válasz arra, hogy ki készíthetett el egy több száz km²-en elterülő, több alakos földképet. A tájképi alakok a földről nem láthatóak, csak a levegőből. Kik készítették, milyen tervek alapján? Vajon építetői tudtak repülni? Írásos emlékek hiányában csak tradíciókhoz és mitikus emlékekbe kapaszkodhatunk, szerencsére a térség bővelkedik ezekben. A walesiek kelta népe úgy tartja, hogy civilizációjuk megteremtői keletről származnak és tudásukat Kis-Ázsiából hozták magukkal.⁵ Maltwood és dr. L. A. Waddel továbbment, és sumer eredettel kapcsolta össze Cymry népét, kiknek elődei sumer kolonizálóként jelentek meg i. e. 2700 körül. A *sumer* és *Somerset* népe egyaránt a Nap gyermekei. Druida papjaik napjainkig ápolják a Naphoz kapcsolódó kultuszaikat. Írország kelta mítoszai is keleti származásukra emlékeztetnek, őseik között tisztelték Noé és Magóg leszármazottait, eredettörténetük szerint Nemed ősök Szkítiából vándorolt a Brit szigetre.⁶ Mesterházy magyarázata szerint a kelta népek közép-európai letelepedésük előtt ugyanarról a földrajzi tájról, a termékeny félhold tájairól és Kis-Ázsiából jöttek. Nevük a keletről származó népek gyűjtőneve volt. A kelta szó - keltai, keltoi - a „kel” gyökérből származik, kelni, felemelkedni jelentésű, eredetileg „azonos a magyar keleti szóval, amely kelet alakjában azt a tájat jelenti, ahol a nap felkel”.⁷

---

⁵ K. E. Maltwood: The discovery of a prehistoric zodiac in England. *Journal of the Royal Astronomical Society of Canada*, 09/1943.

⁶ Michael Foss: Kelta mítoszok és legendák. Kik vagyunk? Gold Book.

⁷ Mesterházy Zsolt: A Magyar Ókor. <http://kitalaltkozepek.hu>.

Az égövi jegyek ábrázolását megfigyelve megállapíthatjuk, hogy többségük a már ismert jegyeket mutatja, de vannak eltérések. Láthatjuk a Szűzt akinek boszorkányos az alakja. Az Ikrek hajóban ülve hadakoznak a Bikával, a hajó helyettesíti a Rák jegyét. Megtaláljuk az Oroszlánt, Ikreket, Bikát, Skorpiót, Nyilast, a Bakot és a Halakat is óriási bálnával kiegészítve. Eltérés van a Bika megjelenítésében, melyet levágott fejjel jelölnek. Ábrázolásának értelme, üzenete egyezik a jegyhez kapcsolható eddigi értelmezésünkkel, a „veszített háború” tradíciójához. Itt meg kell még említenünk, hogy az Akitu fesztivál eszmeiségét őrizték a druida papok is. A szent nász - a szakrális király és főpapnő/Istennő között - után válhatott országuk termékennyé. Ez összekapcsolódott a papok bikaáldozatával, mely a királyság szentesítésének része volt.

Másik eltérés a Mérleg jegynél található, amelyet Galamb-ként jelenítettek meg. A megoldás kreatív: a mérleg karjait a galamb szárnyai alkották újra, de míg a többi jegy helyesen jelenik meg ez beljebb található a zodiákus körétől.

A Bakot, Egyszarvúként mutatták és az azt követő jegy Főnix madarat, nem Vízöntőt ábrázol. Miért alkothattak más szimbólumokat?

Az eltérés azt a korábbi megállapításunkat támaszthatja alá, miszerint a Vízöntő jegy az özvíz jele és nem az őszi esőzéseké. Anglia egész évben csapadékos ez a hagyományos magyarázat itt nem alkalmazható. Az ábrázolt Főnix madár a feltámadás és az újrakezdett élet szimbólumaként azonban illeszkedik a túlélő Noé és az emberiség újrakezdéséhez. Továbbá a kelta ősökre való emlékezés, a „Samhain” napja idejéhez, ha feltételezzük, hogy a jegyhez kapcsolódó hónap a precessziós mozgás miatt változott. Október 31-ről november 1-re tartották az Ősök ünnepét, melyből mára Mindenszentek és Halloween lett. Így valóban az elpusztult ősökre emlékezünk évezredek óta.

Azonban ezeknél egyszerűbb, de nem kevésbé meglepő magyarázata is lehet a Főnix madár jelének. Wales bárdjai és druidái egy jól ismert mitológiakört ápoltak, Arthur (Arthus) mondakörét. Ebben az esetben a zodiákus és az Arthur történet között közvetlen kapcsolat van, ugyanis a Főnix földképének központjában, szemnél, található meg Arthur legendás vára, Glastonbury Thor. A kialakított madár csőrénél a néphit szerint az élet titkát rejtő kút helyezkedik el. Mindenesetre nem gondolhatjuk véletlennek ezt az egybeesést.

Gilgamesnél konkrétan összekapcsolhattuk az eposzt a sumerek rekonstruált zodiákusával.⁸ Glastonburyben nyilvánvaló fizikai kapcsolat van a mítosz helyszíne és a csillagok földön ábrázolt köre között. Ez mindenesetre több mint különös. Vajon az itt fekvő zodiákushoz kapcsolódik legendakör? Ha igen, miért?

Arthur Pendragon mondáival nehezebb dolgunk van, mint Gilgamesével. Gilgames története évezredekig változtatás nélkül pihenhetett a föld alatt, azonban Arthur legendájánál nem találhatunk olyan forrást, ahol ne lettek volna vál-

---

⁸ Huszárik L: Enkidu a Kentaur, Acta Historica Hungarica Turiciensia 66. sz.

toztatások. Az átírásban döntő volt az egyház szerepe, a szójhagyomány útján terjedő történeteket ciszterci szerzetesek gyűjtötték össze és írták át a XII. században, így a keresztény és a divatos lovag eszmények hatása is érezhető, s a történet „bestselleré” vált. Vajon mi az eredeti Arthur történet, hol keletkezett és milyen mértékűek a mesés elemek? Nem csupa hazugság, nem tisztán igaz, nem csupa oktondiság, nem tiszta értelem, a mesemondók oly sokszor elmondták, s oly mesésen felcicomázták történetünket, hogy már az egészet mesének érezzük, mondta a történetről Wace már a XII. században.⁹

Glastonbury temploma a néphit szerint a csillagok temploma. Arthur mondakörében az átírások után is nyilvánvaló utalások vannak a csillagokra és az égi egyenlítőre. Például Merlin megalkotta Arthur atyjának Uther Pendragonnak a kerekasztalt a „világ hasonlatosságára”, mely a mennyek kör alakját tükrözi. A szövegekben állandóan ismétlődik a tizenkettes szám: tizenkét hónapja hajszolom, tizenkét lovag érkezett, tizenkét nap múlva meg is érkeztek, tizenkét nagyütközet, tizenkét király, tizenkét szoboralak, tizenkét hónap múltán, tizenkét hónapon keresztül misét mondott. Miért? Mert jól hangzó szám, vagy talán rá akarják irányítani figyelmünket valamire. Természetesen mi a zodiákus 12 jegyére gondolunk. Még különösebb, hogy az események között hasonló elemeket fedezhetünk fel a Gilgames eposzában találhatóéhoz.

Anyja a tradíciók szerint Atlantiszból származó nő, Igraine hercegnő. Atyja Uther Pendragon, akit Merlinnek kellett átváltoztatnia Igraine férjének képmására, hogy beteljesüljön Pendragon vágya. Ha úgy tetszik, két faj találkozása történt a nászban. Arthur fogantatása varázslat útján jöhetett létre, életét is végigkísérte a varázslat.

Hűséges társa Myrddin Wyllt, vagyis Merlin a Vad, miképp Gilgamesnek az állatvilágból származó Enkidu. A barátok életük során segítették a hétköznapiakban és csatáikban uralkodóikat, elvesztésük után mindketten megkeseredtek.

Arthurt a korai krónikák zsarnoknak ábrázolták, jelzői között „a Rettenetes” és a „Vörös Pusztító” szerepelt, amint Gilgames is városa zsarnoka volt. A gyermek Merlin Arthurt Cornwall vad disznajaként jósolta.¹⁰

Arthurt összekapcsolták a régibb mítoszok az isteni minőséggel koronázás után. Gilgames félisten származású volt.

Arthurnak unokaöccse Ewilod sasként mesél a Túlvilágról, mint Gilgamesnek Enkidu.

---

⁹ Wace of Jersey: Roman de Brut, 1154 körül.

¹⁰ John Matthews: Arthur király 44. o. . Budapest, 2004, Egmont Hungary Kft.

Arthur sebesülése után - Preiddeu Anwun költemény szerint - csónakkal kel át a túlvilágra. Ez a motívum szintén megtalálható Gilgames történetében.

Arthur megszerzi és felhossa a csodálatos üstöt, mellyel a holtakat életre lehet kelteni. Gilgames sem másért ment hajón a alvilágba, mint az élet titkáért, melyet megszerez, de el is veszít.

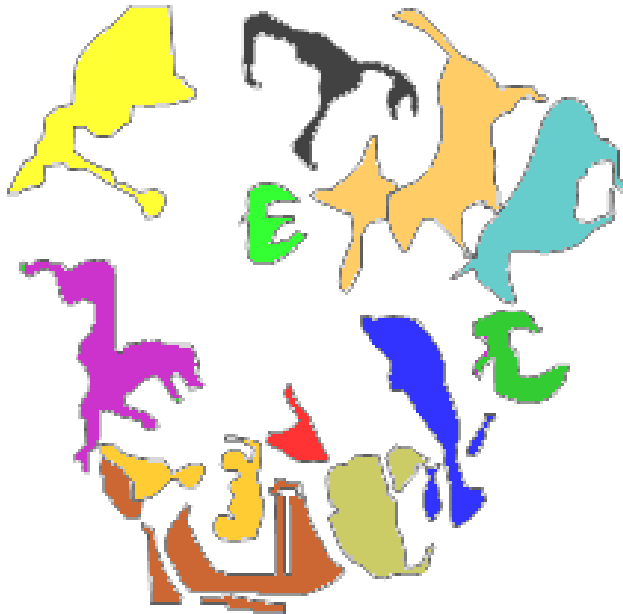
A kelták cauldronja az a varázslatos üst, mely a keresztény átírás költészetében az élet kelyhévé, Sangraállá vált. A szent kehelyről sokan tartják úgy, hogy az Glastonbury Thor vára előtti kútban van elrejtve. Ez a kút található a Főnix madár csőrénél. A madár így képletesen az élet vízből meríthet. Arthur sírját 1191-ben fedezték fel Glastonbury apátságában, csontjai azonban a XVI. sz-ban eltűntek. A Főnix ábráját az a város alkotja, melynek neve is tartalmazza a temetkezést.¹¹ A kivájt fatörzs koporsójában talált ólomkereszt szövege szerint: "Itt nyugszik a híres Arthur király Avalon szigetén", ahol az Alvó Úr Jövendő Király lehet.

Természetesen itt is vannak különbözőségeket a történetek között, Arthur történetében nem jelenik meg a barát felett ítélkező isteni ítélőszék. Csakhogy a zodiákus Mérleg jegye, Galamb lett! A túlvilágról nem kapjuk meg a Vízözön leírását Arthurnál, mint Gilgamesnél, azonban a Vízöntő jegye Főnix madárrá változott! A mítoszok különbözőségeit tükrözi a zodiákus változtatása! Ez a tény közvetetten erősíti meg azt, hogy az alkotások tudatosan történtek, és amint Gilgamesnél megállapítottuk nem az égbolt csillagainak hasonlóságai döntöttek elsősorban az égövi jegyek elnevezésénél.

1. ábra. A földképek körvonalai. A Glastonbury körül fekvő „földképek” tükörképként mutatják az égövi jegyeket.

¹¹ Uo., 107. o.

2. ábra. A földképeket megfordítottuk és színeztük.

Vajon használható a zodiákus a Gilgames eposz előadásához hasonlóan? gen. Feltehető, hogy a történet kelta eredetije illeszkedett az ábrákhoz. A módszer azonos, olvasási módunk kiindulópontja, a Szűz jegye a Teremtés. Innen 180 fokot haladunk az óramutató járásával ellentétesen, ezután megegyezőleg.

Szűz	Boszorkányos megjelenítésű. Arthur (Arthus) varázslattal született, a „boszorkánymester” Merlin segítségével.
Oroszlán	A felnövekvő király szimbóluma, ő az, aki majd „oroszlánmód” harcol.
Ikrek	Két szereplő is alkalmas a hűséges társ jegyéhez. Arthur életét csaták kísérik, kitartó társa Merlin. A másik lehetőség sir Kay (Cei), Arthur „tejtestvére.” Mindketten hűségesen kísérik Arthurt.
Bika	Az északiakkal való nagy háborúság története, a tizenkét nagy ütközet megvívása. Arthur háborúi során szembeszáll a Szt. Michell hegy borzalmas óriásával, melynek nemző szervét metszi le, majd a fejét. Amiért ez említésre érdemes, az, hogy Arthur is álmot látott harca előtt, miképpen Gilgames. A győzelem után nem Gilgames, hanem Enkidu vágta le a Cédruserdő őrének fejét, amint Arthur is társára, sir Kay-ra ruházta ezt a feladatot. Ez a harc azonban időrendben később következik, legalábbis sir Thomas Malory feldolgozásában.

Galamb (Mérleg helyett)	A béke jelképe. Jelentheti a házasságát, mely az országgal való egybeforrását jelezte. Elvette kelták által istennőként tisztelt „Virágos Menyasszony”t. Guinevert (Gwenhywfart) ¹² A történetek szerint a szent nász útján szent királlyá válik, és béke lesz birodalmában.
Skorpió Nyilas	Merlin a hűséges barát halála. Arthur a nagy király, Róma császára lesz. Öseire emlékeznek, akik ama föld urai voltak.
Bak	Az élet titkának, a szent Gralnak a keresése. Arthur a Prydwen nevű hajón a másvilágra indul. ¹³ Másik költemény is utal Arthur utazására: <i>El fogok menni Avalunba, valamennyi leány közül a legszebbhez, Argantéhoz, a királynőhöz, a legcsodálatosabb manóhoz, s ő begyógyítja majd minden sebemet, felépülök varázssitalokat kordyolva.</i> ¹⁴
Főnix (Vízöntő helyett)	Megtalálják az Üstöt a Szent Grált, Arthur eljut Avalonba. <i>Arthur király nem halt meg ..újra el fog jönni.. itt, ebben a világban megváltoztatta életét.</i> (Feljegyzések szerint: Itt nyugszik a híres Arthur király Avalon szigetén.)
Halak	Sir Lancelot a Tó Lovagjának halála
Kos?	Az áldozat. Talán a Kard visszaadása. Argante a Tó titokzatos istennője Arthur nagy segítőtje volt. Éppúgy fohászokdottak hozzá, mint Szűz Máriához: <i>Úrnőm, úrnőm segíts meg, Istenem, nagy szükségem van arra, hogy eljőjj és segítségemre légy.</i> ¹⁵ Arthur hatalma tőle eredt, és hozzá tért vissza.

¹² Uo., 77. o.

¹³ Preiddeu Annwn: A másik világ kifosztása.

¹⁴ John Matthews: Arthur király 29., 87. o., Layamon The Brut in Arthurian Chronicles

¹⁵ Uo. 71. o. Chadwick, Nora K. The Celtic Realms Matthews elemzése szerint Arthur fegyverének a neve, Excalibur, szarmata eredetre utal. Régebben Caliburn volt, fehér acél a chalybus (acél) és eburnus (fehér) szavakból származtatva. Matthews azt is érdekesnek találta, hogy a Kaukázus területéről származó szarmata kovácsok egy törzsét Kalybesnek nevezték.

Záhonyi András (Budapest):

Észrevételek Marton Veronika: Hol rejtőznek a magyar táltosok? c. könyvéhez¹⁶

Divat manapság, hogy a kutatók, előadók, tanulmány- és cikkírók külön könyvben adják ki megjelent írásaikat. „A változatosság gyönyörködtet” elvet követve rövidebb, az olvasóközönség számára emészthető, ám igen vegyes témájú gondolatsorok kerülnek ilyenkor egymás mellé.

Marton Veronika jó érzékkel választotta ki témáit. Az Aradi Tizenháromtól kezdve a tótok (szlovákok) eredetéig és címerük megszületéséig, az ékjeles és vonalas írással (képjelekkel) írt táblák feliratainak értelmezéséig Komoróczy Gézának Árpád fejedelem származásáról írt elképzeléséig, a számítógépes „hamisítás” trükkjeitől Sumer pusztulásáig, az ott élő nép életének bemutatásáig sok érdekességről is képet kaphatunk.

Most néhány gondolattal és megjegyzéssel szeretnénk kiegészíteni Marton izléses borítójú, olvasmányos könyvét. Tesszük ezt azért, mert a szakterületeket részleteiben nem ismerő olvasók a tudományos életben megszokott érvelési logikát látva azonnal készpénznek veszik a végkövetkeztetéseket is. A teljes(ebb) kép érzékelése azonban akkor lehetséges, ha László Gyula szavaival élve a „termékeny bizonytalanságot” (és más kutatók eredményeit) is megismerjük.

Alkalmazott rövidítések (a mezopotámiai szakszótárak megnevezésére):

D.: Anton Deimel: Šumerisches Lexikon I-IV. SPIB, Roma, 1930-34.

L.: René Labat: Manuel d'Épigraphie Akkadienne. IN, Paris, 1948.

A pilisi Ziribár hegy nevének megfejtése c. írás alapja az a módszer, amelyet Marton mesterei, kollégái (pl. Badiny Jós Ferenc, Dudás Rudolf [ZMTE]) is követtek.

Nosza, rakjuk össze az elemzendő szót szótagjaiból úgy, hogy azokhoz a sumer szótárak (A. Deimel, R. Labat) jelentéseit társítjuk. Ha azokat egybeolvasva az adott helyre, tárgyra, személyre stb. illő, jellemző olvasatot kapunk, máris előttünk áll egy újabb példa „a magyar szótagok jelentéseinek rég elfeledett felismeréséhez”.

Ziribár esetében az alkalmazott képlet a következő:

L. 84 ZI + L.86 RI + L.381 BAR = ZI.RI.BAR

---

¹⁶ Cikkgyűjtemény – Matrona, Győr, 2013.

Jelentéseiket a szerző részletesen is felsorolja. Néhányat most mi is megadunk:

L. 84 felkel, emelkedik, megfordul

L.86 világít, felvillan, lakik

L. 381 felkelő Nap, (nap)fény, sugárzik, Napisten

Összegezve: a Nap, a fény felbukkanásának helyéről (egy magaslatról) van szó, ahol a régiségben fényszertartás, napvárta lehetett.

Megjegyzés: Nagyon tetszetős ez az érvelés. Tudnunk illik azonban, hogy az említett három jel ilyen sorrendben nem fordul elő mezopotámiai írássemlékekben, ezért a szerző csak reménykedhet, hátha egyszer előkerül olyan írássemlék, amelyben a három jel egymás után is felbukkan.

A. Deimel páter Sumer Lexikon I.-ében szerepel a zi-ir-ri olvasat (D.84/86), azaz a ZI és az IR egymás után állnak – jelentése „zerstören”, magyarul: szétrombolni, elpusztítani. Ez az olvasat azonban már nem illeszkedik a pilisi Ziribár hegy nevének előbbi értelmezéséhez.

Az Álmos fejedelem neve az ékiratokban c. írás ugyanerre a módszertanra épül. (Témája: egy gazdasági tartalmú tábla Bur Szin, a III. Ur-i dinasztia utolsó előtti királya idejéből.)

A jobbról 3. oszlop olvasata (Marton szerint):

DUMU AL.LA.MU = a bőségadó fokos utódja

Marton nem közli a jelszámokat, ezért most azokkal kiegészítjük a főbb jelentések felsorolását:

L.144 DUMU fiú, fia valakinek, TUR kicsi

L.298 AL csákány, ásó, kapa, balta (fokos), sumer prefixum

L.55 LA bőség

L. 61 MU ad, név, magas, döntés, jóslat, év

Megj.: Itt már valóban felbukkan egymás után a (mi „Álmos” vezérünk nevére hasonlító olvasatot adó) három jel. A három jel olvasata azonban az „Álmosnál” is jobban összezseng pl. az „állam” szavunkkal, s még a záró „s” hangot se kell hozzátoldanunk.

Marton szerint AL.LA.MU (azaz Álmos) a beiktatandó pap neve.

„Ráadásként” a 4. oszlopban a PA-AL olvasatot (jelentése: a fokos papja) a „Pál” név eredeztetéséhez használja fel.

Többek szerint a damaszkuszi úton megvilágosodó Saul rabbi névválasztásával kapcsolatba hozni az előbbi két sumer jel (L.295 PA és L.298 AL) olvasatát igen élénk fantáziára utal.

Indoklás: A L.295 PA fő jelentése: kis ág, elágazás, szárny. A PA.TE.SI valóban jelent főpapot, a **TE** és a **SI** jelek azonban **nem szerepelnek** a szóban forgó feliratban.

Az előljáró, vezető jelentés is szerepel ennél a jelnél – sumer olvasata ekkor azonban ÚGULA vagy AKIL. Ú.GU.LA egyébként írnokot is jelent (D.295/50).

A DUB.SAR jelentése a 2. oszlopban valóban írnok – azonban ez a szó **sumer, nem asszír**. Asszírul az írnok tupšarru. (Lásd: L.138 DUB tábla, D.138/50 DUB.SAR írnok.)

Az „*Antanténusz...*” kezdetű mondóka megfejtési kísérletével kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy már mások is megkísérelték, köztük Dudás Rudolf [ZMTE] és Farkasinszky Tibor [Miskolci BE] is. Ahány fejtő, annyiféle (sumer olvasatok alapján készített) értelmezés. Így „végső megoldásról” még aligha beszélhetünk.

Megj.: Az asszír-babiloni ékjeleket és rovásjeleinket tartalmazó táblázattal (63. o.) megint csak az a probléma, hogy a sumer szavak jelentéseit felhasználó értelmezésben jóval későbbi (nem sumer kori) jelformákat tüntet fel a szerző.

A *Népek táblája* pecséthenger nyomat (Kr. e. 3500 vagy 2500, British Museum, London) feliratának értelmezéseit (79-84. o.) érdemes kiegészíteni a következőkkel:

Marton V. olvasata:

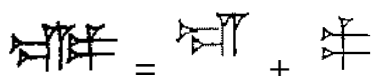
BI.KU.LU félelmetes idegen,
elfogott személy
URU GAL.LU a védelmező király
KAL DU¹⁷ az ország vezére
MEZ SAR szövetséges
US KU ZU hűséges idegen
támasz

Kiegészítés (más olvasati lehetőségek):

GIBIL DIL HUN(GÁ) új ember, harcos
SES LUGAL a király testvére
KAL(AG) KI az ország elsője (vagy: GURUS KI az ország hőse)
DUB SZAR írnok, az írás hőse
USZ PAB ZU a régió atyja, a tudó

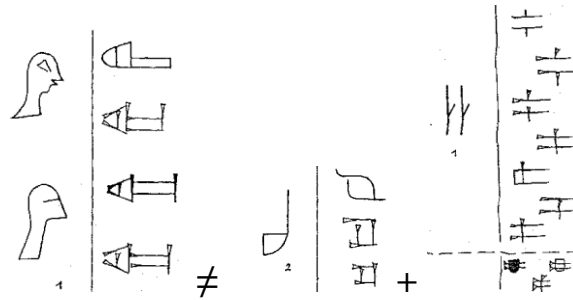
„*A székely áldozókupa*” c. részben a GU(R).PA jelkettős (a jelentések: mérőeszköz + fej) kiolvasása „**kupának**” is felvet szakmai kérdéseket.

A L.115 SZAG (jelentése: fej, koponya) babiloni-asszír kori ékjeleinek fel-
darabolása

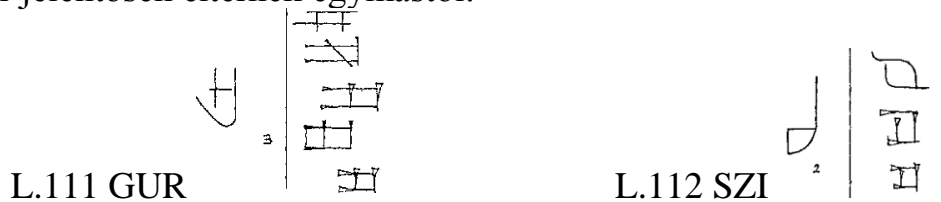
L.115 SZAG = L.112 SZI szarv + L. 295 PA facsúcs, elágazás
még rendben is lenne, azonban az ősi és klasszikus sumer képjelek (vonalas jelek) esetében már nem működik:

¹⁷ A KAL DU olvasat „összefüggésbe hozása a káldokkal (káldeusokkal)” gyengéje, hogy a L.461 jel jellemző és közismert olvasata KI. Deimel 461/18-nál szerepel egyedül a DU olvasat föld, ország jelentéssel – de a többi bejegyzésnél a tipikus sumer KI olvasat áll.

A L.112 SZI ékjelének helyettesítése a „használó” GUR-ral (L.111 GUR térfogatmérték)

módszertanilag azért kifogásolható, mert a szerző magyar szavaink ősbibb sumer párhuzamait „keresi”. A helyettesítést (ahogy az előbbi jelfeldarabolást is) tehát a **sumer** korban használt **jeleknél** kellene megtennie – azok azonban már jelentősen eltérnek egymástól:

A *Hamisítás vagy gyerekes tréfa?* c. cikkben az Ur-i mozaikjelvényről (felségjelvény, kb. Kr. e. 2500) esik szó.

Az Oxfordi Egyetem (Nagy-Britannia) honlapjának alján is felbukkanó „számítógépet kezelő sumirok” (Photoshop programmal szerkesztett) ábrája nyilvánvalóan tréfa. Nyilván az ókori szövegek és a netes (számítógépes) közzététel kettőssége ragadta a honlap készítőit a „vizuális játéokra”.

<http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/edition2/cuneiformwriting.php>

(ETCSL: The Electronic Text Corpus of the Sumerian Literature)

Az Ur-i mozaikjelvény átszerkesztett felső sorának „részlete” és eredeti („számítógép nélküli”) változata.

A képet megjelölő **Ancient Times** (exploring ancient eras – magyarul: régi idők felfedezése) honlap bejegyzésében („postjában”) megjelenő „kérdést”¹⁸ - www.ancienttimes.net/ikonboard/upload/sumercomputer - ezért nem is érdemes komolyan venni. Veronika 7 oldalas „aggodalma” ezen hírlapi kacsá szaporodásnak indulásáról talán túlzott – ám alapjában véve jogos, hiszen a forrásból kiemelt, átszerkesztett képpel egyes oldalak „világszenzációt” próbáltak gyártani. Mindenképpen köszönjük meg neki, hogy felhívta figyelmünket erre a mosolyt fakasztó tréfára¹⁹ és az olvasóközönséget félrevezető következményeire!

---

¹⁸ „A sumerokhoz számos találmány köthető, de azt tudad-e, hogy ők találták fel az első **számítógépet** (computer-t)?” (2002.) Az oldalon számos hasonló tréfás kísérletet találunk – pl. Elvis Presley *Love Me Tender* (latinul: Tenere Me Ama) és *Blue Suede Shoes* slágerdalainak sumer nyelvű változatát, melyet Simo Parpola finn asszirológus segítségével készített el Dr. Ammond. Nem könnyű, de érdekes kísérlet – így vélekedett Parpola a fordításról. A nylon harisnya a sumerok idejében még nem létezett, ezért a gyapot lábbeli (cotton boots) sumer fordítását /šuhub gu/ használta fel. Forrás: www.helsinki.fi (2002.) A részletes fordítás a megadott linken (ahogy az várható is volt): „not found” (nem elérhető)... ☺

Az egyetem modern sumer-angol szótára, melyet a Pennsylvániai Egyetemen Sjöberg szerkeszt, a fordítás idején még csak az A és B betűknél tartott (angol-sumer szótár pedig egyáltalán nem állt rendelkezésre). *Megj.:* A **Pennsylvania Sumerian Dictionary** az eddigi összes sumer, babiloni és asszír olvasatot gyűjti majd egybe. A Mezopotámiában használt sumer és akkád (babiloni-asszír) jelek ősi változatait azonban nem vizsgálja, így az olvasatokat ellenőrizni igen nehézkes (csak a forrás [tábla, pecséhenger] előkeresése és a jelek egyenkénti vizsgálata lévén lehetséges). **Eredmény:** a tekintélyes kutatók kiváló és hibás olvasatai egyaránt „dogmaként” rögzítődnek. A jövő kutatói tehát egy szakmailag újra nem értékelt, elírásokat-hibákat is tartalmazó szótár alapján kénytelenek majd dolgozni. Záhonyi András három év munkájával elkészítette a **Sumer-akkád-magyar küsszótárt** és **jeltárt** (www.sumer.hu), mely az ősi és klasszikus sumer jelek átcsoportosítása révén lehetővé teszi a hibás sumer olvasatok felismerését, az adott szövegbe jobban odaillő olvasat megtalálását. A tekintély- és dogmatisztelő MTA és ELTE egyelőre nem biztosít nyilvánosságot szó- és jeltárunknak. (*Fel-tételezett magyarázata:* Az ELTE Asszirológia Tanszéke munkatársainak is újra kellene gondolni eddigi olvasatait – ez azonban sok munkát követel és időnként presztízsveszteséggel is járhat... ☺)

¹⁹ www.tte.hu/toertenelem/tenyleg/7659-sumervallas-es-az-okori-szamitogep (2013. márc. 26.) Forrása: www.tenyleg.hu → Sumer vallás és az ókori számítógép

ÍROTT FORRÁSOK, ÍRÁS- TÖRTÉNET (I/10/c.)

Szekeres István (Budakalász):

Rövid módszertani összefoglaló(k)²⁰

1. Bevezetés a történeti összehasonlító jeltörténet módszertanába. Hun–kínai kapcsolatok

*Az írástörténeti forráskutatásnak a történeti összehasonlító jeltörténet olyan vizsgálati, bizonyító módszere, amelynek komplex eszközrendszerével fel tudjuk tárni az egymással egykor történeti kapcsolatban álló írások betűinek történetét, és kizárjuk (kizárhatjuk) az írástörténeti kapcsolatokból mind azokat a jeleket (*betűket*), amelyek nem felelnek meg a vizsgálat azonosító feltételeinek.*

*Ábécék származásának hiteles ellenőrzése csak első fokon képzett betűik piktogramma, ideogramma előzményeinek helyreállításával lehetséges oly módon, hogy a *betűk rajzával és hangértékével* rendre megkeressük *piktográfia előzményük hiteles szakirodalmában a betűk rajzával azonos rajzokat és (hozzá tartozó) jelentésüket* (jelentéseiket). *Hangértéküket a betűképző nyelven kiegészítjük* (*ha lehet!!!*) *piktogramma, ideogramma rajzuk azonos (azonosítható) jelentésének egykori szavára. Amennyiben lehetséges, mert volt történeti azonosságon nyugvó összefüggés köztük.**

Az azonosítás (csak) akkor sikeres, ha a betűk rajzával és hangértékével helyreállított piktogramma előzményüket az írástörténeti szakirodalmukban is egybe tudjuk vetni piktogramma, ideogramma előzményükkel. Ami kizár minden téves feltételezést és igazolhatatlan ráfogást!

A steppei írástörténeti kultúrkörben („íráscsaládban”) az első fokon képzett betűk hangértéke (a néhány kivételtől eltekintve), piktogramma, ideogramma előzményű rajzuk jelentésének szókezdő hangja, vagy véghangzója, a betűképző nyelven. A helyreállítás a betűképzéssel ellentétes vizsgálati folyamat.

---

²⁰ A ZMTE-KJF-CSEMADOK közös komáromi történelemtanár-továbbképzési és felnőttképzési tanfolyamán 2014. december 13-án Révkomáromban tartott előadás írott változata.

Ezért a már romlott (rontott), kicserélt rajzú, vagy a jelentés szavának nem megfelelő hangértékű betűk már nem azonosíthatók írástörténeti forrásadatuk szakirodalmában! A történeti összehasonlító módszer alkalmazása hitelesen azonosító, vagy kizáró eredményeket ad.

A székely betűk forrásazonosító feltételeinek csak a Nikolsburgi jelcsalád betűi, ligatúrái és piktogrammai felelnek meg, ahol még csak néhány olyan változás történt, amelyek a kínai írástörténet sajátjaival kapcsolatosak.

Ezért a betűk forráselőzményeinek azonosítása mellett, a székely és ótörök betűk történetében a közös írástörténeti sajátságok összehasonlító bemutatása is fontos forrásazonosító írástörténeti feladat, mert a változások még a kínai írás sajátosságainak folyamányaként mentek végbe, s így jól vizsgálhatók. Pl.:

a./ *Betűk piktogram előzményű rajzrészeinek egyszerűsítő elhagyása.*

b./ *Betűk piktogram előzményű rajzának kettéosztása (felezése).*

c./ *Tájolt jelentésű rajzrészek kiemelése az ó-kínai tájolt teknős piktogramjából.*

d./ *Betűk piktogram előzményű rajzrészeinek összevonása a székely és ótörök írásban.*

Ezen változások történeti összehasonlításával a „**Kínai írástörténeti sajátságok a székely és ótörök betűtörténetben**” c. tanulmányomban foglalkozom.

A feltáró vizsgálat első feladata mindig annak az alapvető ténynek a megállapítása,

hogy a vizsgálat alá vont ábécé betűi melyik piktográfiából származtak. Melyik *írástörténeti kultúrkörben* van, vagy lehet keresnivalónk. „Szondázó jeleknek” a nikolsburgi jelcsalád alábbi jellegzetes, sok vonalból álló jeleit (betűit) választottam:

ew
(ü)

us
(üs > ös)

v
(u)

tprus
(tiprós?)

Az „ew” (ü) jelet, miként az „us”-t is azért, mert olyan képjelet (piktogramot) sejtettem forrásául mindkettőnek, amelynek négy lába van. Az „u”-t rovás-technikai ok miatt. Van egy hasonló formájú, de kevesebb vonallal róható betű: — mégis (többnyire) ragaszkodtak a bonyolultabbhoz.

A „tprus” egyedien különleges képjelnek tűnik és (tⁱprus) „tiprós” -nak olvasandó a korabeli írásmód szerint. Pl. a XIII. században: **ormos** 1275: *Vrmus*; **táltos** 1211: *Tholtus*. (TESz) Ez határozza meg a ’tprus’ (tⁱprus = tⁱprós) korabeli latin betűs írásmódját és olvasatát is. —

Ezért közbevetve, röviden válaszolnom kell Máté Zsoltnak „A székely rovásírás latin rejtélye” c. írására. (Nyelvtudományi Közlemények 98. 186-192.)

Máté — Németh Gyula (1934: 23.) Marsigli és Teleki stb. ábécéinek *romlott, rontott betűiből* és Jakubovich Emil következtetéseiből kiindulva az alábbiakat írja:

„Az eredeti, ill. facsimile forrásokot újfent kézbe véve szembetűnik, hogy Németh Gyula a fenti táblázatával ugyan sokat segített, de mivel környezetükből kiszakította a jeleket, elfeledett több összefüggést.

A Nikolsburgi ábécében a *tprus* ⌘ előtti jel az *ent* ⌘ Vagyis olvasatuk szerint a szerző azt jegyezte meg, hogy az *ent* jelet 'korábban' (temperius) három cikk-cakkos áthúzással jelölt függőleges rovásként írták, később pedig eggyel. Ez logikus, a szerző közölt egy korábbi, nyilván még fellelhető változatot is. (Az áthúzott *tprus* ⌘ a jobbról balra haladó írásban az *est* jel után van. Feltehetőleg itt is egy korábbi változatra gondolt a szerző, de azután valamiért meggondolta magát, áthúzta ezt a megjegyzést.)

Telegdinél az *amb* ⌘ jelét követi balra a ⌘ *tpru*, vagyis szintén a korábbi hasonló, de kissé összetettebb jel. A *tpru* itt is megjegyzés, ami az *amb* jel korábbi formájára utal. A másoló már nem értette a temperius középkori írásmódját, ezért elhagyta a felső jelölést és a szóvégi jelet sem jól (*us*-nak), csak *u*-nak értelmezte. Nem tudjuk, hány átírás eredménye. Mindenesetre itt is az írástudomány egyik fogalma a „lectio difficilior” segít. A másoló „tisztáz”, értelmez, így a számára értelmetlen jeleket, írásrészeket elhagyja vagy átértelmezi. Minden esetben a nehezebb olvasat (lectio difficilior) az eredeti.”

Tovább nem idézem Máté Zsolt romlott, rontott székely betűk hasonító párhuzamára épített gondolatmenetét, mert nem szükséges.

Máté Zsolt szerint „az *ent* ⌘ jelet 'korábban' ⌘ (temperius) három cikk-cakkos áthúzással jelölt függőleges rovásként írták, később pedig eggyel.” S ezt logikusnak gondolja, mert: „Telegdinél az *amb* ⌘ jelét követi balra a ⌘ *tpru*,” és „A *tpru* itt is megjegyzés, ami az *amb* jel korábbi formájára utal.”

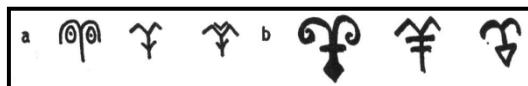
Máté Zsolt a Telegdi-féle rontott-romlott *amb* jelet származtatja a Telegdi-féle rontott-romlott *tpru* jelből, mert az is épp úgy balra van, mint a *tprus* ⌘ jele előtt az *ent* ⌘ Tehát szerinte a *tprus* ⌘ jeléből egyszerűsödött az *ent*, ami **írás-történeti képtelenség!** Miért? — Több okból is.

A székely és az ótörök írás történetében *minden egyszerűsítés a felismerhetőség határain belül ment végbe*, ezért ez esetben sem változhat a betűk rajzainak (olvasható) felismerhetősége! Ez jól látható a ligatúrák betűinek (olvasható) összevonásánál is. (És különben is: hol van a „korábbi” *tprus* ⌘ rajzának és jelentésének: történeti múltjának adatolt, azonosító bizonyítása? Vagy: miért kellett egyáltalán az ábécé másolójának az *ent* ⌘ betű előzményeként a *tprus* ⌘ jelét is „megjeleníteni”, ha valójában már nem is létezik, mert van helyette már egy „másik” *ent* ⌘)

Ilyen egyszerűsítés a székely írás betűtörténetében nem létezik! — mert nem csak a piktoграмма előzmény rajza és jelentése változna meg, hanem a jelentés szavából képzett betű hangértéke is!

A székely ʎ 'ent' betű és a vele azonos rajzú (grafémájú) ótörök r² hangértékű betű is a kínai 𠃉 piktogramma átvételéből származik:

Kyryl Ryjik 1980. No. 25. ⁽²⁴⁰⁾ jelcsoportjában a kínai piktogramma különböző rajzait látjuk:

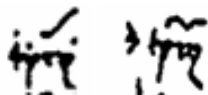
„Jang juh, vagy kecske ábrázolása.” „*Juhfélék, kecskefélék: dāmavad, antilop, stb.*” A 'b' -vel jelölt rajzok közül a baloldali rajz fővonalának alján rombuszt, a jobbszélső vonalának alján ágyékháromszöget: amelyek a női nem jelölései. Nemeket jelző mellékjelentéseiktől egyszerűsített rajzaikat látjuk a székely és ótörök ábécékben. (L.: Szekeres 2008, No. 35)

Máté az ʎ 'ent' betű rajzával azonos rajzú (grafémájú) ótörök betűről egy szót sem ír. Mintha nem is létezett volna. Pedig a hím juh ótörök szava: 'kočqar'. Ótörök hangértéke: véghangzó r², mert az ótörök nyelvben szókezdő r hang még nem létezett. A székely betűnek pedig az 'antilop' jelentés szóközi (e)nt mássalhangzó hangkapcsolata adta a hangértékét.

Tehát a *tprus* 𠃉 (t'prós) nem „egyszerűsödött” (nem egyszerűsödhetett!) ent ʎ betűvé, mert ez utóbbi 'antilop és kočqar (juh)' jelentésű kínai piktogrammból képzett székely és ótörök betű már létezett. Miként rajzának két változata: 𠃉 𠃉 'juh' jelentéssel az Árpád-kori Vizsolyi templomban és a Somogyvári Apátság romjaiból előkerült márvány mosdótálon is látható. (De erről később a „Kínai piktogram-feliratok Árpád-kori templomainkban” c. fejezetben.)

— Máté Zsolt Németh Gyula és Jakubovics Emil véleményéből indult ki, amikor a már romlott Marsigli ábécé, és a teljesen rontott rajzú és hangértékű Telegdi betűire is hivatkozott forrásként. Pedig sem Németh Gyula, sem Jakubovics Emil nem foglalkozott elmélyültebben írástörténettel. Telegdi „oly világos, ábécéje” pedig tele van az általa tovább rontott és kicserélt rajzú betűkkel, mert ismereteinek hiányát a saját gondolatvilágában alkotott „új betűkkel” pótolta.

Megjegyzem még, hogy az 'us' feletti áthúzott *tprus* felirat felett három pont is látható, és nem csak az 'i' betű felett. És nem „repülő madár-vonal” van e betűk felett, hanem egy hosszú ferde vonal:

Csak a „másik” *tprus* felett van „repülő madár-vonal”, előttük pedig egy ismerhetetlen jel. Ezért is, de nem csak ezért: a két *tprus* „temperius” azonos olvasata bajos. Arról már nem is beszélve, hogy a latin „temperius” jelentése

nem: 'korábban', hanem: 'a maga idejében'; 'az alkalmas időben'. (Finály Henrik)

Ennyi maradt a „székely rovásírás *tprus* jelére ráfogott latin *temperius* „rejtélyéből”, amikor Máté Zsolt Marsigli és a székely írást már kellően nem ismerő Telegdi rontott (romlott) betűi és ligatúrái hangértékeivel párhuzamos összefüggéseket keresett olvasatához. —

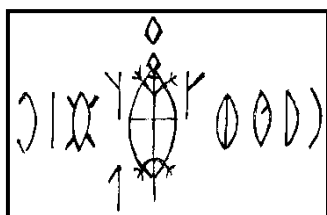
A *tprus* 𐰇 tizenhárom! — igen nehezen róható vonalból áll!

Az írástörténeti szakirodalomban olyan műveket kerestem, amelyekben „írástörténeti kezdeteket”, képjeleket (piktogramokat) találok. Elhatározásom első mozzanataként, így került rögtön kezembe Theodor Wilhelm Danzel „Die Anfänge der Schrift (1912)” (Az írás kezdetei) c. könyve, amelynek szemléltető anyagát végiglapozva megakadt a szemem a XXXV. tábla rajzain, mert megpillantottam a „kínai” teknős piktogramját a 6. sorszám felett:

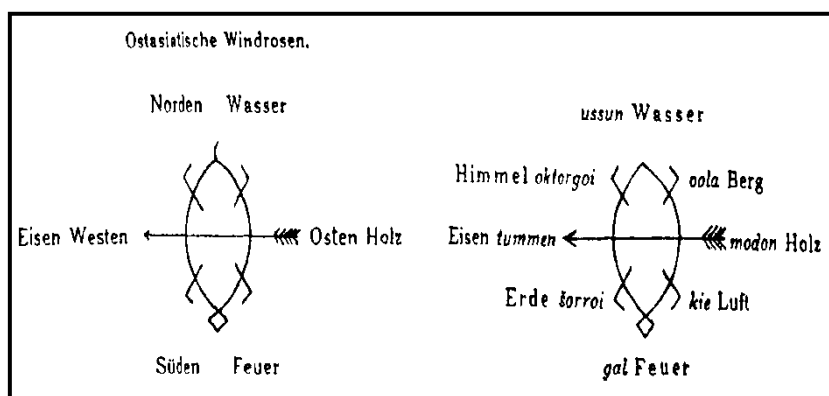
A XXXV. tábla az ó-kínai képirás (KU-WEN) piktogramokból tartalmaz egy válogatást. Nem volt előttem már ismeretlen a kínai írástörténet, — így az sem, hogy a teknős piktogramjából ideogrammákat származtattak. A piktogram rajza a teknős alsó páncéljának természetes rajzolatait láttatja velünk, amelyek minden teknős alsó páncélján megtalálhatók.

A kínai írástörténeti kultúrkörbe tartozók egyazon módon alkothattak ideogrammákat. Látjuk, hogy a teknő körvonala és a teknőn kívül eső lábak alkotják a nikolsburgi 𐰇 ew (ü) hangértékű jelet, — de a teknő körvonalával és a középső (függőleges) fővonallal ki lehet „vonni” (emelni) belőle az 𐰈 us jelet is. Majd további jeleket tudunk „kínai módra” a piktogram vonalaiból, részegységeiből származtatni:

Az első „írástörténeti nyomok” (tehát) rögvest a kínai írástörténeti kultúrkörbe vezettek, a százszor meg és letagadott hunok szomszédságába. Ezek után (logikusan) a kínai írástörténetben kezdtem keresni a többi „szondázó” jelet is, majd megtalálásuk után visszatértem a teknőshöz. Igyekeztem mindent megtudni róla.

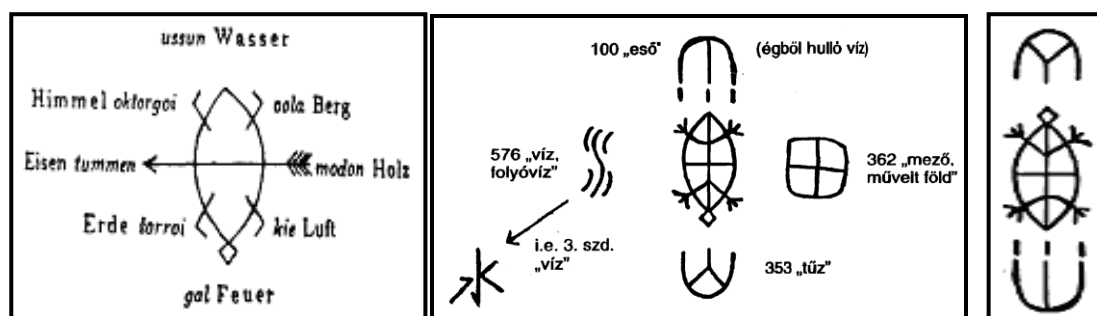
Karl Faulman: „*Illustrierte Geschichte der Schrift*” (1923) könyvében a Kelet-ázsiai és Mongol szélrózsák adataival az alábbi, a tájolt teknős rajzában szemléltetett fogalmakhoz jutottam:

A kelet-ázsiai szélrózsák és a Mongol szélrózsák

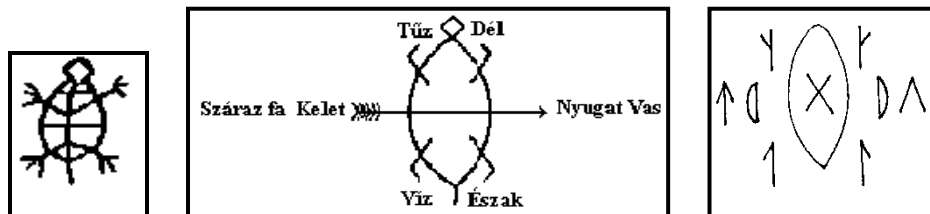
Faulmann is azért rajzolta (rajzolhatta) fejükre állítva a teknősök piktogramjait, mert rájött, hogy a kínai ’tűz’ (Karlgren No. 353.) és az ’eső’ (Karlgren No. 100.) piktogramokat csak a fején álló teknősből lehet (lehetett) kivonni (származtatni). A Jin-kori ’tűz’ és ’eső’ piktogram (egyaránt) a fején álló teknősből lett „kivonva”, mivel a hosszanti (déli) fővonal rész és a két (déli) első láb felé menő „tájoló” vonalak alkotják a ’tűz’ piktogram belső (azonosító) vonalait. (Vö. a baloldali képen a „mongol” szélrózsával: „gal Feuer” (tűz), és a középső képen a ’tűz’ piktogram származtatásával.)

A normál helyzetű piktogramból nem lehet „kivonni”. L. a jobb szélső képen. (Részletesen a ’tűz’ (No. 1.) ideogrammánál). Az északi ’ég’ boltozata alá rajzolt ’víz’ piktogram vonásai alkotják az ’eső’ piktogramját:

A Pa-kua szélrózsában a ’tűz’ (még) keleten volt, így egyértelműen megállapítható, hogy iránya még a teknősből történt származtatás előtt — keletről átkerült délre, „helyet cserélt” a földdel. Tájolása azonos lett a *Kelet-ázsiai* és *Mongol szélrózsában* látható ’tűz’ déli irányával. (Szemléltető rajzunkon nem cseréltük fel a jobb és bal oldalt, így a kínai víz (nyugat) és a föld (kelet) piktogramjai a tényleges égtájak szerint helyezkednek el. A rajzok mellett lévő számok B. Karlgren 1957, listaszámai.)

A szélrózsa tíz fogalmából négynek az ideogrammjája az ordoszi hun fejdíszben (aranykoronán), hét pedig betűjelként is jelen van a nikolsburgi ábécében (jelcsaládban). E hét betű (de nyolc jel!) kiemeli a szélrózsa (fogalmainak) fontosságát a nikolsburgi ábécé „rendszerbe foglalóinak” gondolatvilágában:

A *Kelet-ázsiai* szélrózsa nem más, mint a Hung fan, a „**Nagy szabály**”, az öt elem filozófiájának a hun alkotású tájolt ideogrammban megjelenítése. A (Hung fan) szélrózsa négy égtájához rendelt fogalmai: *tűz*, *víz*, *vas* (nyílhegy), *száraz fa*. Középen van a *föld*, a két fővonal metszeteként a 'közép' jelölésével:

⊗

„A benne kifejtett elmélet Nagy Jü oltalma alá van helyezve, ugyanis „A kilences felosztású nagy terv”-ből származik, amelyet az ég adott a szent császárnak, amikor az levezette a kiáradt vizeket; Jü azután továbbadta azt leszármazotainak, a Hiáknak. Azok a Jineknek, ez utóbbi utolsó királyának fivére, Ki ura pedig elmondotta Wu királynak, a Csou uralkodóház alapítójának. Az elmélet alapja egyrészt a világmindenség és az ember szembeállítás, másrészt pedig egymásnak való pontos megfelelésük. A világmindenség, az érzékelhető világ az öt elemnek (wu hing), a víznek, tűznek, fának, fémnek, földnek köszönhető. Ezek nem metafizikai entitások, sem nem erők vagy potenciák, hanem egyszerűen az öt valóságos anyag, amelyek e neveket viselik, s amelyeknek fizikai tulajdonságaik vannak: „A víz folyik és lefelé halad, a tűz ég és felszáll, a fa görbe és egyenes, a fém nyújtható, a föld lehetővé teszi a vetést és aratást”, s e tulajdonságok hozzák létre az ízeket: „*ami folyik és lefelé halad, hozza létre a sósat, ami ég és felszáll, hozza létre a keserűt*” stb. Az öt elem működése nincs megmagyarázva; erre vonatkozóan e kortól kezdve többféle elmélet is létezhetett. Egy egykorú szöveg, úgy tűnik, arra utal, hogy működésükben egymásra következnek, miközben egyik legyőzi a másikat. A Hung fan *más sorrendet ad, kettésével állítva szembe egymással a nekik megfelelő égtájakat: Észak (víz), Dél (tűz), Kelet (fa), Nyugat (fém), s a Középpel (föld) végzi*. Működésüket tehát úgy képzelték, hogy végtelen mozgásban következtek váltakozva egymásra. Egyik elméletben sem hatolnak azonban egymásba, s nem is keverednek.” (Henri Maspero: „Az ókori Kína” (1978.)

Az öt elem egyike a 'víz': a folyóvíz.

Jelen vannak a Tisza három Sajó (*só-folyó*) mellékvize nevében: „*ami folyik és lefelé halad, hozza létre a sósat*”. A három Sajó (sófolyó) nevükből kettő Er-

délyben, egy pedig a Felvidéken van. Vizük csak a Hung-fan filozófiája szerint „sós”, mert vizük nem sós, és nem sóvidékről folynak.

Népünk folyó és pataknevekkel lefedett, ősi településterületét a Dunától (és ’Táp-jó’ -tól) keletre, valamint Erdélyben — ’jó’ folyóneveink „jelölik”, amelyek a Dunától nyugatra hiányoznak. (Szlovák nevük: Slaná = sós (folyó). (Kiss Lajos hivatkozása arra, hogy a folyó a nevét az eperjesi Sóvárról történő só szállításáról kapta: teljesen hibás! Eperjes a Sajótól „oly messze van, mint Makó...”

A többi elem is jelen van közmondásainkban:

„Tűz és víz.” „Tűz, víz nem ellenkeznek úgy egymással, mint...” „Mintha vizet égetnének.” „Elöl tűz, hátul víz.” „Fából vaskarika.”

„Egyik legyőzi a másikat” „Egyik elméletben sem hatolnak azonban egymásba, s nem is keverednek.”

Ennyit röviden a „Hung fan”-ról, a „Nagy szabály”-ról, mert nem tárgya előadásomnak.

— A (Hung fan) szélrózsa négy égtájához rendelt fogalmai: *tűz, víz, vas* (nyílhegy), *száraz fa*. Középen van a *föld*, a két fővonal metszeteként a ’közép’ jelölésével: ☉

A nyelvünk szavaival megnevezett Hung fan ideogrammak akrofoniai (szókezdő hangjai) *írásmódjukban is rendre egyeznek* (egy időszakban) a *belőlük képzett betűk hangértékének írásmódjaival* a Nikolsburgi ábécében:

No. 1. † **Tűz** 1508 „*Thewzet* paplan” Hangérték jelölése: *eth*

No. 2. † > † > † **Dél** 1237-40: ? „*Dele*”; 1344: „*Dellew*” Hangérték jelölése: *ed*

No. 3. † **Jó** 1150 k. /13-14. szd.: „*Souyou*” (Sajó);1213/1550: Beruchyo (Berettyó) Hangértéke: *eÿ*

No. 4. † Észak (csak az ótörök ábécékben) ’*ir, yir*’ (észak) és ’*ej*’-szak (észak) Hangértékei: *i, ĩ, e*

No. 5. † **Nyugat** 1789: „*nyugotra*”; de: **nyugszik** 1372 u./ 1448 k.: „*nyugoznakuala*” Hangérték j.: *eny*

No. 6. † **Vas** 1300 k.: „*uof* feegegkel werethul” Hangérték jelölése: *f*

No. 8. † **Celőke** ~ **cigle** (1300- ???) **Celőke** 1796: „*tzelőkéekkel*” De: **cigle** 1862: „*Cziglevessző*” Hangérték jelölése: *ecz*

No. 9. ☉ **Föld** (és közép) 1130-40/12-13. sz. „*Felduuar*” Hangérték jelölése: *f*

Kivétel a ’*vas*’ (nyílhegy), amely véghangzó **š** (**f**) hangértékű a Nikolsburgi ábécében (jelcsaládban), miként a jenyiszeji ótörök ábécé **f** egyik **š** (s) hangértékű betűjeként is.

A székely betű véghangzó hangértékének közvetlen oka az lehet, hogy a ’*vas*’ (szó) két betű hangértékadója a Nikolsburgi ábécében. Egyszer a nyelv (vas (fém) anyagként) véghangzó ’**f**’ hangértékkel, másik alkalommal pedig az ☉ *vst* (üst) piktogram megfeleltetett felső részeként: **M** — az ’üst’ réz anyagának korábbi ’*vas*’ szóval történt megnevezéseként (L. a TESz-ben), akrofonias

'ew' (v) hangértékkel. Az ótörök ábécékben **M** 'lt, ld' hangértéke van, amelyben a **t** és **d** a 'tämür > dämür szókezdő hangja.

Az 'észak' ideogramma betűként nincs jelen a székely nikolsburgi ábécében, csak az ótörök ábécékben **†** 'ir, yir' (észak) **i, i̇, e** hangértékkel. Az **e** feltehetően az **†** 'ej' -szak (észak) szavunkból származó akrofoniás **e** hangértékkel.

A **Q** 'kelet' ideogramma egyik ábécének sem alkotója. Eddig nem sikerült nyomára akadni. A Hung fan szélrózsából származó többi ideogramma hangértéke betűként, No. 10-től No. 18-ig — három kivételtől eltekintve — szintén akrofoniás (szókezdő) hangértékű.

A Hung fan szélrózsa tájolt ideogrammáinak nevei, a hangértékeik által helyreállított magyar és ótörök szavak jelentéseinek azonosító összehasonlításával jelentős megállapításokra adnak lehetőséget.

Megállapíthatjuk, hogy az ótörök jelek (betűk) átvétele kizárt, mert az ótörök betűk esetenként egyszerűsített (rontott) rajzai, olykor a forrásanyagtól eltérő (piktogram, ideogramma előzményű) értelmezéseik, — rendre csak ellenkező irányú átvételt bizonyítanak.

A történeti forrásadatoknak nem megfelelő, rontott rajzú, vagy más jelentést igazoló hangértékek felől a rajzukban és jelentésükben a betűk hangértékét igazolók felé nem vezet átvételi lehetőség! Ellenkező irányba: a romlás, a rontás felé igen!

Ez „tetten érhető” a 'tűz', a 'nyugat' jelentésű betűelőzmények helytelen ótörök értelmezésénél, és a 'föld' 'közép' nélküli rajzánál, valamint a 'száraz fa' (székely: 'cselőke > celőke', vagy 'cigle(vessző) ideogrammák 'nyíl = **oq**' ótörök értelmezésénél is. Mert a nyíl vesszőjének fa „anyagát” jelentő piktogramot csupán a rajz hasonlóságának vélelmével nyílként (oq) is értelmezte (értelmezték) az ótörök jelrendszer (és ábécé) alkotója (alkotói). Ami téves, mert a kínai írástörténeti szakirodalom és a Hung fan adatai cáfolják.

A nyílvesző vas hegyének ótörök rajza is eltér a mértékadó kínai 'nyíl-hegy' rajzától, mert együtt jelölték vele a nyílhegyhez tartozó **†** vessző rajzának „hegyét” is, miként (párosított) rajzát a nyugat-mongóliai Хойт–Цэнхэрийн–агуй nevű barlangmélyedésben (Novgorodova 1984, 26) látjuk:

A szélrózsa öt eleméből kettő: a 'víz' és a 'tűz', és tájoló ideogrammáik: 'észak' és 'dél', az ordoszi hun fejdíszben („aranykoronán”) is láthatók, így a szélrózsát alkotó ideogrammák hunokhoz kötődő történeti azonosságát — in situ — cáfolhatatlan bizonyítják. Ugyanez nem mondható el a szélrózsa ideogrammáinak másodlagos átvételű ótörök jeleiről.

Az ótörök mássalhangzók egy része két betűvel rendelkezik, melyek közül az egyik hátsó nyelvéllással képzett („mély” hangrendű) magánhangzókkal, a

másik az elülső nyelvállással képzett („magas” hangrendű) magánhangzókkal harmonizál (illeszkedik).

Rendre ismétlődő összefüggés a hangértékképző szavak (nyelvállás szerinti) hangrendje, és a belőlük képzett hangértékek (számokkal jelzett) „mély”, vagy „magas” hangrendje, harmonizálása között nincs. Ennek az egyazon szóból képzett, három hangrendi módon használatos *ŋ* hangérték, az egyik elsőrendű, eklatáns példája. Az ótörök hangértékképzés sokféleségén túl azt a sajátosságot mutatja (miként figyelemmel kísérve más példák is bizonyítják), hogy a hangértékek (akrofoniák, véghangzók, stb.) piktogram, vagy ideogramma jelentésük szavától elválasztva hangrendi szempontból is önállósultak.

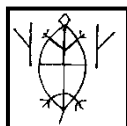
A magas és mély hangrendű betűvel rendelkező mássalhangzók a munkatakarékos, betűkihagyó rövidítések sajátos eszközei, miként a két hang kapcsolatával (kapcsolatára) alkotott betűk is.

A Nikolsburgi ábécé mássalhangzó hangértékjelölései előtt az 'e' kiejtést segítő magánhangzók (pl.: *eh*, *ej*, *et*, *en*, *ez*, stb.) az ótörök írás hangrendjét követik, ahol (jobbról balra olvasva) a *mássalhangzók után vannak a jelöletlen*, hangrendet követő mássalhangzók. A szóvégi magánhangzókat mindig jelölik.

Az első két „Hung-fan”-ba tartozó betű történetének levezetését idézem a könyvemből (2008):

No. 1. A 𐰃 'tűz' ideogramma. No. 2. A 𐰄 'dél' ideogramma és az ótörök 𐰃 𐰄 𐰅 𐰆 'oŋ' (dél, déli) jelentésű ideogrammák

No. 1. A teknős piktogram alsó páncélján lévő természetes rajzolatoknak a szemlélet képzettársításában tájoló, jelalkotó szerepük van. A teknő közepén végighaladó észak-déli fővonal déli, felső részével és bal első láb felé tartó mellékvonalával alkotja a 'tűz', a jobb első láb felé tartóval pedig a 'dél' ideogrammát:

Származtatásukban, és abban, hogy egymás tükörképei, jelképezik a két fogalom szoros összefüggését: délen (van a) tűz. Az ázsiai hun 'dél' és 'tűz' ideogrammák a kínai 'tűz' ideogrammával állnak szemléleti és jeltörténeti rokonságban, ahol a fején álló teknős *déli* teknőívében a fővonal *déli* része a mellső lábak felé tartó (*déli*) mellékvonalakkal alkotják a kínai ideogrammát. Ugyanazon „déli” vonalakból áll, mint a hun 𐰃 'tűz' és 𐰄 'dél' ideogramma: Vö.: Karlgren 1957, No. 353.:

A nikolsburgi ábécében a ʼtűzʼ ideogrammából képzett betű hangértékjelölése eth. A láb felé tartó mellékvonal rovástechnikai ok miatt meghosszabbodott, s így eléri a fővonal magasságát: ʼ Betűként hangértéke: akrofoniás t. A paleográfia általános szabálya szerint nyerte el hangértékét.

ʼTűzʼ szavunkat nyelvtudományunk ősi örökségnek tartja az ugor korból. ⁽⁵⁹⁾ De kapcsolatba hozták altai szavakkal is. (Lindström, Munkácsi, Németh és Räsänen) Az ókori filozófiában és természettudományban a világot alkotó négy elem egyike. (Mivel délen van: a „Nap tüzét” jelentheti.) A tűz és a víz egymással mereven szemben álló, kibékíthetetlen ellentétek.

Az ótörök jelrendszerekből nem vehettük át, mert ott *ŋ* (nazális) hangértéke van, ami nem felel meg a ʼtűzʼ ideogramma ótörök nyelvű jelentésének.

No. 2. A ʼdélʼ ideogrammából képzett betű hangértékjelölése *ed* a nikolsburgi ábécében. Rajza betűként jelentős változáson ment át. Először még nem (vagy alig) „húzták” túl a fővonalon a mellékvonalat: ʼ (nikolsburgi ábécé), majd később már teljesen áthúzták: ʼ s így ferde keresztté alakult. A rontásnak (mint látjuk) „rovástechnikai” okai voltak, és az, hogy ideogramma jelentését elfelejtették.

Bárczi Géza török eredetűnek tartotta ʼdélʼ szavunkat, Ligeti a mongol *düli* (fél, közép) szóval (is) összefüggésbe hozta (majd tagadta), miként a szó mandzsuban is átkerült *dulin* alakját, ami „Dulin” személynévként ismert nyelvünkben. De nem csak a *Dulin*, hanem a *Duli*, *Dul* (!), *Dulka*, *Dulik*, *Duló*, *Dula*, *Dulcz* személynevek alakjában ma is jelen vannak különböző változatai. Lehetőséges, hogy ʼdélʼ szavunk ősi alakja közvetlen mongol (premongol?), mandzsu érintkezéssel került nyelvünkbe? ⁽⁶⁰⁾

A TESz ʼdélʼ szavunkat csuvasos eredetű ótörök jövevényszónak határozza meg oly módon, hogy *feltételez* a régi török nyelvben egy ʼdülʼ alakot, amely szó a csuvas nyelvből ma hiányzik. ⁽⁶¹⁾

A ʼdélʼ ideogrammából képzett betű hangértéke: akrofoniás (szókezdő) **d**.

Az orhoni és jenyiszeji ótörök ábécében a ʼtűzʼ ideogramma betűként *ŋ* (nazális) hangértékű és minden magánhangzóval „harmonizál” (kapcsolódik; szótagot alkot). A jenyiszeji ʼ *ŋ* betű mellett betűket alkotnak a ʼ *⦿* „napkarikák” is ¹, a ʼtűzʼ és a ʼdélʼ ideogrammák *ŋ*² hangértékkel.

A felső indexben ¹-es számmal jelölt mássalhangzók csak hátsó nyelvállással képzett *a, o, u, i* („mély” hangrendű) magánhangzókkal, míg a felső indexben ²-es számmal jelöltek csak elülső nyelvállással képzett *ä, ö, ü, i* („magas” hangrendű) magánhangzókkal „harmonizálnak”. De bármelyik magánhangzóval az: ʼ *ŋ*; ʼ *λ č; ğ*; ʼ *» » m*; ʼ *↑ p*; ʼ *¥ řš*; ʼ *ʰ z* betű.

Nazálissal török nyelvekben szó nem kezdődik, csak szóközi és véghangzó helyzetben fordul elő. A teknős *Ku-wen* (óképirás) piktogram rombusz alakú fejének rajzából is „napkarikát” alkottak a jenyiszeji jelrendszerben úgy, hogy közepébe a napkarika pontját helyezték. A tájolt teknős feje *délen* helyezkedik el

(mint a Nap), azért „hasonították” (hasoníthatták) napkarikává. (L. Karlgren 1957, No. 404: ☉ 'Nap')

Mivel az ʃ η betű az orhoni és jenyiszeji ábécében egyaránt jelen van, erősen feltételezhető, hogy az ⚡ ◊ η¹ és ʃ η² betűk időrendben korábbi fejlemények a jenyiszeji jelrendszerben (ábécében). Mert a minden magánhangzóval harmonizáló ʃ η betű mellett feleslegesek az η¹ és η² betűk.

A ʃ 'tűz' ideogramából nem képeztek jelentésének megfelelő betűt: „*ot, oot* Feuer || ates” (tűz). (AlttGramm.) Valamint: „*mtü. s-uig. trkm. ot* 'Feuer' (tűz).” Hangértéke akrofóniás 'o' lenne (szabályosan; esetleg véghangzó t), de nem az, mert jelentésében „átértelmezve” η (nazális) hangértékű betűt képeztek belőle. Feltehető oka, hogy a szélrózsában a 'tűz' „délien van”, mint a (delelő) ☉ Nap. Jelentésük közös szava: „*kün* Tag, Sonne, Süden || *gün, güneş, cenup*” ('*nap*' (mint időegység), '*Nap*' (mint égitest), és '*dél(i)*'). (AlttGramm.) Igazolva a jenyiszeji ábécében a „déli” ʃ 'tűz', és a ʃ 'tűz' és 'dél' ideogramákból, a delelést jelképező Nap piktogramokból képzett betűk közös η hangértékét.

Csakhogy — *kün* szóval nem lehet η hangértéket képezni. Hangértékét egy másik '*dél, déli*' jelentésű szó adta: „*oη* rechts, richtig, Westen, Süden || *sağ, doğru, garp, cenup*” (jobbra, helyes, nyugat(i), *dél(i)*) (AlttGramm)

Az *oη* szó η (*ng*) véghangzója adja a jelcsoport betűinek közös η hangértékét. Ezen belül a jenyiszeji ⚡ ◊ η¹ hangértéket az *oη* szó véghangzója előtti *o* magánhangzó „harmonizálja”, mert a másik ʃ η² hangértéket nem lehet belőle származtatni, mivel az *oη* szó *ä, ö, ü, i* magánhangzóval egyetlen török nyelvben sem fordul elő (csak *o > u* -val). Mégis „harmonizál” az elülső nyelvállással képzett magánhangzókkal is.

Az ótörök hangértékképzésen túl azt a sajátosságot mutatja (miként figyelemmel kísérve más példák is bizonyítják), hogy a hangértékek (akrofóniák, véghangzók, stb.) piktogram, vagy ideogramma jelentésük szavától különválva hangrendi szempontból is önállósultak. Rendre ismétlődő összefüggés a hangértékképző szavak (nyelvállás szerinti) hangrendje, és a belőlük képzett hangértékek „mély”, vagy „magas” hangrendje, harmonizálása között nincs. Ennek az egyazon szóból képzett, mindkét hangrendi módon használatos η hangérték, az egyik elsőrendű, eklatáns példája.

Az ótörök mássalhangzók „harmonizálása” a magánhangzó illeszkedések hangrendjére épül. A két betűvel rendelkező mássalhangzók a munkatakarékos, betűkihagyó rövidítések sajátos eszközei, miként a két mássalhangzó hangkapcsolatával alkotott betűk is. Ezért kérdés, hogy miért nincs minden mássalhangzónak két betűváltozata? — Erre csak a szavak és toldalékok hangrendjében vizsgált (konzekvens?) összefüggéseik adhatnak (talán) elemző választ.

A ʃ 'tűz' ideogramma 'dél, déli' jelentése bizonyítja, hogy „átértelmezett” jelentésű átvétel az ótörök jelrendszerekben. A 'tűz' és 'dél' a szélrózsákban és az ordoszi hun fejdísz két ideogrammájaként is két, fogalom, miként a nikolsburgi ábécében is két betűt alkot.

Eredmények

A nikolsburgi ábécében a ʘ 'tűz' és ʘ 'dél' ideogramma — betűként — a nyelvünkön megnevezett jelentés akrofonias **t** és **d** hangértékével van jelen.

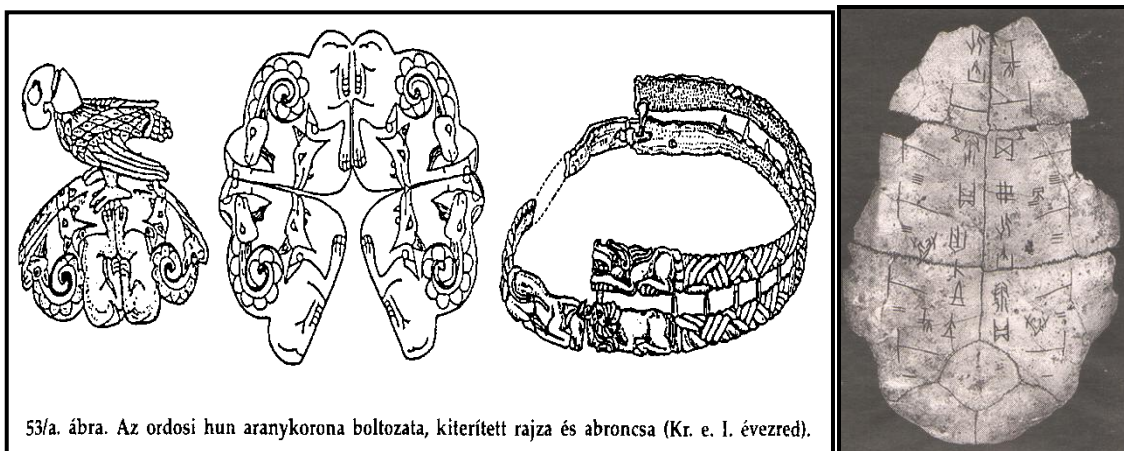
Az ótörök ábécékben a ʘ 'tűz' ideogramma jelentésének 'ot', 'oot' szavával nem képeztek betűt, mert **ŋ** (nazális) hangértékű, és bármilyen hangrendű magánhangzóval „harmonizál”. Emellett a jenyiszeji **ŋ** hangértékű jelcsoportban szintén betűket alkotó ʘ „napkarikák” **ŋ¹**, a ʘ 'tűz' és a ʘ 'dél' ideogramma **ŋ²** hangértékű. Betűként hangértéküket a 'dél, déli' jelentésű 'oŋ' szó **ŋ** (nazális) véghangzójától kapták. Rajzukban is látható összefüggésük: a Nap délen van.

Egy azonos jelentésű ideogrammból, vagy piktogramból két, különböző nyelven képzett betű jelentéstörténeti megfelelései, vagy meg nem felelései egyértelműen meghatározzák az átvétel irányát, hogy kik, kiktől, mit, és hogyan vettek át. A ʘ 'tűz' ideogramma 'dél, déli' jelentése bizonyítja, hogy az ótörök jelrendszerekben hunból „átértelmezett” jelentésű átvétel van.

A jelek más származtatása, vagy más kultúrkörből való átvétele téves feltevés.

Az ordoszi hun fejdísz tájoló ideogrammáiról röviden:

Az ordoszi hun aranykoronán (fejdíszén) a teknős jelcsalád négy tájoló ideogrammája (No. 1, 2, 3, 4) látható, így a tájolt teknősből származtatott Hung fan szélrózsával és az ázsiai hunokkal való összefüggésüket „in situ”, látványosan igazolja:

53/a. ábra. Az ordoszi hun aranykorona boltozata, kiterített rajza és abroncsa (Kr. e. I. évezred).

Bal oldalon a fejdísz rajzai, a jobboldalon egy kínai „jóscsont felirat” látható a teknőc alsó páncéljára vésvé. Boltozata egy teknős gömbölyű hátpáncélja, amely egyben a két fővonallal négyfelé osztott alsó, lapos páncéllemezeket körvonalát és két fővonalának rajzát is mintázza. (Vö. a mellette lévő kínai teknős alsó páncélját a rajta lévő jósfeliratokkal.) Az alkotó a boltozatban „összevonta” az alsó és a felső tokpáncélt. Így nem csak a gömbölyű felső, a teknős alsó páncélja is alkotója két fővonal rajzolatával a hun fejdísznek. A teknős alsó és felső tokpáncélja az *ég* és *föld*, a „világ” szimbólikus modellje. Az ázsiai hun uralkodó a „világ ura”-ként viselte fején szimbólumát.

„Ordos-pusztától, valamint a Gobi sivatagtól délre eső füves terület a hunok szállásterülete volt az ősidőktől kezdve Kr. e. 127-ig, amikor Ordost végleg elvesztették. Korábban, Kr. e. 220-ban a kínaiak ugyan egy 300 000 főnyi hadsereggel, a kiváló Meng Tian (ejtsd: Meng Tien) tábornok vezetésével, hatalmas véráldozattal elfoglalták Ordost. Kr. e. 216-ban a hunok Touman shanyuval az élen (ejtsd: sanjü) nagy lendülettel és fiának Modunnak kiváló harcászati taktikai érzéke segítségével visszafoglalták. Később, 204-ben Modun shanyu, a hunok legnagyobb uralkodója, Atila korai elődje, áttörte a Nagy Falat, Kínát adófizetőjévé tette, és a következő években az ősi déli határt végig visszaállította. A hatalmas ordosi aranykincset földművelő találta meg. A tavasszal kiszálló régészek, Tian és Guo két emberi csontváz maradványait, valamint állatsontokat találtak a helyszínen a sírokban. A közben széthordott kincs darabjait sikeresen összeszedték. Kínai nyelvű tanulmányaikban és könyvükben azt állapították meg, hogy a lelet korai hun (hsziungnu) (Tian és Guo 1986). A Belső-Mongólia Múzeum a Hadakozó Államok korába, Kr. e. az 5-3. századba keltezi a leletet.” (Érdy Miklós 2001, 97)

A boltozat kiterített felső részén az ’víz’ (No. 3.) és az ’észak’ (No. 4.) jelentésű szimmetrikus ideogrammaikat $\uparrow$ látjuk „hordótorzulás” optikai hibával. Optikai torzulás magyarázza a boltozat másik oldalán (és a jobboldali képen) látható $\downarrow$ ’tűz’ (No. 1.) és $\downarrow$ ’dél’ (No. 2.) jelentésű ideogrammaik téves átrajzolását is a kiterített boltozatra a jobboldali képen:

Ezért kimásoltuk a fényképről készített rajz részletét, majd 180⁰-al elforgatva megfordítottuk, hogy a jelek normál helyzetűek legyenek, mint mellettük az egymástól eltérő szögben kimásolt fényképrészletek:

Jól láthatjuk, hogy az ideogrammak tévesen vannak átrajzolva.

Balról a második rajzon a jobboldali jel a 𠃉 'dél' (No. 2) ideogramma, ahol a fővonal szintén hordótorzulásos görbületű, de mélységélesség (távolság) beállítás hibája is van. Alul a függőleges fővonal két, egymással párhuzamos vonalra válik szét. Az ettől eltérő irányú, jobbra menő mellékvonal és a fővonal felső része nem válik szét. A mellékvonal nem azonos magasságban végződik a fővonnalal. A bal oldali 𠃊 'tűz' (No. 1) ideogrammat hasonló optikai hibákkal látjuk. Rajzán a függőleges fővonal már felülről válik ketté, s ahogy haladunk „lefelé”, a két vonal között egyre nagyobb a távolság.

A korona boltozatának térbeli elhelyezkedéséből adódik, hogy különböző pontjai eltérő távolságra vannak a lencsétől, így egy beállított ponton éles a kép, egy távolabbi ponton már nem, sőt: a vonal is szétválik, duplázódik. (A jelenséget nagyító lencsével ellenőriztük.) A távolság növelésével egyre jobban szétválik a vonal, nő köztük a távolság. Ha „visszatoljuk” helyére, megkapjuk a 'tűz' ideogrammat.

A két jel (tűz és dél) függőleges fővonala azonos magasságban végződik, miként a két ferde mellékvonaluk is. A jelek — származtatásuk szerint — egymásnak szimmetrikus tükörképei: 𠃉 Két 𠃊 ipszilon alakú jel esetén (vö.: Tian és Guo rajzát) a bal és jobboldalra menő ferde mellékvonalaknak rendre azonos magasságban kellene végződnie a középső fővonnalal! De ez nem így van! A rajzoló nem ismerte a hun ideogrammat, s a kínai „tűz” piktogram belső vonalait rajzolta a „tűz” és a „dél” helyére.

A hun aranykorona boltozata és kiterített rajza egy olyan fényképről készült, ahol a fényképezőgép a 'víz' és 'észak' 𠃉 𠃊 ideogrammat viszonylag szabályosan (és helyes távolságból) fényképezte. Ezért láthatók a rajzon is tisztán és jól felismerhetően, a gömbölyűségéből adódó arányos hordótorzulással.

A 'tűz' és 'dél' 𠃉 𠃊 ideogrammak függőleges vonalai felülről válnak ketté, és lefelé egyre nagyobb a kettőződött vonalak közti távolság. De a baloldalinál nagyobb, mint a másik ideogrammánál. Valószínű, hogy nem szabályos a beállítás, és nem megfelelő távolságból lett fényképezve a félgömbszerű felület. Különböző távolságra vannak az ideogramma rajzelemei a rövid fókusztávolságú lencsétől. Talán teljesen nyitott blendével (?) lett exponálva.

A részletek vizsgálata a fényképezés optikai és beállítási hibáiból adódó torzulásokat állapít meg, amelyeket a rajzok készítője nem ismert fel. (Az állatok rajzolása nem ütközött ilyen nehézségekbe, mivel minden fajtából négy darab van, így valóság-hű megrajzolásuk nem okozhatott nehézségeket.)

Az ordoszi hun „aranykorona” egy 'észak — víz, dél — tűz' ideogrammakkal észak-dél főirányba tájolt szakrális fejdísz.

„Több alkalommal összegyűltek az előkelők. Az év első hónapjában a san-jü udvarában találkoztak, az ötödik hónapban áldozatot mutattak be az ország egy más helyén az ősöknek, az Égnek, a Földnek, a szellemeknek és az isteneknek.

Több sárkány-áldozó összejövetelt is tartottak évente. Egyszer egy évben, ősszel pedig azért gyűltek egybe, hogy számbavegyék emberanyagukat és állatállományukat.

A hunok vallásáról alighogy sejtünk valamit, a kényelmes sámánizmus szóval semmiesetre sem térhetünk napirendre a kérdés felett. A fejedelemnek különleges helyzete lehetett ebben a vallási életben, talán afféle főpapi hatáskörrel is rendelkezett. Minden reggel kijött a sátorból, meghajlással üdvözölte a napot, este pedig a holdat. Mikor szertartásosan helyet foglalt, akkor arccal észak felé fordult.” (Németh Gyula: Attila és hunjai 43-44)

Az arccal észak felé forduló fejedelmet látványosan idézi fel a régmúltból észak-dél irányba tájolt szakrális fejdísz, „koronája”.

— És most vegyük át néhány olyan nikolsburgi betű történeti összehasonlító levezetését, amelyek nem a teknős jelcsaládba tartoznak.

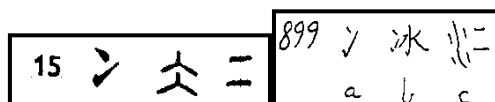
No. 23. A $\sphericalangle$ > $\#$ 'gyeg' (jég) piktogram

No. 23. A gy hangértékű betű a nikolsburgi ábécében a kínai $\sphericalangle$ 'jég' írásjegy rajza. Hangérték jelölése: eg. A később használatos ferde kettős-kereszt alakú jelet az n és gy betűk ligatúrájaként látjuk:

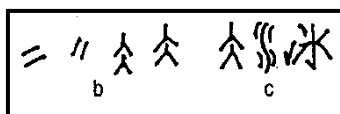
Hangérték jelölésük: eng. De ez kettős-kereszt alakúvá $\#$ alakított jel már későbbi fejlemény, amikor az eredeti $\sphericalangle$ piktogram két ferde vonalát egy függőleges vonallal összekötötték, mivel a két külön álló részből álló betű — zavaró. Kiváltképp ligatúras összevonás esetén. A változás logikája belátható. (L. No. 25. és No. 47. jelicikket.) A több külön rajzrészből álló pikogrammak rajzrészeinek összevonása az ótörök betűknél is végbement.

Bernhard Karlgren „Easy lessons in chinese writing” (Könnyű leckék kínai írásban) c. könyvében⁽¹⁷⁰⁾ a 15. sorszám mellett látjuk rajzát. „15 A legelső írásjegy lehet, hogy jégcsapokat formál. Különös eltérés észlelhető a Pecsét és az Archaikus forma valamint a későbbi forma között. Ez az írásjegy ismét azok közé tartozik, amiket sosem használnak önmagukban, a ping 'jég' viszont egy gyakori szó, lásd 85 c. lent.”

A „Grammata Serica Recensa”-ban: „899 a. *piðng / piðng / ping A Shuowen [szótár} szerint: jég, tehát az alábbi b. elsődleges formájának tekinti (szöveg nincs). — b—c id. jég (Si); kölcsönzés a 886 n. részére (Tso). c Csou IV (inscr. 292).”⁽¹⁷¹⁾ Karlgren a c –vel jelzett Csou IV. időszakban (i.e. 450—250) ábrázolja a (folyó)víz és jég piktogramját.

Kyрил Ryjik No. (520) sorszám alatt foglalkozik a 'jég' írásjegyével:

„Két kristálya a jégnek”.⁽¹⁷²⁾ „Az előző forma csak összetételben létezik; a klasszikus karaktert a víz terjesztette ki újra: Jég. (2) Megfagy, lefagy, hideg, jeges. (3) Tiszta, őszinte (szív).”

Rajza — más sziklarajzokkal, szimbólumokkal (teljes azonosságban) Mongólia nyugati részén, a Хойт–Цэнхэрийн–аруй nevű barlangmélyedés sziklarajzoként előfordult.⁽¹⁷³⁾ Más piktogrammák rajzával együtt:

Nyelvtudományunk 'jég' szavunkat „ösi örökség”-nek tartja a „finnugor korból”.

„jég 1156: ? „de uillis, quas georgius decimat, X, Quarum III^{or} mejores sunt hee: Jegu, duor, sulad, lopas” hn. (MonStrig. 1: 107-8); 1405 k.: „glacies ieg” (SchSzj. 86.); 1416 u./1450 k.: iègi gr. (BécsiK. 132); 1416 u./1490 k.: egh (AporK. 138); 1538: ijeeg (PestiN. V₍₁₎); 1566: gyegre gr. (Helt: Mes. 403: NySz.); 1818: Gyeg (Zakál Gy.: Őrség. 74: NSz.); — dzsiëg (UMTSz.); gyiëk, ijëG, ijéG, jëG (Nyatl.). J: 1405 k.: 'Eis' # (1. fent). Sz: jeges 1355: ? Jeges szn. (OkISz.); 1510: jeges (MargL. 22) | jegel 1638: Jegelő sz. (OkISz.).

Ösi örökség a finnugor korból; vö.: vog. T. *läŋ*, Szo. *iāŋG*; osztj. V., Vj. *ionk*; zürj. V. *ji*; votj. Sz. *jo*; cser. KH.*i*; md. E. *ej*, *ev*, *eŋ*, M. *jej*, *ej*; finn *jää*; észt *jää*; lp. N. *jiëgnâ*: 'jég'. A finnugor alapalak **jäŋe* lehetett. Az eredeti finnugor **ŋ* a permiben eltűnt, az ugorban **ŋ* > **ŋk*-vá fejlődött. A szó esetleges török-ségi kapcsolatai további vizsgálatot kívánnak; indoeurópai rokonsága nem valószínű. — A magyar szó tőhangzója eredetileg nyílt volt.” (TESz)

A felsorolt nyelvtörténeti adatokból részünkre most a gy akrofoniával rendelkező változatok adatai fontosak. Az egyik Heltainál: „gyegre”, (Erdélyben!) 1566-ban, a másik „Gyeg” az Őrségben — 1818-ban fordul elő. Itt még ma is ejtik „gyeg” -nek a jeget. (Alsóőrön ellenőriztem.)

Árpád népének honfoglalása után gyepűőröknek székelyeket telepítettek az Őrségbe. A jeltörténeti és a két nyelvtörténeti adat arra is utal, hogy feltehetően már az Őrségbe telepítés előtt is „gyeg” -nek ejtették a 'jég' szót!

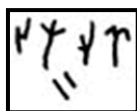
Heltai Gáspár (erdélyi szászként) német anyanyelvű volt, nyelvünket felnőttként tanulta meg. Nyelvhasználatából kitűnik, hogy (erdélyi székely?) környezetben. A kérdés tehát az, hogy miért tért el egykoron a szókezdő *j*-hangtól a székely írásjel akrofoniás **gy**-je?

„A szókezdő gy — amúgy is kényes kérdést érint. Mint láttuk, ez a mássalhangzó az ómagyar kor elején alakul ki, korábbi j-ből; ez utóbbi nagy számmal fordul elő régi török elemeink szókezdőjéül.”⁽¹⁷⁴⁾ A ’jég’ szó bizonyossága szerint nem csak régi török szavainknál.

A két nyelvtörténeti adat (és Árpád népének írástörténeti hagyatéka) nem igazolja a „*székely-magyar rovásírás*” elnevezést, mert ha ragaszkodunk a történeti (történelmi) igazsághoz, akkor csak *székely rovásírásról* beszélhetünk. (Bár szerintem csak az ’írás’ szó használata helyesebb, mert a ’rovás’ szó csak a jelek (betűk) rögzítésének csak egyik változatát jelenti. Az erdélyi Árpád-kori templomok belső falfelületére sem rótták a székely betűket, hanem festették. S a vizsolyi Református templom freskójára sem rótták a kínai ’juh’ piktogrammákat.)

A < > ≠ ’jég’ piktogramból képzett betűk hangértéke: akrofonias gy. Az ótörök ábécéből hiányzik!

Nem hiányzik viszont egy ótörök feliratból. A már említett orhoni “Дал уул” I. típusú feliratban egy esetben előfordul a sor alatt:

Az olvasati próbálkozásokban az (utólag?) odavésett ’jég’ piktogram rajzát figyelmen kívül hagyták. Ez az egyetlen előfordulása az ótörök feliratok adatbázisában.

Eredmények

A nikolsburgi ábécében a < gy hangértékű betű az archaikus jég piktogramból, a (ma már) tájnyelvi gyeg (jég) szó akrofonijával nyerte el hangértékét. A gyeg, gyég változat minden valószínűség szerint egyértelműen a székelység korabeli nyelvjáráshoz kapcsolódik, mivel Heltai Gáspár „krónikájában” (Erdélyben) így rögzítette, s az Őrségben a székely eredetű örök maradványai még 1818-ban is szókezdő gy -vel ejtették, és ejtik ma is (pl. Alsóőrben) a jég szót. A kínai írástörténetben írásjegyét B. Karlgren a Csou IV. időszakba (Kr.e. 450—250) helyezi. A székely írásban a kettőskereszt alakú betű a ’jég’ piktogramjából származik úgy, hogy a két ferde vonalat egy függőleges vonallal összefogták.

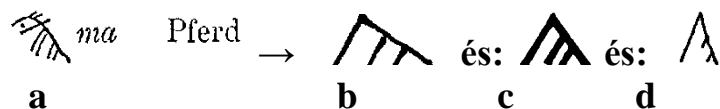
A jég (jégcsap) fogalmának írástörténetben, írásjelként is nyomatékosított jelenléte a hunoknál és a korai avaroknál (régészeti leleteiken is) egyértelmű. Az ótörök jelrendszerekből hiányzik. Egyetlen előfordulása a “Дал уул” I. típusú feliratban egy a sor alá vésve.

A jel más származtatása, vagy más (kultúrkörből való) átvétele téves feltevés.

No. 24. A < ló’ piktogram

No. 24. Karl Faulmann⁽¹⁷⁵⁾ ku-wen (kínai óképírás) jelei közt feltűnt a ’ló’ sajtáságos rajza, és a székely ábécé < l hangértékű jelei közt a jeltörténeti azo-

nosság. Minden írásjel a képszerű bonyolultból az egyszerűbb, sematikus formák felé fejlődik, s ez mintaszerűen követhető a székely betűjel esetében:

Az **a**: ku-wen piktogram; **b**: nikolsburgi ábc; **c—d**: egyéb székely **l** hangértékű betűjelek. A ku-wen (óképírás) eredetét Karl Faulmann ⁽¹⁷⁶⁾ a XIX. század végi sinológia, és a kínai hagyományok alapján fogalmazta meg:

„A kínaiak jelenlegi írása egy régi képírás (ku-wen) alapul, amely feltalálójának Tsan-ke -t tartják, aki Krisztus születése előtt 2650 körül élehetett és a Sárga Császár egyik minisztere vagy történetírója (írástudója) lehetett. A kínai archeológus Wei-tšan szerint: „Volt néhány dolog, amit a Sárga Császár feltétlenül érdemesnek tartott, az építkezést, a rendbe szedett dolgokat, és a feltalálásokat.” Továbbá: „A világhírű Kun-fu-tse (Confuciusz) Šu-kin -jában azon a helyen, melyet különböző írásnemekben az V. táblának nyilvánítunk, Tsan-ké neve sincs megemlítve, e helyet az szerepel, hogy „szent emberek” találták fel az írást, és valóban minden körülmény megfontolásánál nem lehet attól elzárkózni, hogy a kínai képírást nem feltalálták, hanem külföldről egy idegen dinasztián és egy idegen papdinasztián keresztül vezették be.”

Ez lehetséges, mivel a jel fejlődés, az átadás iránya több jel esetében a mongóliai kőrajzokról (vö. No. 19., No. 20.) irányul a kínai írástörténet kezdeteihez, így a feltételezést (legalább is részben) igazolhatja. A dél-szibériai ligetes steppén a neolit-korban kelet felé terjedő szimbolikus piktográfia kapcsolata a kínai írástörténet Jin -kori kezdeteivel e két példa szerint feltehető. A székely jelcsalád jeltörténetében jelen lévő ku-wen írásjelek arra is utalhatnak, hogy egykor (talán) a hun piktográfiába tartoztak.

Az időrendi összefüggések tisztázására a kínai írástörténetben több megoldás kínálkozik, amelyből az egyik valószínűtlen lehetőség, hogy (a modern sinológia megállapításaival szemben) a ku-wen valóban a kínai írástörténet kezdeteihez kapcsolódik, miként több más írásjegy is. Csakhogy — a korai Han -korban a kínai írás fejlődése már (régén) túlhaladta ezt az igen képszerű formajelleget.

Egy másik — szintén kevésbé valószínű elgondolás szerint a „koholt” (ku-wen) írásjeleket a korai Han -korban átvették volna a hunok. Csakhogy — erre szintén kevés lehetőség volt, mivel nehezen elhíhető, hogy a kínai írnokok viszonylag rövid idő alatt közvetlenül befolyásolhatták volna a hunok írás-és jeltörténetét egy olyan jelrendszerrel, aminek használata időben korlátozott, és megjelenése a kínai írástörténetben erősen vitás. Ámbár nem lehetetlen.

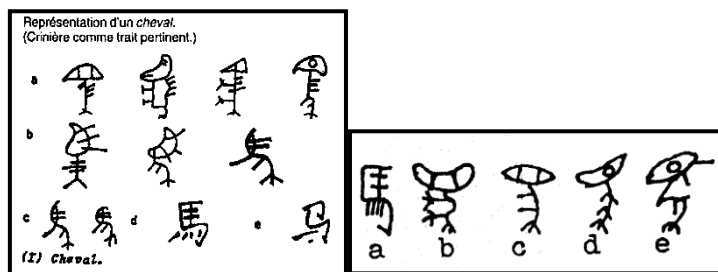
A harmadik lehetőség, hogy a korai Han-korban igen erős hun politikai és kulturális befolyás érvényesült (volna) a kínai írástörténetben. Ez feltehetőbb, mert semmi mással nem indokolható egy fejlődésében már túlhaladott képjel-

rendszer megjelenése (használata) a kínai írástörténetben. Ugyanekkor jelentek meg rombusz és ágyékháromszög nemjelzők is a kínai tárgyakon.

„A Han-korban rekonstruált Su king-szöveg hitelességének kutatása a mai napig sem fejeződött be. Kínai és európai filológusok (például Wang Kuo-wei, Kuo Mó-zso, B. Karlgren) megkülönböztetnek egymástól hiteles és Han-korban írott fejezeteket. A hiteles fejezeteket általában a Konfuciusz működése előtti időkre teszik.”⁽¹⁷⁷⁾

Kyryl Ryjik fejlődésében mutatja be a 'ma; ló' piktogramot (a) jóscsont feliratokon; (b) rituális bronzokon; (c) kis pecsétírásban, a ma használatos, modern (d) változatig. A jobboldali rajzon B. Karlgren, 1957, No. 40. tételeként látjuk:⁽¹⁷⁸⁾

Jeltörténeti bizonyításaim során minden esetben — ha lehetséges — két sinológus véleményét ismertetem.

„a—e. *má / ma:/ ma ló (Si). b. is Jin csont (A 2:n19,1), c. is Jin csont (A 4: 47,5), d. is Jin (inscr. 26), e. Csou I (Kr. e. kb. 1027—900) (inscr. 55). Az írás-jegy egy rajz.”

A legfeltűnőbb e piktogram-rajzokban az, hogy — időrendben minél régebbiek, annál közelebb áll rajzuk a székely nikolsburgi ábécé „l” hangértékű betűjének rajzához, valamint a ku-wen (óképírás) rajzhoz, amelyen jól láthatók még a ló páros lábai, szeme és két füle.

A székely jel rajzában a páros lábak egy vonallá vannak összevonva (egyszerűsítve), s ugyanezt látjuk Ryjik (a) és Karlgren Jin-kori (b, c) rajzain is. Észre kell vennünk a jelek közt a jeltörténeti megfelelést.

'Ló' szavunk a finnugor nyelvek közül csak az ugor nyelvekben van meg. Lótartásra és lószerszámokra vonatkozó szavaink között szinte nincs is török eredetű, így bizonyos, hogy a török (nyelvi) kapcsolatok előtt már nyelvünkben voltak. Viszont a török nyelvekbe sem kerültek át nyelvünkből, így megállapíthatjuk, hogy a két népesség egymástól függetlenül lett lótaró. Talán egyetlen nép nyelvében nincs annyi közmondás a lóval kapcsolatban, mint a mi nyelvünkben. Népünket különleges szimbiózis kötötte össze a lóval. Hangértéke: akrofonias I a székely jelrendszerben.

Az ótörök jelrendszerekből hiányzik.

Eredmények

A székely 'l' hangértékű betűjel előzményként a ku-wen 'ma; ló' rajzával azonosítható. A betűjel rajzán a ló páros lábai már összevontan egy vonallá egyszerűsödtek. A ku-wen rajz előzményeit a közép-ázsiai és mongóliai szikla-rajzokon véljük rokoníthatónak a rajzok stílusa alapján, de az összefüggés hitelesen nem bizonyítható.

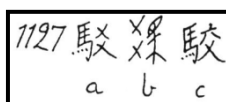
'Ló' szavunk a finnugor nyelvek közül csak a vogulban és az osztjákban van jelen. Lótartásra és lószerszámokra vonatkozó szavaink között alig van török eredetű, így bizonyos, hogy a török (nyelvi) kapcsolatok előtt már léteztek nyelvünkben. A török népelemek csak később jelentek meg a földrajzi térségben. A ló piktogram székely betűhangértéke: akrofoniás l. Az ótörök jelrendszerekből hiányzik.

A jel más származtatása, vagy más (kultúrkörből való) átvétele téves feltevés.

No. 25. A $\times$ 'hóka' piktogram

No. 25. A nikolsburgi ábécé 'h' hangértékű betűjele két, függőleges elrendezésű $\times$ -jelből áll oly módon, hogy köztük jelentős távolság van. Ez feltűnő és szokatlan betűjel esetében. Gyanúnk (egyik) felkeltője volt, hogy a székely írás betűi piktogram, ideogramma előzményekre vezethetők vissza. Az egyetemes írástörténetben rendellenes és szokatlan, hogy egy betű, két (vagy több) egymástól külön álló részből áll. Gyanúnkat erősítette, hogy később a két külön álló részt összerótták: $\times$ — vagy könnyebben róható (hasonló) jellel helyettesítették: X Ez pedig már rontásnak minősül.

Bernhard Karlgren, 1957, No. 1127. tételeként a lóval együtt van rajzolva: (183)

„1127 a—b * *pők / pāk / po* vegyes színű ló (e. g. barna és fehér) (Sì); kevert (Sün); l i u – p o egy fajtája (Sì). Gls. 324, 391. b. is Jin csont (A 4: 47,3). Az írásjegyen 'ló' szerepel és kereszt alakú vonalak. — c. *ua*. egy legendás állat (Kuan); kölcsönzés *ua* -ra egy fajtája megnevezésére (Sì). Az írásjegyet gyakran használják a fenti a. helyett.” — B. Karlgren, 1957, No. 1167 a — c — szintén már a Jin -kortól X 'change; változatosság' jelentéssel (is) értelmezi.

Eric Grinstead külön választja a lótól, és önállóan is értelmezi a két jegyet: (184)

horse	40	
piebaló	1127	$\times$ $\times$

(40) ló; (1127) tarkán foltos [ló]. A „tarkán foltos”, „kevert színű” lovat, ahol a barna ló fehér foltokkal tarkított, **hóka-kesely** lónak hívjuk. E jeltörténeti adat szerint a székelyek „üsti”⁽¹⁸⁵⁾ (ősi) színű lova — **hóka** ló volt. A **hóka**⁽¹⁸⁶⁾ „Olyan ló, melynek homlokán fehér folt (un. csillag v. hold van).” (MszFgrE.) A hóka szótörténeti párhuzama a „hódas ~ hódos, hódikós ’fehér foltos homlokú <ló>’ ”.

Szótő a ’hó’⁽¹⁸⁷⁾ (hold)⁽¹⁸⁸⁾, amelyből a hódas, hódikós változatok származnak. Így: „1211: ? Holdus sz. szn., Huldus sz. szn.” (TESz)

A hóka 𐰃 piktogram betűhangértéke: akrofoniás **h**. Az ótörök jelrendszerekből hiányzik. —

Történelmünket „első kézből igazoló” fontossága a többi hasonló jellel (pld.: ’jég’, ’ló’, stb.) abban van, hogy a kínai írástörténeten kívül csak a székely jelrendszerben fordul elő. Az ótörök ábécékből hiányzik. Csak közvetlen átvétellel kerülhetett (kerülhettek) a székely jelrendszerbe.

Eredmények

*A székelyek ősi lova hóka-kesely ló volt. A nikolsburgi ábécében (jelcsaládban) a nyelvünkön ’hóka-kesely’ (ló) piktogramból képzett akrofoniás 𐰃 **h** hangértékű betű összehasonlító jeltörténeti feltárása a kínai írástörténet segítségével történt, ahol a Jin-korban már a ’tarkán foltos’ ló (barna és fehér) „kevert” színét jelölte. Az ótörök jelrendszerekből hiányzik. Csak közvetlen átvétellel kerülhetett a székely jelrendszerbe.*

A jel más származtatása, vagy más (kulturkörből való) átvétele téves feltevés.

Több székely betű történeti összehasonlító levezetésre előadásom keretében nincs lehetőség.

A történeti összehasonlító jeltörténeti bizonyítás kiemelkedő fontosságú művelete, amikor a feltárt rokon ábécék közös forrásadatra visszamenő betűit és képzésüket együtt látatjuk.

Az így bizonyított összefüggések nem feltevések, hanem történeti (történelmi) összefüggéseikben bizonyított adatok. A jelentések azonosságai, vagy szinonim eltérései olyan írástörténeti és történelmi adatrendszer alkotnak, amelyek az írott források pontatlanságaitól, szubjektivitásától mentesen határoznak meg (látható) írástörténeti, és történelmi folyamatokat. A Nikolsburgi ábécé betűivel kínai-hun írástörténeti kapcsolatokat. Ezért a „Nikolsburgi ábécé” nem csak ábécé, hanem egy olyan kiterjedtebb „jelcsalád”, amelyben a betűkön kívül még piktogramok és ligatúrák vannak.

2. A székely és az ótörök jelrendszerek történeti összehasonlító jeltörténeti táblázata

Jelcikk sor-száma:	Kínai piktogram rajza:	Jelentése(i):	Székely jel rajza:	Piktogram jelentése:	Betűhangértéke:	Orhoni jel rajza:	Piktogram jelentése:	Betűhangértéke:	Jenyiszeji jel rajza:	Piktogram jelentése:	Betűhangértéke:
1.		teknős		tűz	eth (t)						
2.		teknős		dél	ed (d)		oη (dél)	η		oη (dél)	η η ¹ η ²
3.		teknős		jó (folyó)	eÿ (j)		sub, sup (?) (víz)	p		sub > sup (?) (víz)	p
4.		teknős					ir, yir (észak) ej(szak)	i, ĩ e		ir, yir (észak)	i, ĩ
5.		teknős Hold		nyug(at)	eny (ny)		ay (Hold)	y ¹			
6.		nyíl-hegy		vas nyílhegy	f (s)		tämürgän (vas nyílhegy)	t ¹		tämürgän (vas nyílhegy)	t ¹
7.		teknős		kel(et)			(?)			(?)	
8.		vessző, rovás-vessző		celőke, cselőte (bot, husáng)	ecz (c)		oq (nyíl) siruq (pózna, karó)	oq, uq qo, qu		oq (nyíl) siruq (pózna, karó)	oq, uq qo, qu
9.		teknős		föld (és közép)	f					yir (föld)	y ¹
10.		teknős		Ég	egh (g)		eg (?) (ég?) kök (ég)	g ² k ²		eg (?) (ég?) kök (ég)	g ² k ²
11.		teknős		egek	e		(rontott hangérték)	b ²		egek	e
12.		teknős		üd- hely	ew (ü)					menny (üzüm?) (szőlő?)	m m
13.		teknős		nagy	en (n)		nagy	n ²		nagy	n ²
14.		teknős		széles	s (sz)		széles	š s ²		széles	š s ²
15.		teknős		šän-jü	(us) (?)						
16.		teknős		oldal	o						
17.		teknős		mely (mellső)	ely (ly)						

18.		teknős		kobak	ek (k)						
19.		anya, nő		anya	A		qırqın (haja-don, szűz)	qī, iq		qırqın (haja-don, szűz)	qī, iq
20.		atya		at aty (atya)	a athy (ty)		dādā (apa)	d ²		dādā (apa)	d ²
21.		kutya		eb	eb (b)						
22.		üres határ-vidék, mező		rét	r		rét tariy-lay (mező)	r ¹ t ²		rét tariy-lay (mező)	r ¹ t ²
23.		jég		gyeg (jég)	eg (gy)						
24.		ló		ló	l						
25.		barna ló fehér foltokkal		ij	i						
26.		üst		vas	e w (v)		(l) temir (?) vas	ld lt			
27.		üst		magas	m					bādük jök-säk, jük-säk (magas)	ük, kü ök, kö
28.		magas-ság		şeng-ül, zseng-ül, zseng-e	efch (s) fs (zs)		çig (éretlen, nyers) şeng (zseng)	ç, ğ (iç, iğ) ş		çig (éretlen, nyers) şeng (zseng)	ç ² , ğ ² (iç, iğ) ş
29.		şeng fű, fiatal hajtás		repülni; hirtelen egy csapásra	ecz (č) (cs)						
30.		repülni; hirtelen egy csapásra		toll, szárny	p						
31.		toll, szárny		zúg	ez (z)						
32.		szárny; hirt. egy csapásra		fák	ac (ak)		ańač, äyač (fa, rúd)	a, ä		ańač, äyač (fa, rúd)	a, ä
33.		fák									
34.		vessző, rovás-vessző									

35.		juh, antilop, kecske		antilop	ent (nt)		kočqar košqar (kos)	r		kočqar košqar (kos)	r
36.		ciklikus írásjegy		-unk	unc (unk, -ünk)						
37.		ciklikus írásjegy		(???)	eve (ö)						
38.		utódok, utána megy		tiprós	tprus						
39.		szem		szem + p betű ligatúra	emp						
40.				rontott ligatúra	encz						
41.				két cselóte ligatú- rája	ecs+ecs,e chech (ecsecs)						
42.				n és a cs betű ligatú- rája	encz ench (encs)						
43.			 	z és t, és az s és t ligatúra- ja	ezt eft (est)						
44.				n és gy betű ligatú- rája	eng (engy)						
45.				e, c, k betűk liga- túra- ja	eczk (eck)						
46.				ny és e betűk ligatúra- ja	nye						
47.		kicsi					kičig (kicsi)	γ ¹ (g)		kičig (kicsi)	γ ¹ (g)
48.		Nap, és kicsi					kündü	nt nd		kündü	nt nd
49.		kis patak					oluk, ulak, yulak (kis patak)	o, u		oluk, ulak, yulak (kis patak)	o, u
50.		selyem- hernyó					bögčäk (selyem- hernyó)	b ¹		bögčäk (selyem- hernyó)	b ¹
51.		selyem- hernyó					yumurt- qa (tojás, pete)	y ² (j)		yumurt- qa (tojás, pete)	y ² (j)
52.	 	hal vonalak, rajzok, írásjegy- ek, írott szöveg					baliq (hal)	b ²	 	biti, bitig (írás, írásjegy, levél, könyv)	b ²

53.		vonalak, rajzok, írásjegyek, írott szöveg				 	bitigim (betúm)	m	 	bitigim (betúm)	m
54.	 	ék, nyíl- hegy (behatol, áthatol)					čoy- (?) (öl, megöl, lemészár- rol)	č, ģ		čoy- (?) (öl, megöl, lemészár- rol)	č, ģ
55.		villa, karó, pózna, a sértés, pusztítás sémája					tal (ág, galy) čal- (üt, lever)	l ²		tal (ág, galy) čal- (üt, lever)	l ²
56.	 	erős ij (izom- erő sé- mája)					??? (erős, erő- teljes)	d ¹	 	??? (erős, erő- teljes)	d ¹
57.		bárd, ala-bárd				 	küzät (ör, örség)	kü kó, ük, ök			
58.		kés, szablya penge sémája					bičil- (szét- /össze- vágva lesz)	l ¹	 	bičil- (szét- /össze- vágva lesz)	l ¹
59.		íjjal lő					jän, jan (íj)	n ²	 	jän, jan (íj)	n ²
60.		újra, ismét, még					??? (ismét, újra)	ny (nj)			
61.		íj					janči (íjkészí- tő)	nč		janči (íjkészí- tő)	nč
62.	 	šeng (fű, fiatal hajítás,				 	saryan (száraz, hervadt, aszott)	s ² (sz)	 	saryan (száraz, hervadt, aszott)	s ² (sz)
63.	 	íjjal lő				 	buz (megsem- misít, el- pusztít)	z	 	buz (megsem- misít, el- pusztít)	z

3. Székely betűk piktogram előzményei a hunok, avarok és Árpád-népe régészeti leletein

Az ókori Kínától nagy földrajzi távolságra van a Kárpát-medence, ahová a hunok, avarok és Árpád népével a régészeti leleteikkel igazoltan a székely betűk ó-kínai piktogramma és hun ideogramma előzményei eljutottak. S itt az avarok, majd a székelyek betűket képeztek belőlük.

De nem csak a székelyek hagyományaiban voltak még ismertek rajzaik és jelentéseik, amint eddig három Árpád-kori templomunkban megtalált kínai piktogrammaik is igazolják.

És még egy fontos észrevétel: A régészeti leleteken csak olyan piktogramákat és ideogramákat találtam eddig, amelyek a székely (és ótörök) betűk előzményei!

Ez igazolja, hogy a hunok és az avarok zöme már az ótörök hatalomváltás előtt, vagy aközben eltávozott a kínai szomszédságból. Így az ótörök írással már nem volt, mert nem lehetett találkozásuk.

Székely betűk piktogram előzményei a hunok régészeti leletein

1992-ben, Dr. Ecsedy Ildikó sinológus vetette fel, hogy a kínai szomszédság és a Kárpát-medence közti „nomád út” követése, ellenőrzése céljából, a régészeti leleteken fellelhető kínai piktogramoknak igen nagy volna a jelentősége. Szerencsémre ekkor jelent meg Bóna István: „*A hunok és nagykirályaik*” (1993) c. könyve, amelyből a legtöbb adatot sikerült nyertem. Ezek elsősorban díszítésként kerültek hun tárgyakra, derékszíjak csattestére. De legnagyobb jelentőségük az általam elnevezett „*feliratos rajzoknak*” van. Előzményeiket Novgorodova, Eleonora Afanaszjevna (1984) és Okladnikov, Alekszej Pavlovics (1974, 1976, 1980) könyveikben találtam meg. Ezekből most egyet mutatok be.

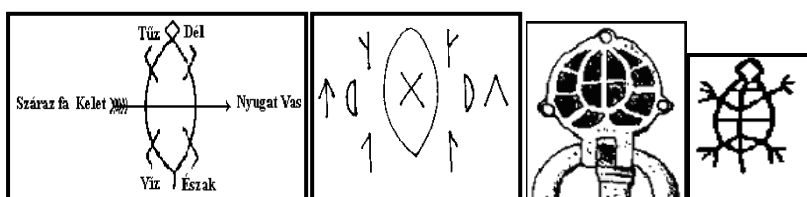
Hun-kori nomád szállás kőrajza, amelynek részletén a *Н'рét'* (No. 22) ideogramját látjuk:

Körötte legelésző állatok: ⁽¹²⁶⁾ A sziklába vésett kép címe: *Réten legelésző állatok* — lehetne.

Bóna István könyvét átlapozva, először a teknős valamilyen jelenlétét kerestem a régészeti leleteken, amely alappillére a teknős jelcsaládnak, a tájolt öt elem hun ideogrammaiban történt megjelenítésének, amelyekből két „elem” (és

jel-pár) az ordoszi hun fejdíszén is látható. A 'Hung fan' fogalmait megnevező hun ideogrammak (No. 1—No. 9.) a székely ábc betűinek jellegzetes jeltörténeti, jelalkotó forrását alkotják:

A teknős rajzával rekeszesen díszített csattestet a XXVI. színes táblán az arany csatok között találtam meg, ahol a második sorban a 7. számú. Alcsútdobozon⁽²⁹¹⁾ találták másik két csattal 1838 körül.

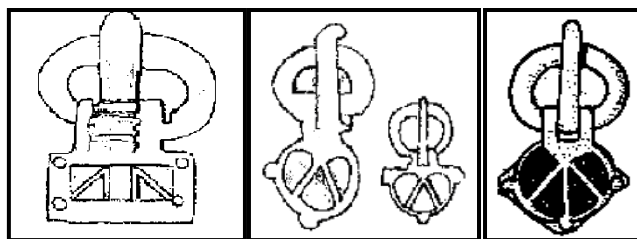
A csattest közepén a teknős alsó páncéljának rajzolatát látjuk a hosszanti és keresztirányú fővonallal. A függőleges fővonaltól a belső, lábak felé menő vonalak hiányoznak, viszont a teknőn kívül eső lábak (irányai) jól jelöltek a teknőst átfűrő nyílvezző jelölésével együtt. A 'Hung fan' szemléleti forrásának rajzát látjuk az aranycsat vörös üvegberakásos, rekeszes díszítéseként.

Az aranycsatok a hun uralkodóréteg viseletére voltak jellemzők. A tájolt öt elem ideogrammai közül csattesteken⁽²⁹²⁾ találtam meg a „vas” (nyílhegy, No. 6) és „celőke” (cselőke) (No. 8.), valamint kerek rajzolatú „föld” és a kínai négy-szögletes „művelt föld” (No. 9) ideogrammákat:

A középen látható két „celőke” (cselőke, vagy cigle) ideogramma rajzáról meg kell jegyeznünk, hogy csupán a rajza alapján lehetne a rontott ótörök *oq* (nyíl), vagy *siruq* (pózna, karó) rajza is, ha a *nyílhegy* és a *föld* fővonalakat is feltüntető rajza nem a székely betűvel volna azonos. Az ótörök *tämürgän* (vas [nyílhegy]) $\simeq \wedge : \delta \hat{n} \hat{n} \delta$ és a *yir* $\bigcirc \circ$ (föld) rajzai nem egyeznek a csattesteken látható ideogrammákkal. Az ótörök betűk rajzaiból hiányzik a 'közép' (a két fővonal metszetének) jelölése.

A nyílvezző 'vas' hegyének mindkét — a „felezett” és a feleztelen — változata előkerült a hun csattesteken. A „felezett” Mezőberényben arany csattest. (Bóna 150).⁽²⁹³⁾ A két felezett nyílhegy közül a bal oldali a nikolsburgi véghangzó hangértékű 's' betű (No. 6.):

A „felezés”, még a kínai piktogram-felezésre visszamenő történeti folyamán volt. A középső csattesteken nincsenek megfelezve a nyílhegyek. A jobboldali arany csattesten nem nyílhegy, hanem a *vessző piktogramma* felső része van. (Celőke, cselőke.)⁽²⁹⁵⁾ Ebből Lébényben (XI. tábla) kettőt is találtak. Az aranycsatokat hun (katonai) vezetők viselték.

A Hung-fan „öt eleme” közé tartozik a ’(folyó)víz’ (a ’jó’) is. Ideogrammáját már az Oljokma menti „feliratos kőrajzon” a XI. fejezetben és az ordoszi hun aranykoronán (fejdíszén) a VI. fejezetben) láthattuk. Egy hun „feliratos csontra rajzon” (Bóna 1993, 100.)⁽²⁹⁶⁾ szintén a ’jó’ (No. 3.) ideogrammát látjuk:

„Érdekessége még a temetkezésnek a halott bal karjánál talált, bekarcolt szarvasfigurával díszített csontlemezt.” (Bóna 1993, 231.) A csontra karcolt jelenetben egy kis folyón megy át a szarvas. A folyó szélessége — a szarvas háta felett a „háttérben” — szügyétől a faráig terjed. Közepén (a szarvas hátával párhuzamosan) a 1 ’jó’ (folyó) ideogrammát (No. 3) látjuk bekarcolva. A szarvas nyakán és a háta felett az ’Ég’ ideogrammát (No. 10) látjuk, de még nem „szögletesítve”, ahogy a székely $\wedge$ ’g’ hangértékű betűként ismerjük, hanem származtatásának szemléletes, eredeti, $\frown$ „boltozatos” formájában.

A csontra rajz egy ideogrammákkal feliratos kép, amely szemléletesen, in situ bizonyítja, hogy a hunoknak a kínai írástörténeti kultúrkörből származó piktográfiájuk volt. A temetkezést a Bóna által ismerttetett publikáció a III.—V. századba keltezi.

Két ’hegység, hegylánc, hegykoszorú’ jelentésű kínai piktogramot látunk a **regölyi nyitott arany karperec**⁽²⁹⁷⁾ oldalán is „körbezárulni”:

Ezt a háromcsúcsos „hegykoszorú” piktogramot látjuk a címerünkön is. Jelent(*het*)i a Kárpátok hegy(*ség*)koszorúját, amelynek rajzán kettőskereszt áll. Vagyis: hazánk hegységkoszorúval határolt államterületét. Mindkét végén egy-egy kínai ☉ ’*Nap*’ jelentésű „napkarika” van. (L. B. Karlgren 1957, No. 404: ☉ ’*Nap*’)

A hun régészeti leleteken lévő kínai piktogrammák és hun ideogrammák az ótörök írás előtt, időrendben bizonyítják, hogy alkalmazóik feltehetően annak a nyelvnek előzményén beszéltek, amelyen a korai avarok, majd a székelyek is betűket alkottak belőlük.

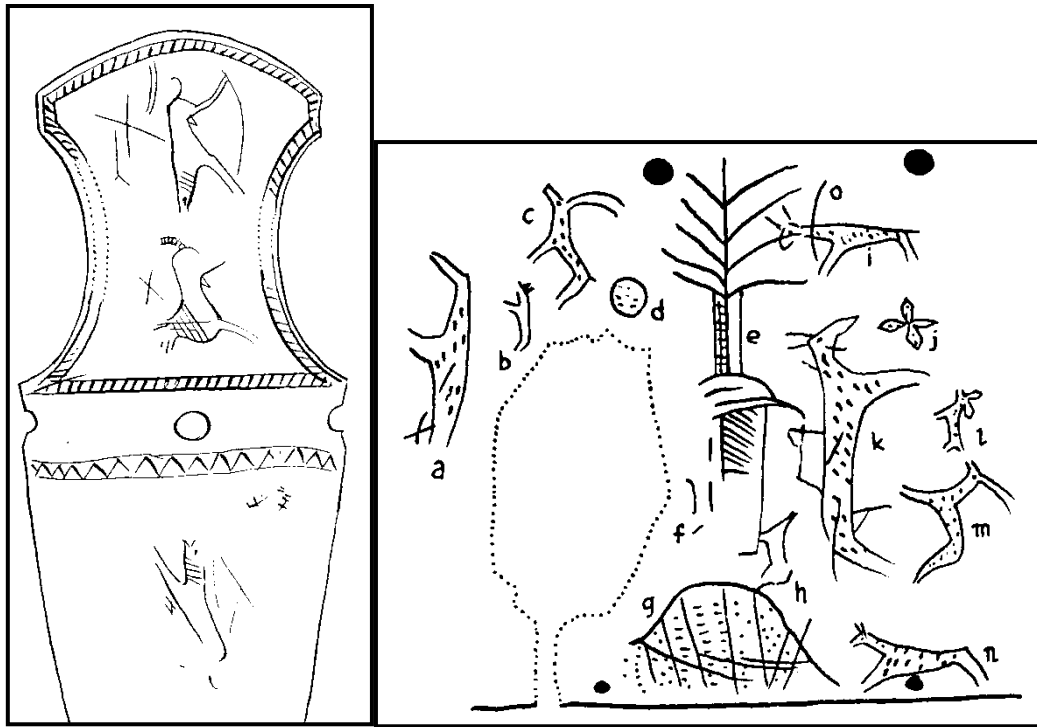
S bár a „későavar” Szavas-Nagyszentmiklósi feliratok betűit is itt képezték (képezhatték) a Kárpát-medencében, de történetük a hangértékek és a betűképző nyelv ismeretlensége miatt még nincs hitelesen feltárva.

Székely betűk piktogram előzményei a korai avarok régészeti leletein

Kr. sz. u. 567-ben Baján vezetésével a Belső-Ázsiából kiszorított avarokból és heftalita hunokból álló nép foglalta el a Kárpát-medencét.

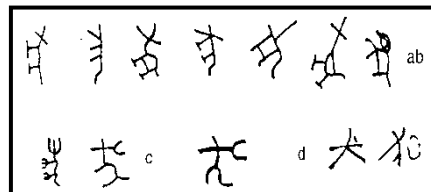
A jutasi 125. avar sírból előkerült vadászsíp csontrajzán ⁽³²³⁾ szintén olyan „nyelvi tanúk” jelennek meg előttünk, amelyek írástörténeti összefüggéseik kapcsolatrendszerében (már önmagukban is) igazolni tudják alkotóik nyelvét, amit a rendelkezésünkre álló néhány jobb állapotban megmaradt kora és középvárnak tekinthető tárgyfelirat olvasatával is meg tudunk „szilárdítani”.

Jutason a kora és későavar korban egyaránt temetkeztek, így csupán a temetkezés helyéről nem lehet eldönteni, hogy a vadászsíp melyik temetőrészéből került elő. Jól ismerjük viszont a „későavar” jelrendszer betűit, s a vadászsíp rajzán látható piktogramok nem tartoznak a „későavar” jelrendszerbe. A székelybe viszont igen. A székelyek az **X** ’*eb*’ piktogramból (l. No. 21) a **b** –hang jelölését szolgáló betűt alkottak. Így a fej nélküli *ebek* piktogramjukkal történt „feliratozása” (megnevezése) a jutasi és a homokrévi ⁽³²⁴⁾ temetőből előkerült csontrajzon (az *a*-val jelzett állatánál) cáfolhatatlanul határozzák meg a korai avarok nyelvét. A korai avar homokrévi temető csontrajza mellett így a jutasi is korai avar. Annál is inkább, mivel a székelyeket megkülönböztető ’jég’ piktogram is hiányzik betűként a „későavar ábécé” –ből.

A jutasi vadászsípról ⁽³²⁵⁾ László Gyula írja: „A jutasi vadászsípnak meg az az érdekessége, hogy az állatokat derékban elmetszve ábrázolja, akárcsak az ógörög pénzeken. Ez az ábrázolás ismeretlen számomra az Altai környékéről, de máshonnan is ebből az időből.” — Csakhogy: László Gyula téved. A jutasi és homokrévi csontrajzon az ebek nem derékban vannak „elmetszve”, hanem a fejük hiányzik. Két vonal metszetéből álló fejük rajzát: X — piktogramjukat látjuk a hátuk felett, ahogy a kora-kínai írástörténetben is a kutyák (ebek) rajzain két vonal metszetéből áll fejük. L.: No. 21. Ryjik rajzait:

Kyрил Ryjik a 316. lajstromszám alatt mutatja be: ⁽¹⁶⁰⁾ a 'küan; eb, (kutya); Hund' rajzának időrendi fejlődését. A Jin -korban a két vonal „metszete”, keresztződése, az állat fejét jelöli, majd egyre inkább testének, fogalmának rajza:

„Ugató kutya ábrázolása (amely Kongzi szerint különösen helytálló...).”

A jutasi alsó, hosszan elnyúlva futó ebnek van feje, csak kopott, és nem volt eléggé mély a háta felett látható X piktogramjának vésete.

A homokrév/mokrini csontrajz is érdekes. Az **a** –val jelzett állatnak szintén az **X** 'eb' azonosító (megnevező) piktogramja van a hasa alatt. A fejnélküli b, h jelzetű rajz szintén 'eb' lehet, de nincs piktogram feliratuk.

Mivel az 'eb' nem jövevényszó nyelvünkben, a jutasi és homokrévi csontrajzon látható jelenet az ebek piktogrammaival és a belőle képzett betű 'b' hangértékével meghatározza a korai avarok nyelvét, és azt, hogy a korai avar feliratokat elsősorban nyelvünkön kell olvasni. Jóllehet, (bizonyára) voltak török nyelvű hódolt, vagy csatlakozott néprészek is Baján honfoglaló népében.

A jutasi vadászípon lévő rajz szerkezete azonos a hun „feliratos rajzok” ábrázolásmódjával. (Vö. Žaman-Togaj 21. kurgán feliratos csontrajzával és a feliratos sziklarajzokkal.)

A jutasi legfelső *eb* piktogramja alatt a 人 'bemegy, behatol, öl, megöl, lemészárol' jelentésű kínai piktogramot látjuk (L. No. 54), amely hunoktól átvett piktogram az ótörök ábécének lett č, ģ hangértékű betűje. A rajz készítője piktogramokkal jelöli („írja le”) a vadászat helyszínét és az időjárás körülményeit:

Az alsó 'eb' hasa alatt és a fűrészfog-szerűség alatt is a 凵 'rét' (No. 22.) piktogram rajzát látjuk. Az utóbbi helyen két példányban is, melyek közül az alsó ligatúrában össze van vonva a 冫 'jég' (No. 23.) piktogramjával. S hogy ne tévedhessünk: fölötte külön is oda van karcolva a 'jég' piktogramja. Így a „feliratos csontrajzról” leolvashatjuk, hogy téli, jeges (havas) réten futnak az ebek. Téli vadászat ebeit látjuk.

A koraavar tárgyfeliratok olvasatával terjedelmi okok miatt nem tudok foglalkozni. Miként a „későavar” feliratokkal sem.

A 670 körül betelepülő onogur „későavaroknak” a korai avaroktól (és a székely betűktől) jelentős részben más jelekből álló betűírásuk volt. Olvasataik az ótörök írás betűhangértékeinek találgató ráfogásain nyugszanak. Nincsenek piktogramma (ideogramma) előzményeikből a hangértékeik történeti összehasonlító módon, rendre, megbízhatóan levezetve.

Székely betűk piktogram előzményei Árpád-népe régészeti leletein

Árpád honfoglaló népe, miként a hunok és az avarok, nem volt írástudatlan. Az írástörténeti hagyaték forrástörténeti alapokig hatoló tudományos igényű vizsgálata azonban nem kevés nehézségbe ütközik.

Az azonosítás megköveteli, hogy a bizonyító írástörténeti hagyatékok a honfoglalók sírjából kerüljenek elő, amint a hunok és a korai avarok írástörténeti vizsgálatánál is történt.

Árpád népe esetében ez csupán a Kárpát-medencére korlátozódik, mert a Kárpátoktól keletre és délre, hitelt érdemlő, a korabeli nyelvünkön olvasható betűfelirat — tudtommal még nem került még elő. És szerintem — nem is várható.

Vegyük sorra a paleográfiai adatokat.

A Békés-Povádon feltárt Árpád-kori temető 45. sz. lovassírjában talált íjvégen és az íj markolat-lemezén találtak azonos alakú, felezett-hegyű, kínai 'nyíl' piktogramot: $\blacktriangledown$ (Vékony Gábor: Későnépvándorlás-kori rovásfeliratok a Kárpát-medencében 106-107. Varázserejű szavak egy honfoglaláskori íjon)

Ugyanilyen négy betűalakot találunk az Ačičtašon előkerült rováspálca maradványán, amelyek közül egynek *bal oldali felezett* nyílhegye van: $\blacktriangledown$ — háromnak *jobb oldali*: $\blacktriangledown$. Nem tudni, hogy a hangértékük azonos, vagy különbözik, mert elfogadott olvasata nincs. Ahányan próbálkoztak, annyiféle az olvasata. (A „TÜRİK BITIG” elektronikus adatbázisában a VIII. – X. századba datálják a rováspálca korát.)

Vékony Gábor az 'oq' (nyíl) szó 'ox' csuvas változatának tartja, amelyet a bolgár törökkel hoz összefüggésbe, és szerinte a 'lőj' jelentése volna, mivel a $-q > -x$ változás több török nyelvben, így a kun nyelvben is megvolt. Végül leszögezi: „A békési íjon mindenesetre inkább bolgár-török *ux*, mintsem köztörök *ox* feliratot olvasnánk. Én a 'nyíl' egyik rövidített rajzú piktogramjának tartom. Különösebb olvasat nélkül.

A homokmégy-halomi feliratot a honfoglalás-kori temető 6. sírjából előkerült tegez csontlemezén találták:

$\text{IX})\text{:}\text{X}\text{Θ}\text{I}\text{:}\text{X}\text{X})$

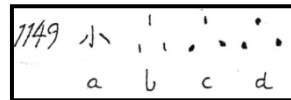
Olvasatával részletesen a „hagyományos” módszerek széleskörű alkalmazásával Vékony Gábor foglalkozott. Az ismert hangértékű betűkre építve, a feliratot hordozó tárgy rendeltetésére, használatára utaló (feltételezett) tartalommal olvasta el a feliratot:

$n^w q \cdot g^1 s g \cdot g^1 n b s$

$^o noql^i g^s a^g d^a g^n b^a s$

ami Vékony olvasata szerint magyarul annyit tesz, mint: „tíznyilas tegezzel győzz!” A felirat betűi közül jobbról a negyedik és nyolcadik csak az ótörök feliratokban fordul elő. Rajza még azonos a kínai piktoqram előzményével. (L. Szekeres 2008, No. 47)

B. Karlgren 1957 No. 1149 jegyzékszámával ⁽²⁵⁷⁾ foglalkozik a kínai 'kicsi, kicsiny' jegyével:

„1149 a—d. *sʰog / sʰäu / h sz i a o kicsi(ny) (Sī); (le)kicsinyel (Tso). b. Jin csont (A 1: 3,4), c. Jin (inscr. 10), d. Csou I (Kr. e. 1027— kb. 900 Kr. e.) (inscr. 54). Az írásjel egy szimbólum.”

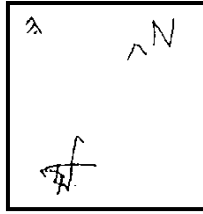
Ótörök hangértéke: **g**¹, mert: „kičig klein || küçük” (kicsi) (AlttGramm) Hangértéke véghangzó **g**, mert az ótörök nyelvben még nem volt szókezdő **g** hang. Ez meghatározza a felirat olvasati lehetőségét.

Mivel a homokméggy-halomi betűk döntő többségének ideográfikus alapokra visszamenő, lehetséges (legvalószínűbb) hangértéke egyezik a Vékony által megállapított hangértékekkel, olvasatának magyar nyelvűsége — a néhány bizonytalanságtól eltekintve — csaknem kizárható! Vékony olvasatának jelenleg nincs alternatívája.

A benepusztai szíjvégen lévő felirat:

Györffy György – Harmatta János „Rovásírásunk az eurázsiai írásfejlődés tükrében” c. tanulmányukban ismertetik a benepusztai szíjvégen lévő feliratokat:

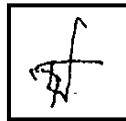
„A székelyföldi rovásírásos feliratoknak ennél a korai csoportjánál is jóval korábbiak a magyar rovásírásnak azok az egyelőre kisszámú emlékei, amelyek honfoglaláskori sírokból különböző lelettárgyakon kerültek elő. Ezek közül elsőként a híres benepusztai lelet szíjvégét említhetjük, amelynek hátlapjára Harmatta János megfigyelése szerint két feliratot karcoltak be. Ezek közül az egyik keleti „türk” rovásírással készült, s olvasata a következő: ²r ²š ²d °η ²k ²š. Ezt az olvasatot következőképpen értelmezhetjük: Erš idiη keš „Ers úrnak az öve”. (Mivel a felirat rajzát nem közlik, hozzászólni nem tudunk.) „A másik felirat magyar rovásírással íródott és a következőképpen olvasható: r s l b h (χ) „Ers (= Örs) ölbő (= nemzetségfő).”

A szerzőpár olvasata hibás. A véset három jól elkülönített csoportból áll. A jobb-felső sarokban a ʮ 'rét' ʮ kelet-európai (vagy későavar) r hangértékű betűjel változatát látjuk. Mellette a ʮ 'vas' nyílhegy ideogrammáját, amelynek betűhangértéke: véghangzó s. Az olvasat: „Ers” Eddig egyetértek.

A bal felső sarokban, jól elkülönítve a ʮ 'ló' piktogramja, amelynek betűhangértéke: akrofoniás l. Ennek olvasata betűként: 'el', vagy 'ele' lehet, mert a kiejtést segítő magánhangzók a Nikolsburgi ábécében a mássalhangzók előtt vannak. S az „ele” szótót ragozni lehet: ele-im, ele-id, ele-i, ele-ink, stb.

Alatta szintén jól elkülönítve az ʮ 'at' > aty (avar) betűnek a ʮ > ʮ 'hóka' > 'h' betűvel alkotott ligatúráját látjuk. Ezért a felirat alsó részének olvasatával nem értek egyet:

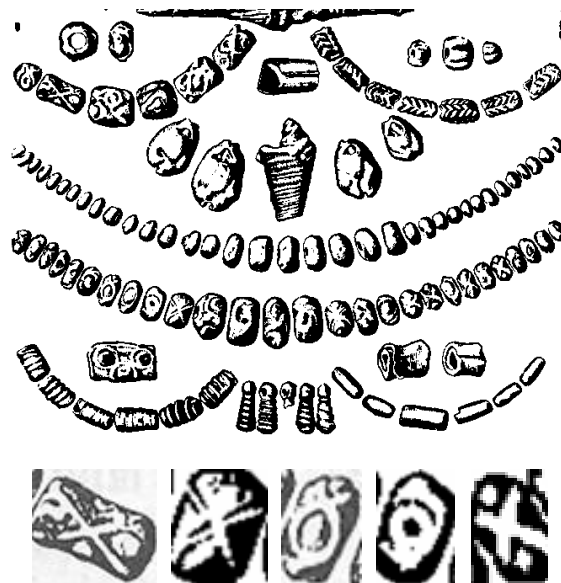
A kinagyított rajzon jól láthatóan az ʮ „at” avar típusú piktogramját látjuk, nem az ʮ eb jelét. Ez alapvető olvasati tévedése a szerzőpárnak. A nikolsburgi ábécében a kínai ʮ 'fu' (atya) jelből származó másik változat: ʮ athy (aty) jelölésű. Tehát a nikolsburgi jel (még) piktogrammaként, pikogram jelentésével jelölt az ábécében. Hangértéke betűként: véghangzó ty. (L. No. 20. jelicikemben.) A ʮ hóka piktogramma (L. No. 25.) két, egymástól külön álló ʮ jele a ligatúrák illesztés miatt egymással össze van róva: ʮ — (miként az „eredeti” ʮ gy' betű két ferde vonalának összefogott illesztése egy függőleges vonallal az ʮ nyg ligatúrában), s úgy van az at (aty) bal felső és bal alsó szára közé illesztve. Olvasatuk: ath(a) > atyh(a). S ez megfelelhet a korabeli kiejtésnek. De lehet, hogy csak: aty.

A teljes olvasat: ʮr-s—ʮl—at-hʮ — „(E)rs — (e)l(e) — ath(a)” > Ers ele atyha, ha az „at” szót már 'aty'-ként ejtették. Mai nyelvünkön: Örs ele atyha, de lehet, hogy csak 'aty'.

A kétpói honfoglalás kori lelet levél alakú lószerszám veretére karcolva) és N jel van. Feltehető, hogy monogram.

Marosgombás: Honfoglaláskori magyar asszony sírmelléklete. (Erdély története I. 206 (12. ábra)

Régen észrevettem, aztán meg is feledkeztem egy jó évtizedre róla, hogy a fentebb megadott helyen egy erdélyi, honfoglalás-kori sírból egy olyan gyöngy-sor került elő, amelynek gyöngyein olyan piktoگرامma díszek vannak, amelyek még a fekete-fehér képen is részben azonosíthatók:

Balról jobbra haladva vegyük sorra a kimásolt, felnagyított gyöngyszemeken a piktoGRAMMAkat, mert magányos írásjelekről mást nem gondolhatunk. Díszítésként piktoGRAMMAkat eddig csak a hunok *régészeti leletein* láthattunk. S ez úgy tűnik, hogy a hun hagyomány folytatása.

A balszélső jel az 'eb' piktoGRAMMAja, mert a két vonal által zárt felső és alsó hegyes szögük erre utal. (L. No. 20.: X)

A második jel az a típusú *atyakereszt* lehet, amit a nikolsburgi X 'and' ligatúra „alapjeleként” és a székely kopjafákon is látunk. (L. No. 20)

A harmadik jel az 'egék' ideogramma, amelynek egyszerűsített változatából később a székely 'e' betű lett képezve: Ǻ > ǻ (L. No. 11)

Negyedik jel a kínai 'Nap' jelentésű „napkarika”. Ez nem része a korai székely írásnak, csak később, Telegdi által került be a már általa is tovább rontott székely írásba az 'ly', és megduplázva a 'ty' betű helyett.

Ötödik jel a kínai ǻ'fu' (atya) piktoGRAMMA székely X 'athy' (aty) változata, ahol a két vesszőt az atyakereszt felső és alsó szárai közé áthelyezték. (L. No. 20)

A gyöngy-soron lévő piktoGRAMMAk jelentősége abban van, hogy a székelyek (a „napkarikát” kivéve) mindegyikből betűt képeztek.

Kínai piktoGRAMMA-feliratok Árpád-kori templomainkban

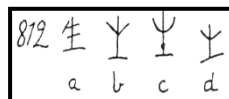
Rendkívül nagy a jelentősége, hogy Árpád-kori templomainkban is még használatosak voltak a kínai piktoGRAMMAk. 1996-ban a Miskolci Bölcsész Egyesület Östörténeti Konferenciáján meglátogattuk az Árpád-kori Vizsolyi Refor-

mátus Templomot is, amely 13. században épült szentélyének jobb oldali freskómaradványa alsó szélén rögtön megláttam a jobbra eldőlt 'juh' kínai piktogramját:

2014. július 17.-én célzatosan látogattuk meg a Vizsolyi templomot. Sikerült nyugodt körülmények között Molnár Imréné segítségével alaposan megvizsgálni a templom freskóit, és több képet készíteni a templom kínai piktogrammáiról. Megállapítottam, hogy több olyan haloványan látszó 'juh' piktogram is van a freskón, amelyeknek (mint egyszerűsített betűváltozataiknak), hiányzik a „keresztvonaluk”.

A palota jelképei fölött lévő diadalíven az újjászületés jelképe négy oldalán kínai sěng piktogrammák vannak:

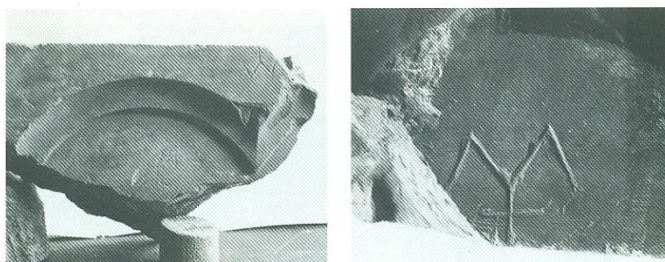
B. Karlgren 1957, **812 a—d.** *sěng /sang / s e n g élő (élni) (Sì); terem [gyümölcsöt], születni (Sì); termény (Lunyü); friss, üde Továbbá: „**b.** Jin csont, **c.** Csou I, **d.** Csou I”

A Somogyvári Bencés Apátság kínai 'juh' piktogram felirata

Könyvtáram rendezése közben akadt a kezembe a Dr. Magyar Kálmán szerkesztette: „SZENT LÁSZLÓ ÉS SOMOGYVÁR TANULMÁNYOK A 900 ÉVES SOMOGYVÁRI BENCÉS APÁTSÁG EMLÉKEZETÉRE” című könyv, amely a Somogy Megyei Önkormányzat anyagi támogatásával, a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága kiadásában, 1992-ben jelent meg Kaposváron. S amely könyvet a ZMTE 1993. évi Kaposvári Őstörténeti Találkozó nyári nagyrendezvényén kapták ajándékkul a résztvevők. —

Felötlött bennem, hogy érdemes volna a képeket átlapozni, ami sikerrel is járt, mert Lantos Miklós fotóművész felvételei között, a 315. oldalon, a Vizsolyi

Református Templom után, egy újabb keresztény valláshoz kötődő feliratát láttam meg a kínai 'juh' piktogramnak:

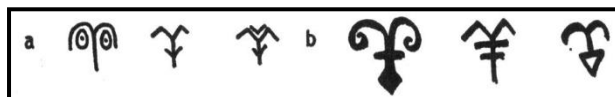
A kép aláírása: „Mosdó márványtöredéke mesterjeggyel.”

— A mosdónál lévő 'juh piktogram' nem (lehet) mesterjegy. (Az apátságot 1091-ben alapították, s akkor már állt a 60 méter hosszú templom.)

A szerzetesek Krisztus juhainak tekintették magukat, akik (piktogrammal jelölten) a mosdónál gyakorolták megtisztulásuk erényét. Mert a „*mosakodás: általában a test, vagy egy testrészt vízzel történő megtisztítása; sajátos értelemben a vallásosság erényének cselekedete*”. (Magyar Katolikus Lexikon)

A romokat feltárók és a kép aláírója sem ismerte a kínai írás átfogó történetét, így a 'juh' piktogram rajzát (rajzait) sem abból a korból, amikor hunok átvették. A mosakodás rítusa, „*a vallásosság erényének cselekedete*” különösen fontos (releváns) lehetett „Krisztus juhai”, a szerzetesek számára. Ezért van a mosdó márvány kövébe vésve a 'juh' piktogram.

De itt nem a vizsolyi (b), hanem egy másik kínai (a) változatával találkozunk:

S ez bizonyítja, hogy még a kínai írás átfogó, részletesebb ismeretével rendelkeztek, mert a 'juh' piktogram több változatát ismerték, még az Árpád-korban is. Amikor a „hiteles helyeken” létez(het)ett már az átvett és terjedő latin írás, de létezett még a kínai írás piktogramjainak ismerete is.

Márpedig: ha népalkotó eleink a kínai írástörténeti kultúrkörből eltávozva, még évszázadok múltán is két különböző rajzát is ismerték a kínai Jin-kori 'juh' írásjegyeknek, — akkor igencsak hosszú időn át kellett kínai „szomszédságban élni”.

Az is kimondható immár, adatokkal igazoltan:

— a papok és a templomokat építő mesteremberek voltak, akik kínai eredetű ősi piktográfiánkat tovább „éltették” még az Árpád-korban is. Csak a fejlettebb és hivatalos latin nyelvű írás szüntette meg véglegesen a kínai piktogramok használatát. Miként később a székely írás használatát is.

4. Az Aranyosgerendi Református Templom kínai piktogram feliratai

Aranyosgerend (Luncani) Árpád-kori templomának fényképét látjuk. Mindkét oldalán és tornyán a falak külső felületére rögzített, a kínai 𠄎 'mu' (élő fa) piktogramból egyszerűsített formájú, vékony vasból készített, nagy méretű *piktogram* díszítés van:

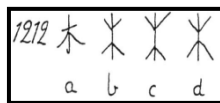
Rajza egyes jenyiszeji ótörök feliratok 𐰽 hangértékű betűváltozatként ismeretes. (L. Szekeres 2008. No. 34.) Ez köztöködö vitát váltott ki, mivel 1860 előtti fényképen még állítólag nem voltak láthatók. S falrögzítő vasaknak tartották ezeket a nagy méretű vasakat, mert kétoldali megfogással, a falakon átmenő csavarral valóban használatosak hasonló formájú, de kisebb és erősebb vasak. Árpád-kori templomaink vastag, többnyire kő falainak statikai problémáit már építésük, vagy szükség esetén később is, *nagy tömegű támpillérekkel, támfalakkal* oldották meg, nem ilyen vékony vasakkal. Amint látjuk a jobb oldali főfal sarkán az aranyosgerendi templomnál is.

De ez a kínai 'élő fa' piktogramából származó szimbólumok „létét” csöppet sem zavarja, mert a szentély ablakbelsőjének épen maradt festésének felső maradékán a körökben a kínai 𠄎 'mu' (élő fa) piktogrammák szalagfonatokkal összefogott stilizált rajzait látjuk, ahol eredeti szépségükben megmaradtak:

„Indás-tulipános” díszítésnek semmiképp sem tarthatjuk (ahogy a leírásokban szerepel), mert félremagyarázhatatlan egyértelműséggel, a körökben a kínai

✧ 'mu' (élő fa) piktogram stilizált rajzait látjuk. (L.: Bernhard Karlgren 1957, No. 1212):

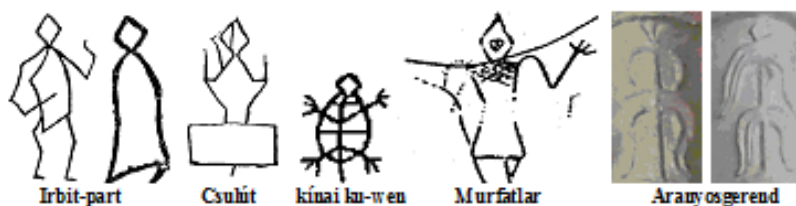

— Helyszíni szemrevételezésünk „felfedezése” volt még, hogy a főbejárat mindkét oldali tagolt oszlopainak felső sorában, a szélektől a második oszlopon, a levéldíszek között: — *rombusz fejű nőalakok* vázlatosan egyszerű véseteit látjuk:

A Kárpát-medencében ez az első „teljes-alakos”, megtalált ábrázolása *a női rombusz fejű történet ősi jelölésünknek!*

— Rombuszfejű nőnem-ábrázolásainkat az *uráli irbit-parti és a mongóliai csulúti sziklarajzok* ábrázolásain át, a *kínai ku-wen* („ó-képirás”) *teknős* piktogram nőnemének ábrázolásaként ismertük meg! (L. Szekeres 2008: XI. fejezet: „Termékenységi szimbólumaink az Urál-hegység és a Sárga-folyó (Huang-ho) között”)

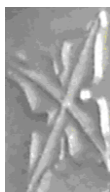

Amely tájolt (ku-wen) teknős piktogramból *a hunok a teknős jelcsalád* (Hung fan) *jeleit is* származtatták! (L. még: Szekeres 2008. VI. fejezetben: „Az ordoszi hun koronadísz és tájoló ideogrammai”; valamint a VII. fejezetben: „A „Kelet-Ázsiai szélrózsák” (Hung fan) ideogrammai”)

S itt meg kell jegyezni, hogy eddig egyetlen türk (régii török) nőnemű „kőbabán” nem láttam még nemének *rombusz*, vagy *ágyékháromszög fejű* történő ábrázolását!

Miként férfi kőszobrot ✕ 'atyakereszt' jelöléssel: igen. (L.: Mandics György: Róvott múltunk II. 386)

A főbejárat mindkét oldali oszlopainak alsó sorában legfelül, egy-egy kínai 'X' > ✕ fu (atya, férfi) stilizált piktogram-változatot látunk (l.: Szekeres 2008, No. 20.), amely a nikolsburgi ábécében 'ty' betűként athy (aty) jelentéssel van megnevezve:

A bejárat mindkét oldalának tagolt oszlopain a levéldíszek között, a templomba érkező *nők és férfiak* piktográfikus jelöléseit látjuk! —

— Ezzel az Aranyosgerendi református templom piktogrammáinak ismertetését be is fejezem azzal, hogy további szorgos gyűjtő munkával írástörténeti adataink tovább gyarapodhatnak.

— Három, egymástól távol eső Árpád-kori templomunkban a „piktogramfeliratok” bizonyítják, hogy nem csak Erdélyben a székelyeknél, hanem egész nyelvterületünkön ismertek voltak a székely ábécét alkotó kínai piktogrammák, de csak a székelyek képezték belőlük az Árpád-korban egységes ábécét.

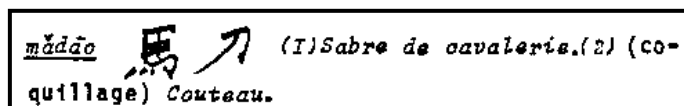
A hunok, a koraavarok és Árpád népe régészeti leletein is megtalált, s még az Árpád-korban is használatos kínai piktogramok és az első székely feliratok időrendje között, immár bizonyított a hiátus nélküli összefüggés!

Régészeti leleteken és Árpád-kori templomainkban lehetséges korabeli ismeretük maradék szórványait szorgosan keresve megtalálni. Ez a feladatunk, és mind azoké, akik e kutató, feltáró munkában kellő módon felkészülve, tudnak és akarnak is segíteni.

5. A „magyar” népnév történeti összehasonlító etimológiája

Névadó tanulmányom hosszúsága miatt csak egyes részeit emeltem ki előadásomba. A Reguly Antal nyomán alkotott elméletekre és Baski Imre „cáfoló tanulmányára” sem térek ki, mert ezeket bárki elolvashatja az interneten. —

Kyryl Ryjik „L' idiot chinois” c. könyvének 218. oldalán, a /12/ Mǎ ('ló') jelicikének glosszáriumában a 'ló' és 'kard' piktogramokból összetett kifejezésre lettem figyelmes:

Jelentése: 'lovassági szablya'. Összetett szó. Első a 馬 *mǎ* (ló), másik a 刀 *dāo* (kard, tör, kés). Figyelmemet a 刀 *dāo* azért keltette fel, mert a *mǎ* (ló) és az íj mellett a 刀 *dāo* (: *tāo*) 'kard' népalkotó néprészeink fontos fegyvere volt.

De, — hogy is ejtik? — a pinyin (p'in-jin) átírású „*mǎdāo*”-t? —

„Lényeges tudnunk, hogy a kínai nyelv hangzásbeli és jelentésbeli alapegysége a szótag, vagyis a nyelv minden alapszava egy szótagú. Ezért, ha egy szóban több magánhangzó torlódik, csupán egyet kell teljesen kiejteni, a többi félhangzós. Példák: *ao* az a teljes értékű magánhangzó, az *o* csak félhangzó, pl. *csao*, *lao*.” (Nagy Bálint: Kínai Nyelvkönyv 1989, 7)

A pinyin átírású *dāo* szónak — *tāo* volt a kiejtése. A *mǎdāo*(o) kiejtése pedig: — *mǎtāo*(o), mert a szóvégi félhangzót nem ejtjük.

Ebből — *ǎ* > *a* > *á* hangzó változással, a > o labiális véghangzó hangváltozással *mǎta* > *mata* > *máta* és *t* > *d* zöngésüléssel *mada* > *máda* és *mada* > *mado* változatok jöttek (jöhetnek) létre, amelyek személynévként és személynévből keletkezett helységnévként is ismertek hazánkban. Erre figyeltem fel: Pl.: *Máta* > *Máda*, *Nyírmada*, *Madocsa* (*mado* + *csa*), *Madács* (*mada* + *cs* > *madács*).

A *mata* > *mada* > *mado* > (*madu*) *má* > *ma* > *mo* > *mu*, és *ta* > *da* > *do* < (*du*) összetevői szintén jelen vannak *személy* és *helységnévként* hazánk területén: *Mád* (*ma* + *d* > *Mád*); *Macs* (*ma* + *cs*); *Mácsa* (*ma* + *csa* > *Mácsa*); *Macsó* (*Ma*+*cs*+*ó*); *Tác* (*ta* + *c* < *Tác*); *Dad* (*ta* + *d* > *da* + *d* > *Dad*). Ma is élő személyneveink: *Mata* > *Mada*; *Matos* > *Mados*; *Matai* > *Maday*; *Mács*, *Tács*, *Dacsó*, *Daczó*, *Dacza*, *Dáczer*, *Dacsúr*, *Dácsin*. A *máta* > *máda* > *mada* > *mado* — *má* > *ma* > *mo* (> *mu*), és *ta* > *da* > *do* (> *du*) összetevőikhez és elhasonult változataihoz olykor *-cs* (> *-s*) becéző-kicsinyítő (és képző), valamint *-csa* (> *-sa*), (*-t*), *-d*, *-da* kicsinyítő illeszkedik. A *má* ~ *ma* + *-cs*, +*-csa* képzőkkel: *Ma-cs*, *Mácsa*; a > o labiális hangváltozással > *Mo-cs*, *Mo-csa*, (*cs* > *s* *Mo-sa*), *Macsó* > *Makó* (*cs* > *k* elhasonulással). (Vö. *Marcsa* > *Marka*.) A *ma* > *má* > *mo* (> *mu*) -hoz *-cs* (> *-s*), *-csa* (> *-sa*), *-ka*, *-d*, és *-da* kicsinyítő-becéző és *-d* ellátottságot jelölő helynévképző képző járult. De nem csak nyelvünkben.

Az ótörök nyelvben a *-č* szintén becéző (pl. 'atačim; apácskám'), miként a *-ča*, *-čä*, *-q*, *-k* is kicsinyítő. A *-ča*, *-čä* és a *-q*, *-k* kicsinyítő összevonásával pedig a *-čaq*, *-čäk* kicsinyítő. Pl. „*ögük* „Mütterchen” (*ög* „Mutter”).” 'anyácska, (anya)'; vagy: „*bičaq*, *bičäk* || Messer, kleines Messer || *bičak*” — 'kés, kis kés' (AlttGramm. 44., 45., 46., 57. §).

— Személy és helységneveink egy része *-č*, *-ča*, *-če*, *-q*, *-k*, *-csek*, *-csák* és *-d*, *-da* -képzős név, pld. *Feke* → *Fekecs*; *kék* → *Kékcse*; *Bar* → *Barcs* → *Barcsa*; *Kristóf* → *Kristófcsök*; *ma* → *Macsek*; *bán* → *Bánd* (kis bán); *Várda* (kis vár). A későbbi *-cska* kicsinyítő a *cs*, *k* és az *a* kicsinyítők összevonásával, összetapadásával keletkezett nyelvünkben (Bárczi 1975, 111), miként régebben a *-ča*, *-čä* is a *-č* és az *-a*, *-ä* kicsinyítők összetapadásával.

Csakhogy: az ótörök nyelvben nincs (nem volt) *-a*, *-ä* kicsinyítő, így nem lehet kétséges, hogy a *-ča*, *-čä* „összetapadt kicsinyítők” nyelvünkől kerültek (kerülhettek csak) egykor a *(keleti)* ótörök nyelvbe!

A *-cs* nem csak becéző, hanem névszóképző is, pld. kő → kövecs. (Bárczi 17) Miként a *-d* sem csak kicsinyítő, hanem valamiben bővelkedő, valamivel (valamiben) ellátottságot jelölő (helynév) képző is, pld. ma → Mád.

— Ezeket a helyneveket többnyire „puszta személynévből” származó magyar, vagy szláv eredetűnek, vagy a ’madár’ rövidített alakjának gondolja Kiss Lajos a Földrajzi nevek etimológiai szótárában.

Amikor a ’ma’-töví helyneveket és főként a személynevek sokaságát kigyűjtöttem, kételkedni kezdtem abban, hogy a feltett *mancs* és az *er* fátriák összeolvadásából jött volna létre népünk, s ebből származna *mancs*er > *madzser* > *medzser* > *megyer* > magyar népneve.

Úgy gondoltam, hogy a ’ma’ (ló) szóhoz *-d* ellátottságot jelölő, vagy a *-cs* főnévképző járult. A ’macs’ hangalakja pedig nagyon is hasonlít a *mancs*-hoz, amelyhez az *-er*, *-ar* népnévképző járult.

Véleményemet erősítette, hogy Nyíregyházától keletre van a **Magy** nevű helység: 1319: *megh*; 1326; *Mogh*. De 1188-ban és 1202-3 k./15. században a Mogy személynévként is létezett. S ez azonos a TESz-ban a magyar népnév ’magy’ szótövével, amelynek korábban *megh* (megy) változata is létezett: *megy* + *er* képző = *megyer*.

Ennek alapján a ’ma’ + ’cs’ képző = *macs* > *madzs* > *magy* ~ *mogy*.

A *ma-d* > *mo-d* > *me-d* (men > mén(?)) a ’ma’-val (lóval) való ellátottságot jelzi (jelezheti). Jelentése: ’lovas’. Családnévként milyenséget kifejező változatai: *Madas*; *Mados*; *Matos*, *Mottos*.

Németh Gyula külön fejezetet szentel népnevünk kelet-európai és ázsiai előfordulásainak. Amennyiben népnevünk első tagja a kínai *ma* (ló) szó, úgy jól felismerhetően jelen volt különböző változataiban.

A ’ma’-t tartalmazó településneveink előfordulásából megállapíthatjuk, hogy népnevünk kialakulása már nagyon korán végbement. Legkorábbi változatait ott kell és lehetséges megtalálnunk. A ’mad, mod, macs, mocs’ kárpát-medencei előfordulásai csak annyit jelentenek, hogy népnevünk alkotó elemei személynévként továbbra is használatosak voltak ősi formájukban, s hordozóik tulajdonlásai nyomán településnevekké is lettek, s így maradtak fenn a mai napig. —

Németh Gyula kigyűjtése szerint:

„Kelet-Európában és Ázsiában, a múltban és jelenben egyformán, számos olyan hely-, személy- és népnevet találunk, mely a magyar névvel azonos, vagy hozzá igen hasonló.

Ezeket a neveket gyakran úgy magyarázzák, hogy a honfoglalás előtti magyarsággal, illetőleg ennek töredékeivel vannak összefüggésben. Ilyen nevek a

következők (azokat a neveket, amelyek világosan a honfoglalás előtti magyarokra vonatkoznak, természetesen nem említem):

Theophylaktos Simokattes (VII. század eleje) beszél egy „mačarok várá”-ról —, mely Bury szerint 587-ben szerepel, s Darkó szerint valószínűleg „azonos a már ókorban is ismeretes Mazara helységgel, mely (Kelet-Kisázsiában, az Euphrátes felső folyásánál) Melitenével átellenben, az Euphrátes bal partjától nem messze feküdt.” (Németh: HMKIAL)

Tehát a VII. század elején létezett a mačar változat. (Amennyiben létezett az ókorban Mazara helység, és ez valóban összefüggésben áll a későbbi névváltozattal, úgy erős a gyanú, hogy a kínai ma (ló) neve a kínai nyelvben talán jövevény lehet. A mač a 'ma' (ló) szótó + č főnévképző (l.: kő > kövecs), vagy kicsinyítő képző. Ehhez kapcsolódik az –ar népnévképző.

„Különösen sok szó esett a tudományos irodalomban arról a Madžar nevű városról, mely a Kuma mellett volt, ott, ahol a Bujvola a Kumába ömlik.” Továbbá: „Madžar a rendelkezésünkre álló adatok szerint jelentékeny város volt. A XIV. században (két) franciskianus kolostor is volt benne. Gmelin, midőn meglátogatja 1772-ben, terjedelmes, jó állapotban lévő romokat talál, Klaphroth szerint Madžar a Toqtamis (†1400) uralkodása utáni nyugtalan időkben pusztult el. Madžar több részből állott; a Derbend-nāme Kiči Madžar-t és Ulu Madžar-t említ.” (Ulu = hatalmas, nagy.) „Az olasz(országi latin) források (Majeria, Mager) e-vel írják ugyan, de itt a g-nek dž hangértéke miatt szerepel az e. Északra a Kumától van a Možar-tó, oroszul Možarskoe ozero.”

Megállapítható, hogy ami nyelvünkben 'gy', a törökben 'dž', a szlávban (oroszban) pedig 'ž'. Érthető, hiszen a török nyelvekben nincsen 'gy' hang, s ahhoz a hangképzésben is legközelebb áll a dž.

A török 'dž' a szláv (orosz) átvételekben 'ž' hanggal történik, mivel az oroszban nincsen 'dž'. A 'magyar ~ madžar > modžar > možar a nyelvi hangmegfelelések iskolapéldái. De minden valószínűség szerint a hangváltozások elődleges sorrendje: mačar > madžar ~ modžer volt. De nem zárhatjuk ki a másik lehetőséget, a 'd'-hang gyésülését sem. Így: madar > magyar > madžar > možar. Az adatokból kitűnik, hogy mind a két alapváltozat létezett.

„Možarsk helység a Kuma alsó folyásánál, a torkolattól mintegy 80 kilométerre, a folyótól mintegy 10-12 kilométerrel északra, az Asztrachani kormányzóságban, a kormányzóság határán.

Számos ilyen, (a magyar népnévhez hasonló) név van (a mai Szovjetunió területén, a történeti) Kelet-Oroszország középső részén.

Munkácsi Smirnov Mordva c. műve (61., j.) után a következőket mondja: „a volgai tatárok előrenyomulása a XIII. század elején arra kényszerítette a Közép-Volga bal partján lakó baskirokat és magyarokat, hogy ősi hazájukat elhagyva a Volga jobb oldalára meneküljenek, hol egész sereg helynév őrizte meg letelepedésük nyomait. Ilyenek: a Kazáni Kormányzóságban Možarka és

Možarki falvak, Možarovo egyházas falu.” (A Možari — magyarka; a Možarovo — magyaré.)

„*Možarka folyócska a tetjuši kerületben, Možarka folyó a csebokszári kerületben, a Szimbirszki kormányzóság kurmyši kerületében: Možarovszkij Majdan és Možar-Kasy falvak, a Penzai kormányzóság két kerületében: Možarovka falu és folyónevek, a Tambovi kormányzóságban Možarovka, Možarovo, Možarovszkaja falvak, a Szaratovi kormányzóságban Možary falu. A megyerféle névváltozatot őrizték meg a Kazáni kormányzóság kozmodemjanszki kerületében Mižar és Mižary falvak, továbbá a civilszkiben Mišer falu és Mižer-šjirma folyónév. Hogy pedig e helyneveknek csakugyan népnév az alapja, az kétségtelenül kiviláglik egy Šack városában őrzött 1539-es oklevélből, melyben Kugušev fejedelemnek jog adatik „régí mód szerint bíróilag ítélettel sújtani és megkötözni a tarchanok, baskírok és možerjánok közül való tatárokat, akik Temnikovban laknak...”*”

Továbbá: „*Egy 1483-ból való szerződésben is szerepel a Mačjarin név.*” „*Egy másik kutató, éppen Možarovszkij nevű, szintén foglalkozott e nevekkel. Legfontosabb adata, hogy Možar 1551-ben mint népnév előfordul Kazán vidékén, a csuvasokkal, cseremiszekkel, morvakkal és tarhanokkal együtt. A Vjatkai kormányzóság malmyži, orlovi kerületében van Madjar, illetve Madjarovo község.*”

Tehát: mad + (j) + ar. De itt a 'dj' valószínű a mi 'gy' hangunk írott alakja.

„*Reguly „Tschuwaschische Namen” c. kéziratban dolgozatában Modzsár és Matjár neveket találunk, melyeket Munkácsi a magyar népnévvel egyeztetett.*”

A Matjár név a mad > mat, d > t, vagy t > d hangváltozást igazolja. Ezek szerint a mad > mat > maty > magy elhasonulás is könnyen belátható. A 'd' hang is 'gy' –sült, pl. 'dió' szavunk esetében: Gyos, Gyou, Gyofa, gyijó, stb.

„*Örményországban, éppen a szevordik földjének a tájékán van egy völgy, amelynek a neve Mačarakajor (jor 'völgy'), új-örmény nyelven Mčrkajor. A Kaukázusban van Madžara folyó s Madžariszkhali folyó. Van egy tatár, illetve orosz közszó is, mely a magyar névvel függ össze. Ez a szó a krími tatár madžar 'szekér'; az oroszban možára 'grosser, tatarischer Karren'; maža (?) (Südrussl.) 'mit Ochsen bespannter wagen', mažara 'zweispänniger Kameelwagen (in der Krim)'. Ide tartozik még: možarskaja kurica, možarskij pètuh (prov.) 'der Fasan' (fácán).*” — Az előzőek szerint népünk jellegzetes megjelenéséhez tartozott az ökör-vontatta szekér, a két-tevés szekér, a csirke és a fácán.

„*Találkozunk a Madžar földrajzi névvel Ázsiában is. /.../ A Jeniszeji kormányzóság minuszinszki kerületében, a felső Abakán vidékén, a kizil tatárok földjén találunk Madžar tavat és egy Madžar folyót.*

A Madžar személynév is többször előfordul Ázsiában, mégpedig a mongolok történetében. Első előfordulása e névnek azon események leírásában volna, melyek a merkitek, egy régi mongol nép pusztulásával vannak összefüggésben.

E tudósítás szerint a merkitek királya, Tokta-bigi, 1208-ban (?), az Irtis környékén elesik, a testvére és a fiai csak levágott fejét tudják megmenteni. Fiai között szerepel némely forrásokban egy Madžar nevű herceg is. Úgy látom azonban, nem bizonyos, hogy Tokta-biginnek valóban volt ilyen nevű fia.” —

1208-ban még nem érték el a tatárok Juliánus úti célját sem, nem hogy a Kárpát-medencét. Így elhurcolt magyarok semmi szín alatt a névadók nem lehetek. Tó és folyónév pedig végképp nem származhat elhurcolt személyektől Minuszinszk közelében.

„A XIII. század közepe táján, illetőleg e század második felében, Dzsingisz legidősebb fiának Dzsocsinak († 1227) egy unokája (a XIII. század elején született Sejbán tizennegyedik fia) és két dédunokája viseli a Madžar nevet.” „Előfordul a mongol korban s a mongol kor után a magyar név, mint törzsnév. Šejbāni özbeg kán seregében, ki 1500 körül Transoxániát meghódította, volt egy Madžar nevű nemzetség.

Bohara és Szamarkand, pontosabban Karmine és Katta-Kurgan között Tatkend helység környékén egy néhány faluból álló özbeg nép neve Madžar.”

„Van egy másik Madžar nevű török nemzetség is, mégpedig a hívai özbekek között. Harmadik Madžar nevű özbeg törzset találunk Afganisztánban. Néhány további példát is említettem munkám első kiadásában.”

„Milyen viszonyban vannak e nevek a honfoglaló és honfoglalás előtti magyarsággal? Egy részüknek egyáltalán semmi köze a magyarsághoz, más részüknek pedig nincs köze a honfoglalás előtti magyarsághoz. Ebben a kérdésben az a döntő kritérium, hogy a magyarság neve 1200-1250—ig nem magyar, hanem mogyeri, esetleg mogyori, mogyuri, az első szótagban o-val, a másodikban e-vel, o-val, u-val.”

— Mi alapján „döntő kritérium”? — hogy „a magyarság neve 1200-1250—ig nem magyar, hanem mogyeri, esetleg mogyori, mogyuri”?

Erről véleményünk (véleményem) az, hogy különböző (leszakadt) néprészek esetén a népnév kialakulása — a hangzótávolságok törvényein belül — egymástól eltérő módon is végbemehetett. Sőt — idegen nyelvi környezetben — a hangtani törvényszerűségek, a hangzótávolságok is eltérhetnek egymástól. Ezt a „kritériumot” nem látom történelmi, szó és nyelvtörténeti szempontból sem igazoltnak. Ez csak bizonyos nyelvi adatokra való hivatkozás.

„Az említett nevek közül tehát az egyetlen možerján név az, amelynek a honfoglalás előtti magyarságnak köze van. Ez — mint láttuk — egy 1539-i oklevélben fordul elő, amely Temnikovoban (a Tambovi kormányzóság északi részén) lakó tarhanokról, baskirokról, és možerjánokról beszél. Valószínű, hogy itt valami baskiriai magyar töredékről van szó.

A HMKial-ban összeállítottam azoknak a „magyargyanú”-ba fogott néprész- és helységelnevezéseknek a jegyzékét, melyek semmiképpen sem köthetők a magyarsághoz. De van a neveknek egy másik csoportja is. A honfoglalás utáni magyarsággal vannak esetleg kapcsolatban a többi magyar-féle nevek, főleg —

mint látom — a tatárjárás után a Mongol Birodalomba költöztetett magyarsággal, esetleg későbbi, Kelet-Európába és Kis-Ázsiába költözött vagy költöztetett magyar települőkkel.

Tudjuk, hogy a mongolok hadseregükhöz kapcsolták a baskíriai magyarokat, azon kívül kunokat, alánokat, szóval más Európában élő népeket is. Eppen így kapcsoltak magukhoz magyarországi néptörödékeket. Adataink vannak rá, hogy a tatárjárás után Kelet-Európában számos helyen, sőt Közép-Ázsiában is voltak magyarok.” Továbbá:

*„Ami a kérdés magyar hangtani oldalát illeti, a magyar név ez időben már — legalább általában — magyar-nak hangzott, mert a tatárjárásról szóló kínai források a nevet Ma-dža-r –nak írják.” **Hoppá!***

A kínai forrásadatban a szótó szintén a 'Ma'. A „dža-r” ebből a szempontból lényegtelen, mert a kínaiak nem lehettek tisztában a hozzá kapcsolódó képzőikkel. Valószínű, a szóvégi –r hangot tartották népnév képzőnek.

Visszaérkeztünk oda, ahonnan elindultunk. A Németh idézet szerint a kínai források a tatárjárás idejében népnevünket bontva Ma-dža-r-nak írják.

„Feltűnő, hogy a Kuma mellett csoportosan találjuk a magyar helyneveket. Itt van Kummadžar, a Možar-tó és Možarsk helység. A névnek e csoportos jelentkezése nem lehet véletlen.”

Bizony nem. A Kaukázustól északra egykor hunok éltek.

„Arra azonban nem jogosítanak fel bennünket az adatok, hogy a jelzett területen a honfoglalás előtti magyarság töredékét keressük. A Kuma melletti Madžar stb. nevek csak a mongol hódítás után jelentkeznek, a Madžar alak magánhangzói XIII. századiak, Madžar városban XIV. századi feliratokat és pénzeket találtak: ezek a nevek a Mongol Birodalomban élő magyarsággal, illetőleg a Mongol Birodalomban elterjedt Madžar névvel függenek össze. Hogy Madžarban valaha magyarok éltek volna, erre semmi elfogadható bizonyítékunk nincsen.”

Csakhogy, tudtommal épp azzal kapcsolatosak ezek a nevek, hogy a mongolok elpusztították! Utána lassan elnéptelenedtek. Németh Gyula mindent nyelvészeti feltevésekre épít!

Nos, népek jelenlétét jelző település neveket, és főként földrajzi nevet (Možar-tó) nem szoktak egy nép nevének ráfogásával elnevezni (úgy), hogy az a későbbi évszázadokban is fennmaradjon. Németh a 306. oldalon ír a Kuma melletti Madžar-ról. Említi, hogy két olyan érmét is találtak, melyből az egyiket: „Madžar el-džedidben, azaz 'Új-magyarban' ” vertek. Tehát volt régebbi is. Olyan nagyságú város volt, hogy romjai még a múlt században is láthatók voltak. Egy szolgaságba elhajtott néptörödék nem tud ilyen jelentős nyomot hagyni maga után.

„Nomád népek költözései, alakulásai nem igen vannak írásban megörökítve. Ezért nincsenek adataink a tatárjáráskor a Mongol Birodalomba hurcolt magyarokról sem, de — amint látszik ilyenek valóban nagy számmal voltak. Lehet-

nek ezek között az oroszországi „magyar” telepek között későbbi (pl. XVI.-XVII. századi) eredetűek is. A malmyzi területben lévő Ma'djar nevű falut pl. állítólag egy Ma'djar nevű ember alapította. A további kutatás itt még alighanem több részletkérdésre fog világot vetni.”

Ez utóbbi névváltozatban a 'ma' szintén hangsúlyozott, kiemelt formában van leírva. A malmyzi terület a Vjatka partján van, kb. 50 km.-re a Káma torkolatától. Nem messze a Belajától. Németh Gyula innen várta a további „részletkérdésekre” a feleleteket.

Népnevünk –cs és –d képzőkkel egyaránt létrejöhett (vö.: Adács településnév), csak a –cs képző szerepe hamarabb megszűnt, mind a –d –nek. A szóvégi –d kárpát-medencei gy –sült változat, vö.: Almád > Almágy helynévként.

Nos, azt hiszem, nem kell bizonygatnom, hogy Németh Gyula a „magyargyanús” nevek esetében koncepciósan tévedett. De talán nem is ő tehet róla, hanem az a felfogás, amely a honfoglalás előtti magyarokat csak a baskírok mellett tudja elképzelni. A gondolkodás köre önmagába zárul. A madžar és a možar nem mindegy, hol fordul elő. Az egyéb (időrendben is eltérő) változatokról nem is beszélve. Németh akkor is kiáll a saját elmélete mellett, amikor népnevünk másik részét csak –eri –vel tudja elfogadni.

2002-ben Csihák Györgytől egy újságcikk alábbi másolatát kaptam, amit Ő tudtommal Bérczi Szaniszlótól kapott. De ő is kapta Szederkényi Tibor geológustól:

A cikk írója 1926-ban Nyugat-Kínának Csekiang nevű tartományának An-Tju nevű városában felfigyelt az ottani lakosok régies kínai beszédére:

„Az itteni lakosok beszéde egészen régies, sokkal többet tartott meg a kínai nyelv régi kiejtéséből, mint a mai kínai irodalmi nyelv és sok tekintetben emlékeztet a magyar nyelv hangzására. Beszédük egyes hangjai, szótagjai rendkívül hasonlítanak a magyar nyelvéhez. Mióta itt vagyok Magyarországon és hallom napról-napra a magyar beszédet, mindig az a benyomásom, mintha az An-Tjui lakosokat hallanám beszélni, és nem győzök eleget csodálkozni, hogy két egy-

mástól ilyen óriási távolságra lévő népnek nyelve és kiejtése között ekkora hasonlóság létezhet.

E szerfölött érdekes tárgyban kutatva, egy Kínának őstörténetét tárgyaló munkában nyomát találtam annak, hogy ennek az An-Tju város lakóinak elődei nagyon régen, még a hunoknak nyugatra való megindulása előtt, Mongolországból vándoroltak át keletre és hogy An-Tju az egyike az abban az időben keletkezett ily telepeknek. Az újabb kori adatok pedig azt mutatják, hogy An-Tju lakossága azóta is megőrizte elődeinek nyelvét és számtalan szokását, hagyományát és folyton gondot visel arra, hogy az új generáció soha el ne feledje őseinek nyelvét és eredetét.

Mielőtt az észlelt hasonlatosságokkal részletesebben foglalkoznék, egy, nézetem szerint a magyarokat talán minden más történelmi és ethnográfiai kérdésnél jobban érdeklődő tárgyra akarom a figyelmüket irányítani, nevezetesen a „magyar” név valószínű eredetére.

Ebben az An-Tju városban a legtöbb, talán 90% lakósnak a családi neve: **Ma**, ami kínaiul lovat jelent. Hasonló ez a névválasztás a más nyelvekben is előforduló állatnevekre, amelyeket a régiek családi nevekül vettek fel: Farkas, Bárány, Medve, Szarvas, Nyúl.

Már most, azt hogy valaki a „Ma” nevű törzsből, családból, rokonságból származik, a „Tja” szóval jelzik és innen van, hogy az itteni lakósok között majdnem mindenkinek Ma Tja, vagy Ma Kia a neve.

Most még csak az „r” végződés van hátra. Erre nézve meg kell jegyeznem, hogy a kínaiak az európai értelemben vett, mondjuk például: magyar kiejtés szerinti r hangot nem ismernek és beszélnek. De van egy szó, amelyet leghívebben örr-el lehet leírni, és amelyet némely szók végéhez függesztenek, ha azt akarják kifejezni, hogy gyermek, vagy ivadék. Ily értelemben fordul elő az örr szó a dalokban, költeményekben és könyvekben is, úgy, hogy egy Má Tjá nemzetségből származó ivadékot Mátjá. R-nak neveznek itt és megjegyzendő még, hogy az itteni lakók az r betűt európiasan, ropogósan tudják kiejteni.

Azon egy cseppet sem szabad csodálkoznunk, hogy egy olyan fürge, mozgékony és harcias nép, mint a mongol, az ő életében végtelen fontos szerepet játszó „ló”-nak a nevét vette fel személynév gyanánt.

Egy olyan lovas nemzetnek úgyszólván mindene a kitűnő lóanyagtól függött, emellett a ló, különösen a mongol ló, egyúttal büszkeségük is volt, mert a mongol lovat az egész világon úgy ismerték, mint a legkitűnőbb lóanyagok egyikét.

Az itt előadottak alapján annak a véleményemnek vagyok bátor kifejezést adni, hogy nagy valószínűséget látok abban, hogy a „magyar” név ősrégi mongol származású és körülbelül úgy magyarázható, mint „lovas nemzetség ivadéka”.

A magyar és az An-Tju-i szavak meglepő hasonlatosságának illusztrálására lássunk néhány példát a szerző írásából. (Nem mindet idézem, mert nem igazán

része az előadásom tárgyának, de azért érdekes. A magyar után — gondolatjellel elválasztva, dőlt betűkkel írom a szerző An-Tjú-ban hallott szóváltozatát:

apa — *apa*; anya — *anya*; gyermek — *me*, többes szám: *mek*; nagynéne — *nye nye* vagy *né ni*; kutya — *kaü tyuan*; macska — *mo gyi (mo tyi)*; disznó — *dzisz(n)*; ló — *lú*; szamár — *ló*; öszvér — *lü tze*; csúnya — *ty hu*; szép — *szépu*; savanyú — *szuan yo*; hideg — *hileg*; meleg — *mellin*; vékony — *vé*; jó — *ju*; rossz — *ru*; test — *test*; szem — *jemi*; fej — *fei tu*; fül — *ül*; szív — *szü* vagy *szen*; kérni — *ké gyi*; köszönöm — *khö szün*; hol? hol van — *ho? hofó?*; nap — *ne* vagy *nepu*; éj — *jjé*; éjszaka — *jjeka, iszak (i)*; est — *eje*.

Hu Dzin-Ya cikkéből a „*ma*” (ló) szóból levezetett népnévünket tartom fontosnak, amelyhez kapcsolni tudom előadásom folytatását, mert a ’Matjar’-ból lett (t > d) Madjar (Madiar), majd teljes hasonlással ’magyar’ (>Megyer) törzs és népnév. (És innen ismét „előjönnek” a Mád, Mod, Macs, Mocs, stb. helynevek és magyar személynevek sokaságai a Kárpát-medencében.) —

Amikor Tóth Tibor 1964-ben készült akadémiai doktori disszertációjának megvédésére, az akkori Szovjetunió területén, Baskíriában kezdte antropológiai felmérő munkáját, majd Almatiban, a Kazak Akadémia ülésén Szeitbek Nurhanov torgaji származású nyelvész hívta fel Tóth Tibor figyelmét a torgaji ’*madijar*’ törzsrre.

Tóth Tibor eljutott a külföldiek számára zárt területre, de nem fényképezhetett. Itthon közöny és értetlenség, irigység fogadta. 1991-ben halt meg.

Megkezdett munkáját Benkő Mihály történész és dr. Bíró András Zsolt antropológus folytatta a SZU. felbomlása után.

„Északnyugat-Kazahsztánban a Torgaj-kapunak nevezett mocsaras-szikes síkságon élnek az argün-magyarok. Északkeleten, az Irtis bal partján, az orosz-kazah határvidéken, de már Nyugat-Szibéria területén, Omszktól déle, mintegy 150 kilométernyire van a magyar-kipcsakok egykori központi szállásterülete.” (Benkő2007, 13)

Itt leltek új hazára szállásterületre a Magna Hungária megsemmisülése után megmaradt magyar törzsek, beolvadva a kipcsak kazakságba úgy, hogy etnikai tudatukat népnévükkel együtt máig megtartották.

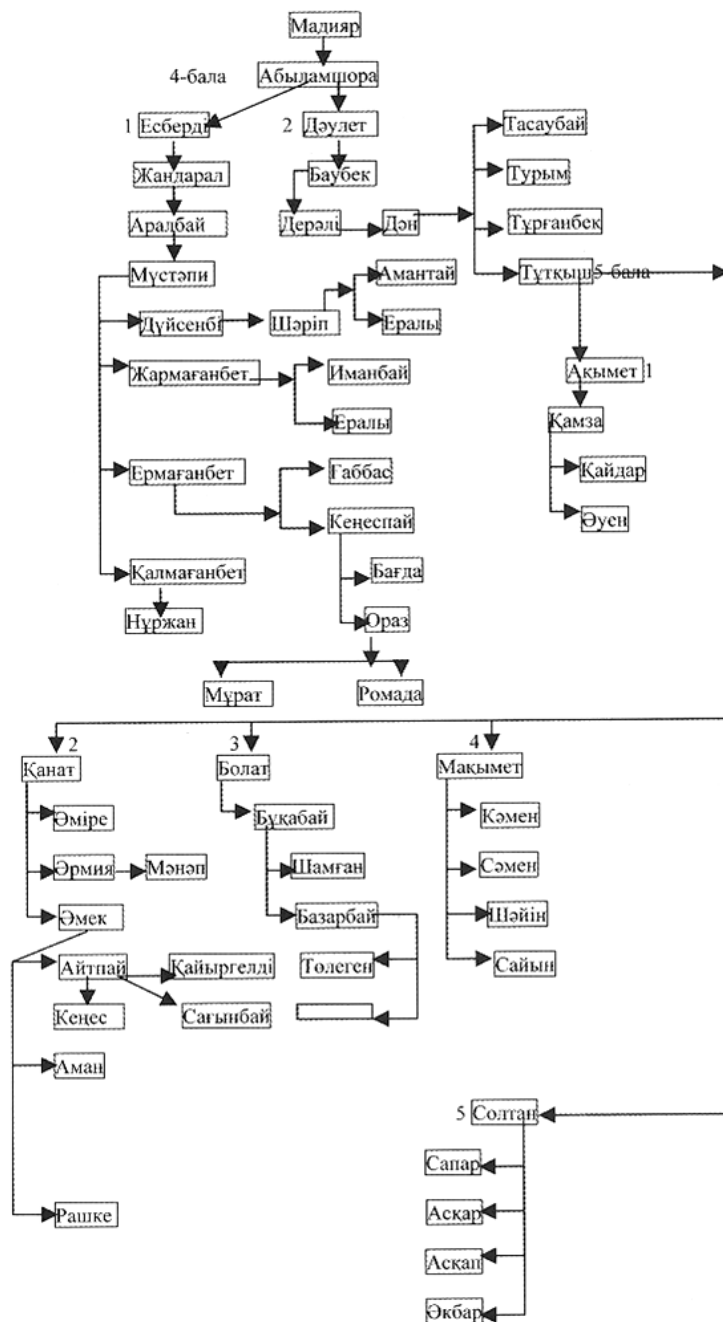
„A Muntakhab at-Tavrikh című középkori perzsa krónika a következőket írja: Toktaj kán uralkodása idején (1290-1312) az Aranyhordán belül a jobb szárnyhoz, vagyis Batu kán testvére, Sejbanidának, a Sejbanidáknak a torborzasi területére osztották be többek között a Madzsar, (magyar), Bulár (bolgár), Basgird (baskír), Ász (jász) körzeteket, Ilbir-Szabirt és a mai Asztrahany közelében Ak-szarajt is.” (Benkő 2007, 89)

A kazak „kipcsak-magyarok” magyar származását sírköveiken is feltüntetik:

A 'magyar' népnév írására különböző megoldások vannak: МАДИЯР, МАДЇЯР, МАДИАР az argün-magyaroknál, МАДЇЯР, МАДЬЯР a magyar-kipcsakoknál. De mindet 'magyar'-nak ejtik.

Fontosak a „szezserék”, a geneológiai táblázatok. L. Benkő 2007, 114:

Ehhez a *'madjar'*, *'madijar'*, *'magyar'*-nak írt (L.: МАДИЯР, МАДЎЯР, МАДИАР, МАДЪЯР) törzsnévhez kapcsolódik történeti (történelmi!) előzményként az An-Tju-i *Má Tjá* nemzetségből származó „ivadékok” *Mátjá. R* törzsneve a *'Ma'* (ló) nevükkel (nevekkel) együtt. Amely *'madzsar'* népnévként volt ismeretes azon népek körében, akik a *'gy'* hangot csak *'dzs'*-nek tudták ejteni.

Adatok összefoglalása:

a./ Németh Gyula szerint: „a kínai források a nevet ’Ma-dža-r’ –nak írják”

b./ An –Tjuban: „egy Má Tjá nemzetségből származó ivadékot Mátjá. R-nak neveznek itt”.

c./ A ’Mátjá. R’ –ból szóközi *t > d* zöngésüléssel származik a Mádjár (МАДЎЯР).

d./ A Mádjár ’*dj*’ mássalhangzó hangkapcsolat teljes hasonulásával pedig a ’magyar’ (МАДЪЯР).

e./ Amely ’magyar’ szóban lévő ’gy’ hangot kiejteni nem tudók ’madzsar’-nak ejtik, s a kínai források is ’Ma-dža-r’ –nak írják. Feltüntetve a szóban a ’Ma’ (ló) nevet, amely ’ma’ névalakokból tanulmányom elején elindultam.

Ezzel végére értem a „magyar népnév” eredetét is fejtegető előadásomnak, amelynek jelentése a kínai ’*ma*’ (ló) szó alapján: ’*lovasnép*’.

Ma pedig: „A magyar szó (kínaiul: *sjüng-já-li*, 匈牙利 első írásjegye azonos a *hun* szó (kínaiul: *sjüng-nu* 匈奴) első írásjegyével. Nem csak az ebből fakadó képzettársítás miatt, de egyébként is a kínaiak minket Európába szakadt rokonaikként kezelnek, mondván, hogy elődeink Közép-Ázsiában egymás mellett éltek, hol békében, hol hadakozva.” (Nagy Bálint: Kínai nyelvkönyv (1989) Előszó)

Mert nem csak az írástörténeti bizonyságok, — ’magyar’ törzs és népnevünk is az ókori Kína egykori szomszédságába, az ázsiai hunok közé vezet.

Epilógus

Az An-Tju nevű várost már a cikk kézhez vétele után több alkalommal is kerestem Kínában, de nem sikerült megtalálnom. A város földrajzi meghatározása félreérthető, mert egyszer „Nyugat-Kínának Csekiang nevű tartományában” helyezi el a cikkíró, utána pedig: „Mongolországból vándoroltak át keletre”. Tehát egyszer Nyugat-Kínában, másodszer pedig: Mongolországtól keletre van. Ez a pontatlanság, és az *An-Tju* név is a fordító és a cikk tényleges (magyar?) írójának elkövetett hibája lehet. Ezért erős fenntartással voltam a cikkben írt adatok hitelessége iránt.

Csak a kazak „kipcsak-magyarok” МАДЪЯР, МАДИЯР, МАДЎЯР, МАДИАР sírfeliratai okán jutott eszembe a Hu Dzin-Ya névvel jelzett cikkben a „Ma” nevű törzsből származók „MátjáR” neve. Valamint: „Reguly „Tschuwaschische Namen” c. kéziratot dolgozatában Modzsár és Matjár neveket találunk, melyeket Munkácsi a magyar népnévvel egyeztetett.”

S bár két különböző nyelvben egynémely azonos hangképzésen alapuló hangváltozás hasonlóan is végbe mehetett, nem nélkülözhettem sinológus szaknyelvész véleményét. Ezért elküldtem dr. Bartos Huba sinológusnak. Válasza pár nap múlva (2015. január 8.-án) megérkezett:

„A küldött újságcikket elolvastam -- nehéz komolyan venni. Pl. mert furcsa alapvető tévedéssel kezdődik (Csekiang tartomány nem Északnyugat-Kínában van, hanem épp az ellenkező végen, a délkeleti tengerparton, Sanghajtól délre). Továbbá a javasolt népnév-etimológia sem olyan egyszerű ügy: pl. ha a jelzett régió népének köze lehet a magyarsághoz, mikori eredetű lehetne a "magyar" név átírása? Ez azért nem mellékes, mert a szerző által megadott elemek ('ló' + 'család' + 'gyermek') kiejtése MAI alakjában valóban hasonlóan hangzik a 'magyar' szó mai magyar kiejtéséhez -- csakhogy ugyanezt az elemsort 1200-1300 évvel ezelőtt nagyon másképp ejtették Kínában (kb.: mae-kae-nye), 2000 évvel ezelőtt meg végképp (kb. *mra-kra-ne a jelenleg legáltalánosabban elfogadott rekonstrukció). És attól tartok, hogy az "amatőr rokonítások" jellemző hibája a teljes adatsort utoléri: a mai kiejtésben valóban hasonlóak, csakhogy ha bármi szoros kapcsolat volt az ottani és itteni népek közt, az bőven több, mint 1000 évvel ezelőtt lehetett, és minthogy azóta mindkét szóban forgó nyelv sokat változott, a korabeli kiejtések többnyire már jóval kevésbé mutatnak hasonlóságot vagy egyezést.

Üdvözlettel: Bartos Huba”

— A Csekiang (Csöcsiang) tartomány székhelye Hangcsou. Ma már két és fél millió lakója van. Ennek lehet (talán) valamilyen (régii, rontott, vagy félreértett, félrehallott?) névváltozata az An-Tju. (?)

A cikkben összehasonlított „ant-jui szavakat” érdemes volna (mégis) hangtörténetük, de legalább a TESz megfelelő szótörténeti adataival összevetni. Hiszen az „an-tjui szavak” (talán) nyelvünk „szigetként” megmaradt régi szavaira mehetnek vissza (ha igaz) a kínai nyelvek tengerében. S ha az összevetett szavak etimológikus történetében előfordulnak azonosító „szótörténeti találkozások”, akkor hitelességük (talán) valamelyest megerősíthető. Vagy végleg elejthetők. Ezért a cikket fenntartással visszavettem tanulmányomba.

Jegyzetek

(240) „**Yáng** Représentation d'un Ovin ou Caprin.” „Ovidés, capridés: mouton, chèvre, daim, antilope, etc.”

(59) **tűz** 1226 k.: „tres carratas ligmorum, gue vocant *Cuzfa* [j: tuzfa]” (OkISz.); 1240 k.: *Tyzfa* (OkISz.); 1298: ? *Thyuzen* hn. gr. (Csánki 2: 357); **1372** u./1448 k.: „le ewlea *tewf* mellett” (JókK. 84); 1508: *tóz* (DöbrK. 35); — *tyúz* MTsz.). **J:** 1. 1226 k.: ’meggyújtott anyag gyors égési folyamata; Feuer | égés-kor keletkező láng, szikra, parázs; Flamme, Funken, Glut’# ” „Ősi örökség az ugor korból; vö.: vog. T. *teüt*, AK. *täβt*,” Továbbá: „Az ugor alapalak *täβtr *täηtr lehetett. Az ugor szót kapcsolatba hozták altai szavakkal. — A magyar *tűz* hosszú mássalhangzójában az eredeti * *äβ* vagy * *äη* hangkapcsolat mássalhangzóeleme is benne lappang. Az eredeti l. jelentésből keletkezett a többi je-

lentés. A viszonylag későn adatolt 8. jelentés is feltehetőleg régi időkbe nyúlik vissza; az ellenségnek tüzesített, gyulladó és gyújtó hatású hadi szerszámokkal való pusztítására az ősi nyíllövés korszakától kezdve vannak nyomok. — Finnugor egyeztetése, valamint török származtatása téves.” (TESz)

(60) „A török tüş-sel szemben a szabályos mongol megfelelő düli, kezdetől fogva bizonyos megfontolásokat ébresztett dél szavunk esetleges mongol eredetét illetően.” Továbbá: „Németh, HMKial 136-7 szerint elképzelhető a szókezdő d- a hún nyelvben is.” (Ligeti Lajos: A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöttük van I. 229) Továbbá: „2. A mongolosság feltevését nem vehetjük el fenntartás nélkül három szóval kapcsolatban, melyek megfelelőit ma csak a mongolból tudjuk kimutatni. Határozott véleményt ezekben az esetekben is csak akkor mondhatunk, ha a velük kapcsolatban felmerült nehézségeket sikerült tisztázni. Ezek: a dél (a lambdacizmus feltehetőleg bolgár-török jövevényeinkben; egyesek u.i. ezt tagadják (ige, ígér) nehézségek a magyar szó körül (ölyű) a magyar szó feltehető forrásának jellegzetesen török alakja a ma ismert mongol szóval szemben). 3. A csuvasban vannak, a bolgárban lehettek mongol jövevények és vándorszók; huzamosabb bolgár-török (csuvas)-mongol nyelvi érintkezés feltevésére ezek azonban nem elegendők. 4. Mongol nyelvekkel — már a mongol kor előtt is — érintkeztek nem bolgáros, köztörök jellegű nyelvek is; éppen ezért a magyar nyelv esetleges mongol eredetű vándorszavainak magyarázatához nem szükséges okvetlenül bolgár-török (csuvas) közvetítésre gondolni.” (Ligeti Lajos: A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöttük van I. 282-3) Továbbá: „Gombocz (EtSz. I, 1303-5) nem kételkedett: a dél forrásául egy bolg. tör. düli alakot vett fel; ezen a nyomon jár a TESz. (I, 606-7) is: a magyar szó forrását egy „csuvasos jellegű régi török nyelv” düli alakjában keresi. Mindkét szótár említi a mongol düli adatot (az EtSz. rokonságával együtt), ezzel szemben egyik helyen sem kísérlik meg megmagyarázni a magyar szó rendhagyó szókezdőjét, mely különben döl szavunkban is jelentkezik. Nos, a mong. düli nem tartozik a magyar dél megfelelői közé. A szó a mongolban igen régi, megvan a XIII. századi forrásokban (a MTT.-ben és egy kínai-mongol szójegyzékben), megvan a XI.-XV. századi kínai és arab írásos szójegyzékben, noha nem önállóan, hanem az üdür düli ’dél’ és söni düli ’éjfél’ kifejezésekben, melyekben a düli jelentése ’közép; fél’; az idézett kifejezések pontos fordítása tehát ’nap-fél’, illetőleg ’éj-fél’. A mongol szó átment a mandzsuba is, ahol dulin alakban található meg, jelentése: 1. ’Mitte; 2. ’Hälfte’ (HAUER 221). Itt még megvan — mongolból kölcsönzött tükörszavakként — az inenggi dulin ’Mittag’ és dobori dulin ’Mitternacht’, de a dzsürdzsiben (a XV. és XII. században) csak dulila ’középen’ és dulimba < dulin-ba ’közép/só hely’)’ található, ezek az eredeti duli-n ’közép’; fél alakot és jelentést tükrözik. A mandzsun és a dzsürdcsin kívül megvan a szó ugyanebben az alakban és jelentésben még a nanajban, az olcsában, udéban, orocsban, negidálban, evenben, vagy lamutban, szolonban, és evenkiben vagy tkp. -i tunguzban; vö. V. I. CINCIUS és mások, Stravnitelnyj

slovar' tungusko- manjčurskich jazykov I, Lgd. 1975, 222-3. Ebből következően a mong. *düli*-nek a m. dél forrásául felvett török szavakhoz nincs semmi köze.” (Ligeti L.) A továbbiakban Ligeti egy oguz típusú *düş*-ből is próbálja levezetni, (dől ige) melyet párhuzamba állít a dől szóval: „Miért kezdődik dél szavunk d-vel? Ugyanazért, amiért a dől. Ez utóbbit is egy „bolgár-török”, illetőleg egy „csuvasos jellegű régi török” *dül* alakból vezetik le (EtSz. I. 1403 és TESz, I, 669). A magyarban fennakadás nélkül magyarázható, hogy ugyanabból a régi török *dül*-ből miért lett egyszer dél, másszor dől; a szókezdő alakulásához azonban a magyarnak semmi köze. A magyarázatért a törökhöz kell fordulnunk.” Ezután Ligeti a *tüş* – *düş* nyelvi alakulással foglalkozik: „Úgy látszik, minden esetre számolhatunk egy oguz nyelvi *düş* 'dél' (ennek emlékét a Leideni Névtelen adata őrzi) és *düş*- 'leszáll' stb. kettősséggel, talán nomen-verbummal. Most messze vezetne annak a firtatása, vajon az oguz szókezdő d (tudvalevőleg nem minden t helyén jelentkezik) és a két magyar szó szókezdője között van –e (valami távoli) összefüggés. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy a d a többségben jelentkező t-vel szemben legrégebbi csuvasos típusú jövevényszavaink közt eddig számon nem tartott nyelvjárási különbség, melynek — nem ez az egyetlen eset — nem maradt nyoma a csuvasban.” (Ligeti Lajos: A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöttük van (I. 304-5) — De ha nyoma sincs, akkor mit bizonyít? Szerintünk — a mongol 'düli' -vel és a mandzsuba is átkerült 'Dulin' személynevünkkel az összefüggés nyilvánvaló, mert rövidült családnév változatai: Duli, Dul, Dulka, Dulik, Duló, Dula, Dulcz (Telefonkönyv 2002) ma is léteznek nyelvünkben.

(61) „**dél** 1237-40: ? „sunt nomina seruietium equestrium: Gurlud, Cheke, Iba, Bes, Dele” sz. szn. (PRT. 1:778); 1344: *Dellew* sz. hn. (Csánki 5; 698); **1405** k.: „me[ri]dies: del” — „**J**: 1. 1344: 'a nappalnak az időpontja, amikor a Nap pályájának legmagasabb pontján áll; Mittag' * (l. mint fent), 1405 k. 'ua.' (l. fent); 2. 1416 u./1450 k.: 'az az égtáj, amerre az északi félgömbön a Napot a legmagasabb pontján látjuk; Süden' *” — „*Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó*; vö.: CC. *tüš*; kirg. *tüš*; kar. *tüš*; alt. *tal tüš*; ujj. mod. *tüš*: 'dél, mint napszak és mint világtáj'; hasonló szók a törökség minden ágában. Vö. még mong. *düli* 'ua.' A mai csuvasban nincs meg; a csuvas, mongol és török *š* megfelelések, valamint a magyar szó alapján egy csuvasos jellegű régi török nyelvben *dül alakot tehetünk fel; vö. a m. *dől* ige török megfelelőivel. — A török *ü* helyébe a magyarban hanghelyettesítéssel *i* lépett, majd ebből nyúlással, valamint nyíltabbá válással *é* fejlődött. Eredetileg változatlan tövű névszó volt: *dél* ~ *délt* stb.: a *szél* ~ *szelet* típusú szavak analógiájára lett változó tövűvé. 1. és 2. jelentése már a törökben is megvolt. 3. és 4. jelentése hasonlóságon, 5. jelentése érintkezésen alapuló névátvitel eredménye a magyarban.” (TESz) A „*tüš*” szót Martti Räsänen etimológiai szótárában csak „uig. (Gab.) KB. *tuš* Zeit (idő), hak. *Tus* 'время, пора' (idő)”

(170) **15.** „*ping* ’ice’. The earliest char. may have been a drawing of icicles. There is a curious discrepancy between the Seal form and the Archaic as well as the later form. This char. again is never used as an independent char., but the word *ping* ’ice’ is common, see 85 c. below.”

(171) „**899 a.** *piōng / *piōng* / *ping* Shuowen says: ice, thus taking it to be the primary form of b. below (no text). — **b—c** *id.* ice (Shī); loan for 886 n. above (Tso). c is Chou IV (inscr. 292).”

(172) „Deux cristaux de glace.” Továbbá: „La forme précédente n’existe qu’en composition; le caractère classique est réextensivē par *shūi*: (1) Glace. (2) Geler, se congeler, froid, glacial. (3) Pur, limoide (cœur).”

(173) Новгородова: Мир петрофилов Монголии 26. és 28.

(175) Faulmann, Karl: Illustrierte Geschichte der Schrift, Wien, Pest, Leipzig, 1880, 284.

(176) „Die gegenwärtige Schrift der Chinesen beruht auf einer alten Bilderschrift (*ku-wen*), als deren Erfinder Thsañ-ke genannt wird, der um das Jahr 2650 vor Christi gelebt haben und ein Minister oder Historiograph (Vermerker) des gelben Kaisers gewesen sein soll. Der chinesische Archäolog Wei-tšań sagt darüber: „Es stand einst bei dem gelben Kaiser, Dinge zu bilden, einzurichten und zu erfinden.” Továbbá: „Im Šu-kin des weltberühmten Kun-futse (Confucius) wird in der Stelle, welche wir auf Tafel V in verschiedenen Schriftarten geben, der Name Thsan-ke’s nicht genannt, sondern gesagt, „die heiligen Männer” hätten die Schrift erfunden, und in der That kann man sich bei Erwägung aller Umstände der Überzeugung nicht verschliessen, dass die chinesische Bilderschrift nicht erfunden, sondern vom Auslande durch eine fremde Dynastie und ein fremdes Priestergeschlecht eingeführt wurde.” (Faulmann, Karl: Illustrierte Geschichte der Schrift, 282)

(178) „**a—e.** *mā / *ma*: / *ma* horse (Shī). b. is Yin bone (A 2:n19,1), c. is Yin bone (A 4: 47,5), d. is Yin (inscr. 26), e. is Chou I (inscr. 55). The graph is a drawing.”

(183) „**1227 a—b.** * *pōk* / *pāk* / *po* horse with mixed colours (e. g. brown and white) (Shi); mixed (Sün); *l i u – p o* a kind of tree (Shī). Gls. 324, 391. b. is Yin bone (A 4: 47,3). The graph has ’horse’ and crossing lines. — c. *id.* a kind of fabulous animal (Kuan); loan for. *id.* a kind of tree (Shī). The character is often used as a variant of. a. above.”

(184) Eric Grinstead: Guide to archaic Chinese script (: Ősi kınai írás kalauz)

(185) „**üsti 1317/1329:** „Quidam equus noster famosus *Isty* coloris” (OklSz.); 1405 k.: *hwfti* (SchlSzj. 1376.); 1460: *vsthy* (OklSz.); 1500: *Ewschy* [ɔ: *Ewsthy*] (MNY. 13: 256 Ősi a.). **J:** 1317/1329: ’tarka <állat, különösen ló 1317/1329: ’tarka <állat, különösen ló>; scheckig, gefleckt <Tier, besonders Pferd>’ (l. fent). Ismeretlen eredetű. Alakváltozatainak egymáshoz való viszo-

nya tisztázatlan. — Az *üst* 'ezüst' szóval való származásbeli összekapcsolása valószínűtlen. — Kihalt szó." (TESz)

(185) „**üsti** 1317/1329: „Quidam equus noster famosus *Isty* coloris” (Oklsz.); 1405 k.: *hwfti* (SchlSzj. 1376.); 1460: *vsthy* (Oklsz.); 1500: *Ewschy* [ɔ: *Ewsthy*] (MNy. 13: 256 *Ősi* a.). **J:** 1317/1329: 'tarka <állat, különösen ló 1317/1329: 'tarka <állat, különösen ló>; *scheckig, gefleckt* <Tier, besonders Pferd>' (l. fent). Ismeretlen eredetű. Alakváltozatainak egymáshoz való viszonya tisztázatlan. — Az *üst* 'ezüst' szóval való származásbeli összekapcsolása valószínűtlen. — Kihalt szó." (TESz)

(186) „**hóka** 1709: „megérdemli az *Hóka* az 3 vég posztót... micsudás az jó ló” [egy ló neve] (Pais-Eml. 589); **1764:** „Egy pej Kancza Csoka szemü. *hoka* fejü” (MNy. 50: 498); 1837: *Hókka* (Beke K.: Vegyes Tájsz. 5: NSz.). **J:** A) mn. 1. 1764: 'fehér foltos homlokú vagy orrú <ló, ritkábban kecske, juh, szarvasmarha, vadlúd stb.>' ” Továbbá: „Származékszó a 'hold' jelentésű *hó* főnévből alakult *-ka* kicsinyítő képzővel. Eredeti jelentése 'holdacska' volt. Párhuzamként kívánczik a *hold*-ből képzett N. *hódas* ~ *hódos*, *hódikos* 'fehér foltos homlokú <ló>', továbbá az, hogy a *csillag*-nak is fejlődött 'ló, szarvasmarha homlokán levő kerekded folt' jelentése.” (TESz)

(187) „**hó²** 1372 u./1448 k.: „Mert netalamtal hatt *ho* nemuolt ez bezedek utan” (JókK. 63), de 1. *hold¹*; 1416 u./1450 k.: *hauaknac* gr. (BécsiK. 139);” Továbbá: „Ősi örökség az uráli korból; vö.: osztj. Kaz. *χuw* 'hónap' (Steinitz: FgrVok. 24), Ko. *χqω* 'ua.' (PD.); md. E. *kov*, *koη*, M. *kov* 'hold, hónap'; finn *kuu* 'ua.'; — szam. kam. *ki*, *ki*, *ki* 'hold, hónap'. Az uráli alapalak **kuηe* lehetett. A szócsalád jukagir kapcsolata további vizsgálatot igényel.” (TESz)

(188) „**hold¹** 1152: ? „item Damacham et *Houodi* et Hudi liberis esse constituo” szn. (PRT. 1): 601); 1211: *Holdus* sz. szn., *Huldus* sz. szn. (Oklsz.); 1345: *Hodwylag* szn. (Oklsz. *Hold-világ* a.); **1372** u./1448 k.: „*hold* vilagofyttuan kylene vylagoffaga bel megyenuala az hazba” (JókK. 43). **J:** 1. 1372 u./1448 k.: 'a Föld mellékbolygója; Mond' # (l. fent); 2. 1416 u./1466: 'holdhónap; Mondmonat' (MünchK. L); 3. 1510: 'állat homlokán lévő fehér folt; Blesse' (MNy. 10: 370);” Továbbá: „Származékszó: a *hó²* 'hold, hónap' főnévből alakult a *-d* kicsinyítő-becéző képzővel. Az eredetibb *houd* alakból a *hold* az *l* utólagos betoldásával keletkezett; vö. *ács* ~ R., N. *álcs*, *boldog*, *old*. A 2. jelentés a hold szabályos időközönként ismétlődő változásaira vonatkozik, s annak az időnek emlékét őrzi, amikor a hónapokat a holdváltozások alapján számították. A 3. és 5. jelentés alaki hasonlóságon alapul.” (TESz)

(126) Novgorodova 1984, fénykép: Кочевье Бичигтын-ам

(291) Bóna 1993, XXVI. színes táblán „**7.** Alcsútdoboz-Szentgyörgy, azelőtt Alcsút-Vértés Szent György Puszta, Fejér m. (1838 körül). Szorítótestét kettőspajzsszerű osztásban 12 rekesz díszíti, a vörös üvegberakás alatt recézett aranylemezek. H (kb.): 6 cm. MNM Ltsz.: 43/1847. B Új Ltsz.: 62.155.40. A lelőköörülményeket lásd fentebb, a 4. pontnál.” **4.** „József főherceg, palatinus

(nádor) birtokán találták az alább ismertető két másik csattal együtt, az ő hagyatékából került a múzeumba.” (Bóna 1993, 256/7 és 4.-ből részlet.)

(292) Bóna 1993, 150. „106. (kép) Aranycsatok a mezőberényi sírból.”

(293) Bóna 1993, 259. „106. Aranycsatok Mezőberény, Békés m. (1884) Négyszögletes szorítórészükön erőteljes keretben három cellával, amelyek közül a szélső szélesebbeket ferde rekeszfal osztja ketté. A rekeszekben vörös ékkőbe rakás Teljes H.: 3,2 cm. MNM Ltsz.: 44.1884.2 és 94.1885. A téglalap alakú szorítólemezek ezúttal is női jellegzetességek (vö. nagydorogi övcsat, XXVII. tábla), legjobb rekeszdíszes rokonát az Észak-Kaukázusból, Ozorukovóból torzított koponyás női sírleletből ismerjük (*Miller, V.: Materialy po Archeologii Kavkaza, I. Moskva, 1888. 87-91. XX. t. 3.*), alátámasztva a gyanút, hogy a jendrychowicei/höchrichti leletben másodlagosan felhasznált női ékszerek is vannak (16. rajz).”

(295) Bóna 1993 „Aranycsatok és díszek (XI. tábla) Lébény magasmart, Győr-Moson-Sopron m. (1964).” „2. Aranycsat, kerek szorítóján legyező alakban komponált rekeszekben vékony aranylemezre helyezett bordóvörös kőberakással. H.: 3,6 cm. HMMM Ltsz. 64.1.11.1.”

(296) Bóna 1993, 231 (kép: 100) „45. *Felajzott íjjal eltemetett hun vagy hun kori keleti harcos* Žamantoĝaj korymy (Žaman-Togaj) 21. kurgán, SZU, Kazakisztan, čimkenti kerület. A korábbi korszakok sírjaiból álló kurgántemető kisméretű, 21. kurgánjának szélébe utólag beásott, alig 50 cm. Mélységben kezdődő, deszkával fedett aknasírban nyugvó erőteljes férfi halott mellől, együtt kerültek elő a hun kor fontos fegyverei. Koporsójára fektették a csontmervítős, aszimmetrikus íjat. A bal csípő és láb mellé helyezték a 80 cm. hosszú, keresztvassal felszerelt kardot, amelynek csontból olyan faragott függesztőfüle volt, mint amilyen nefritből a Volga menti pokrovski Voshod-leletben talált hun díszkardon van (vö. 22/1. rajzunkat). A jobb comb mellett hosszú, egyélű rohamkés volt, míg a tegezre utaló különböző méretű, háromélű nyílcsúcsok a bal térdnél heverték egy csomóban. A hun leletekben nem ritka szőrscipeszt, egy árat és egy kést az övről lefüggő tarsoly tartalmazta. A bokákon a hun kori viseletre jellemző kerek csizmaszíjcsatok egyszerű vas előképei kerültek elő. Érdekessége még a temetkezésnek a halott bal karjánál talált, bekarcolt szarvasfigurával díszített csontlemez. A fej mögé tett bőséges élelem (báránycsontok, edények) és a lábához csuporban elhelyezett italmelléklet említésre méltó még. A temetkezést a publikáció a III—V. századra keltezi. A 14. katakombában nyugvó, kétélű hosszú karddal és kerek vascsatokkal felszerelt csontváz egyanebből az időből származik, valójában a IV—V. századból, tehát az európai hunok elődei vagy kortársai voltak.”

(297) Bóna 1993, 242 „14. Arany karperecek Regöly-Pénzesdomb, Tolna m. (1967). A regölyi sír egyik jelentősége, hogy végei felé kiszélesedő, ún. kürtös végű arany karperec — ez a Közép-Ázsiában és a Kaukázusban már az I. század óta gyakori, keleti hatásra a III. század végétől kárpát-medencei vandál fejedel-

mi férfi és női sírokban (Céke/Cejkov, Osztropataka/Ostroviany 2. sír) is megjelenő, de igazi európai elterjedését a hun mozgalom idején elérő fejedelmi ékszer — együtt került elő a IV.– V. században újból népszerűvé váló orientális-antik eredetű, állatfejekben végződő karpereccel. Mindkettő tömör öntvény. A kürtős végű Átm.: 6,4 cm, az állatfejes Átm.: 6,1 cm.”

(323) László Gyula: *Őseinkről* (1990) 123. old. 6. kép

(325) László Gyula 1990, 124

(160) „Représentation d’ un *chien la gueule aboyante* (appréciée par Kongzi comme étant particulièrement adéquate...)”

(257) B. Karlgren „**1149 a—d.** **siog / siäu / s i a o* small (Shī); to belittle (Tso). b. is Yin bone (A 1: 3,4), c. is Yin (inscr. 10), d. is Chou I (inscr. 54). The graph is a simbol.”

Irodalom

Anonymus: *Gesta Hungarorum*

Bakay Kornél: Östörténetünk régészeti forrásai II. Miskolci Bölcsész Egyesület 1997.

Bárczi Géza: A magyar nyelv életrajza, Gondolat Bp., 1975.

Bárczi Géza: A magyar nyelv múltja és jelenje Budapest, Gondolat 1980.

Benkő Mihály: A keleti magyarság írott emlékeiből Masszi Kiadó, 2007.

Bernhard, Karlgren: Grammata Serica Recensa (1957)

Biblia, Újszövetségi Szentírás, Szent Gellért Egyházi Kiadó, tizenegyedik kiadás, Szeged, 1990.

Donner, Otto: Wörterverzeichnis zu den Inscriptions de l’Iénissei : nach den im Jahre 1889 von der finnischen Expedition an den Oberen Jenissei genommenen neuen Abklatschen und photographischen Aufnahmen / zsgest. von O. Donner Helsingfors 1896.

Dorzs, D. - Novgorodova, Eleonora Afanaszjevna: Petroglifü Mongolii Ulan - Bator, Izdat ANMR (Insztitut Isztorii Akadémii Nauk Mongolszkoj Narodnoj Reszpubliki) 1975.

Erdély története a kezdetektől 1606-ig Akadémiai Kiadó, Bp. 1986.

Finály Henrik A latin nyelv szótára Franklin Társulat Bp. 1884.

Fodor István, Diószegi György, Legeza László: Őseink nyomában, Helikon Kiadó, 1996.

Gabain, A von: Alttürkische Grammatik, Otto Harrasovitz, Leipzig, 1950.

Götz László: Keleten kél a nap, Püski Kiadó Budapest, 1994.

Gudor Lajos – Gudor Péter: Aranyosgerend, Hiperborea, 2007.

Győrffy György – Harmatta János: Rovásírásunk az eurázsiai írásfejlődés tükrében Honfoglalásról sok szemmel. Szerk. Kovács László és Veszprémi László. Balassi Kiadó, 1997.

- Gyurkó János Dr.:* Árpád-kori templomok a Kárpát-medencében, Érdi Környezetvédő Egyesület, 2006.
- Heltai Gáspár:* Krónika az magyarok dolgairól, Magyar Helikon, 1981.
- Herényi István:* Magyarország nyugati végvidéke 800-1242, Argumentum Kiadó, 1999.
- Hu Dzin-Ya, tanár:* Magyarhoz hasonló sajátosságok egy kínai nyelvjárásban. Pest Hírlap 54. évf. 34. szám (1932. aug. 20.)
- Karlgren, Bernhard:* Grammata Serica Recensa, Stockholm, 1957.
- Kiss Lajos:* Földrajzi nevek etimológiai szótára, Akadémiai Kiadó, Bp. 1978.
- László Gyula:* A honfoglaló magyarok, Corvina, 1996.
- László Gyula:* Árpád népe, Helikon, 1986.
- Lugosi József — Temesváry Ferenc:* Kardok Zrínyi Katonai Kiadó Bp. 1988.
- Madzsar Tárihi (Az 1740. Évi Névtelen)* Cleveland, Ohio 1988.
- Magyarország Története I. Előzmények és magyar történet 1242-ig* Ak. Könyvkiadó Bp. 1984.
- Mahmúd Terdzsüman:* Tarih-i Üngürüş Cleveland, Ohio 1988.
- Mandics György:* Róvott múltunk, Irodalmi Jelen Kiadó, Arad, 2010.
- Nagy Bálint:* Kínai nyelvkönyv 1989.
- Nagypál Teréz:* Bolgár nyelvkönyv I. 139 Bp. 1982.
- Németh Gyula:* A honfoglaló magyar nép kialakulása.
- Ryjik, Kyril:* L' idiot chinois, initiation élémentaire a la lecture intelligible des caracteres chinois, Paris Payot, 1980.
- Szekeres István:* A „magyar” népnév etimológiája (1992-)
- Szekeres István:* A 'magyar' népnév történeti összehasonlító vizsgálata (2013)
- Szekeres István:* A székely és az ótörök írás jeltörténete, Mundus Kiadó, 2008.
- Szekeres István:* Kínai piktogram-feliratok Árpád-kori templomainkban (2014) *Telefonkönyv* Budapest (1992)
- Vékony Gábor:* Későnépvándorláskori rovásfeliratok a Kárpát-medencében. Életünk könyvek, 1987.
- Vékony Gábor:* Varázsszöveg a halomi honfoglaláskori temetőből Magyar Őstörténeti Könyvtár 4. A József Attila Tudományegyetem Magyar Őstörténeti Kutatócsoportjának kiadványai. Rovásírás a Kárpát-medencében Szerk.: Sándor Klára, Szeged 1992.

Szekeres István (Budakalász):

A történeti összehasonlító jeltörténet módszerének írástörténeti műveletei az ótörök és székely írás kutatásában

Tanulmányom célja: Ismertetni az ótörök és székely írás kutatástörténetében alkalmazott módszereket, valamint a *történeti összehasonlító jeltörténet módszer írástörténeti műveleteit*, amelyek szakszerű alkalmazásával, *kizárólagos biztonsággal tudjuk levezetni minden első-fokon képzett írás betűinek történetét* abból a piktográfiából, amelyből származtak.

— *Máig vitatott a keleti türk* (más néven ótörök) és vele együtt *a székely írás* származása. Kutatói (többnyire) megmaradtak az egykor vélt arámi írástörténeti előzményeken belül oly módon, hogy *az arámiból származó szír írást nyelvükre alkalmazva átvették a szogdok*, s ebből alkották meg a törökök a saját írásukat. Amelyből — a székely írás is származott. Ez utóbbi bizonyságként említik, hogy az ótörök és székely írás 'n' és 's' (sz) betűjének rajza és hangértéke egyezik, és mindkettőt jobbról balra írták. Valamint: nem jelölték mindig a magánhangzókat. Épp úgy, mint az ótörök írásban.

Vannak kutatók, akik kihagyják az átvevők sorából a szír írást, s a közvetlen arámi - szogd előzményre építik véleményüket. Ezért a szogd írás betűire Prods Oktor Skjaervo iránológus (még 1996-ban) az „arámi-szogd” elnevezést javasolta.

„A keleti türk írás története Róna-Tas András rekonstrukciója szerint négy korszakra bontható. A törökök egy arameus eredetű, a szogdhoz és az arameus írás egy sajátos, az egykori Grúzia területén használt változatához, az armazihoz közel álló, de egyikkel sem azonos írást vettek át — az elmélet szerint a szogd, az armazi és a törökök által átvett írás mehet vissza közös ősré.” (Sándor Klára 2014, 74.) Ehhez annyit fűznék csak hozzá:

Hol vannak a bizonyító, korszakokat feliratokkal igazoló és követhető adatok? —

De példakép említhetem a tőlünk minden szempontból távoli Brahmi írás kutatástörténetét is, amely írás alapvető mintája volt a Dél-Ázsiában alkotott számos szótagírásnak, s amelyet az indiai tudósok természetes szubjektivitással a még feltáratlan Indus-völgyi Írásból származtatnak. Az európaiak pedig szintén az arámiból.

Az arámi irányzat képviselői arra hivatkoznak, hogy a két írásban az azonos (vagy hasonló) hangokat néhány esetben hasonló rajzú és hangértékű betűk jelölik.

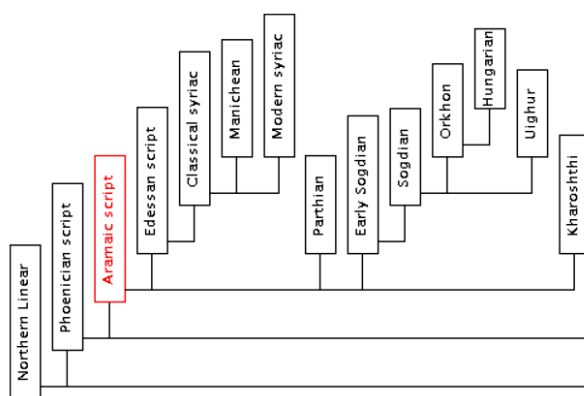
A *brahmi* ᱠ 'ga' szótagbetű rajza azonos a *birodalmi arámi* 𐤀 'g' hangot jelölő betűvel, amely a protosinai „gimmel” akrofonias hangértékű származéka; a *brahmi* 𑖄 'tha' szótagbetűhöz hasonlít az arámi 𐤄 't' betű, amely a protosinai „teth” akrofonias hangértékű származéka; a két *brahmi* ᱠᱡ 'ta' szótagbetű hasonlít az arámi 𐤌 't' betűhöz, amely a protosinai „taw” akrofonias hangértékű származéka; a *brahmi* 𑖑 'a' betű rajza majdnem egyezik az arámi 𐤀 'a' betűvel, amely a protosinai „aleph” akrofonias hangértékű származéka.

Egy írás átvevőinek ismerni kellett annak az („átadó”) írásnak az írásjeleit (: piktogrammait, betűit) **és más írástörténeti sajátosságait, amit átvettek a saját írásuk alkotására. Ezért nem lehet nagy „időrendi szakadék” sem az átadó és az átvevő írás használata között, ami kizárja az írástörténeti kapcsolatot lehetőségét.** Ez jól látható és ellenőrizhető az írások egyetemes történetében.

A „*birodalmi arámi*” írás i. e. 5. századtól i. u. az i. e. 3. század végéig volt használatos a Perzsa Birodalomban; a *brahmi* pedig i.e. 5. századtól i. u. a 4. századig, amely időrendi egybeesés támogatja a két írás között feltehető időrendi kapcsolatokat. Bár az idézett négy hasonló rajzú és hangértékű betű önmagában kevés az írástörténeti kapcsolat hiteles bizonyítására. —

Az ótörök írás történetével Friedrich Wilhelm Radloff és Vilhelm Thomsentől kezdődően paleográfusok, nyelvészek és turkológusok egyaránt foglalkoztak. (Sir Gerard Clauson, Igor Leonidovich Kyzlasov, Azgar Mukhamadiev, Altay Sarsenuly Amanzholov, Soslanbek Baichorov, stb., stb. Közös jellemzőjük, hogy (egymástól) többnyire átvették az arámi (iráni) eredet teóriáját. Gondolati eltérésekkel.

Kyzlasov türk (ótörök) „írásfa” rajza csak annyiban tér el a korábbi véleményektől, hogy közvetlenül az arámiból származtatja a korai szogd írást, s ebből a későbbit, amelyből az orhoni és a „magyar”, valamint az ujgur írás is származik. De nem határozza meg, hogy melyik arámiból.

Soslanbek Baichorov a „Nyugati Türk írás” máig vitatható hangértékű betűit veti össze más török ábécék betűivel. Köztük néhány székely betűvel is:

Föníciai ábc i. e. 1100-tól i. u. 300-ig	Arámi ábc i. e. 10. szd. — i. u. 100-ig	Imperial Aramaic i.e. 5. szd. — i. e. 3. szd.	Szír Estrangela i. kezdete — i. u. 8. szd.	Régi szogd ábc i. u. 3. szd.
1. ālaph [']	[']	ālaph [a; e]	[']	aleph [a, ā]
2. bēth [b]	[b]	bēth [b/v]	[b]	bēth [β]
3. gāmal [g]	[g]	gāmal [g/γ]	[g]	gimel [γ]
4. daleth [d]	[d]	dālath [d]	[d]	—
5. hē [h]	[h]	hē [h]	[h]	hē [Ø,a]
6. waw [v]	[v]	waw [v/o/u]	[v]	waw [w,u, ū, o, ō]
7. zayin [z]	[z]	zayin [z]	[z]	zayin [z, ž]
8. ḥeth [h]	[h]	ḥeth [h]	[h]	hetth [x]
9. ṭeth [t]	[t]	ṭeth [t]	[t]	—
10. yodh [y]	[y]	yudh [j/i/e]	[y]	yodh [y, i,ī,e,ē]
11. kaph [k]	[k]	kap [k/x]	[k]	kaph [k, g]
12. lamādh [l]	[l]	lamādh [l]	[l]	lamed [δ, l]
13. mēm [m]	[m]	mēm [m]	[m]	mem [m]
14. nun [n]	[n]	nun [n]	[n]	nun [n]
15. semkath[s]	[s]	semkath [s]	[s]	samekh [s]
16. ayin [ʔ]	[ʔ]	ʔ [ʔ]	[ʔ]	ayin [Ø,a]
17. peh [p]	[p]	pe [p]	[p]	pe [p]
18. šādhē [š]	[š]	šādhē [š]	[š]	sadhe [č, ǰ]
19. qoph [q]	[q]	qoph [q]	[q]	—
20. rēsh [r]	[r]	rēsh [r]	[r]	resh [r]
21. shin [š]	[š]	shin [š]	[š]	shin [š]
22. tau [t]	[t]	tau [t/θ]	[t]	taw [t, d]

Ha végigtekintünk a föníciai ábécéből származó *azonos hangértékű arámi és a birodalmi arámi betűk* oszlopain, akkor rögtön látjuk, hogy a birodalmi arámi betűk rajzainak több mint fele kevesebb vonallal írható (véshető), egyszerűsített rajzú betű. Érvényesült az írásjelek „fejlődésének” általános „törvénye”, amely szerint az írásjelek rajzváltozásai a képszerű (piktogram) előzményektől mindig

a munkatakarékos, kevesebb vonallal, könnyebben véshető, róható (írható) formák felé fejlődnek.

A legegyszerűbb, csupán két vonalból álló No, 3. **gāmal** [g/ɣ] betű, a No, 12. **lamādh** [l] betű, és a No, 17. **pe** [p] betű föníciai és arámi(k) rajzai között nincs lényeges eltérés, mert ezek egyszerű rajzai (tovább) nem egyszerűsíthetők. Ha mégis változik rajzuk: akkor nincs közük egymáshoz. Mint a szogd **gimel** [ɣ] betűnek a birodalmi arámi **gāmal** [g/ɣ], vagy a szír **g** [g] hangértékű betűhöz.

De vannak teljesen új, *kicserélt rajzú* betűk is **a birodalmi arámiban**, amelyek rajzai **a korai arámi** előzményeikből egyszerűsítéssel sem vezethetők le, mert **azonosító vonalaik vezetése, kapcsolásuk szöge és módja (!)** — teljesen különbözik. Ilyen a No, 1. **ālaph** [a; e] betű; a No, 5. **hē** [h] betű; a No, 8. **ḥeth**, szintén [h] betű; a No, 10. **yudh** [j/i/e] betű; a No, 11. **kap** [k/x] betű; a No, 13. **mēm** [m] betű; a No, 14. No. **nun** [n] betű; a No, 15. **semkath** [s] betű; és a No, 22. **tau** [t/θ] betű.

Ezen betűk rajzai (két-három betű rajzától eltekintve) *a régi szogd ábécében* ismét más rajzra cserélve, újabb rajzzal jelennek meg! — ami arra enged következtetni, hogy eredeti rajzaikat már rég elfelejtették. Ezért **teljesen laikus feltevés a régi szogd betűk arámi eredetére hivatkozni!**

*Ha egy betű rajzának változatai között már nem állapítható meg szabályos, azonosító összefüggés, akkor már nem rajzának „fejlődésről”, hanem cseréjéről beszélhetünk! A betű kicserélt rajza eredetkutatásra alkalmatlan! — mert nem egyezik piktogram előzményű rajzával. Ha pedig a betű rajza nem egyezik piktogram-előzményű rajzával, akkor eredetének, származásának bizonyítása már hitelesen nem lehetséges. Mert egy piktogramot **rajza és jelentése azonosít**, a belőle első fokon képzett betűt pedig **rajza és jelentése szavából képzett hangértéke** határoz meg a **betűképző nyelven**.*

A szír **Estrangela ábécé** betűinek többsége **sem származhat a birodalmi arámi ábécé betűiből**, mert *a birodalmi arámi* No, 1. **ālaph** [a; e] betűnél **bonyolultabb** a szír **Estrangela** **[ʾ]** betű rajza; a No, 5. **hē** [h] betűnél teljesen más és bonyolultabb a **[h]** betű rajza; a No, 6. **waw** [v/o/u] betűnél a szír **[v]** betű rajza, stb., stb.

Kivételem a birodalmi arámi No, 7. **zayin** [z] és a szír **[z]** betűrajzok „majdnem azonossága”. **Valamint hasonlóak — ha a az arámi betűt 90°-al jobbra elfordították**, a birodalmi No, 3. **gāmal** [g/ɣ] és a szír **[g]** betű; a birodalmi No, 10. **yudh** [j/i/e] és a szír **[y]** (j) betű; a birodalmi No, 16. **ʿē** [ʿ] és a szír **[ʿ]** betű. De néhány betű hasonlósága még semmit nem jelent.

A birodalmi arámi írás használatának megszűnése és a szír ábécé alkotása között kb. 300 év telt el.

— Még nagyobb, már szinte „időszakadék” van a **birodalmi arámi** és a **régi szogd levelek** (abc) betűi között. Csak négy hasonlítható rajzú betű van:

A birodalmi arámi No, 8. הֵת **heth** [h] betű a szogd 𐎠 **heth** [x] betűvel; a No, 11. כַּפ **kap** [k/x] betű a szogd 𐎠 **kaph** [k, g] betűvel; a No, 13. מֵם **mēm** [m] betű a szogd 𐎠 **mem** [m] betűvel; a birodalmi No, 20. רֶשֶׁת **rēsh** [r] betű pedig a szogd 𐎠 **resh** [r] betűvel mutat hasonlóságot. A többi szogd betű rajzával már nem.

A *szír Estrangela* betűk közül csak a No, 6. ו **vaw** [w,u, ū, o, ō] betűvel; a szír No, 12. ל **lamed** [δ, l] betűvel mutat azonosíthatóságot. **Tehát a szír írás betűit nem vehették át a szogdok!**

S ha a régi szogd ábécé betűit rajzuk és hangértékük szerint összevetjük a türk (ótörök) betűkkel, akkor látjuk, hogy — a betűk rajzait tekintve — nincs köztük egymáshoz!

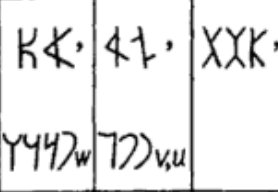
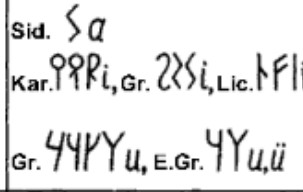
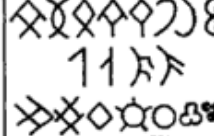
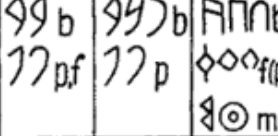
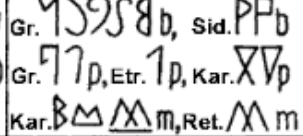
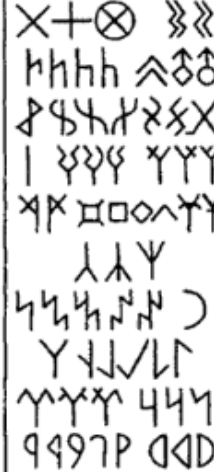
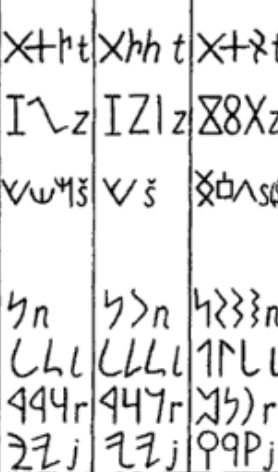
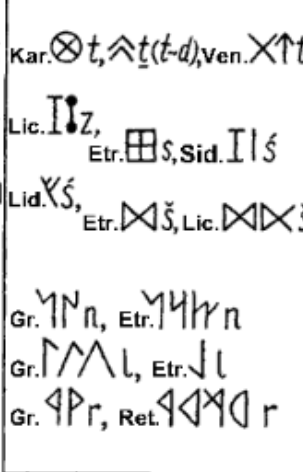
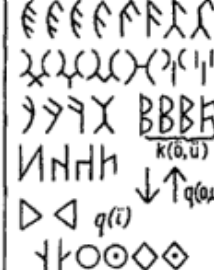

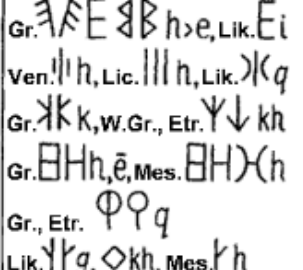
Rajzával és egyik hangértékével csupán a szogd No. 1. א **aleph** [a, ā] betű hasonló az ótörök א 'a, ā' betűhöz, de ennek semmi köze az arámi, sem a szír betűhöz! Csak a No, 12. ל **lamed** [δ, l] és a No, 17. פ **pe** [p] hasonló. E kettő pedig a legegyszerűbb rajzú betű. (!)

A **betűk azonosításának törvénye** szerint két azonos rajzú betűnek csak akkor van köze egymáshoz, **ha egyazon piktográfiának egyazon piktogramjából (ideogrammából) származnak**, miként az ábécé első fokozatán képzett többi betűje is. (A betűk hangértékeit az átvevők a saját nyelvükre alkalmazva megváltoztathatják, miként történt a latin betűk különböző nyelvekre történt alkalmazásánál Európában.)

Már Wilhelm Thomsen és Jevgenyij Dmitrievich Polivanov javasolta azoknak a betűknek ideogrammákból való levezetését, amelyek betűformái nem találhatók meg az Arámi ábécében. Thomsen 1893-ban alternatív lehetőségként javasolta a kínai „tamgákból” történő származtatást. De javaslataik nem találtak folytatásra.

Altay Sarsenuly Amanzholov (Amanzsalov) szinte az összes föníciaiból származó *sémi* és *nem sémi írás* és „*ősi grafikai logogramok*” rajzaiban véli a Türk runák „genetikai kapcsolatait” megtalálni, amely táblázat — véleménye szerint — segítséget ad a további kutatásokhoz:

Table 3. Genetic links of Türkic runes.

Türkic runes (graphems)	phonems	Correspondencies in Mediterranean alphabets			
		SEMITIC			NON-SEMITIC
		Phoen	Aram	S.Sem	
	a, ä i, i o, u ö, ü			Sid. ζa Kar. $\text{P} \text{P} \text{P} \text{i}$, Gr. $\text{Z} \text{Z} \text{Z} \text{i}$, Lic. $\text{P} \text{F} \text{L} \text{i}$ Gr. $\text{Y} \text{Y} \text{Y} \text{u}$, E.Gr. $\text{Y} \text{Y} \text{u}, \text{ü}$	
	b p m			Gr. $\text{Y} \text{Y} \text{Y} \text{S} \text{S} \text{S} \text{b}$, Sid. $\text{P} \text{P} \text{b}$ Gr. $\text{P} \text{P} \text{p}$, Etr. $\text{P} \text{p}$, Kar. $\text{X} \text{V} \text{p}$ Kar. $\text{B} \text{M} \text{M} \text{m}$, Ret. $\text{M} \text{m}$	
	d t z s, š š č n l r j			Kar. $\text{t}, \text{t}, \text{t} \text{ (t-d)}$, Ven. $\text{X} \text{P} \text{t}$ Lic. $\text{I} \text{Z}$, Etr. $\text{I} \text{S}$, Sid. $\text{I} \text{I} \text{S}$ Lid. $\text{Y} \text{S}$, Etr. $\text{X} \text{S}$, Lic. $\text{X} \text{X} \text{S}$ Gr. $\text{Y} \text{N} \text{n}$, Etr. $\text{Y} \text{Y} \text{Y} \text{n}$ Gr. $\text{L} \text{L} \text{L}$, Etr. $\text{L} \text{L}$ Gr. $\text{P} \text{P} \text{r}$, Ret. $\text{P} \text{P} \text{r}$	
	[g] [g] [k] [q] [ŋ]			Gr. $\text{E} \text{E} \text{E} \text{E} \text{E} \text{E} \text{h} > \text{e}$, Lik. $\text{E} \text{i}$ Ven. $\text{I} \text{I} \text{h}$, Lic. $\text{I} \text{I} \text{h}$, Lik. $\text{K} \text{q}$ Gr. $\text{K} \text{K} \text{k}$, W.Gr., Etr. $\text{Y} \text{Y} \text{k} \text{h}$ Gr. $\text{H} \text{H} \text{h}, \text{e}$, Mes. $\text{H} \text{H} \text{h}$ Gr., Etr. $\text{P} \text{P} \text{q}$ Lik. $\text{Y} \text{Y} \text{g}$, $\text{K} \text{h}$, Mes. $\text{k} \text{h}$	

Rövidítések:

Aram. - Arámi ábécé (ága föníciai szemita); **Görög** - Ókori görög ábécé; **Ven.** - Venet ábécé (version etruszk); W.Greek - nyugati ága az ősi görög ábécének; **Kar.** - Kari ábécé; **Lid.** - Lidiai ábécé; **Lic.** - Liciai ábécé; **Mes.** - Messap ábécé; **Pit.** - Piciai ábécé; **Ret.** - Retiai ábécé (etruszk változata); **Sid.** - Sidian ábécé; **Phoen.** - Föníciai (Észak-Semi) ábécé; **Etr.** - Etruszk ábécé; **S .Sem.** - Dél-Semi ábécé.

„A táblázatban a türk runaforma karakterek paleográfiai fejlődésük és fonológiai kapcsolatuknak megfelelően vannak csoportosítva, amely lehetővé teszi, hogy követni tudjuk a török ábécé runaformáinak fejlődését a rendkívül gazdag és teljes grafikai rendszerré, amely tükrözi hosszú fejlődésének történetét az

ókori török nyelv hangzásbeli rendszeréből, és ugyanabban az időben megjelenítő genetikai affinitását a korai mediterrán ábécével.”

Amanzsalov a török nyelv hangtörténetével (hangfejlődésével) párhuzamosan a betűrajzok fejlődésében is összefüggéseket vél és próbál találni. Azonos képzésű hangokhoz keres „prototípusokból” származtatható azonos, vagy hasonló formájú betűket.

A türk (ótörök) mássalhangzó fonéma karaktereket három paleográfiai csoportba sorolja:

1./ Bilabiális csattanó mássalhangzó fonémák: b, p, m;

2./ alveoláris (fogmedernél képzett) zárhangot jelző mássalhangzó fonémák: d, t, z, s, ş, č, n, l, r, és a palatális approximatív (hozzávetőleges) mássalhangzó fonéma: j;

3./ csattanó ínyhangot jelölő fonéma: g, k, η.

A betűk első csoportja (Amanzholov szerint) a 𐰇𐰏 b' (~ *p') és 𐰇 m prototípusra megy vissza. A jelek prototípus rajzainak látszólagos affinitását az ősi fonetikus b (p) ~ m hang megfelelés okozza, ezek elsődleges forrása a 𐰇 bel "hal" grafikus logogram, ami hasonlít a tuvai bel "taymen (hal)", Khakass. pil "taymen (hal)" -hoz. Továbbá:

„A föníciai 𐤁 b képviseli egy későbbi grafikus fejlődés összehasonlításában a Yenisei 𐰇𐰏𐰏𐰏 b', Orkhon 𐰇𐰏𐰏 b' és Talas 𐰇 b' betűket”.

„**A karakterek második csoportja** magában foglalja prototípusként a 𐰇𐰏𐰏 d' (~ *t') 𐰇𐰏𐰏 d (~*t), 𐰇𐰏𐰏 z (~*s), 𐰇𐰏𐰏 ş, 𐰇𐰏𐰏 č (hasonlóképp az s jelet), az n', össze jeleket az ş-el), 𐰇𐰏 n', és azt is inkább archaikus jeleket az 𐰇 l' részére 𐰇𐰏 r' és 𐰇𐰏 j'.” Továbbá:

„Ezen karakterek között megjelennek néha ősi grafikai logogramok 𐰇𐰏𐰏 *tānri* (Sumer *dinir*) "Sky, Isten, istenség", hasonlítsa össze kazah. *tānir*, *tāniri* "Isten", vagy *zeŋgir* "nagy, magas, a legmagasabb", Karakalpak. *din* aspanda "nagyon magas, akár az égen" (fonetikusan átmenet t ~ d ~ z egy szó elején);” „*𐰇𐰏* *čip*, *čibiq* ”gally, vékony, rugalmas ág”; „ 𐰇𐰏 *en* ”alsó, süllyedés”; „ 𐰇 *el* ” kéz, kézfej, kezek”; „ 𐰇 *er* ”fűrő, fűr” hasonlítsa össze Khakas. *ires* "csavar".

„**A karakterek a harmadik csoportjához** tartozó prototípusok 𐰇𐰏𐰏 g' (~*k'), 𐰇𐰏𐰏 γ (~ *q) és 𐰇𐰏𐰏 q (comp. föníciai 𐤁𐤍 , 𐰇𐰏𐰏 kh), meglehetősen archaikus formájú karakterek a k "(az ö, ü), q (o, u), q (az i), valamint külön jelek vannak az ínyhang nazális η fonémára.” Továbbá:

„Nézd meg, amint a kezdeti grafikus logogramokból 𐰇𐰏𐰏 *egeg* "reszel, koptat", hasonlítsd össze Tuva *egee* (ägää), kazah. *egeu* "reszel, koptat", *ege-* "örölni egy reszelővel"; „ 𐰇𐰏𐰏 *en* "arc, pofák".

Többet is idézhetnék **Amanzsolov**: „Genesis of the Türkic Runic Alphabet” (A türk runa ábécé származása) tanulmányának 10. fejezetéből, de úgy vélem: felesleges.

Kutatásának módszerét már könyvem (2008) 13. oldalán **összefoglaltam**. Idézem:

„АМАНЖОЛОВ módszerének alapvető hibája, hogy a betűk piktoqram, ideogramma előzményeit nem az „írástörténeti rokonságban” keresi meg, így történetükben nem vethetők össze, nem ellenőrizhetők.

Nem ismeri a jelek alkotásának, fejlődésének (romlásának), steppei szabályait. Például: a   b' jelből fejlődött ki a b jel. Vagy: a dél-sémi j' jelből fejlődött ki a j és az n jel, stb. A betűk rajzának változásához írástörténeti szabályt vagy törvényszerűséget nem fűz. Csupán állít, mert a „jelfejlődések” átmenetére nem létezik bizonyító írástörténeti emlék, felirat.

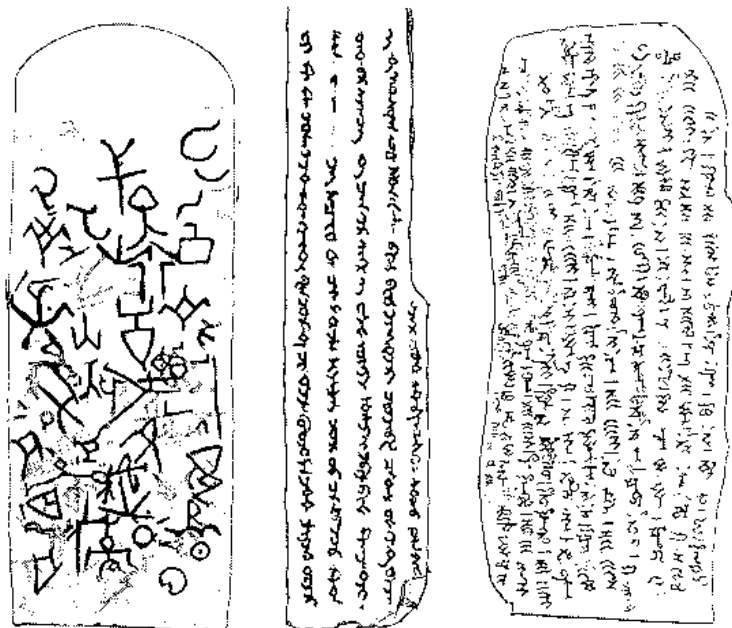
Vagy: a jel jelentése: *čip, čibiq «прут, тонкая гибкая ветвь»* (vessző, vékony hajlékony ág). Vagy: el «рука, кисть, руки» (kéz, kézfej, kezek). Vagy: таη «утренняя заря» (reggeli hajnalpír). Vagy: еη «лицо, щеки» (arc, arcok), s ezzel összefüggésben: ant – and «клятва, присяга» (eskü, fogadalom). (Utóbbi hangértékei helyesen: nt és nd.)

Amanzsolov a betűk piktoqram előzményeinek rajzát és jelentését nem hiteles írástörténeti forrásanyagban azonosítva nevezi meg, hanem olyan jelentések ráfogásával, amit a saját szubjektív gondolatvilágából merít. Így összehasonlító ellenőrzés nélkül — egy jelentés: 'ay (aj), Hold' „találattól” eltekintve — semmi közül sincs az ótörök betűk piktoqram előzményeinek hiteles, ellenőrizhető jelentéséhez még akkor sem, ha a „ráfogott” jelentések szavai a hangértékek levezetésére megfelelnek. Hasonló példakkal bőven találkozunk a hazai székely rovásírás kutatói között is.”

Az ótörök írás eredetének kutatói (többnyire) az Arámi írásából származtatják az ótörök írást, mert épp úgy mássalhangzó jelölő, és jobbról balra írnak, mint az arámit. Ezért az ótörök írás grafémáihoz keresnek (kerestek) összehasonlító elemzéssel, vagy más módon „tovább fejleszhető” grafikai és hangértéki előzményeket, **mert egyik vélt átadó írásban sincs** — a két vonalból álló 'p' és 'l' betűtől eltekintve — a keleti ótörök írással azonos rajzú és hangértékű „átvehető betűje”.

Ha pedig „átléptek” az arámi eredet teóriáján, akkor ősi logogrammok ráfogott jelentéseinek fonológiai deifferenciálásával is vélnek (vélték) alkotni ótörök betűket; vagy ráfognak (ráfogtak) betűk rajzaira „óstörök” tamga-előzményeket, amely „tamgák” ráfogott jelentésű ótörök szavainak kezdőhangjai (akrofoniái), ugyan megfelelnek a betűk hangértékének, **de ráfogott jelentéseik miatt elismerhető tudományos értékük nincs.** És folytatódott (folytatódik) az ótörök írás eredetéről az újabb és újabb elméletek alkotása.

Hiteles ótörök betűkkel csak a Második Türk Kaganátus (?) idejéből vannak feliratok, mert az alábbi három, **még nem ótörök betűkkel írt felirat** is csak a Kr. sz. u. az 5. - 6. századba van keltezve:

A baloldali „Шивээт улаан”, „Елтересі ктлуг каган киелі орны кешені” emlékmű felirat másolatán összevissza vésett tamgákat és piktogramokat látunk az V. — VI. századból. Köztük kilenc olyan piktogram (és ideogramma) van, amelyek az ótörök ábécéknek is lesznek alkotói. Olvasatuk nincs.

A középső Татпар (Kutlug ~ Elteris) kagan emlékművének szogd írással írt feliratának egyik oldala. A jobboldali a „Хуйс толгойн дурсгал” felirat, brahmi, vagy kharosti? — vagy különböző eredetű piktogramokból (betűkből?) álló felirat. Olvasatuk nincs. Az ótörök írás előzményeinek tekinthetők.

Ennél korábban — türk, vagy „prototürk” írásról még nem beszélhetünk! (Szekeres 2008, 76) Ha lett volna, akkor ezek az előzmények nem létezhettek!

Egyetemes írástörténeti olvasmányaim konklúziója alapján — az 1980-as évek második felében arra a véleményre jutottam, hogy a székely és ótörök írás betűinek származását már csak piktogram (ideogramma) előzményeikkel azonosítva lehet csak elfogadni. Rekonstrukciós módszerét a nyelvészeti hasonlóságaként: **történeti összehasonlító jeltörténeti módszernek** neveztem el. —

— **A történeti összehasonlító jeltörténeti módszer** meghatározza alkalmazásának azonosító és tagadó válaszokat adó „korlátait”, amelyek alapvetők a kutatás célja szempontjából, mert:

Nem igazolják a rajzukban azonos (egyező), de történetükben idegen betűk bárminemű kapcsolatát, ha nem azonos piktográfia, azonos piktogramjából származnak, mert hangértékeikben az azonos (analóg) piktogram jelentését igazoló szavak szókezdő hangjai (akrofoniái), vagy más hangértékadó hangjai nincsenek jelen. Vagy nem rendelkezünk a vizsgálatok elvégzéséhez szükséges adatokkal.

Ez a helyzet a folyamatos használat nélkül feltárt, *Tordos-Vincsa és Viszoko kultúra* jeleivel, amelyeknek még a **funkcionális típusukat** sem ismerjük. Mit, hogyan, és milyen nyelven jelöltek.

Ezért a székely, vagy bármi más írás igazolható előzményeinek tekinteni — csak írástörténeti laikussággal lehet. (Erről bővebben: „Miért nem lehetnek a székely írás előzményei a Tordos-Vincsa és Viszoko kultúra írásjelei” c. tanulmányomban.)

Három-négy vonallal alkotható rajzváltozatok önmagukban még semmit nem jelentenek, csak azt, hogy léteztek, ha jelentéstörténeti azonosításukkal összefüggésüket piktográfiájuk szakirodalmában nem tudjuk hitelesen bizonyítani. Az sem engedhető meg, hogy amennyiben nem a feltevések és „elvárások”, — a „konceptiós kívánalmak” szerint egyezik az egyik betűjel rajza a másikkal, azt (jobb híján) „segédvonalak” hozzáadásával, vagy más, a jelifejlődés törvényeivel össze nem egyeztethető „hasonítás ötlettel” pótoljuk. Művi módon hozva létre a betűk között valamilyen „történeti” kapcsolatot, amivel az átadás-átvétel feltételeinek lehetőségét ily módon, mesterségesen biztosítjuk. Mellőzve a jeltörténeti alapokig (a piktoqramokig és ideogrammáig), a „forrásig” visszamenő összehasonlító bizonyítást, amikor rajz és jelentéstörténeti összevetéssel (összevetésekkel), „keresztpróbával” igazoljuk, változásaikban követjük, s így hitelesen bizonyítjuk (vagy elvetjük) azonosításunk feltevéseit.

Az írás történetében igen sok azonos és hasonló rajzú írásjel létezik, de semmi közük egymáshoz, ha nem tudjuk szabályosan — az összehasonlító jeltörténet segítségével bizonyítani történeti összefüggésüket.

A kutatások célját tekintve ez inkább előny, mint hátrány, mivel a soha nem létező kapcsolatokat elveti, a létezőket viszont láthatóan, „látványosan” igazolja még akkor is, ha az a „tudomány mai állása szerint” „nem feltételezett”, vagy egyenesen: „kizárható”.

Az ellenőrizhető, módszeres bizonyítás alapja minden tudományos értékű munkának. Az ismerethiányból fakadó feltevések nem tudományos kategóriák, így nem szolgálhatnak az írástörténet alapjául sem. Tudomány csak az, ami saját törvényeivel ismételtelen is bizonyítható.

A történeti összehasonlító jeltörténeti vizsgálat módszere több írástörténeti művelet elvégzéséből áll:

1./ Betűk származása bizonyításának első feladata annak megállapítása, hogy piktoqram előzményei melyik ókori piktográfiába tartoztak. Melyik írástörténeti kultúrkör (íráscsalád) piktográfiája az, amelyben a kutatott írás ábécéje betűinek rekonstruált (helyreállított) piktoqram (ideogramma) előzményeit rendre azonosítani tudjuk azzal a piktoqrammal, amelyből a betű származott. (Amennyiben egy feltételezett ábécé betűinek nincs jól feldolgozott piktográfia előzménye, vagy a vizsgálandó jelek **funkcionális típusát** sem ismerjük, — a vizsgálatok

elvégzése nem lehetséges, mert nem rendelkezünk a műveletek elvégzéséhez szükséges adatokkal.)

2./ A már azonosított írás család piktográfiájában rendre megkeressük a betűk rajzát és piktogram előzményű jelentését. A betűk rajza és hangértéke (szókezdő hangja) segítségével *helyreállítjuk a betűk piktogramma (ideogramma) előzményeit*, s így nem csak rajzokkal: jelentésükkel is azonosítani tudjuk a betűk piktogram (ideogramma) előzményeit azokkal a piktogramokkal (ideogrammákkal) amelyekből származtak. (Ez a művelet csak akkor lehet eredményes, ha a betűk rajza és hangértéke még elsőfokú betűképzés eredménye, s így rajza és hangértéke változatlan.)

3./ Amennyiben nem közvetlenül az írástörténeti kultúrkörön belül, vagy szomszédságában történt a betűképzés, bizonyítani szükséges a piktogramok eljutását arra a területre, ahol a betűképző nyelven a még ismert rajzú és jelentésű piktogramokból (ideogrammákból) betűket képeztek. (Ez elsősorban a szóba jöhető népek régészeti anyagának írástörténeti átvizsgálásával lehetséges.)

4./ Egy ábécé betűinek származását nem csak a betűinek piktogramma előzményű azonosítása határozza meg, hanem azok a közös jel és betűtörténeti jelenségek is, amelyek a többi írástörténeti kultúrkörtől megkülönböztetik:

- a./ *Betűk piktogram előzményű rajzrészeinek egyszerűsítő elhagyása.*
- b./ *Betűk piktogram előzményű rajzának kettéosztása (felezése).*
- c./ *Esetünkben: tájolt jelentésű rajzrészek kiemelése az ó-kínai tájolt teknős piktogramjából.*
- d./ *Betűk piktogram előzményű rajzrészeinek összevonása az ótörök és a székely írásban.*

1./ **A piktográfia azonosítása**

Vitatott eredetű írások feltárásában az első feladat mindig annak megállapítása, hogy az írás melyik írástörténeti kultúrkör piktográfiájába tartozik. Melyik piktográfia szakirodalmi adattárában (adattáraiban) tudjuk megtalálni, és rendre azonosítani a betűk rekonstruált piktogram előzményeit azzal a piktogrammal (ideogrammával), amelyből származott. Ehhez mindig a legbonyolultabb, legtöbb vonalból álló betűket használjuk, mert a legbonyolultabb írásjelek rajzegegyezései mutatják meg a keresett piktográfiát.

Elfogulatlan írástörténeti adatokból kiindulva oly módon találtam meg a székely Nikolsburgi ábécé és az ótörök írás betűinek „forrását” és írástörténeti kapcsolatait, hogy néhány nagyon egyedi, jellegzetesen képszerű és bonyolult rajzú „nikolsburgi” jelet (betűt) választottam „szondázó” útmutatónak, amelyek megadták a további kutatás helyét és irányát:

ew
(ü)

us
(üs->ős)

v
(u)

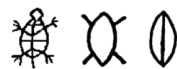

tprus
(tiprós?)

Az „ew” (ü) jelet, miként az „us”-t is azért, mert olyan sajátos képjelet (piktogramot) sejtettem forrásául mindkettőnek, amelynek négy lába van. Az „u”-t rovástechnikai ok miatt. Van egy hasonló formájú, de kevesebb vonallal róható jel: — mégis (többször) ragaszkodtak a bonyolultabbhoz. Úgy gondoltam: nem minden ok nélkül. Időrendi előzménye a mediterránumban és Európában nincs. A germán rúnákba a gótok írásán át vezetett az útja, ahol egyszerűsített változataival együtt „p” a hangértéke. (Kylver:) A germán rúna a VII. század végétől nem használatos Közép-Európában, csak északon, így joggal feltételeztem, hogy a székely rovásírás előzményéből került át a gót jelrendszerbe még a Kárpátokon kívül a hun-korban úgy, hogy a megismert piktogramból a gótok betűt alkottak.

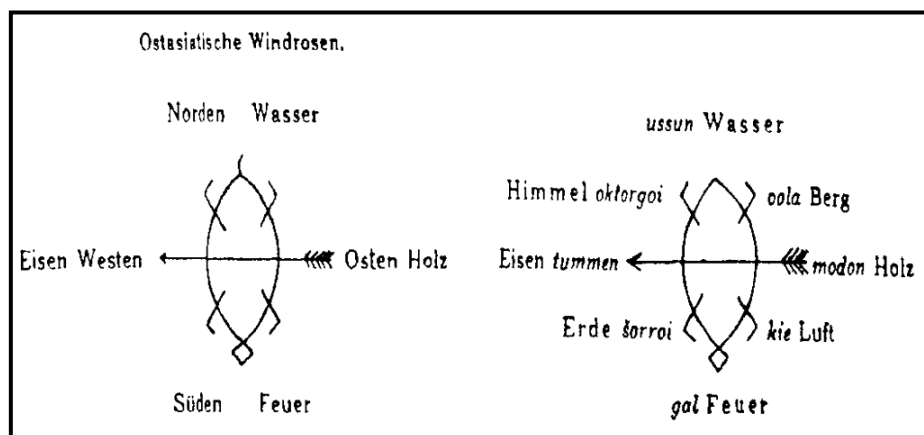
A „tprus” egyedien különleges képjelnek tűnik és (tⁱprus) „tiprós” -nak (is) olvasható. Tizenhárom! — igen nehezen róható vonalból áll!

A Nikolsburgi ábécé „szondázó” jeleinek piktogram előzményeit a kínai piktográfiában találtam meg Theodor Wilhelm Danzel: „Die Anfänge der Schrift” (1912) (Az írás kezdetei) c. könyvében, a XXXV. táblán, mert megpillantottam a kínai teknős ku-wen („ókínai képirás”) piktogramját a 6. sorszám felett. Amelyből az első két szondázó jel származott:

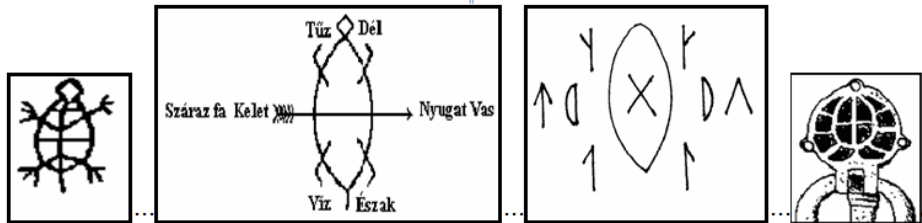

Voltak már kellő kínai írástörténeti ismereteim arról, hogy piktogramjaik kettéosztásával is alkottak új piktogramokat. Ezért az izgalmasnak ígérkező „teknős jelcsaláddal” kezdtem a székely és az ótörök ábécék betűtörténetének történeti összehasonlító kutatását. —

Kerestem, hogy milyen jelentésű ideogrammak származtak az ó-kínai (ku-wen) teknős piktogramma rajzából. Amit Karl Faulmann (1880) könyvében, az észak-dél tájolású „Kelet-ázsiai és a Mongol szélrózsák ábrázolásában találtam meg:

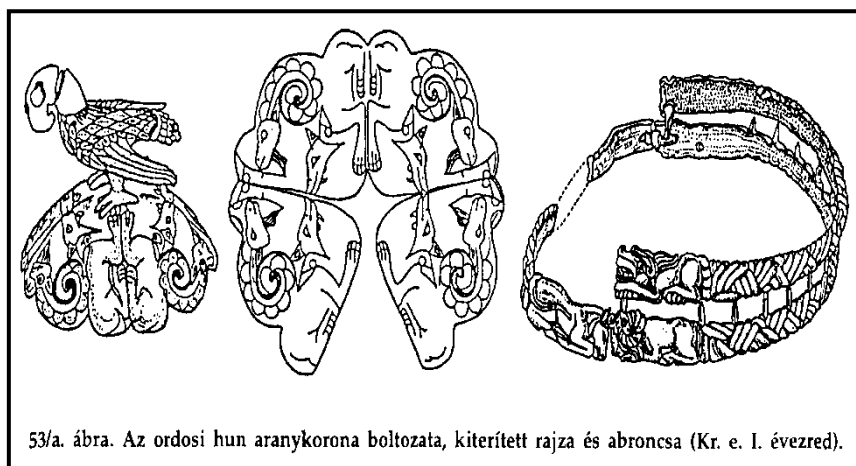

— A teknős jelcsaládot *kínai szisztémával a hunok alkották meg*, az észak-déli tájolású ku-wen („ókinai képírás”) ’teknős’ piktogram rajzából, *az égtájakkal párosított öt elem, a Hung fan* (Nagy Szabály) elméletének ideogrammaiban történő ábrázolásához, amely teknős piktogram rajzát Alcsüt-dobozon is megtalálták (L.: Bóna 1993, a XXVI. színes tábla) egy rekeszes hun csattesten:

A tájolt teknős piktogramjából az égtájakkal párosított öt elem tájolt rajzrészét emelték ki ideogrammák alkotására. A belőlük képzett székely betűk (lásd Szekeres 2008, No.1- től No. 9-ig) egy kivétellel akrofoniás (szókezdő) hangértékűek.

A ʘ tűz és ʘ dél, ʘ jó (folyóvíz) és ʘ ej-szak (ej-szak = észak) ideogramma párok tájoló szereppel a korai hun (i.e. az 5.–3. századba datált) ordoszi *aluchaidengi fejdísz*en is láthatók:

Annak, hogy a teknős piktogram ideogrammaikat és a kínai Hung-fan filozófiát alkotó elemek hun ideogrammaikat nem török nyelvű nép alkotta, az, — hogy az ideogrammaikból képzett ótörök betűk között nem különböztették meg a ʘ ’dél’ és a ʘ ’tűz’ ideogrammat, mert mindkettőből az ótörök ’dél, déli’ jelentésű ʘ *on* ’szó ʘ (*ng*) véghangzójával képeztek nazális ʘ (*ng*) hangértékű betűt. A székelyek pedig a ʘ > ʘ ’dél’ ideogrammaiból ’*d*’ hangértékű, a ʘ ’tűz’ ideogrammaiból pedig ’*t*’ hangértékű betűt képeztek, a forrásadatnak megfelelően. (A kínai írás történetében a ’föld’ és a ’nyílvessző’ (’száraz fa’ és ’vas’ nyíl-

hegy) jeleit kivéve, a többi rajza és jelentése ismeretlen. Piktogramként nem egyeztethető.)

A „Kelet-ázsiai szélrózsza ideogrammainak jeltörténeti feltárása után a kínai régiségben is keresni kezdtem valamilyen feljegyzett, lehetséges változatát. Hát-ha újabb összefüggések, vagy a történeti forrásaikra vonatkozó ismeretek tárulnak fel előttünk.

A szélrózsában égtájakkal párosított *elemek* leírását (és azonosságát a Kelet-ázsiai szélrózsákkal) „Hung fan” néven, Henri Maspero, „Az ókori Kína” c. könyvében találtam meg:

„Az elmélet alapja egyrészt a világmindenség és az ember szembeállítása, másrészt pedig egymásnak való pontos megfelelésük. A világmindenség, az érzékelhető világ az öt elemnek (wu hing), a víznek, tűznek, fának, fémnek, földnek köszönhető. Ezek nem metafizikai entitások, sem nem erők vagy potenciák, hanem egyszerűen az öt valóságos anyag, amelyek e neveket viselik, s amelyeknek fizikai tulajdonságaik vannak: „A víz folyik és lefelé halad, a tűz ég és felszáll, a fa görbe és egyenes, a fém nyújtható, a föld lehetővé teszi a vetést és aratást”, s e tulajdonságok hozzák létre az ízeket: „ami folyik és lefelé halad, hozza létre a sósat, ami ég és felszáll, hozza létre a keserűt” stb. Az öt elem működése nincs megmagyarázva; erre vonatkozóan e kortól kezdve többféle elmélet is létezhetett. Egy egykorú szöveg, úgy tűnik, arra utal, hogy működésükben egymásra következnek, miközben egyik legyőzi a másikat. A Hung fan más sorrendet ad, kettesével állítva szembe egymással a nekik megfelelő égtájakat: Észak (víz), Dél (tűz), Kelet (fa), Nyugat (fém), s a Középpel (föld) végzi. Működésüket tehát úgy képzelték, hogy végtelen mozgásban következtek váltakozva egymásra. Egyik elméletben sem hatolnak azonban egymásba, s nem is keverednek.”

Dr. Bartos Huba, sinológiai lektorom kifogásolta, hogy a „párosítással” összekapcsoltam a Keletázsiai szélrózsát a „Hung-fan” -nal. Ezért megkerestem a párosítás forrását:

„Maspero az elemek égtájaknak megfelelését M. Granet: *Religion des Chinois*. 118. l. alapján idézi, amit a *Ji Csou su* egy részletével (3. K., 10b, 28.) is bizonyítottnak lát, amelyben ugyanez a sorrend.”

A Hung fan megkülönböztető fontosságát jelzi, hogy a Nikolsburgi ábécében hét ideogramma (mind az öt elem!) betűvé képezve is jelen van, így az nem csak írástörténeti, hanem kultúrtörténeti hagyományokat is őrző „alkotás”. És valóban, közmondásaink is őrzik a kínai Hung fan (Nagy szabály) filozófia elemeit:

„Tűz és víz.” „Tűz, víz nem ellenkeznek úgy egymással, mint...” „Mintha vizet égetnének.” „Elöl tűz, hátul víz.” (!) „Fából vaskarika.” Nem hatolnak egymásba, és nem is keverednek.

Az sem véletlen, hogy *három Sajó* ('só-jó: sófolyó') nevű folyónk, illetve patakunk van. (!!!) Legnagyobb a Felvidékről folyik a Tiszába, szlovák átvételű neve: Slaná, 'sós folyó'.

Erdélyben az egyik Sajó az Iza, másik Sajó a Szamos baloldali mellékvize (kis patakja). Egyiknek sem sós a vize! És nem „sóvidékről” folynak! Így sót sem szállíthattak rajtuk, kiváltképp nem az erdélyi kis patakok vizén. (L. még: Kiss Lajos 1988, 436)

Csak a Masperotól idézett Hung-fan filozófiában sós: „ami folyik és lefelé halad, hozza létre a sósat”. Évezredek mélységéből egy európaizálódott kultúrában — ennél több nem is várható. (A teknős jelcsaládból származó székely és ótörök betűk levezetése könyvem (2008) VII. - VIII. és IX. fejezetében.) A sor-számokkal jelölt jelicikkekben a betűk történeti levezetései írástörténeti szakirodalmi adataikkal együtt olvashatók.

Betűk piktogram előzményű helyreállítása (rekonstrukciója) a betűalkotással ellentétes irányú írástörténeti művelet, amellyel nagyon fontos eredményekhez juthatunk:

a./ Ábécék származását, betűik hiteles történetét tudjuk piktogram előzményű írástörténeti adataik egybevetésével bizonyítani abban a piktográfiában, amelyből származtak.

b./ A betűképzők nyelvét tudjuk bizonyítani, mert piktogram jelentéseik szavaiból képzett szókezdő, vagy véghangzó hangok: **a betűk hangértékei őrzik nyelvüket!**

Nincs más feladatunk, mint a betűk hangértékével helyreállítani (rekonstruálni) piktogram előzményű jelentésük hangértékadó szavait, amely betűket így módon már rajzokkal és jelentésükkel, piktogramként tudunk rendre egybevetni forrásadatuk piktográfiájában azokkal a piktogramokkal, amelyekből betűként származtak. **A kínai piktogramok elsajátításához a kínai nyelvet nem kellett „elsajátítani”.**

— A székely és az ótörök írás betűinek képzése nem azonos írástörténeti kultúrkörök földrajzi helyszínén történt. A székely írásrendszerre az európai íráskultúrák is hatottak, és lehetséges, hogy a még hiteles olvasattal nem rendelkező későavar szarvas-nagyszentmiklósi feliratok népének írása is.

Az első fokon képzett székely és ótörök betűk származásának rekonstrukciós műveleteit elvégezve, történetüket az alábbi táblázatba foglaltam:

A székely és az ótörök jelrendszerek (ábécék) történeti összehasonlító jeltörténeti táblázata

Jelicikk sor-száma:	Kínai piktogram rajza:	Jelentése:	Székely jel rajza:	Piktogram jelentése:	Betűhangértéke:	Orhoni jel rajza:	Piktogram jelentése:	Betűhangértéke:	Jenyiszeji jel rajza:	Piktogram jelentése:	Betűhangértéke:
I.		teknős		tűz	eth (t)						

2.		teknős		dél	ed (d)		oη (dél)	η		oη (dél)	η η' η''
3.		teknős		jó (folyó)	eĵ (j)		sub, sup (?) (víz)	p		sub > sup (?) (víz)	p
4.		teknős					ir, yir (észak) ej(szak)	i, ĩ e		ir, yir (észak)	i, ĩ
5.	 	teknős és Hold		nyug- (at)	eny (ny)		ay (Hold)	y ^l			
6.		nyíl-hegy		vas nyílhegy	f (s)		tämür- gän (vas nyílhegy)	t ^l		tämür- gän (vas nyílhegy)	t ^l
7.		teknős		kel(et)			(?)			(?)	
8.		vessző, rovás- vessző		celőke, cselőte (bot, husáng)	ecz (c)		oq (nyíl) siruq (pózna, karó)	oq, uq qo, qu		oq (nyíl) siruq (pózna, karó)	oq, uq qo, qu
9.		teknős		föld (és középp)	f					yir (föld)	y ^l
10.		teknős		Ég	egh (g)		eg (?) (ég?) kök (ég)	g ² k ²		eg (?) (ég?) kök (ég)	g ² k ²
11.		teknős		egek	e		(rontott hang- érték)	b ²		egek	e
12.		teknős		üd- hely	ew (ü)					menny (üzüm?) (szőlő?)	m m
13.		teknős		nagy	en (n)		nagy	n ²		nagy	n ²
14.		teknős		széles	s (sz)		széles	š s ²		széles	š s ²
15.		teknős		šün-jü	(us) (?)						
16.		teknős		oldal	o						
17.		teknős		mely (mellső)	ely (ly)						
18.		teknős		kobak	ek (k)						
19.	 	anya, nő		anya	A		qīrqīn (haja- don, szűz)	qī, ĩq		qīrqīn (haja- don, szűz)	qī, ĩq
20.	 	atya	 	at aty (atya)	a athy (ty)		dādū (apa)	d ²		dādū (apa)	d ²
21.	 	kutya		eb	eb (b)						

22.		üres határvidék, mező		rét	r		rét tariɣ-lay (mező)	r ^l t ²		rét tariɣ-lay (mező)	r ^l t ²
23.		jég		gyeg (jég)	eg (gy)						
24.		ló		ló	l						
25.		barna ló fehér foltokkal		hóka	eh (h)						
26.		új		új	i						
27.		üst		üst	v (u)		üstün (felső fél) ötüg (kérés) küzäč, kazan (üst)	ü ö k ^l , q ^l		üstün (felső fél) ötüg (kérés) küzäč, kazan (üst)	ü ö k ^l , q ^l
28.		üst		vas	ew (v)		(l) temir (?) vas	ld lt			
29.		magas-ság		magas	m					bädük jök-säk, jük-säk (magas)	ük, kü ök, kö
30.		šeng fű, fiatal hajítás		šengül, zšeng-ül, zšeng-e	eʃch (s) ʃs (zs)		çiğ (éretlen, nyers) šeng (zsenge)	č, ğ (ič, iğ) š		çiğ (éretlen, nyers) šeng (zsenge)	č ² , ğ ² (ič, iğ) š
31.		repülni; hirtelen egy csapásra		csap	ech (č) ecz (č) (cs)						
32.		toll, szárny		pehely pihe	p						
33.		szárny; hirt. egy csapásra		zúg	ez (z)						
34.		vessző, rovás-vessző		fák	ac (ak)		añač, añač' (fa, rúd)	a, ü		añač, añač' (fa, rúd)	a, ü
35.		juh, antilop, kecske		antilop	ent (nt)		kočqar košqar (kos)	r		kočqar košqar (kos)	r
36.		ciklikus írásjegy		-unk	unc (unk, -ünk)						
37.		ciklikus írásjegy		(???)	eve (ö)						
38.		utódok, utána megy		típrós	tprus						
39.		szem		szem + p betű ligatúra	emp						

40.				rontott ligatúra	encz						
41.				két cselőte ligatúrája	ecs+ecs,e chech (ecsecs)						
42.				n és a cs betű ligatúrája	encz ench (encs)						
43.			 	z és t, és az s és t ligatúrája	ezt eft (est)						
44.				n és gy betű ligatúrája	eng (engy)						
45.				e, c, k betűk ligatúrája	eczk (eck)						
46.				ny és e betűk ligatúrája	nye						
47.		kicsi					kičig (kicsi)	ɣ ¹ (g)		kičig (kicsi)	ɣ ¹ (g)
48.		Nap, és kicsi					kündü	nt nd		kündü	nt nd
49.		kis patak					oluk, ulak, yulak (kis patak)	o, u		oluk, ulak, yulak (kis patak)	o, u
50.		selyemhernyó					bögčäk (selyemhernyó)	b ¹		bögčäk (selyemhernyó)	b ¹
51.		selyemhernyó					yumurtqa (tojás, pete)	y ² (j)		yumurtqa (tojás, pete)	y ² (j)
52.		hal					baliq (hal)	b ²		büi, bitig (írás, írásjegyek, levél, könyv)	b ²
53.		vonalak, rajzok, írásjegyek					bitigim (betúm)	m		bitigim (betúm)	m
54.		ék, nyíl-hegy (behatol, áthatol)					čog- (?) (öl, megöl, lemészárol)	č, ģ		čog- (?) (öl, megöl, lemészárol)	č, ģ
55.		villa, karó, pózna, a sértés, puszítási sémája					tal (ág, galy) čal- (út, lever)	l ²		tal (ág, galy) čal- (út, lever)	l ²
56.		erős íj (izom-erő sé-					??? (erős, erő-	d ¹		??? (erős, erő-	d ¹

		mája)					teljes)			teljes)	
57.		bárd, ala-bárd					küzät (ör, örség)	kü kő, ük, ök			
58.		kés, szablya penge sémája					bicil- (szét- /össze- vágva lesz)	l'		bicil- (szét- /össze- vágva lesz)	l'
59.		íjjal lő					jän, jan (ij)	n ²		jän, jan (ij)	n ²
60.		újra, ismét, még					???	ny (nj)			
61.		ij					janči (íjkészí- tő)	nč		janči (íjkészí- tő)	nč
62.		šeng (fű, fiatal hajítás,					saryan (száraz, hervadt, aszott)	s ² (sz)		saryan (száraz, hervadt, aszott)	s ² (sz)
63.		íjjal lő					buz (megsem -misít, el- pusztít)	z		buz (megsem -misít, el- pusztít)	z

Kínai piktogramok a hunok, a koraavarok és Árpád népe régészeti leletein, valamint Árpád-kori templomainkban

Amennyiben nem közvetlenül a kínai szomszédságában történt a betűképzés, mint a keleti ótörök ábécék esetében, akkor bizonyítani szükséges a betűk piktogram előzményeinek eljutását a Kárpát-medencébe, ahol a székelyek belőlük betűket képeztek.

A kérdést Dr. Ecsedy Ildikó sinológus vetette fel egyik konzultációm alkalomával 1992-ben, és javasolta is rögtön a probléma lehetséges megoldását:

Keressém a hunok régészeti leletein azokat a piktogramokat, amelyekből a székelyek betűket képeztek. Valamilyen ismeretei már lehettek erről Ecsedy Ildikónak.

A kereső vizsgálatot elvégeztem *a hunok, a korai avarok és Árpád népe régészeti leletein*, amelyek publikációihoz sikerült hozzájutnom. De jóval több lehet még azokon a régészeti tárgyakon, amelyekkel ily módon nem volt találkozásom, vagy nincsenek még publikálva. Ezek keresését folytatni kellene.

Különösen fontosnak tartom azoknak a piktogramoknak az észrevételét, megtalálását Árpád-kori templomainkban, amelyek időrendben is folyamatosságot igazolnak a Kárpát-medencében a régészeti leleteken megismertektől az udvarhely-széki templomokban megtalált első székelybetűs feliratokig.

Mivel a Vizsolyi Református Templomban és a Somogyvári Bencés Apátság mosdótöredékén is találtam kínai piktogramokat, — bizonyítják, hogy nem csak a székelyeknél voltak ismertek még az Árpád-korban is a kínai piktogramok. De saját írásukhoz ábécét csak a székelyek alkottak!

Ennek oka lehetett, hogy politikai-hatalmi szempontból perifériális helyzetbe kerülten érezhették magukat, nem csak földrajzi szempontból távol (eltávolítva...?) a hatalmi központtól. Ezért, talán ily módon is próbálták egykori „képviselőik” fel és megmutatni csöppet sem perifériális múltjukat és kultúrájukat népünk történetében. Mert nem lehet véletlen, hogy a legrégebbi székelybetűs templomi feliratok épp Udvarhely Anyaszék területéről, a székelyek egykori hatalmi központjából ismertek.

A régészeti leleteken előkerült piktográfiai emlékeket két csoportra osztom:

a./ ***Piktogram feliratos rajzok***, ahol a képi ábrázolást piktogram(ok) egészíti ki, bővítve és pontosítva a rajzok tartalmát.

b./ ***Magányos piktogramok régészeti leleteken***, amelyek többnyire díszítésként fordulnak elő különböző használati tárgyakon. Jelentőségük abban nyilvánul meg, hogy gazdáik és viselőik ismerték rajzok jelentését. Ami feltételezi, hogy más piktogramokat is ismertek még.

Külön kategóriát alkotnak *Árpád-kori templomaink piktogram feliratai*, amelyek a papok és mesteremberek korabeli piktográfiai ismereteit — in situ — igazolják.

Piktogram feliratos rajzok különleges írástörténeti jelentősége abban van, hogy jellegzetes sajátosságuk története a mai Mongólia területéről a Vízolyi Református templom freskóin látható piktogramokig követhető. S ez páratlan az írás történetében.

Hun-kori nomád szállásnak a kőrajza, amelynek részletén a N 'rét' (No. 22) piktogramot látjuk:

(Dorzs - Novgorodova: Petroglifü Mongolii 1975, 224-227) Körötte (a réten) legelésző állatok. A piktogram a legelésző állatok (szarvasok? antilopok?) környezetét jelöli.

A hun feliratos rajz(ok) olyan rajz(ok)ból, piktogram(ok)ból, ideogrammá(k)ból álló alkotás(ok), ahol a rajzos jelenetben egymást kiegészítő egységet alkot(nak). Sajátos színfoltja(i) az egyetemes írástörténetnek. (Szekeres 2008, 107)

Egy hun „feliratos csontrajzon” (Bóna 1993, 100) a 'jó' (folyó) (L.: No. 3.) ideogrammát, a szarvas nyakán és a feje felett egy-egy 'Ég' ideogrammát látnak: (Szekeres 2008, 185):

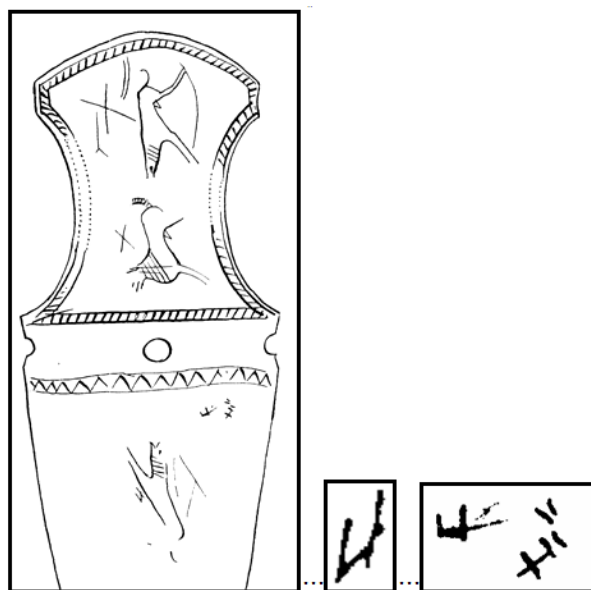

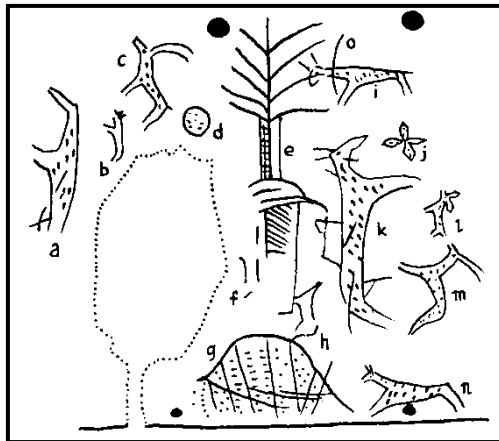
„Érdekessége még a temetkezésnek a halott bal karjánál talált, bekarcolt szarvasfigurával díszített csontlemezt.” (Bóna 1993, 231.) A csontra karcolt jelenetben egy kis folyón (patakon) megy át a szarvas. A folyó szélessége — a szarvas háta felett a „háttérben” — szügyétől a faráig terjed. Közepén (a szarvas hátaival párhuzamosan) a 1 'jó' (folyó) ideogrammát (No. 3) látjuk bekarcolva. A szarvas nyakán és a háta felett az 'Ég' ideogrammát (No. 10), de még nem „szögletesítve”, ahogy a székely $\wedge$ 'g' hangértékű betűként ismerjük, hanem származtatásában szemléletes (L.: No. 10.) eredeti, $\frown$ „boltozatos” formában. A szarvas a rajz szerint az Ég állata.

A *csontlemezen* olyan (szakrális?) jelenet rajzát látjuk, amely szemléletesen, in situ bizonyítja, hogy a hunoknak ebben az időszakban (is) piktográfiájuk volt. (A temetkezést a Bóna által ismertetett publikáció a III.—V. századba keltezi.)

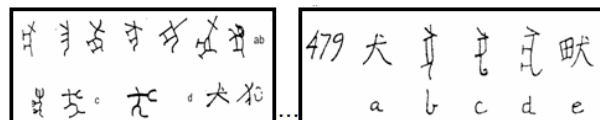
Betűk piktogram előzményű rekonstrukciós műveletének rövid bemutatására a jutasi koraavar vadászsíp rajzát választom. Valamint a homokrév/mokrini rajzot.

Az egyik legfontosabb koraavar írástörténeti emlék a jutasi 125. koraavar sírból előkerült vadászsíp „piktogram feliratos” rajza. Az alsó, ugatva futó 'eb' hasa alatt a 'rét' (l.: Szekeres No. 22.), a feje fölött jobbra a 'rét' és a 'jég' (l.: No. 23.) piktogramját látjuk — ligatúrásan is! A vadászsíp rajza vadászatot ábrázol egy jeges (havas) réten, ahol a fej nélküli ebek rajzát, piktogramként leválasztott fejük rajza jelöli:

A felső kettőnek nincsen feje. A kínai írástörténetben két vonal metszetével ábrázolt fejüket látjuk piktogramként a hátuk mellé rajzolva. Kyril Ryjik 316. — Bernhard Karlgren „479 a—d. * k'iwən / k'iwən:/ k ü a n, *kutya*” piktogram ábrázolásaként foglalja össze a piktogram rajzainak fejlődésével, — amelynek betűként 'b' a hangértéke a nikolsburgi ábécében:

Kyril Ryjik: „*Ugató kutya ábrázolása (amely Kongzi szerint különösen helytálló...)*”

Az alsó, hosszan elnyúlva, ugatva futó ebnek van feje, csak kopott, és nem volt eléggé mély a háta felett látható X piktogramjának vésete.

A másik, homokrév/mokrini csontraiz is érdekes. Az a –val jelzett állatnak szintén X 'eb' piktogram van a hasa alatt. Ez különbözteti meg a többi állattól.

A rekonstrukciós művelet első lépése mindig az, hogy a betűk rajza alapján megkeressük a már azonosított piktográfiában a betűvel egyező rajzú piktogramot. Majd **a betű hangértékével, a jelentés szavának (többnyire) szókezdő hangjával helyreállítjuk a betű hangértékképző szavát,** amely szó jelentésének egyeznie kell annak a piktogramnak a jelentésével, amelyből a betű származott.

Az egyezést — az azonosítást — a betű rajza és hangértéke igazolja.

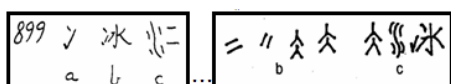
Amennyiben a rajz ugyan egyezik, de **a betű hangértéke nem igazolja a piktogram jelentését,** — akkor az egyeztetés sikertelen! Ez a helyzet, ha nem abban a piktográfiában próbáljuk egyeztetni a betűt, amelyből származott.

A székely X 'b' betű rajza egyezik a 'kutya' (ku-wen) piktogram fejének rajzával. A 'b' hangérték pedig 'eb' szavunk véghangzó mássalhangzója. Hangérték jelölése a Nikolsburgi ábécében: *eb*. Az egyeztetés akkor is eredményes volna, ha nem látnánk a vadászsípon az ebek rajzát.

Ezzel, és a következő példázattal azt is láthatjuk, hogy a *Nikolsburgi ábécében még miért a mássalhangzók elé kerültek a kiejtést segítő 'e' magánhangzók, és nem utánuk úgy, ahogy ma ejtjük: a 'b' betűt 'bé'-nek, a 'gy' betűt 'gyé'-nek.*

A **nikolsburgi ábécében a 𐌵 (gy) betű** hangérték latin betűs jelölése a kiejtést segítő 'e' magánhangzóval: 'eg'. Kiejtése az ábécében: 'egy'. Az 'n' betűvel alkotott ligatúrák változatának pedig: 'eng'. Kiejtése: 'engy'. Később már csak az összevont rajzú: 𐌵 „ferde kettős kereszt” változatát használták a betűnek. (A székely és ótörök betűtörténetben közös jelenség, hogy a több részből álló piktogramok részeit betűként egybevonták.)

B. Karlgren (1957, 899), és Kyril Ryjknél a rajzaik:

B. Karlgren „Grammata Serica Recensa” c. művében: „**899 a.** *piōng / piōng / ping A Shuowen [szótár] szerint: jég”. Kyril Ryjik No. 520. sorszámú alatt: „Két kristálya a jégnek”.

Nyelvünkben a 'jég' szavunk szókezdő hangja egyes nyelvjárásokban „gyésült”. Régi előfordulása Heltai Gáspárnál 1566-ban: „gyegre”; „gyég”, Erdélyben! A másik „gyeg” az Őrségben fordul elő még ma is, ahová határőrnek székelyeket telepítettek. (Alsóőrön ellenőriztem.) A piktogram jelentés szókezdő 'gy' hangjának nyelvföldrajzi adatai nem a „székely-magyar”, hanem a „székely írás” nevet igazolják!

A **székely 'r' N betű piktogram előzményével** Kyril Ryjik No. 531-532. lajstromszám alatt foglalkozik. Jelentése:

„Lezáratlan határvonalak, üres tér a horizontig”. Részletesen Ecsedy Ildikó 1987, 363:

„A kérdéses 𐌵~ 𐌶 kiung elemet pedig „távoli határ(vidék)” gyanánt írja le a Suo-wen , v. B, 110: „(ami) az erődön (ji) kívül (túl) van, azt külvárosnak hívják, (ami) a külvároson kívül (túl) van, azt mezőnek hívják (je), (ami) a mezőn kívül (túl), azt erődnek hívják (lin), (ami pedig) az erődön kívül (túl), azt 𐌶 kiung -nak hívják, s az annyi, mint „távoli határ(vidék)” (jüan kie).”

A „távoli határ(vidék)” -ről, a „mező” -ről a gyep > gyepü szavunk jut eszünkbe, amely a steppén: — lakatlan, több járőföldnyi „üres határtér-ség”. 'Mező' szavunknak 'rét' szavunk a szinonimája, amely: „Ismeretlen eredetű. Szókincsünknek igen régi eleme lehet.” (TESz) A kínai N piktogram nyelvünkön történt megnevezését rajza, jelentése és szókezdő 'r' hangja alapján 'rét' szavunkra lehet kiegészíteni, amely szókezdő r hang adta a betű hangértékét. 'Rét' szavunk jelentése: 'kaszáló, mező, síkság'. (TESz.)

Az ótörök ábécékben a N 'rét' piktogram ketté van osztva egy felső részre: **Чr¹** hangértékkel, az alsó részre: **ht²** hangértékkel. (L.: Szekeres No. 22.) Szókezdő **r** hang az ótörök nyelvben csak jövevényszavakban fordult elő. Így a piktogram jelentéséből képzett betű 'r' hangérték adójának, csak nyelvünk korabeli 'rét' szava felelt meg. A piktogram alsó fele rajzának szókezdő (akrofonias) 't' hangértékét a: „*tariɣlay* Feld||tarla” (szabad) terület, terep, tér, mező) szó adta. (AlttGramm.) Jelentése egyezik 'rét' szavunk *mező* jelentésével. 'Rét' szavunk ismeretlen eredetű. (TESz)

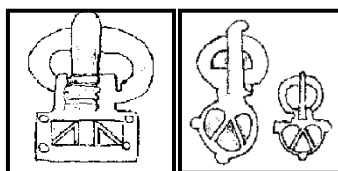
Magányos, díszítő piktogramok régészeti leleteken:

Az aranycsatok a hun katonai vezetők, a hun uralkodóréteg viseletére volt jellemző. Miként az is, hogy a hunok piktogramokat használtak a „felövezett” övének díszítésére (Szekeres 2008, 185):

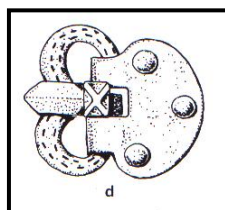
A két baloldali: nyílhegy (No. 6); a középső a vessző piktogram felső része (No. 8); a két jobbszélső 'föld' piktogram (No. 9), amelyből a négyszögletes a kínai 'művelt föld' piktogramja.

A mezőberényi arany csattesten (Bóna 150) kettéosztott (felezett) nyílhegy rajza van. A bal oldali a nikolsburgi véghangzó 's' hangértékű rajzával azonos. (No. 6.). A másik kettő nincsen kettéosztva:

A piktogram „felezés”, még a kínai piktogram-felezésre visszamenő történeti folyomány volt. (L. a kínai 'eső' (Kalgren No. 100) és a 'tűz' (Kalgren No. 353) piktogram alkotását. (Szekeres 2008, 53)

A hun csattest és csattüske szimbólikus helyet biztosított a „felövezett” férfi „atya” jelképe számára. (L. No 20) Ilyen „atyakeresztes csat” került elő az Abrau-Dürso 479. sírból ⁽³⁰²⁾ (Bóna 1993, 67.):

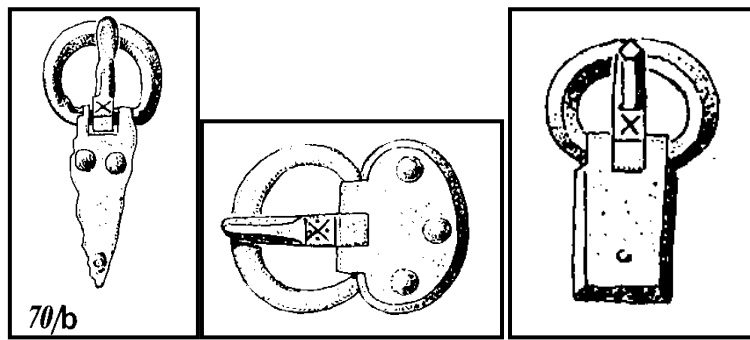

A jel rajza nem azonos az 'eb' piktogrammal (és a székely rovásírás 'b' hangértékű betűjével, amely (az eddig rendelkezésünkre álló bizonyíték szerint) a korai avarok révén került a Nikolsburgi ábécébe.

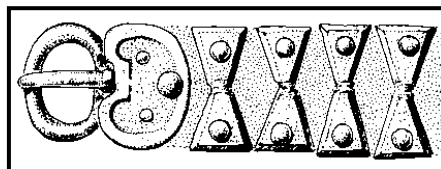
A Nikolsburgi ábécé (jelcsalád) X 'and' ligatúrájában (No. 20) a X betű hangértéke: akrofoniás a. Az ótörök jelrendszerekbe is a X hun atyakereszt került 'dādā' (apa) jelentést igazoló akrofoniás d² hangértékkel, amely betű magas hangrendű magánhangzókkal harmonizál.

Történeti előzménye a mongóliai sziklarajzokig vezethető vissza, ahol a széken ülő „atyák” egy részének feje (a nyílhegy és gomba-fej mellett) atyakereszt-tel jelölt. De nem csak a mongóliai sziklarajzokon és a hun övcsattokon, hanem a székely kopjafákon is ugyanezt az ősi jelölést látjuk.

Az alábbi három „atyakereszt” csat hunkori méltóságviselő kišpeki kamrasírijából került elő:

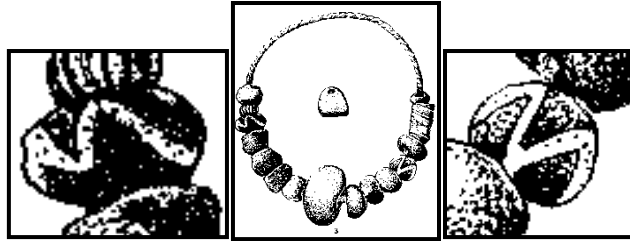

A kyzylkajnantöbei fegyveresnek 'üst' piktogram (No. 27.) formájú fémlemezekkel kivert öve volt:

Az 'üst' piktogram alakú merevítő fémlemezok jelentősége abban van, hogy csak hun régészeti anyagon, teljes piktogram rajzával csak a székely 'u' betűként használva fordul elő.

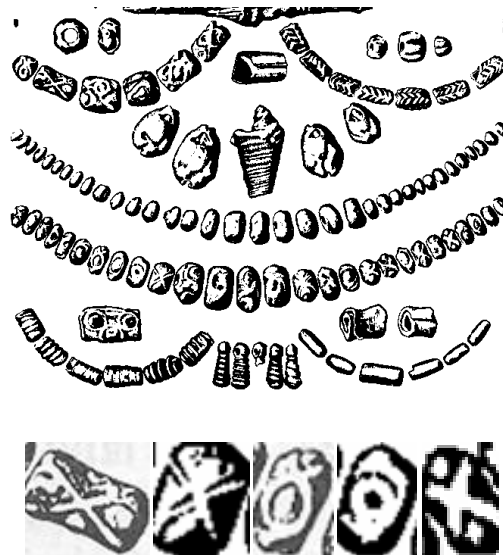
Hun-kori köznapi ékszerkészlet részeként került elő Léva - Kálváriahegyen az a bronzhuzalokból csavart, gyöngyökkel díszített nyakperec, amelynek egy jobb és egy bal oldali gyöngyén az 'üst' piktogram felső fele részeként, a székely 'v' hangértékű betű piktogram előzményét látjuk:

(Szekeres 2008. 131-132, No. 28.)

S végül Marosgombás: Honfoglaláskori magyar asszony sírmelléklete. (Erdély története I. 206 (12. ábra)

Régen észrevettem, aztán meg is feledkeztem róla, hogy egy erdélyi, honfoglalás-kori sírból gyöngysor került elő, amelynek gyöngyein olyan piktogramma díszek vannak, hogy még a fekete-fehér képen is egy részük azonosítható:

Balról jobbra haladva vegyük sorra a kimásolt, felnagyított gyöngyszemeken a piktogramokat, mert magányos írásjelekről mást nem gondolhatunk. Díszítésként piktogramokat eddig csak a hunok *régészeti leletein* láthattunk. S ez úgy tűnik, hogy a hun hagyomány folytatása.

A balszélső jel talán az 'eb' piktogramja, mert a két vonal által zárt felső és alsó hegyes szögük erre utal. (L. No. 20.: ✕)

A második jel az a típusú *atyakereszt* lehet, amit a nikolsburgi ✕ 'and' ligatúra „alapjeleként” 'a' hangértékkel és a székely kopjafákon is látunk. (L. No. 20)

A harmadik jel az 'egek' ideogramma, amelynek egyszerűsített változatából később a székely 'e' betű lett képezve: ǻ > ǿ (L. No. 11)

Negyedik jel a kínai 'Nap' jelentésű „napkarika”. Ez nem része a korai székely írásnak, csak később, Telegdi által került be jelcserével a tovább rontott

székely írásba 'ly' betűként, megduplázva pedig a 'ty' betű helyett. Telegdinek igencsak „hézagosak” lehettek már az ismeretei.

Ötödik jel a kínai 𠂇 'fu' (atya) piktogram székely 𠂇 'athy' (aty) változata, ahol a két vesszőt az atyakereszt felső és alsó szárai közé már áthelyezték. (L. No. 20)

A gyöngysoron lévő piktogramok jelentősége abban van, hogy a székelyek (a „napkarikát” kivéve) mindegyikből első fokon betűt képeztek.

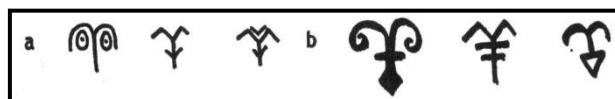
— Bizonyára még sok piktogramot lehetne találni a múzeumok raktáraiban elfekvő régészeti leleteken és publikációikban is, de rajtam kívül kutatásukkal még senki nem foglalkozott.

Árpád-kori templomok piktogram feliratai

Rendkívül nagy a jelentősége, hogy még az Árpád-korban is használatosak voltak kínai piktogramok. 1996-ban a Miskolci Bölcsész Egyesület Őstörténeti Konferenciáján meglátogattuk az Árpád-kori Vizsolyi Református Templomot is, amely 13. században épült szentélyének jobb oldali freskómaradványa alsó szélén rögtön megláttam a jobbra eldőltött 𠂇 'juh' kínai piktogramját:

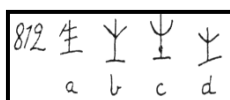

2014. július 17.-én célzatosan látogattuk meg ismét a Vizsolyi templomot. Sikerült nyugodt körülmények között Molnár Imréné segítségével alaposan megvizsgálni a templom freskóit, és képeket készíteni a templom kínai piktogrammáiról. Megállapítottam, hogy több olyan haloványan látszó 'juh' piktogram is van a freskón, amelyeknek (mint a már betűként egyszerűsített betűváltozataiknak), hiányzik a „keresztvonaluk”. (Jobboldali képen.). Kyril Ryjik 1980. No. 25.⁽²⁴⁰⁾ jelcsoportjában a piktogram különböző rajzait látjuk:

A 'b' -vel jelölt rajzok közül a baloldali rajz fővonalának alján rombuszt, a jobbszélső vonalának alján ágyékháromszöget; a nőnem jelöléseit látjuk. „Jang juh, vagy kecske ábrázolása.” „Juhfélék, kecskefélék: dáváad, antilop, stb.” Nemeiket jelző mellékjelentésektől egyszerűsített rajzaikat látjuk a székely és ótörök jelrendszerekben. (L. Szekeres 2008. No. 35.)

A palota jelképei fölött lévő diadalíven, az újjászületés jelképe négy oldalán kínai sěng piktogrammák vannak 'születés' jelentéssel:

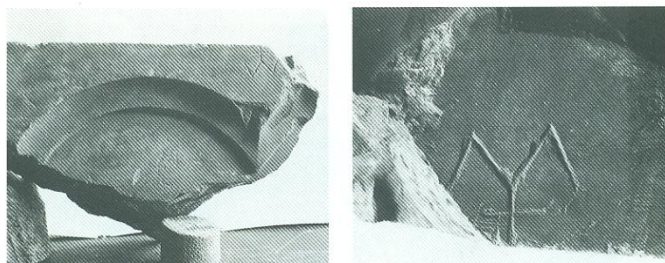

B. Karlgren 1957, **812 a—d.** *sěng /sang / s e n g élő (élni) (Sì); terem [gyümölcsöt], *születni* (Sì); termény (Lunyü); friss, üde Továbbá: „**b.** Jin csont, **c.** Csou I, **d.** Csou I” (L. Szekeres No. 30. 134-138)

A Somogyvári Bencés Apátság kínai 'juh' piktogram felirata

Könyvtáram rendezése közben akadt a kezembe a Dr. Magyar Kálmán szerkesztette: „SZENT LÁSZLÓ ÉS SOMOGYVÁR TANULMÁNYOK A 900 ÉVES SOMOGYVÁRI BENCÉS APÁTSÁG EMLÉKEZETÉRE” című könyv, amely a Somogy Megyei Önkormányzat anyagi támogatásával, a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága kiadásában, 1992-ben jelent meg Kaposváron. S amely könyvet a ZMTE 1993. évi Kaposvári Őstörténeti Találkozó nyári nagyrendezvényén kapták ajándékkul a résztvevők. —

Felötlött bennem, hogy érdemes volna a képeket átlapozni, ami sikerrel is járt, mert Lantos Miklós fotóművész felvételei között, a 315. oldalon, a Vizsolyi Református Templom után, egy újabb keresztény valláshoz kötődő feliratát láttam meg a kínai 'juh' piktogramnak:

A kép aláírása: „Mosdó márványtöredéke mesterjeggyl.”

— A mosdónál lévő 'juh piktogram' nem (lehet) mesterjegy. (Az apátságot 1091-ben alapították, s akkor már állt a 60 méter hosszú templom.)

A szerzetesek Krisztus juhainak tekintették magukat, akik (piktogrammal jelölten) a mosdónál gyakorolták megtisztulásuk erényét. Mert a „*mosakodás: általában a test, vagy egy testrész vízzel történő megtisztítása; sajátos értelemben a vallásosság erényének cselekedete*”. (Magyar Katolikus Lexikon)

A romokat feltárók és a kép aláírója sem ismerte a kínai írás átfogó történetét, így a 'juh' piktogram rajzát (rajzait) sem abból a korból, amikor a hunok átvették. A mosakodás rítusa, „*a vallásosság erényének cselekedete*” különösen fontos (releváns) lehetett „Krisztus juhai”, a szerzetesek számára. Ezért van a mosdó márvány kövébe vésve a 'juh' piktogram.

Az Aranyosgerendi Református Templom kínai piktogram feliratai

Aranyosgerend (Luncani) Árpád-kori templomának fényképét látjuk. Mindkét oldalán és tornyán a falak külső felületére rögzített, a kínai ✠ 'mu' (élő fa) piktogramból egyszerűsített formájú, vékony vasból készített, nagy méretű piktogram szimbólum díszítés van:

Erre lettem figyelmes, mert rajza egyes jenyiszeji ótörök feliratok $\lambda a, \ddot{a}$ hangértékű betűváltozatként ismeretes. (L. Szekeres 2008. No. 34.) Ez köztudott vitát váltott ki, mivel 1860 előtti fényképen még ezek a díszítő szimbólumok állítólag nem voltak láthatók.

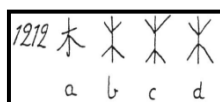
Falakon átmenő csavarral rögzítve valóban használatosak hasonló formájú, de kisebb és erősebb vasak. Árpád-kori templomaink vastag, többnyire kő falainak statikai problémáit már építésük, vagy szükség esetén később is, *nagy tömegű támpillérekkel, támfalakkal* oldották meg, nem ilyen vékony vasakkal. Amint látjuk a jobb oldali főfal sarkán az aranyosgerendi templomnál is. Nincsenek a vastag kőfalakon átmenő csavarok. De ez a kínai 'élő fa' piktogramból származó szimbólumok „létét” csöppet sem zavarja, mert a szentély ablakbelsőjének épen maradt festésének felső maradékán a körökben a kínai ✠ 'mu' (élő fa) piktogramok szimmetrikus, szalagfonatokkal összefogott stilizált rajzait látjuk, ahol eredeti szépségükben megmaradtak:

„Indás-tulipános” díszítésnek semmiképp sem tarthatjuk (ahogy a leírásokban szerepel), mert félremagyarázhatatlan egyértelműséggel, a körökben a kínai 木 ’mu’ (élő fa) piktoqram stilizált rajzait látjuk. (L.: Bernhard Karlgren 1957, No. 1212):

— De miért is kerültek (kerülhettek) díszítő szimbólumként a gerendi templomba és a templom falaira?

A kínai 木 ’mu’ (élő fa) piktoqramma (L.: B. Karlgren 1957, No. 1212):

rajzából a függőleges „fővonal”, a „fa törzse” eltávolításával képzett 𠄎 *a* és 𠄎 *ä* hangértékű ótörök betű (L.: Szekeres 2008, No. 34.) piktoqram előzményű jelentése: „*iyac* Baum, Holz || ağaç”, ’fa, faanyag’ (Alttgramm); a hangértékadó keleti török *jüyač* szó jelentése is: ’fa’. (M. Räsänen 1969. 7) (L. még: Szekeres 2008, No. 34. jeliciket, valamint e piktoqram rajz felső részéből képzett ótörök betűt: Szekeres 2008, No. 55.: 𠄎 ’tal’ (ág). Hangértéke véghangzó *t* az ótörök feliratokban. A piktoqram függőleges fővonala alsó végén lévő elágazások a gyökereket, a felsők az ágakat jelképezik.

Ezért arra gondoltam, hogy a ’Gerend’ nevű helység neve is a ’fa, faanyag’ jelentéssel rokon értelmű ’gerenda’ szavunkkal áll (állhat) kapcsolatban. De Kiss Lajos Földrajzi Nevek Etimológiai Szótárában a helység nevének egészen más levezetését találtam:

„**Gerend** ’romániai helység Erdélyben Marosillyétől nyugat-délnyugatra; Grind’ [1491: *Gerend*: Csánki 5: 92]. Előzményéhez l. m. N. *gorond* ~ *gerind* ~ *girind* ~ *görend* ’földhát, dombhát; sziget, félsziget a mocsárban’. Ez szláv eredetű L. még blg. N. *zpeč* [< R. *gredь ’mesgye’ (BEReč. 1: 277)]. A rom. *Grind* ’Gerend’ hangalakját a rom. *Grind* ’homokvonulat, bucka’ befolyásolta. (Csánki 5: 92; Kniezsa: *MagyRom*. 1: 215; *Iordan TopRom*. 28; *Suciu* 1: 271; *TESz*. 1: 1079 *gorond* a.). — Vö. **Aranyosgerend, Grid.**”

— Nos, — ezekkel a Kiss Lajos által meghatározott szláv ’földhát, dombhát, sziget, félsziget a mocsárban’ jelentésekkel nem tudtam azonosítani a település fekvését, mert — bár Gerend az Aranyos folyó partján van, — de igen csak sokszor átutazván rajta: sosem volt szigeten, dombháton, vagy félszigeten a mocsárban. Mert viszonylag sík területen, az Aranyos második teraszán fekszik, a

folyó felett 4-5 méter magasságban. (L. Gudor Lajos – Gudor Péter 2007, 4) Ezért elővettem a TESz. **Gerenda** szócikkét [L.: I. 1050], ahol a szó jelentéseként a következőket olvashatjuk:

„**J**: 1. 1395 k. : ’megmunkált vastag szálfa; Balken’ # (l. fent);” Továbbá:

„A R. *gerend* ’erős gerenda’ (l. 1611: „*Gerend*: Balis, Tignum, Fundamentum contignationis” : MA.) esetleg nem magyar fejlemény a *gerendá*-ból, hanem külön átvétel valamelyik szláv nyelvből; vö. szl. *gred* ’tyúkülő; lebegőfa mint tornaszer’; cseh *hřad* ’tyúkülő’; or. R. *грябъ* ’gerenda’.”

Így a régi: „*Gerend* szó: Balis (teherhordó?), Tignum (*gerenda*), Fundamentum contignationis (*szarufák, faalkotmány alapja*)” jelentésekkel már „helyben is vagyunk”, — mert azt mégsem gondolhatjuk komolyan, hogy a település *Gerend* nevét egykor „*tyúkülő, lebegőfa*” jelentéssel nevezték volna meg. A régi ’erős gerenda’ jelentésű *Gerend* változatával annál inkább.

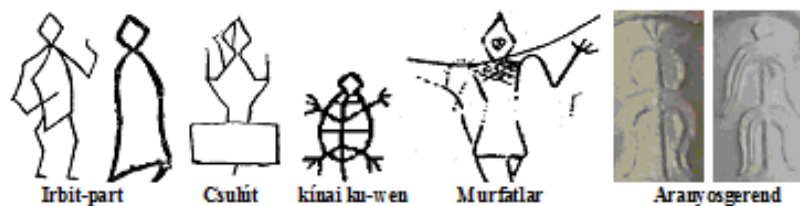
A *Gerend* „*fa, faanyag; gerendák, szarufák, faalkotmány alapja*” jelentését a λ piktogramok oly módon is látványosan mutatják, hogy a templom külső falain szimmetrikus párokban (!) elhelyezett *vízszintes födém gerendák*: $\bowtie$ piktogram jelképeire merőlegesen állnak a *szarufa gerendák*: λ piktogram jelképei. Úgy, ahogy a födém gerendákhoz csatlakoznak kétoldali párban a szarufa gerendák.

— Helyszíni szemrevételezésünk „felfedezése” volt még, hogy a főbejárat mindkét oldali tagolt oszlopainak felső sorában, a szélektől a második oszlopon, a levéldíszek között: — *rombusz fejű nőalakok* vázlatosan egyszerű véseteit látjuk:

A Kárpát-medencében ez az első „teljes-alakos”, megtalált ábrázolása *a női nem rombusz fejjel történt ősi jelölésünknek!*

— Rombuszfejű nőnem-ábrázolásainkat az *uráli irbit-parti és a mongóliai csulúti sziklarajzok* ábrázolásain át, a *kínai ku-wen* („ó-képirás”) *teknős* piktogram nőnemének ábrázolásaként ismertük meg! (L. Szekeres 2008: XI. fejezet: „Termékenységi szimbólumaink az Urál-hegység és a Sárga-folyó (Huang-ho) között”)

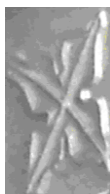

Amely tájolt (ku-wen) teknős piktogramból *a hunok a teknős jelcsalád* (Hung fan) *jeleit is* származtatták! (L. még: Szekeres 2008. VI. fejezetben: „Az ordoszi hun koronadisz és tájoló ideogrammai”; valamint a VII. fejezetben: „A „Kelet-Ázsiai szélrózsák” (Hung fan) ideogrammai”)

S itt meg kell jegyezni, hogy eddig egyetlen türk (régii török) nőnemű „kőbabán” nem láttam még nemének *rombusz*, vagy *ágyékháromszög fejjel* történő ábrázolását!

Miként férfi kőszobrot **X** 'atyakereszt' jelöléssel: igen. (L.: Mandics György: Róvott múltunk II. 386)

A főbejárat mindkét oldali oszlopainak alsó sorában legfelül, egy-egy kínai 'X' > X *fu* (atya, férfi) stilizált piktogram-változatot látunk (l.: Szekeres 2008, No. 20.), amely a *nikolsburgi ábécében* 'ty' betűként, de még *athy* (aty) szóval van megnevezve:

Példájaként annak, hogy a székely betűk piktogram előzményei nyelvünkön szavakat jelöltek.

A bejárat mindkét oldalának tagolt oszlopain a levéldíszek között, a templomba érkező *nők és férfiak* szimbólikus jelöléseit látjuk! —

— **Három, egymástól távol eső Árpád-kori templomunkban** a „piktogramfeliratok” bizonyítják, hogy nem csak Erdélyben a székelyeknél, hanem egész nyelvterületünkön ismertek voltak a székely ábécét alkotó kínai piktogramok és hun alkotású ideogramok, de csak a székelyek képezték belőlük az Árpád-korban írásukhoz ábécét.

A hunok, a koraavarok és Árpád népe régészeti leletein is megtalált, s még az Árpád-korban is használatos kínai piktogramok és az első székely feliratok időrendje között, immár bizonyított a hiátus és „időszakadék” nélküli használat folyamatossága!

Régészeti leleteken és Árpád-kori templomainkban lehetséges korabeli ismeretük maradék szórványait szorgosan keresve megtalálni. Ez a feladatunk, és

mind azoké, akik e kutató, feltáró munkában kellő módon felkészülve, tudnak és akarnak is segíteni. —

Egy ábécé betűinek származását nem csak betűinek piktogramma előzményű azonosítása határozza meg, hanem azok a kultúrkörben közös jel és betűtörténeti jelenségek is, amelyek a többi írástörténeti kultúrkörtől is megkülönböztetik:

- a./ *Betűk piktogram előzményű rajzrészeinek egyszerűsítő elhagyása.*
- b./ *Betűk piktogram előzményű rajzának kettéosztása (felezése).*
- c./ *Tájolt jelentésű rajzrészek kiemelése az ó-kínai tájolt teknős piktogramjából.*
- d./ *Betűk piktogram előzményű rajzrészeinek összevonása a székely és ótörök írásban.*

a./ Az ótörök és székely betűk piktogram előzményű rajzrészeinek elhagyásai esetenként a **kínai írásjegyek „munkatakarékos” rövidítéseivel mutatnak történeti összefüggést.** Már Dr. Ecsedy Ildikó sinológus könyve megjelenésekor A kínai állam kezdetei” Bp. 1987.) felfigyeltem arra a **sajátosan egyszerűsítő írástörténeti jelenségre, amikor az írásmód fejlődése folyamán, az írásjegyek rajzát „rövidítve”, egy-egy rajzrészüket elhagyták.** L. pl. Ecsedy Ildikó 1987, 352. jegyzetében:

(352) A 𠄎 *hing*-nek ismert írásjegyről lehet szó, amelynek a jobb oldalán rövidítik a „kés” (刀 *tao*) jelét, a bal oldalán szereplő 𠄎 helyett pedig 𠄎~ 𠄎 -et is írnak a hasonló szerkezetű írásjegy-összetételekben, vö. Karlgren 1957, No. 808 (𠄎 *hing*: No. 808b); l. még 355. jegyzetünket. Ilyen értelmű lehet a *Suo-wen* következő írásjegye, talán éppen ugyanennek a változata (bár a *Suo-wen* szerint ejtése-értelme a *cs'uang*-éhoz hasonló: „törvény (t alkot)”, vö. *Suo-wen* V. B, 106a).

A *hing* írásjegy 刀 *tao* jelét a jobboldali ↓ rajzrésze rövidítették. Miként a „bal oldalán szereplő 𠄎 helyett pedig 𠄎~ 𠄎-et is írnak”.

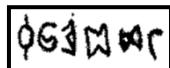
Hszü Shen (58-147) a ***Shuowen Jiězi*** („Az egyszerű és összetett írásjegyek magyarázata”) című etimológiai szótárában már hat csoportba osztotta a kínai írásjegyek szerkezeti típusait.

Ezek közül a harmadik, amelyben a bonyolultabb írásjegyek már két részből állnak. Az összetett írásjegyek bal oldalán a *fogalomköröket alkotó* gyökjelek (kulcsok) vannak. Ilyen kb. 200 - 214 van, amelyek jelölik és megmutatják az új írásjegyek tárgykorét. Jelezve, hogy az írásjegy (és a kínai szó) milyen fogalomkörbe tartozik. (Alábbi példánkban a 氵 'víz, folyadék' gyökjele a 'jég' és a 'víz' összevont, „rövidített” rajza.) A **jobboldalon** pedig a kiejtésre megközelítően utaló, fonetikai elemeket tartalmazó írásjegyek vannak.

Ily módon a 彳 gyökjel a: „河 *hő* (folyó)”; a „江 *csjáng* (folyam)”; a „洋 *jáng* (óceán)”; a „酒 *csjó* (szesz(es)ital)”, stb. írásjegyeinek *fogalomkörü* meghatározója. (Nagy Bálint 1989, 353)

A kínai írás ekkor már piktofonetikus. ***De ez nem befolyásolta a már lényegesen korábban átvett kínai ó-képirás piktoagrammáinak rajzait és jelentéseit.***

A székely betűk között is vannak „rövidített”, egyszerűsített) rajzú betűk, amelyek rovástechnikai, vagy ligatúra alkotás okán jöttek létre. Ilyen a kínai 𠄎 ’üst’ (B. Karlgren No. 834h) piktoagramma egyszerűsített 𠄎 rajza, amelyből a székely írás 𠄎 ’u’ betűje is származott oly módon, hogy a piktoagramma rajzát a két középső vonal elhagyásával egyszerűsítették. (L.: Szekeres 2008, No. 27.) De ez még a „kínai szomszédságban” történt, mert kőrajzos előfordulása a „Дарви” nevű gránit sziklacsoport lelőhelyén, az orhoni ótörök feliratok között látható: «Дарви» жартас таңбалары («Darvi» szikla szimbólumok). De nem ótörök:

Egyszerűsített a rajzuk a kínai 𠄎 ’antilop, juhfélék, kecskefélék’ piktoagrammból képzett nikolsburgi 𠄎 ’ent’, és ótörök 𠄎 ’r²’ hangértékű betűknek is oly módon (L. No. 35.), hogy a rajzuk függőleges fővonalát metsző vízszintes vonalak a rajzokról elhagyták.

Az Árpád-kori Somogyvári Bencés Apátság mosdóján és a Vizsolyi Református templomban az „eredeti” kínai 𠄎 𠄎 ’juh’ piktoagramma rajzokat látjuk! S ez azt is jelenti (jelentheti), hogy az azonos betűrajzra egyszerűsítés az ótörök és a székely betűknél egymástól függetlenül ment végbe. azért, Oka: a *fa* (rovás vessző) *szá irányával azonos irányú vonalak elhagyása.*

A kínai ’rét’ piktoagrammból képzett 𠄎 ’r’ betű rajzát a Bolognai írásemlékben egyszerűsítették a középső 𠄎 ferde vonalra úgy, hogy a függőleges vonalait elhagyták. Így még felismerhető maradt az egyszerűsített betű hangértéke, miként ligatúráknál szintén jól felismerhető, többnyire egyszerűsített rajzrészükkel kapcsolódnak a betűk egymáshoz. De ez csak eseti egyszerűsítés.

Ennél némileg bonyolultabb a ***nikolsburgi*** 𠄎 ’echech’ (**ecsecs**) ligatúra betűinek egyszerűsítése (L.: Szekeres 2008. No. 41), amely nyomatékosan hívja fel a figyelmünket egy másik (második) ’cs’ betűre, vagy képzésének lehetőségére, amelyet a *celőke* (vagy: *cigle* vessző) korábbi, — 𠄎 *cselőke* (vagy: *csekle* vessző) szavával lehet képezni. Rajzukat hangértékükkel a nikolsburgi jelcsalád ábécéjében, két egyszerűsített *cselőke* (vagy *csekle*~ *csigle*) piktoagrammból alkotott betű 𠄎 *echech* ligatúrájában látjuk, ahol a két 𠄎 ’cs’ hangértékű betű egy mellékvonalát egyszerűsítve elhagyták: 𠄎 és egymással „keresztelték”: 𠄎

Ezért érthetetlen és értelmezhetetlen számomra, hogy *a kitűnően olvasható* 𠄎 *echech* (***echech***) *ligatúra hangértékét* szubjektíven megváltoztatták:

Róna Tas András: X **hh** (Az avarok aranya, 2002, 126.)
Hosszú Gábor (2012/196.): X **χ** Hozzáteve „mai név”-ként: CH.
Varga Géza (1993/26.; 1998/16.): X **ety** Az *athy* (aty) jobbra döntött magas hangrendű *ety* változatának véli, amit követői is átvettek, pl.:
Varga Csaba (2000/221), (2002/66). És még sorolhatnám...

A nikolsburgi X *echech* hangérték adatának **hh**, vagy **χ** (**CH**) hangértékre változtatása azért is furcsa, mert ha végigolvassuk a TESz második kötetében a 'h' gégehanggal kezdődő szavaink korai latin betűs írásmódját Kr. sz. u. 1500-ig, — akkor megállapíthatjuk, hogy az ómagyar **χ** (h) hangot **hat szó kivételével** (!) — mindig is **h**-betűvel jelölték! (L. még: Kniezsa 1952: 17)

A hat kivétel:

1./ **hála** 1211: ? *Chala*; **de**: 1240: *Halaad*. (Déli szláv átvétel. Óegyházi *chvala* 'dicséret, köszönet').

2./ **hamu** 1195: *chomuv*; **de**: 1211: *Homuholm*. (1195: íráshiba. Nem magyar anyanyelvű írta.)

3./ **hany** 1075/†1124/†1217: *Chonu*; **de**: 1141-61/12. szd.: *Hon hn*. (Bizonytalan eredetű szó.)

4./ **három** 1195: *charmuv*; **de** 1055: *harmu*. (Az 1195-ös: íráshiba. Nem magyar anyanyelvű írta.)

5./ **hazug** 1130-40/12-13. szd. *Chozug szn.*; **de**: 1329: *Hazug szn*. (Ismeretlen eredetű szó.)

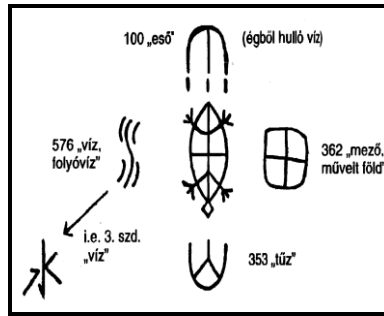
6./ **hüvely** 1380 k. „Vagina: *Chyvel*”; **de**: 1405 k.: „bab *hivel*” (Bizonytalan eredetű szó.) (TESz)

Megállapíthatjuk, hogy legkorábbi írásmódjuk átvétel. Vagy íráshiba.

A székely írás a betűk képzetétől kezdve — mindig hangjelölő volt! Hangok jelölésére alkották! Ami kizárja, hogy az X *echech* (ecsecs) ligatúra hangérték jelölését **hh-nak, vagy **χ**-nak olvassuk! A „**CH**”-ról és az „**ety**”-ről már nem is beszélve... Csak a hangok jelölésének módja változott. Pl.: ' -ról 'cs'-re. Mert korai latin-betűs írásunkban a 'cs' hangot 'ch' latin betűkkel jelölték.**

b./ **Betűk piktogram előzményű rajzának kettéosztása (felezése).**

A piktogram felezéssel alkotott új piktogramok alkotásának a kínai írás történetében már igen régi hagyományai voltak. Írástörténeti műveletét már a Jinkorban láthatjuk az 'eső' (L.: B. Karlgren 1957, No. 100.) és a 'tűz' (L.: Karlgren 1957, No. 353.), és a 'mező, művelt föld' piktogram alkotásánál:

Az észak-dél főirányba tájolt teknős piktogram rajzát kettéosztották (megfelezték), amelyen a haspáncél természetes vonalai láthatók, s ezeket a sajátos vonalakat is felhasználták az új piktogramok jelentésének (felismerhető) ábrázolásához. (Ugyanez történt a Hung fan fogalmainak és még néhány más fogalomnak a hunok által a tájolt teknősből történt kivonásánál („kiemelésénél”) is. Mert négy tájoló ideogramját az ordoszi hun arany fejéken (koronán) már ott látjuk.)

A kínai „eső” piktogramma alkotásában északon van az ’ég’ boltozatának teknőspáncél-ívű rajza, amelynek aljához a három vonalból álló ’víz’ piktogramma vonalaiból rövidített víz: ’eső’ esik. A tájolt teknős piktogram déli felének rajza alkotja a haspáncélon látható fővonalától az első lábak felé menő természetes rajzolatokkal a ’tűz’ piktogramját. Mert a ’tűz’ tájolása délen van.

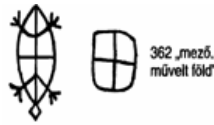
A Mezőberényben fellelt hun arany csattesten a kettéosztott (megfeleztett) nyílhegy bal oldali rajzát látjuk: (L. Szekeres 2008, 185) amely később a Nikolsburgi ábécé Λ „’vas’ nyílhegy” jelentés ’vas’ szavából képzett, véghangzó ’s’ hangértékű betűje. Hangértéke azért véghangzó, mert a ’vas’ szó akrofóniája (szókezdő hangja) már „foglalt” volt az ’üst’ anyagának $\mathfrak{M}$ korai megnevezéseként.

Az ótörök betűalkotó(k) átlós irányban kettéosztották az $\mathfrak{M}$ ’üst’ piktogramját, és felső felét úgy az orhoni $\mathfrak{N}$ $\mathfrak{N}$ — mint a jenyiszeji $\mathfrak{N}$ $\mathfrak{N}$ $\mathfrak{N}$ $\mathfrak{P}$ $\mathfrak{P}$ jelrendszerben $\ddot{u}$ és $\ddot{o}$ hangértékű betűként látjuk. Rajza alapján meg tudjuk állapítani, hogy a piktogram felső részének $\mathfrak{N}$ $\mathfrak{N}$ megnevezésével: „*üstün, üsdün* ober, oberer, oberhalb, mehr als $\parallel$ *üstün, yukarda*” (felső, felsőbb, felső fél) (AlttGramm) jelentéssel nyerte el akrofóniás $\ddot{u}$ hangértékét. (L.: No. 27)

Ugyanígy osztotta (osztották) ketté az ótörök ábécé alkotója (alkotói) a $\mathfrak{H}$ *rét* piktogramot is egy felső $\mathfrak{H}$ *rét*, r^1 és egy alsó $\mathfrak{H}$ *tariɣaɣ* (mező) t^2 hangérték adó ideogrammára. (L.: No. 22)

c./ *Tájolt jelentésű rajzrészek kiemelése az ó-kínai tájolt teknős piktogramjából.*

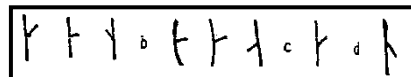
Már a piktogram felezésénél bemutattam a tájolt ’teknős’-ből a kínai a tájolt ’eső’ és a ’tűz’ tájolt piktogramok alkotását. A teknős alsó páncélját a ’föld’-et szimbolizáló piktogram négyszögletesítésével alkották meg a kínai ’mező, művelt föld’ piktogramját:

A különbség annyi a piktogramma alkotások között, hogy a „négyszögesített” piktogram a *művelt föld* parcelláihoz jobban hasonlít. A székely betűnek megmaradtak a teknős piktogram körvonalai: ⊗ — és a két fővonal metszete jelenti a közepet, a középpontot. Amely az ótörök **O** **o** **y^l** (**j^l**) betűk (L.: No. 9. *yer*; *yir* föld) esetében hiányzik. (Amely ily módon is bizonyítja, hogy a türköknek a kínai Hung fan már nem volt műveltségük része.)

A alábbi, szintén teknősből (kiemeléssel) származtatott kínai jeleknek és rontott rajzú változatainak a Sang(—Jin) korban (Kr. sz. e. (XVII) XIV. — XI. sz.) *jóslat, jövendölés* jelentésük van, ami rajzaik azonossága, hasonlósága ellenére *nem azonos* a hun *’dél’* és *’tűz’* ideogrammák jelentésével.

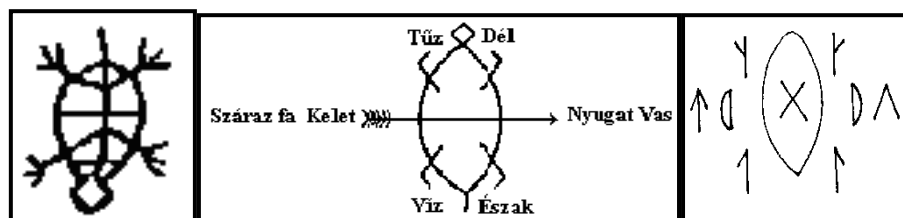
Történetük is a jósláshoz kapcsolóik, mert a tűzben hevített teknő ily módon, a természetes rajzolat mentén repedhetett el.

Az ázsiai hun *’dél’* és *’tűz’* ideogrammák a kínai *’tűz’* ideogrammával állnak *történetükben összehasonlítható szemléleti és jeltörténeti rokonságban*, ahol a fején álló teknős *déli* teknőívében a fővonal *déli* része a mellső lábak felé tartó (*déli*) mellékvonalakkal alkotják a kínai piktogrammát. Ugyanazon „déli” vonalából áll, mint a hun *’tűz’* és *’dél’* ideogramma: Vö.: Karlgren 1957, No. 353.:

Eltérést a balszélső, fején álló teknősből származtatott kínai piktogramma vonalainál látunk, mert a hun alkotású ideogrammák a teknős világmodell a fejével dél felé fordított piktogrammból származnak, Szekeres 2008, No. 1.-től No. 9.-ig:

A *’kelet’* ideogramjának eddig nem találom. Az *’észak’* ideogrammából az ótörök betűalkotók képeztek betűt *’ir, yir’* (észak) *’i’* és *’i’*, valamint az *’ej’*

-szak (észak) szó 'e' akrofonijával. Ez utóbbi e hangértéket 'észak' jelentéssel ótörök nyelvű szóval nem lehet levezetni. Csak nyelvünkön, mert ótörök nyelven csak az 'i' és ĩ hangértéknek van „jelentéstörténeti fedezete”.

S itt (ismét) felmerült emlékezetünkben *Sir Gerard Clauson véleménye* az ótörök ábécé alkotásáról: „Akárki is találta fel a rovásjel ábécét, egy magasan képzett embernek kellett lenni, jó tájékozottsággal a hangtan és a hangok művészetét képviselő betűkkel. Az a lehetőség, hogy török anyanyelvű volt, kizárható.” (Kiemelés tőlem.)

d./ *Betűk piktogram előzményű rajzrészeinek összevonása a székely és ótörök írásban.*

A székely és az ótörök írás ábécéjében egyaránt voltak olyan több rajzrészű piktogramból (piktogramokból) képzett betűk, amelyek rajzrészeit betűvé képzésük után nem sokkal valamilyen módon összekötötték, egységesítették. Ebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy zavarta a betűk használóit, ha egy betű rajza több részből állt. Törvényszerűen egységesültek használatuk folyamán.

A Nikolsburgi ábécé X **athy** (aty) piktogram jelentéssel jelölt, ty hangértékű betűje a kínai X 'fu; atya' (Karlgrén 1957, No. 102) piktogram átvétele, miként a másik X 'at' változat is, amely a „korai avarokkal” került a Kárpát-medencébe.

Az X **athy** (aty) már a marosgombási honfoglaláskori sír gyöngysorán a nikolsburgi rajzával látható. A kínai piktogram atyakeresztje felett lévő két veszsző a kereszt alsó és felső öblébe lett „kívülről” áthelyezve. Általában ott is maradt, vagy később a kereszt valamelyik szárához kötötték szimmetrikusan, ahogy a Marsigli által feljegyzett ábécében: X látjuk. A két veszszőt a koraavar kunágotai ezüstkorsó és az ozora-tótipusztai edény feliratán már az atyakereszt felső végeihez kötve X ismertük meg. Tehát a rajzrészek összevonása már a koraavaroknál kimutatható.

A székely Nikolsburgi ábécében a 'gy' hangértékű betűnek mindkét változatát látjuk. Az eredeti, átvett 'jég' jelentésű kínai piktogram két párhuzamos rövid ferde vonalból $\sphericalangle$ áll. (L. No. 23) (Így látjuk használatban a koraavar vadászípon is.) A Nikolsburgi ábécében az 'n' betűvel alkotott 'eng' (engy) ligatúrában a két ferde vonalat egy függőleges vonallal összekötötték: 𐌺 (L. No. 44) A székely feliratokban már csak a kettős-kereszt alakúvá 𐌺 alakított betűt használták. A két részből álló piktogramot egységesítették. Ma már a betű piktogram-előzményű rajzát a „rovók” sem ismerik.

Ugyanez a helyzet az eredeti 'h' hangértékű székely betűvel (L. No. 25), amelynek kínai piktogram előzményű rajza két külön álló x egymás fölé rajzolt keresztből áll. Így ismerjük a Nikolsburgi ábécében is, de a két keresztet egymással összekötötték: x — egységesítették. Majd később egy könnyebben róható, de tőle idegen x betűvel helyettesítették, aminek semmi köze a „kevert színű, barna és fehér”, hóka-kesely színű lóhoz, amit a kínai piktogram jelent.

Ugyanez a helyzet a Nikolsburgi No. 31. 'cs' hangértékű: 𐰃 és a No. 33. 𐰄 'z' hangértékű betűvel, ahol még a kettéosztott 'repülni' és 'szárny' piktogram fele nem ér össze a 𐰁 'hirtelen, egy csapásra' jelentésű függőleges vonallal. Később már összerótták.

Az ótörök (No. 47.) 𐰇 𐰈 𐰉 𐰊 𐰋 𐰌 (g¹) hangértékű betűváltozatok a kínai 𐰍 'kicsi(ny)' jelentésű piktogramból származnak. Hangértékadó ótörök szava: „kičig klein || küčük” (kicsi). (AlttGramm) Véghangzó hangértékű, mert az ótörök nyelvben szókezdő 'g' hang még nem volt. Átvételkor függőlegesen tükrözve megfordították a 'kičig' (kicsi) piktogram vonalkáit, feltehetően azért, hogy a két felső vonalka alá pontosabban lehessen az alsó vonalat húzni (róni). A három vonalka összekötése folyamán a betű rajzának zavaróan sok alakja jött létre: az orhoni 𐰇 𐰈 és a jenyiszeji 𐰇 𐰈 𐰉 𐰊 betűváltozatok. Rajz-romlásának mértéke az ótörök felirattípusokban fontos információ részünkre:

A bal oldali orhoni és a középső jenyiszeji betűhöz képest legnagyobb a „romlás” a jobbszélső talaszi változaton, ahol már a kínai piktogram rajzát fel sem ismerjük. A talaszi feliratok az Abai Kazak Nemzeti Pedagógiai Egyetem „Régi Török írásos kövek és kéziratok Történelmi és Kulturális Adatbázis”-ában a VIII – X. századba vannak keltezve. A jenyiszejiek a VIII – IX. századba. Az orhoni feliratok többsége a VII. – IX. századba. A felirattípusok időrendje és földrajzi helyszíne szerint a romlás más betűknél is jelentkezik. Az 'kicsi' piktogram eredetibb rajza a legrégebbi orhoni és jenyiszeji feliratokban látható, a talaszi feliratokban eredeti rajza már nem fordul elő. Rajza a Talasz vidékére már később, rontott változattal kerülhetett. Jeltörténeti szempontból a talaszi feliratok helyzete az orhoni, de még a jenyiszeji feliratokhoz képest is romlottabb betűkből áll.

Írások ábécéinek kutatásában írástörténeti adatokat csak forrásadataik hiteles szakirodalmi adatrendszerében lehet eredményesen ellenőrizni. Máshol — nem.

Irodalom

Abai Kazak Nemzeti Pedagógiai Egyetem „Régi Török írásos kövek és kéziratok Történelmi és Kulturális adatbázisa” (2005)

Amanzholov, Altay Sarsenuly: *Genesis of Türkic Runic Alphabet, Almaty, Mektep, 2003.*

Amanzholov, Altay Sarsenuly: *History and Theory of Ancient Türkic Script, Almaty, Mektep, 2003.*

Аманжолов А. С.: *История и теория древнетюрского письма, Алматы 2003.*

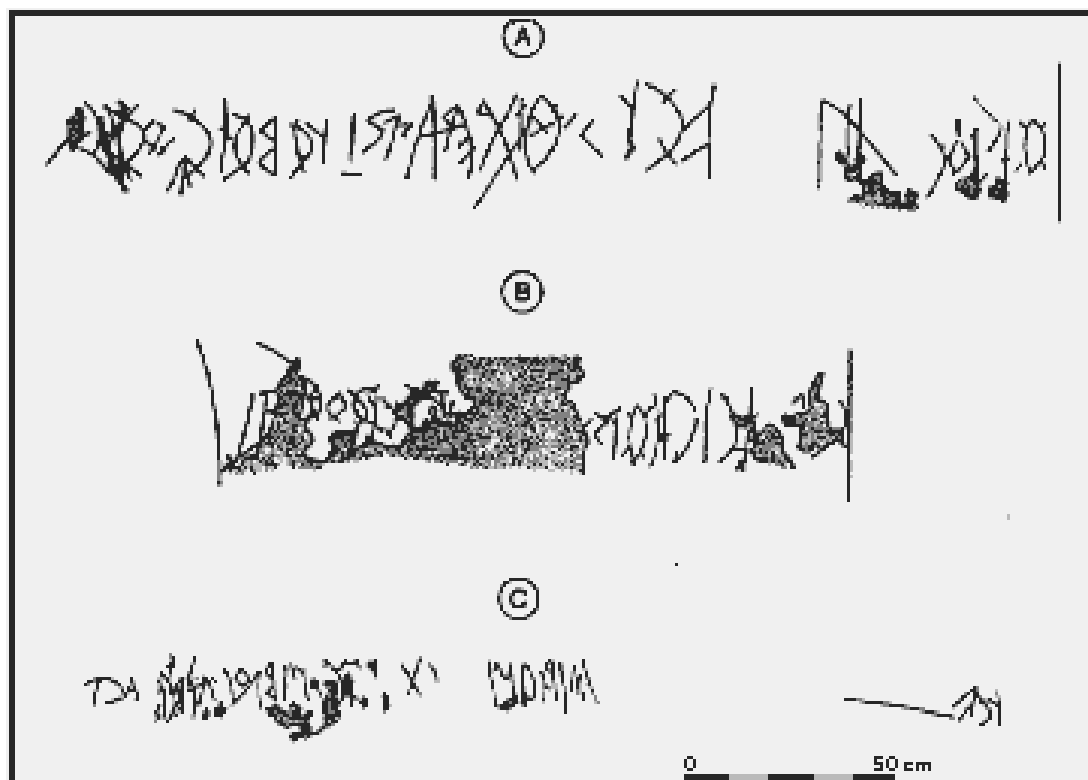
- Baichorov, Soslanbek: *Ancient Türkic Runic Monuments of Europe, Stavropol, 1989.*
- Bartos Huba: *Az írás története és típusai — bartos.web.elte.hu. 2014pdf*
- Clauson, Gerard: *THE ORIGIN OF THE TURKISH „RUNIC” ALPHABET*
- Danzel, Theodor Wilhelm: *Die Anfänge der Schrift Leipzig, Voigtländer (1912)*
- Ecsedy Ildikó: *A kínai állam kezdetei, Akadémiai Kiadó, 1987.*
- Faulmann, Karl: *Illustrierte Geschichte der Schrift, Wien - Pest - Leipzig, 1880.*
- Klyashstorny, Sergey G.: *Ancient Turk Rock Inscriptions in the Talass, 2004.*
- Kyzlasov, Igor Leonidov: *Paleographical study of the Türkic Alphabets From the 6-th to 15-th century AD Elements of history, distribution, and classification*
- Mukhamadiev, Azgar Gataullovich: *Ancient Coins of Kazan, Kazan, Tatar Publishing house, 2005.*
- Nagy Bálint: *Kínai Nyelvkönyv, Ariadné Könyvek, 1989.*
- Polivanov, Jevgenyij Dmitrievich : *Ideographic motive in formation of the Orkhon alphabet.*
- Róna-Tas András: *On the developement and origin of the East Türkic „runic” script Acta Orientalia*
- Szekeres István: *A SZÉKELY ÉS AZ ÓTÖRÖK ÍRÁS JELTÖRTÉNETE Bevezetés a történeti összehasonlító jeltörténeti módszer alkalmazásába, Bp. Mundus Kiadó. 2008.*

ÍRÁSTÖRTÉNET. MAGYAR NYELVEMLEKÉK (I/10/c.)

Záhonyi András (Budapest):

A székydályai református templom rovásfelirata (Daia, Hargita megye, 13- 14. sz.)

A falba karcolt, a későbbi meszelés alól előkerült nagyméretű (kb. 30 cm-es) felirat felfedezője: Ferenczi Géza és Balázs Árpád muzeológus (1992). A feltárást Benkő Elek folytatta (1995) – szerinte 14-15. századi a felirat.

1. ábra. A székydályai felirat (átrajzolás).

A jelek feloldásai:

Ferenczi G. (1997)

ZS V SZ N? T-K- T? (N?) B? SZ (betűösszevonás?), köztük T R? (esetleg GY) P P? T (esetleg?) –K- (töredék) R? E (összevonva az F-fel) T BA P? A (esetleg PBA vagy PAB) H? (vagy J) (türk P ?)-K-(töredék) M T NY M I(vagy J)(esetleg türk P ?) T (esetleg AKT) E (kardszerű jel)-K- N? (betűösszevonás?) R? (esetleg ASZ?)

Olvasata: A, ...SzeNTeKeT...

A betűk szabálytalanul követik egymást, az írás „dölingél”, a Nikolsburgi ábécé, a karácsonyfalvi és a székelyderzsi felirat közeli rokona.

Megj.: Ferenczi átrajzolása részleges (hiányos), emellett eltér Benkőétől.

A ? a vitatható megállapításokat jelöli.

Harmatta J. (1997)

A, ÜDVÖT KÍNÁL **PÉTÖRFI BALÁS...**

Ráduly J. (1997)

A, **PETuRFI BALÁS**

B, CsőTI

C, iSTeNeMeT

2004-ben: C, **eSTán, BÁ(li)NT, MIKO, eSTÁN, MESTeReK**

Vékony G. (2000) elégedetlen az eddigi olvasatokkal. Javaslati:

A, **PÉTERFI BARLABÁS**

B, ÁLDOZÓ **CSÜTÖRTÖK**

Libisch Gy. (2001)

A, ... ÜD(R vagy Ö)T SZK N CYS **PÉTE/ÖRFI BALÁS 1572**

(a Székely Oklevéltár V.-ben ezt találta: Péterffy Balázs, Mogyorós /Marosszék/, 1602)

TeHMeHDE(?)K. eH vagy TeMeHDE(?)KEH ? vagy **TEME(D/T)ÉK** eH... N

Olvasata: (...esk?)üdütt szék(el) nagys. Péterffy Balázs. 1572 temették eh(elye)n...

Megj.: Erdélyi-Ráduly (*A Kárpát-medence rovásírásos feliratos emlékei a Kr. u. 17. századig.* Masszi K., 2010, 94. o.) szerint Libisch olvasata: ... (j)üdütt **???** szék(el)

B, ...**CSÜT(ÖRTÖK)...** (**PÉ)NTEKE(N)?**

C, (...) **IX** (?) **eSZTeNDŐ?**(BE?) ...SZ SZ/CS/ZR **JÁNOS** OSZA(R) NN **eST(án)** ? ReBeN **BÁ(L)iNT** ORTÁS (=ORDAS?) **MI(R) kO** **eSTán** **MeSTeReK** DA/AD

Tóth Gyula (ÓMT, 2009 – szerinte a felirat 15-16. sz.-i) Benkő Elek fotóit felnagyítva, ligatúrákká alakítással a következő olvasatra jutott:

Öde ÉKET (t)eSZeK iT(t)eN áL(l) a BETŰSOR eGY FIGYeLI HÁLAADÁS-
OK Jó UraT HOGY MeNYIeN DiCSÉRIK (k)ÖRÖSZTéNYi éLTe ASZ iSTeN
???

Olvasata: „Üde éket teszek, itten áll a betűsor, egy figyelő hálaadásotok, jó urat, hogy mennyien dicsérik körösztyényi élte az isten(i)...”

Folytatása (az átírás feltüntetése nélkül adjuk közre a többi olvasatot):

(Ki)sér e szent intő szó, **csütörtök**... eredeti írásokra kéne itthoni énekek...
Ide zárom az én hitem. Okiratra szakaszt mérek és aztán megyek már én is
szedret ásni. ???

Tinódi Lázár

Mandics György véleménye: A felirat akaratlagos karcait nehéz elválasztani az utólagos firkaaktól!

A meglévő fényképek alapján ez lehetetlen, s emiatt az eddig „kiolvasott szövegeknek” se füle, se farka (tehát Tóth Gyula mint megfejtő „csütörtököt mondott” – pl. hol kiírja az E-t, A-t, O-t, hol „ugrat”).

A rovásírásunkban kevésbé jártas *Marác László* és *Obrusánszky Borbála* által szerkesztett könyv²¹

mégis egyedül ezt a tetszetősnek tűnő, de „zavaros és értelmetlen” olvasatot (lásd pl. a „szedret ásni” szövegrészt egy feltételezetten hálaadásról, keresztény életről szóló szövegben) tette közzé a székelydályai feliratokról a 2009-es Csikszeredai Konferencia */Magyar őstörténet és kereszténység/* után.

Záhonyi András megpróbálta az eddigi olvasati próbálkozásokból (a pirossal jelöltekből) összerakni a legvalószínűbb olvasatot, s a következőre jutott:

A, Üdvöt kínál Péterfi Balás 1572 temetésére ked

B, (de)n szerdán jó csütör(tökön) pénteke(n) ...

C, ...IX esztend(őbe) ...János Est(ván) Orbán Bá(l)int Ordas Mikó

Est(vá)n mesterek .../anyj(a)/

Megj.: A „mesterek” helyett szóba jöhet a „megye B(á)k(ó)” olvasat is, ez azonban egyelőre kevésbé illeszkedik a záró „anyj(a)” szóhoz. (Az „anyja” feltehetően az Istenanyára, Boldogasszonyunkra vonatkozik.)

---

²¹ *A szkíta népek hitvilága.* Szerk. Marác László és Obrusánszky Borbála. Hun-Idea K., 2010.

A szövegben az „Est(vá)n név ismétlődik – az első Est(ván) helyett L(á)z(á)r is kiolvasható, a második helyett az „isteni” olvasat is elképzelhető.

Ordas helyett Ortás vagy JÓN(á)s is olvasható.

Ha majd jobb minőségű, és minden feliratról különböző szögből és fényviszonyok között készített felvételek is rendelkezésre állnak, lehetőség nyílik az eddigiek pontosítására, kiegészítésére!

(Forrás: Mandics Gy.: *Róvott múltunk* III./66-69. o.)

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS (VII.)

Darai Lajos (Kápolnásnék):

A kurgánok hatalmi párhuzama: erődített élettér

Csak az emberek dűlnek ki, a hitük megmarad másokban.

Tormay Cécile

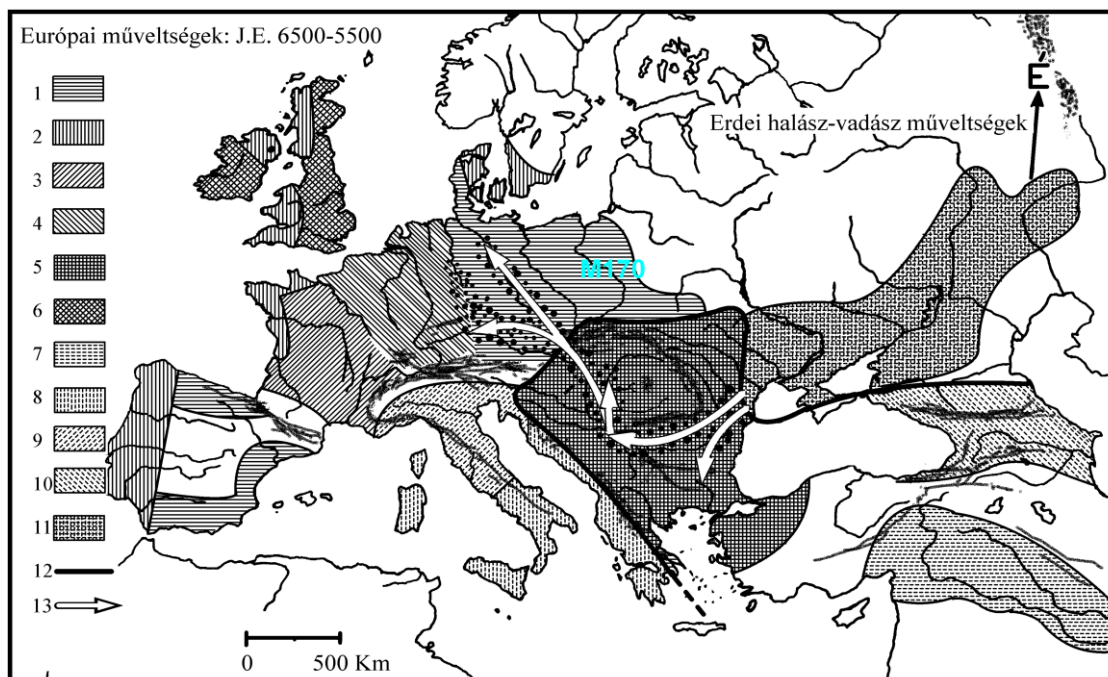
1. A kurgán inváziók hatása a Kárpát-medence népességére

Az orosz sztyeppére is a Fekete-tó feltöltődését közvetlenül követő időben telepszik vissza az ember, de a műveltségek itt kezdetben kisállattenyésztő, majd a ló befogását követően már nagyállattartó és tenyésztő közösségeket alkottak. Először a birkát, majd a lovat tenyésztették. Itt találjuk a legrégebbi lovaglás nyomait (zabla nyoma az emberrel eltemetett ló koponyában a Dnyeper partján, Dereivkában Kr. e 4500 körüli időből,²² és a ló befogását követően a szarvasmarha tenyésztése terjedt el. Saját fémük nem volt, azt a nyugati, észak-nyugati műveltségektől szerezték be.²³ Ellenben már Kr. e. 5500 körül megtalálható náluk a társadalom kasztosodása, vele párhuzamosan az emberülésre alkalmas fegyver is. Hitvilágukban a megszemélyesített elemek, mint istenek jelennek meg. A ló befogása után hamarosan megindulnak csoportosan és fegyveresen hódítani. Előbb dél-nyugatra, majd nyugatra, később észak-nyugatra törnek be.

---

²² Anthony (1996), Gimbutas (1991), p.: 353.

²³ Gimbutas (1991), p.: 369.

1. ábra. Európa rézkora, az első kurgán invázió. 1: északi földművelő műv., 2: megalitok, 3: nyugat-francia földm. m, 4: Rajna-Szajna f. m., 5: közép-kelet-európai réz m., 6: brit f.. m.. 7: ubaidi városiaszt megelőző m., 8: dél-olasz f.. m., 9: észak-olasz és tirrén f.. m., 10: kaukázusi réz m.. 11: sztyeppei pásztor, kurgán síros m.. 12: rézművesség északi határa Kr.e. 3500 körül. 13. Vastag pontok és nyilak: kurgán temetkezés terjedése, helyi műveltségekkel ötvöződése két hulláma.

Első hullámukban felégetik, kiirtják, későbbi hullámaikban csak felőrlik, legigázzák a nyugaton települt védtelen, földműves közösségeket, mind délen a Balkánon, mind északon a szvidéri műveltség területén, majd behatolva a Kárpát-medencébe annak a sztyeppei területein is. Magukkal hozzák a háborút, az emberölést és ekkor jelennek meg Európa-szerte a *védtett dombtetői várak*, az *'uraság'* szállásával, valamint az *oda telepített szakrális és fémfeldolgozó központokkal*. Velük párhuzamosan terjedt az uraságnak kijáró *halomsíros*, azaz a *kurgán típusú temetkezés* is, és alakul át a kőbaltá emberölő eszközzé, harci baltává. Először a *legeltetésre alkalmas folyóvölgyek mentén telepednek meg*, ahol az első hullámban kiirtják az ottani földműveseket (Balkán), majd a második hullámtól látható a rátelepülés. Ennek során nyomul a műveltség nyugatra és szorítja maga előtt ki a vonalkerámiás műveltséget, és váltja fel pásztorműveltséggel, ahogy ezt az **1. ábra** szemlélteti. A Kárpát-medencében ez elsősorban a Duna-Tisza-közét, majd a Dunántúlt érintette, aztán a harmadik hullámban történő mozgásnál települ be a Maros-völgye is, és válik a Tisza-völgye teljesen a kurgán pásztorok területévé. A kurgán emberei a Fekete-tenger északi pereméről eredtek, és ők vihették magukkal az M170 jelzőket is. A bükki műveltség területe és az Északi-Kárpátok területe azonban sokáig érintetlen marad, ott később is

csak a két műveltség ötvöződése mutatható ki, kiirtódásuk nem látszik, de az M170 jelző sem dúsul fel.

A III. kurgán-vándorlásnál tapasztalható nagymértékű elvándorlás a Dnyeper vidékéről az Urál felé, de ekkor húzódik fokozottabban északra a szvidéri műveltség is. A szvidéri műveltség az ú. n. finnugor műveltségekhez kapcsolható.²⁴ A würm fölmelegedése utáni északra költöző a kurgánmozgások kísérője lehet a TAT jelző, azaz az Eu13 és az Eu14 kialakulása, amely egyébként a magyarságból hiányzik.

Az esőztető földművelést folytató, összefoglaló nevén *Duna menti műveltség* – mely időnként odébb települve egyedülálló erdőégetéses technikával újította meg a föld termőképességét – Duna II. szakaszában a Duna mentén nyugatra terjeszkedik, s Kr. e. 4500 után a német síkságra érve megteremti Nyugat-Európa újkőkorszakát. Viszi magával az Eu19 (M17) jelzőt is, de minél távolabbra kerül, annál kisebb az aránya, részesevé az ott uralkodó Eu18 (M173) jelzővel szemben. Itt is hiányzik az ember embernek való alárendelése, semmiféle főnökség nem mutatható ki a dunai kultúra ma germánnak jegyzett falvaiban.

Az ugyanakkor, az ugyancsak az elöntött Fekete-tengeri partvidékről újra benépesülő Termékeny Félhold területén – Mezopotámia déli részén – terjedt el az öntözéses földművelés, amelynek technikája natufi és helyi műveltségi előzményekkel föltehetően ugyancsak a Fekete-tó elöntött peremén kerülhetett kidolgozásra. Ezen a területen való alkalmazásának, továbbfejlesztésének, az itt szükséges öntözéses földművelés terjedésének, kiépülésének és fenntartásának viszont előfeltétele volt az együttműködő nagyobb embertömeg. Az öntözőrendszerek kiépítéséhez–karbantartásához nélkülözhetetlen az összehangolt emberi tevékenység és ezt az ezen a területen az emberi alárendelést alkalmazó temp-lomgazdaság létrejötte biztosította. A temp-lomgazdaság a szintén földművelő boian kultúra mediterrán etnikumának északra terjedésével egyidőben Kelet-Európában is megjelent. Később a Nílus menti társadalomban is létrejött a temp-lomgazdaság, és ott már nem a városállamok rendszerén, hanem területi királyságot alkotva építette fel monumentális kőépítményeit. Ezek fölépítése ugyancsak hatalmas embertömegek együttes célirányos tevékenységét igényelte.

A kelet-európai sztyeppén észak és kelet felé az Urálig jutott halász–vadász társadalmak tehát 8 ezer éve folytatnak állattartást, állattenyésztést is. A kezdetben csak vadászott, de később befogott fő állatuk, a ló a temetőikben is megjelent, azaz szakrális jelentőségre tett szert. A Kaukázustól északra és a kukutyini (cucuteny-i) műveltségtől keletre kialakult férfielvi, szegényekre és gazdagokra tagolt pásztortársadalomban már Kr. e. 5500 körül felbukkan az emberölő fegyver. A sírok mellékletei születési előjogokra utalnak. A hitvilág elemei egyeznek a későbbi indoeurópai hitvilág elemeivel. A 7 ezer éves lovas közlekedés ma-

---

²⁴ László (1974), pp.: 229-30, László (1967), p.: 23.

gyarazza a hatalmas terület egységességét. A lovaglás 6500 éve immár bizonyos tudománya pedig lehetővé tette a marhatenyésztést. Ekkor a kőbaltából harci balta lesz, és a főemberi dombsírokban emberáldozatokkal temetnek. Az ugyanekkor kialakult Ubaid műveltséget – a lovaglás kivételével – hasonló elemek jellemzik a rabszolgaság, és itt nyilvánvalóan már a templomgazdaság formájában.²⁵

A halomsíros vagy kurgán műveltségű harcibaltások népe ugyanekkor találta fel a háborút éppen a három eszköz: a ló, a fegyver és az önmaga magasabbrendűségi tudata, birtokában. Előbb a balkáni Vinča kultúrát égették fel, és terjesztették el a folyó völgyekben a pásztorkodást. Ez azonban még nem volt igazi háború, mert nem volt védekezés. Aztán idővel a földművelés visszatért és feloldotta a kurgán műveltség elemeit, maradék népességét és a velük oda került M170 jelzót. Erre az időszakra esik a rézötvöztési technikák megjelenése. Előbb az arzén, majd az ón az ötvöző anyag. A Kárpát-medencében azonban, – szokatlan módon – az antimon ötvözi a rezes bronz.²⁶ Az antimonbronz meg is marad egészen a vaskorszak közepéig, mert minősége és ára egészen a Kr. u. V-VI. századig versenyképes a vassal, és a Kárpát-medence látja el fémmel Európa nagy részét, az etruszk területtől kezdve egészen Skandináviáig.²⁷

Eközben a Kárpátok északi-keleti vonulatai körül az eredeti lakosság megmaradt, a hódítókkal csak részben ötvöződött, nem jelent meg itt a gazdag és a szegény ember különbsége a temetkezésben. Erdély északi részében még a Kr. e. V. században is egalitárius temetkezést tapasztalhatunk. A területen nem jelent meg az antropomorf kerámia sem, ami eléggé határozott jele annak, hogy nem voltak a területnek néven nevezett istenei. Nem találhatók meg a templomgazdaság nyomai. A terület népe kisebb közösségekben élt. Rájuk lehet jellemző az, amit Hérodotosz a szkítákkal kapcsolatban megjegyez, nevezetesen, hogy nem gyűjtenek vagyont, nincs semmijük, de meghódítani sem érdemes őket. Nem tűrik ugyanis a rabszolgaságot, fellázadnak, inkább meghalnak, pedig aranyuk annyi van, amennyit akarnak. Ez a leírás, ez a szemlélet köszön vissza a későbbi magyarnak nevezett kultúrából.

Ugyanez történt ezer évvel később a Duna és a Tisza völgyében is, Baden–Vucedol műveltségként a II. kurgán invázió idején. A *tízezres települések* lakossága megritkult: megölték őket, vagy az írástudásukkal együtt délre, a görög szigetekig, vagy akár Egyiptomig menekültek. A kisebb települések azonban, különösen a kukutyini kultúra területén érintetlenek maradtak. Ez a terület kevésbé kurganizálódott, mint a Duna–Tisza-mentén élők, akik a hódítóknak alárendelten éltek, s rézeszközökkel váltották meg életüket. *A dombokon fémöntő és fegyvergyártó műhelyekkel ellátott erődök jelentek meg, s eltűntek a közösségi helyiségek, szentélyek.* Elő-Ázsiában viszont, a folyó völgyekben ekkor jött

²⁵ Lásd Cser (2000), pp.: 141–170.

²⁶ Miske (1904).

²⁷ Bárczy (1999). p.: 11.

létre a városok és városállamok rendszere, egyben megjelent az írás és a bronz. 4800 éve a kurgán műveltség a Kaukázus északi felén átalakult juhok és marhát tartó késő-jamna műveltséggé és ötszáz év múlva már a Balkánon volt. Feltűnő jellemzője a kerek kocsi, aminek Budakalászon 5 ezer éves kerámia modelljét ásták ki. E műveltség indította el a tiszai kultúrát is felégető III. kurgán inváziót, aminek a végén a hódítók beolvadtak a helyben maradt leigázottakba. Ekkor távozott a Dnyepertől keletre települt szalagdíszes kerámia népének egy része az Urál környékére, és vitte magával addigi génjelzőit, amihez aztán az ottani elzárkózottságukban a TAT jelzőt vették fel. De az Észak-keleti-Kárpátok műveltsége és népessége még ekkor is viszonylag érintetlen maradt. Válaszlépésként mind az állattenyésztés, mind a rézművesség felértékelődött, a lakosság megtanulta megvédeni magát. A proto-indoeurópai hódító elit Kárpát-medencei beolvastásával a sztyepei hódítók felbukkanása itt ezer évre megszűnt. Ugyanakkor ez a hódító nép és nyelv más irányokban a későbbi indoeurópai népek és nyelvek kezdeményeit eredményezte.

Figyelemre méltó, hogy a II. és a III. kurgán-mozgásnál a Balkán ősi kultúrája dél felé 'menekült.'²⁸ Ekkor töltötte fel ez a műveltség a Kükládokat, majd kerülhetett át Egyiptom földjére is.²⁹ A balkáni részen a társadalom kasztosodása már az II. kurgánvándorlás alatt megtörtént. Ugyan már a Vinča műveltség is antropomorf szemléletű volt, de a templomgazdaság kialakulását korábban itt még nem lehet kimutatni. Tőlük joggal származtatható az egyiptomi uralkodó elit, akik nem a viszonylag közeli Folyamközben elterjedt hatvanas, hanem az Európában szokásos és elterjedt tízes számrendszert vihették magukkal, és hozták létre a történelem során az első területi államot, vihették magukkal a későbbi székely/magyar rovásírás ekkori jeleit. A kukutyini (Kárpátok-menti) műveltség azonban még ekkor is tovább őrzi eredeti jellegét, érintetlen maradt.³⁰

A III. kurgán-mozgással párhuzamosan az északabbi területekről indult el komoly népmozgás (**2. ábra**), de nem csak nyugati irányban, hanem keletre, az Urál felé is.³¹ Itt fogható meg egy esetlegesen ragozó nyelvet beszélő embertömegnek az Urál felé áramlása. Ez vihette magával a Kárpát-medence őskultúrájának a nyelvét esetleg már töredékesen, majd ez a nyelv pusztulhatott le az erdei, lazább közösségi élet ideje alatt, és vált az ú. n. ugor nyelvekké. Ha volt 'ugor' nép, akkor itt érhető tetten. Fordított folyamat nyelvi alapokon sem értelmezhető.

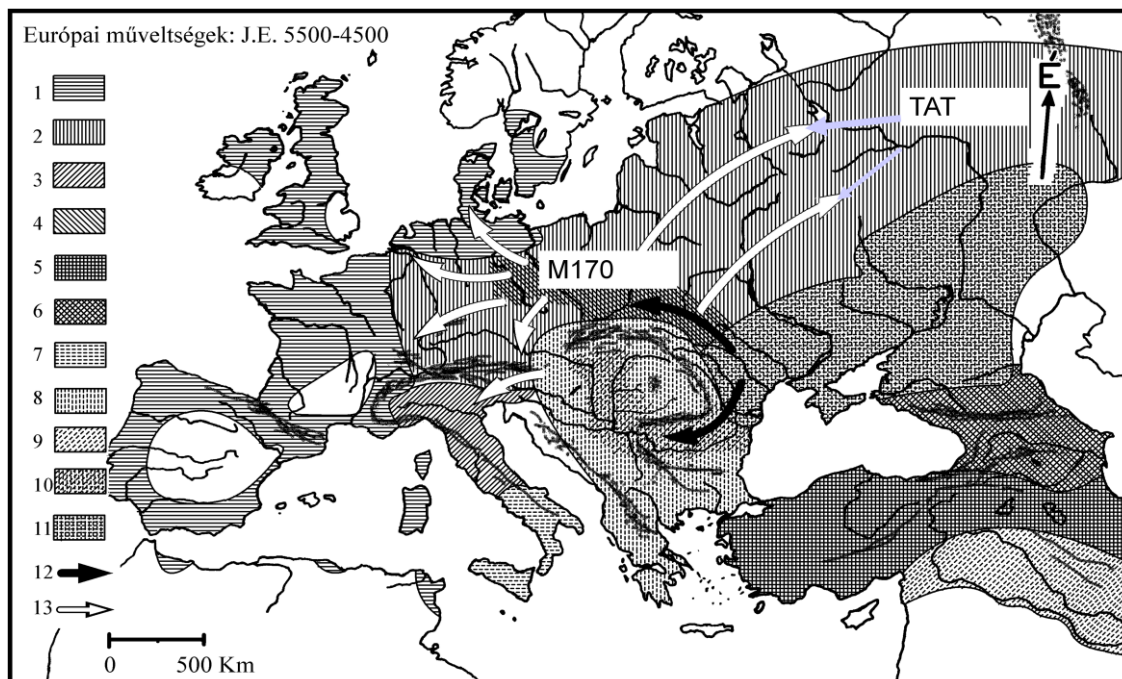
---

²⁸ Gimbutas (1991), pp.: 384-391.

²⁹ Érdemes lenne további célzott vizsgálatokat folytatni a sejti férfi tulajdonság-örökítővel például a Nílus völgyében, illetve az Egyiptom és Szudán határvidékén élő és magukat a magyarok leszármazottainak valló fekete bőrű, muszlim magyarábok között. A magas Eu19 arány a görögországi makedónok között szintén ennek a vándorlásnak lehet a nyoma.

³⁰ Gimbutas (1991), p.: 401.

³¹ Sherrat (1998a), p.: 169.

2. ábra. További kurgán inváziók és vonaldíszes kerámia műveltségének ‘menekülése’ a kurgán betörés előtt. 1: nyugat-európai megalit műveltségek, 2: szalagdíszes kerámia terjedése, 3: észak-olasz csoport, 4: a szalagdíszes, azaz a kottafejes kerámia műveltsége forrása, 5: anatóliai kora-bronz korszak műveltsége, 6: kaukázusi kora-bronz korszak műveltsége, 7: dél-olasz műveltségek, 8: kárpát-medencei fémutánzó kerámia, bronz kori műveltség, 9: folyamközi városi műveltség, 10: kurgán műveltség terjedése a Kárpát-medencében, 11: sztyeppei kurgán műveltség, 12: második kurgán mozgás, 13: szalagdíszes műveltség menekülése.

A Kárpát-medencei réz és antimon bronz ötvözeté Európa számára elsődleges forrás volt. A bronzkor elején a harcias, férfi istenséget tisztelő, a társadalmi egyenlőtlenségben érdekelt műveltség fokozatosan nyugatra vonult. Helyére, a Dunántúlra és a Tisza mellé visszatért a délre költözötték egy része, s átmenetileg visszaállította az **egyhelyben lakó falvas települést** és az **egyenlőség társadalmát**. 4600 éve a Dunántúlról, Somogy területéről indult meg a harangedényes műveltség (‘nép’), mint hatalmi elit inváziója nyugati, dél-nyugati irányba, hogy teljessé tegye Európa indo-európaizálását. A Dunántúl tehát inkább Nyugat-Európa-hoz sorolható ekkor, a Tisza mente inkább a sztyeppehez, a Felvidék és Erdély azonban önálló. A Kárpát-medence hármass műveltségi tagozódása továbbra is élénk valóság. Az erdélyi sírok még mindig nem ismerik a gazdag és a szegény elkülönülését.

A körhalmok, körárkok és körépítmények: körvárak, körvárosok eddig inkább csak a fellelt vagy sejtett kurgánok (kunhalmok) miatt voltak érdekesek a nagyközönség előtt. Ugyan a kurgánoknak voltak embertelen vonásaik is, hogy oda a főnök halálakor emberáldozattal szolgáit, asszonyait is eltemették, de

azokról mintha megfeledkeztek volna ismertetőik, rajongóik. Mostantól azonban nem kell szemet hunynunk e felett, hiszen csak múltó epizódnak tekinthetjük, és a hosszú évezredeből sorra előbukkannak a sajátos felhasználású helyek, kör alakú települések és házak, sőt várak és városok, vagy esetleg olyasmik, amik rendeltetését még nem ismerjük. Mindegyik azonban az emberi találékonyság, képesség kifejezője és emléke, ezért megbecsülésünkre érdemes és további tanulmányozást kíván.

Mivel a kör, ker szavunkat sejthetjük a más nyelvekben előforduló kur, kor, kir, gur, gor, gar szavakban is, és a földhányást, gányolásnak is mondja a magyar nyelv, a kissé talán humorosan hangzó *körgán* kifejezést találtuk alkalmaznak összefoglalóan ezeknek a temetkezési és települési vagy gazdasági jellegű építményeknek a megnevezésére. Ezért tehát az mondható a magyar körgánok titkának, hogy az emberi teljesítmény bizonyítékai, azaz a magyar múlt beleillesztői az egyetemes emberiség életébe.

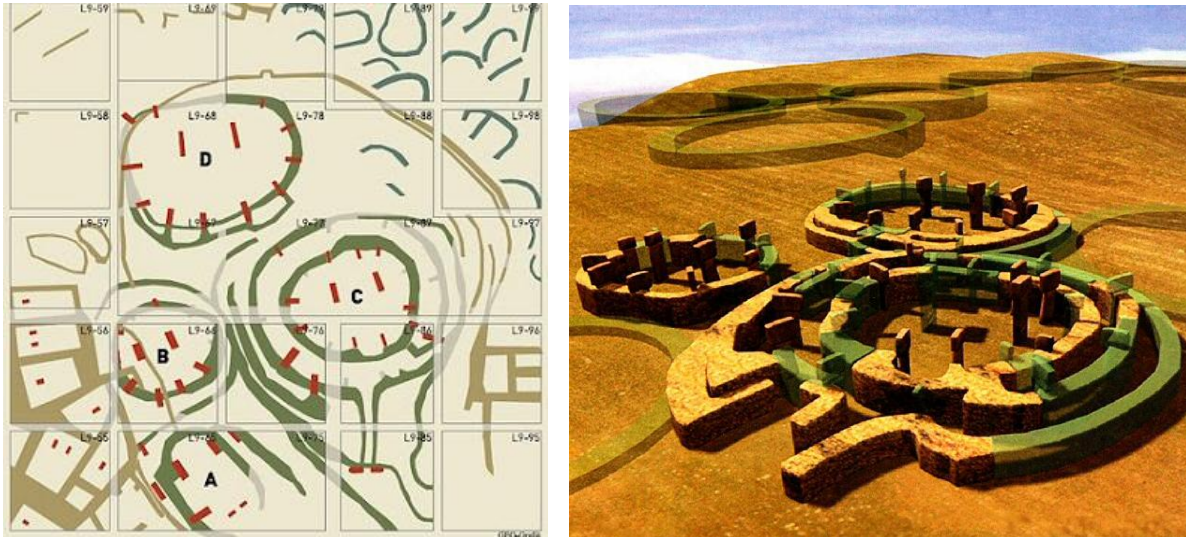
2. Fémkorszaki körépítmények, erődök, körvárosok

A kurgán inkább eltorzulásként, kirívó időszakként jellemezhető abban a sorban, ahol nem közösségi, hanem végül is magáncélra felhánt földhalomról van szó. A benne elhelyezett sírmellékletek közt megtalálható emberáldozatok sokasága mindenképpen elrettentő. Mint divat ugyan még sokáig, különösen Kelet-Szibériában fennmaradt a földhalom főnöki temetkezési helyként, de az eredeti szerep leáldozása nyilvánvaló, utána már más, közösségi célú felhasználásai mutatkoznak a kelet- és közép-európai részeken. Például a trójai vár kapcsolataként emlegetett arkaimi körépítmény, és a környékén sok-sok hasonló város-erőd. A későbbi iráni Gur és Babilon körvárosa pedig egészen más, gyakorlati irányban mutatja a haladást az építésben. A még régibb ősidőkben pedig láthatjuk a magyar nagyalföldi és a kukutyini tízezres településeket, majd pedig Çatal Hüyük I-et, Çatal Hüyük II-t, és végül Göbekli Tepét.

a. Göbekli Tepe

Göbekli Tepe („Pocakos hegy”) *A szabad enciklopédia* szerint olyan „régészeti lelőhely a mai Törökország délkeleti részén, ahol a romok kiásása során az emberiség eddig ismert legkorábbi körtemplomait tárták föl. A régészek szénizotópos mérései alapján az építmény mintegy 12 000 éves. A würm jégkorszak végén letelepült vadászközösség hozta létre. Ennek alapján megállapították, hogy ez a szakrális, szociális és műveltségi kapcsolatok alapján szerveződött társadalom megelőzte a növénytermesztő társadalmat. Idővel az itteni közösség

is elkezdte a növénytermesztést és a háziállatok tenyésztését.”³² Annyit máris megjegyezhetünk, hogy ha nem is templomról, de minden bizonnyal annak valamilyen elődjéről van itt szó (**3. ábra**), és ez a telep, ha igaz lenne az időmeghatározása, akkor kb. 2 évezreddel megelőzné Catal Hüyüköt. Csakhogy sokkal nagyobb a valószínűsége, hogy olyan ott talált szerves anyag alapján történt a datálás, időmeghatározás, ami sokkal korábbi időben keletkezett, mint a kőépítmények. De hogy mi alapján mondjuk ezt, az csak e fejezetrész végén derül ki. Nézzük előbb a helyről eddig ismert tényeket.

3. ábra. Göbekli Tepe ásatási terve és az eredeti állapotot közelítő makettje.³³

Klaus Schmidt, a Német Régészeti Intézet munkatársa, 1994 őszén, e kis-ázsiai hegytetőn pattintott kőszerszámok tömémentelen szilánkját fedezte fel, és úgy értékelte, hogy igen régi és sok embert foglalkoztató telepről van szó. 1995-ben a sanliurfai városi múzeum támogatásával kezdett feltárást, és „már centiméterekkel a talajfelszín alatt mívesen megmunkált kövekre bukkantak, álló oszlopok alkotta kőkört találtak” és később „egy második kőkör maradványait is feltárták, majd következett a harmadik, és utána még több. (A 2003-ban végzett geomágneses vizsgálatok szerint legalább húsz kögyűrű rejtőzik egymás mellett, látszólagos összevisszaságban a föld alatt.) A kőoszlopok gigásziak, a legnagyobbak öt és fél métereseek, súlyuk 15 tonna körül van. A rajtuk levő domborművek állatokat ábrázolnak. Feltűnő, hogy más-más stílusban: vannak köztük egészen elnagyoltak, de finoman megmunkáltak is; jelentésük szimbolikus... A hegy más részéről pattintott kőszerszámok: újkőkori kések, bárdok és hajító-

³² *Wikipédia* (2012). Érdekes, hogy a Chicagói Egyetem régészei az 1960-as évekbeli helyszíni bejáráson Göbekli Tepét a bizánci idők katonai telephelyének vélték, a helyszínen talált törött mészkőtömb sírkőtöredékekkel.

³³ <https://picasaweb.google.com/byThemis/Archaeo#5440722438649549970>.

fegyverek tömege került elő. Az építőkövet messziről, a szomszéd völgyekből kellett a helyszínre vonszolni.”³⁴ (4. ábra.)

4. ábra. Göbekli Tepe ásatási helyszín.³⁵

A kököröket kitevő oszlopok egyszerű alakot mutatnak, mert vagy hatalmas oszlopokból vagy T-alakú lapos mészkőtömbökből állnak. Vastagságuk csak „ötöd akkora, mint a szélességük. Jó karnyújtásnyira magasodnak egymástól, kurta kőfal fut körbe közöttük. Minden gyűrű közepén két-két magasabb oszlop áll sekély gödörben. Akik itt ügyködtek, még nem konyítottak az építés trükkjeihez. A régész Schmidt szerint a T-alakú oszlopok valószínűleg stilizált emberi lények lehetnek. Faragott karjuk van, kezük ágyékkötővel fedett hasuk felé nyúl. Erre utal az is, hogy mindegyik a kör közepe felé néz, ahol talán közösségi – *rituális* gyűlés vagy tánc zajlott. A régészek – bár véleményt nyilvánítani még korai – úgy vélik, valamiféle vallási rituálé részei lehettek ezek az oszlopok. Faragásaik zömmel gyilkos teremtményt – mérges skorpiót, támadó vadkant, bős oroszlánt – ábrázolnak. Az oszlopfigura őrzői vagy totemállatai lehettek ezek a fenevadak.”³⁶ Azaz elriasztották a hivatlan látogatót, elrettentették a kívülállót. (5. ábra) – Mi mindenesetre máris felfigyelhattünk itt arra, hogy ragadozó állatok, sőt kimondottan ’gyilkos teremtmények’ szerepelnek az oszlopokon. Ami azon a közvetlen szerepkörön túl, amit az elemzői siker felfedezett, azonosítani vélt, mélyebb összefüggésben olyanoknak az alkotása lehet, akiknek ilyen jelké-

³⁴ Wikipédia (2012).

³⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6bekli_Tepe.

³⁶ Wikipédia (2012).

peik saját harcias mivoltukat szimbolizálták. Ez pedig már önmagában elég pontos időmeghatározást, datálást tesz lehetővé, de mindenképpen a hódító hatalmak kialakulása utánra szól.

5. ábra. Ez a látvány elárulja, miért gondolták korábban középkori temetőnek Göbekli Tepét.

Mivel ugyanott településnek nyomát se leleték, viszont az oszlopfaragáshoz, felállításhoz sok munkáskéz kellett, akiket el kellett valahogy látni, „minden jel arra vall, hogy Göbekli Tepe kizárólag kultuszhelyként, szertartási központként működött. Aki idejött, csak a munkáját végezte, lakni nem itt lakott. A helyszínen talált több ezer csont (gazellák, vadtulok maradványa) arról árulkodik, hogy messze innen ejtették, és szállítmányokban küldhették az építőknek. Nyilván, nagyszabású vállalkozás volt maga az élelem szállítása is, amit meg kellett szervezni, le kellett bonyolítani. Azonban mindeddig nincs bizonyíték arra, hogy valamiféle közösségi hierarchiában éltek Göbekli Tepe építői. Nyoma sincs annak, hogy az itteniek közt vagyoni – tehát társadalmi-, tekintélyi-, hatalmi – különbségek voltak. Még arra sem utal lelet, hogy az itteniek közül egyesek jobb ételhez jutottak, mint a többiek. Schmidt úgy véli, hogy környékbeli vadászógyűjtögetők zarándokoltak Göbekli Tepébe. Másfél száz kilométeres körzetből gyűltek össze időről időre a templomnál. Lehetséges, hogy ajándékkal érkeztek – fizetséget hoztak a papoknak és a kőfaragóknak. Nemcsak a templom építéséhez, hanem a zarándokok irányításához is szervezettség kellett.”³⁷ – De hát sajnos ezek túlzottan is mai felfogási szempontok. Eleve egy gyűjtögető, halász-

---

³⁷ *Wikipédia (2012)*. Az ásató Schmidt fantáziája eléggé meglódult: „Valószínűleg énekel-dobszóval érkezett a nép, a fáklyák fényében sejtelmes táncot jártak a kőoszlopok, a faragott állatalakok. Szabályos lakomákat is csaphattak itt. Lélekemelő helyszín volt a templom, ám rituális szerepe mellett afféle neolit szórakozóhelyként, találkahelyként is működhetett.”

vadász életmódot folytató férfi 50 km-es körzetet bejárva,³⁸ az jól ismerve élt és látta el minden szükségessel a családját. Mindegy, hogy magányosan, vagy – alkalmanként – csoportban működött. Ugyanakkor a szöveg annyiban ellentmondásos is, hogy kijelenti: közösségi hierarchiának nincsen nyoma, de aztán arról beszél, hogy nem is laktak ott az emberek, mert oda csak kultusz céljából érkeztek igen nagy számmal és az ő étkeztetésüket megoldották távoli szállítmányokkal, amit a hatalmas mennyiségű állatcsont jelez. Mi ez, ha nem a hatalom önfitogtatása, amit csak egyfajta magasabb rendűségének érvényesítésével tudott megszervezni az amúgy ellátásra képtelen területen. Hogy ilyen kiváltságosak nagy számban voltak és egyenlő mértékben kaptak ellátást, az nem a hierarchia hiányának jele, hanem az ott működő hatalom nagyságának. Hacsak a szerző nem gondol itt egyfajta mintaként a mai német autópályák melletti, éjjel-nappal nyitva tartó önkiszolgáló éttermek kisázsiai ősére, ahol mindent megvásárolhattak a látogatók – ’vallási zarándokok’, hogy segítsünk neki a fantáziálásban. Ám az erőlködést leleplezi a hierarchia hiányának ez a – téves – kiemelése, mert annak megléte máris kb. felére csökkentené a helyszín és építmény korát.

Mivel a környék hegyei északi irányban a Tigris és az Eufrátesz forrásvidékét rejtik, mely két folyó is kiszáradt a würm végi lehülésben (id. dryas) és szárazságban, ezzel magyarázatot kapunk ennek a tágabb területnek a fokozatos kiürítésére és elhagyására, illetve az előtte való nagyagyarányú lakosság betelepülésre. De nem Göbekli Tepe vonatkozásában! Sokkal inkább a hatalomváltásokkal függhet össze, hogy Göbekli Tepe – körépítményeivel együtt – egy idő után elveszítette jelentőségét, ’mágikus hatalmát’, „építése után néhány évtizeddel minden oszlopkört betemettek, és új, már kisebb kört (olykor azon belül egy még kisebbet) emeltek fölé. Aztán ezeket is föltöltötték, és a közelben új kőkör építésébe kezdtek. Évszázadokon át mehetett ez így – megépítettek egy kört, használták egy ideig, majd betemették, és másikat emeltek a helyén. Az is furcsa, hogy Göbekli Tepe építői idővel egyre hanyagabbak lettek. Az első kőkörök a legnagyobbak és technikai-művészi értelemben legkidolgozottabbak. Az idő múlásával kisebbek és egyszerűbbek lettek az oszlopok, mintha készítőiket már nem érdekelte volna igazán a minőség. Aztán Kr. e. 8200 táján egészen kiveszett belőlük a buzgalom, Göbekli Tepe lassan feledésbe merült.”³⁹ – Figyeljünk fel arra, hogy a kezdet kezdetén voltak az oszlopok domborművei a legtökéleteseb-

---

³⁸ Ami kb. 300 km².

³⁹ *Wikipédia (2012)*. Schmidt – ellentétben Gordon Childe elméletével a földművelés kialakulásáról és népesség feldúsító hatásáról – fordított forgatókönyvet ír, miszerint a Göbekli Tepét építők, üzemeltetők és a látogató seregnyi nép élelmezésére kezdték a vadon termő gabonaféléket termesztetni, háziasítani a környékbeliek. És a mai alakor-búza legközelebbi ismert őse az alig 100 kilométerre található Kaca dag lankáin terem. „Eszertint a Childe elméletében mindenek elé helyezett földművelés talán egy még előbbrevaló készletéből: a lélek mélyén gyökerező áhitatból született. A csoda iránti vágy vezette el az embert a hitét igazoló gigantikus kő-építményekhez.”

ben megmunkálva. Mert ebből az következik, hogy ennek a kezdetnek a pontos meghatározásával, szerintünk sokkal későbbre tevésével eljutunk addig az elég közeli időig, amikor már elterjedtebbek voltak az ilyen – mai szóval – hatalmi tobzódások. Ez a hatalmi demokrácia a harciasok egyenrangúsága tehát, ahonnan már a kurganizálás is kirekesztette a leigázott népet, úgy elzárta szertartásaitól, hogy arról semmit se tudjanak, sőt nélkülözzék e tudás hiányát. Itt is ezt találjuk, s a végső hanyagság hatalmi hanyatlásra utal.

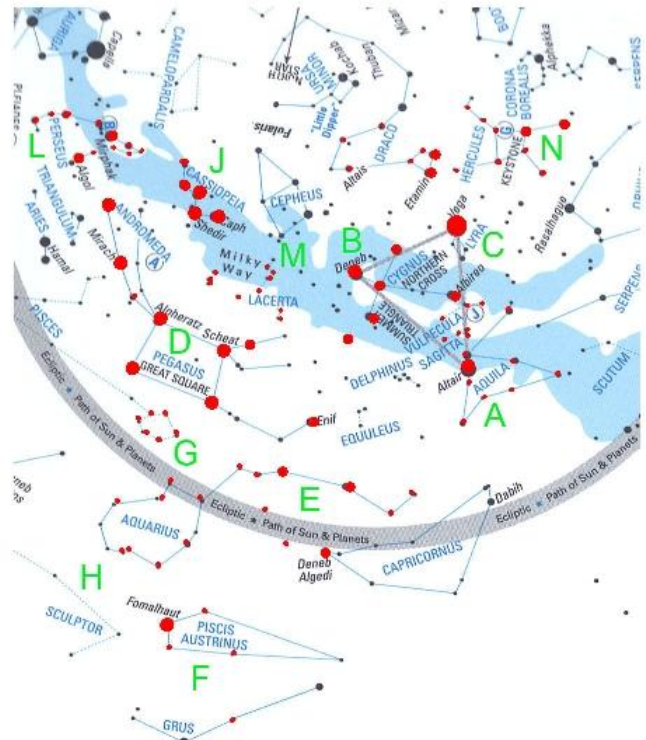
6. ábra. Kis fantáziával jól látszik a keselyű és skorpió kőfaragvány a modern csillagtérképen.⁴⁰

Göbekli Tepére tehát nem érvényes az a Kis-Ázsia többi részére vonatkozó magyarázat, hogy a 13000 éves közel-keleti natufi műveltséget szétzavaró szárazság miatt tízezres népséggel töltődött fel hirtelen az a vidék, és aztán a lakosság onnan is elszivárgott a terjedő szárazság miatt jobb körülmények közé, például északra, a Fekete-tó mellé, vagy a Balkánra hozva a földművességet és a kultuszt. Az ekkoriban lakossággal feldúsult, majd kiürült, a nem messze lévő Çatal Höyük később (és Hacilar is) újra benépesül, ami a szárazság megszűntét jelzi. Ugyanakkor „az építmények északi tájolása (ahogyan Çatal Höyük halottaié is) fölveti azt, hogy a csillagászat és az égi jelenségek megfigyelése fontos szerepet játszhattak a közösség műveltségében. Hogy a körtemplomok szoros kapcsolatban álltak az égbolt megfigyelésével, kézenfekvő föltételezésnek látszik.”⁴¹ Timothy J. Stephany aztán egyenesen a Göbekli Tepe 'körtemplomban'

⁴⁰ <http://www.timothystephany.com/gobekli.html>.

⁴¹ Wikipédia (2012).

talált kőfaragásoknak a csillagképekkel való kapcsolatáról ír.⁴² (6-7. ábra.) És ezeknek az oszlopokon lévő faragványoknak az égi jelekkel (konstellációkkal) való azonosítása eléggé meggyőző. Ugyanakkor az északi tájolás azonossága, s méginkább a csillagképek megjelenése azt sugallja számunkra, hogy itt, azaz Göbekli Tepében nemcsak valamilyen egyszerűbb hatalom megjelenéséről van szó, hanem olyanéről, aki már a Fekete-tavi csillagászatot is ismeri, vagy inkább bitorolja (8. ábra).

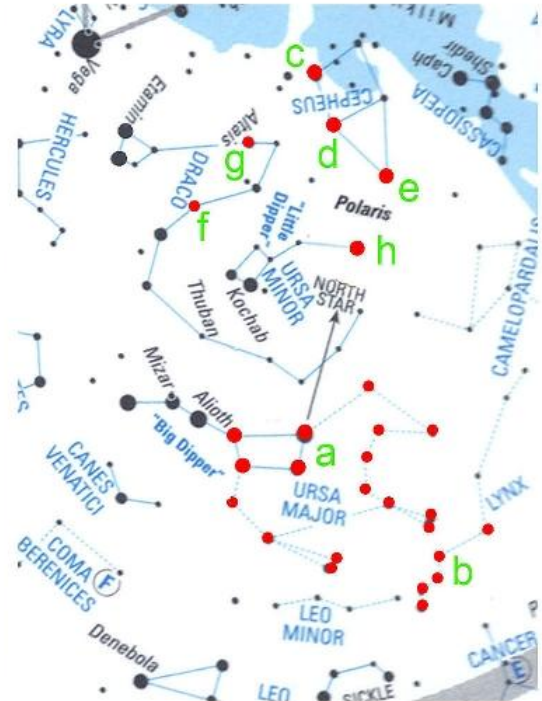
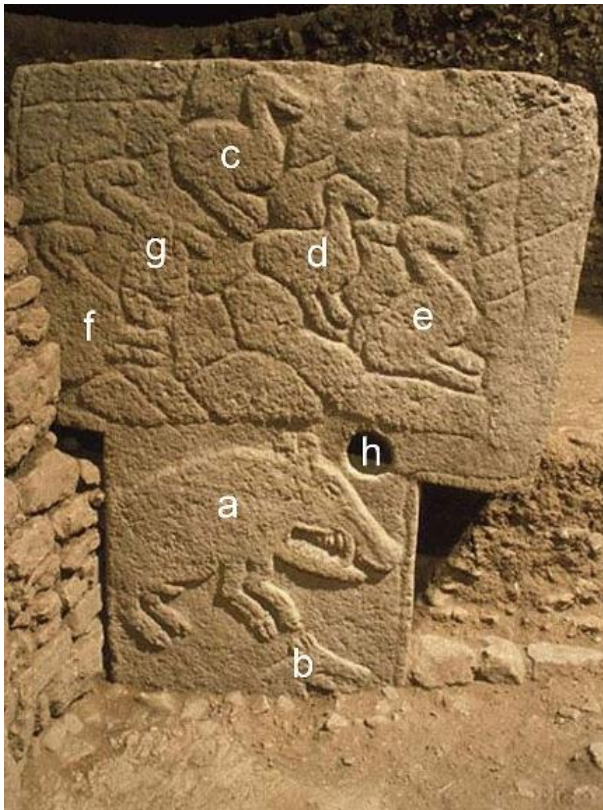

7. ábra. Megfeleltetve a csillagképi neveknek.

Emberi maradványokról nem számolnak be a híradások, bár a betemetéshez használt anyagban találtak csontokat. A hitüket tekintve teljes a bizonytalanság, a papi kaszt létét is csak föltételezni lehet. Ez a maga korában monumentális alkotássorozat sok ember együttes munkáját igényelte, amihez elengedhetetlen volt a társadalmi szervezethez, a munkamegosztás. A sok ember etetésére vonatkozó sejtelmek szintén nem megbízható következtetések vagy adatok. Ekkor gabonatermelés még nincsen, de a gabona vad változata éppen innét a környékről ismert. A közeli Shanidár barlangi kicsit korábbra keltezett, a négyéves fiúk anyjuk melletti feláldozása, mint feltételezett legkorábbi emberáldozat, azt mutatja, hogy az alárendelés egyik forrásával van dolgunk. – Amihez végső csattanóként tehát hozzátesszük, hogy ilyen kifinomult kőalakzat csiszolást *csak fém-*

⁴² *Myths (2012).*

eszközökkel lehet végezni,⁴³ a kőszerszámok erre alkalmatlanok. Így tehát többszörös bizonyíték van rá, hogy Göbekli Tepe nem lóg ki a sorból, hanem a fémkorszaki alárendelő hatalom viszonylag késői megnyilvánulása lehet.

9. ábra. Amint a mennyben, úgy a földön is?⁴⁴

b. Európa és Ázsia határán: Trója és Arkaim

Trója elpusztításának, valamint modernkori feltalálásának és kifosztásának híres története elevenen él az világ emlékezetében. Hiszünk a trójai háború meséjében, bár közvetlen tárgyi bizonyítékok mind a mai napig nem jelölték ki annak helyszínét. Ám „a német utazó, Heinrich Schliemann konkrét valóságként fogadott el egy bronzkori történetet, mely témáit és szenvedélyeit illetően éppoly szövevényes és megindító, mint egy Shakespeare-dráma. A trójai háború esetében a legenda a valaha írt leghíresebb hősköltemények egyikének, az *Iliász*nak köszönheti nagyságát és maradandóságát.”⁴⁵

Az ősi Trója története a görögök és trójaiak hosszan tartó háborújáról szóló népköltészet gyűjteményének tekinthető, amit a Kr. e. 8. században élhetett köl-

⁴³ Cser Ferenc szíves közlése.

⁴⁴ http://pctrs.network.hu/clubbloggerpicture/2/9/_/209298_443522580_big.jpg. Módosítva:

2011. július 19. 15:14:17.

⁴⁵ Uzonyi (2010).

tő, Homérosz megénekelte formában közvetített azután a szájhagyomány. „A város falait a legenda szerint Poszeidón, a tenger istene, és Apolló építette.”⁴⁶

A város bukását a trójai király, Priamosz fiának a választása okozta. Parisz azt a kétes és veszélyes megbízást kapta, hogy döntse el, ki a legszebb, Héra, Helené vagy Aphrodité. Az istennők lelkiismeretlenül megvesztegették Pariszt. A királyfi kényszerű választását nem egyszerűen a tetszés vagy a vesztesek bosszújától való félelem vezérelte, választania kellett a gazdagság és egész Ázsia trónja, a bölcsesség és legyőzhetetlenség, valamint a spártai király, Menelaosz feleségének, Helenének szerelme között, aki a világ legszebb asszonyának hírében állt. Választása Helenére esett, s ezzel tíz évig elhúzódó tragédiát indított el, mely elpusztította népe városát, s számtalan férfi, asszony és gyermek életébe került.

7. ábra. A trójai faló. Részlet az Iliáson alapuló Trója című filmből.⁴⁷

A trójai háború fordulópontja akkor következett be, amikor a görögök megépítették a hatalmas falovat. Belsejében harcosokat rejtettek el, s úgy tettek, mintha elvonulnának Trója alól. A falovat Pallasz Athénének, a bölcsesség istennőjének tanácsára építették. Miután a trójaiak bevontatták városukba a falovat, s megünnepelték győzelmüket, álomba merültek. A görögök kibújtak a lóból, visszatérő seregük előtt kinyitották a város kapuját, s lemészárolták a trójaiakat. (7. ábra.)

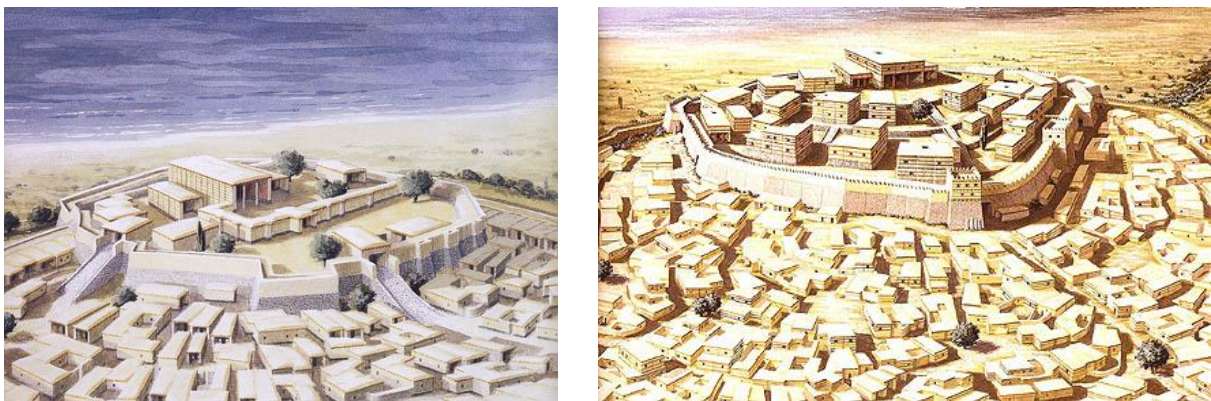
⁴⁶ Trója (2011).

⁴⁷ <http://www.origo.hu/tudomany/tortenelem/20120725-homerosz-iliasz-matematikailag-igazoltak-a-mitosz-valosagalapjat.html>. Módosítva: 2012. július 26. 12:03:12.

A kép forrása: <http://static3.origos.hu/i/1207/20120725-iliasz-troja-mitosz.jpg>.

Bár érdekesnek látszhat, de megalapozatlansága miatt inkább káros állítás a trójaiakkal kapcsolatban: „Kenneth J. Dillon szerint a trójaiak eredetileg sztyeppei nép voltak, a magyarok rokonai. Miután megtámadták és elpusztították a hettita birodalmat, birtokukba vették a Dardanellákat. A trójai háború ideje alatt a görögök tengeri blokáddal akadályozták meg, hogy az európai oldalon és Lemnoszon élő trójaiak Trója segítségére siessenek. Mikor Trója elesett, az európai oldalon élők északra menekültek és Olaszországban telepedtek le; később etruszok néven ismerték őket.”⁴⁸ Ennél sokkal pontosabb képünk van már ezekről az említett népekről.

Trója ma Törökországban az anatóliai Hisszarlikban, Çanakkale tartományban található, délnyugatra a Dardanelláktól, az Ida hegy lábánál. Török neve Truva. (8. ábra.)

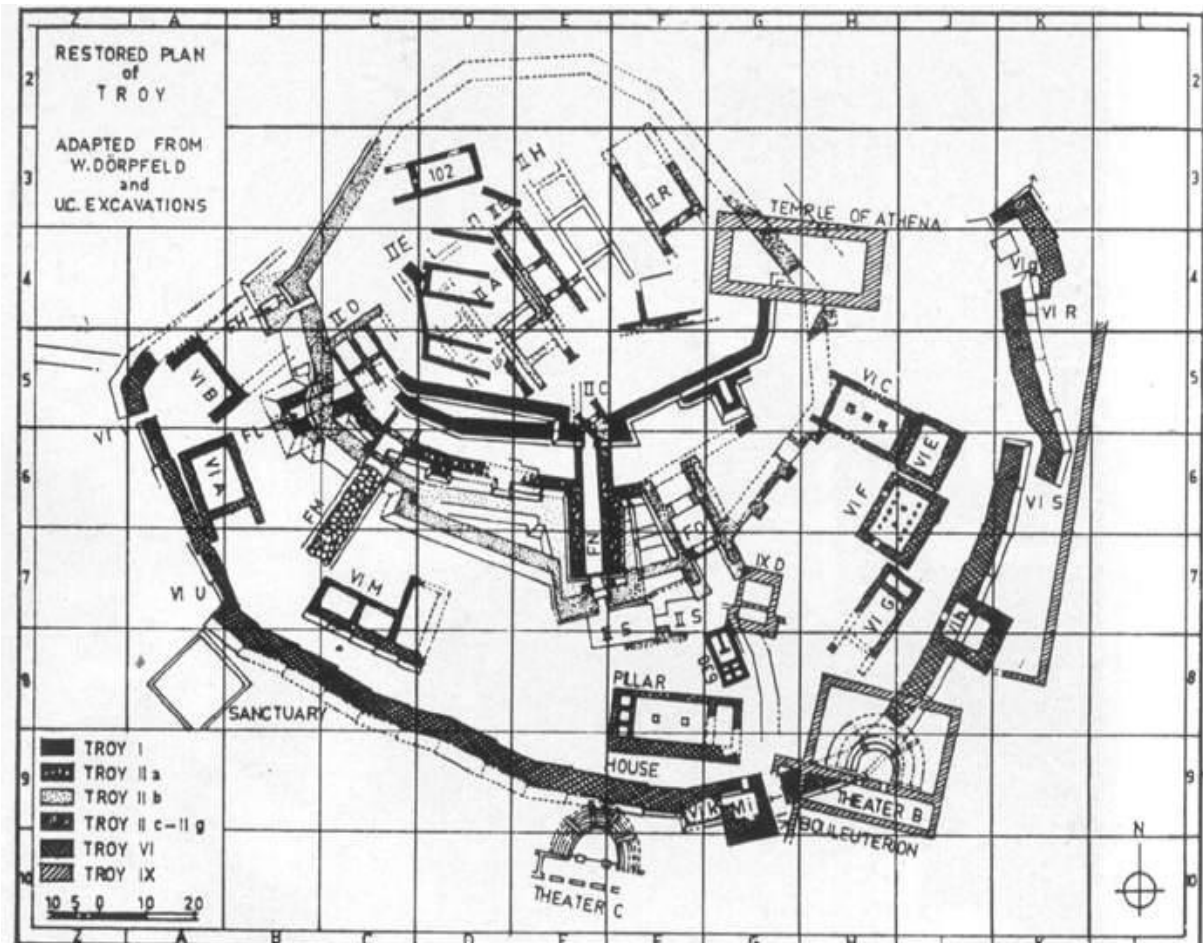
8. ábra. Trója egyik korai és egyik késői rétegének modellje.⁴⁹

Később Trója helyén egy új Iliumot alapított Augustus római császár. A város egészen Konstantinápoly alapításáig virágzott, majd a bizánci időkben lassú hanyatlásnak indult.

Az 1870-es években a német amatőr régész, Heinrich Schliemann kezdte feltárni a területet. Az ásatások során kiderült, hogy 9 város épült egymásra az idők során, valamint a későbbi kutatások fel is borították a Schliemann által felállított rendszerezést. Egyes régészek feltételezik, hogy Trója VII/a lehetett Homérosz Trójája. Bár ezt a nézetet nem minden szakember osztja, vannak olyan feltételezések, melyek szerint Trója VI-ot Wiluşának is nevezték, amelyet hettita szövegek említenek. Az Ilion nevet a Wilion-ból származtatják (melyet digammával írtak), s a digamma kopott volna le idővel a különböző nyelvjáráásokban, nyelvi változások során. Ezt a teóriát az ún. Alakšandu szerződés (Kr. e. 13. század), egy írnioki pecsét luvi nyelven és nevek, szokások elemzése támaszthatja alá. (9-10. ábra.)

⁴⁸ *Trója* (2011). A továbbiakat is innen vettük.

⁴⁹ *Fókusz* (2012).

9. ábra. A régi Trója alaprajza a Schliemannal együtt ásó régész, Wilhelm Dörpfeldtől.⁵⁰

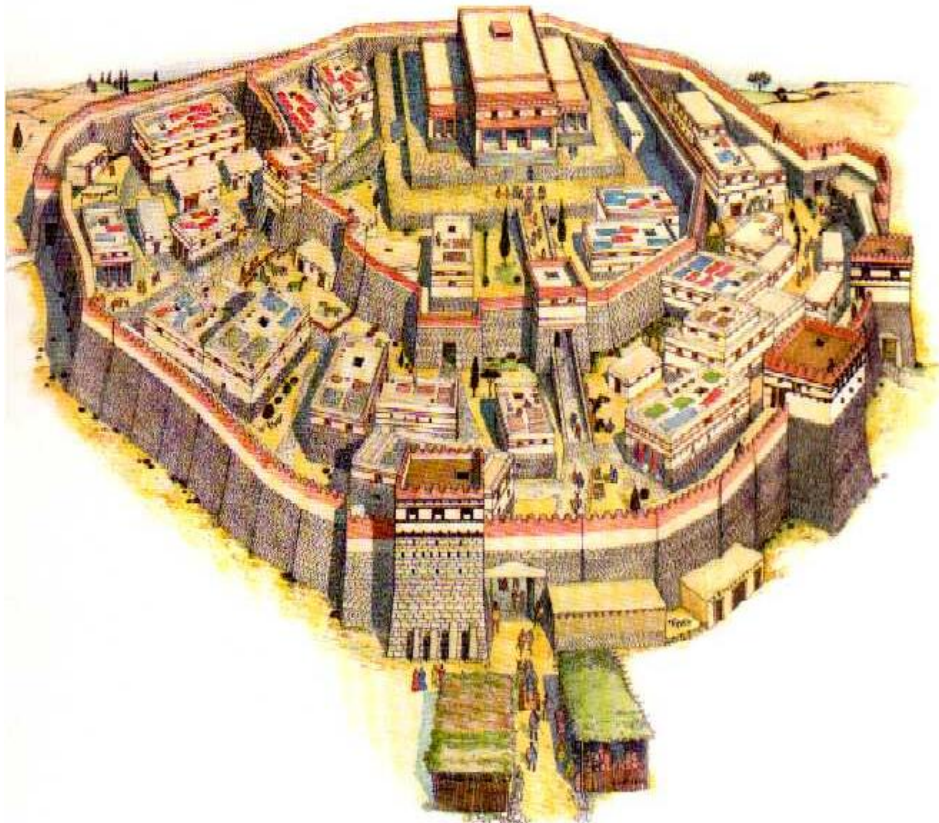
A trójaiak történetét legendákból ismerjük. A görög mitológia szerint a trójaiak az Anatóliában található Troasz régió Trója nevű városának lakói voltak. A város híres volt gazdagságáról, melyet a kereskedelem biztosított, a drága kelméről és erős falairól. A trójai uralkodó családot a legendák Élektra és Zeusz fiától, Dardanosztól eredeztetik. Dardanosz a görög mítoszok szerint Árkádiából, a római történetek szerint Itáliából származik, és Kis-Ázsiából, Szamotrákia szigetéről érkezett Trójába, ahol feleségül vette Trója első királyának, Teukrosznak lányait és megalapította Dardania városát (ahol később Aineiasz uralkodott). Halála után unokája, Trosz lett az uralkodó, aki saját maga után Troasznak nevezte el a területet, lakóit pedig trójaiaknak. Fia, Iliusz alapította Ilium (Trója) városát, melyet magáról nevezett el. Zeusz Iliusznak adományozta a Palladiónt, Athéné csodatévő szobrát, mely biztosította a város biztonságát. A város falait a legenda szerint Poszeidón, a tenger istene, és Apolló építette Laomedon király (Iliusz fia) idején. A történet szerint Laomedon nem akarta kifizetni a munkát, ezért Poszeidon vízzel árasztotta el a területet és követelte,

⁵⁰ Világtudomány (2012), Welt Online (2012).

hogy a király áldozza fel lányát, Hesziónt egy tengeri szörnynek. A területen pestis pusztított és ragadott magával sokakat.

A trójai háború előtt egy generációval Héraklész elfoglalta Tróját, megölte Laomedont és fiait, Priamosz kivételével. Priamosz király lett; uralkodása idején a mükenéi görögök foglalták el a várost az Kr. e. 1193-1183 között dúló trójai háborúban.

Kis-Ázsiában a trójai uralmat a Hérakleida dinasztia követte, melynek központja Szardeiszben volt, királyai pedig 505 évig uralkodtak egészen Kandaulész idejéig. Kis-Ázsiába később bevonultak az iónok, kimmerek, frígek, milétosziak és a lüdök. A területet Kr. e. 546-ban perzsák hódították meg.

10. ábra. Művészi Tója-ábrázolás: fent középen a királyi palota, körben a belső és külső várfalak, elől a kijárat kapu, mellette a trójai nagy torony, mögötte kultuszszobrok talpazaton, száraz árok veszi körül a külső falakat és azon túl volt a falu és a gazdaságok.

A kis-ázsiai Ida-hegy a helyszíne számos ókori mítosznak. Innen vitte Zeusz Ganümedészt az Olümposzra, itt csábította el Aphrodité Ankhiszészt, itt adott életet Aphrodité Aineiasznak, itt élt Párisz pásztorként, itt éltek a nimfák, innen nézték a trójai háborút a görög istenek.

Az Íliászban az akhájok a Szkamandrosz (valószínűleg a mai Karamenderes) folyó torkolatánál vertek táborát. Trója városa egy dombon feküdt. A mai maradványok mintegy tizenöt kilométerre fekszenek a tengerparttól, de a Szkamandrosz

torkolata háromezer évvel ezelőtt körülbelül öt kilométerrel bentebb feküdt, és egy olyan öbölbe folyt, amely azóta feltöltődött hordalékkal. A legújabb kutatók megmutatták, milyen is volt a korabeli Trója partvidéke, bizonyítva, hogy Homérosz leírása hiteles.

Az Íliász mellett az Odüsszeiában és más ókori görög művekben is találunk utalást Trójára. A római költő, Vergilius feldolgozta a legendát Aeneis c. művében. A görögök és a rómaiak hittek a trójai háború megtörténtében, és abban, hogy a helyszín Anatóliában található. Nagy Sándor például Kr. e. 334-ben meg is látogatta a homéroszi hősök, Akhilleusz és Patroklosz állítólagos sírját.

Ókori görög történetírók az Kr. e. 12, 13 illetve 14. századra tették a trójai háború idejét: Eratoszthenész szerint Kr. e. 1184-ben történt, Hérodotosz szerint Kr. e. 1250-ben.

2001 novemberében John C. Kraft geológus a Delaware-i Egyetemről, valamint John V. Luce geológus, a dublini Trinity College tanára bemutatta az 1977 óta tartó geológiai kutatások eredményeit. Összehasonlították a jelenlegi felszínt az Íliászban és más klasszikus művekben (mint Sztrabón Geographikája) leírtakkal. Azt a következtetést vonták le, hogy a Schliemann által feltárt Trója (és más helyszínek, mint például a görög tábor helye), a földtani eredmények és az Íliászban leírtak között konzisztencia van.

Ugyancsak titokzatosnak tekintik egyelőre a bronzkori világ építette uráli leletet, mert a régészek nem sejtik, ki építette, csak azt tudják, hogy a bronzkori történelmet át kell írni miatta. Ez *Arkaim*. Arkaim felfedezése az Urál hegység déli részén, a kazak-orosz határ közelében, a sztyeppe vidék északi peremén, az 1980-as évek végén történt, cseljabinszki régészek által, Gennagyij Zsdanovics vezetésével.⁵¹ 4000 éves településről van szó, amelynek szerkezete különlegesenek mondható, amennyiben harminc egyforma ház két körgyűrűt alkotott. (**II. ábra.**) A nyilatkozó régész ugyan a házak ugyanolyan alakja miatt a hierarchia hiányát állapította meg, mégis a hatalommegosztás valamilyen módját feltételezi, ha egyszer ilyen pontosan tervezték meg a várost. Ugyanott Arkaimtól 100 kilométerre a frankfurti Goethe Egyetem régészei is kutatnak újabban – a Jekatyerinburgi Tudományos Akadémiával karöltve – egy hasonló várost, melynek fala 3-5 méter széles. E táj a közelmúltig a nomád életmóddal volt jellemezve, és most Rüdiger Krause szerint a semmiből bukkantak fel ezek a települések. Az elmúlt harminc évben 22 hasonló települést fedeztek fel ezen a 350 kilométer hosszú és 200 kilométer széles területen, ezért elnevezték 'Városok Országának'. A nagy érdeklődésre tekintettel a ZDF televízió is forgatott filmet a feltáráról „Schliemann örökösei: sztyeppei harcosok Arkaimból” címmel.⁵²

---

⁵¹ *Welt Online* (2012).

⁵² E címen még nemrég is meg lehetett tekinteni (a ZDF 2010.01.17. 19.25-kor sugározta): <http://www.zdf.de/ZDFmediathek/hauptnavigation/sendung-verpasst/#/beitrag/video/1224400/Vermächtnis-der-Steppenkrieger>.

11. ábra. Arkaim titokzatos városának légifelvétele és makettje.

Zsdanovics kulturális robbanásnak nevezi, ami Arkaimban történt 4000 éve. Az arkaimi építményeket az emberiség csillagóráihoz sorolja, szerinte minden település az univerzumot modellezi. Míg Krause visszafogottabban új településmodell megjelenéséről beszél a sztyeppén, teljesen új építészetről, aminek létrejöttéhez újfajta társadalmi szervezet volt szükséges. Abban mindketten megegyeznek, hogy e települések felfedezése megváltoztatta a történelem előtti európai viszonyokról vallottakat. Például sírmellékletként találtak a bronzkori görög sírokból ismert lószerszámokat, ami igen széleskörű kapcsolatokra utal. Volt mivel utazni, mert – radiokarbon vizsgálattal igazoltan – a világ legrégebbi harci kocsiját fedezték fel az egyik sírban. (12. ábra.)

12. ábra. Arkaimi harci kocsi újraépítve és svasztika díszítések.

A Ludmila Koryakova előadását⁵³ ismertető Z. Tóth Csaba tollából való összefoglaló⁵⁴ további érdekes részletekkel szolgál: Az Urál–Altai közötti, 3500-4000 éves Andronovo kultúra mellé az utóbbi két évtizedben felfedezték a Petrovka és Szintasta kultúrát ugyanott. „A Szintasta-települések legjellemzőbb vonása a zárt erődítés, mely sáncokból és árkokból állt, melyet sövényvel vagy égetetlen agyagtéglákból (vályog) és fagerendákból álló fallal erősítettek meg. A települések alaprajza kerek vagy négyszögletes, alapterületük 6000-től 30.000 négyzetméterig terjed. Tornyok és más építmények védték a bejáratokat és a

⁵³ Univ. of Kalifornia, Center for the Study of the Eurasian Nomads, Berkeley, 1998. ápr. 9.

⁵⁴ Z. Tóth (2010).

vízhez vezető utakat. A házak 25-130 négyzetméter alapterületűek, szögletesek, bennük tároló gödrökkel, nyitott tűzhelyekkel, kúttal. Néha a fémmegmunkálásnál keletkező salakot is találtak a házakban.”

13. ábra. Későbbi körépítmény a Káspi-tó mellől Koy-Krilghan- és Toprak-Kala.

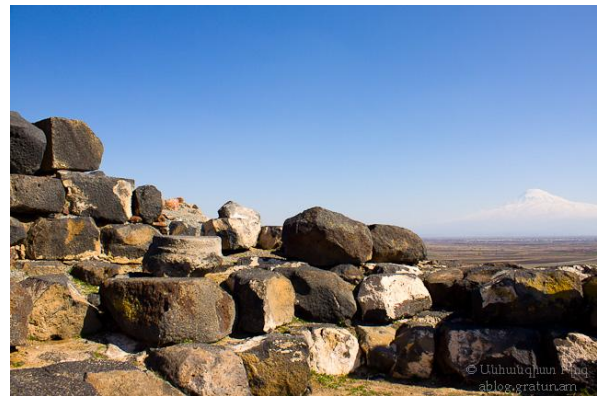
E 'Városok Országának' is nevezett Szintasta-lelőhelyek közül a leginkább vizsgált erődített település, a 20.000 nm-en elterülő Arkaim, melyet kiürítése után felégettek volt lakói vagy támadói. „Arkaimnak kettős, kerek védőfala volt, és a két körben elhelyezkedő lakóházakat egy utca választotta el a központi tér körül. A külső fal átmérője 160 m, vastagsága 4 m volt, s különlegesen kiválógatott földből készült, melyet gerendavázak közé tömörítettek, majd vályogtéglákkal borították. Belül a házak a falakhoz simultak, és sugár irányban voltak elrendezve, ajtajuk a központi utca felé nézett.” A város szerepét sokféle módon értelmezték: a katonaitól a vallási szerepig. Utóbbira utal, hogy a kiásott leletek nem használati tárgyak, hanem jelképhordozók inkább. „Lehetséges, hogy egy olyan helyszínről van szó, ahol az 1-2000 fős arisztokrácia (és a mesteremberek) meghatározott időközönként összegyűltek, hogy vallási szertartásokat végezzenek.” A régészek szerint az alaposan megtervezett városok házaiban kb. kétezer ember élt. A települést árokkal vették körül. A város közepén kialakított tér a közösségi élet helyszínéül szolgálhatott. Több hasonlóságot is felfedeztek a halottak lóval történt eltemetésében. A kerámiákon ősi svasztika ábrázolásokat találtak. (13. ábra.)

3. Bronzkori védelem és hódítások

Mecamor (Metsamor) későbronzkori falut az Ararát lábánál, az ottani bronzművesség központját meglátogató Gábori Miklós beszámol annak korábronzkoráról is.⁵⁵ E kőfallal megerősített településben Kr. e. 3000-1800-ig folyt jelentős mértékben réz- s bronzöntés. Gábori török, kardok, sarlók, lándzsák, fejszék öntő szerszámai tömegéről tudósít. S még ékszereket is nagy mennyi-

⁵⁵ Gábori (1978), pp.: 314-317.

ségben öntöttek itt. 2-3 m átmérőjű kohókban ötvözték a rezet, olvasztották a bronzot, *gödör-sorokat véstek a falu utcáiba, ahol az olvadt fém megtisztult.* **Kör alakú kőházak utcasort alkottak.**⁵⁶ *A házak falát méternyi magasan kőből rakták, a tetejük nádból készülhetett.* A településen fej nélküli, de szemes agyagistenek tömege volt, valamennyi áldozati tárgyakkal. Ezek egyáltalán nem sumér kulturális elemek. E terület később is, az asszír hódításig őrizte függetlenségét és fémfeldolgozó gazdaságát.⁵⁷ (14. ábra.)

14. ábra. „Bronzváros” és Armavir (Argishtighinili) fellegvár az Araráttal.”⁵⁸

Gaál Ernő szerint „a katonai-védelmi célok szem előtt tartásával épített erődítmények legkorábbi példányait Örményországban már a Kr. e. 4-3. évezredben kiviteleztek. A megmunkálatlan sziklatömbökből rakott falak „találmányát” a Kr. e. 3. évezred óta egyre magasabb színvonalon valósították meg (pl. Perszi, Haridzs), amely a középső bronzkor idején is tovább tudott fejlődni (Astarak). Az alkalmazott építési technika azonban csak a késői bronzkor idejére érkezett el a tökéletesség fokára, amikor már mindenhol ezt alkalmazták. Ennek az építési elvnek a lényege az, hogy betartásával küklopsz falú építményeket tudtak létrehozni. A három és hét sor között változó kőfalakkal bekerített terület nagysága 40 és 60 hektár között változhatott, de egyetlen olyan is van, amely több mint 100 hektárnyi területet vett körül (Moktam erődje). A késői bronzkor és a korai vaskor idején az ilyen falazási technikával épített erődöszerű városok hálózata borította majdnem az egész Örmény-fennsíkot, amelyeket szinte alig megközelíthető körzetekben – magasan fekvő hegyeken, hegyormokon, olyan hegyvidéki

⁵⁶ Több hasonló, de nagyobb körépítmény füzért találunk a korábbi Kárpát-medencében.

⁵⁷ Roux (1992), pp.: 303-304.

⁵⁸ A kép alatti szöveg: „A legnagyobb reformra az emberiség történetében, amelyben fémeszközök váltották fel a kőeszközöket, az örmény fennsíkon került sor, sokkal korábban, mint a világ sok más részén. A Kr. e. 5-4. évezredben alapított Metsamor volt az ókori értermelés egyik bölcsője. Mindazonáltal régészeti adatok még korábbi itteni kultúra műveltség meglepedést bizonyítanak ezen a területen, a kohászati központ csak a korai bronzkorban jelent meg. Számos öntödét és a réztermelés hulladékának lerakását találták meg a hatalmas erőd közelében.” <http://wowarmenia.com/?p=686>

terepeken, ahol az erődöket három oldalon mély szakadékok vettek körül – helyeztek el. Az erődök falmaradványai még mindig 7 méteres magasságig érnek, vastagságuk, jelenlegi állapotában is, 3-6 méteres. A masszív építmények mintegy 500 példányát tartják nyilván a régészek.⁵⁹ **(15. ábra.)**

Hasonló módon a Kárpát-medence kis falvainak egyedi bronzöntő ipara belső fejlődés eredménye lehetett, Mecamorhoz hasonlóan. Ez az iparág már a sumér városállamok virágzása idejét megelőzően jelen volt, ezek részben dunántúli, de nagyobb részben az északi és keleti hegyvidéki falvak.⁶⁰ A bronzművesség a hajdani Vinča műveltség területén délre is kiterjedt a teljes Balkánra, ide értve a Peloponnészoszi-félsziget és a Kükládokat is. A területen két műveltség emelkedett ki: a minószi és a mükénéi. A minószi műveltség Kréta szigetén alakult ki és teremtett meg egy teljesen önellátó, mégis komoly kereskedelmi forgalmat lebonyolító gazdag társadalmat. A műveltség első jelei a Kr. e. 3. évezred elejéig vezetnek, amikor is itt már bronzot öntöttek. A környezet bronzkora és magas szintű műveltsége párhuzamosan alakult ki. A Dardanellák kapujánál létesült városállam, Trója – bár szigorúan nem tartozik a minoszi műveltség körébe – és a bronzkorszak gyakorlatilag összeforrt. A város a bronzkorral ébredt, és a bronzkor végeztével süllyedt a semmibe.⁶¹ A krétai civilizáció – ahogy szaknyelven említik – ugyancsak a bronzal együtt emelkedik ki. Ugyan réz- és ónérc nem található a szigeten, de a közvetlen közelségében, Anatólia nyugati csücske kifejezetten gazdag rézércben, ezüstben, aranyban. A bronzhoz szükséges ón pedig minden valószínűség szerint az afganisztáni forrásból származik, – ahogy ugyancsak onnan származik a folyamközi bronz ötvöző anyaga is, – jóllehet az ón forrására közvetlenül utaló adatok nem állnak rendelkezésre.

15. ábra. Mecamori kőfal és Ani.

A minoszi műveltség kezdetben egyenértékű emberek társadalmával rendelkezett, később azonban a helyi társadalom kitermelte a maga elitjét, és megtartva a társadalom általánosan gazdag jellegét, palotaépítő előkelők alakultak ki.

---

⁵⁹ Gaál (2002).

⁶⁰ László (1974), pp.: 80-81.

⁶¹ Zangger (1993), p.: 70.

Ugyan minden szükséges terméket maguk állítottak elő, mégis a Földközi-tenger partvidékének és a Keleti-medence szigeteinek nagy részével aktív kereskedelmi kapcsolatuk volt. Kereskedelmükben kifejezetten komoly súllyal szerepelt a nyers bronz és a feldolgozott bronztárgyak szállítása.⁶² Mindez a Kr.e. XVII-XVI. századig virágzó társadalmat jelentett. A kereskedelemhez szükséges leltározáshoz rendelkezésükre állt a mai napig meg nem fejtett Lineáris A írás, amelyből az mindenesetre nyilvánvalóvá vált, hogy a minoszi műveltség nyelve nem felelt meg az árja nyelveknek, nem görög, sokkal inkább valamiféle ragozó nyelv. Ugyancsak az nyilvánvaló, hogy *ez az írás valójában és elsőrendűen nem a kereskedelmi leltár céljaira szolgált, és jelkészletének tetemes hányada azonos volt Közép-Európa lineáris írásjegyeivel.*

A minoszi műveltség a Szantorini vulkán robbanását követően összeomlott, lakói a hagyományos időszámítás szerint Kr. e. 1500 körül elhagyták.⁶³ Kr. e. 1450 körüli föléledésében már nem a saját lábán állt, hanem a mükénéi műveltség embere telepedett oda.⁶⁴ Ennek írása a Lineáris B, feljegyzései kifejezetten kereskedelmi jellegűek, és immár görög nyelven szólalnak meg.

A bronzkorszak elején, Kr.e. 3000 körül indul meg az orosz sztyeppéről a 3. kurgán invázióknak nevezett hódító hadjárat Európa középső és nyugati területei felé. Ehhez sorolható az évezred közepén az, amikor már maga a Kárpát-medence nyugati területe is újabb hódítóval szolgált: a harangedény műveltség inváziója, a Vinkovci–Somogyvár műveltségből, a dunántúli területről veszi kezdetét.

Ezek a hódító hadjáratok, inváziók továbbra sem jelentik hatalmas embertömegek mozgását, és egyáltalán nem látványosak, – jóllehet, az előlük elmenekülők száma sokkal nagyobb volt, – hanem csupán egy hódító elitnek a meghódítottakra való fokozatosan terjedő településével járnak. Európa szerte ekkor alakulnak ki véglegesen az ú.n. *kettős társadalmak*, ahol a földművelő népesség és az uralkodó elit mind emberi összetételében, mind műveltségében határozott kettősséget mutat. *A történelemtudomány azonban a hódító elitről nevezi el az egyes területi műveltségeket, és ezért tűnik úgy fel, hogy népek, műveltségek hatalmas távolságra elvándorolnak, holott ez csakis az uralkodókat jellemzi.* A földműves népesség ritkán mozdul, általában évszázadokig, évezredekig a helyén marad, legfeljebb menekülni próbál, de erre az időszakra már befejeződött a kontinens betelepülése, egyszerűen nincs hová elmenekülni a katonai előkelőségek elől. Ezt a sajátságot fényesen igazolják mind a vércsoport, mind pedig a kromoszóma vizsgálatok, amelyek szerint Európa mai lakossága döntő többségében az őslakosságból áll. Ez vonatkozik a Kárpát-medencei magyarságra is.⁶⁵

---

⁶² Zangger (1993), p.: 74.

⁶³ Valójában Kr. e 1200 körül. (A Menhetto-féle királylista ennyit téved a tébai Ápisz-bikák idejéhez képest.)

⁶⁴ Zangger (1993), p.: 73.

⁶⁵ Semino (2000), Gibbons (2000).

Ehhez az elitmozgáshoz sorolható az is, amikor egy katonanépeség érkezik meg a Balkán déli részére, és a terület is új elitet alkotva telepszik előbb a Balkán-, majd később a Peloponnészoszi-félsziget termékeny területein letelepedettek. Fokozatosan dél-felé haladva a Balkánon Kr. e. 1900 körül érkezik az Argiv-síkságra, és ott megteremti a mükénéi királyságot, az achaeni műveltséget.

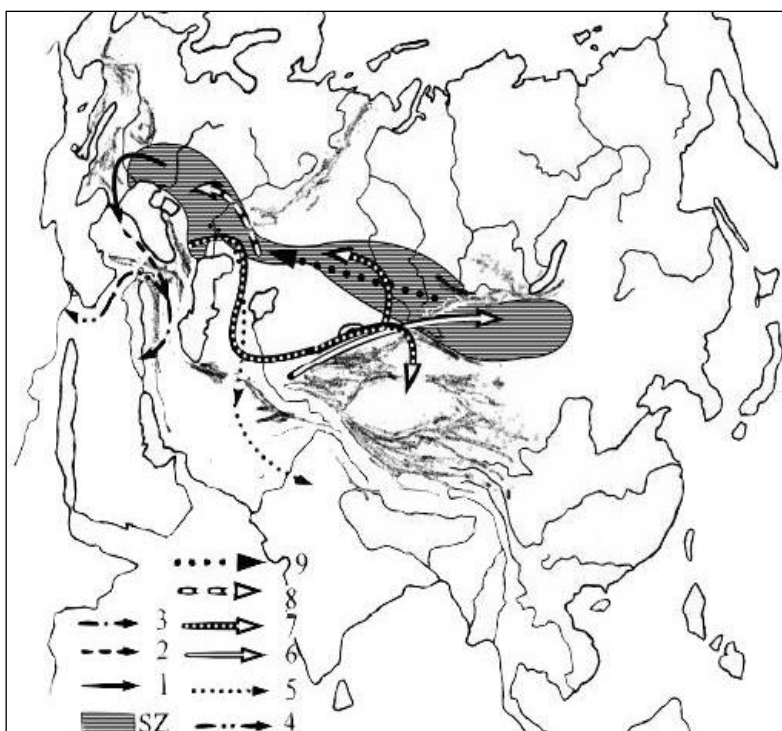
16. ábra. Szoborcsoport harci kocsival. Kr. e. 15. század, kései bronzkor korai szakasz, Lcsasen, 1, 8. és 10. sz. kurgánból, valamint Lóri Berd halomsírból.

A mükénéi állam a Peloponnészoszi-félsziget hegyeinek árnyékában, teljes termőképességű és fölöttébb nagy kiterjedésű síkságon jött létre. Kifejezetten katonai jellegű királyság volt. Létrejöttékor már rendelkezésére állt a lóvontatású harci szekér – chariot – és komoly mértékben folytatott fémfeldolgozást. **(16-17. ábra.)** A sírokban a bronzeszközök, fegyverek, a lovas kocsis harcot ábrázoló festmények az uralkodóak. Mindezek a háborús szellemnek és a sztyepei hódítók felfogásának megfeleltek. Ide az arisztokrácia északról érkezett, és hozta magával az itt később megragadt görög nyelvet.

Az achaeni műveltség embere komoly kereskedelmet folytatott, és termékei között a bronztermékek uralkodóak voltak. Egy török kikötőben elsüllyedt késő bronzkori mükénéi műveltségből származó hajó rakományában a kánaáni eredetű amforákon, némi mezőgazdasági terméken, arany, ezüst, elefántcsont tárgyakon, ékszereken és afrikai fán felül hat tonna bronzkészítéshez szükséges réztömböt, és feldolgozott eszközöket, fegyvereket, talált a régészet.

Kr. e. 1300 körül jelentek meg a görög terület északi határain a később dórokkal azonosított sztyepei pásztorok. Fél évszázaddal később átsöpörtek már Naxos, Samothrace és Euboea felett, és jelenlétükkel hihetetlenül megnehezítették a helyi lakosság életét. Veszélyeztetettségüket jelzi, hogy Mükéne, Tyrins, Korinthosz, Athén és Milétosz megerősítette védelmét, falait, ám hiába.⁶⁶

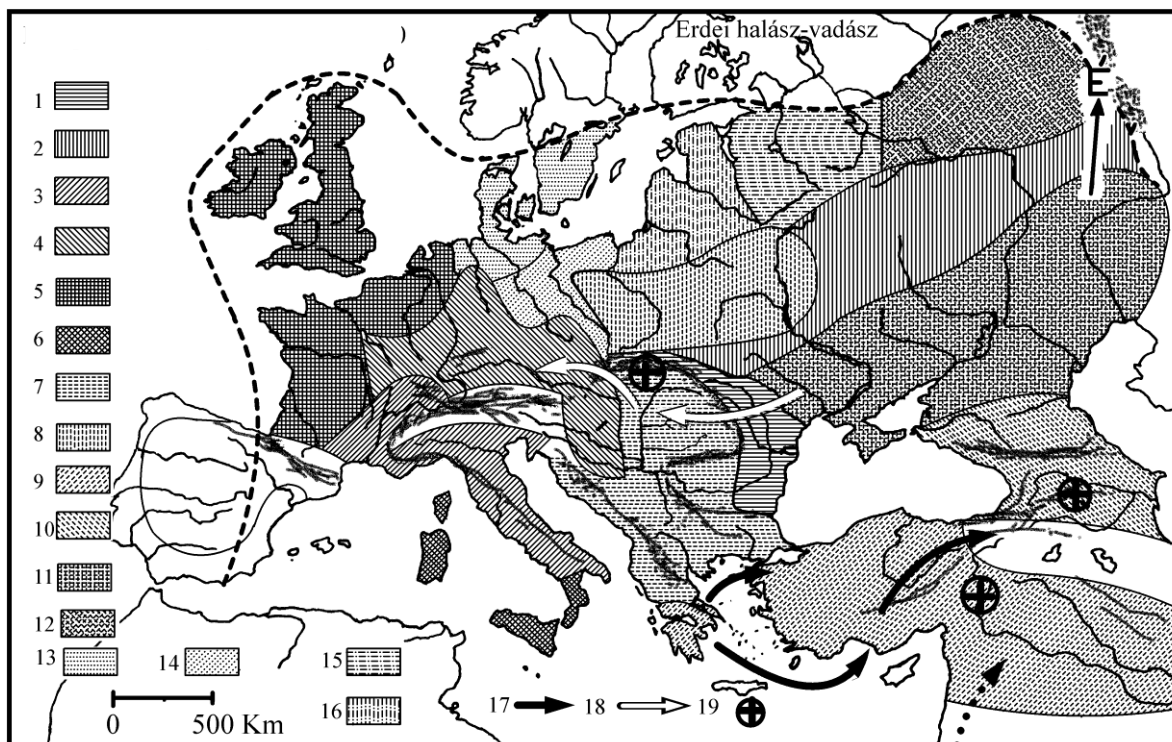
⁶⁶ Redford (1995), p.: 245.

17. A harci szekér terjedése keletre. 1. Kurgán harci szekér terjedése a dél- orosz sztyeppe felől a Balkánra Kr. e. 2000 körül. Belőlük lesz aztán a Mükénéi királyság. 2. Harci szekér Anatóliában, Kr. e. 1900 körül. Kései utódaik a hettiták. 3. Harci szekér a Zagroszba: Kassiták JE 3700 körül. 4. Harciszek. JE 3500 körül Egyiptomba: hükszozsok. 5. Pásztornépek Iránba és Indiába: Kr.e. 1900-1700. 6. Turkok mozgása: Kr. e. 2000-1800. 7. Szkíták mozgása: Kr. e. 1000-900. 8. Tochárok mozgása Kr. e. 1900 körül. Ők nyomhatták meg a turkokat keletre. 9. A tochárok ágából jöhetett létre a későbbi szkíta, mivel északnak fordult. Vonalkázva az akkori sztyeppe terület.

A mükénéi műveltség a hagyományos időrend szerint Kr. e. 1220 körül – a módosított időszámítás szerint⁶⁷ Kr. e. 970 körül – összeomlott, megszűnt, miután Mükénét, Tirunst, Pyloszt, Crisat és Gilat 1220-ban ismeretlen eredetű haderő lerombolta. Az achaeni műveltség utolsó harci cselekedetét Homérosz Iliászából ismerhetjük meg. A műveltség pusztulásának nemcsak a hosszas háború, a dór invázió volt az oka, – jóllehet a háborúhoz építendő hajók miatt kivágott erdők ahhoz jelentősen hozzájárultak, – hanem a letarolt területre zúduló csapadék lemosta a termőtalajt, és emberi élet számára a terület sokáig nem volt előnyös. Egyiptomi és ugariti szövegek tartós éhezést jeleznek ezen a területen és Anatóliában egyaránt.

⁶⁷ A Menhetto királylistái miatt.

18. ábra. Európa a bronzkor végső szakaszában, Kr. e. 1800-1000. 1. Cucuteny műveltség, 2. Abasevó műveltség, 3. Rhoni-Appennin műveltség, 4. tumulus temetkezés műveltsége, 5. késői Wessex műveltség, 6. dél-olasz műveltség, 7. kárpáti és balkáni bronzművesség, 8. Trzciniec műveltség, 9. városias műveltségek, 10. Kaukázus műveltsége, 11. sztyepei pásztor, gerendasíros (kurgán) műveltség, 12. uráli bronzművesség, 13. északi bronzművesség, 14. késői Unetice műveltség, 15. észak-keleti bronzművesség, 16. késői szalagdíszes műveltség, 17. a harci szekér terjedését kísérő népmozgás, 18. harci szekér európai terjedése. 19. korai vasgyártás. Szaggatott vonal: bronzművesség határa. Pontozott nyíl: az egyiptomi XIX. dinasztia hódító útja.⁶⁸

A fenti mozgásokat a létező európai műveltségek tükrében a **18. ábra** szemlélteti. Nem tüntettük fel a térképen a bronzkor közepén az orosz sztyeppéről immár keleti és délkeleti irányba kiinduló népmozgásokat, amelyeknek egyik résztvevője aztán a Tarim-medencéig jutott, és telepedett ott le részben pásztor társadalmat alkotva. Ezek nyelve az indoeurópaihoz sorolható tochar volt, műveltségüket önálló írásuk jellemezte, amely egyébként a sztyeppe többi népére nem volt jellemző. Ezek forrása föltehetően a Kaukázus észak-keleti lejtője, esetleg a Káspi-tengertől délre eső síkság lehetett, ahonnan magas szintű gyapjúruhakészítési technikát vittek magukkal.⁶⁹

⁶⁸ Sherrat (1998b), p.: 247, Gimbutas (1991), p.: 385, Glatz (1995), p.: 11.

⁶⁹ Barber (1999).

4. Ázsiától Pannóniáig és tovább

Mindenesetre jó, ha megjegyezzük, hogy a vallási szerepkör már az első kurgán hódítás esetén, több mint 6000 éve is felmerült, mert a Cseh-medencében és Drezda mellett hasonló, bár kezdetlegesebb körépitményt, földhányást találtak magas kerítéssel körülvéve, hogy az ott történeteket elzárják a néptől.⁷⁰ (19. ábra.)

19. ábra. A Pömmelte-Magdeburg-i körépitmény újraépítve és az elképzelt nappal, holddal és a csillagokkal a közepén.⁷¹

Mint Z. Tóth Csaba fordítása igen kiválóan beszámol róla, Sz. A. Grigorjev régész e dél-uráli Szintasta-kultúra – amelynek nincsenek előzményei sem az Urálban, sem Kelet-Európában – kelet-anatóliai eredetét támasztja alá. A kerek falakkal és sáncokkal körbevett, egymáshoz illeszkedő házakkal bíró Szintasta erődített településeket (Arkaim és Szintasta) sáncok veszik körül.⁷² A továbbiakat Z. Tóth Csaba írásából idézzük:⁷³

„Közvetlen analógiáik csupán Anatóliából (Demirchiüyük, Pulur, Mercin), Szíro-Palesztínából (Rogem Hiri) és a Transzkaukázusból (Üzerlic Tepe) ismeretek (M. Korfman: *Demirciuyuk. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978.*

⁷⁰ NG Online, (2008): „A Hallei Egyetem kutatói a Szász-Anhalt tartományban lévő Pömmelte közelében légi felvételek segítségével fedezték fel a négyezer éves, nyolcvan méter átmérőjű kör alakú létesítményt. A ’német Stonehenge-ben’ koncentrikus körökben helyezkednek el a sírok, falak, cölöpsorok és oszlopok. ’Ez az első ilyen struktúrájú építmény, amelyet az európai kontinensen fedeztünk fel. Korábban hasonlót mindössze Nagy-Britanniából ismertünk’ - hangsúlyozta André Spatzier, a kutatócsoport vezetője. Mint kifejtette, a brit és a német Stonehenge-t a felhasznált építőanyag különbözteti meg: a szigetországi kőlétesítmény kontinentális változatát faanyagból építették. Spatzier meggyőződése szerint a német Stonehenge rituális célokat szolgált, ám nem kizárt, hogy áldozati hely volt. „A németországi ’Stonehenge’ feltárása. Bronzkori kultikus hely maradványait fedezték fel Németországban, a lelet sok részletében az angliai Stonehenge-re emlékeztet.”

⁷¹ Amigus (2012).

⁷² Zdanovich (1997), Gening (1992).

⁷³ Z. Tóth (2010).

Band I. Rhein. *Keban Project* (1976). Pulur Excavations. 1968-1970. Ankara, 1983. K. H. Kushnareva: *Sevano-Uzerlikskaja gruppa pamjatnikov. Epokha bronzi Kavkaza i Sredney Azii. Rannjaja i srednjaja bronza Kavkaza*. Moszkva, 1994. Y. Mizrachi: „Mystery Circles.” *Biblical Archaeological Research*. V 18, №4. 1992). A Szintasta temetkezési hagyományok ugyancsak azonosak e térségével. Egyéb tárgyaknak (fém tárgyak, kerámiák etc.) is itt vannak a párhuzamaik (S. A. Grigoryev: *Sintashta i arijskie migracii vo II tis. do. n. e. Novoje v arkheologii Juzsnogo Urala*. Cheljabinsk, 1996).

A fémművesek bronzelőállítás céljából arzénal ötvözték a rezet, ami Kelet-Európában ismeretlen, de megvan Transzkaukáziában. Kis-Ázsiába más hasonlóságok is kötnek, a fegyverek, eszközök, ékszerek esetében, akár csak a déli szövési technika (I. L. Chernay: *Tekstilnoe delo i keramika po materialam iz pamjatnikov eneolita - bronzi Juzsnogo Zauralia i Severnogo Kazakhstana. Eneolit i bronzoviy vek Uralo-Irtishskogo mezdurechia*. Cheljabinsk, 1985). A Szintasta építészet és párhuzamai: 1. Arkaim; 2. Szintasta; 3. Rogem Hiri; 4. Pulur; 5. Demirchiüyük. [Ide tartozik a csicsai kerek város a délkelet-szibériai Baraba-steppén, Omszktól keletre – a ford.]

A Szintasta-kultúra természetesen magában foglal számos helyi vonást, de általában véve Szintasta népe idegen Kelet-Európában és az Urálnál. Ezeknek a törzseknek az őshazája valahol a szíriai–anatóliai térségbe helyezhető, hasonlóképpen, mint a Baktria–Margiana kultúra iráni törzseié.

A Szintasta-kultúra az Urálban a Kr. e. 18. században jelent meg (nemkalibrált datálás). Utódja, a vele szoros kapcsolatban lévő Abasevo kultúra a Don folyótól az Urálig terjedő térségben alakult ki. A gerendavázás, Petrovka és Alakul kultúrák a Dnyeper-folyó és Közép-Kazahsztán közötti hatalmas területen a Szintasta-Abasevo kultúrák bázisán jöttek létre a Kr. e. 16. században. Néhányan a Petrovka és Alakul kultúrát az Andronovo kultúrához sorolják. Ezeknek a kultúráknak a kialakulása a steppe zóna iranizációját tükrözi. Azonban a szkíta és szarmata törzsek megjelenése nincs kapcsolatban ezekkel a kultúrákkal.

Az indoeurópaiak tanulmányozásának másik fontos problémája az ősi európaiak vándorlása. T. V. Gamkrelidze és V. V. Ivanov feltételezik, hogy nyelvük már a Közel-Keleten differenciálódott. Ezek a népek (kelták, germánok, szlávok, baltiak) Iránon és Közép-Ázsián keresztül, a Káspi-tengert megkerülve költöztek Európába. Az összetett vándorlások eredményeként ezeknek a dialektusoknak a második keveredési helye valahol a Káspi-tengertől északra volt. Ez a nyelvészeti rekonstrukció megfelel a régészeti eredményeknek. A Kr. e. 17. században a Szejma-Turbino törzsek nyugat felé vándoroltak az Altaiból (E. N. Chernikh, S. V. Kuzminikh: *Drevnjaja metallurgiya Severnoy Evrazii*. Moszkva, 1989). Kultúrájuk legjellegzetesebb vonásai az ónbronzból készült eszközök és fegyverek: török, kések, tokos lándzsahegyek, veretek és így tovább. Ezeknek a bronzoknak az előzményei (kivéve a 'celtek') ismeretesek a Közel-Keleten.

Ezeknek a törzseknek a kapcsolata a különböző helyi törzsekkel számos új kultúra létrejöttéhez vezetett az Irtistól a Közép-Volgáig: így az Elunyino, Krotovo, Taskovo és Csirkovo műveltségek kialakulásához. Új kulturális vonások jelentek meg Nyugat-Szibériában: erősített települések kerek alaprajzzal, korongozott kerámiák, csontlemezes vérték, fejlett fémmegmunkálás és a háziállatok.

A Kr. e. 16-15. század folyamán a Szejma-hagyományhoz szorosan kapcsolódó leletek váltak jellemzővé Pannónia, Franciaország és Anglia kincsleleteiben. Ezek a bronzok jelzik a kelták vándorlását.

A jövevények új hulláma hagyta hátra a Fjodorovo kultúra lelőhelyeit. Néhányan, az Alakul kultúrával együtt, általában az Andronovo kultúrához sorolják ezt a kultúrát. Mindazonáltal valamennyi kísérlet, hogy helyi gyökereket találjanak e kultúra számára, sikertelen volt. Viszont megtalálhatók a gyökerei Északnyugat-Iránban és Dél-Azerbajdzsánban: hamvasztás maradványai csontdobozokban és cellákban a halomsírok alatt, agyagglábazat a tűzhelynek, ovális edények, fényezett kerámiák. A fémleletanyag párhuzamai a Fekete-tenger környéki (cirkumpontikus) térségben találhatóak, de mindenekelőtt a délnyugat-türkmenisztáni Szumbar-kultúrában. Néhány Fjodorovo-lelőhelyen Közép-Ázsiából származó fazekasárut találtak.

Tipikus Fjodorovo-tárgyak ismeretesek a Dnyepernél. Mindazonáltal a legfontosabb számunkra a Fjodorovo-törzsek kapcsolata a jövevények első hullámával. E kapcsolat eredményeként új kultúrák alakultak, melyek megerősítették ezt a kapcsolatot és ezek a népségek fokozatosan nyugat felé szóródtak szét: Csernoozerjébe az Irtis-medencében, Cserkaszkulba az Urálban, Szuszkánba és Prikazanszkájába a Volga-Káma térségben és Pozdnyakovoba az Oka-medencében. Ezek a műveltségek kombinálták a hamvasztásos és szokásos temetkezést, a halomsírokat és a talaj menti gödörsírokat, a Szejma és Fjodorovo típusú bronzokat.

E törzsek következő nyugat felé vándorlása vezetett a Szosznicájára kultúra kialakulásához a Dnyeper bal partján, a Trzscinyec-Komarov kultúrához a Dnyepertől a Visztuláig és a tumulus kultúrához Közép- és Észak-Európában. Ezek a kultúrák tükrözik a baltiak, szlávok és germánok elhelyezkedését...

Az indoeurópai őshazát Kurdisztán területére helyezték. A legkorábbi leletegyüttesek, melyeket összekapcsolhatunk a proto-indoeurópaiakkal Tel Magzalia, Tel Sotto, Hassuna, melyeket a Kr. e. 8. évezredtől az 5. évezred elejéig keltezhetünk. Az első indoeurópaiak azután, együtt más anatóliai népekkel, a Balkán-félszigetre vándoroltak a 6. évezred vége táján. Az anatóliai törzsek ezen a bázison alakultak ki. Azonban az indoeurópai vándorlások legnagyobb része később kezdődött, körülbelül a 4. évezred elején. A trákok (Novo-Danilovo, Alsó-Mihajlovka és talán Szrednyij Sztog) a Kaukázuson és a steppén keresztül érkeztek a Balkánra, és átűzték Kis-Ázsiába a későbbi anatóliaiakat, ahol a legkorábbi európai kultúrák vonásai megjelentek a 4. évezred második felében. A Kaukázus és Kelet-Európa indoeurópaizálódása hosszú időn át tartott

– az újkőkortól a vaskor kezdetéig. Az indoárják (katakomba kultúra), és talán a görögök (Multiroller Ware kultúra) a középső bronzkorban jöttek Kelet-Európába. A korai bronzkori Majkop kultúra (Kubán-Majkop, a Kaukázus északnyugati előterében) például kétségtelenül közel-keleti eredetű.

Az indoeurópaiak első érkezése Közép- és Észak-Európába talán kapcsolatban volt a TRB (Beaker) kultúra kialakulásával, és bizonyosan a fésűs áru (Corded Ware) kultúrával. Az utóbbi egy helyi indoeurópai szubsztrátum volt, melyet az ősi európaiak beolvasztottak.

A tochárok a középső bronzkorban érték el az Altait, Szajánt és Ordoszt, kialakították az Okunjev kultúrát és talán a késői Afanaszjevo kultúrát. A korai Afanaszjevo kultúra az indoiráni vándorlás eredményeként alakult ki, mely Kelet-Európából indult el a korai bronzkorban.

A szkíta és kimmer törzsek ősei a Szintasta vándorlással egyidejűleg letelepedtek a Transzkaukázusban (Szevan-Üzerlik kulturális típus). A Kr. e. 14. század táján ennek a népességnek egy része Dél-Szibériába és Mongóliába költözött (Karaszuk és Irmen műveltségek). A bronzkor végén a kimmerek nyugatra vándoroltak a Fekete-tengertől északra fekvő steppére. Szkíta vándorlás zajlott le a Kaukázuson keresztül Iránba és a Közel-Keletre a vaskor elején.

Végül, az indoeurópaiak különböző áramlatai (tochárok, európaiak és irániak) befolyással voltak a kínai civilizáció kialakulására és fejlődésére.”⁷⁴

Mint az egyik történelmi portálunk írja, „7000 éves templomrendszer maradványait fedezték fel egy Németországon, Csehországon, Szlovákián és Ausztrián át húzódó területen.”⁷⁵ Kár, hogy a változtatás nélkül átvett hír meg sem említi a Kárpát-medencei földműveseket és szentélyeiket, amelyek nem templomok. Az igénytelenségen kívül ez hamisítás, hiszen Szlovákia, Ausztria, Csehország, Németország abban az időben nem létezett, viszont a magyarok földműves elődei nagyrészt kitöltötték a Kárpát-medencét. És a földművelés tudománya innen ment tovább a földművelőinkkel együtt, akik aztán majd a kurgán elöl menekülve meggyorsítják Nyugat-Európa belakását. **(20. ábra.)**

Mindazonáltal nézzük a hír szövegét: „E felfedezés forradalmasíthatja az európai őstörténeti kutatásokat. Eddig ugyanis az volt az elfogadott felfogás, hogy a monumentális építkezések kora csak jóval később alakult ki, Mezopotámiában és Egyiptomban. A jelen kutatások már három éve folynak, de mindeddig a régészek nem tudtak nevet adni ennek a civilizációnak. Az agyagból és fából készült templomokat valószínűleg olyan nomád⁷⁶ népek leszármazottai építették, akik a Duna völgyében éltek. E mélységesen vallásos emberek elsősorban állat-

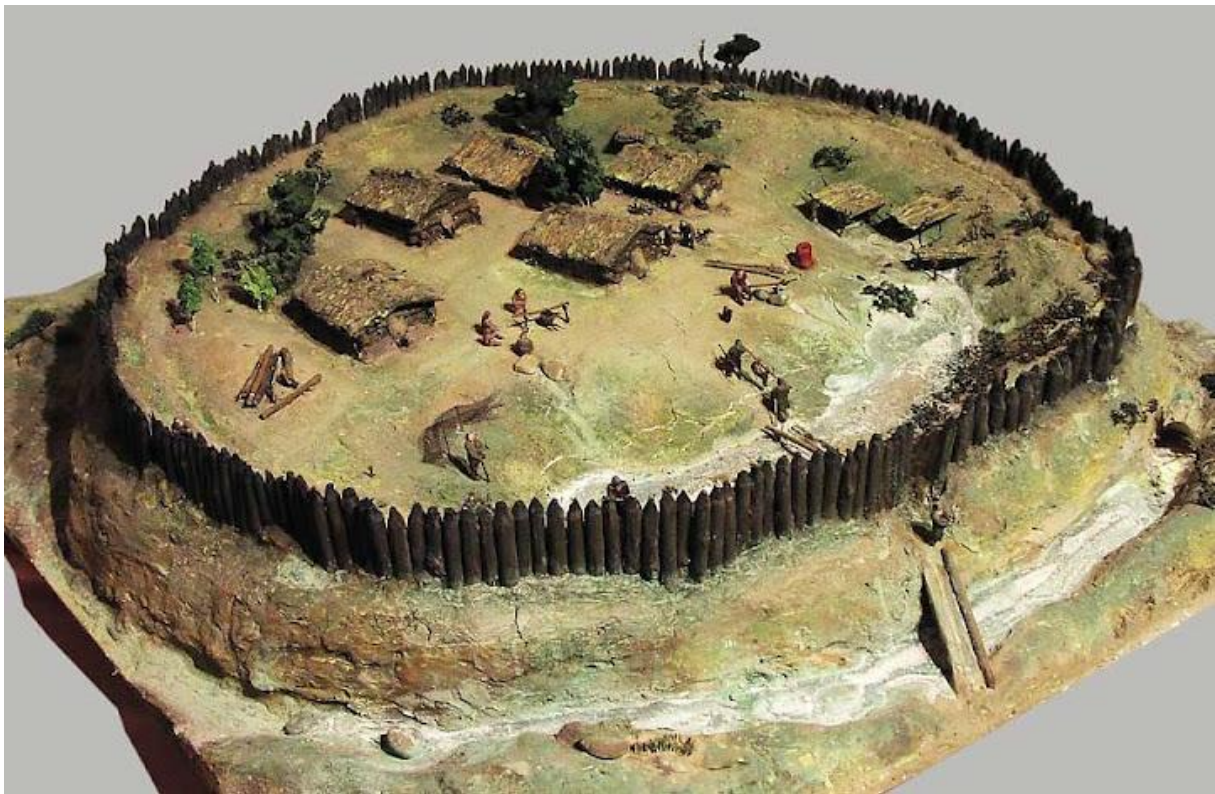
---

⁷⁴ Z. Tóth (2010).

⁷⁵ A csak szenzációt közölni akaró média címadása: „Megtalálták a legősibb európai civilizáció nyomait.” *Múlt-Kor* (2012).

⁷⁶ A valóságban nomadizmust még az európai sztyeppén sem ismerünk, csak a nagy ázsiai térségekben. A rövid cikkben alább azonban földművelőkről van szó. Földműves nomád? Ez kifejezetten lekicsinylő fogalmazás!

tenyésztésből, birka- és sertéstartásból éltek. Az egyik legfontosabb leletre Drezda városa alatt találtak: ott egy 150 méter átmérőjű templom maradványai nyugodtak, amelyet négy árok, három töltés és két fal vett körül. A londoni lap szerint köveket, fából készült munkaeszközöket, továbbá embereket és állatokat ábrázoló kis figurákat is találtak. 'Kutatásaink nyomán láthatjuk, milyen fejlettségi szintre jutottak el az első igazi európai agrárközösségek' – mondta Harald Stäuble, az alsó-szászországi kormány kulturális örökségi hivatalának vezetője. A régészek Lipcse közelében egy falu maradványait is megtalálták, amelynek mintegy 300 lakója egy templom körül épített húsz nagy házban lakott. A kutatók úgy vélik, hogy az agrártechnikák koncentrációja és konszolidációja vont maga után a templomok építését. Ez utóbbiak azonban egy viszonylag rövid, talán 2-300 éves időszak után, titokzatos módon eltűntek. Az ilyen monumentális építmények csak 3000 évvel később bukkantak fel újra, a középső bronzkorban – írta a The Independent.”

20. ábra. Kuktuyin.⁷⁷

⁷⁷ <https://picasaweb.google.com/byThemis/Archaeo#5709528424725048658>.

21. ábra. Tripolje.⁷⁸

Azon kívül, hogy itt az időrend sincs még tökéletesen megadva, fontos tudnunk, hogy a földművesek kifejezett célpontjai voltak a kurgán hódításának, és meghódítván, amikor már kiszipolyozták őket, tovább mentek, hogy új földműves közösségekre települjenek. Ezért is ideje lenne már a Kárpát-medencei civilizáció teljes feltárásának, amely a drezdait is megelőzte pár ezer évvel. **(21. ábra.)**

a. Karthágó, Babilon, Gur és mások

Hogy a **22. ábrán** látható körépítmény azonos-e az ókori körvárossal, az erősen kétséges, a mai karthágói romokkal – a **23. ábrán** – összevetve, inkább az elvetés irányába hajlunk. További ismert sumér kori, babiloni, iráni, kis-ázsiai és kora középkori nyugat-európai körvárosokat látunk a **24-30. ábrán**.

---

⁷⁸ <https://picasaweb.google.com/byThemis/Archaeo#5660443047489064978>.

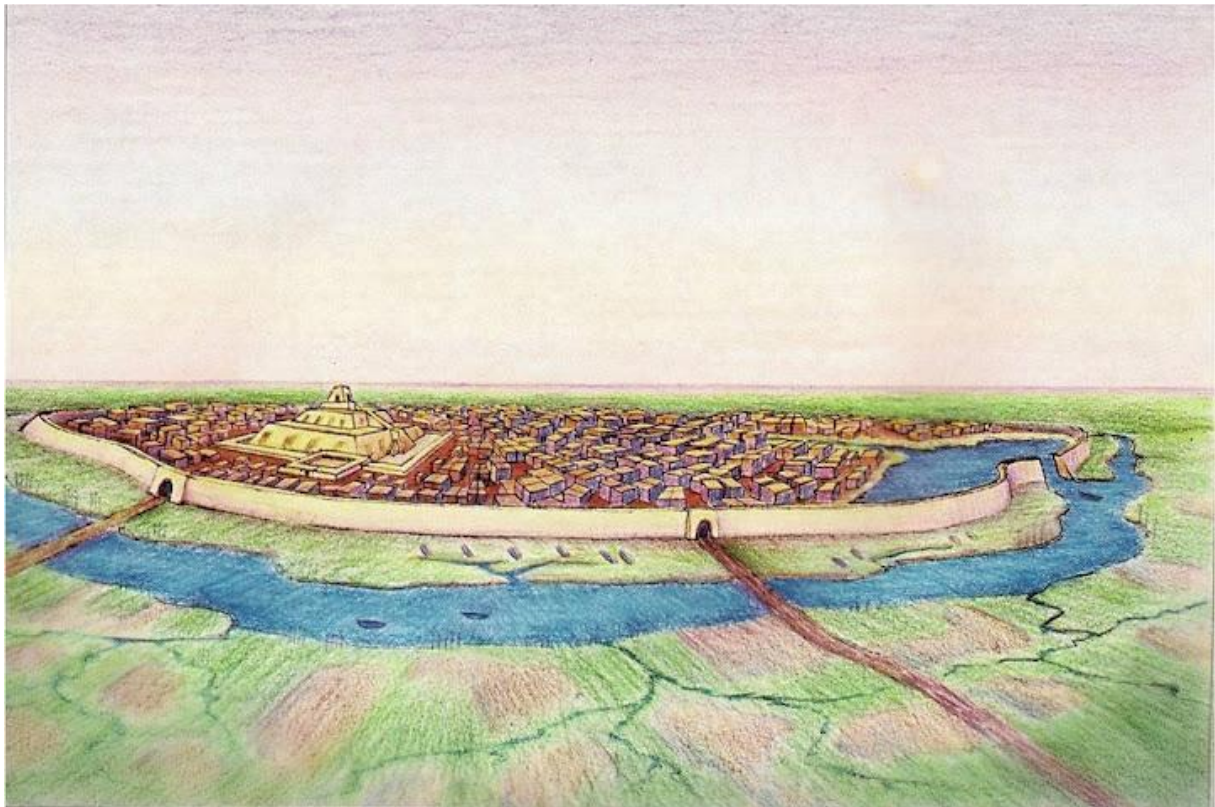
22. ábra. Karthágó Theodor Mommsen szerint.⁷⁹

23. ábra. A karthágói romok ma.⁸⁰

⁷⁹ ⁷⁹ <http://pergam-club.ru/book/6013>,
<http://img710.imageshack.us/img710/4292/cartago4.jpg>.

⁸⁰ <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0e/Carthage-1958-PortsPuniques.jpg>.

24. ábra. Sumér város.⁸¹

25. ábra. Mári.⁸²

⁸¹ <https://picasaweb.google.com/byThemis/Archaeo#5472681019844136002>.

26. ábra. Babilon a mai műholdas felvételen.⁸³

27. ábra. Babilon romjai, Irak.⁸⁴

⁸² <https://picasaweb.google.com/byThemis/Archaeo#5589088470662948290>.

⁸³ <http://heavenawaits.files.wordpress.com/2008/07/babylon-from-googleearth.jpg>.

⁸⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/File: Babylon, 1932.jpg>.

28. ábra. Gur, Firuzabad mellett.⁸⁵

29. ábra. Hattusa, a hettiták fővárosa.

⁸⁵ <https://picasaweb.google.com/byThemis/Archaeo#5490143838060047826>.

30. ábra. A korai középkorban a városok még őrizték a régi kerek földsánc által megszabott határaikat: Nördlingen, Bajorország.⁸⁶

b. A keltáktól a rómaiakig

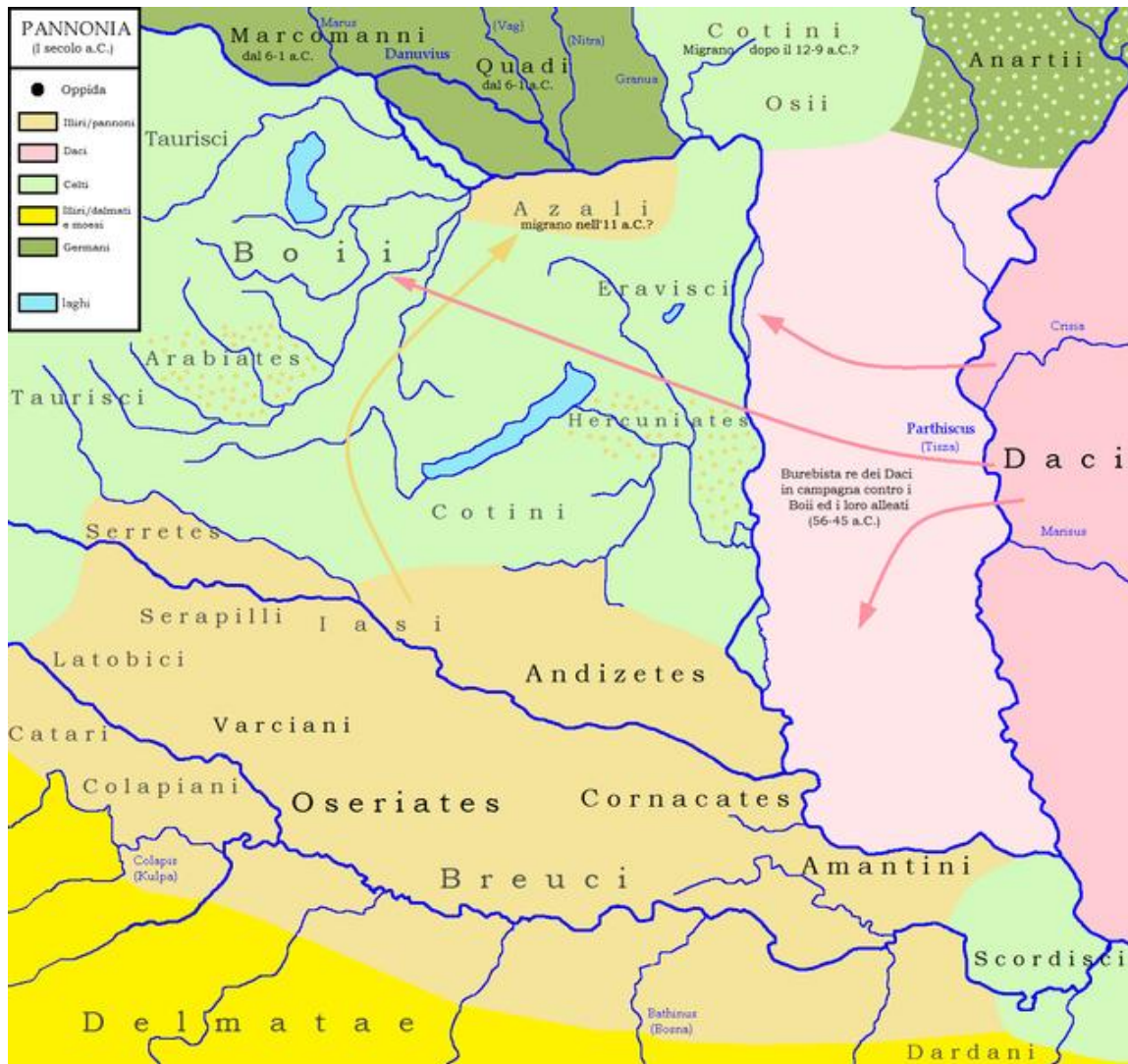
A rómaiak itteni megjelenése előtt a Kr. e. III-I. században történt Kárpát-medencei kelta honfoglalás elsősorban a kelta kultúrát terjesztette, nem a kelta etnikumot. Kiváltképp a vassfeldolgozás terjedt el, s ezen a területen ekkoriban jelentek meg az első tartósabban használt vaskohók.⁸⁷ *Erődített városokat, nagyméretű földvárakat és úthálózatot építve, a hatalmi központok rendszerét alakították ki a Dunántúlon és a Duna–Tisza-közén. „A késő vaskori oppidum-kultúra a Dunakanyartól az Északkeleti-Kárpátokig kimutatható (Budapest–Gellérthegy, Zemplén, Munkács, hogy csak a legfontosabbakat említsük).”⁸⁸* A helyi, paraszti népességgel erősen keveredtek, annak műveltsége befolyásolta műveltségüket. Még a hamvasztásos temetkezésre is áttértek, így a bükkikukutyini kultúra továbbra is ugyanott fennmaradhatott, mint annak előtte, sőt részben már a Dunántúlra is áttért. (31. ábra.)

⁸⁶ http://www.sulinet.hu/tori/kszerettsegi/szobeli/II_1/vegso/original/eu_romai_varos.jpg.

⁸⁷ A vasat a Kárpát-medencében már jóval előtte ismerték. A Tátrában Kr. e. 1900-ból származó vaskohó maradványai kerültek elő.

⁸⁸ Mócsy (1975a), p.: 20. Elég közismert a Bükk-szentlászlói oppidum is.

Korábban, a Kr. e. VI. században a Kárpát-medencében kisebb létszámban a szkíták is előfordultak, akik egyébként Kr. e. 750-től a Kárpátoktól Közép-Ázsiáig uralkodtak. Nyugaton pedig a kelták uralkodtak tehát, akiknek keleti határa a szkítákkal évszázadokig ugyanaz maradt. Kr. e. 300 körül, hatalmas elvezetések a királyi szkíta törzs beköltözött a Kárpát-medencébe, a Mátraaljára, ahol megtalálták fejedelmi sírjaikat, de aztán beolvadtak az őslakosságba.

31. ábra. Kelta és illír törzsek Pannóniában a Kr. e. I. században.⁸⁹

3000 éve dél-nyugatról illír pásztorok érkeztek a Kárpát-medencébe, főként a Dunántúlra. *Erődöket építettek a dombokra, palánkvárákat a mocsarakba.* Hámlomsírjaikban urnás temetkezés van. Az urnákon háromszög alakú nőalakok szőnek, fonnak, lanton játszanak. A bronz használata ekkor már általános. Ugyanekkor jelent meg a Kárpát-medence keleti felén a sztyeppén dél felé hódító szkíták által elűzött, hatalmát veszített kimmerek vezér törzsének nem nagy

⁸⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/File:Pannonia_popolazioni_png.png.

számú lovas-pásztor műveltsége és hamarosan beolvadt a helyi lakosságba. Ez utóbbi, azaz az őslakosság ezekben az időkben végig megőrzi műveltségét, nyelvét, azonosan a korábban innét kiköltözött kukutyinivel. Az erdélyi sírokból pedig ekkor sincsenek az emberek közti rangbéli különbségre utaló jelek, mellékletek. Divald Kornél művészettörténész szerint a székesfővárosunkon jelentős kulturális nyomot hagyó legrégebbi nép a kelta eredetű eraviscus volt: Az eraviscusok a Kr. e. III–II. században lepték el „a mai Buda területét, s kezdetben a Gellért-hegy barlangjaiban, a budai hegyek sziklás vidékén és erdőiben lakhattak. A kiásott sírok és rájuk maradt egyéb leletek bizonyossága szerint az eraviscusok idővel a mai Kelenföldtől Ó-Buda északi határáig, sőt délen Tétényig, északon pedig Szent-Endréig lepték el a Duna partját.” Ebből leginkább a viszonylag nagy területre kell odafigyelnünk, mert a keltaság vezető réteget jelentett, azaz az eraviscus kiterjedést már akkoriban is egyfajta főhelyként vehetjük számításba. Annál is inkább, mivel „amidőn a római légiók sasa idáig hatolt, az eraviscusoknak már alighanem bódékból és sátrakból álló városszerű telepük is volt, amelynek az Acinco kelta nevét a rómaiak Aquincumra változtatták.”⁹⁰ Hangsúlyozzuk, hogy az egész területet – Téténytől Szentendréig – nevezték az eraviscusok Acinconak és e név után a rómaiak Aquincumnak. Más kérdés, hogy a tudomány túlhaladta a – szinte becsmérő – barlanglakást is és a bódékat is, sőt inkább hatalmas építményeket, körtelepüléseket és oppidumokat, erődítéseket ismerünk már abból az időből a szóbanforgó terepről.

A Dunántúlon a kelta uralmat a római váltotta fel Kr. e. 12-ben, amivel itt megjelent a templomgazdaság és a személyi földtulajdon. Ugyanakkor Erdélyt meghódították a dákok, akik hatalmukat Észak-Magyarorszáig és a Fekete-tengerig kiterjesztették. A dák területen, amint ott előtte sem, ezután sem jött létre templomgazdaság.⁹¹ Azaz nem a hatalmi-papi elit irányította a gazdaságot. A dák uralomtól északra és nyugatra, a rómaiaktól keletre eső Kárpát-medencei területeken pedig megjelent a szarmaták hatalma, akik előtte a sztyeppén leverték a szkítákat. A rómaiak terjeszkedésének a Kárpát-medencében és a Fekete-tengernél ezek a dákok, és a hosszú lándzsás és acélpáncélos nehézlovasságot feltaláló szarmaták szabták határt.⁹²

Róma hatalma kifejlődésekor arisztokratikus köztársasági formában uralkodó elit volt. Városállamként indult, de kezdetben nem voltak királyai.⁹³ Hatalmának úgymond a Földközi-tenger teljes medencéjére való kiterjedésekor váltott formát (Kr. e. 27),⁹⁴ és választott császárokat. Hatalma a birodalom szervezési technikájában gyökeredzett. Ennek lényege hatalmas zsoldos hadsereg volt,

---

⁹⁰ Divald (1903), p.: 11.

⁹¹ A dákok vagy trákok egyistenhitük szerint halhatatlanok voltak Josephus Flavius értesülése szerint.

⁹² Keleten pedig a Párthus Birodalom.

⁹³ Grant (1988), p.: 249.

⁹⁴ Cunliffe (1998a), p.: 427.

amibe a különböző meghódított területek lakosságából is szerveztek légiót. A hadsereg szabta meg az állami politikát és tulajdonképpen a római polgárokkal egyetemben egyenértékűen magát a császárt. Következésképpen terjeszkedő politikát folytatott. A szárazföld belseje felé azonban csakis akkor fordult, amikor már úgymond a teljes tengerpartot gyarmatosította (Kr. e. 190),⁹⁵ és a Fekete-tengerhez vezető útjait kellett biztosítani. Ekkorra már kidolgozta a szárazföldi gyors katonai akciók módszerét, aminek szerves része volt a harci szekerekkel gyorsan bejárható útrendszer. A meghódított területeken katonai állomásokat épített ki, szigorúan azonos módon fölépített támaszpontokat. Ezekhez civilizációs elemeket csatolt, így a lakosság számára kedvezőbb, városi életfeltételeket tudott teremteni. A békés lakosságot nem bántotta, de a lázadást könyörtelenül eltiporta.⁹⁶

A római köztársaság azonban viszonylag hamar megbukott és isteni rangú császárok következtek. Johann Gottfried Herder véleménye róluk igen lesújtó: Róma „csak úgy sajátíthatta el fokozatosan a szárazföldi és tengeri hadművészetet, hogy a világnyi térségben élő összes népet megtámadja, leigazza és eltapossa, végül, csak így válhatott ő maga saját dicsőségének határává és elmúlásának okává, aminthogy azzá is vált. ... A pártatlan vizsgálódást mi sem akadályozná többé, ha nem keresnék a véres római történelem mögött is a Gondviselés gazdaságos, titkos tervét, mintha Róma például elsősorban azért emelkedett volna oly magasra, hogy szónokokat és költőket neveljen, hogy birodalma határáig terjessze ki a római jogot és a latin nyelvterületet, és képes legyen minden utat elegyengetni a keresztény vallás meghonosítása érdekében. Közismert, hogy milyen szörnyűséges bajok sújtották Rómát és a világot, mielőtt ezek a szónokok és költők kibontakoztak... Egyetlen gyöngyszem megmentése kedvéért tehát hajóknak kellett elsüllyedniök, és az emberek ezrei vesztették életüket pusztán azért, hogy hamvaikból kinőjön néhány szál virág, amelyet a szél is elragad. Vergilius Aeneisének, Horatius békés múzsájának és urbánus leveleinek nagy ára volt; patakokban folyt ki előzőleg a római vér, számtalan nép és birodalom görnyedt rabigába; vajon nem voltak-e túl költségesek a kizsarolt aranykornak e szép gyümölcsei? Ugyanezt mondhatjuk a római jogról; mert ki ne tudná, hogy milyen nyomorúságba döntötte a népeket, és hány ország emberibb berendezkedésének kellett miatta elpusztulnia? Idegen népeken ültek törvényt olyan szokások szerint, melyeket azok hírből sem ismertek; olyan bűnöket és büntetéseket varrtak a nyakukba, melyekről nem is hallottak; végül pedig ez a törvénykezés, amelyet egyedül a római berendezkedéshez szabtak, keresztülvitte azt, amire az elnyomás ezernyi gyötrelme nem volt képes: úgy szétbomlasztotta, úgy tönkre-

---

⁹⁵ Grant (1988), p.: 267, így ír: „Philip és Antiochus egyezsége a Földközi-tengert szinte római tóvá alakította.” Az angol szöveg: *“In the treaties with Philip and Antiochus had almost made the Mediterranean a Roman lake.”*

⁹⁶ Még romanizált szemmel is rémületes az, ahogy ez Josephus Flavius (1964) ismert munkájában, a *Zsidó Háborúban* megjelenik.

tette a legyőzött népek karakterét, hogy elvesztették saját arculatukat, és megjelent helyette a római sas, elgyengült szárnyával fedve be a provinciák gyászos tetemeit, miután kivájta szemüket, és szétmarcangolta belső részeit. A latin nyelv sem húzott hasznot a legyőzött népekből, sem azok belőle. Megromlott a latin, és végül román keverékké lett, nemcsak a provinciákban, hanem Rómában is. A szép görög nyelvet is megfosztotta tiszta szépségétől, sok-sok nép nyelvjárása pedig, amely mind e népeknek, mind nekünk jóval hasznosabb lett volna a megromlott római nyelvénél, utolsó szilánkjáig megsemmisült. És végül a keresztény vallást illetően: amilyen nagy tisztelettel viseltetem iránta az emberi nemre gyakorolt jótékony hatásaiért, éppoly távol áll tőlem az a hiedelem, mintha kezdetben Rómának akár egyetlen utcakövét is érette rakták volna le az emberek. Nem érette emelte városát Romulus; Pompeius és Crassus nem érette vonultak át Júdeán; még kevésbé igaz, hogy Európa és Ázsia valamennyi római intézménye mindenütt a kereszténység útjának előkészítését szolgálta volna. Róma ugyanúgy vette fel a keresztény vallást, mint az Ízisz-kultuszt és a keleti világ megannyi elhajított babonáját; bizony, méltatlan volna Istenhez, ha azt képzelnénk, hogy a Gondviselés, legszebb munkájához, az igazság és az erény terjesztéséhez, nem ismert más eszközt, mint a rómaiak véres, zsarnoki kezét. A keresztény vallás a maga erejéből emelkedett fel, ahogyan a római birodalom is önnön erejéből növekedett, s amikor a kettő frigyre lépett, egyikük se húzott hasznot belőle. Római-keresztény fattyút hoztak a világra, akiről némelyek úgy vélekednek, hogy bárcsak meg se született volna.”⁹⁷

Herder tovább is megy a rómaiak igen elmarasztaló jellemzésén, és a római kereszténység megítéléséig jut, bár utóbbiban már a protestantizmus szellemét is érezhetjük. De ugyanúgy érezhetjük a magyar szellem lobogását is, amely így külön kereszténységet adott a világnak, mint Róma vagy Nyugat-Európa. És a Kárpát-medencei magyar eredet és folytonosság elméletét erősíti, hogy amikor a rómaiak elsorvasztották a többi összes provincia nyelvét, sőt még Rómáét is, miként maradhatott meg az itteni magyar nyelv ilyen fényes tökéletességben, mint amit ismerünk. Úgy, hogy amikor a Dunántúlon a kelta uralmat a római váltotta fel a maga templomgazdaságával és személyi földtulajdonával, nem múlt el a világ, az itteniek – őseink – megtanultak alkalmazkodni hozzájuk is, amint majd a népvándorlásnak mondott hatalmi mozgáshoz is, illetve mert a gazdag itteni föld művelőiként olyan embertömeggel és gazdag műveltséggel bírtak, amivel túléltek a történelem viharait, és nyelvünk még a hátralévő háttérlet 1856 évét.

A túlélés záloga volt a Kárpát-medence nagy területe is, ahol különösen az északkeleti rész volt védett leginkább a történelmi mozgásoktól. De ugyancsak Kr. e 12-ben Erdélyt meghódították a dákok, akik hatalmukat Észak-Magyarorszáig és a Fekete-tengerig kiterjesztették. A ma dáknak mondott terü-

---

⁹⁷ Herder (1978), pp.: 399-401.

leten, amint előtte se, ezután se jött létre templomgazdaság,⁹⁸ ami a magyar lét őrzésének egyik fontos feltétele, illetve jele, mert ez azt jelentette, hogy ott nem hatalmi-papi elit irányította a gazdaságot. A dák uralomtól északra és nyugatra, a rómaiaktól keletre eső Kárpát-medencei területeken pedig megjelent a szarmaták hatalma, akik előtte a sztyeppén leverték a szkítákat. A rómaiak terjeszkedésének a Kárpát-medencében és a Fekete-tengernél ezek a dákok, és a hosszú lándzsás és acélpáncélos nehézlovasságot feltaláló szarmaták szabtak határt.⁹⁹

Róma hatalmával terjedt tehát a nyelve is, a latin. Tulajdonképpen eredetileg egy kis közösség nyelve lehetett, indoeurópai gyökerekkel. Később a tartós etruszk együttélés és civakodás közben onnan rengeteg szót vett át.¹⁰⁰ Írott formájában vált a római adminisztráció nyelvévé és ezzel először az ismert történelem során a hódítással a nyelv is terjedt. Utódnyelvei azonban genetikusan nem erednek a latinból, hanem a helyi nyelvek latinosodott változataiként foghatók fel. Magában a latinban erősen érződik az etruszk nyelvi hatás.

A legrégebbi magyar nyelvi emlékünknél római tartományból, Pannóniából ered.¹⁰¹ II. Constantius császár 359-ben maga ment el Acimincumba (régii magyar Szalánkemén, ma Kamenicz a Tisza Duna-torkolatával szemben), hogy elhárítsa a szarmata limigans törzs (Sebestyén László 'szolgajászok' és Gibbons jászok néven nevezi őket) által a rómaiakat fenyegető veszélyt, mintegy megmagyarázva az ott élő falusiaknak, miért is kell emelt adókat fizetniük. De az engedékeny hangra készülődve a magas sáncon álló trónszékről, – a nép már leparancsolta volna, mert milyen alapon ült olyan magasra, talán, hogy a hallgatóság leendő engedelmes alattvalóknak látszódjon? – közülük az egyik paraszt csizmáját lekapva a császár felé dobta azt, miközben dühösen – Ammianus Marcellinus szerint mintegy csatakiáltásként – ezt a szót harsogta: *Marha, marha!*¹⁰² Ekkor ez az esemény már ú.n. *szarmata* betelepülés¹⁰³ – a mai ukrainai

---

⁹⁸ A dákok vagy trákok egyistenhitük szerint halhatatlanok voltak Josephus Flavius értesülése szerint.

⁹⁹ Keleten pedig a Párthus Birodalom.

¹⁰⁰ Götz (1994), pp.: 869-871.

¹⁰¹ Nagy (1994), p.: 74. Götz p.: 629.

¹⁰² Sebestyén (2004), pp.: 274-275. Aki hozzáteszi: „Megőrizte Ammianus Marcellinus, s meglepő módon továbbadta az európai történészeknek számára Gibbon. Hogy a magyar történészek miért hallgatják el, még találgatni sem tudom és kívánom.” Az ominózus latin szöveg: „*Visoque imperatore ex alto suggestu iam sermonem parante lenissimum, meditanteque adloqui velut morigeros iam futuros, quidam ex illis furore percitus truci, calceo suo in tribunal contorto 'marha, marha,' quod est apud eos signum bellicum, exclamavit eumque secuta incondita multitudo vexillo elato repente barbarico ululans ferum in ipsum principem ferebatur.*” (Ammianus Marcellinus: *Rerum Gestarum*, Liber XIX, XI/10. V. ö.: Gibbon (1993), 2. kötet, pp.: 217-225.) A teljesség kedvéért még a magyar 'tudomány' szófejtése: „*marha* - [1358 tn., 1372 u.] 'szarvasmarha, főleg ökör vagy tehén'. Német közlebről bajor-osztrák jövevényszó, vö. ófelnémet *marchat* 'kereskedelem, piac; áru', középfelnémet *marcht* 'piac; vásár, kereskedelem, áru; merőváros', hazai korai újfelnémet *markcht* 'piac', német Markt 'ugyanaz'. A német szó 'kereskedelem, (éves) piac' jelentésű

területről – után volt egy évszázaddal. Ez a véletlenül fennmaradt 1656 éves nyelvemlékünk 536 évvel előzi meg a ’honfoglalást’, azaz a magyarok bejövételének is nevezett eseményt, és kiválóan alkalmas az őslakosság maival azonos nyelvének bizonyítására.

A rómaiak által megszállt területeken alakultak meg az első keresztény közösségek is és építették meg az első templomaikat, bazilikájukat. Illyrikumban 325-ben,¹⁰⁴ valamint Sopianaeban, Solvában, a mai Fenékpusztán és Tácon ezt követően épült fel templom.¹⁰⁵

A római ’uralom’ egybeesett másik két elit uralmával: Erdélyben a dákok, északra tőlük pedig a szarmaták képviselték az uralkodó réteget. A három uralkodó réteg között az összetűzések eléggé gyakoriak voltak, de egyik sem tudott a másik területére nagy mélységben behatolni. A rómaiak megkísérelték a dákokat kiszorítani, de ez nem sikerült nekik. Ugyan eljutottak a Fekete-tengerhez is, de ott már nem tudtak igazán megtapadni.¹⁰⁶

Pannónia a rómaiak szempontjából fontos és meghatározó tartomány volt. Egyrészt innen tudták a keletről özönlő népvándorlás hullámai jó részét feltartóztatni, másrészt a római császárok személyének kiválasztásában Pannónia többször is határozottan beleszólt: leváltott, kikiáltott császárokat. Van még Pannóniának egy nagyon fontos tulajdonsága: a Rómaiak nem tudták a határait tartósan átlépni északra és keletre. Itt találkoztak azzal a haderővel, ami már számukra is új és félelmetes elemet hordozott, amivel szemben a római haderő képtelen volt győzedelmesen fellépni: a sztyeppei népekkel, és azok új ’találmányával’, a nehéz lovassággal. Az Alföldön ugyanis megjelentek a szarmaták, és Kr. u. 375-ben Adrianopolisban legyőzték az egyik római légiót.¹⁰⁷

---

német latin *marcatus* főnévre vezethető vissza. A magyar hangalak a tévesen tárgyragnak érzett szóvégi német *t* elhagyásával keletkezett. A marha eredeti jelentése ’(kereskedéssel szerzett) vagon’ volt. Mivel a szarvasmarha volt a legfontosabb kereskedelmi árucikk, kialakult a szó állatnévi jelentése [1587]. Melléknévként 1721 óta lett használatos elsőként ’rendkívül nagy’ értelemben. Később alakult ki a durva ’hülye’ [1786] jelentés. A bizalmas társalgási nyelvben használatos marhaság ’nagy ostobaság, mulatságos dolog’ [1780k.] főnév -ság főnévképzővel alakult. A horváth-szerb ’marva’ marha, a szlovén ’márha’ ugyanaz.” (TESz II. p.: 845.) Edward Gibbon brit történész nagy műve, *A római birodalom hanyatlásának és bukásának története* 1788 óta olvasható. A minden forrást felhasználó, 1970-ben kiadott TESz szerkesztője bizonyára ismerte *marha* szavunk e korai, ráadásul kétértelmű előfordulását ott (ami tehát nem 1721-ben fordult elő először írásban). Bizonyára a ’honfoglalás’ fogalma miatt mellőzte a TESz az adatot, ezzel máig késleltetve a Kárpát-medencei magyar eredet kutatásának tudományos elismerését.

¹⁰³ László (1974), p.: 156. Tudjuk: jazig földművesek is jöttek velük, azaz a bejövők ismerték az itteniek – magyar – nyelvét.

¹⁰⁴ Chadwick (1987), p.: 25

¹⁰⁵ Sági (1994), p.: 194. Kr. u. 374 után építik át a B periódusban épült vendégfogadót bazilikává.

¹⁰⁶ Ascherson (1996), p.: 82.

¹⁰⁷ Ascherson (1996), p.: 223.

32. ábra. Római kori halomsír. A 8-as sz. főközlekedési út mellett Inota és Várpalota közt.¹⁰⁸

A római kor emberére nézve nagyon nagyfokú változatosság jellemző. A rómaiak által megszállt területeken a fél-világ emberanyaga rövid időre, átmenetileg megjelent.¹⁰⁹ Ez alátámasztja László Gyula fentebb említett megállapítását: a római uralom még a megszállt területeken sem érintette az ott már korábban élt lakosság etnikai, nyelvi összetételét.

Divald szerint az Aquincum környékén talált legrégebbi római emlékek a II. segédlégió kiszolgált katonáinak sírkövei Domitianus császár (Kr. u. 81-96) korából. „Az utolsó közvetlen adat, amely a római birodalomnak jelentős határvárosává fölvirult Aquincumról ránk maradt, a 376. év eseményeiről szól, amikor itt a quádok ellen harcoló I. Valentinianus császár fiát, a négyéves II. Valentinianust, apjának Brigetióban bekövetkezett hirtelen halála nyomában császárrá kiáltják ki és avatják föl. Ugyanebben az időben kezdődik a népvándorlás kora, amely azonban éppoly kevésbé vet véget Aquincumban a rómaiságnak, mint ahogy a rómaiakat megelőző eraviscusok sem enyésznek el ezek uralma alatt. Az eraviscus nép meghódolván, magáévá tette a római kultúrát is, s ennek terjesztőivel társadalmi és szellemi közösségben élt, anélkül azonban, hogy faji jellegéből és nemzetiségéből egyhamar kivetkőzött volna. Ennek nem egy domborművel díszített, vagy eraviscus neveket viselő római feliratos emlékünks is bizonyosága.”¹¹⁰ A Kr. u. 300-tól kiszáradt észak-európai területekről Kr. u. 200 után északi nomádok érkeztek a déli sztyeppe területére, az ostrogótok és vizigótok a Krím-félsziget előterébe, a vandálok és burgundiak a francia legelelőkre. E germán törzsek mozgásukkal érintették a Kárpát-medencét is, betelepülve, majd elvonulva, vagy csak átvonulván ott. Számuk elenyésző volt az itt élőkhöz képest, inkább csak a legeltető területeken vonultak, de a hatalmi játsz-

---

¹⁰⁸ Székesfehérvár felől érkeve baloldalon található a két füvel borított, egymásra nagyon hasonlító, helyreállított római kori halomsír. A bennszülötteken uralkodó helyi törzsi arisztokrácia egyik vezetőjének (második halom) és fiának (első halom) temetkezőhelye az I. és II. század elejétől.

<http://www.varpalota.hu/images/turizmus/82.jpg>.

¹⁰⁹ Kiszely (1976), p.: 200.

¹¹⁰ Divald (1903), pp.: 11-12.

mákba igyekeztek beleszólni. Valójában mindegyik törzs a hunok elől menekült nyugat felé. (32. ábra.)

33. ábra. Kunhalom, vagy hunhalom?¹¹¹

A rómaiakkal ugyan először terjedt a hódítók nyelve is, s Pannónia jelentős tartomány lett, mégis a római uralom nem érintette az itt már korábban élt lakosság etnikai, nyelvi összetételét. Mindenesetre az első magyar nyelvemlék – mint láttuk – Pannóniából ered, mert hiszen amikor Kr. u. 359-ben Constantius császár idejött megmagyarázni a falusiaknak az adóemelés, lemarházták. Már Kr. u. 325 után keresztény templomok épültek Pannóniában. És a szkítiai lovas katonáknak, a Zachar József által bemutatott¹¹² keresztény hitükkel, Kr. u. 405-ben érkeztek a Kárpát-medencei Alföldre. A hun vezértörzs felváltotta a római uralmat, a meghódított, meghódolt és a legyőzött népekkel nagy szervezettségű szövetségi rendszert dolgozott ki. Hadseregükben a hunokhoz képest többséget alkottak a gótok, gepidák, szlávok és alánok. Atila birodalma a Volgától a Rajnáig terjedt. Ám a Kárpát-medencében a Dunától keletre még ekkor sem alakult ki templomgazdaság. Majd a hunok bukása, 460-480 után germán törzsek érkeztek és telepedtek be átmenetileg a Kárpát-medencébe: 500 körül a langobárdok, de az avarok megjelenésekor a maradék gepidákkal 558-ban Itáliába távoztak (Lombardia). A hunokhoz hasonlóan keletről érkezett avarok a bolgár birodalom meghódítása után, annak örökségeként telepedtek be (33. ábra) a Kárpát-medencébe, ahol birodalmuk IX. század elejéig fennállt. Azután pedig már a magyar uralkodók korszaka következett.

Felhasznált irodalom

Amigus (2012). *Asociacion, Informatica - As Pontes*. O segundo Stonehenge aparece en Alemania. <http://www.amigus.org/web/archives/009592.php>, módosítva: 2012. május 4. 23:11:21.

¹¹¹ <http://www.grandpierre.hu/site/2009/03/stonegenge-magyar-kapcsolatai/>.

¹¹² Zachar (2006).

Anthony (1996), D. W.: „Shards of Speech.” *The Science* 1996 January/February.

Ascherson (1996), Neal: *Black Sea*. London.

Barber (1999), Elizabeth Wayland: *The Mummies of Urumchi*. W. W. Norton & Co. New York.

Bárczy (1999) Zoltán: „Újabb adatok a Kárpát-medence bronzkori kohászatáról.” *Turán XXIX* (Új II), pp.: 11-16.

Chadwick (1987), Henry & Evans, G.R.: *Atlas of the Christian Church*. Time Life, Oxford.

Cunliffe (1998), Barry: „Iron Age Societies in Western Europe and Beyond, 800-140 BC.” *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 336-372.

Cser (2000) Ferenc: *Gyökerek. Töprengések a magyar nyelv és nép Kárpát-medencei származásáról*. Szerzői Kiadás, Melbourne.

Divald (1903) Kornél: *Budapest művészete a török hódoltság előtt*. Művészeti Könyvtár sorozat (Szerk. Dr. K. Lippich Elek). Csányi Károly 10 eredeti építészeti rajzával és 49 képpel illusztrálva. "Pátria" irod. vállalat és nyomdai részvt.-társ. nyomása. Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedés kiadása, Budapest. 165 pp.

Fókusz (2012). *Vajdasági ismeretterjesztő és tudományszerűsítő portál*. „Trója.” Legendák rovat.

http://fokusz.info/index.php?cid=1285654298&sid=1702829741&honnan=Nemzeti_Hirhalo. Módosítva: 2012. április 2. 19:08:52.

Gaál (2002) Ernő: „Transzkaukázia földrajza.” *Örményország kincsei. Titkok az Ararátról* c. kiállítás (Budapest, Károlyi Palota Kulturális Központ, 2002. 07. 1.–10. 31.) katalógusa.

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_kisebbsgek/ormenyek/ormenyorszag_kincsei/pages/oktaa_02_transzkau.htm. Módosítva: 2012. február 8. 9:00:04.

Gábori (1974) Miklós: *Ala Tau – Ararát. Régészeti utazások*. Gondolat, Budapest.

Gening (1992), V. F., Zdanovich, G. B, Gening, V. V.: *Sintasha*. Cheljabinsk.

Gibbon (1993), Edward: *The history of the decline and fall of the Roman Empire (1737-1794)*. Knopf, New York.

Gibbon (1825) Edward: *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire 12. kötet*. London, 1825. Google Könyvek.

http://books.google.hu/books?id=pKxPAAAACAAJ&pg=PA503&lpg=PA503&dq=Tolila+%C3%A9s+Attila&source=bl&ots=9qahvzcTCr&sig=nrXjZX3aIQe9Xpl1jE56yILrJnM&hl=hu&sa=X&ei=UkboUqWCHcy_ywPu84DgAg&redirect_esc=y#v=onepage&q=Tolila%20%C3%A9s%20Attila&f=false. Módosítva: 2014. január 29. 1:17:54.

- Gibbons (2000), Anne: "Evolutionary Genetics. Europeans Trace Ancestry to Paleolithic People." *Science* **290**, pp.: 1080-1081.
http://everything2.com/index.pl?node_id=1293599
- Gimbutas (1991), Marija: *The Civilization of the Goddess*. Harper, San Francisco.
- Glatz (1996) Ferenc: *Magyarok Krónikája*. 2. kiadás, Officina Nova, Budapest.
- Götz (1994), László: *Keleten kél a nap*. Püski, Budapest.
- Grant (1995), Michael: *Myths of the Greeks and Romans*. Meridian, N.Y.
- Herder (1978), Johann Gottfried: *Eszmék az emberiség történetének filozófiájáról*. Ford.: Rathmann János. Gondolat Kiadó, Budapest.
- László (1967) Gyula: *Hunor és Magyar nyomában*, Gondolat, Budapest.
- László (1974) Gyula: *Vértesszőlőstől Pusztaszerig*. Gondolat, Budapest.
- Miske (1904) Kálmán: *Die Bedeutung Velem St. Veist als prähistorischen Guss-Stäte mit Berücksichtigung der Antimon-Bronzfrage*. *Archive für Anthropologie*, Neue Folge Braunschweig 2. k. 2. a. pp.: 124-128.
- Mócsy (1975a) András: *Pannonia a korai császárság idején*. Apolló Könyvtár 3. Szerkeszti Harmatta János. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Múlt-Kor* (2012) történelmi portál. „Megtalálták a legősibb európai civilizáció nyomait.” <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=10053>, módosítva: 2012. május 4. 23:30:22.
- Myths* (2012), *Mysteries and Wonders*. „Gobekli Tepe Constellations.” <http://www.timothystephany.com/gobekli.html>. Módosítva: 2012. március 31. 0:24:38.
- Nagy (1987), Sándor: *A Magyar Nép Kialakulásának története*. Hídő Baráti körének Kiadása, Garfield.
- NG Online* (2008), *MTI*. Létrehozva: 2008. 08.
<http://www.geographic.hu/index.php?act=napi&id=12059> de itt már elérhetetlen. Idézi <http://chronica.freebase.hu/articles/Ural.html>. Módosítva: 2012. március 11. 14:48:50.)
- Redford (1993), D.B.: *Egypt, Canaan and Israel in Ancient Times*. Princeton, New Jersey.
- Roux (1992), G.: *Ancient Iraq*. Pinguin, London. (Eredetileg Allen & Unwin, 1964).
- Sági (1994) Károly: „A fenékpusztai későrómai erőd ásatási eredményei.” *A Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai*. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Budapest–Zürich. pp.: 191-198.
- Sebestyén (2004) László: *Kézai Simon védelmében. Östörténelmi tanulmányok*. Nap Kiadó, Budapest.
- Semino (2000), Ornella és mások: „The Genetic Legacy of Paleolithic Homo sapiens sapiens in Extant Europeans: A Y Chromosome Perspective.” *Science* **290** (2000. november 10.).

Sherratt (1998), Andrew: „The Transformation of Early Agrarian Europe: The later Neolithic and Copper Ages 4500-2500 BC.” *Prehistoric Europe*. Szerk. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 167-202.

Sherratt (1998a), Andrew: „The Emergency of Elites: Earlier Bronze Age Europe, 2500-1300 BC.” *Prehistoric Europe*. Szerk. B. Cunliffe. Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 244-276.

Trója (2011) honlap. <http://www.troja.hu/>. Módosítva: 2011. január 6. 23:19:22.

Uzonyi (2010) Zsolt: „Trója.” *Érdekes történetek*. <http://www.erdekessegek.hu/index.html>. Módosítva: 2010. február 18. 11:37:27.

Világtudomány(2012).hu „A rejtélyes spirálváros.” Módosítva: 2012. május 25. 23:53:24. [http://vilagtudomany.hu/index.php?data\[mid\]=7&data\[id\]=152&a-rejtelyes-spiralvaros](http://vilagtudomany.hu/index.php?data[mid]=7&data[id]=152&a-rejtelyes-spiralvaros).

Welt Online (2012). „Arkaim – Die rätselhafte Spiralstadt im Ural.” Módosítva: 2012. május 25. 23:55:55.

<http://www.welt.de/wissenschaft/article5861383/Arkaim-Die-raetselhafte-Spiralstadt-im-Ural.html>.

Wikipédia (2012). *A szabad enciklopédia*. „Göbekli Tepe.” Módosítva: 2012. március 29. 9:59:56. http://hu.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6bekli_Tepe.

Z. Tóth (2010) Csaba: *A Szintasta–Arkaim régészeti kultúra*. http://www.virtus.hu/?id=detailed_article&aid=98226. Létrehozva: 2010.10.21 13:24. Ma már nem elérhető.

Zachar (2006) József: *Egy az Isten, egy a Nemzet. Írások Jézus-hitű magyar eleinkről*. Heraldika Kiadó, Budapest.

Zangger (1993), Eberhard: *The Flood from Heaven; Deciphering the legends of Atlantis*. Pan Book, London.

Zdanovich (1997), G. B.: „Arkaim – kulturnij komplex epokhi srednej bronzi Juzsnogo Zauralja.” *Rossijskaja arkheologija*, № 2.

TÖRTÉNETTUDOMÁNYI ÁTTEKINTÉS (VI.)

Darai Lajos (Kápolnásnyék):

A korai magyar állam jelleme

Az István királyról és művéről szóló könyvében Györffy György alapos áttekintést adott a középkori magyar állammal kapcsolatos elméleti megítélés történetéről.¹¹³ Legfontosabbnak már az elején leszögezte, hogy „azok a fogalmak, amelyek a kora középkori fejlett társadalmi szervezetekre használunk (állam, feudalizmus stb), a maguk idejében nem voltak ismeretesek; alapszavaikon (res publica, feudum stb) eredetileg mást értettek, mint mi értünk, és mai jelentésüket hosszú fejlődés után az újkorban nyerték el”.¹¹⁴ Továbbá „méltán merül fel az aggály, hogy az antik és középkori államról beszélve olyan modern elképzelést vetítünk vissza a múltba, ami a maga idejében nem létezett.”¹¹⁵

Mi pedig elmondhatjuk, hogy ez méginkább így van, ha a régen még tudományosnak tekintett megközelítés már elavulttá vált, mert az újabb tudományos eszközök révén sokkal gazdagabb képünk van a régmúltról, és az összefüggéseket új fogalmak használatával lehet jól megragadni. Ilyen esetet többet láttunk eddig a magyarság korai története és ókora esetében, de a középkorunkat is sújtja a mulasztás, hogy történészeink – Györffy szintén – nem ismerik, vagy nem veszik figyelembe például a kettős társadalom fogalmát, vagy a mellérendelés ősi elvének érvényesülését, amiből olyan farkasvakság keletkezik, ami miatt nem látják meg sem a középkori magyar állam egyedülállóságát, sem az ennek tagadása számára született, velünk kapcsolatos elvi és módszertani történelemhamisítást.¹¹⁶

Így nekünk most ebben az irányban kell kritikát gyakorolnunk, felhasználva mindazt az elméleti ismeretet, amit ennek ellenére történettudományunk felhalmozott, és azt az új látásmódból fakadó ismerettöbbletet, amit a csak manapság elérhető eszközök adattöbbletének elemzése jelenthet.

---

¹¹³ Mintegy eldugva a hatvanoldalas szakirodalmi jegyzék végére.

¹¹⁴ Györffy György: *István király és műve*. Gondolat, Budapest, 1977. p.: 587.

¹¹⁵ Györffy (1977), p.: 588.

¹¹⁶ Hozzájárult e vaksághoz a marxizmus kizsákmányolás-elmélete, ami passzív elnyomottként tekintett a népre mint kizsákmányolt osztályra, vagy csak lázadásaira összpontosított, mint a jelenben gerjesztett 'osztályharcot' igazoló régi előzményekre.

A középkori magyar államfogalom jellegzetességei

Sokkal jobban kellene építenünk magyar történelmünk előzményeire, a benne létrejött őstörténeti jellegzetességeken – melyek azonosak az emberiség fejlődési fokozataival – túl egyedülálló középkori állami életünk vívmányaira, mindennapos berendezkedésére és elért teljesítményére. És ahogy ezt már a legkorábbi idők esetében láttuk, ugyanúgy az írott történelem ókora s középkora szintén a békés, építő életmód és védelmi képességek tekintetében eredményes minálunk. Érvényesül a termékeny föld és a hagyományos szorgalom nyújtotta gazdagság lelki hatása, az egyenrangúság és a munkamegosztó együttműködés ereje. Ezért oly – nagyközösséget szervező – elvi és intézményi együttest, amit modern szóval államnak nevezünk, a Kárpát-medencei magyar ókorban és középkorban is láthatunk, elvét onnét kivonhatjuk, ott megragadhatjuk. Tennünk kell ezt annak ellenére, hogy kevés elsődleges adat áll rendelkezésre, mert ez az adatszegénység az ellenkező szemléletmódból, a mai államfelfogásból fakad, ami valamiféle késői nyugati mintát kiált ki mércének, sőt eszményinek és azt keresi visszafelé.

Vitatkozunk Györffy alábbi megállapításaival: „A mai ’állam’ fogalomnak az ókorban és a kora középkorban egyértelmű, pontos megfelelője nem volt. Az antik polgárközségből alakult városállam volt az oka, hogy az ókori görögben a *polis* s a latinban a *civitas* egyaránt kifejezte a város, a polgárság, a közösség területe és az állam fogalmát. A görög *monarchia* inkább csak ’egyeduralkodó, egyeduralom’ jelentésben volt használatos, s ilyen értelemben vette át a latin is, melynek rokon jelentésű kifejezése csak a *rex* szóból képzett *regnum* ’királyság, uralkodás’ volt. (A *dux*ból képzett *ducatu*snak csak ’vezérség, főparancsnokság’ értelme volt.) A nagy pályát befutott latin *res publica* kifejezés eleinte a római nép ’közügyeit’ jelentette, amibe ugyan az államügyek is beleértendők, de nem fedte az állam mai fogalmát. Így érthető, hogy a *res publica* fogalmát ismertté tevő Cicero *De re publica* c. művében Romulusszal és Remusszal, továbbá az augurokkal kezdte a ’respublika’ történetét (Lib. 2,2 kk). De az *imperium* szó értelme is igen tág skálán váltakozott; az elsődleges ’parancs’ jelentéstől kezdve a legelterjedtebb ’hatalom’, ’uralkodás’ értelmén át a ’birodalomig’.”¹¹⁷

Vitánk Györffyvel elméleti és gyakorlati oldalról egyaránt van. Az *elméleti* úgy mutatható be röviden, hogy szerintünk megengedhetetlen a mai államfogalmat egyetemes államfogalomként kezelni, mint ő teszi, és úgy kezelni, mint ha minden korábbi mozzanat ezt szolgálta, építette volna fel, s a fogalom elvi tartalma csak a modern korra teljesedett ki. Többek között azért helytelen, mert a mai mindenre kiterjedni törekvő állami szabályozás, ellenőrzés megerősökölva az ember világát, a közösségi, társadalmi szerveződés előnyeit kiiktatva nemcsak elszegényít bennünket, de végveszélybe sodorja a többség egészséges éle-

---

¹¹⁷ Györffy (1977), p.: 587.

tét, ezért ez az állam nem lehet minden államok legjobbika, mérvadója, amihez hasonlítva értékelni kellene a múlt állami jellegű megnyilvánulásait. Hiszen ez az értékelés pusztán azt célozza, hogy a nyugat előnyét kihozza belőle hozzánk képest, mint majd látjuk. A *tartalmi* vonatkozást pedig középkori történelmünk szolgáltatja a maga ókori római és hun, s a többi előzményeivel. Ennek csúcspontja pedig a Szentkorona-eszme és azután Szentkorona-tan, valamint maga a mi középkori állami berendezkedésünk gyakorlata. De azt is mondhatjuk, hogy minket nem zavar, ha az állammal kapcsolatos régi görög és római fogalmak jelentése gazdagodott az idők során, mert állami életünkben minden jelentési árnyalatot felfedezhetünk, amit Györffy az imént leírt, s amit ő aztán csak nyugaton keres.

Mert szerinte „a középkor kezdetén a római egyház és a birodalom romjain felépülő ’utóállamok’ elsősorban a frank birodalom¹¹⁸ írásbelisége¹¹⁹ volt az, amely e fogalmakat tovább vitte, többé-kevésbé módosított jelentéssel. Hogy csak egy-két jellemző példát hozzak fel, egyrészt Szent Ágoston Civitas Dei ’Isten ország’ elmélete volt egyik elindítója a civitas ’föld, birodalom, ország’ értelmezésnek, másrészt a püspöki székhelyek kontinuitása vezetett el a civitas ’püspökség’ jelentésfejlődéshez, harmadrészt az antik romvárosok újbóli kiépítése a ’vár’, majd ’belváros’ jelentéshez. (VERCAUTEREN, F.: Études sur les ’civitates’ de la Belgique seconde. Bruxelles 1934. ld. 16. fej.) A Karolingok¹²⁰ és az Ottók írástudói fogalmazataikban szinte válogatás nélkül egyesítették mindazokat a kifejezéseket, amelyeket a római császárság kitermelt.”¹²¹ – De már láthattuk Kucsora Ibolya megvilágításában, hogy Szent Ágoston keresztény államelmélete igenis érvényesült a magyar őskronikában, mégha annak lemásoló, továbbörökítő a Civitas Dei részt valamiért nem tartották érdemesnek, hogy bevegyék a ránk hagyott krónikákba, vagy szándékosan kihagyták belőlük, hanem csak a Civitas Diaboli részt – ami jellemző magyarellenességnek és történelem-hamisításnak tekintendő.¹²² S ha nem vagyunk elfogultak a római birodalom

---

¹¹⁸ Ennek a birodalomnak a fiktív volta manapság már szinte nem is vita tárgya. Vesd össze: Illig (2002), Heribert: *Kitalált középkor. A történelem legnagyobb időhamisítása*. Allprint Kiadó, Budapest, 2002.

¹¹⁹ Illig (2002) pp.: 212-213 kétségbe vonja ezt az írásbeliséget és a XI. századra teszi a valószínű megjelenését, így mivel I. András 1055-ben íratta a Tihanyi apátsági adományozó oklevélét, arra semmilyen hatással nem volt a fiktív ’frank birodalom írásbelisége’.

¹²⁰ A ’Karolingokra’ ugyanúgy vonatkozik Illig (2002) kritikája, mint a ’frank birodalomra’.

¹²¹ Györffy (1977), p.: 587.

¹²² Kucsora (2008) Ibolya: „Ős geszták viszonya János Jelenések könyvéhez.” *Huszdik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai Hódmezővásárhely 2007*. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 54. kiadványa. Budapest–Zürich, 2008. pp.: 60-76. és *Acta Historica Hungarica Turiciensia* XIII. évf. 1. sz. <http://mek.oszk.hu/06800/06849/06849.pdf>. Módosítva: 2009. március 19. 10:36:04. Kucsora (2007) Ibolya: „Középkori krónikáink. Föltehetően a magyar ősgesztá János Jelenések könyvének szerkezetére épült.” *Turán* (XXXVII.) X. évf.

romjain felépülő utódállamok, s főleg a frank birodalom írásbelisége¹²³ irányában, – különösen, ha tudjuk, hogy a mi saját írásunkat, írásbeliségünket előbb idegen hatalmi érdek semmisíttette meg, – akkor ugyanezeket az elvi fejleményeket láthatjuk máshol is, például Konstantinápolyban,¹²⁴ vagy az araboknál, Kínában, stb. És ha ugyancsak tarthatatlan az alaptalan állítás, hogy középkori várainknak nem voltak római előzményei, akkor egyszerűen nem igaz, hogy csak a frankok építkeztek „római romokon”, hacsak nem mi voltunk azok a ’frankok’. Végül és egyáltalán nem mellékesen: ha az itt Györffy által hivatkozott szerző Észak-Franciaországról és második Belgiumról¹²⁵ beszélhetett a római birodalom vége kapcsán,¹²⁶ akkor mi is nyugodtan emlegethetjük Pannóniát, Dáciát korai Magyarországgént, különösen mivel a lakosság többsége ősidők óta folytonos itt. És ha Vernand Vercauteren kevés adatot talált a Meroving-korból, akkor – mint könyve recenzense, E. Jarry mondta – feldúsította azokat, felhasználva a máshonnan ismert adatokat, a városok életének leírásait, a helytörténetet, ipar- és gazdaságtörténetet, a kereszténység felvételével járó fejleményeket,

---

lyam. 1-2. szám. Interneten: <http://mek.oszk.hu/07700/07712/07712.htm>. Módosítva: 2009. december 9. 16:27:23.

¹²³ Már csak Heribert Illig munkássága miatt se fogadható el tovább, hogy „a Tihanyi alapítólevél írása *karoling minuscule*, annak a 11. századra jellemző betűformáival”. (Szentgyörgyi [2014] Rudolf: Az alapítólevél szövege, diplomatikai és nyelvi leírása. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. p.: 40.) http://real.mtak.hu/16989/1/TihanyiApatsag_1_HT.pdf ISBN 978 963 284 546 3. Bár Szentgyörgyvölgyi hozzáteszi, hogy „mivel erre az írásfajtára az egyenesebb betűformák jellemzőek, ezért a karoling minuscule ezen típusát *minuta erecta* néven is szokás emlegetni.” Mi javasoljuk ezt az írásmódot inkább itteni találmánynak tekinteni. További gond alapító levélként emlegeni ezen adomány megerősítő, megismétlő oklevelet, ahol felsorolják, hogy a király „miket adott Szűz Máriának és Szent Ányos püspöknek és hitvallónak a Balatin fölött a Tichon nevű helyen lévő egyházához a saját és felesége, fiai, leányai és valamennyi élő és megholt atyafia üdvéért megművelt vagy parlagon fekvő földekben, szőlőkben, vetésekben, szolgákban, szolgálókban, lovakban, ökrökben, juhokban, disznókban, méhekben s ezeknek őrzőikben, valamint az illő egyházi felszerelésekben. Odaadta ugyanis a fent említett dicső király az előbb írt helyet ott a szigeten, ahol az egyház alapított...” Most nem firtatjuk, hogy milyen szigeten volt ez a már meglévő, hiszen a „Tichon nevű helyen lévő egyház”, amely tehát nem építendő, nem alapítandó, hanem „alapított”.

(<http://www.ehumana.hu/arpad/szoveg/to02.htm>.)

¹²⁴ Moravcsik Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984. E kétnyelvű könyv a kelet-római császárokról szóló korabeli görög szövegek fordítása, ahol igen feltűnően, szinte minden írónál megjelennek a felsőbbrendűségi tudatú alárendelő törekvések a császár részéről, s a magyarok lenézése, mert például védik az emberéletet, csata helyett is béketárgyalást kezdenek, stb.

¹²⁵ Julius Caesar *Gallia Belgica* néven csatolta az ’első Belgiumot’, a mai országnál sokkal nagyobb területet Galliához, majd a frankok országához tartozott a ’második Belgium’, akik felosztották a területet. Belgium aztán csak 1830-ban lett független állam.

¹²⁶ Vercauteren, Fernand: *Étude sur les Civitates de la Belgique seconde. Contribution à l'histoire urbaine du Nord de la France, de la fin du IIIe siècle à la fin du XIe siècle*. Tome XXXIII des Mémoires de l'Académie royale de Belgique. Marcel Hayez, Bruxelles, 1934.

mint a templomépítések, püspökségek, apátságok alapítása, a közigazgatási fejlemények és katonai intézkedések emlékezete, valamint minden más korai híradást kritikával kezelve és a biztos XVIII. századi adatokból következtetett vissza akár a III. századi lakosságszámra a város területét figyelembe véve, továbbá a germán barbár betörések hatására, illetve a normann invázió¹²⁷ elhárításának erőfeszítéseire fordította figyelmét.¹²⁸ Ugyanígy mi is beépíthetjük történelmünkbe a várak, városok valóságos helytörténetét, az egyházi és polgári élet fejleményeit, a gazdálkodásról, a vásárokról, az ipari és kézműves teljesítményekről szóló beszámolókat, a katonai erőfeszítéseket, és az összes elérhető, megfelelő kritikával kezelt adatot, és egyből gazdagabbá válik a mi történelmünk is.

Van még aztán nálunk egy további óriási előny a nyugati világhoz képest, amiről történetírásunk nem hajlandó tudomást venni, hogy itt az eurázsiai földrész minden hatalmi tapasztalatát összegző és így igen erős katonaság tevékenykedett a hun, avar és magyar nevezetű seregek idején. Ezt e hatalmi tényezők fölénye és kiemelkedő sikerei eléggé bizonyítják, mialatt az államszerkezet vagy szervezet nyugat-európai, mintaként szerepeletetett alakzatai ezt meg se közelítették. Mindennek eltüntetését azzal a bűvész trükkel végzi a nyugatias történet-tudomány nálunk is, hogy az elvont állameszményhez közelinek mutatja a nyugatot és távolinak a keletet vagy minket. Ennek megfelelően Györffy például egyetértett Szűcs Jenővel a keleti társadalomfejlődés állami jellegzetességeivel kapcsolatosan abban, hogy „a steppén megjelenő ’újbarbárok’ – köztük a magyarok – azt a szervezeti szintet képviselték, mint a népvándorlás kor germán barbárai (Gentilizmus; Történelmi Szemle 14 [1971]. 201). Nem volt lényeges különbség a germánokat hódoltató hunok és a magyarokra uralmukat kiterjesztő türkök szintje között sem, noha a türk kazárok államszervezete Khorezm, Perzsia és Bizánc határán idővel jelentős fejlődésen ment át.”¹²⁹

De ez nincs így, hiszen magyar elődeink – mint már sokszor bizonyítottuk – sosem éltek a szteppén. És ezt az összemosási gyakorlatot germánok és hunok, germánok és türkök közt szintén ki kell dobni. A győztes hun szervezetet nem lehet a legyőzött germánnal azonosnak venni. Ennél sokkal árnyaltabb képünk van Európa későókoráról, kora középkoráról. Ebben sem a kurganizálást végzőket, sem a nordikus hitvilág felsőbbrendűségére építő hódítókat, majd a legkéssőbbben északról indult germán hatalmi csoportokat nem lehet egy napon említeni a szarmaták óta a párthus–perzsa tapasztalatokat is érvényesítő hun/magyar harcmodorral, amely nem a kegyetlen hódítást, hanem a letelepedettekkel sző-

---

¹²⁷ Illig (002) a ’normann inváziót’ is meg nem történtnek tekinti.

¹²⁸ Jarry, E.: „Fernand Vercauteren. Étude sur les civitates de la Belgique seconde. Contribution à l'histoire urbaine du Nord de la France, de la fin du IIIe siècle à la fin du XIe siècle.” *Revue d'histoire de l'Église de France*, Année 1935. Vol. 21. Nr. 91. pp. 236-238.

http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rhef_0300-9505_1935_num_21_91_2741_t1_0236_0000_1#.

Módosítva: 2014. május 2. 0:44:56.

¹²⁹ Györffy (1977), p.: 588.

vetséges katonai védelmi műveleteket jelentette. A gótok végigpusztították Dél- és Nyugat-Európát, mialatt a Hun Birodalom tényleg óriási európai területen tudta egyesíteni a harcias törzseket és a letelepült földműveseket, kézműveseket. A Kárpát-medencében a hun hatalmat követő avar pedig már államszervezeti szinten máig folytonos intézményeket vezetett be. Az árpádi magyarok – ismeretesen – folytatták az avar államépítés és védművi tevékenység eredményeit, sőt az avar világ vallási téren a keresztény előzményt jelentette, valamint a magyar hatalom fegyveres ereje hozzájárult a nyugat-európai terület és hatalom meghódításához, megszilárdításához, mégha azt a hálátlan nyugat a mi rabló hadjáratainknak tünteti is fel.

Ugyancsak hiányos ténykészletet tapasztalunk a középkori keleti társadalmi és tulajdonviszonyok bemutatásánál, ha abból hiányzik az állatvagyon tulajdona. Pedig ennek mozgékonyasága sokkal rugalmasabb társadalom szerkezeti változásokat, alkalmazkodást tesz lehetővé, mint az ingatlan föld és építmény. A nagyszámú nagyállattal való – harci – közlekedés előnyeit most nem is taglalva. Ugyanakkor ez a mozgékonyaság és erő, hatalmi tényezőként, a letelepült földműves-állattenyésztő-kézműves lakossággal szövetkezve még remekebb lehetőségekkel bír. Györffy azonban a nyugat-európai földbirtok kétféle tulajdonának fogalmait taglalva, ismételten ennek a keleti tulajdonláshoz mért előnyei szószólójaként nyilvánult meg, egyenesen „nomád szervezetű társadalomnak” nevezte a X. századi Magyarországot. A hamis, lejárató megbélyegzést aztán fogalmilag próbálta alátámasztani, de majd látjuk, hogy sikertelenül, mert egyrészt szó sem volt nomád társadalomról itt akkor, másrészt az előnyös eurázsiai tapasztalatok előnyei beépülve az államszervezetbe, sokszorta sikeresebbek voltunk ekkor, mint a nyugat-európaiak. Pedig Györffy jól tudta, hogy „a régi magyar nyelvben a *jó* ~ *jav* jelentette az ingó javakat, mint arról a XI. századi javszedő (joccedech) tanúskodik, és a *jószág* (1372) a vagyon összességét, mely lehetett állat- és földbirtok egyaránt. (A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I-III. Szerk. BENKŐ L.-KISS L.-PAPP L. Bp. 1967-76.)” És még azt is tudta, hogy a *jószág* szó „nem vett fel hűbérbirtok jelentést.”¹³⁰ Ennek ellenére ragaszkodott hozzá, hogy „a X. és XI. századi magyar fejlődésben az úr 'herceg' élvezte uruság ország 'dukátus' tekinthető hűbéri jellegű tartományuraságnak. Ez ui. olyan territórium volt, melynek jogait és hasznát nem az uralkodó, hanem a herceg, olykor pedig egy német 'dux' (Hont, Pázmány, Orci) élvezte dukátusa idejére... Az államszervezés idején feltűnő tartományuraságok, melyek élén egy 'dux' állt (pl. Gyula-Zoltán, Ajtony-Csanád, Győr stb), kezdetben hasonló jogokat biztosítottak uruknak, mint a dukátus, s meglehet, hogy István korában a bajor-sváb udvari főemberek a hűbérbeadás formáit is 'importálták' a koronázás és a kardszentelés rítusaihoz hasonlóan.”¹³¹

---

¹³⁰ Györffy (1977), p.: 591.

¹³¹ Györffy (1977), pp.: 591-592.

Igen értékes adat ez a tartományuraság. De ennyire kiemelni a német és bajor-sváb hatást a magyar királyi udvarra szerintünk ekkoriban nem helyes. Nézzük meg, mi is a hűbéresség a Györffy nyújtotta fogalmi áttekintés szerint nyugaton, s aztán majd ezzel vessük össze a mi viszonyainkat, amit ő is megtesz: „A kora középkori Európában a földbirtok kétféle tulajdonban jelenik meg, mint örökös jogú birtok, és mint hűbértok.”¹³² Előbbi germán neve az *alodium*, utóbbié a *feudum*. S mint láttuk, nálunk az ingó (*jó, jav*) és ingatlan (*jószág*) birtok volt megnevezve, utóbbi lehetett föld- és állatvagyon. És „a hűbériség klasszikus nyugat-európai formáját azáltal nyerte el, hogy a hűbértok összekapcsolódott az úr és hűbérese közti jogviszonnyal. Jogilag nem szabályozott alárendeltségi viszony a legkülönfélébb társadalmakban kialakult, Róma is ismerte az uralkodó és kísérete (*comese*), valamint a *patronus* és *cliense* intézményét, a nyugat-európai társadalmi fejlődésbe új szint azonban a germán katonai kíséret (*trustis*) beépülése hozott az *antrustiónak* vagy *gasindusnak* nevezett kísérettel, ami elvezetett egyrészt a hűbérúr (*dominus, senior*), másrészt a hűbéres fegyveres (*miles, vassus, ill. vasallus*) intézményes kapcsolatához.”¹³³ A szolgát jelentő *vasallus* a VIII. századtól ’függő szabad ember’ értelmet kap, és a IX. századtól válik általánossá „a hűbértokot élvező, s ennek fejében hűséggel és katonai szolgálattal tartozó ’vazallus’ megnevezésére, aki maga is urává válhat kisebb vazallusoknak. A nyugat-európai feudalizmus klasszikus megjelenési formájában a két tárgyalt jelenség kapcsolódik össze: egyrészt a hűbértok, másrészt a vazallusi függőség a maga emeletes, piramisszerű kapcsolataival és rituális formáival.”¹³⁴

De a római jogi szabályozás közismerten aprólékos és társadalmilag ellenőrzött, ezért mi inkább azt tartjuk különbségnek, kifejezetten visszalépésnek a nyugati hűbériségben, hogy a közviszonyok helyett olyan személyi függőség jelenhetett meg, ami az egyes embert – az alárendeltek – inkább kiszolgáltatta a helyzetnek. A fölrendeltek pedig olyan bebetonozott előnyökhöz jutottak, ami könnyen kárára mehetett a teljesítményüknek az egész társadalom szempontjából. A kiskirálykodás és a vérre menő torzsalkodás nem véletlen akkoriban ott, amibe a behívott magyar csapatok beavatkozása magyar diplomáciai érdekeket is szolgált. Ez utóbbi állítás persze még nem elfogadott hazai történész körökben, és Györffy fél tucatnál többször használta e könyvében a ’kalandozások’ mára elavult kifejezését.¹³⁵ Felmerül még az isteni rend kérdése, hogy mennyire összevethető, ha nem a középkori nyugat-európai, de a mai igazságosság fogalmunkkal. Azaz jogilag szabályozottnak mondani a hűbériséget erős túlzás, ha a jogot nem a hatalomra jutottak erőszakos uralkodási és hatalommegtartó gyakorlata eszmei eszközének tartjuk.

---

¹³² Györffy (1977), p.: 589.

¹³³ Györffy (1977), p.: 589.

¹³⁴ Györffy (1977), pp.: 589-590.

¹³⁵ Lásd: Györffy (1977), p. 623.

Nézzük hát az üdítő, ma is vállalható magyar gyakorlatot. Előtte azonban el kell háritanunk Györffy kísérletét, hogy összemossa bennünket a mongolokkal és ázsiai türkökkel. Egyáltalán a nomádokkal. Nomadizmus ugyanis Európában nincs is, mert a nomadizmus meghatározatlan végcélú és kimenetelű legelőkeresést jelent, míg Kelet-Európa szeppei és legeltethető területein legelőváltó pásztorkodás folyt. A sztepétől, azaz a Dnyepertől nyugatra pedig földművelés, azt kiegészítő szilaj és istállózó állattartással. Györffy persze azért idézi fel Ázsiát, hogy majd Árpádot és vezéreit hasonló helyzetben tudja bemutatni a Kárpát-medencében: „Türk feliratok és a mongol kori feljegyzések szerint a steppén megvolt a földtulajdon sajátos formája, a körülhatárolt legelőterület, a rajta levő szállás, ember és állat tulajdona. E tulajdon... társadalmilag a nemzetségek és a kíséret tagjai rétegének földtulajdonát jelentette... Adományba kapott birtok esetén egyéni tulajdonról beszélhetünk, mert a tulajdonos adományt tehetett belőle, ...az öröklés szeniorátusi rendje szerint háramlott tovább, ami azt jelentette, hogy nem volt elidegeníthető az igényjogosultak beleegyezése nélkül. Az adománybirtok és a korlátozott jogú örökbirtok mellett volt haszonélvezetre birt terület is.”¹³⁶

A magyar államiság a gyakorlatban: jobbágyság

A már sokat emlegetett magyar mellérendeléses viszonyok, mellérendelő gondolkodás ugyanúgy jellemezte a magyar államiságot, közéletet, mint a mindennapi életet. Mérvadóként elfogadva az *Encyclopedia Hungarica* szócikkét a hűbériség fogalmával kapcsolatban (de csak azzal, mert a törzsek akkori létével kapcsolatban mást gondolunk): A hűbériség olyan (nyugat-európai) „polgári intézmény, országos rendszer, mely szerint az ingatlanok valódi főtulajdonosa a fejedelem és a földbirtokkal rendelkező hűbéresek annak csak haszonélvezői voltak. Európában ennek kezdeti nyomai már nagy Károly császársága előtt jelentkeztek, de elterjedése csak a 10. század második felében vált általánossá. Magyarországon a hűbériség talajra nem talált, mert már a vezérek korában a birtoknak két fajtája létezett, a magán- és az állambirtok. A magánbirtokok a nemességi és ebből gyökerező családi birtokok voltak, de nem kizárólagos joggal, mert a főtulajdon jogával a törzs rendelkezett. Állambirtokot alkottak a várak, a végek és az ehhez tartozó javak. A törzsek felsőbbbségi joga I. István király idejében szűnt meg. Ez időtől ugyan voltak Magyarországon is hűbéri birtokok a külföldről bevándorolt lovagok számára, ez azonban inkább kivételnek számított”¹³⁷ A lényeg tehát, hogy nálunk „a hűbériség talajra nem talált”, de annyival

---

¹³⁶ Györffy (1977), p. 590.

¹³⁷ *Encyclopedia* (1992), pp.: 777-778. A *Pallas Nagylexikon* (1893-1900) *hűbér* címszó.

azért módosítanunk kell a mondottakat, hogy szerintünk abban a korban már nem voltak törzsek Magyarországon.¹³⁸

És mivel ennek a szövegnek a forrása a 19. század végi első magyar nagylexikon, mondhatjuk, egészen sokáig élt a köztudatban mindaz a különbség, ami a magyar középkort a nyugatitól alapvetően megkülönböztette az államberendezkedést tekintve. Hiszen azt is tudták, hogy „ebből a középkori szóból feodom s utóbb feudum, amely ősgermán eredetre vall, keletkezett a feudalitás, a hűbériség,” ami Taksony és Géza fejedelem idején vált „európai középkori társadalmi rendszerré,” és „hogy azzá válhatott, annak okát a germán népfaj jellemében, felfogásában találjuk meg. A germán felfogás szerint ugyanis a szabad férfinak tekintélyét emelte az, ha valamely kiváló vitéz egyénnek személyes szolgálatában állott, ennek érdekében harcolt, ahhoz mentül nagyobb hűséggel ragaszkodott. A harcokhoz a társaknak szükséges volta egyrészt, a társaknak személyes hűsége és önfeláldozása másrészt, alkotta két fő tényező elemét a feudalitásnak, amihez szükségessé vált a két elemnek egymáshoz jogi összeköttetésbe hozása, ami két oldalú szerződési viszonyt szült. A hatalmas úr a kalandjaihoz, harcaihoz keresett segítő társaknak szerződésileg ígérte s esküvel is erősíté, hogy fenntartásukról gondoskodni fog, s részelteti őket szerzett vagy elfoglalandó birtokaiban. A társak viszont esküvel kötelezték magukat, hogy a harcokban a főurat hűségesen kísérik, s érdekében harcolnak.”¹³⁹ – De ha ilyen magánérdekek mentén szerveződtek, akkor igen messze voltak az állam valódi közhatalmi értelmétől, illetve gyakorlatától!¹⁴⁰

Azaz hódításra összeesküdött (későbbi szépítő szóval: szövetkezett) germán rabló (későbbi szépítő szóval: harci), hódító csapatról van szó, amely aztán hatalmi szervezetként is megtartotta a szoros személyi függést, aminek kölcsönöségi jellegét ’jogi összeköttetésként’ és ’kétoldalú szerződésenként’ értelmezik utólag, amiktől igen távol álltak ezek a rablócsapatok! Hozzájuk képest Árpád és vezérei a Vérszerződéssel testvérükké fogadták az összes Kárpát-medencei népet.¹⁴¹ És aztán felszabadították az országot a ’frank’ – Anonymusnál római! – és a bolgár megszállás alól, valamint igazi szerződéses viszonyban berendezve

---

¹³⁸ Valószínűsíthető, hogy a törzseket csak utólagosan látták bele a nemzetségi alapon szerveződött, s több helyről szövetkezett 'honfoglaló' nép különböző szerepet ellátó tagolásába. Ilyen nagy társadalom irányításával viszont csak megfelelően felkészült és erőteljes, határozott vezető, ill. vezetőség volt képes megbirkózni, mégpedig nagy kíséréttel és jól felfegyverzett katonai, rendvédelmi csoportok által segítve. (Csámpai [2008] Ottó–Cser Ferenc–Darai Lajos: „A magyar műveltségi és társadalmi egyedülállósága.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia* 23. évf. 2. sz. <http://epa.oszk.hu/01400/01445/00001/pdf/039-049.pdf>. pp.: 43-44.)

¹³⁹ „Hűbér.” *Pallas* (1893-1900) IX. kötet.

<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/049/pc004985.html#9>.

¹⁴⁰ Amit például a sokkal korábbi görög polisz megvalósított.

¹⁴¹ Ehhez képest Nyugat-Európában egy-egy hűbér szerződés egyáltalán nem a felek valamiféle a jogügylete volt, hanem olyan testvérré fogadás, ahol felek egyenlőtlen jogállással bírtak.

az egyes közeli és távoli övezetek – tartományok – hatalmi életét. Meghagyva a régi magántulajdonosokat birtokukon, csak az ország közepét maguknak elfoglalva, a többi területet pedig a hadsereg tekintélyével és erejével nemcsak az országon belül, de távoli területeken is harcot vállalva tették biztonságossá.¹⁴²

Ha jól olvassuk Anonymust, mindezt nála is megtaláljuk: Az Árpád vezette nemzetegyesítő bejövétel, beköltözés harcai, győztes csatái után Árpád és katonái bevonultak a fővárosba: „És amikor látták, hogy biztonságban vannak minden tekintetben, senki se képes szembeszállni velük, átkeltek a Dunán. És a révet, ahol az átkelést végezték, Moger-révnék¹⁴³ nevezték, ama hét miatt. A fejedelmi személyek, kiket hetumogernek hívtak, itt hajóztak át a Dunán. Átkelvén a Dunán, tábort ütöttek a Duna mellett fel a felső hévvizekig. Ennek hírére a Pannónia földjét lakó összes római rohanvást mentette életét. A rákövetkező napon pedig Árpád vezér meg minden főembere, az összes magyarországi katonával együtt¹⁴⁴ bevonulva megszállta Atila király városát. És láttak az egész királyi

---

¹⁴² Nyugat-Európában viszont egészen más cél lebegett a harcias réteg szeme előtt, a terület meghódítása, alávetése, vagy más szerzeménnyel való gyarapítása. A meghódított terület a vezéré lett, aki osztott a zsákmányból az alvezéreknek is, akik még tovább, az ő alantas vezéreiknek.

¹⁴³ Az Anonymusnál szerepeltetett névadó király, *Magóg* okán jelenhet itt meg a *Moger*, éppen mint a magyar nyelvben kivételes vegyes hangrendű szó, ami az –er utótaggal népnévvé lett. Hogy miért nem *Magor* – vagy akkor már *Mager* – lett a szó alakja, nem tudjuk. Talán előbbi a *Hunor–Magor* tulajdonnév kettős miatt foglalt volt. Utóbbit pedig a fordított út magyarázhatja, amin végigmenve Anonymusnak a hagyományt (*Magor*) és az egyházi törekvést (*Magóg*) egyesítő tudós ténykedése következtében keletkezett. A *g* mássalhangzó *gy*-vé válása, a *Megyer–magyar* értelmi elkülönülés pedig a magyar nyelvi életben kialakult megoldás lehet. A görög forrásban (Konsztantinosz Porfürognétosz: *De administrando imperio* – A birodalom kormányzásáról) szereplő *Megeré* (*Μεγέρη*) alakhoz a *Megyer* név áll közel, bár Moravcsik Gyula úgy fordítja, hogy *Megyerié* - mármint a harmadik törzs. (Moravcsik (1984) Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Akadémiai Kiadó, Budapest. p.: 46.) Ám Moravcsik hozzáteszi, hogy „a görög szöveg azt a benyomást kelti, hogy a közölt nevek, melyeket genitivusi esetben (l. *τοῦ Νέκη, τοῦ Μεγέρη*, stb.) jegyzett fel a szerző, személynevek (ő *Νέκης*, ő *Μεγέρης*, stb.), noha kétségtelen, hogy azok honfoglalás korabeli magyar törzsek nevei. A genitivusos szerkezetek használata olyan magyar kifejezésekből magyarázható, mint ’Buda vára’, ’Nyék törzse’ stb.” (Uo. p.: 47.) Ezt a *Megeré* személynevet vagy tulajdonnevet tehát törzsnévnék tekinti Moravcsik és történetíróink zöme, de elfelejtette bizonyítani, hogy abban a korban egyáltalán voltak-e még törzsek, mert egyébként nem voltak, mint láttuk. Konsztantinosz a *genea* (*γενεά*) szót használja, amit Moravcsik megszokásból fordít *törzsnék*, de van más jelentése is: *születés*, *generáció*, mely utóbbit talán *nemzedéknek*, *nemzetségnek* vagy *rokonságnak*, régiesen akár *törzsöknek* is lehetne fordítani, de semmiképpen nem *törzsnék*. A törzs a koiné görögben amúgy is: *fülé* - *φωλή*. Az egész egyesült népre értett magyar alak lehetett az egyetemesebb, a görög alak a különleges kivétel.

(<https://hu.wiktionary.org/wiki/%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%AE>.)

¹⁴⁴ Azaz nemcsak a bejött Árpád-katonaság vett részt a hadműveletekben, és most az ünnepségen.

palotaváros-négyszög¹⁴⁵ építményei közül néhányat lebontva az alapzatis, másokat épségben, és ugyancsak megbámulták mindegyik kőépületet. És hogy így alakultak a dolgok, elmondhatatlan jó kedvük támadt, megértve, hogy addig a pontig azért nyerték harc nélkül el Atila városát, mert Árpád fejedelem Atila nemzetségéből származott.¹⁴⁶ És minden nap Atila király palotájában étkeztek nagy meglepéssel barátságos légkörben ülésezve.¹⁴⁷ És minden zene nekik szólt, és pedig hegedűk és sípok kellemes hangja¹⁴⁸ az összes énekmondóval együtt. Az ételt, italt a vezérnek meg a nemeseknek arany-, a közrendűeknek meg parasztnak ezüstedényekben szolgálták fel. Mert hiszen Isten a kezükre adta a többi környező ország minden gazdagságát.¹⁴⁹ És minden hozzájuk érkezett vendéggel hosszas és élénk eszmecsere folytattak.¹⁵⁰ És Árpád fejedelem a vele időző vendégeket földekkal és nagy vagyonnal kegyeltette, és ennek hírére sok vendég özönlött hozzá, és örvendő időztek vele.¹⁵¹ Árpád vezér és övéi akkor húsz napig szíves-örömet Attila király városában maradt. És majdnem minden nap Magyarország összes katonája a vezér színe előtt, harci lovukon ülve, kerek ércpajzsokkal és lándzsákkal nagy tornát tettek. És a többi ifjú pogány módra játszott íjjal és nyíllal. Ez Árpád vezért nagyon jó kedvre derítette. És

---

¹⁴⁵ Anonymus a *palatium* szót használva utal régi Óbuda négyszögletű alakjára: „A Forum Romanum mellett emelkedik a város bölcsője a Palatinus, amelyen a hagyomány szerint Romulus szántotta körül az első város, a „Roma Quadrata” területét, és itt építette fel házát is. Egyre többen építkeztek itt, a köztársasági kor vége felé már csaknem kizárólag a gazdagabb családok lakták. A Palatinus szóból származik az Európában mindenfelé elterjedt palota szó is.” (Atom [2013]: „A Palatinus domb Rómában.” *Róma Direct Connection* honlap. <http://roma-nevezetessegei.blogspot.hu/2011/11/palatinus-domb-romaban.html>.) Azaz „a palatinusi várost szokták volt négyszögű alakjáról Roma quadrata névvel jelölni”. (Pecz [1902-1904] Vilmos: „Róma” címszó. *Ókori Lexikon*. Franklin Társulat, Budapest. Elektronikus kiadás: Arcanum Adatbázis Kft., 2002. <http://mek.oszk.hu/03400/03410/html/7238.html>.)

¹⁴⁶ Azaz az őslakos népet nem kellett leigáznuk.

¹⁴⁷ Nem az étkezésen, hanem az ülésezésen volt tehát a hangsúly.

¹⁴⁸ A hegedű helyett kobzot is szoktak fordítani. De a lényeg, mint Mózer Zoltán írja: „a síp (és az összes síp, duda, fuvola, furulya) a fűvös hangszereket, a hegedű pedig a húros hangszereket jelképezi”. (Móser (2005) Zoltán: *Álmodik a múlt. Kicsiknek és nagyoknak, a Dunán innen, és a Dunán túl*. h. n., é. n., p.: 24. <http://vmek.oszk.hu/02800/02899/02899.pdf>. Módosítva: 2005. 07. 01. 9:55:55., p.: 24.) A Kárpát-medencei lakosságot már az avar-korban is szórakoztató hősmondák előadásáról lehet szó, amiről a VII. század első felében élt görög történetíró, Theophylactos emlékezik meg az avar történeti irodalom legjelentősebb forrásművének tekinthető *Historia Oikumenike* című munkájában. (Fehér [2012] Mátyás Jenő: „A *Waltharius manu fortis* hősköltemény avar vonatkozásai.” *Szilaj Csikó. A társadalmi önszerveződés honlapja*. p.: 1.) http://www.szilajcsiko.hu/magyar-ostortenet#!_magyar-ostortenet/fmj-avar-vonatkozas.

¹⁴⁹ A birodalmi főváros birtokába jutván az egész magyar hatalom minden ereje által szerzett gazdagság jelképeivel éltek.

¹⁵⁰ Árpádot tájékoztatták az ország állapotáról, a jövő lehetőségeiről.

¹⁵¹ Az egész terület népességének képviselői megjelentek és nemzetté, állammá szerveződtek.

minden katonájának különféle ajándékot adott, úgy aranyból, mint ezüsből lévőket, és egyéb vagyont.¹⁵² És azon a helyen földet adott Kündünek, Kurzán atyjának Atila király városától el Százhalomig és Diósdig, és fiának egy várat a népe védelmére. Akkor Kurzán saját neve alatt nevezte. Amely név mind a mai napig nem merült feledésbe.”¹⁵³ – Egyértelmű tehát számunkra, hogy itt Árpád fejedelem beiktatási ünnepségéről van szó.¹⁵⁴ Ennek nyitójelenetét örökíthette

---

¹⁵² Azaz a honvédő hadsereget is megszervezte.

¹⁵³ „Et dum uidissent quod undique tuti esent, nec aliquis eis obsistere valeret, transierunt danubium. Et portum ibi transitum fecerent, portum moger nominaverunt, eo quod vii. Principales persone qui hetumoger dicti sunt ibi danubium transnavigaverunt. Transito danubio castra metati sunt iuxta danubium usque ad aquas calidas superiores. Et hoc autido omnes romani per terram pannonie habitantes vitam fuga servaverunt. Secundo autem die dux arpad et omnes sui primates cum omnibus militibus hungarie intraverunt in civitatem atthile regis. Et viderunt omnia palacia regalia quedam destructa usque ad fundamentum quedam non, et ammirabantur ultra modum omnia illa edificia lapidea. Et facti sunt leti ultra quam dici potest, eo quod capere meruerunt sine bello civitatem atthile regis, ex cuius progenie dux arpad descenderat. Et epulabantur cottidie cum gaudio magno in palatio attile regis conlateraliter sedendo. Et omnes simphonias atque dulces sonos cythararum et fistularum cum omnibus iocolatorum habebant ante se. Fercula pocula portabantur duci et nobilibus in vasis aureis, servientibus et rusticis in vasis argenteis. Quia omnia bone aliorum regnorum circumiacentium dederat deus in manus eorum. Et vivebant large ac splendide cum omnibus hospitibus ad se venientibus. Et hospitibus secum commorantibus dux arpad terras et possessiones magnas dabat, et hoc auditio multi hospitem confluebant ad, eum et ouvnter morabantur cum eo. Tunc dux arpad et sui propter leticiam permanserunt in civitate atthile regis per xx-ti dies. Et omnes milites hungarie ante presentiam ducis fere cottidie super destrarios suos sedendo, cum clipeis et lanceis maximum turnamentum fejebant. Et alij ivuenes more paganismo cum arcubus et sagittis ludebant. Unde dux arpad valde letus factus est. Et omnibus militibus suis diversa donaria tam in auro quam in argento, cum ceteris possessionibus donavit. Et in eodem loco cundunec patri curzan dedit terram a ciuitate Atthile regis usque ad centum montes, et usque ad gyoyg, et filio suo dedit unum castrum ad custodiam populi sui. Tunc curzan castrum illud sub suo proprio nomine iussit appellari. Quo nomen usque in hodiernum diem non est oblivioni traditum.”

(http://la.wikisource.org/wiki/Gesta_Hungarorum#De_portu_Moger.) Saját fordítás.

¹⁵⁴ Ezzel szemben viszont Zolnay László – amint a hazai tudomány szinte egésze – a XX. század utolsó előtti évtizedének kezdetén is még ugyanúgy értelmezi Anonymust, mint száz évvel korábban Schönwiesner, amikor tivornyázásnak állítja be Árpád budai országgyűlését. Mert szerinte „Anonymus úgy véli: az Árpád fejedelem vér szerinti ősének tartott Attila hun király (†456) székhelyként építette fel s erősítette meg a hévizek fölött fekvő Aquincum városát, amelyet magyarul Buda várának, németül – Attila Etsel német nevéől – Etzilburgnak neveznek. E városban azután Árpád magyarjai Attila palotájában sípoknak, doboknak, húros hangszereknek muzsikájára, jokulátoroknak édesen zengedező énekeit hallgatva affajta hét országra szóló, három hétig tartó vigalmat, holmi ’magnum aldomas’-t csaptak. S mintha Anonymus, tán épp a csacska jokulátorok s parasztok meséi nyomán, maga is népies narrációba csapna át: az urak arany-, az egyszerűbb népek ezüstkupákból ittak! Alkalmasint még ’az ebek is bort vedeltek’. A sereg harcosai lovuk nyergébe pattantak, kopját törtek, az ifjak pedig íjakkal versengtek. Árpád magyarjai – szerinte – itt, Attila városában ünnepelték meg a honfoglalást, azt, hogy ’Isten a környező országok minden javát az ő kezükbe adta’.

meg a Képes Krónika, amikor Árpád vezér hálaadó áldozatot mutat be Istennek serleget felmutatva, amikor Attila városát oly könnyen birtokba vehette, de nem csupán ezért, hanem annak a nagy eseménynek az alkalmából, hogy az országot addig sikeresen egyesítette, és fejedelmi címe megerősítéséért is biztonnyal. Korabeli Te Deum ez mindenképpen. Utalunk itt még a Dümmer Dezső által idézett és elemzett, I. István királyunkat avató szertartásnak az érsek által a jövőendő királynak feltett egyik kérdésére: „*Akarod-e az országot a te atyáidnak Istentől rendelt igazsága szerint kormányozni és megvédeni?*”¹⁵⁵ Ez a királyavató szertartási rész ugyanis szintén arra mutat, bár így sosem értelmezték, hogy Szent István felmenői keresztények voltak: ha kell Árpádig, ha kell Atiláig.¹⁵⁶

Ezért írta a tudós pap Anonymus Álmos vezérről az alább következőket. Az az Anonymus, aki arra törekedett, hogy olvasója, az ő munkája nyomán „most már inkább az iratok biztos előadásából meg a történeti művek világos értelmezéséből nemeshez méltó módon fogja fel a dolgok igazságát,” mely lehetőség miatt – teszi hozzá áhítattal – „Magyarország tehát boldog, jutott neki adomány sok; hisz örülhet minden órán, deákjának ajándékán, mivel megvan íme neki királyai és nemesei származásának a kezdete”. E kezdet tehát Álmos, és „ezekért a királyokért pedig legyen dicséret meg tisztelet az Örökkévaló Királynak és Anyjának, Szent Máriának, s az ő kegyelméből Magyarország királyai és nemesei bírják az országot boldog véggel, most és mindörökké. Amen.”¹⁵⁷ Anonymus áhítatát ma önérzetességnek mondanánk, de az ő érzése ennél sokkal több, mert elfogadta, hogy „haladjunk a történelem útján, s úgy, amint a Szentlélek sugallja”.¹⁵⁸ Álmos *királyt* pedig így jellemezte: „Álmos egyszersmind kegyes, jóakarátú, bőkezű, bölcs, derék katona volt; vidám adakozó mindazok részére, akik Szcítia országában abban az időben katonák voltak. Midőn pedig Álmos az érett kort elérte, mintegy a Szentlélek ajándéka jutott neki, s így pogány létére mégis

---

Megemlíti Névtelen, hogy Árpád fejedelem ekkor adta át vezértársának, a vele hatalomban osztozó 'kündünek' (Kendének), Korszán atyjának az Attila városától (vagyis Óbudától) a Száz-hegyig (Százhalombatta) és Diósdig terjedő birtokot s egy várat is, e jószág őrizetére. Hozzáteszi: Korszán várát most is így nevezik.” (Zolnay (1982) László: *Az elátkozott Buda – Buda aranykora*. Magvető, Budapest. pp.: 83-84.) Hangsúlyoznunk kell, hogy ebek bort védelése *nincs* Anonymus szövegében.

¹⁵⁵ Dümmer (1977) Dezső: *Az Árpádok nyomában*. Harmadik, jav. kiad. Panoráma, Budapest. p.: 170.

¹⁵⁶ Így aztán már vitatkoznunk kell Dümmer ama megállapításával, hogy csak képletesen lenne értendő, hogy „atyáinak Istentől rendelt igazságát” fogja követni a király. (Dümmer, 1977, p.: 171.) Mert tehát a nyugati szertartásrendre áttérés nem azonos a kereszténnyé levéssel, amit a magyaroknál elődeikig visszakövethettünk. (Zachar [2006] József: *Egy az Isten, egy a Nemzet. Írások Jézus-hitű magyar eleinkről*. Heraldika Kiadó, Budapest.)

¹⁵⁷ Anonymus (2014): „Kezdődik az előbeszéd a magyarok cselekedeteihez.” *Gesta Hungarorum*. Fordította: Pais Dezső. <http://mek.oszk.hu/02200/02245/02245.pdf>. Módosítva: 2014. április 20. 10:59:25.

¹⁵⁸ Anonymus (2014), "Miért mondják azt, hogy hungárusok?" című fejezet.

hatalmasabb volt és bölcsebb Szcítia összes vezéreinél. És az országnak minden dolgát abban az időben az ő tanácsai szerint vagy az ő segítségével intézték.”¹⁵⁹

Az itt szereplő „pogány létére” kitétel a fentebb mondottak szerinti hamisítás lehet, amit Álmos nem római kereszténysége indokolhatott. Végül, ha valakit az eddigiek nem győztek volna meg, vegye figyelembe Álmos nevének eredetét: „isteni, csodás eset következtében nevezték el Álmosnak, mert teherben levő anyjának álmában isteni látomás jelent meg turulmadár képében, és mintegy reá szállva teherbe ejtette őt. Egyszersmind úgy tetszett neki, hogy méhéből forrás fakad, és ágyékából dicső királyok származnak, ámde nem a saját földjükön sokasodnak el. Mivel tehát az alvás közben feltűnő képet magyar nyelven álmoknak mondják, és az ő születését álom jelezte előre, azért hívták őt szintén Álmosnak. Vagy azért hívták Álmosnak, – ami latinul annyi, mint szent, – mivel az ő ivadékából szent királyok és vezérek voltak születendők.”¹⁶⁰ Így tehát Álmost nemcsak hogy kereszténynek, de szentnek is kell tekintenünk. Már a neve is azt fejezi ki, mint láttuk, és Anonymus egyértelműen a Szentlélek sugalmazásának látja ezt az álmot, mert éppen előtte vetette el, hogy ennél alantasabb álmot elfogadjon: „Ha az oly igen nemes magyar nemzet az ő származásának kezdetét és az ő egyes hősi cselekedeteit a parasztok hamis meséiből vagy a regösök csacsogó énekéből mintegy álomban hallaná, nagyon is nem szép és elég illetlen dolog volna.”¹⁶¹ Ezért Álmosnak magyar szent királyként kezelését ugyanolyan magyar keresztény hitelvnek tekinthetjük Anonymusnál, mint az alább tárgyalt, a Magyar Szent Korona és a Boldogasszony kapcsolatára vonatkozó beszámolóját Szűz Mária és a Boldogasszony azonosságáról.

Nyugat-Európában viszont a terület- és szákmányszerzés „volt kezdete a hűbérrendszernek. Zsold helyett ilyformán a segítő társ beneficiumban részesült, rendszerint valamely birtoktestet kapva jutalmul haszonélvezetre. E birtoknak főtulajdonosa megmaradt azonban az adományozó úr s övé volt az ú. n. dominium directum; az adományozott, a hűbéres (vasallus, vassus) pedig csak haszonélvezeti joggal (dominium utile) bírt abban. Eleinte a hűbéres csak saját személyére nézve bírt joggal oly birtokhoz, s legfeljebb ha fia is, azon a hűbérúr felbonthatta a szerződést, s elvehette a bér-birtokot a vazallusától. Később azonban s csak a karolingok működése után a IX. sz. vége felé s főleg már a X. században jogrendszerre alakult át a hűbériség, midőn is a hűbérbirtok örökölhetővé vált, míg csak a hűbéresnek utódjai maradtak, sőt a hűbéres azt bizonyos megszorítások mellett el is idegeníthette. A beneficiummal adományozott szabad férfiúségi ígéretet (commendatio) tett ugyan, ezt tették minden utódai is, mely hűségi fogadalom letétele bizonyos formaságokhoz volt kötve. A hűbérúr (senior, dominus) elfogadta e fogadalmat, s erre a hűbéres hadi és egyéb szolgálatait, valamint a hűbérúr kötelezettségei meghatározottak. A hűbéres egyenesen

---

¹⁵⁹ Anonymus (2014), „Álmos az első vezér” c. fejezet.

¹⁶⁰ Anonymus (2014), „Álmos vezér” c. fejezet.

¹⁶¹ Anonymus (2014): „Kezdődik az előbeszéd a magyarok cselekedeteihez” c. fejezet.

birtokainál fogva volt köteles a hadba menni s egyáltalában az ún. hűbéri szolgálatokat teljesíteni. A hűbértartókat a hűbérúr beleegyezésével hűbéres részekre osztva alhűbérekbe is adhatta, ezek alhűbéresekként neveztek.”¹⁶²

Hogy ezzel szemben mi volt az állami gyakorlat minálunk, abban eligazodni a *Sacra Regni Hungarici Corona* és a hozzá kötött közjog tudhat legjobban segíteni bennünket. Sok tény és érvet feltártak a kutatók ezzel kapcsolatban, de sok a nyugati mintára járó gondolkodásmód tévelygése is. Ezért Csihák György arra figyelmeztetett, hogy milyen fontos a latin szöveg helyes értelmezése, ha tetszik hiteles fordítása, mert eleink kitűnően tudtak latinul, és arra, hogy manapság könnyen hiba csúszik egy-egy latin fogalom, összefüggés értésébe, sok a példa. Máris koronánk latin nevében két szó, a *sacra* és a *regni* szinte általánosan félrefordított. „*Sacra és sancta – minden nyelven, mindkettő annyit tesz, mint szent. Míg a latinban sancta az Isten, az Egyház, a szentek, Sancta Maria stb., addig a sacra azt jelenti, hogy valami által megszentelt. A mai nyelvek tehát nem tesznek különbséget –, de mi különbséget tettünk latin nyelvünkön: és ez nagyon fontos, mert nem valamely egyházi szent tárgyról van szó, hanem többről: hagyományaink által megszentelt koronánkról. A regni szó pedig kiemeli, hogy nem királyi (rex) ez a korona, hanem az ország koronája.*”¹⁶³

Ezt Bölöny József is kiemelte, amikor hangsúlyozta, hogy a korona szent jelzőjének „mellőzésére még akkor sincsen okunk, ha ezt pusztán epitheton ornansnak, díszítő jelzőnek tekintjük. Ezt a díszítő jelzőt tudniillik évezredes hagyomány fűzi a koronához, amely ezzel a jelzővel vált az ezeréves magyar államiság szimbólumává.” Megszentelt (*sacra*) értelemben tehát „ez a ’szent’ jelző jóval tágabb körű amannál” (*sancta*). „Nem függ szentté avatástól, meg csak vallási értelemben vett szentségtől, istennek tetszésétől sem... A Szent Korona nem vallási fogalom, hanem a hagyomány által szentnek (*sacra*) tekintett évezredes jelvénye a magyar államiságnak. Nem az uralkodó (*rex*), hanem az ország (*regnum*), a magyar állam folyamatos fennállásának a jelképe. Nem *sacra regum corona*, hanem *sacra regni corona*. 1388-ban már a dalmáciai városok is ’Magyarország szent koronáját’ biztosítják hűségükről.”¹⁶⁴

---

¹⁶² „Hűbér.” *Pallas* (1893-1900) IX. kötet.

<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/049/pc004985.html#9>.

¹⁶³ Csihák (2002) György: „*Sacra Regni Hungarici Corona – Magyarország szent Koronája és a közjogi rendezés ma.*” *Magyar történelem. Tízezer év ezer oldalról.* A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 37. sz. kiadványa, Budapest-Zürich, 2002. p.: 417. *Acta Historica Hungarica Turiciensia XVIII. évfolyam 1. szám.* <http://mek.oszk.hu/05900/05939/05939.pdf>. 2008. május 9. 13:01:46.

¹⁶⁴ „Bölöny (1999) József: „*Sacra Regni Hungarici Corona.*” *A Harmadik (londoni) Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai.* London, 1988. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 2. sz. kiadványa, Budapest-Zürich, 1999. p.: 42. *Acta Historica Hungarica Turiciensia XIII. évfolyam 1. szám.* <http://mek.oszk.hu/05900/05930/05930.pdf>. Módosítva: 2008. május 8. 9:43:26.

A Magyar Szent Korona latin neve mindezt tökéletesen alátámasztja: *Sacra Regni Hungarici Corona*, azaz *Hun Ország (Hunok Országá) Megszentelt Országkoronája*.¹⁶⁵ Ezért amikor ebben a tanulmányban a rövidebb *Magyar Szent Korona* nevet leírjuk, akkor csak a már igen meggyökeresedett, mindenki által megszokottan használt név előtt tisztelgünk, viszont mindig a Hun Ország történelmi hagyományok által Megszentelt Országkoronájára gondolunk. És így amikor Magyarországot írunk, mindig a Magyar Szent Korona nevében szereplő Hun Országot értjük alatta.

Az, hogy a nagyrészt megsemmisített és a maradékot meghamisított Árpád-kori emlékeink között, a megsemmisítés és meghamisítás miatt nincs bizonyosságunk, hogy az 'ország koronája' kifejezés mikortól kap szerepet nálunk, kis jelentőségű, mert más európai országokhoz és népekhez képest nálunk ez így is igen régi: „...már Szent István királyunk idejéből is adatható (970-1038), biztosan megtalálható a Hartvik püspöktől való 'Szent István legendában' (1095-1116). Az 'ország koronája' kifejezés angol forrásban először 1155-ből, francia forrásból először 1317-ből adatható – tehát tőlünk vették.”¹⁶⁶ Ezt a lexikoníró Endrey Antal a következőkkel támasztotta alá: „I. István király fiához intézett Intelmek Könyve című munkájában foglalt korona eszme arról tanúskodik, hogy a magyarok az 'ország koronája' fogalmat már magukkal hozták, ... a Magyar Szent Korona kifejezetten abból a célból készült, hogy a Honfoglalás-kor megkezdett országalapítás befejezéséül a magyar állam függetlenségét megtestesítse és az ország fölötti hatalmat az uralkodóra ruházza. Az államalkotó eszme gondolatát megerősíti a Korona és a Boldogasszony között kezdettől fönnálló szoros kapcsolat is. I. László király 1083. augusztus 20-án Székesfehérvárott, I. István király szentté avatásakor így fejezte ki mindezt: '*Nem dinasztikus ékszer ez, a magyar nemzet, a magyar nép, a Kárpát-medence népeinek és a királyok királyának, az Élő Krisztusnak szövetségi szimbóluma a Korona.*' ... A Korona először a királyi hatalom, majd az ország és a magyar államiság jelképéül vált.”¹⁶⁷

A Magyar Szent Korona eredetére vonatkozó adataink tehát meglehetősen ellentmondásosak. A híradások szerint 1001-ben, miután egyértelműen bizonyosodott, hogy a világvége – amit a keresztény nyugat egyöntetűen várt – még sem következik be, Vajkot, Géza nagyfejedelem fiát királlyá koronázták, akit I. István király néven ismerünk és akit később szentté avattak. Szent István római keresztény szellemben irányította az országot, verte le az ellene lázadókat, terjesztette a római katolicizmust, építette a templomokat, és folytatta külpolitikáját, amelynek kizárólag az ország védelmét érintő vetülete volt, nem hódított.

---

¹⁶⁵ Csihák (2002), p.: 447.

¹⁶⁶ Csihák (2002), p. 417.

¹⁶⁷ „Szentkorona Tana.” *Encyclopaedia Hungarica. Nemzeti Szemléletű Magyar Lexikon, Harmadik kötet.* Calgary, 1996. p.: 442.

Három évtizedes uralkodás után fiát készítette fel az uralkodói szerepkörre, jóllehet, német felesége mást akart a magyar trónon látni: rokonát, Pétert. Ekkor azonban két váratlan esemény is történt és ezeket követte István ugyancsak váratlan intézkedése. Addig az országot Szent Péter – azaz Róma – kezében lévőnek vélték, de miután István fia – a krónikák szerint – váratlanul meghalt, és a trónnak a magyar jogrend szerinti várományosát valaki parancsára megvakították és megsüketítették, István megváltoztatta addigi véleményét. Mindenekelőtt Vazul két fiát – a későbbi I. Endrét és I. Bélát – Lengyelországba menekíttette, majd az országot Pétertől visszavette és más szent védelmébe ajánlotta.

Ez utóbbi lépésnek két következménye volt. Az egyik az, hogy megtagadta a római egyháznak az ország életébe való közvetlen beavatkozását. A másik még ennél is nagyobb jelentőségű: minthogy az országot Szűz Mária kezébe ajánlotta, a katolicizmuson belül elindította a Mária-kultuszt. Ami addig volt Mária-kultusz, – elsősorban a Pireneusok körzetében a francia területeken, Marseille mellett, stb – az Mária Magdalénának szolt (Fekete Madonna). Neki szenteltek később is több gótikus katedrális a *Notre Dame* megnevezéssel. A Szűz Mária kultusz Magyarországon még azért jelentős, mert a római katolicizmussal törölt korábbi népi hitvilág asszonyalakját – a Boldogasszonyt¹⁶⁸ – személyesítette meg, és annak kultuszát segítette feltámasztani azzal, hogy egy keresztény személyiségre lehetett alkalmazni. Magyarország ettől kezdve egyelőre csak elfogadottan, később hivatalosan is Mária Országá – *Regnum Marianum*.

I. István halála után rokona, Orseolo Péter került a királyi trónra – elsősorban a német császár segítségével. Henrik többször is visszasegítette silány véndencét a trónra, akit a magyarok durva és a magyarokat lenéző politikája miatt gyűlöltek. Egy alkalommal – néhány évig – Aba Sámuel került helyette a trónra, de őt meg a nemesség gyűlölte, mert túlzottan az egyszerű emberek pártján állott. Végül egy vesztes csata után meg is gyilkolták, előtte azonban a krónikák szerint kivégeztette a Vazul megcsonkításában tevőlegesen résztvevőket. Péter király, mikor III. Henrik császár Péter hűbérese lett, a híradások szerint III. Ottó által Szent Istvánnak küldött királyi lándzsát visszaadta a császárnak, aki azt elküldte a pápának Rómába.

Pétert aztán az Árpád-házi Endre, majd halála után öccse, Béla követte a trónon. Béla kedvelt király volt, halála után Endre fia, Salamon, akit apja még a halála előtt kijelölt, gyerekként került a trónra. Uralkodása katasztrofális volt, neki is a német császár igyekezett segíteni, de a végén Béla fiai, a későbbi I. Géza és I. László katonailag levertek.

Az a történet tehát csak utólagos alávetési kísérlet lehet, hogy I. Istvánnak a pápa küldött koronát – miután a magyarok ‘követelték’ tőle. A Vatikánban ma is látható korona, amit a magyarokkal kapcsolatban mutatnak, szintén ilyen meg-

---

¹⁶⁸ Vesd össze: Daczó (2001) Árpád (P. Lukács O. F. M.): *Csíksomlyó titka. Mária-tisztelet a néphagyományban*. Pallas Akadémia, Csíkszereda. Daczó (1980) Árpád (P. Lukács O. F. M.): „A gyimesi Babba Mária.” *Népismereti Dolgozatok*. Kriterion, Bukarest.

ítélés alá esik. III. Endre viszont bizánci kapcsolatain keresztül kapott koronát Bizánctól. Az ő koronáját viselte Salamon is, aki hadainak veresége után menekülve Nyitra közelében elásta. És e koronát a XIX. század utolsó negyedében – állítólag¹⁶⁹ – megtalálták, jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum őrzi. No, de milyen koronával koronázták meg – sokak szerint törvénytelenül, hiszen a törvényes király még élt – I. Gézát? A válasz egyszerű: az ország koronájával. Salamonig Kálti Márk krónikájában az szerepel, hogy a királyt királyi koronával – *corona regali* – koronázták meg, Gézánál – és Géza után minden esetben – a koronázás az ország koronájával – *corona regni* – történt.¹⁷⁰

I. Géza koronája tehát az ország beavató koronája, azaz a Magyar Szent Korona volt, és ezt se Róma, se Bizánc, se a császár, senki nem küldte. Ez a magyar népé. Ötvös-technikai és aranyműves vizsgálata szerint föltehetően az avar időkben vagy még korábban készítették¹⁷¹ és jelképei szerint tényleg beavató koronának szánták.

Ez a későbbi időkben Magyar Szent Korona néven nevezett koronázási jelvény végérvényesen és teljességgel egyesítette az országot, amennyiben a Vérszerződésben részt nem vettekre is kiterjedt. Azok önként elfogadták hatalmát, talán II. Szilveszter pápa áldásával és II. Ottó tekintélyének támogatásával megerősítve. A 'honfoglalók' is elfogadták a Szent Korona hatalmát uraló állásukat, mert az megerősítette a Vérszerződést, és mert a királyi uralkodó ház dinasztikus koronája volt. Bizonyos, hogy Szent László királyt már nem királyinak nevezett, hanem az országhoz rendeltnek tekintett koronával koronázták királlyá. Hiszen a Képes Krónika Salamonig következetesen királyi koronát emleget, I. Géza és Szent László korától pedig ország koronát.

Továbbá „a törvényhozó és a végrehajtó államnak szerveiben való elválasztása nálunk már a 13. század végén (1298) megnyilvánul; a 15. században (Zsigmond, I. Ulászló) már tisztán áll előttünk az alkotmányjogi szabály, hogy a törvényhozó hatalmat a király csakis az országgyűléssel együtt gyakorolhatja, amíg a végrehajtó hatalom a király kezében van. A magyar közjog a végrehajtó hatalmat is alárendeli a törvényhozó hatalomnak, amelyben az állam szuverenitása testesül meg. A magyarság gyakorlatias állásfoglalása azt is tisztán látja, hogy az államhatalmi főszervek elkülönítése mellett az államszemély egységének fenntartását is biztosítani kell; tisztán látja, hogy az állam csak úgy oldhatja meg feladatát, ha az egyes alkotó részei egy egésszé vagy egy erkölcsi személyiséggé olvadnak össze.”¹⁷² I. Ulászló (1440-1444) koronázása alkalmával meg-

¹⁶⁹ Részeként a XVIII. századdal indult folyamatnak történelmünk meghamisítására.

¹⁷⁰ Csihák (2002), p.: 430.

¹⁷¹ A zománcképeken szereplő szentek életideje elég pontosan kijelöli a készítés idejét is, mint majd később látjuk.

¹⁷² Csihák (2010) György: "Cum Deo pro Patria et Libertate." "Horthy fasizmus" - "Antall demokrácia". Történelmi előzmény és párhuzam. Átdolgozott második kiadás. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 61. kiadványa. Ungarisch Historischer Verein Zürich, Budapest

erősítette az Aranybullát, továbbá az 1298. és 1351. évi decretumot. Az Országgyűlés I. Ulászló koronázásáról kiadott oklevélben elsőként fejtette ki szabatosan a Szentkorona-elméletét és a királyi hatalom átruházott természetét, vele a szabad királyválasztás jogalapját.¹⁷³

Ez az igen régi hagyományok által megszentelt koronánk, amely még manapság is közvetít időtálló eszméket, szolgáltat felhasználható gondolatokat, – amikor szinte a földgolyó egész lakossága állandó rettegésben él, hogy az egymást meghódító erők magasabbrendűségük, vagy hatalmuk elismertetése érdekében mikor és hol robbantanak ki egyre újabb háborút, háttérbe szorítják az emberi élet biztonságát, szépségét, – teszi ezt a hajdani Magyarország több évszázadon át létező és ható alkotmánya letéteményeseként. Ez a magyar alkotmány és alkotmányos állami berendezkedés – a keletkezési idejekor Euráziában általános szigorúan alárendelő és nyugaton hűbéri körülmények között – olyan alapjogokat határozott meg és biztosított a területén élők számára, ami a mai pattanásig feszült nemzetközi viszonyok közepette is iránymutató megoldást nyújthat a különböző nyelvű, kultúrájú emberek, népek együttélésére, együttes tevékenységére. Magyarországnak így évezredesnél is jóval régibb írott alkotmánya a Magyar Szent Koronához kapcsolódik, és később a Szentkorona-tan alakjában lett közismert.

A magyar Szentkorona-tan

A magyar államiság jelképének latin neve tehát *Sacra Regni Hungarici Corona*. És ez a korona nem királyi korona, hanem az ország koronája. Nem egyházi szent tárgy, hanem egy ország történelme során megszentelt és személynek felfogott eszmeiség. Ez a hűbéri rendbe úgy illesztette a korabeli Magyarország területét, hogy a terület birtokosának nem élő személyt határozott meg, hanem egy megszentelt tárgyat. Ezért ebben a jogviszonyban ember nem lehetett ember birtoklója, és ezt biztosította nem az ország egynyelvű lakosságának, hanem a területen élő valamennyi embernek. A Szentkorona-tanra alapozott alkotmány nem inspirálta az államot hódításra, és amíg maradéktalanul érvényben volt (Habsburg királyokat megelőző időig), addig a magyar haderő – lett légyen akár a legerősebb Európában – nem folytatott hódító hadjáratot, csakis az ország területét és ezzel a keresztény Európát védte.¹⁷⁴

– Zürich. p.: 97. <http://mek.oszk.hu/09100/09110/09110.pdf>. Módosítva: 2011. január 28. 12:18:01.

¹⁷³ V. ö.: Csonkaréty (1997) Károly: *A magyar történelem 1100 éve a jogforrások tükrében*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó Kft., Budapest, 1997.

¹⁷⁴ Vesd össze: Csihák György: „A magyar nemzet múltja.” *Magyar történelem. Tízezer év ezer oldalról*. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 37. sz. kiadványa, Budapest-Zürich. pp: 55-66. *Acta Historica Hungarica Turiciensia XVIII. évfolyam 1. szám*.

<http://mek.oszk.hu/05900/05939/05939.pdf>. 2008. május 9. 13:01:46.

A Kárpát-medence nagyrégióját felölelő Magyar Szent Korona, mint egyfajta alvó közjogi személyiség még napjainkban is *a legtöbbet teheti* – amint a legkimagaslóbban tette régen – a nemzetek barátságáért, és ez ügyben alkalmazott megoldási módszere hosszú távra és az egész emberiség népei és nemzetei békés és barátságos élete és együttműködése számára megfelelő. E Magyar Szent Korona és a működését jelentő Szentkorona-tan maradéktalanul kielégíti a világbéke eszmei feltételeit, és ha Európára, vagy a földgolyó valamennyi területére vonatkozóan hasonló alapokmány lenne érvényes, az lehetne a világbéke legbiztonságosabb záloga

A Magyar Szent Korona azonban nem csak önmagában álló valami tehát, hanem már I. (Könyves) Kálmán korától fűződnek hozzá alkotmányos jogok, szerepkörök: *Sacra Corona Radix omnium Bonitum et Jurium*, azaz a Megszentelt Korona minden javak és jogok gyökere. Ennek az ‘eszmének’ egyik nagyon lényeges eleme az, hogy *az ország tulajdonosa a Magyar Szent Korona*. Ez nem tárgy, hanem ‘élőlény’, aki magában egyesíti a hozzá tartozó területen élő uralkodó és nem uralkodó embereket. Olyan lény, akivel a királyt beavatják, akire a király is felesküszik, akinek felelősséggel tartozik. Ebbe *a felelősségébe belefoglaltatik a Magyar Szent Korona országa területén élő minden ember nyelvre, vallásra, népi-hovatartozásra és gazdagságra való tekintet nélkül*. A király, a nemesség és az egyszerű nép a várjobbágytól a pusztai állattenyésztőig, a cigány, a zsidó, a tót, a román, a keresztény stb., egyaránt része a Magyar Szent Koronának. A magyar népek földjén a Magyar Szent Korona a tulajdonos, azaz *embert ember nem birtokol*, és ez a helyzet egészen Mária Terézia koráig terjed.

Ugyanez részletesebben Molnár Kálmán közjogász 1927-es tudós összefoglalójában így található: ¹⁷⁵ „A magyar közjog terminológiája, már a Werbőczyt megelőző három évszázadon át a magyar államot a szent koronával jelképezte, a *magyar állam* és a *szent korona* kifejezéseket egyértelműeknek tekintette.¹⁷⁶ E terminológia szerint az állami főhatalom a szent korona hatalma,¹⁷⁷ a felségjogok a szent korona jogai,¹⁷⁸ az állami javak és jövedelmek a szent korona javai és jövedelmei,¹⁷⁹ minden birtokjognak gyökere a szent koronában van,¹⁸⁰ a törvé-

---

¹⁷⁵ Molnár Kálmán Dr. egyetemi tanár: *A Szent Korona-tan kifejlődése és mai jelentősége*. A Magyar Nők Szent Korona Szövetségében 1927. február 2-án tartott előadás. Dunántúl Egyetemi Nyomdája Pécs, 1927.

http://mtdaportal.extra.hu/books/molnar_kalman_a_szent_koronatan_kifejlodes.pdf

¹⁷⁶ Molnár jegyzete: „Megállapítja ezt már Deák Ferenc Lustkandl-lal való vitájában: ’Itt (vagyis az 1723:11. t.-c. 5. §-ban) a Corona szó alatt nem a királyi hatalom jelvénye, maga a korona, hanem az állam, vagyis Magyarország, mint állam értendő, s a corona szónak ezen értelme gyakran fordul elő törvényeinkben.’ (Adalék a magyar közjoghoz. Pest, 1865 82-83. 1.)”

¹⁷⁷ Molnár jegyzete: „Jurisdictio vei ditio Sacrae Regni Coronae.”

¹⁷⁸ Molnár jegyzete: „Jura Sacrae Regni Coronae.”

¹⁷⁹ Molnár jegyzete: „Peculia, bona, proventus Sacrae Regni Coronae.”

¹⁸⁰ Molnár jegyzete: „Sacra Regni Corona radix omnium possessionum.”

nyes birtokos magvaszakadtával minden nemesi birtok örököse a szent korona,¹⁸¹ az államterület a szent korona területe, a szövetségek és szerződések a szent korona nevében kötöttek. Aki és ami ebben az országban közjogi jelentőséggel bír, ezt a jelentőségét a szent koronával való kapcsolatából meríti. A szent korona fogja össze az állam alkotó elemeit és atomjait szerves egészbe, s a minden tényezőt összefoglaló szent koronában jut kifejezésre az állam legmagasabb hatalma, szuverenitása. A királyt a nemesek választják, a nemességet a király adományozza, így fonódik össze minden alkotmányjogi tényező a szent koronában, amelynek feje a király,¹⁸² tagjai a nemesek,¹⁸³ a szent korona egész teste¹⁸⁴ pedig a magyar állam törvényhozó szervében áll előttünk, ahol a törvényt előkészítő népképviselő és a szentesítő király közös akaratával kimunkált legmagasabb, korlátlan és felelőtlen államakarat jut kifejezésre. Nemzetet és királyt egymással szembeállítani a magyar közjog értelmében nem lehet.¹⁸⁵ A magyar nemzet a magyar nép az ő közhatalmi szervezetében, s ennek a szervezetnek a csúcspontján áll a legelső magyar ember, a legfőbb nemzetszerv: a király. Király nélkül csonka az állami szervezet, csonka a szent korona teste, csonka a nemzet is. A Szentkorona-tanának az a lényege, hogy az állami főhatalom megnyilvánulása, az állami akarat szuverén kijelentése sem egyedül a király által, sem egyedül a népképviselői szerv által nem történhetik, hanem csupán a kettőnek egyformán nélkülözhetetlen közreműködésével juthat kifejezésre, amint azt csaknem három évszázaddal Werbőczy után az 1791: XII. t.-c. így fejezi ki: 'A törvények alkotásának, eltörlésének és magyarázásának joga Magyarországon a törvényesen megkoronázott királyt és az országgyűlésre törvényesen összesereglett karokat és rendeket közösen illeti meg, s másképp nem gyakorolható'.¹⁸⁶

A Szentkorona-tan szellemét azonban nem a késői Habsburg uralom idején kiterjesztett uralmi rend, hanem a Kárpát-medence ősi műveltségi felfogása, a mellérendelés határozta meg. Az újkőkorszaktól kezdődően a Kárpát-medence folyamatosan lakott volt, azon belül több magas szintű – nem városias jellegű – műveltség élt, köztük a Keleti-Kárpátok, Erdély körzetében olyanok is, amelyek több évezredig virágoztak. Ez utóbbiak – a Kárpát-medencén belül és ama keleti löszös területekre kinyúlóan – fémfeldolgozó, földművelő, egyenrangúságra épülő társadalomban éltek egészen a római korig.

---

¹⁸¹ Molnár jegyzete: „V. ö. Hármaskönyv. I. R. 10. c. 1. §.”

¹⁸² Molnár jegyzete: „Caput Sacrae Regni Coronae.”

¹⁸³ Molnár jegyzete: „A H. K. I. R. IV. címében: membra Sacrae Regni Coronae. Róbert Károly 1318.-ki országgyűlési meghívólevelében: membra regni nostri. Fejér. Cod. Dipl. VIII. 2. 164.1.”

¹⁸⁴ Molnár jegyzete: „Totum corpus Sacrae Regni Coronae, vagy mint az 1435. (II.) decretum bevezetésének 3. §-a mondja: Totum corpus ejusdem regni.”

¹⁸⁵ Molnár jegyzete: „Ez a szembeállítás ugyancsak szokássá vált a publicistikában, de a magyar közjogban nincs alapja.”

¹⁸⁶ Molnár (1927), pp.: 7-9.

A népi műveltség alapvetően az ősi emberi szemléleti módot őrzi még mai megnyilvánulásaiban is. Ez pedig a mellérendelés. 1120 éve, az ún. Honfoglalás korában a Kárpát-medence lakói elsősorban nem szeppei, hanem földművelő műveltséggel rendelkeztek. Minden adat szerint a letelepedett, földművelő őslakók voltak akkoriban többségben, így ezek nyelvének illetl ebben a térségben fennmaradnia. Márpedig a Kárpát-medence lakói döntő tömegükben magyarul beszélnek, azaz ezt a nyelvet és az ehhez kapcsolódó műveltséget kell az őslakók nyelvének és műveltségének nyilvánítanunk.

Így nincs okunk honfoglalóknak nevezni a Pannóniát elfoglaló harcosokat, akik elől Anonymus szerint a római katonák elfutottak. Mert egyrészt a lakosság felszabadítónak tekintette és örömmel fogadta őket, másrészt – mint imént már láttuk – „Árpád vezér meg minden főembere, az összes magyarországi katonával együtt bevonulva megszállta Atila király városát”. Azaz nemcsak a bejött Árpád-katonaság vett részt a hadműveletekben és az azt követő ünnepségen. Hanem még kik? Bátonyi Pál szerint az itt élő és az ország keleti felét már maguk felszabadító vengerek, akiknek korábban Báton nevű vezérük ismert.¹⁸⁷ És ha ők lehettek az Anonymus emlegette kunok, akkor Árpád katonái meg a katonáihoz intézett beszédében megszólított szittyák.¹⁸⁸ Bátonyi egyébként a székelyeket is emlegeti.

Nem lehet erre a kettős műveltség gondolatát alkalmazni, ami a mai régészet szinte már egész Euráziára nézve általános társadalmi gyakorlatnak tekint, hiszen amikor a magyar nyelvet és műveltséget a Kárpát-medence őslakóinak tulajdonítjuk, nem lehet az imént taglalt okból ún. honfoglalókat az őslakók fölé települt katonai elitként értelmezni, akik aztán a magyar elnevezést adták a népre vonatkozóan, amint a bolgárok esetében is történt. Ehelyett Bátonyi szerint a következők történtek, amiket semmiképpen nem lehet hódító honfoglalásnak tekinteni. Nagy jelentősége volt, hogy a Kárpát-medence közepét felszabadító vengerek „a morvák további előnyomulását a Bánhida melletti nagy jelentőségű csatában megállították”.¹⁸⁹ Ezt azzal látja bizonyítottnak, hogy „Kézai Simon: *Gesta Hungarorum* című történeti művében Szvatopluk fejedelem legyőzéséről ír, aki azonban a honfoglaláskor már nem él. A morvák sok kegyetlenkedése utáni sikeres megállításának és Nyugat-Dunántúlról való kiűzésük emlékezte a vengerek bánhidai győzelmének emlékekén maradhatott fenn”.¹⁹⁰ És „a jelentős győzelem után a Nyugat-Dunántúlt gyepüként alkalmazták, ezért új települések

---

¹⁸⁷ Bátonyi (2009) Pál: „A magyarok letelepedése a Kárpát-medencében.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia* XXIV. évf. 2. sz. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 59. sz. kiadványa. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00002/pdf/acta_hist_01445_2009_2.pdf. Módosítva: 2009. 02. 13. 23:12:53.

¹⁸⁸ Anonymus (1977): *Gesta Hungarorum*. Fordította Pais Dezső. Magyar Helikon, Budapest. 39. fejezet.

¹⁸⁹ Bátonyi (2010), p. 28.

¹⁹⁰ Bátonyi (2010), p. 28. 27. lábjegyzet.

nem jöttek létre ezen a területen. A vengerek csoportjai azonban ... keletre is megtartották területeiket, ahol szövetséget kötöttek Álmos ... népével és feltehetően a házassági kapcsolatot is tartalmazó szerződés eredményeképpen született Szabolcs. A magyarok 862-től tehát szabadon mehettek át a szövetségesük által ellenőrzött Kárpát-medencén.¹⁹¹ A későbbiekben a vengerek a 2. vérszerződéssel felvették a magyar nevet és fejedelemül kapták a főfejedeleme Álmos kende fiát, Árpádot.”¹⁹²

A Kárpát-medence műveltségi egységesülését számos adat mellett még a honfoglalók emlékezetében is fennmaradt Vérszerződés, majd a Szentkorona-tan és az arra támaszkodó Aranybulla is megerősíti. A magyar nyelv még több mint ezer évig nem képezte az államnyelvet, merthogy az a latin volt. Az uralkodó nemesség nyelve is, a közigazgatás, a bíróságok, az oktatás, az egyházi szertartás nyelve is latin volt, ezért a magyar nyelv fennmaradása és egységesülése semmiképp sem tulajdonítható az akkori felső osztálybeliek erényének. Ezért minden olyan feltételezés, hogy a magyar nyelvet nem magyar anyanyelvű alacsonyabb osztálybeliekre rákényszerítették – magyarosítottak volna – elvetendő. Nincs meg rá sem a közeg, sem az igény, sem a lehetőség.

A magyar műveltség kiemelten tiszteli a nőt. A házasságba egyenértékű felek lépnek, és ettől kezdve a család, mint egység két egyenértékű részből tevődik össze, és jelentőségét tekintve mindkét egyedet meghaladja. Ebbe a családba integrálódnak aztán az utódok. A család – ide értve a háromnemzedékes nagycsaládot is – a magyar műveltségnek évszázadokig visszakövethető fontos eleme. Itt nem az ősök kiléte, hanem a család egységessége a fontos elem. A mellérendelő szemléletet és erre alapuló életformát tükrözi, hogy még a török idők végén is a magyar falvak közel egyharmada faluközösségben élt. Ez az arány a korábbi időben csak nagyobb lehetett. A faluközösségekben nincs földtulajdon, a földön közösen gazdálkodnak. A közös földön a föld kimerülésének elkerülése végett a termékeket célszerűen változtatják, egyes termékekre specializálódnak, ami a termelékenységet növeli.

A nagy sűrűségben letelepedett társadalom faluközössége hatékonyan valószínűsítette meg a társadalmi oktatást, bíráskodást, szociális ellátást és egészségügyi gondozást. A magyar faluközösségekben ismert táltos a közösség tudósa, gyógyítója. A magyar népmesék táltosai, – ha átváltoznak valamivé, – akkor leginkább lélekjelképeknek felelnek meg. A favakban élő táltosok pedig a műveltséget fenntartó, az egész területen egységesítő és továbbfejlesztő tanítók, papok, orvosok, bírák lehettek. Semmi köztük nincs a szibériai sámánokhoz, és a Kárpát-medencében nagyon kevés nyom utal a sámánhitre, azok is a szeppei népek által megszállt és használt szeppei jellegű területekről származnak, azaz nem a Kárpát-medence földművelő őslakói hitét tükrözik. A táltos rendszer, a Kárpát-

---

¹⁹¹ Közismert, hogy Árpád ebben az évben Ravennáig halad.

¹⁹² Bátonyi (2010), p. 28.

medencében az újkőkorszakot megelőzően ismert magyar (rovás-) írással egyetemben megmagyarázza mind a nyelvi egységességet és fejlettséget, mind pedig az alapvető ábrázoló művészeti jelleget. A magyar népi műveltség mellérendelő jellege pontosan megfelel a Szentkorona-tan mellérendelő felfogásának.

Hiszen a Magyar Szent Korona az ország 'hűbérura', tulajdonosa és a hozzá kapcsolódó alkotmány szerint az ország valamennyi polgára – beleértve a királyt is – annak tagja. A király a Szentkorona-tan szerint nem birtokolja az országot, csupán annak a feje, merthogy a népesség meg a teste. Mellérendelő szellem ez a javából! *Az európai földrész legrégebbi írott alkotmányáról van szó*, amely a még korábbi ilyen jellegű megállapodáson, az ún. Vérszerződésen alapszik. Ez tehát szittyá jellegű szerződés a jövőbeni állam működtetésére vonatkozóan. A magyar államnak ez a létalapja – és nem I. Istvánnal, hanem több mint egy évszázaddal (138 évvel) korábban született meg.

A *Sacra Regni Hungarici Corona* jelképi szerepe, eszméje és tana meghatározó volt mind a magyar állam megszervezésében, mind ezeréves fennmaradásában, még a kereszténység legfőbb védelmezője szerepének vállalását is jelentette. S ha a Magyar Szent Korona az ország birtokosa vagy tulajdonosa, alája tartozik valamennyi magyarországi ember, beleértve az egyszerű parasztot és a királyt is, akkor a király nem birtokolhatja az országot, mint ahogy az szabályszerű volt akkoriban az egész hűbéri Európában. Ahol már a Kr. e. 6. évezredtől kezdve az alárendelő szemlélet volt uralkodó. Ennek megnyilvánulásai az istenek és földi helytartói, a királyok, az uralkodó nemesség, az uralom alá vetett szolgák és maga a rabszolgaság.

Nálunk a király a kormányzásra, az uralkodásra a Magyar Szent Koronától kap jogosítványt. A Szentkorona-tan mellérendelő szemléletét ugyan később Werbőczy megroppantotta, kiemelve a nemességet a jobbágyokkal szemben, akik addig nem voltak szolgák, mint a többi európai hasonló társadalmi helyzetű ember. A Szentkorona-tannak az alkotmányos hatalommegosztása a király és a nemesség hosszantartó küzdelmének eredménye. A király a végrehajtó hatalom legfőbb birtokosa, az országgyűlés pedig a törvényhozó hatalomé. Az államhatalom legfőbb alanya, s a két hatalmi ág egyesítője azonban maga a Magyar Szent Korona. Az ősi szabadságvágy is kifejeződik Szentkorona-tanban a keresztény feudális rendiséggel szemben. A szabadságvágy kielégítője a királyi tanácsadó testület az uralkodó állandó ellenőrzésére, ami igazán demokratikus és alkotmányfejlesztő intézmény, s akkoriban Nyugat-Európában nem létezett.

Szent István a *Sacra Regni Hungarici Corona*, azaz az ország Szűz Máriának való felajánlásával őt örök időkre az ország, a király, a királyi tanács, az országgyűlés, a vitézek, a nemesség, a papság, az Egyház, és az ítélkezés, törvénykezés fölé rendelte. Így az Ég szentesítette a Magyar Szent Korona nélkülözhetetlenségét az államhatalom legfőbb jogalanyaként. A Szentkorona-tan – a korábbi időszakra vonatkozó kifejezéssel élve a Szentkorona-eszme – a Kárpát-medencei Magyarország és a hozzá tartozó népek, nemzetek alkotmánya volt,

egészen az I. világháború végéig, és aztán pedig már csak a Csonka-Magyarorszáig a II. világháború befejezését követő időkig.¹⁹³ Érvénye akkor sem szűnt meg, csak a körülmények megváltozása miatt – a Kárpát-medence egységes országa elveszítette önállóságát, területeit és ezért képtelen alkotmánya szerint sorsáról és alkotmányáról is dönten – működése felfüggesztődött. Azóta a térség népei is vergődnek, nem nyerték vissza a régi kapcsolatrendszer és közösség előnyeit, a béke, a megértés és a barátság áldásait.

Amint erről Molnár Kálmán 1930-ban fogalmaz, „tisztában kell lennünk az-
zal, hogy a népfelség elvének s a népszuverenitás tanának nincs gyökere a ma-
gyar alkotmányjogban. Hogy a magyar állam szuverenitásának hordozója nem a
nép, nem a tömeg, hanem az állami létre szervezett nép, vagyis a nép a maga
közhatalmi szervezetében. Egyszóval: a nemzet. A szuverenitás nem a népé, ha-
nem a nemzeté. Azé a nemzeté, amelyet a Szent Korona jelképez és képvisel:
amely Szent Koronában az államélet két főtényezőjének: a királynak és az ál-
lamtagoknak közjogi olvadnak össze felbonthatatlan egységgé. Át kell érez-
nünk azt, hogy a szuverén jogkört a két főtényező közül egyik se ragadhatja ma-
gához ősi alkotmányos jogrendünk szellemének megtagadása nélkül. És ha év-
századoknak szenvedésekben gazdag felemelő küzdelmei meg tudták akadá-
lyozni azt, hogy a Szent Koronában megtestesült nemzetszuverenitás ne alakul-
jon át a Szent Korona tagjainak jogát kijátszó fejedelmi szuverenitássá, akkor
meg kell találnunk a módját annak is, hogy a Szent Korona szuverenitását ne
engedjük a Szent Korona fejének törvényes jogát kijátszó népszuverenitássá át-
vedleni. A múlttal való kapcsolatot csak úgy állíthatjuk vissza, a jogfolytonosság
elszakított fonalát csak úgy kapcsolhatjuk össze, ha távol tartjuk magunktól a
magyar államfelfogástól merőben idegen népszuverenitásnak forradalmi eszme-
körben született és forradalmi mentalitásból táplálkozó elméletét, s újra felemel-
kedünk a szent korona tanának, vagyis a nemzetszuverenitásnak arra a magyar
horizontjára, amelyről őseink ezer éven át az állami szervezet alapvető kérdéseit
áttekintették és megítélték, s amelynek alapján hazánk ezeréves fennállását any-
nyi balszerencse között s oly sok viszály dacára biztosították.”¹⁹⁴

Ezért a Magyarországra mint egészre vonatkozó és örök időkre érvényes
Szentkorona-tan, mint alkotmány szellemiségének, eszméinek és legfőképpen
érvényességének elismerése, kinyilvánítása, megerősítése ma is igen időszerű
lehet az egyes, külön köztársaságokban élők részére, illetve részéről is. Így a
Magyarországon, Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Szerbiában, Horvát-
országban, Szlovéniában, Ausztriában, Csehországban, Lengyelországban,

---

¹⁹³ A magyar bíróságok ítéletüket a Magyar Szent Korona nevében hozták az 1946. évi I. tör-
vény életbeléptetéséig (kivéve a népbíróságokat, de azok egyébként is alkotmány ellenesen
működtek).

¹⁹⁴ Molnár (1930) Kálmán: *A jogfolytonosság helyreállításának jogelvi szükségessége és lehe-
tősége*. Pécs, 1930. pp.: 41-42. *Regnum! portál. Királyságban gondolkodunk.*
<http://regnumportal.hu/regnum2/node/175>. Feltöltve: 2008. márc. 4.

Bosznia-Hercegovinában és Olaszországban élők részéről. Mivel a Szentkoronatanon alapuló magyar történelmi alkotmány alkalmazható köztársasági államformára, hiszen a Magyar Szent Korona minden jav és jog forrása, tehát nem szükséges működéséhez feltétlenül király, hiszen a Magyar Szent Korona az egész történelmi Magyarország országkoronája, ezen országok elnökei akár a Szent Korona rész-kormányzóinak is tekinthetők.

Az emberi egyéni és társas élet – legfontosabb – személyeket és közösségeket, valamint az egyes egész nemzeteket érintő alapelveinek, követelményeinek teljesítéséhez az összes törvényi szabályozás egybevetendő a történelmi alkotmány követelte elvi állapotokkal és szabályozással. Ezzel olyan elvi többletre juthatunk, amit minden lehetséges fórumon népszerűsíteni kell Európában és a világban. Eszerint minden állam polgára egyenlő jogokkal bír, és e közös jogelveink hozzájárulnak a jobb együttéléshez, együttműködéshez.

A Magyar Szent Korona alulról építi fel a békét és népei, nemzeti életét, barátságát. A teremtő munka, a kimondott szó és az igazság becsületével, a cselekvő helyi közösségekkel, a népképviselő mültra épülésével, a nemzetek tagjainak valós érdekei megjelenítésével és érvényesítésével – mint jelenbeli eszközzel – képes az alkotó, jószándékú erőket, ideológiai előfeltevések nélkül, a lehető leghatékonyabban megszervezni a gondok-bajok, problémák orvoslására, megoldására.

Segítségével gondolkodásunk az alapokhoz fordul: a teremtés életet szolgáló működéséhez, midőn minden embernek alapvető joga, lehetősége a teljes emberi élet megélése, a testi-lelki-szellemi szinten egyaránt való gyarapodás. Hogy a nemzetek és szövetségük a jövőre irányuló emberi sorsközösséget jelentsenek, ahol minden nemzetnek joga van saját nemzeti létéhez, és a sok-sok nemzedéken át összegyűjtött és felhalmozott tudás folytatásához, megőrzéséhez, gyarapításához, létfeltételei hosszú távú biztosításához.

A múlt tapasztalataiból tanulva, azokat a jelenben és a jövőben okosan alkalmazva megkerülhetetlen az évezredek tapasztalatokon alapuló Szentkoronatan és az arra épülő korszerűsített Magyar Történelmi Alkotmány felhasználása a nemzetek alapvetését megvalósító új helyi, regionális és európai alaptörvény megalkotása során. A Magyar Szent Korona nemzeti történetileg folytonosak, tagjuk minden előd, minden eljövendő utód és a világ bármely pontján élő le származott.

A Magyar Szent Korona mint jelkép a világon egyedülálló módon fejezi ki az Európa középső része népei, nemzeti életének fenntarthatóságát és egységét. A Magyar Szent Korona tagjai számára a szabadságjogokat, a méltányosságot, a jogbiztonságot jelenti, lehetővé teszi a nemzetiségek békés egymás mellett élését. A Szentkoronatan a legmodernebb demokrácia-felfogást adja a kormányzás számára: a korlátozott, osztott és ellenőrzött hatalomgyakorlás; az állami és a nemzeti függetlenség; a Magyar Szent Korona tagság mellérendeltsége; a kölcsönös segítségvállalás (szolidaritás); a nemzetek tagjainak testvéri közössége;

egyenlő alkotmányos szabadság; népcsoportok egyenjogúsága; önkormányzatiság elve; helyben döntés a helyi kérdésekben; a népszuverenitást magába olvasztó nemzeti (azaz képviselői) függetlenség; önkényuralmi hatalomgyakorlás tilalma; az alkotmányellenes hatalomnak való ellenállás joga; szerves jogfejlődés; a kipróbált jogintézmények továbbfejlesztése.

A mellérendelést őrző keresztény Magyar Jobbágyság

Nem akarunk itt teljes leírást adni, hanem a részleteket tekintve rámutatni egyes tényleges jellemzők érdekességére, jelentőségére. Kezdjük rögtön Szent István király mondásával: „Minthogy pedig Istenhez méltó, s az embereknek igen jó, ha minden egyes ember szabadságban éli le életét, királyi rendelettel végzésbe ment, hogy az ispánok vagy vitézek közül ezentúl senki se merészeljen szabad embert szolgaságra vetni.”¹⁹⁵ Ezt a magyar jogtörténet így fogalmazza meg: „Élesen elkülönültek a közszabadoktól a szolgák (servus). A magyar középkor a klasszikus rabszolgaságot nem ismerte. Szolga kétféleképpen lehetett valakiből: ha hadifogságba esett, vagy ha életfogytig tartó és utódaira átörökíthető kényszermunkára ítélték. A szolga sok szempontból vagyontárgynak, dolognak számított. Szent István törvénybe iktatta, hogy ne tegyenek többé senkit rabszolgává, így ez a réteg a magyar állam fennállásának kezdetén kiöregedett és meghalt, illetve átadta helyét az elszegényedő libereknek, akik a 13-14. századra kialakították a jobbágyságot.”¹⁹⁶ – Ezt a fajta jobbágyságot persze mi nem tartjuk akkor létezőnek.¹⁹⁷ Később még látjuk, miért, de ezt már az eddigiek is alátámasztják, hogy „Szent István új életforma-ideált és új becsület-fogalmat vezetett be, tanítván: miképpen élhet népe tisztességes életet. Az új ideál pedig: a vita honesta (becsületes), prolixa (boldog), tranquilla (nyugodt) et inoffensa (háboríthatatlan) élet – ez a szentistváni ideál, a 'homo honestus'.”¹⁹⁸

„Ez az Isten előtti keresztény egyenlőség elve, s ez lőn az ember és ember közötti viszony normája. S ez nem csak írott tan, hanem a társadalmi berendezkedésben, a gazdasági javak elosztásában irányadó szempont is.”¹⁹⁹ Ami a nyugathoz és kelethez képest a kettős kultúra hiányát jelenti nálunk, azaz a művelt-

¹⁹⁵ Bartoniek Emma (ford.): *Szent István törvényeinek XII. századi kézírata az Admonti kódexben*. Helikon Kiadó, Budapest, 1988. Idézve: *Geodézia és Kartográfia* 2005, 57. évf., 9. szám. p.: 12. <http://www.fomi.hu/honlap/magyar/szaklap/2005/09/1.pdf>. Szent István Decr. 1., 22 (Szent István törvényei első könyvének XXII. pontja).

¹⁹⁶ Somogyi Viktória: „Magyar jogtörténet.” *Jegyzet portál*. 2003. p.: 43. www.jegyzetportal.hu/download/magyar_allam_es_jogtortenet/magyar1a.doc.

¹⁹⁷ Györffy Györgynek is más a véleménye erről (Györffy, 1977, p.: 598.), amire még visszatérünk

¹⁹⁸ Tóth (2007) Tibor Dr.: „Történelmi zászlóink – mai szemmel.” *Kossuth tér 2006*. I. évfolyam, 9. szám, 2007. augusztus 30. csütörtök. p.: 2.

http://www.harcter.hu/dok/cter_2006_09.pdf. Módosítva: 2011. május 18. 14:02:16.

¹⁹⁹ Tóth (2007), uo.

ségi és jogi egyenlőséget – az egyéni és közbiztonság, valamint a lelki egészség tekintetében – a nép, valamint állami és egyházi vezetői között. A latin nyelv használata az állami és egyházi életben egyetemesítő szempontokat teljesített, jelenített meg, a sok belföldi etnikum és a nemzetköziség tekintetében. És az egységet a nemzet, a nemzeti kultúra testesítette meg. A kettős kultúra lehetősége ugyan időről-időre – a szkíta eredetű katonaeszménnyel – megjelent itt is a hun korszak óta, de mindig kiegyenlítődött, egységessé vált a társadalom, ellentétben Eurázsia többi részével. És míg az egység egyik ága a hun/magyar – mellérendelő – harcmódorra vezethető vissza, addig a nemzetet alkotó magyar nyelvű lakosság döntő többségét Kárpát-medencei eszmeiségűnek találtuk. A hunokkal, avarokkal, árpádi magyarokkal az uralmi rétegek cserélődtek egymás után, amit az őslakosság emelt saját feje fölé.²⁰⁰ E két összetevő elem vagy alkotórész tehát szerepe, hivatása miatt meghatározó a magyarság keletkezésében, azaz a magyar nemzet és állama létrejöttében. Ehhez ugyan hozzájárult a sok betelepülő vendég is valamennyire, de inkább az ők itteni, idealkalmazkodása volt meghatározó – hiszen ezért jöttek ide.

A Kárpát-medencében létezik az ősemberi időtől való emberi folytonosság, ami az egyik magyarázata lehet a későbbi magas színvonalú európai szellemi és technológiai eredményeknek. Így az őslakosság esetében az azonosítási lehetőség sokkal hosszabb időre terjed ki és több régészeti, műveltségi és embertani – beleértve a vércsoportokat és a genetikát is – jellegzetességre tagozódik, mint az igen kis létszámú katonai-hatalmi elem esetében, amely itt korábban megjelent, de sosem tudott túlsúlyba kerülni. És előbbi esetében sokkal hosszabb műveltségi előidőre kell tekintettel lenni és sokkal bonyolultabb mellérendeléses műveltségi vívmányok kialakulására, mint az alárendelő katonai hódító hatalom esetében. Utóbbi alapszerkezete, felsőbbrendűségi eszmei alapja – máshol – alig változott létrejötte óta, de amióta államszervező szerepkörben jelent meg itt nálunk, a romboló, beavatkozó szerepének egyre inkább csökkenését, végül a Kárpát-medenceiek szolgálatára rendelt működését figyelhetjük meg, a végén már akár királyi szenteket adva. Mindenesetre Árpádék maguknál legalább tízszer több őslakost szerveztek itt meg,²⁰¹ akik uralták őket, azaz elfogadták maguk fölé hatalomnak. Sclavi (szolgák) volt a latin neve az uralom alá vetetteknek,²⁰² tehát ezek nem a későbbi szlávokat jelentik, hanem az akkori magyarelőd őslakosokat.

Azért kell hangsúlyoznunk nemzetalkotó lényegünket, – azaz hogy *a magyar nyelvű műveltség Európa ősműveltsége és forrása a Kárpát-medence* –

---

²⁰⁰ A magyar uralja királyát, azaz királynak elfogadja.

²⁰¹ V. ö.: Kováts (2002) Zoltán: „A népességfejlődés vázlata a honfoglalástól 1920-ig.” *Magyar történelem. Tízezer év ezer oldalról.* A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 37. sz. kiadványa, Budapest-Zürich, 2002. pp.: 403-416. *Acta Historica Hungarica Turiciensia XVIII. évfolyam 1. szám.* <http://mek.oszk.hu/05900/05939/05939.pdf>. 2008. május 9. 13:01:46.

²⁰² Vetetteknek, nem vetetteknek!

mert az itteni számottevő földműves, fémfeldolgozó népesség mellérendelő szemlélete kizárja, hogy a szeppe lovas pásztorainak kifejezetten elit műveltsége érvényesülhessen itt. Árpád katonasága az itteni földműves műveltséggel szövetségben hozta létre a Magyar Államot. Így *a magyar nyelvű népesség és műveltség forrása a Kárpát-medence*, amely hely hatása, jelentősége a későbbiekben is megmaradt, sőt fokozódott. A szomszédból érkezett katonaság (és nem katonai elit!) egyáltalán nem a rég letűnt nordikus-szkíta, hanem a szeppe keleti felébe később visszajutott párthus–perzsa eredetű hatalmi szerveződést közvetítő hun vezérkar, a későbbi türkökkel érintkezve. A szeppe még az ókorhoz tartozó alapnépessége és ennek teremtménye a kurgán műveltségre alapozódó nordikus–szkíta műveltség jellegzetességei a magyar műveltségben nem tükröződnek. És sorozatosan költöztek vissza – bizonyos bejövő a katonákkal vagy egymagukban – az innét több ezer éve, vagy épp a keresztény térítés elől²⁰³ a Kárpátokon túlra a Dnyeperig kivándorolt földműveseink is. Így még csak az sem mondható, hogy Magyarország vezető nemességét a katonai szerepkörű rész, lakossága túlnyomó többségét a Kárpát-medence őslakói alkotják. Hiszen műveltségük az őslakókét folytatja, s nem a nyugaton is uralkodóvá váló harcias-pásztor műveltséget. Ezért a korai államunkat is ilyen – semmi másra nem hasonlító – ötvöződöttnek kell tartanunk, amilyenek egyébként történetíróink látják is, csupán részleteiben egy-egy elemét hasonlíthatónak tartva a keleti és nyugati előzményekkel és párhuzamokkal. Mert amikor valamilyen részletről beszélünk, a teljes képet – népünk Kárpát-medencei eredetét, folytonosságát és a magyar hatalom természetét – kell szem előtt tartanunk, hogy a magyarság jellemző jegyeinek és az itteni nagyszámú, gazdag és magas szellemiségű népnek minden vonatkozására és minden szempontból magyarázatot adjunk.

Nyelvünk és műveltségünk tehát megőrizte az ősi, emberi szemléletet, a mellérendelést és ezt tükrözi államunk története is, valamint a Magyar Szent Korona és annak eszmeisége. Így „a régi korokban azért volt sok a törvénytisztelő ember, mert a Szentkorona-tan nem az alattvalói tudatot, hanem a Szentkoronagság közjogi fogalma meghatározta felelősségérzetet, valamint az egyenrangúság és a méltóságteljes magatartás kultuszát erősítette; mert az országlakosi magatartásban a mellérendelés, és nem az alárendelés elvének az érvényesülését segítette elő.”²⁰⁴ Nem véletlen, hogy történelmünk írói – tehát nem megalkotói, résztvevői, hanem kiagyalói – utólag már jobbára csak a királyi udvart és környezetét ábrázolták, mert itt tudták úgy-ahogy a saját felfogásuk szerinti állam- és társadalm szerkezetet, szervezetet is meghamisítva ránk erőltetni.

Mert egyébként Magyarországon a tripartitumot, a katonai-nemesi és papi osztály jobbágyokat rabszolgaként való birtoklását nem tudták bevezetni egészen a török kiűzése utáni időkig. Még akkor is nagy volt azonban az ellenállás

---

²⁰³ Az avar hatalom összeomlása után és a magyar megszületése előtt. Bátonyi (2009), p.: 26.

²⁰⁴ Kocsis István: *A Szent korona tana. Múltja, jelene, jövője*. Püski, Budapest, 1996. p.: 288.

vele szemben, és kivándorlással kitértek előle, különösen a székelyek. A falusi élet még a XVIII. században is az ország tekintélyes területén (kb. 30%-án) *faluközösségekben* zajlott. Nem jellemezte a közösségeket a föld magántulajdona, azon a faluközösség együttesen gazdálkodott. Ez nagymértékben mellérendelő szemléletet tükröz. Innét eredhet a magyarokat olyannyira jellemző elvakult szabadságszeretet népi hagyománya. Mert addig a magyarok faluközösségekben közösen birtokolták a földet, és egymást egyenértékűnek tartották. Az őket ért sérelmet bármi áron megtorolták. A Szentkorona-tan és a Magyar Szent Korona tagság szintén az egyenrangúság mellérendelő tudatát erősítette. A társadalmi egyenértékűséget mutatja a kiemelkedő elsőszülött jog hiánya. Az emberek nem voltak egymásnak alárendelve és egymásnak kiszolgáltatva. Ez üdvös elv csak II. József korában szűnt meg, amikor a maradék faluközösségeket is sikerült a Habsburg uralomnak fölszámolnia, és létrehozni a föld magántulajdonának a teljességét.²⁰⁵

Tették ezt velünk akkor, amikor például a francia viszonyokat visszatükrözve Ernest Renan azt írhatta, hogy a nemzet nem az egyéni akarati elhatározások összessége, „ugyanis, amikor az egyes ember tudatosan nemzethez tartozónak vallja magát, akkor azt is tudja, nem ő alakítja nemzetét, csak szüntelenül új életerőt visz bele, amire annak múlhatatlanul szüksége van. Az ember nem rab-szolgája sem fajának, sem nyelvének, sem vallásának, sem a folyók folyásának vagy a hegyláncok vonulásának. Az emberek azon nagy közössége, mely nemzetnek neveztetik, a szellem egészsége, a szív melege és az erkölcsi öntudat által teremődik. A nemzet oly nagy közösség, mely az áldozat(hozatal ön)tudatán alapszik, s azt azért hozta meg és kész meghozni, hogy létrejöjjön az a közmegegyezés, amelyre a közös élet épülhet, amelyen az folytatódhat. Hősies múlt, nagy emberek és dicsőség alkotják az alapot, amelyen egy nemzeti eszme nyugszik.”²⁰⁶ Ehhez Rászlay Tibor hozzáteszi, hogy ez a „nemzetfogalom, a 'grande nation' hol hódítón, hol tanítón, de hatott. Ám a megalázott (kis) népek visszamenekültek a romlatlanság, az ártatlanság irodalmi és tudományos népiségmozgalmi köreibe – amelyek hatalmas erejű politikai mozgalmakká váltak. Erre Herder eszmélt rá először. Érdekes lelki folyamat váltotta ki ezt az elgondolást belőle. Rigában, Lettország fővárosában, az akkori Oroszország Lívland tartománya székhelyén szerezte az első benyomásokat. A lett nép azidőtájt már két évszázada élt a keresztes háborúk során bevándorolt német földbirtokosok – a balti bárók – elnyomása alatt. Herder az uralkodó fensőbbes német kultúra alatt felismerte az elmaradott, de kezdetlegességében is oly rendkívül értékes lett népi műveltség értékeit. Szembeállította az állam mesterséges szerkezetével a

²⁰⁵ Tagányi Károly: „*A faluközösségek története Magyarországon.*” *A magyar néprajz klaszifikusai. Az ősi társadalom magyar kutatói (1878).* Gondolat, Budapest, 1977. pp.: 347-351.

²⁰⁶ Rászlay Tibor: „A nemzet fogalma.” *Kossuth tér 2006.* I. évfolyam, 9. szám, 2007. augusztus 30. csütörtök. http://www.harcter.hu/dok/cter_2006_09.pdf. Módosítva: 2011. május 18. 14:02:16. p.: 2.

nemzetet, mint természetes szerkezetet. A nép nem egyéb, mint az élet folytonosságának, a nemzedékek természetes összefüggésének a megtestesítője. A vérközösség szellemi kifejezői a nyelv és az életszokások, amelyek azonos világméretű vezetnek. Vagyis az igazi államnak, a természetes, életképes politikai szerkezetnek sem lehet más alapja, mint a népi egység. Nemzetben gondolkodni az egymáshoz tartozás belülről föl vállalt és az egymásra utaltság természetes közösségének kifejeződése.”²⁰⁷ Mintha csak rólunk írták volna ezeket.

Ezért fontos látnunk, hogy mit tettek tönkre, ami nálunk a helyzet korábban: a mellérendelő szemléletet fejezik ki a műveltségi jellemzők is (lélekhit, ragadozó állatábrázolások hiánya), de ezt fejezi ki a magyarság találmánya, a Szentkorona-tan is. „Magyarországon a 13. századig a koronaeszme jegyében a király és korona értelmezése nem vált külön, a vegyes-házi királyok idején is kezdte egyre inkább az országot jelképezni. A magánjogi uralomból közjogiba forduló királyi pozíció lehetővé tette a korona állami főhatalmat szimbolizáló szerepének felerősödését.”²⁰⁸ A király a kormányzásra, az uralkodásra a Magyar Szent Koronától kapott jogosítványt.

Fontos adalék közvetlenül a mohácsi vész előtt, hogy bár a II. Ulászló király által Werbőczy István országbírói ítélmestertől megrendelt jogszabályok rendszerezését az országgyűlés ugyan – miután tíz jogtudóssal átvizsgáltatta – az 1514. évi LXIII. törvénycikkkel helyeselte, és a király is megerősítette, annak kihirdetésére sosem került sor, mert a Dózsa György-féle parasztfelkelés miatt a király nem tette rá a jóváhagyását tartalmazó okmányra a pecsétjét és így az nem emelkedett törvényerőre. Mégis – Nándorfehérvár eleste előtt 4 évvel – „miután a király a hiány pótlása nélkül 1516-ban meghalt, Werbőczy a munkát 1517-ben Bécsben saját költségén, Johann Singriener nyomdájában kinyomatta. A pecsét hiánya ellenére a Hármas könyvet más jogszabálygyűjtemény hiányában alkalmazni kezdték a bíróságokon,²⁰⁹ és a későbbiekben mint szokásjog érvényesült. Erdélyben a Tripartitumot több fejedelem is a beiktatási eskütétel során megerősítette: Báthory András 1599-ben, Rákóczi Zsigmond 1607-ben, Báthory Gábor 1608-ban, Barcsay Ákos 1658-ban, Kemény János és I. Apafi Mihály 1661-ben. A Diploma Leopoldinum 3. pontja Erdély törvényei közé sorolta.”²¹⁰ Így jelent meg nálunk a lopakodó feudalizmus.²¹¹

Az Európa többi részén dívó feudalizmust tehát nálunk csak igen későn vezették be, akkor, amikor a nemzet amúgy is végveszélybe került, illetve nagymértékű meggyengülése tette csak lehetővé. Ezért fontos Györffy észrevétele, hogy „mivel *jobbágy* szavunk ’harcos kísérettag’, ’úrtól függő szabad’, és ’elő-

---

²⁰⁷ Rászlai (2007).

²⁰⁸ Somogyi (2003), p.: 9.

²⁰⁹ Bizonyára császári sugallatra és jóváhagyással.

²¹⁰ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Tripartitum>.

²¹¹ A Mária Terézia-féle második jobbágyosság tehát lényegében az első volt. A Tripartitumot országgyűlési határozattal szüntették meg 1848-ban.

kelő' mellett hűbéres viszonyban levő embert is jelentett (p. 1384: *iobagio seu vasallus* Zsigmond-kori Okmánytár II/1. 165), s középkori társadalmunk különböző rétegeibe tartozókat – főurakat, vitézeket és telkes parasztokat – egyaránt jelöltek vele (noha nem egyazon időben), ezért a feudalizmus történetileg kialakult magyar nevét a *jobbágyság* kifejezésben kerestem (Györffy György: Tanulmányok a magyar állam eredetéről. Budapest, 1959. 29).²¹² – Ahol igen nagy ellentmondást jelentene, ha főurakat a késői feudális értelmű jobbágy fogalommal hoznánk összefüggésbe. Önmaga jobbágya? Értelmetlen! Amire Györffy a hűbérességet itt alapozza, igen kétséges, mert a *iobages seu vasallus* kifejezésben a *seu* vagy *sive* nemcsak kizáró, hanem felsorolást összekapcsoló értelmű is lehet, és itt meg inkább az *akár ha* jelentést javasolhatjuk, azaz a vazallus mint közelítő értelmű szó, valamennyire magyarázatot ad a latin szövegben idegen jobbágy szóra. Azaz nem kell belemagyarázni sajátos magyar viszonyainkba a külföldit.

A továbbiakban Györffy elmondja még azt is, hogy mivel „ez a terminológiai történeti egybevetés a feudalizmusnak csak a szorosabban vett hűbéri viszonylatával, közelebből a vazallitással számolt, ezért Pach Zsigmond Pál bírálatában hiányolta a termelési viszonyok és az osztályellentétek szempontjának figyelembe nem vételét (Századok 98 [1964]. 1015).²¹³ – Magyarán a vazallitás, a személyi elem mellett hiányzott a beneficium, a dologi elem, hiszen a hűbériség e két intézményi elem összekapcsolódásával jött létre. És Györffy nem kezdi el bizonygatni, igazolván magát, hogy de igenis, ő a termelési viszonyok osztályérdekű befolyásolását látta e jobbágyi viszonyban. Nem, hanem csak annyit tesz hozzá, hogy „terminológiai vizsgálódásomhoz kiegészítőleg megjegyzem, hogy a *jobbágyság* szó a jobbágyi állapot mellett az úr–jobbágy viszonyoknak is kifejezője, s így közvetve a termelési viszonyokat is jellemzi.”²¹⁴ – Hát, persze! Hiszen nemrég írta,²¹⁵ hogy az úr – mint herceg – egész külön ország tartományura, és akkor még főuraknak – mint jobbágyoknak – is parancsol. Neki pedig mint jobbágyoknak, a király parancsol. A király pedig Isten jobbágya. Csakhogy ez nálunk nem volt hűbériség, mert az úr nem tulajdonba kapta a területet, – az Ország pedig a Magyar Szent Koronáé volt, – hanem feladatot hajtott rajta végre, katonailag megvédte, igazgatta, stb. Ez pedig költségekkel járt, amint az egyházi szolgálat is, amit a nép fizetett, de nem közvetlenül a hercegnek, hanem a főuraknak. Ennyiben és csakis ennyiben határozta meg ez a kapcsolat a termelési viszonyokat.²¹⁶ Így Györffy a továbbiakban inkább a hűbériség jellemvonásaitól távolító megállapításokat tár fel középkorász történészeinktől, és azzal a sejtelmes – és a maga nemében páratlanul jelentős – mondattal

---

²¹² Györffy, 1977, p.: 598.

²¹³ Györffy, 1977, p.: 598.

²¹⁴ Györffy, 1977, p.: 598.

²¹⁵ Györffy, 1977, p.: 591.

²¹⁶ Amit egy az egyben a görög demokrácia alapjának tekint a mai nyugati történetfilozófia.

zárja mondanivalóját, hogy „ma úgy vélem, hogy ha a jövő évezred távlatából fogják szemlélni a magyar történelem 1000-tól 1848-ig terjedő korszakát, ennek közérthető magyar megnevezésére a 'jobbágyság kora' kifejezésnél aligha fog-nak kifejezőbbet találni.”²¹⁷

A mai jogtörténet a rendi kor dologi jogaként tömören a következőképpen foglalja össze a vizsgált időszakot nálunk (a kiemeléseket mi tesszük a fontosabb részeknél): „A birtokhoz való jog a rendi társadalomban betöltött birtokosi szerepkörben gyökerezett. Tulajdon csak ingón állhatott fenn, de kötöttsége is nagyobb volt. Még a pénzgazdálkodás is átszövődött kötöttségekkel, elsősorban az egyházi normák révén, amelyek a zálogházak, bankházak és zsidók kivételével tiltották a kamatra történő hitelnyújtást. A tulajdon kötöttségéből keletkezett a haszonjogok elkülönülése, a főhatalom határozta meg a regálijogok közül, melyiket tartja vissza vagy kapcsolja donációhoz. A dologi magánjog különállása csak a jogvédelem terén érvényesült: a birtokon belüli védekezés lehetősége, a birtokfoglalás tilalma, a gyökeres birtokkal kapcsolatos perek központi illetékessége is ezt hangsúlyozta. *Maga a juttatás is egy lépcsős volt, ellentétben a nyugati hűbérlánccal...* Ismertek: ingó és ingatlan dolgokat, földolgot és járulékot (principale, accessorium), utóbbi lehetett gyümölcs (fructus), osztható és oszthatatlan, helyettesíthető és helyettesíthetetlen, forgalomképes és forgalomképtelen (szentelt és közhasznú dolgok). A nemesi birtok lehetett: szállásbirtok és adománybirtok. A vagyon jellege szerint: ősi és szerzeményi jószág. Forgalomképes szabad birtoknak tekintették a kincstári vagyon forgó részét, az egyházi és a nemesi vagyont; a kincstári vagyon állaga megőrzendő, az egyházi vagyon egyházon belül marad, a nemesi vagyon a koronára visszaszállásakor újra kiadandó adományként. ... *A tulajdon fogalmát a rendi jog elméletben nem ismerte.* Összetevői a birtoklás, használat, hasznosítás, forgalmazás, és visszaszerzés együttes joga. A tulajdon és a birtok mindig egységes, csak a használat osztható meg. A közös birtoklás módja a közbirtokosság. A királyi udvar költségeinek fedezésére szolgáltak a koronajavak (bona coronalia), amelyek nem voltak eladhatók, sem el nem zálogosíthatók, és csak az ország lakosainak voltak bérbe adhatók. *Az ingatlan tulajdona a koronáé, azon másnak csak birtoka állhatott fenn.* ... Szerzősmódok jogos birtokra és tulajdonra: Eredeti szerzősmód a foglalás (res nullius nem szabadon foglalható), a dologegyesítés, a termelés és tenyésztés, a növekmény, a feldolgozás.”²¹⁸

Vessünk még pár pillantást ekkori múltunk tudományos elméleti kezelésére tudósaink részéről. A náluk – bírálatunk által – felötlő tanulságok ugyanis végső soron szintén azt erősítik, amit itt előadtunk. De azt se hagyjuk figyelmen kívül, amire Joó István hívja fel a figyelmet, hogy „a magyar államalapítás folyamatának kiemelkedően fontos része volt István király uralkodásának időszaka. Ekkor

---

²¹⁷ Györffy, 1977, p.: 598.

²¹⁸ Somogyi (2003), p.: 46.

ment végbe nem csupán a kereszténység felvétele,²¹⁹ hanem a társadalmi és gazdasági élet szabályozása és annak írásos rögzítése is (törvények).” Ugyanakkor „István király korában a törvénykezés jelentősen különbözött a maitól. Akkor nem törvények (jogszabályok) voltak használatban, hanem a több nemzedék élete során kialakult *szokásjog*.”²²⁰ – Amikor viszont már mindent törvényileg pontosan szabályoztak, nemcsak igen elavult volt a XVI. században a szokásjogra hivatkozni, hanem ellentmondásos is, sőt egyenesen törvénytelen, hiszen bár nem volt törvény, de mintegy akként kezelték Werbőczy Hármaskönyvét. Azok, akik ebből a közellenes magánhasznot húzták. A sokat emlegetett külföldi minták követése aztán erőteljesen süllyesztette a magyarságot és az országot. Volt honnan süllyedni! – mondhatjuk keserű fájdalommal. Nézzük, honnan is?

Legfeltűnőbb magyar vonás a középkorban a sokféleség, mindenben, ami emberi, majdnem a mai sokaságú állapotokat idézve. Ennek meglátásához azonban már eleve el kell fogadnunk, hogy a békés türelem, ami az együttélést jellemezte itt, szerződéses és testvéri alapon nyugodott már az Árpáddal uralkodni jött és a bennlakó őslakosok között. Ugyanez jellemezte a későbbi beköltözőkhöz való viszonyt akár keletről, akár nyugatról érkeztek – igen nagy számban. Egy fegyelmetlen osztrák herceg kellett például a tatárjárás kezdetén, hogy felbőszítve a népet a kunok ellen támadjanak, nagy károkat okozva vele a védekezésünknek. Mert valójában elfogadták az akkoriak a besenyők, kunok és a német, az olasz és a francia telepések életmódját, itteni létét, mégha az távol is állt az itteniekétől. Ezért lehet többféle állami és társadalmi szerkezeti elemet felismerni itt. Így amikor Bartha Antal és Szűcs Jenő megállapítja, hogy nálunk nem volt nomád feudalizmus, Györffy finomabb megközelítéssel a félnomád földtulajdont elemzi, észrevéve, hogy a főemberek folyómenti téli és nyári szállásváltása továbbél a téli és nyári udvarhelyekben, mely szállaspárokat az államszervezéskor beköltözött német lovagok is átvettek, – pedig őket semmiképp nem tekinthetjük nomádnak vagy félnomádnak, tehetjük hozzá. Amint a mieinket sem, mint láttuk, mégis Györffy a továbbiakban – ellentmondva iménti önmagának – kijelenti, hogy „a magyarországi feudalizmus szervesen nőtt ki a korábbi nomád feudális intézményekből”.²²¹ E nomád feudalizmusnak gondolja „azokat a legelő- és szállástulajdonon alapuló termelési viszonyokat, amelyekben a legelőket és szállásokat birtokló uralkodó osztály, a ’bőség’, katonai kísé-

---

²¹⁹ Valójában a római katolikus, illetve latin nyelvű szertartásrendű kereszténységre való áttérésekről van szó.

²²⁰ Joó István: „Szent István törvényei (az Admonti kódex felhasználásával).” *Geodézia és Kartográfia* 2005, 57. évf., 9. szám. pp.: 3. E számban még: Györffy György: „István király.” pp.: 5-8. és „A Törvények magyar szövege. Előszava a királyi törvényeknek.” (Bartoniek Emma fordítása). pp.: 9-16. Ennek forrása: *Szent István törvényeinek XII. századi kézírata az Admonti kódexben*. Hasonmás kiadás [valamint latin átírás és fordítás]. Helikon Kiadó, 1988. <http://www.fomi.hu/honlap/magyar/szaklap/2005/09/1.pdf>.

²²¹ Györffy (1977), p.: 598.

retével, a 'jobbágysággal', a függésben lévő félszabadokat és a szolgáló 'ínséget' rendszeres terményadózásra és természetbeni szolgálatra kényszeríti. (Archeológiai Értesítő 97 [1970]. 238.)²²² – Ez utóbbi idézet hét évvel korábban jelent meg, mint ahol Györffy idézi önmagát, és talán csak „a rend kedvéért” tette most a szövegbe, megfelelvén a szakmai elvárásoknak. Hiszen tudta azt ő is nagyon jól, hogy ahol már 8000 éve 100 nm-es házakban laktak az emberek, ott nemcsak az „uralkodó osztálynak” van szállása. Azt is, hogy nemcsak legelőket használtak, hanem közös birtoklású földet műveltek, stb. Inkább, mint nemrég mondtuk, a sokféleséget kell látnunk ezekben a legeltető állattenyésztőkben. És minket már nem téveszt meg, ha a főembereknek palotája van a fővárosban, – ahogy majd a XVIII. századtól Bécsben, – mert ez a rendszeresség is a magyar jobbági állam jelentős részét képezte.

Erdélyi István szerint azért nincsen nomád feudalizmus a nomád és a barbár társadalmakban, legfeljebb „hűbéri színezetű jelenségek”, mert ott nincsen egyéni föld-, legelő és szállástulajdon, hanem azok közös családi tulajdonban vannak, így Tőkei Ferencre hivatkozva lovasnomád ázsiai termelési módról beszél.²²³ De Györffy szerint ez csak az öröklött ingó és ingatlan családi jószágra vonatkozik, az adománybirtokkal szabadon rendelkeztek, amint a kora középkori Európában. Innét kezdve azonban megbicsaklik Györffy érvelése, mert hoz ugyan példát erre a szabadon rendelkezésre, de az nem hűbéri függést eredményező. Így aztán 'elfelejti' bizonyítani, hogy lehetséges volt, illetve lett volna nálunk „nomád feudalizmus”, helyette áttér a nomád nagycsalád s a keresztény páros család különbségének ecsetelésére, a nagycsalád felbomlasztását tekintve a megtelepültség előfeltételének a pusztai életmódhoz képest.²²⁴ – Csakhogy ez öngól, hiszen a páros család a magyarokra ősi idők óta jellemző, elég ez egyaránt *felet*, *félt* jelentő *feleség* és *férj* szóra utalni, míg például az angoloknál a férj a feleség gazdája: husband. És a kereszténységet mi – igen régóta²²⁵ – nem ilyen felszínesen gyakoroltuk.

Másik jellegzetesség a germán *személyi függésű állam*, melynél fejlettebb az *intézményes területi állam*. A nem a területhez, hanem a személyhez kötődő, azaz a néphez fűződő kapcsolat tekintélyelvű, alá- és fölrendelt, szövevényesen sokféle jogi kapcsolat alakul a király és a nép, valamint a király és a nemesség között, gyenge intézményekkel. Ezt Székely György észrevételezte nálunk, mondván, hogy a magyar királyok címe a népre utal, nem az országra. Szűcs

---

²²² Györffy (1977), p.: 598.

²²³ De a Kárpát-medencében nem lehet téli-nyári szállás, legeltetés. A lovasnomád termelési mód Karl Marxnál volt, helyesen: ázsiai termelési mód.

²²⁴ Györffy (1977), pp.: 598-599.

²²⁵ V. ö.: Darai (2012) Lajos: „Kereszténységünk a hunoktól a magyarokig. Zachar József (1943-2009) szellemi végrendeletéből.“ *Szilaj Csikó. A társadalmi önszerveződés lapja*. http://szilajcsiko.wix.com/csiko/magyar-ostortenet#!_magyar-ostortenet/keresztenysegunkt-a-hunoktol. Feltöltve: 2012. május 16.

Jenő pedig ezt a személyi függésű államot nálunk, a IX-X. században, úgymond, barbárabbnak találta, mint a germánoknál a népvándorlás korában. Ennek Györffy se mond ellent, de ő Szent István államának intézményei felől vizsgálódott, és István előttre keleties személyi függést tett: „A ’területiség’ fogalmát nem kapcsolom össze az intézményes állammal, egyrészt, mert a keleti társadalmi szervezeteket a területiség hiánya nem jellemzi, csak az uralmi terület változékonysága, másrészt mert az uralkodói címben nem tükröződik egyértelműen a személyi függésű és intézményes állam eltérése, hiszen Konsztantinosz Porphürogenetosz magát a ’rómaiak’ császáranak nevezte, de a magyarok fejlődését ’Turkia’ (nagy) archónjának írta, s István magát is hol az ’ungrok’ vagy a ’pannonok’, hol ’egész Hunnia’ királyának címezte. István államát az ’intézményes állam’ kategóriájába sorolva a megelőző magyar fejedelemségre a ’személyi függésű állam’ megjelölés talál, s ebbe a típusba sorolhatók más kelet-európai ’félnomád’ államok is.”²²⁶

Így aztán, bár minden adottságot feltártak hozzá, történészeink máig nem tudtak kilépni azokból a hamisításokból, mélyutakból, amik által irányítva a korai magyar állam európai elmaradott besorolása meg lett határozva. Szerepel náluk barbár, félnomád, nomád, nomád feudális, félfeudális és feudális jelzők egyaránt, csak az igazság nem, hogy a maga nemében a legjobb. Pedig ebből az irányból nézve minden összeáll, helyére kerül az összes adat, és saját eredeti néven, önmagát minősítve, mai példázatként is megállva, kéri megérdemelt figyelmünket. A királyi udvar ismert ténykedését, működését a kormányzati folyamattól a napi ellátási, közigazgatási rutinig, ki kell terjeszteni az egész országra, a teljes királyságot érintető, az egész ország érdekében folytatott tevékenységként szemlélni, és nem mint Nyugat-Európában megszokott volt, hogy csupán a király szolgálatára állt minden. Mintha ezen túl önálló élete nem is lett volna az országunknak, pedig volt, sokkal-sokkal nagyobb és több, mint amiről tudunk. Ha csak a lelki élet, az egyházi intézményrendszer összefüggő számadatait tekintjük, láthatjuk ezt a sokkal nagyobb gazdagságot, mert Dávid Katalin sok évi kutatással felmérte a régi Csanád megyét, ahol nyolcszor több templom létezéséről talált nyomokat, mint amennyit a történeti irodalom említ.²²⁷ Sok meglepetésben lesz tehát része levéltáraink ezirányú bűvárainak és feltárulhat az egész országban történeteknek az emléke, és végre kiteljesedhet a középkori Magyarországról szóló történeti beszámoló.

Ezzel összefüggésbe hozható Dr. Nagy Sándor megjegyzése, hogy történészeink úgy írtak nekünk történelmet, hogy okleveleinket alig olvasták, tanulmányozták, amiben ő egyébként az eredetünkkel kapcsolatos hamis elmélet elfoga-

---

²²⁶ Györffy (1977), pp.: 599-600.

²²⁷ Dávid Katalin: *Az Árpád-kori Csanád Vármegye Művészeti Topográfiaja*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974. V. ö.: Dávid Katalin: „A magyar ikonográfiai kutatás problémái.” *Ipolyi Emlékkönyv*. Budapest, 1989. Dávid Katalin: "A kereszt mint jel és ereklje az Árpád-kori Magyarországon." *Vigília Online*. 2003. <http://www.communio.hu/vigilia/2003/8/david.htm>.

dásának okát látja. S ami lényeges, ő nem a kéziratos vagy lappangó oklevelekről beszél, hanem a már kinyomtatottokról: „Sem történetíróink, sem nyelvészeink nem tanulmányozták át az Árpád-kori kódexanyagunkat, vagyis a nyomtatásban is megjelent történeti és jogi okleveleinket. Egyetlen történetírónk sem hivatkozik ezekre, hanem a már mások által megírt, kész könyvekre. Így a régi tévedések tovább élnek. Pedig az Árpád-kori kódexanyagunk 63 vaskos, darabonként átlag 800 oldalas kötetet tesz ki,²²⁸ amelyekből a kutató történetíró pontosan meg tudja állapítani az Árpád-kori magyar nép társadalmi, gazdasági és jogi berendezkedését és ezek fejlettségét.”²²⁹

---

²²⁸ 50000 oldal (persze latinul), kedves ifjú és leendő történészek! Ám remélhetően sokan éppen ezért választják majd e pályát, hogy ebben a munkában részt vehessenek.

²²⁹ Nagy Sándor Dr.: *A magyar nép kialakulásának története*. Transsylvania Könyvkiadó vállalat, Buenos Aires, 1968. p.: 7. Második kiadás: Nagy Sándor Dr.: *A Magyar Nép Kialakulásának története*. Hídfő Baráti körének Kiadása, Garfield, 1987.

http://www.magtudin.org/NAGY_Sandor_A_magyar_nep_kialakulasanak_tortenete.pdf. Módosítva: 2012. április 28. 16:46:34.

TÁRSADALOMTUDO- MÁNY (XII/67.)

Záhonyi András (Budapest):

Az igazság keresése Kovásznán²³⁰

A **tudomány** végső soron nem más, mint amit „szakértők egyetértése” szentesít. (J.-F. Lyotard: *La Condition postmoderne. Rapport sur le savoir*. Paris, Éditions du Minuit, 1979.)

Rövidítések:

HUN: A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti előadásai II. Debrecen, 2006. aug. 22-26. (Nemzetközi Magyarstudományi Társaság, Bp.-Db., 2007)

K. Cs. S. : Körösi Csoma Sándor

VMN: *A vízi madarak népe. Tanulmányok a finnugor rokon népek élete és műveltsége köréből*. Európa K., Budapest, 1975.

? és ??? : megkérdőjelezhető állítás vagy megállapítás

Csúry István (a Királyhágó-melléki Református Egyházkerület püspöke) 2015. április 11-i, csomakörösi igehirdetésében az isteni elhivatottságról beszélt. Ha elhivatott vagy, nem lehet az önbizalmad elvenni, s bátran teszed a dolgod. Gyáva népnek nincs hazája! – vont le a következtetést.

Jakó Zsigmond beszéde 1992. április 3-án, Kovásznán ugyanerről a problémáról szólt:

„... a mai kutatóüzemek napszamosai megélni akarnak. Ne múltó, pillanatnyi igények kielégítéséért, boldogulásért, társadalmi-anyagi elismerésért dolgozzanak a kutatók!

Erkölcsei kérdés is, hogy a kutató feladatát megtalálja, s a közössége javát szolgálja.

A **tudományos kutatás** nem mesterség, hanem **elhivatás** dolga!

Körösi Csoma Sándort a vágy hajtotta. Célja a magyar őstörténet tisztázása volt. Tudta, mit akar. Szakmai, erkölcsi, fizikai adottságai biztosították, hogy

---

²³⁰ A Körösi Csoma Sándor konferenciák üzenete

életútjának végeredménye minőségi munka, s nem hősködés, önreklámozás. A jó magvetés jó termést eredményez.”

A 2014-es Körösi-konferencia alcíme „**az igazság keresése**” volt. Az előadásokból készült kötet (mely 2015-ben jelent meg) arra vállalkozott, hogy a többséggel (és időnként a hivatalossal, iskolákban terjesztettel) szemben az igazságot tegye az olvasó asztalára. Most a leginkább ideillő gondolatokat idézzük.

Varga Tibor jogtörténész gondolatai (2014):

A MTA megalapításának (1825) célja a magyar nyelv ápolása és őstörténetünk (eredetünk) feltérképezése. A cél elérése valahogy (már a kezdetektől) mindig akadályba ütközött...

Őstörténetünket nyelvészek írták s írják (részben) ma is.

A nyelvek és írások „családfája”, az ősnyelvi rekonstrukció igen szubjektív: spekulatív módon, a **Darwini fejlődélmélet** „koppintásával” alkották meg azokat.

A **felezési időt** alapul vevő radiokarbonos kormeghatározás mintájára jött létre a **glottokronológia**.

A tudomány mindig „megcsinálja” a maga tárgyát.

Érdeemes feltenni a kérdést: vajon „adat”-e a mítosz? (Pl. **Várkonyi Nándor** egész munkássága erre épül.)

Mai divat az adatok **értelmezésének** tudománya (a hermeneutika).

A tudományos rekonstrukció azonban (gyakran) nem szól arról, amit nem tud. Pedig kellene (**László Gyula** megfogalmazása szerint) a „termékeny bizonytalanságról” is beszélni!

A bölcsészek és a természettudósok eltérő tudomány-fogalma sok félreértés, szenzációnak tűnő (ám később nem igazolt vagy cáfolt) felismerés, dogma forrása.

A „finnugor dogmáról”:

Marác László, Czeglédi Katalin, Angela Marcantonio, Mario Alinei, Bakay Kornél kritikai észrevételei nagyrészt közismertek, ezért most nem idézzük őket.

Új módon, a valószínűség számítás és a logika szempontjából vizsgálja a kérdést **Kalmár István**, a debreceni KLTE oktatója.

www.wikipedia.org/wiki/Finugor_nyelvrokonsag

www.wikipedia.org/wiki/Alternativ_elmeletek_a_magyar_nyelv_rokonsagarol

Kalmár fogalmi rendszere, megállapításai, forrásai:

alapfelvetés – következtetés

(*elemei*: tapasztalt adat, beemelt állítás [csak feltételesen használhatjuk! – szerepük: gyengítik az ellenvéleményt], következtetési szabályok).

Példa a velük való **visszaélésre**: a vegyes érvelés (pl. a régészetben lásd Langó P., 2007.) **Sinor D.** (1965): „A magyar ’finnugor nyelvészet’ éppen ural-

kodó állapota a magyar őstörténeti vonatkozású régészetet illetéktelenül befolyásolja”. **Dixon** (1997): Hunfalvy P. (1862) a divatos külföldi mintát követve a családfa-elméletet mint módszert egyoldalúan használta! **Halikov** (1969): Csernyencov régészeti megállapításait elutasították, mert a korabeli nyelvészeti „őshaza-találmánnyal” nem voltak összhangban.

Elégséges alapok törvénye: egy állítás akkor elfogadható, ha kellően sok érv szól mellette, de ellene egyetlen jelentős sem. Legsúlyosabb hibák: 1) hamisítás, 2) az adatok elhallgatása.

A **tudomány** társadalmi igényt elégít ki, csak annak keretei közt nyer értelmet (Varga Cs. 2014), következésképpen feltétlen igazságot nem követelhetünk meg tőle.²³¹ A végterméke „társadalmi fogyasztási cikk”, melyet vagy elfogadunk (tehát intézményesül), vagy sem.

Tágulási törvény: „Minden tudományos elmélet éppen a vizsgálati módszerek fejlődésével, változásával megsemmisíti saját (addigi) eredményeit.” (A régi elmélet igaz marad különös [határ]esetként egy bővebb, általánosabb elméletben – lásd pl. **Newton** törvényeit.)

„Bármely tudománynak, így a finnugor nyelvtudománynak is vannak cáfolhatatlan eredményei.” ???

In: Keresztes L.–Csúcs S.: *A magyar nyelv eredete* (2006). **Engel** Pál: „A tudomány ott végződik, ahol a magyar nyelv finnugor eredetét elkezdik kétségbe vonni, ami ezen túl van, az a szellemi és politikai alvilág.” ???

Megjegyzésünk: Itt is tetten érhető a szakmájukat legmagasabb fokon végző hivatásos (bölcész) kutatók **tájékozatlansága** egyéb vonatkozásban! Hiszen ember még nem vonta kétségbe a finnugor nyelvek (köztük a magyar) kapcsolatát. A kapcsolat erőssége és az átadás iránya azonban nincs még tisztázva!

Az ún. „finnugor eredet” gondolata:

A finnugor nyelvtudomány alapfelvetése – egy **alapnyelv létezése** – **CSAK FELTEVÉS!** Ám ha a következtetések hiánytalan láncolatán át nem jutnak súlyos ellentmondásokra, és döntően magyarázhatóvá válnak a rendelkezésre álló nyelvi adatok, az előfelvetés megalapozottá (de **nem tényé**) is válhat.

Megj.: Más módszerek is léteznek, pl. a területi (areális) nyelvészeti megközelítés.

F. **Kiefer** (2006) mai mérvadó álláspontja a finnugor nyelvészetről (a széles olvasóközönségnek íródott): „A magyar nyelv az uráli nyelvcsalád finnugor ágához tartozik.” A családfa-ágakkal (gráfokkal) történő ábrázolást sokan bírálják (pl. Korhonen izoglossza-modellje)!

---

²³¹ Ez főleg a **tudomány** (tágabb) bölcészeti meghatározására igaz – a természettudomány képviselői legalább törekednek az állandó ellenőrzésre és a gyakorlati tapasztalatokhoz történő igazításra, így csupán tekintély- és dogmatizságot, politikai befolyás stb. miatt nem igazán maradhatnak évtizedekig érvényben nyilvánvalóan hamis természettudományos dogmák.

A nyelvrokonság alaptétele: „A rokon nyelveket beszélő népek valaha közös nyelvet (alapnyelvet) beszéltek.”

Kalmár I. megj.: a tétel = bizonyított állítás! Bizonyítás viszont sehol – tehát ez nem alaptétel, hanem csak alapfelvetés!

És miért rokonok e nyelvek? Mert valaha közös nyelvet beszéltek...

Ez az ún. „**KÖRKÖRÖS ÉRVELÉS**” iskolapéldája! Nem a magyar nyelv történetéről szól a mese, hanem egy meséről szól a magyar nyelv története...

Meghatározó, elkülönítő csoportképző jellemzők (egységek, tárgykörök az őstörténet vizsgálatához): Boas (1938)

Származástan

Német E. (K. Cs. S. – *Mi a magyar?* 2014.)

Embertani (faji) jelleg

Művelődés

K. Mark (Tallin, 1970) elemzéséből
a magyarok kimaradtak...

anyagi-szellemi kultúra
régészet, hitvilágok összehasonlítása

Egyéb

Nyelv

Azonosság tudat, kötődés,
hagyomány.

közös, rokon, eltérő.

A tudományos szabadság okán választhatunk más előfeltevéseket, beemelhetünk más állításokat, ha azok megalapozottak – természetes, hogy lesznek egymásnak ellentmondó állítások, kialakulnak eszmecserek, viták!

Szakirodalom:

A **Körösi Csoma Sándor konferencia** évkönyvei (1993, 2014, 2015)

Kalmár István a világhálón:

www.ikipedia.org/wiki/Finnugor_nyelvek_rokonsaga

www.wikipedia.org/wiki/Alternativ_elmeletek_a_magyar_nyelv_rokonsagarol

Langó P.: *Amit elrejt a Föld...* (L'Harmattan. Paris, 2007.)

Sinor D.: *Történeti hipotézisek és a nyelvtudomány* (In VMN 1965)

Dixon, R. M. W.: *The rise and fall of languages* (Cambridge University, 1997.)

Halikov, A. H.: *A középső Volga-vidék és a finnugor őstörténet* (In VMN 1975.)

Keresztes L.-Csúcs S.: *A magyar nyelv eredete* (in HUN, 2006).

Varga Cs.: *Bizonyosság, bizonytalanság esendősége, avagy az emberi tudás eredendő társadalmisága.* In K. Cs. S. – *Az igazság keresése* (Kovászna, 2015.)

Boas, F.: *The Mind of Primitive Man* (The Macmillan C., New York, 1938.)

Mark, K.: *A finnugor népek eredete és az embertan* (In VMN 1975.)

Kiefer F.: *Magyar nyelv.* (Akadémia K., 2006.)

Német E.: *Keleti elemek a magyar populáció genetikai kapcsolatrendszerében* (In K. Cs. S. – *Mi a magyar?* Kovászna, 2014)

Záhonyi András (Budapest):

Korkép és kórkép az 1960-as évekből²³²

Liska Tibor közgazdász elképzelése a gazdasági mechanizmusreformról (1963-65) csak kb. 25 év múlva kaphatott nyilvánosságot.

Az **ökonosztát** úgy működik, mint a termosztát – de nem a hőmérsékletet, hanem a gazdaságot szabályozza. A hajókormányosról (görögül: kybernetész) elnevezett **kibernetika** atyja, Norbert Wiener matematikus és filozófus neve gyakran felbukkan Liska tanulmányaiban. Safford Beer szerint²³³ a kibernetika tudományának lényege az ismeretlen tényezőkre való reagálás. Ez a rendkívül komplex (problematikus) rendszerek kezelésekor remek eszköz lehet. A kibernetika alapelve a visszacsatolás.

Liska egy vicces példát is ad erre az önszabályozásra. Szerinte disszidálás ellen a létező legintelligensebb határőrizet: a honvágó. A rendőri módszernél is hatékonyabban működik.

Ezzel kapcsolatos **vicc**: 1952-ben elkapják a disszidáló cigányt a határon. A kihallgatáson elmondja, hogy kint vannak az urak, akiből ő jól élt – itthon már nem röpködnek a százasok.

- Ha odaát jobb, akkor csak azt nem értem, hogy ezt miért vitted magaddal? – kérdi tőle kihallgatója a motozásnál talált Rákosi-képre mutatva.
- Instálom, honvágó ellen! – válaszolta a zenész...

Másik kapcsolódó **történet**: Amikor Galilei kénytelen visszavonni tanait, egyik tanítványa csalódottan így kiált fel: „Szerencsétlen az az ország, amelyiknek nincsenek hősei!”

Galilei válasza: „Az az ország szerencsétlen, amelyiknek hősökre van szüksége!” (B. Brecht: Galilei)

Megjegyezzük: Árvíz, tűzvész, idegen támadás idején persze szüksége van – de normális körülmények között az a jó, ha nincs.

A kapitalista gazdasági verseny igazságtalansága, hogy a korábbi nyertesekre a játékszabályok már nem érvényesek olyan mértékben, mint a vesztesekre...

---

²³² (Forrásmű: Liska Tibor: Ökonosztát. Közgazdasági és Jogi K., 1988)

²³³ Beer, Stafford Anthony: *Cybernetics and Management*. 1959. (Megj.: Liska könyvében hibásan szerepel: Stafford helyett Stradford és Cybernetics helyett Kybernetik. Ez azt jelzi, hogy Liska és a könyvének lektorai [Nyers Rezső, Tardos Márton] inkább a német nyelvet ismerték, s nem az angolt). Beer másik műve: *The Brain of the Firm* (The Pinguin Press, London, 1972). „Cybersyn” nevű programját (a kibernetika elméletének alkalmazása a kormány munkájában, az állami szektor irányításában) Chilében próbálták ki, Allende kormányzásának idején. Az 1990-es években kidolgozta a nem hierarchikus problémamegoldás formális modelljét (Syntegrity), melynek fontos eleme a csapatmunka (team work).

A „**fekete doboz**” mint modellezési elv (látszólag²³⁴) tagadja az okozati összefüggések közvetlen felismerhetőségét a rendkívül komplex, sztochasztikus rendszerekben. Az utasításos tervgazdálkodás elméletét vallókat ez persze sérti – ám a gyakorlat később igazolta, hogy semmi biztosíték nincs arra, hogy egy utasítást a gazdaságban a kívánt eredménnyel végre is lehet hajtani. De tapasztalatiilag annyi megállapítható (majd ellenőrizhető), hogy „ha ezt teszem, akkor valószínűleg ez lesz”. Tehát determinisztikus kapcsolat helyett sztochasztikusról (véletlenszerűről) van szó. Ha a nem kívánt eltéréseket negatív előjellel visszacsatoljuk a bemenetre, akkor egy olyan önszabályozó rendszer jön létre, amelyik önmagától meg fogja közelíteni célját.

Neumann János megdöbbentő felfedezése, hogy az ember képes olyan gépet tervezni, amelyik intelligensebb, mint tervezője.²³⁵ (?)

Liska a '60-as években „a szocializmus megszállott híve”, a szocialista társadalmi forradalom útkereső időszakának, a reformok korának újítoja.

A személyes felelősségvállalás, a kollektív és szakértői vezetés, az osztalékfizetés, a tehetségek támogatásának támogatója.

Modelljének lényege: **szakítás** a **bürokratikus**sá vált direktív **tervgazdálkodással**, a torz piaccal, a rövidlátással, a koncepcióhiánnyal, a divatból lelkesedéssel, a tévelméletekkel, a „kerül amibe kerül” felfogással, a mesterséges árképzéssel, a „kapun belüli” munkanélküliséggel (ennél még a „jelen sem léti díj” is jobb – nem kell termet, világitást stb. biztosítani...), a protekcióval, a kontra-selekcióval, a bizottságosdival, a „sóhivatalokkal”, a hitelmonopóliummal, a titkosítással, a fejőstehén-rendszerrel, az irracionálizmussal (mely szerint pl. minél drágábban termelünk, annál nagyobbak tűnik a jövedelmezőség...).

A kibernetikában a szabályozás visszacsatolással történik. Liska Ökonosztátjának követelményei között ezért szerepel a hozzáférés a szükséges **adatokhoz** (információhoz), a **klikkrendszer** leépítése – vagyis a „gazdasági

---

²³⁴ A „látszólag” megjegyzést azért tettük oda, mert később, a megismerés magasabb szintjén, a jelenség komplex feltárása után már láthatóvá válhat a „fekete doboz” belseje, a hatások és összefüggések teljes rendszere.

²³⁵ John von Neumann (margittai Neumann János, az elektronikus számítógép „atyja”): *The General and Logical Theory of Automata, Cerebral Mechanisms in Behaviour*. J. Wiley & Sons, New York, 1951. Neumann többek között a halmazelmélet egzakt megalapozója és a játékelmélet megteremtője (minimax elv, 1928). A *kvantummechanika matematikai modellje* (1932) c. könyvében bírálta a fizikusok megközelítését, így Paul Dirac Dirac-delta függvényét is. Garrett Birkhoffal együtt bebizonyította (1936), hogy a kvantumfizika egészen más logikát követel, mint a klasszikus. Fontos eredményeket ért el a numerikus analízis és a szukcesszív approximációs eljárások terén is. Nevét holdkráter őrzi. A *Financial Times* 1999-ben az évszázad emberének nevezte.

jogegyenlőség”. Bírálja a marxizmus klasszikusait is, akik a szocializmust áru- és pénzviszonyok nélküli társadalomnak képzelték el.

Lenin is magáénak vallotta Marx tanítását – de csak addig, amíg a gyakorlat be nem bizonyította, hogy az árutermelés fejlesztése nélkül a szocialista gazdaság sem élhet meg. (Így „jött rá” Lenin, hogy nem a legfejlettebb tőkés országokban győzhet először a szocialista forradalom.)

C. N. Parkinson²³⁶ „példái”:

1) Az igazgatóság tagjai a súlyos milliókat jelentő nagy beruházásokat vita nélkül elfogadják, de a bicikligarázson igen nagy vitát csapnak...

2) A brit alsóházat úgy szervezték meg, hogy a képviselőknek egyik vagy másik félhez kell állnia, még mielőtt tudná, mik az érvek, sőt (néhány esetben) még mielőtt ismerné a vita tárgyát. Születésétől kezdve arra idomították, hogy a maga csapataért küzdjön, s ez megmenti a felesleges szellemi erőfeszítésektől. Ha a szónok az ő felén áll, így kiált: „Halljuk, halljuk!”. Ha az ellenoldalon, akkor „pfujt” mond.

A következő három „szokatlan” Liska-féle állításnál az ellenőrizhetőség végett könyve oldalszámait is megadjuk:

„Az emberi tevékenység ma több mint 99%-ban (állati) **ösztönösségre** épül. Az ember annyira „állat” még, annyira a nem tudatosult feltétlen és feltételes reflexei irányítják tevékenységét, hogy nemcsak megmagyarázni nem képes, hogy mit csinál, hanem még pontosan leírni sem tudja.” (Liska 266. o.)

Wilhelm Röpke²³⁷ (a kisüzemi ideológia híve, a háztáji kertészkedés patrónusa) szerint fontosabb a „boldogság”, mint az a kérdés, hogy kifizetődő-e, vagy sem. (Liska 272. o.)

Az **ész** a legszűkebb és egyben a társadalmilag legjövedelmezőbb erőforrás (és eredményéhez képest a legrosszabbul megfizetett...) (Liska 292. o.)

Liska a szocializmus politikai gazdaságtanának bírálata miatt több baráti figyelmeztetést is kapott.

Liska **humoros** válasza: „Őszintén köszönöm a féltést, de azt hiszem, kár aggódni. Mindenkit megnyugtathatok: ha megszületett volna már a szocializmus igazi politikai gazdaságtana, akkor elmennék ’Hozzá’, és ünnepélyesen bocsánatot kérnék ’Tőle’. De ha nincs kihez menni...”

A magyar gazdasági vezető a ’60-as években tipikusan szabad ember: egy szabad országban azt teszi, amit szabad...

---

²³⁶ Parkinson, C. M.: *Parkinson törvénye*. Közgazdasági és Jogi K., 1964.

²³⁷ Röpke, W.: *Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart*. E. Rentsch Verlag, 1942. (Magyar címe: *A harmadik út*.)

Rudas László így tanította a kommunizmust 1948-ban:

Egy lány kérdése: ha a társadalom raktáraiból mindenki ingyen választhat majd ruhát, akkor mi a biztosíték arra, hogy egyesek nem fognak túl sokat kivenni maguknak?

Rudas erre kihívta a lányt, és felszólította, hogy vetközzék le!

A lány természetesen megtagadta ezt – hiszen szégyenli.

„Na látja, a kommunizmusban azt is szégyellni fogják az emberek, hogy a szükségesnél több ruhát vegyenek ki a közös raktárból” – érvelt Rudas.

(Megj.: Az oroszok társadalmi kísérletében mindenki 5-10 télikabátot vitt haza...)

Liska szerint különösen hosszú idő kell ahhoz, hogy egyes cikkeket, pl. vilamos energiát a vállalatoknak is olcsóbb legyen ingyen adni, mint méricskélteni...

Pl. a kenyeret már ma is ingyen adhatnánk, ha csak emberi fogyasztásra lehetne felhasználni – írja Liska. A teljes szükséglet kielégítés szinte elképzelhetetlen – a fizetőképes keresletet nem szabad összekeverni a szükségletekkel. Az igazságos elosztást megvalósítani viszont igen nehéz.

Liska kritikája a nyereségességet kimutató 'számításokról', kozmetikázásról: „A papír, amelyen a számítást végzik, igen türelmes...”.

Pl. az 1959-es árrendezésnél szocialista vállalataink 14-16 md Ft körüli összeggel csapták be az államot. A statisztikai manipuláció vagy korrekció is könnyen megvalósítható 'papíron'.

A legnagyobb ritkaságok közé tartozik, hogy a tekintélyes ellenőrző apparátus csak az ellenőrzés technikai eszközeire támaszkodva tud leleplezni egy visszaélést. A leleplezett visszaéléseket előzőleg majdnem mindig bejelentette (beárulta) valaki...

Liska szerint (is) **importtal** helyettesíteni kitermelő és feldolgozó iparunk termelését (pl. a magyar szénbányászatét) csak vész helyzetben szabad.

Liska 'hármassága' a szocialista gazdaságban: a politikai hatalom, a társadalmi tulajdonos (funkcióját a bankrendszer tölti be), a gazdasági vállalkozók (szakemberek).

Máshol a tulajdonos–vállalkozó–munkás 'szentháromságról' ír. Az Ökonosztát modelljét erre a háromra egyszerűsítve mutatja be, s teszi könnyen érthetővé.

Véggövetkeztetése: a gazdasági életben nincs 'happy end', csak a mind magasabb rendű, kevésbé elvtelen kompromisszumok irányába való fejlődés, a dinamikus egyensúly keresése–megtalálása.

A **tudomány** mindig tagadja az előző tudományt, de sohase tagadja meg azt teljesen.

Az **igazi tudós** annak örül a legjobban, ha a korábban vallott (vagy éppen a saját maga által felállított) tételekről derül ki, hogy nem voltak (teljesen) igazak. Mint társadalmi lény azonban korántsem örvendezhet olyan egyértelműen ennek: hiszen még ha nem is csökkentik ezért a fizetését, tudományos elismertsége ezzel erősen csökkenhet, különösen az ostobák előtt.

(Megj.: A 60-as években a saját utat járó, piaci alapú jugoszláv gazdasági mechanizmus vizsgálata „kutatási tilalom” alatt állt. Tény viszont, hogy 1957 és 1960 között évente kb. 10%-kal nőtt az életszínvonal déli szomszédunknál...)

„...Tudom az eredményt, csak (még) nem tudom, hogyan jutok el hozzá!”
(Carl Friedrich Gauss matematikus véleménye a nagy jártasságot kívánó ’előre megsejtésről’.)

A közösség azonnali elismerése nem feltétlenül szükséges, de egyéni boldogság nincs anélkül, hogy az ember ne higgyen abban, hogy amit tesz, az másoknak is jó vagy jó lesz. (Lásd még Faragó Jenő cikkét: „Ösztönzés vagy önzés?”, *Népszabadság*, 1963. okt. 18.)

Értelmes munkával később sokkal nagyobb anyagi és erkölcsi elismerést lehet szerezni, mint egy nagy örökségnek egy tál lencséért való eladásával.

A szocializmus politikai gazdaságtanának állítása: az ember nem eladó, nem lehet pusztán eszköze a legfejlettebb pénzügyi vagy politikai mechanizmusnak sem. Liska szerint viszont a munkaerő áru (a szocializmusban is). A föld és a többi termelőeszköz is áru.

A jog pedig nem azonos a lehetőséggel. Szegénynek és gazdagnak egyaránt joga van a híd alatt vagy lakásban aludni – a hajléktalannak azonban nincs lehetősége választani...

A legfejlettebb tőkés árutermelő társadalmakat is érheti „baleset”. (Lásd a kapitalizmus által előidézett két világháborút, mely a piacok újrafelosztásáért is folyt...)

Liska egyik utópisztikus elképzelése „a munkateljesítménytől független **létminimum**” (a bér kb. 70%-a!). Henry Ford mindezt egészen másképp látja: nála se munkakör, se állandó beosztott – csak FELADAT van, és sikeres megoldásakor (azonnal) PÉNZkifizetés!

Liska pechje: Hruscsov éppen megbukott a maga újításaival a Szovjetunióban, így Magyarországon is háttérbe szorultak a reformerek.

A szerző által vizsgált kérdések mit sem veszítettek **aktualitásukból** (1988-ra).

Megj.: még **ma is aktuálisak** – az ún. „rendszer váltáskor” ui. átmenet nélkül átestünk a ló túlsó oldalára...

Liska kritikusi (Nagy Tamás,²³⁸ Csikós-Nagy Béla) egy kérdésben joggal bírálják: a tervezéssel szembeni idegenkedése valóban túlzottnak tűnik.

A szerkesztő megjegyzése:

Ebben a kis írásban valamennyire képet kapunk Liska Tibor szemléletéről, de az ő legnagyobb találmánya, a sajátos harmadik utas Liska-modell a társadalmi tőkével, ami már a születéssel rendelkezésünkre áll és a nevelődéssel, tanulással, tapasztalattal, munkával gyarapítjuk és csak megfelelő szintjén juthatunk hozzá munkahelyhez, vezető szerephez, stb., bár itt nem szerepel, érdemes a tanulmányozásra.

---

²³⁸ Nagy Tamás: Egy kritikáról és koncepcióról. Közgazdasági Szemle, 1963/9.

MAGYAR JELEN ÉS JÖVŐ A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN (IX/a.)

Erdélyi Géza (Rimaszombat):

Mai hitvallás és nemzeti önazonosság- tudat, magyarok és szlovákok a Felvi- déken²³⁹

*Csak a gyenge szereti önmagát, az erős
egész nemzeteket hordoz a szívében.*

Széchenyi István: Hitel

I.

A megadott téma lehetővé teszi, hogy az előadás személyes hitvallásomat is tartalmazza. Európa nemzetek Európája akkor is, ha egy-egy nemzetrész nem a saját hazájában, hanem elcsatoltan valamely más országban él. A továbbiakban legyen szó nemzetünkről, a magyar nemzetről szűkebb időkorlátozás nélkül. Meggyőződésem, hogy *nemzetünknek küldetése van*. Rendeltetése egyszer s mindenkorra szól, és azt vagy teljesíti, vagy elbukik. A nemzet akkor alkothat maradandót, ha küldetését felismeri és betölti. A nemzettudat csak közösségben, megfelelő lelki, szellemi, fizikai (biológiai) közegben születhet, fejlődhet, erősödhet és teljesebbé válhat. Fejlődésének tehát történelmi, közösségi, vallási és nyelvi előfeltételei vannak – és még valami, de az már ősidőktől a génekbe van kódolva. Mégis, tegyük föl a kérdést: valóban van rendelt küldetése a magyarságnak? Régóta vitatott kérdés ez. Vannak, akik ellenzik, esetleg tagadják, de vannak, akik kutatják és vállalják. Alapos történelmi, kultur- és szellemi tudás szükséges annak felismeréséhez, hogy megfogalmazható legyen a pozitív válasz.

---

²³⁹ Rév-Komárom, 2014. 10.26. A ZTME megbízásából. Előadás a történelemtanár továbbképzésen.

Vajon mi a magyarság küldetése a világban? Ha van ilyen, akkor az olyan lelki, szellemi elrendeltetés, amelynek megélése és gyakorlása széleskörű hatással bír. Az egyértelmű válasz leginkább úgy fogalmazható meg, hogy mindenkori küldetésünk nem más, mint az igazság, igazságosság és a szabadság önzetlen szolgálata. Ez a fölöttébb nehéz, sok próbatétellel és szenvedéssel járó szolgálat összehasonlítási alapon európai viszonylatban is mérhető és kimutatható anélkül, hogy bármely más nép, nemzet ragaszkodását saját igazához és jogát a szabadsághoz megkérdőjeleznénk. Példaként említhető Magyarország szembehelezkedése a török hódítókkal és hódításokkal, mivel az mások (Nyugat-Európa) szabadságának érdekében is történt. A negyvennyolcas szabadságharc Petőfi látomása és megfogalmazása szerint a „világszabadság” kivívásának jegyében folyt. Az 1956-os felkelés és forradalom az egész világra kihatott, hasonlóképpen 1989 is, sőt, a nagy történelmi változást előidéző határnyitás – a Berlini fal ledöntése, a város, majd az ország két részének egyesülése – egyenesen mások érdekében történt. Mi volt ez, ha nem a szabadság és igazságosság szolgálata a világban? Magyarországra nézve sérelmes és fájó az a tény, amit nem szabad elhallgatni, hogy mindössze negyed századdal később, azaz napjainkban, amikor az események résztvevői, a szemtanúk milliói még élnek, egyes országok politikusai, történészei és újságírói Magyarországnak e hatalmas történelmi vállalkozását és tettét máris megkísérlik elhallgatni, sőt, más országoknak tulajdonítva elvitatni. Ugyanakkor szerényen meg kell jegyeznünk, hogy azonos, netán hasonló jellegű önzetlen történelmi vállalkozást, bátor tettet, tehát nem különböző önző érdekből fakadó döntést a (volt) gyarmattartó nagyhatalmak részéről korunkban hiába keresnénk.

Az elmondottakkal kapcsolatosan szükségesnek tartom szólni arról a hosszú idő óta folyó, múltat feltáró kutatási eredményről, amely a magyarság tudatában évezredek óta génjeibe kódolva – bibliai kifejezést használva – csontjaiba rekesztve meghatározó módon jelen van, a mellérendelő gondolkodásról (erre a ritka szép és nemes tulajdonságunkra sokszor ráfizettünk), tehát nem az alárendelő, elnyomó, másokat leigázni akaró állandósult szándékáról, hanem annak az ellenkezőjéről. (Bővebb információval a ZMTE publikációi, valamint Cser-Darai: *Kárpát-medence vagy Szkítia* című kötete szolgálnak). Meglehet, hogy többek között éppen ennek az egyedülálló, sajátosan magyar gondolkodásmódnak és magatartásformának a nemzetek közötti kapcsolatokban történő továbbadása, meghonosítása jelenti a ránk bízott feladatot, küldetésünk lényegét. Valószínű, e két ránk jellemző tulajdonságot, az igazság és a szabadság mindenkori szolgálatát, valamint a mellérendelő gondolkodást érintette a Tibeti Láma velünk kapcsolatos több megnyilatkozása. Valóban ősi nép vagyunk. A „Science” 2000. nov. 10. Vol. 290, 1155-1159 old. a magyarság szempontjából felbecsülhetetlen eredményt közöl.

„A genetikai szakterület nemzetközi élvonalának 17 elismert képviselője – közöttük nincs egyetlen magyar – által aláírt jelentés szerint a legrégebb európai

gén, az Eu19, 40-35-ezer éves. Ma legnagyobb előfordulása a magyar mintában van, 60 %. Ezáltal egy rendkívül alapos, laboratóriumi munkára épülő bizonyítékkal alátámasztják más szakterületeken elért tudományos eredményeinket, amely szerint a Kárpát-medencében itthon vagyunk 40-35-ezer éve. Egyesületünk eddig megjelent 50 kiadványában erre bőséges bizonyítékkal szolgálunk. Magyar, ne hagyj elveszni lelked!” (*Magyarok őstörténete összefoglaló*. ZMTE Zürich – Budapest 2000.

Ismételten szeretném fölhívni a figyelmet arra, hogy a szabadság és az igazság bármilyen gyarló módon történő szolgálata az eddig elmondottakon túl valami mást is jelent, mégpedig állandó jellegű küzdelmet és szenvedést. Széchenyi életútját vizsgálva Arany János megállapította, hogy a magyarság sorsa: szenvedés. Ha hűségeseink akarunk maradni küldetésünkhöz, akkor ezt vállalnunk kell, de jóval több bölcsességgel, mint eddig tettük. Mindezeket túl rendeltetésünket változatlan határozottsággal vállalva, szembenézve a régóta tartó gánccsokkodással, esetenként a gyűlölettel, hitvallásunk csakis ez lehet: Minden körülmények között megmaradni magyarnak, és teljesíteni küldetésünket a világban! Ezt mondatja velem a családi otthonban átélte, az egyházban és a magyar nyelvű iskolában szerzett, történelmi múltunkra épült magyarságélményem és azonosságtudatom.

Lezárva a megadott témakör első részét, hogy ne kelljen szembenézni „a nemlét iszonyával”, szeretném személyes jelleggel újra kihangsúlyozni, hogy a nemzet valóban nyelvében, elvében, hitében, alkotásaiban, sokféle művészetében, múltja vállalásában és jövőbe tekintő szilárd reménységében él.

II.

A jelen csakis a múlt ismerete alapján érthető és értelmezhető. Témánk második részének boncolása *Magyarok és szlovákok a Felvidéken*, azonban csak akkor visz előbbre a kölcsönös megértés irányába, ha azt nemcsak a 20. század történelmi eseményeinek, viharainak, fordulatainak ismeretére alapozva tárgyaljuk. A nehezen elemezhető és érthető mai jelenségek megértéséhez szükséges visszatekinteni a távolabbi múltba, és elfogulatlanul foglalkozni az eddig tabuként elhallgatott tényekkel, történelmi igazságokkal és igazságtalanságokkal, a fölmerülő, megoldásra váró problémákkal, amelyeket többször külső erők kényszerítettek ránk, máskor bizonyos elfogadhatatlan, történelmietlen elvek és kívánalmak szerint igyekezett a sajátos politikai vagy ideológiai érdek értelmezni, de amelyek alkalmanként sajnálatos módon oktan indulatokat váltottak ki a kevésbé tájékozott vagy művelt rétegekben, és amelyek olykor könnyen felkelthető, bizonyos esetekben állandósult gyűlöletig fokozódtak. Márpedig gyűlöletre képtelenség jövőt építeni, legfeljebb erőszakkal, ideiglenesen területet, azzal ellenségeket szerezni. Ennek kapcsán sok fájdalmas esetet nevezhetnénk meg. Lássunk egy példát.

Az egyik januári köztársasági elnöki fogadáson az Elnök beszédében foglalkozott a szlovák nemzet régmúltjával, úgymond a 7. századi, első szlovák állami formáció (?) létével, amely büszkeséggel kell hogy eltöltse a nemzetet. Ezt követően a 9-10. századi drámai eseményekről is szólt, amikor a magyarok megjelenése és honfoglalása a Kárpát-medencében – úgymond – ezer évre megtörte és ellehetetlenítette a szlovák nemzet államiségének teljes kibontakozását. Az efféle elharapózott, az interneten is terjesztett, minden bizonyítást és alapot nélkülöző, tudománytalan feltevések érezhetően fokozzák a félműveltekben fortyogó gyűlöletet, de a jószándékú polgártársakat is könnyen megtevesztik. Ennek a nem kívánt folyamatnak változatlanul külön táptalajt biztosít a rég bevált „oszd meg és uralkodj” elve mint külső inspiráció, és ez nem a véletlen műve. Sajnos, napjainkban is könnyen tetten érhető a Történelmi Magyarország területén élő nemzetiségek 20. század elején nyíltan kitűzött célja, a tiszta nemzetállam létrehozása, akár embertelenségek árán is. A történelmi alkalom a Nagy Háborút követően (1918) elérkezettnek bizonyult. Megvalósítása különösen a második világhétség után könyörtelen módon folyt. Erről a későbbiekben még szó lesz. Ennél is fájdalmasabb tény, hogy Csehszlovákia második felbomlása után (1993), az előzőhöz mérten sokkal nagyobb területen létrejött Szlovák Köztársaságban, az eredeti cél elérése, a nemzetállam megvalósítása még sürgetőbbnek tűnik, s bár más eszközökkel, de a régóta tartó igyekezet nem lankad.

Kíséreljük meg legalább dióhéjban összefoglalni az 1945-ben a Kassai Kormányprogramba foglaltak alapján erőteljesen beindított, nem titkoltan gyarmatosítás, célzott szlovákosítás folyamatát ismertetni. A hivatalos Törvénygyűjteményben (Zbierka zákonov) ma is több helyen olvasható a háború utáni években hozott törvényekben a következő fogalmazás: Kolonizácia južného Slovenska, magyarul: Dél-Szlovákia gyarmatosítása. Szándékuk megvalósításában, a folyamatok ismertetésében segítségünkre lesz a kiváló történészünk, Vadkerty Katalin műveihez írt két fülszövegből vett idézet: „Már a II. világháború utolsó szakaszában egyértelművé vált, hogy a csehek és szlovákok nemzeti államként felújítandó Csehszlovákia meg akar szabadulni az országban maradó nem szláv, azaz német és magyar lakosságtól. Az új, kisebbségellenes nemzeti politikát meghirdető Kassai Kormányprogram elfogadása (1945. április 5.) jelentette a kezdetét annak az intézkedéssorozatnak, amely során a csehszlovákiai magyar kisebbség egészét háborús bűnösnek nyilvánítják, s megvonják tőle a csehszlovák állampolgárságot, elkobozzák ingatlanjait, bezárják iskoláit. A magyar lakosság nagy tömegeire a kitoloncolás, a kilakoltatás, az internálás, a lakosságcsere várt... E folyamat egyik fejezetét alkotta az ún. reszlovakizáció, a szlovák etnikai terjeszkedés egyik sajátos formája. Ez azt jelentette, hogy a magukat magyarnak valló személyek szlovák őseikre hivatkozva megváltoztathatták nemzetiségüket, és szlováknak jelenthették magukat. Ennek fejében mentesültek az egyoldalú kitoloncolástól, a deportálástól, megtarthatták vagyonukat, visszakapták csehszlovák állampolgárságukat. A reszlovakizálás 719 települést érin-

tett, s ennek során 423264 személy kérte a szlovák nemzetiség megadását...” (A könyv címe: *A reszlovakizáció*. Kalligram, Pozsony 1993).

Gerinctörés volt ez a javából, mert akikre a folyamatok és amikre hivatkozni kényszerültek, azok – ritkán előforduló esetektől eltekintve – nem léteztek.

Második idézet: „A második világháború idején a Csehszlovák Köztársaság háború utáni megújulását előkészítő cseh és szlovák politikusok a nemzetállam megteremtésében látták az ország megmaradásának legfőbb garanciáját. Ezért megtervezték az ’idegenek’, vagyis a cseh országrészekben élő több mint három millió német és a több mint hatszáz ezres őshonos szlovákiai magyar kiűzését. A magyar lakosság eltávolítására kidolgozták az ún. magyartalanítási tervet, nem tagadva, hogy ennek megvalósítása során a fasiszta szlovák állam zsidókkal szembeni politikáját kívánják folytatni. (...) A magyarok a háború utáni Szlovákia zsidósága – állapították meg, nem titkolva, hogy a szláv nemzeti öntudat felkorbácsolása csupán eszközként szolgált ahhoz, hogy minél nagyobb vagyont vehessenek el a magyaroktól. A gazdag dél jól felszerelt gazdaságait még a nagyhatalmak döntése előtt szerették volna átadni az új tulajdonosoknak. A szlovák politikai vezetés – pártállásra való tekintet nélkül – a csehszlovákiai németekkel kapcsolatban megfogalmazott kollektív bűnösség elvét önkényesen – a győztes nagyhatalmak beleegyezése nélkül – a magyarokra is kiterjesztette, s már 1945 tavaszán megkezdte a magyarok vagyonának elkobzását és szlovákoknak történő kiosztását. Ezzel egy időben kidolgozta a belső, észak-déli irányú kolonizáció tervét, melynek keretében a vagyonukból kiűzött magyarok helyébe szlovák családokat telepítenek be. Mindezt a külföld felé belső migrációnak, munkaerő-vándorlásnak tüntették fel.

A győztes nagyhatalmak (...) többször figyelmeztették ugyan a cseh és szlovák politikusokat arra, hogy a magyarok nem németek, ám a csehszlovák belpolitika a saját magyarellenességét az általuk humánusnak és igazságosnak deklarált lakosságcserevel és további kitelepítések engedélyezésével fedezte. (...) ezt a szerződéses diktátumot, amely során a csehszlovák fél eltávolíthatta az országból a legvagyonosabb magyar családokat, s megbonthatta az ősi magyar települési és társadalmi szerkezetet.” (A könyv címe: *A belső telepítések és a lakosságcsere*. Pozsony 1999.) Természetesen, idézhetnénk másoktól, Janics Kálmán, Szarka László, Duray Miklós, Popély Gyula, Gyurgyík László, stb.

Ha a hivatkozási művekben foglaltakhoz hozzáadom (csak) a 20. század katasztrófáit: Doberdót, Trianont, a Don-kanyart, a délvidéki vérengzést, a Málenkij robotot, a kitelepítést és deportációt, 1956. november negyedikét és az azt követő megtorlásokat, azt kell mondjuk, hogy megmaradásunk valóságos csoda. (Sajnos, sok hasonlóságot fedezhetnénk fel, ha párhuzamot vonnánk az új évezred szégyenteljes magyarországi eseményei, illetve az utódállamokban tetten érhető folyamatok között, amelyeknek közös jellemzője napjainkban is a magyarellenesség számos változata. Elegendő az idegen érdekeket készséggel

kiszolgáló kormányokra, a szervezett tüntetésekre, még inkább Magyarország külföldön történő lejáratásokra gondolni.)

Mielőtt rátérnénk történelmünk legújabb kori valós problémáinak konkrétabb ismertetésére, amelyeket elhallgatni nem lehet, mert évtizedek óta meg kell velük vívunk mindennapi küzdelmeinket, és elfáradnunk sem szabad, szeretném előre bocsátani, mert ez ma is időszerű, hogy visszautasítunk minden olyan gyalázkodó, ránk erőszakolt megbélyegzést, mint „bűnös nemzet” vagy „utolsó csatlós”, különösen akkor, amikor az az első, önkéntes csatlós utódai részéről hangzik el. Hibáinkkal, bűneinkkel készek vagyunk szembenézni, de hangsúlyoznom kell, hogy senkinél sem vagyunk rosszabbak, sem bűnösebbek, különösen azoknál nem, akik háborúkat robbantottak ki, és cinkosaikat még díjazták is, miközben bennünket keményen büntettek, és országunkat prédának tekintették. Bizonyos vagyok abban, hogy Márai Sándor nem véletlenül írta a ma is érvényes, figyelmeztető megállapítást: „Az emberek sohasem olyan veszedelmesek, mint amikor bosszút állanak olyan bűnökért, amelyeket ők maguk követtek el.” Gondoljuk végig – és ez nem naivitás – mennyire másként alakulhatott volna a sorsunk, ha nem történik meg Kassa provokatív bombázása, de még inkább azt, ha a nagyhatalmakban lett volna fogadókészség Magyarország kiugrási szándéka iránt. Egyszerűen nem felel meg a valóságnak, hogy az ország vezetése elkésett vele. Elegendő Románia átpártolásának sokkal későbbi időpontjára gondolni. Magyarország az üldözöttek, különösen a kiirtásra ítélt zsidók mentsvára maradhatott volna. Nem következett volna be a szörnyűségek szörnyűsége, a holokauszt. Fölöttébb szükséges lenne végre megkülönböztetni és megnevezni a valódi felelőseket, de a jövőre nézve nem kevésbé fontos a szabadság megőrzése és az igazság érvényesülése.

Arról már publikációk sora jelent meg, hogy mi történt velünk az ismét létrehozott csehszlovák államban a háborút követő években, hogy mit tett velünk az akkori kormány, ezen belül az első csatlóst győztessé átminősített szlovák politika. Most szóljunk inkább arról, hogy az elmúlt évtizedekben miként folyt folyik tovább részleteire lebontva, végiggondolva, gyorsuló ütemben a korábbi magyartalanítás.

Legújabbkori történelmünk földolgozása még folyamatban van. Reméljük, hogy a munka az objektivitás követelményeinek megfelelően folyik.

A legnagyobb veszélyt jelentő műveletek azok, amelyek modernizációnak, reformnak nevezett intézkedések és különböző területeken végzett kísérletezések az oktatás, a közigazgatás, a gazdaságpolitika, a nyelvhasználat stb. területén már hosszabb ideje folynak. Most nem térhetünk ki a helyi közigazgatási szervek akcióinak számtalan problémát okozó igazságtalanságaira, annak ellenére sem, hogy a napi negatív megtapasztalások, a szalonképes vagy ellenkezőleg durva sértegetések, törvényszegések, szabálytalanságok elviselése roppant sok erőt igényel.

Néhány fontos területre összpontosítva figyelmünket, tapasztalataink alapján előre kell bocsátanunk, hogy a pártokra való tekintet nélkül a régi szándék megmaradt, még csak nem is gyengült, a régen kitűzött cél változatlan, csupán a nemzetállam megvalósításának módszerei, formái és eszközei lettek változatosabbak, csiszoltabbak, napjaink kedvelt kifejezését használva: időközönként – bársonyosabbak.

Az oktatás területe

Veszélyes utakra kényszerítettek bennünket. Az egymást követő folyamatok a következő pontokban rögzíthetők:

- a.) A magyar iskolák bezárása, majd
- b.) a megnyíló iskolák fokozatosan történő szlovák igazgatóság alá helyezése,
- c.) egyes tantárgyak szlovák nyelven történő oktatására tett kísérlet,
- d.) kizárólag szlovák szerzőktől származó tankönyvek használatának bevezetése,
- e.) iskolák összevonása, központosítása, kis létszámú iskolák elsorvasztása.
Ez különösen a nemzetiségek iskoláit érinti vészesen. Külön szabályozásra lenne szükség,
- f.) intenzív propaganda a magyar gyerekek szlovák iskolákba történő beíratása érdekében. (Ahol a magyar szülők bedőlnek neki, ott maguk számolják fel az anyanyelvű oktatást, és rántják ki a talajt a magyar pedagógusok lába alól. Számos szlovák intézetben átnevelő munka folyik, nem akarom a régi megjelölést, azaz a janicsárrá nevelés kifejezést igénybe venni.)
- g.) Korábban több megtévesztő manipuláció révén bevett gyakorlattá vált a magyar anyanyelvű egyetemisták létszámcsökkentése. A nemzetiségi arányszám szerinti 10-12 százalék helyett 3-4 százalék magyar hallgatót vettek föl, akik közül legfeljebb 2-3 százalék szerezhettek diplomát. Indoklás: nyelvi problémák, alkalmatlanság, stb. miatt a vizsgákról kiszórták őket. Ez annál is érdekesebb és elfogadhatatlanabb, mivel a magyar hallgatók a csehországi egyetemeken ugyanakkor remekül helytálltak, holott a cseh nyelvet korábban nem tanulták, nem ismerték, a szlovákot viszont igen. A diplomát szerzők közül, sajnos, számosan Csehországban kerestek és találtak maguknak megbecsült állást, ezért végleg ott maradtak. Az ellenünk kitalált fondorlatok és manipulációk választéka kimeríthetetlenül gazdag, a külföldiek előtt pedig mindez hihetetlennek tűnik többek között ezért sem téma, nem hajlandók foglalkozni vele.

Gazdaságpolitika

A trianoni döntés után, alighogy létrejött Csehszlovákia, a csehek azonnal elnyomó politikát kezdtek folytatni velünk, illetve magukkal a szlovákokkal szemben. Például beindították iskoláink folyamatos felszámolását.

Szlovákia területén alig volt ipari létesítmény, termőfölddel pedig elsősorban a magyar régiók rendelkeztek. Az ország éléskamrája a magyarok lakta vidék volt. Ez egyben azt is jelentette, hogy a két világháború között, azaz az Első Csehszlovák Köztársaság idején az itteni magyarság viszonylag független volt, és tisztességes életszínvonalon élt. Néhány év elteltével azok a szlovákok, akik a magyar földbirtok elosztásában részesültek, és csak ők, illetve a morvák részesülhettek, szintén fölemelkedtek, közelítve a kisiparosok, kereskedők, bányászok, városi polgárok és a magyar gazdák életszínvonalához. Elnyomás dolgában azonban jó tanulónak bizonyultak a szlovák politikusok, s mondhatni, hogy a saját bőrükön szerzett akkori keserves tapasztalataikat máig kamatoztatják velünk szemben. Amint akkor a csehországi munkabérek jelentősen magasabbak voltak a szlovákiaiaknál, az 1989-es fordulatot követő néhány év után ugyanez volt tapasztalható Szlovákián belül, különösen az ország kettéválása után (1993). Az Észak-és Nyugat-Szlovákia nagy tempóban iparosított régióiban kétszer-háromszor magasabb béreket kapnak az ott élők, mint a magyarok lakta vidéken, ahol ráadásul a munkanélküliség 30-40% között állandósult. Az EU-ból érkező felzárkózási támogatásokat nem arányosan osztják el. A magyarok lakta régiókba szinte semmi sem jut, nincs befektetés. Sem gyárak, sem üzemek, sem korszerű utak nem épültek. Jelenleg az a tényleges helyzet, hogy a szocializmus idején az őshonos magyarok által lakott vidékekre telepített ipari létesítményekkel jelentős szlovák tömeget telepítettek be, ez által alaposan megváltoztatva a lakosság nemzetiségi, jelentős mértékben vallási összetételét is. A fordulat után az itteni ipari létesítményeket privatizálták, vagy külföldiek kezébe kerültek, akik gyorsan leépítették, lerombolták őket, de helyükbe újakat nem telepítettek. Az új lakosok itt maradtak, a fiatalok fokozatosan elköltöztek, a magyar vidék gyorsan leépült, közben a mezőgazdasági termőföldek gazdát cseréltek, újabban jelentős arányban idegenek bérlik, illetve veszik őket tulajdonukba. Tulajdonképpen létünkben váltunk fenyegetettekké. Vidékünkön a munkanélküliség jelenleg is 30% százaléknál följebb van. A szalonképtelen kitelepítés és deportálás nélkül is el lehet népteleníteni egy-egy nemzetiségi régiót. Ezt a szomorú ténytet egy eklatáns példával szeretném alátámasztani. Rimaszombatban hét gyár, illetve üzem (gépgyár, konzerv-, sör-, cukor-, dohány-, szódagyár, mezőgazdasági üzem) működött a kilencvenes évek végéig. Ma már egyikben sem folyik termelés. Jelenleg tehát nincs drasztikus kitelepítés, embertelen elűdözés, de lett helyette egy teljesen tudatosan indított vidék-züllesztés. Egyik brüsszeli találkozón nyugati képviselők, kérdésekre válaszolva arról beszéltek, hogy az EU támogatások nem a szlovákoknak, hanem Szlovákiának, vagyis, minden lakosá-

nak szólnak. A gyakorlat azonban egészen más, és ezideig senki sem ellenőrizte a támogatások útját.

A mezőgazdasággal kapcsolatosan még megjegyezném, hogy a szocializmus éveiben a megtermelt javak, illetve a termékekből befolyt tiszta összeg egy tekintélyes részét az államkasszába kellett utalni, úgymond az északi, szlovákok lakta részek gyengélkedő szövetkezeteinek megsegítésére. Százalékosan kifejezve az összeg esetenként elérte a 65-70 százalékot. Tehát régióinkban a helyi fejlesztésekre, a települések csinosítására nem, vagy csak kevés pénz maradt. Erről nem volt tanácsos beszélni. Pontosan ma sem tudható, mi az igazság. A tanúk pedig lassan kihalnak, ezáltal a múltbeli praktikák elfelejtődnek, letagadhatókká válnak.

A közélet más területein is hasonló a helyzet. Gondoljunk az anyanyelvünk használatát szigorúan korlátozó nyelvtörvényekre, a korábbi nyelvőrök megfélemlítő tevékenységére vagy a közigazgatási területek felszabdalására, az észak-dél irányú felosztásra, a nemzetiségek agyonhallgatására a médiában. A nemzetiségi műsorok kivételével, a hírközlő szervek nem akarnak tudni másokról, csak a szlovákokról. Sajnos, éppen őket nem tájékoztatják a régmúlt történelmi tényeiről, az országban élő, őshonos polgárok életéről, sorsáról, munkájáról, teljesítményeiről és gondjairól. Napjainkban is előfordul a többségiek részéről, hogy megkérdezik: mit keresünk itt, miért nem települünk haza, Magyarországra, ahonnan jöttünk. Hallottam már olyat is, hogy bennünket Horthy telepített ide, ám nem folytatom a siralmas ostobaságok, sem az alaptalan vádak felsorolását. Viszont azt kérdem, milyen történelemoktatás folyik még mindig a szlovák nyelvű iskolákban, és hogyan képzelik el a mindenkori állami vezetők a kölcsönös megbékélést? Végül is ez kell legyen a cél, nem a nemzetiségek, a nemzetrészek felszámolása, eltüntetése. Fölöttébb aggasztó az a jelenség, hogy nyugati EU parlamenti képviselők némelyike is azon csodálkozik, hogy miért lakunk Szlovákiában, miért nem térünk vissza Magyarországra, ha diszkriminációnak vagyunk kitéve. Némelyeknek fogalmuk sincs arról, hogy a magyar régiók már ezer éve a szülőföldünk, hogy szülőföldünkön nem mi vagyunk a betelepülők. Ők tehát nem a sokféle diszkrimináció megszüntetésén fáradoznak. A történelmi tények nem érdeklik őket. Olyan probléma ez, amelynek megnyugtató rendezésén együtt kellene törekedniük a nemzeteknek és az EU-nak, mindazoknak, akik ezt az áldatlan állapotot végül is előidézték. A tartós és megnyugtató megoldást az önrendelkezés törvényekkel biztosított megadása jelentené.

Végezetül, de nem utolsó sorban meg kell állapítanunk, hogy már legalább egy százada nagy adósság terheli a magyarországi tudomány és a magyarság politikai képviselőit, mert teljességgel elhanyagolták a nemzet múltját és jelenét világnyelveken történő folyamatos ismertetését. A sértő és megalázó támadásokra, történelmi tények meghamisítására – érkezzenek bármely irányból, bármi-

kor vagy bárki részéről – legtöbbször nem reagálnak kellő szinten, kellő eréllyel, meggyőző módon sajnos, leginkább sehogyan sem. Reménykeltő viszont, hogy az utóbbi években e téren pozitív változások kezdődtek.

Láthatjuk, rengeteg a fontos és sürgős tennivaló, s nem csupán magunk között a magunk számára, hanem a külvilág felé is. Az informatika korában föltétlenül igénybe kellene vennünk a modern technika vívmányait és a kínálkozó lehetőségeket. Országok, nemzetek között felmerülő nagyon sok probléma megelőzhető lenne, ha saját érdekünkben végre élnénk a rendelkezésünkre álló eszközökkel. Gondolkozzunk és cselekedjünk szabadon, felelősséggel, ne lelki rabokként, hanem a lélek szabadságában.

Előadásomat – bátorításul – Széchenyi-idézettel kezdtem, befejezni is – figyelmeztetésként – tőle kölcsönzött szavakkal szeretném.

A lelki rab csak úgy szól, mint haszna vagy félelme súgja – (...)

Ha a magyar töpreng, jobb társaságot keres és olvas,
azért még nem párttűtő!

(Széchenyi István: *Világ*)

JELENÜNK (X.)

Záhonyi András (Budapest):

Korunk problémái²⁴⁰

Közép-Európát erős öngazolási kényszer (heroizálás), a nemzethalállal riogatás, a hídszerep, az agyelszívás, a viselkedési bizonytalanság jellemzi. Magyarország jelenleg (látszólag) vesztesre áll.

Ausztriába átkerült magyarok inkább asszimilálódnak.

Oka Bécs „ideológiai felfogása” – pl. Kun Bélának mendékjogot adott, a Habsburgok idején a csehek felzárkózását és a magyarok háttérbe szorítását támogatta, helyszínt biztosított Mátyás király meggyilkolásának stb. De mégis, a „messzi” Nagy-Britanniában, Ausztráliában, az USA-ban jobban megőrzik magyar identitásukat.

A cseheknek „könnyű” a nemzetállami koncepciót védelmezni: határon túli területük, más országba szorult kisebbségük szinte nincs is.

Az alacsonyabb technikai szintű, soknemzetiségű közép-európai országokban a globalizmus megjelenése a nemzettudat erősödéséhez vezetett.

Füle Dániel előadásából (címe: *A tolerancia diktatúrája*) megtudtuk, hogy új vallásháborúként jelentkezik a különböző „kisebbségek” nézeteinek legalizálása (a társadalom egészére nézve káros irányzatok túlzott támogatása).

A mindent bedaráló „értéksemlegesség”, a multikulturalizmus égisze alatt terjedő relativizmus, a nöközpontú életszemlélet leváltása az erőszakos férfiuralommal, a munka (mint hivatás, alkotás) „átminősítése” kényszerű kenyérekeregetté, a természet (a „nagy összhang”, a megtapasztalható valóság) lecserélése a virtuális világgal (pl. a közösségi médiákkal [Facebook, YouTube]), az oktatási színvonal tervszerű csökkentetése stb. könnyen elvezethet G. Orwell látomásainak gyakorlati megvalósulásáig, a totális ellenőrzés és manipuláció világáig (a gondolatszabadság hirdetésétől a gondolatrendőrségig).

Magyarországon fél-normatív rendszer működik: vannak szabályok – de nem tartjuk be azokat...

A sajtó mindenhatósága (átmeneti) tévhit.

---

²⁴⁰ A Báthory-Brassai konferencián (2015. május 27-28., Budapest, Óbudai Egyetem) elhangzott néhány gondolat.

A zárt végű kérdéseket tartalmazó kérdőív megöli a kreativitást, előre „sugallja” az elvárt választ.

A diktatúrák (pl. Ceaușescu) örömmel alkalmazták, mivel szinte garantált volt, hogy a statisztikai végeredmény majd az előzetes (megtervezett) elvárásokat fogja majd tükrözni.

A Pozsonyi csata a West Pointon (Az USA Katonai Akadémiáján) hivatalos tananyag – ám hazánk iskoláiban sokáig meg se említették ezt a világraszóló diadalt! Pedig nekünk van teremtéstörténetünk, ősi írásbeliségünk, építészeti emlékünkhöz (pl. körtemplomaink), genetikailag-antropológiailag, hagyományrendjében a mai népesség őseihez kapcsolódó régészeti leletünk – nem a mai amerikaiaknak!

Most a racionális tudomány időszakát éljük. A tudománynak ki kell jelölnie saját határait (Gödel tétele ezt meg is teszi). Sajnos nem a világbékét szolgálja, elismert művelőik erkölcsisége gyakran megkérdőjelezhető, (a médiával karöltve) keresztényellenes nézeteket terjeszt (pl. mások tisztelete, az altruizmus helyett önzésre nevel, „egyesek” számára előjogokat biztosít, a hosszú távon fenntarthatatlan fejlődést, fogyasztásbővülést hirdeti).

Az 1935-1938 között működő „libaexpressz” (repülőgép vitte Londonba a kecskeméti sült libát, melyet az angoloknak még melegen tálaltak) remek ország-reklámnak (és üzletnek is) bizonyult – sajnos a világháború kitörése miatt megszűnt.

EMBERSÉGÜNK MEG- ŐRZÉSE (XI/65.)

Csihák György (Zürich):

Gondolatok az írásoktatás beszüntetéséről

*Ha egy róka prédikálni kezd,
nézz gyorsan a tyúkjaid után.*

Baszk mondás

Megbízható hírek szerint, az USA valamennyi államában beszüntették a kézzel való írás oktatását. Követte Finnország és napjainkban követi Hollandia.

Az 1868-as „kiegyezés” idején, az ország legkisebb vármegyéje, Ugocsa kijelentette: „Ugocsa non koronát!” – „Ugocsa nem koronáz!” A második világháború hajnalán, volt egy vidéki újság Magyarországon, ahol megjelent egy cikk, ami így kezdődött: „Szerkesztőségünk figyelmezteti Angliát...”

Ennek az írásomnak sem tulajdonítok nagyobb szerepet, mint a fenti híreknek, de kötelességemnek érzem minden jó szándékú ember figyelmét felhívni arra, hogy akinek van hangja, keze, lába – becsülete! – az tiltakozzon azon ügyes terv ellen, hogy nálunk is be kellene szüntetni az írás oktatását. Úgy értesültem, hogy erőteljesen készítgetik, latolgatják, tárgyalják a dolgot a Hazában is... „Erare humanum est.” „Tévedni emberi dolog.”

A Krisztus utáni első évezred végén Európában egyetlen népnek volt saját betűírása – a magyarnak.

Mivel jómagam közgazdász és történész vagyok, ezért csak a „homo újságolvasó” szintjén kívánok alább értekezni néhány közismert dologról – ami viszont számomra szükségesnek és elégségesnek tűnik azon határozott szándék kifejtésére, miszerint az írás oktatásának ilyenén való megszüntetése az embert oda alacsonyítja, ahová az okatlan állatokat szokás. Noha, megítélésem szerint, csak szerény ismeretekkel rendelkező emberek gondolják, hogy vannak okatlan állatok.

Olvastam már több különféle világnézetet valló nyelvésztől is, hogy a nyelvnek lelke van. Nem ismerem viszont egyetlen nagy világvallás pontos álláspontját arról, hogy az állatoknak van-e lelkük?

A sokféle nyelv kialakulásának többek által vallott oka nemcsak az Isten babiloni átka, hanem az egyes embertípusok gégeje és más hangképző szervének a

különbsége is. Nem is beszélve a nyelv lelkéről. Ismereteim szerint az állatok nem beszélnek, legalábbis nem abban az értelemben, amint mi az emberi beszédet értjük, noha az állatok is sok jelt felismernek, aminek számukra közlése van. Viszont több állatot már megtanítottak emberi szöveg mondására, de csak igen kivételes esetben sikerült megállapítani, hogy az adott lény az adott szöveget olyan tudatosan használta volna, mint az ember.

„... a legtehetségesebb beszélő madarak, amelyek képesek ugyan arra, hogy hangképeiket nagyon is határozott gondolattársításokkal bizonyos eseményekhez kapcsolják, különös módon soha nem tudják megtanulni, hogy az elsajátítottakat akár csak a legegyszerűbb céljaik elérésének szolgálatába állítsák.” (A Nobel-díjas biológus Konrád Lorenz: 'Salamon király gyűrűje' c. könyvéből.)

A gondolat kiformálódása az ember agyában történik. A magasabb rendű fogalom képzéséhez már nyelvhasználat kell, ami – feltehetőleg – emberi tulajdonság. Így kapcsolódik össze a fogalom és a beszéd. Ez így nagyjából együtt megy az emberi lény kifejlődésével – mondjuk: természettudományos alapon.

Amint a fogalom képzés tudománya, majd a beszélt nyelv kialakult, előbb-utóbb megjelent annak a vágya, hogy a gondolat ne szálljon el. Ennek előfeltétele a magasabban fejlett agy. A tűz felfedezése után, a nyershús fogyasztását felváltotta a sült hús fogyasztása, ami nagymértékben hozzájárult – állítólag – az emberi agy erőteljesebb fejlődéséhez. Ez viszont lehetővé tette, hogy az ember jobban tudjon emlékeket a fejében megőrizni. Amikor az ember ennél is többet akart, akkor kitalálta az írást, ami először tán csak kép volt. Így lett előbb fokozatosan a képirás, majd ennek tökéletesített és egyszerűsített változata az írás.

Ismereteim szerint az írás képessége, a ma a Földön élő valamennyi élőlény közül kizárólag az ember tulajdona, mégpedig a már magas fejlődési fokon állt emberé. Nem adottsága az embernek, mint a látás, vagy a hallás képessége, hanem évezredek át tartott értelmi fejlődésének eredménye, magas fokú és fejlett szellemi tevékenységének, mondhatjuk lelkének a gyümölcse.

Íráshoz az ember kitalálta a betűt. Igen sokféle betűt. Ezek a betűk – akkor is, ha külalakjuk szerint esetleg igen hasonlóak is lehetnek, – eltérő hangértékkel bírhatnak, ami viszont szoros kapcsolatban állhat a betűt használó ember, fent említett fiziológiai tulajdonságával is, nyelvével is. Így, aztán a különféle nyelvek beszélői igen sokféle írásformát hoztak létre. Ezek között lehetnek formai, esetleg tartalmi összefüggések is. Ugyanis, amint az élő nyelvek is hatnak egymásra – éppígy hatnak egymásra a különféle nyelvekhez kapcsolódó írásformák is – okozva éppen elég gondot és örömet a különféle szakmák művelőinek. És – nagyjából – ezt most mind el akarják venni tőlünk.

Ily módon el is jutottunk ahhoz az állapothoz, mint a gyógyszerkutatók, amikor bevezetnek egy új gyógyszert: ismerős a gyógyszer bevezetése előtti állapot, talán még a gyógyszer hatása is az adott nemkívánatos jelenségre, de teljesen ismeretlen előttük az az ember, aki majd azt a gyógyszert hosszú időn át be is szedi. Ilyen esetben is teljesen biztos, hogy eltekintve a gyógyszer ismert

és feltételezett hatásaitól és mellékhatásaitól, lesznek olyan hatások, amelyek – a bevezetés pillanatában – teljesen ismeretlenek, esetleg ismeretlenek is maradnak hosszú időn át, amelyekre esetleg csak gyanakodnak, hogy például az adott gyógyszer hatása. Ilyesmi a koleszterin ellenes gyógyszer: mára ismert, hogy van jó koleszterin is, aminek szintjét szintén sikerül leszorítani, miáltal több a rákos megbetegedés. A szakmában jártas ember tud néhány ilyen történetet. Akkor persze majd lesz egy újabb gyógyszer... Esetünkben: mi játszódik majd le az emberben, nevezetesen az agyában, ha egyszer majd nemzedékeken keresztül nem tanul kézzel írni? Tudja Isten – de Őt ki kérdezi? Mert azt már vizsgálták elegen, hogy a kézzel való írás milyen hatással van az emberi ész fejlődésére. Mert van hatása. Mi lesz az emberből akkor, ha ez a hatás elmarad?

„...több dolgok vannak földön és égen, Horatio, mintsem bölcselmetek álmodni képes!”

Nem kell megijedni: marad a géppel való írás. Szakemberek gondosan vizsgálják, hogy a géppel (vagy a gépen) való írás milyen hatással van az emberi szemre, az ujjakra, a gerincre stb. Mert van hatása. Mivel ismerős a gond, kerül megoldás is. Éppen csak igen halkán hangzik el az az erőtlen közbevetés, hogy mi van, ha esetleg nincs gép? Arról már nem is beszélve, hogy esetleg az sincs, ami a gépet hajtja? Itt kívánok néhány olyan dologra kitérni, amire nem találok választ. Természetesen biztosan lesz – mert lehet lesz! – aki állítja, hogy nem értek a kibernetikához. Teljesen igaz, vállalom – de mégis... Miként a gyógyszerkutatók, ismerek én is néhány közismert esetet.

Napjainkban a német parlamentben (Deutsche Bundestag) nagy riadalmat okoz a hír: hónapok óta lopják az adataikat, de nem tudják, hogy ki és mi mindent lop? A megelőző napokban az USA állami alkalmazottainak teljes adattárát feltörték és onnan loptak – ki tudja mi mindent? Azt viszont biztosan tudják, hogy soha nem lesz ismert, hogy ki, mit és mennyit lopott? Ennyi a hír. Az ilyesmi ellen védekezni ezen a világon senki nem tud és még csak nem is látszik a megoldás arra, hogy valami rend legyen. Kellene valami erkölcsi közmegegyezés, de senki el sem tudja képzelni, hogy az hogyan nézne ki? Arról nem is beszélve, hogy egyetlen kiber nagyhatalom sem hajlandó megmutatni a saját kártyáit, s ha lenne is remény valamiféle egyezségre, akkor még mindég marad a tény: egyetlen laptopról világméretű katasztrófák sorozatát lehet elindítani anélkül, hogy bárki bármit tudna tenni ellene.

Fel lehet robbantani üzemeket, elektromos vezetékeket, bombákat, repülőket, városokat, irányító rendszereket. Össze lehet kavarni bármely nagyváros közlekedését, ki lehet kapcsolni bárhol az áramszolgáltatást, el lehet téríteni rakétákat, vonatokat, hajókat, autókat, embereket, űrhajókat (ki tudja, hogy hány űrhajó kering a világűrben?). A világ – területileg, lakói szerinti – legkisebb állama is legyőzhető bármely államot katonailag ezen technika alkalmazásával.

Katonai, vagy politikai hatalom gyakorlására, megsztására, egyensúlyban tartására számos szerződés született az emberiség történelme során. Megegyez-

tek még abban is, hogy az atomerőt végül is nem használták egymás ellen, csak a kölcsönös erőegyensúly biztosításával elérték, hogy minden fél csak az egyensúly fenntartására használta a rendelkezésére álló fenyegető erőt. A kibertechnika használására, vagy korlátozására nincs – és egyelőre nem is lesz semminemű megállapodás – jelesül azért, mert senki nem tudja, hogyan is nézzen ki, s ha lenne is, ki tudná biztosítani világméretű érvényesülését?

Az úgynevezett terrorizmus ellen sem képes védekezni a világ. Már nincs szükség se nagy földi, se égi, vagy űr háborúra. Sikeredik ez így is.

Bartók és Kodály országából eltűnik a tisztességes és széleskörű zenei nevelés. A magyar dal – ami a magyar nóta – hazájában valami örült üvöltözés a közkedvelt „dal”. A vendég helyét elfoglalja az idegen. Az „idegen” szóból két másik szó képezhető: idegenforgalom és idegengyűlölet. A vendég szóból képezhető több tucat szó: vendéglő, vendéglős, vendéglátás, vendégfogadó, vendégszeretet, vendégszoba és így tovább. Lám eltűnik a vendéglő, a kocsmá, a cigányzene, a kisvendéglő, a kávéház, a zongora-dob kettős, a zónapörkölt, a grundfoci. A faluból eltűnik a falu, a mezőgazdaságból a mezei gazdaság, és a színházból – a színház, ami eredetileg „alakoskodás” volt. Miféle világ alakul?

Miféle szörny szülte terv az, hogy Magyarországon – esetleg – meg kell szüntetni az írás oktatását? Vagy van érdek és erő, amely ezt is tényleg akarja és idővel netán ezt is keresztülviszi, mint annyi más ilyes dolgot e jobb sorsra érdemes honban?

Nincs már alkotmány csak alaptörvény. Ismét nincs nemzeti önállóság se, mert Európai Unió van. Nincsen sárgarépa, sárgadinnye, sárgabarack, sárga színű vaj.

„Quo usque tandem abutera Catilina patientia nostra?!”, „Meddig élsz még vissza türelmünkkel Catilina?!”

2015. június hó.

Fáy Árpád (Budapest):

Hozzászólás az írásoktatás beszüntetéséhez

Üdvözlöt a kézírás megőrzését célzó kezdeményezésnek. Sok dislexiás és diszgrafiás gyereket látva azt hiszem, a türelemmel oktatott írás és olvasás nekik hiányzik.

Pontosítok: az USA-ban az elmúlt tanév kezdete óta már egyetlen államban sem tanítanak *kézzel* írni, mert a betű-jeleket használják a számítógépen is.

Hogy ebben a tárgyban mi a helyes állásfoglalás és milyen úton kellene járjunk?

Meg kellene tartani a kézzel írást kellő türelemmel, ami nem csak kódolás, hanem az olvasást, a dekódolást is könnyíti. Ezen kívül választhatóan, mint a japánoknál a tea-szertartást, méghozzá 3-4 formában az egyetemig magyarul 1) *hétköznapi írás*, 2) *elindítani mindenkit a száz évvel ezelőtt még általános, ma kalligrafikusnak nevezhető betűformálás*, „rajzolás” felé 3) *rovásírás* 4) *gyorsírás legalább alapszinten és 5) legalább egy idegen nyelvi írás, cirill vagy latin betűs vagy egyéb*.

De nem az iskolák egy szűk szegmensében, hanem a tanterv legszélesebb értelmében, minden iskolában együtt a tornaórákkal, ének- és táncórákkal, rajzórákkal, drámagyakorlattal, irodalommal, történelemmel, és ami nagyon fontos: a filozófiai alapok felkínálásával. Lehetne ebből közös, integrált foglalkozásokat szervezni óvodától a diplomáig, doktori dolgozatig. Például rovasírásos emlékek elemzése, másolása, a rovasírás módszerének gyakorlása írásban és olvasásban, avagy régi díszes iratok betűinek másolása, az írás technológia ismertetésével, az akkori gondolkodás bemutatásával, ugyanez a gyorsírással, cirill betűs írással stb.

Nem beszélve a magyar nyelvtannak jobban megfelelő megoldásokig, a jelölésből kimaradt, de a ragozásban még tetten érhető e-hang változatok jelölésének megoldásáról.

Hasonlóan ki kellene használni párhuzamosan a számítógépet, hogy mellette maradjon meg a készség gyakorlása és nem a számítógéppel szemben.

Egyáltalán a nyelv élő használatának jelentőségét kellene előtérbe hozni – életviteli helyzetek, nyelvjárások, szakzsargonok, a nyelvhasználat hangulat stimulumó hatása, amihez kapcsolódó az ének, az írás, az irodalom, a drámagyakorlat. Ezen irányból közelítve kevésbé kellene magyarázni, hogy mivégre ne felejtsünk el kézzel írni, az írást gondolattal, a gondolatot kézírással kísélni.

Koordinációs, önkorrekción, stimuláló, társadalmi kapcsolatokat szervező, az értelmet, hangulatot árnyaló szerepe van az írás módszerének (összefoglalóan identitás megtartó, fejlesztő eszköz, út).

Elgondolkodtatók a rovásírásos táblák, ki lehetne szélesíteni a törekvést a gondos kézírásra is. Időhiány nincsen, amikor az egyik legnagyobb probléma, hogy nem vagyunk-e sokan a gépek mellett. Éppen a gépeknek kell lehetőséget adni arra, hogy személyiségünk kibontakoztatásához az eszközöket kellő időt is ráfordítva választhassuk meg.

Amint a testi frissesség, jó kondíció nem nyerhető el időigényes mozgás nélkül. Úgy a kézírás ellen sem indok, hogy a számítógép gyorsabb, főleg a szövegek kezelésében, arról nem beszélve, hogy megérkeztünk az élőbeszédet szövegszerűen lejegyző szoftverek korszakába és megérkeztünk az egyéni stílusú kézírást nem képi rajzolatként, hanem betűkódokként értelmező szoftverek korszakába is.

A beszéddel irányítható számítógép már a jelenkor kereskedelmi forgalomban levő eszköze. A gondolatlanul irányítható számítógép pedig az eredményes kísérletek valósága. Tehát ha meg akarjuk menteni a kézírást, akkor az az ember testi és lelki állapotának megmentésével, egészségben megtartásával kell összefüggjön – nem is oly távol jövőben, talán egy évtizeden belül.

A kézírás oktatásának amerikai megszüntetése bizonyára abból fakad, hogy kizárólag fáradtságos időöltésnek, idejétmúlt kódolási technikának tartják a kézírást (és nem is csak a kézírásos szöveg olvasását). De a kézíráshoz köthető a kéz motorikus, gondolkodást serkentő visszahatása az agyra már a kódolt tartalom dekódolásától függetlenül is. Továbbá segíti a dekódolási technikát. Nem beszélve a kéz általában vett grafikus, ábrázoló tevékenységét (rajz, faragás, kézügyességet kívánó egyéb szellemi tevékenység, például hangszeren való játék).

A testgyakorlás mintájára logikusnak látszik, hogy megváltozott körülmények közt a kézírás használata annak szellemi fontossága miatt maradjon meg, mint a tánc, az ének stb. Pedagógia elméleti és pszichológiai irányból jól lehetne indokolni – sőt az olyan hasonló tevékenységek, mint a tánc, ének és egyéb művészetek alapvető fontosságukban szintén erősíteni. Amint a népi mesterségek kultusza, oktatása sem azért fontos, mert másként honnan vennénk sálat, kalapot, furulyát miegyebet, hanem mert lelkileg a tömegtermelésnél közvetlenebb kapcsolat a tárgyakkal, a különféle finom mozgások gyakorlása igen hasznos.

Bizonyára rajtam kívül a legtöbben sejtik, vagy éppen nálam sokkal jobban fogalmazzák meg az efféle összefüggéseket, de ha már eszembe jutott, hát korai vázlatként leírtam (géppel), mert a kézírást rögzítő gépi eszközöm nincsen, és egyes betűimet nem mindenki olvassa könnyedén.

2015. január 15.

Gyimóthy Gábor (Horgen/CH):

Vélemény a kézírás megszüntetéséről

A kézírás megszüntetéséről itt, Svájcban is szó van. Erről sok mindent lehetne írni ám az eddigi véleményeket röviden csak két szemponttal szeretném kiegészíteni. Az egyik az, hogy akik ezt ma elhatározták, abból a meggondolásból kiindulva, hogy minek olyasmit tanítani, amit aztán úgysem használunk (hiszen a kőbalta készítést sem tanítják sehol), azok a ma még beláthatatlan hátrányokra akkor fognak rádöbbseni, ha már felnőtt egy nemzedék, amely nem tud írni! Az a szomorú, hogy erre nem csak ők fognak rádöbbseni, hanem mi is, akik elnezzük azt, amit elhatároztak. A belátható hátrányokról elég szó esik, de azoknak egy részét ellensúlyozni tudják a belátható előnyök. Mellesleg, sok értelmét mégsem látom a folyamatos (zsinór-) írás eltörlésének, hiszen a betűket mégiscsak meg kell tanulni.

A másik szempont, ami miatt felelőtlennek tartom ezt az elhatározást, az a félelmem, hogy a **nem-írás** a gondolkodás módját meg fogja változtatni. Ha kézzel írok egy szöveget, akkor a leírtak javíthatatlansága kényszerít a gondolataim rendezésére és messzemenő előre-megfontolására, tehát hozzászoktat a pontosságra, szabatosra és a leírni valóim részletes átgondolására. Ez még az írógéppel való írásnál is így volt, mert az utólagos javítási lehetőségek ott is erősen korlátozottak voltak. Ha a számítógépen írom a szövegeimet, akkor ott a leírtak teljes átírására, a mondatok átalakítására, "csiszolására" megvan a lehetőség, ami fölöslegessé teszi a szöveg pontos előtervezését. Persze ennek az előtervezési készségnek az eléréséhez nem elég megtanulni a folyamatos írást, hanem ahhoz a folyamatos írással történő, hosszú szövegek írását gyakorolni is kellene, mint ahogy az régen természetes volt. Ennek az elmaradása gondolkodási pongyolasághoz fog vezetni, ami aztán a beszélt nyelv további romlását vonja majd maga után.

2015. január 18.

Rókusfalvy Pál (Budapest):

Az irodalom és a művelődéstörténet tanításának személyiségfejlesztő hatása és jövőépítő jelentősége

Előszó – utólag

Az írástanítás megszüntetése a kultúra (a művelődés) gyökerét metszi el, mivel egyidejűleg az olvasni tudás és az értelmes beszéd és gondolkodás képessége is elsorvad. Az írástanítás megszüntetése rövid idő múltán – szervezetten – az analfabétizmus világába vet vissza. Az egyre primitívebbé váló emberiség az íráselőtti, a történelemelőtti világba regrediál. Ebben a regresszióban nemcsak a kultúra pusztul el, hanem a kultúrateremtő képességünk is. Az ősbűn, a rettegés állapota következik el. Sőt, ez a helyzet rettenetesebb lesz, mint Vörösmarty Mihály látomása a Vén cigányban:

„Mintha újra hallanók a pusztán,
A lázadt ember vad keserveit,
Gyilkos testvér botja zuhanását,
S az első árvák sírbeszédeit.”

A „gyilkos testvér borja” helyett ugyanis a gátlástalan gonosz kezéből – amíg maga is elpusztul – az atombomba globális csapása semmisíti meg a Földet. — Vajon végiggondolták-e ezt az észak-amerikai oligarchia által manipulált közoktatás vezetői? Aligha.

Az írástanítás tehát alternatíva nélküli kategórikus létparancs a ráépülő összes művelődési feladatunkkal együtt. Már csak azért is, mivel a tizenkét évi liberális oktatás következményeként mára az általános iskolát végzett tanulók között egyre több a funkcionális analfabéta, aki nem jut el az értő olvasás szintjére. Közben a magyar gyermekre egy hamis „való világot” kényszerítettek, s úgy nő fel, hogy nem volt igazi gyermekora.

Ahhoz, hogy a helyes útra visszataláljunk, a következőket kell tennünk.

Váljon újra családi szokássá a szülők esti meseolvasása (a népmeséké) álomba merülő gyermekeiknek. Az iskola úgy tanítsa meg a gyermekeket írni, hogy ők megszeressék az olvasást is. Az iskolai olvasmányokkal kezdettől fogva a nemzeti irodalmat szerettedessék meg. A középfokú oktatásban tizenéves kortól kezdve az eddig száműzött, elfeledett magyar írók és költők (pl. Szabó Dezső, Wass Albert, Nyíró József, Tormay Cecil, Somogyvári Gyula, Reményik Sán-

dor, Dsida Jenő, stb.) kötelező tantervi anyagként váljon az irodalmi nevelés szerves részévé.

Csak így remélhető a gondolkodás helyes irányú fejlesztésével egy, a hagyományokat is tisztelő észjárás szokássá alakulása. A magyar nemzeti művelődés csak így erősödik meg s teljesedik ki újra.

Budapest, 2015. február

Bevezetés

Csupán pszichológus vagyok, aki nagyon szereti az irodalmat és felelősséget érez a magyar kultúráért. Ez határozza meg téma-megközelítésemet, és a témából fakad, hogy bőségesen élek majd az eredeti források idézésével.

A gyökerekig kívánok hatolni, ezért nem fogalmakról cserélek eszmét, hanem eleven dolgokat mutatok be, és ezekről mondom el tapasztalatomat és véleményemet.

Bevezetésként egy történelmi tényről emlékezem, és egy személyes élményemről számolok be. A magyar nép a mohácsi csata, a magyar állam megszűnése után és ellenére kultúrájában, szokásaiban és nyelvében egységes maradt. Mi volt az az erő, amely ezt lehetővé tette? Nemeskürty István *Kis magyar művelődéstörténetében* (1994) ezt így foglalja össze: a reformáció elterjedése, a nemzeti nyelv tudatos, irodalmi igényű használata és művelése.

Ma más a helyzet, de nem jobb: van önálló magyar állam, de megroskadt a lélek. Idézek: „A koncentrált tőke az az újkori mammon, az a borzasztó hatalom, mely a nyugati társadalom egére ráborítja... egy világtörténelmi ítéletnek éjjelét... A tőke zsarnokoskodik, és parancsol teljhatalommal millióknak... a parasztság szintén földönfutó lesz... így készül a társadalom krízise, vagyis a régi társadalmi rétegek szétfoslása, amely magával hozza azt, hogy a rajtuk épült társadalmi rend elbukik... Nem tehetünk sürgősebb szolgálatot a keresztény civilizációnak, mintha e kérdést mindenütt napirendre tűzzük, és odahatunk, hogy e modern, kénköves és dinamitos tűz fel ne perzselje a keresztény társadalmat.”

Első hallásra azt hinnénk, hogy ez a globalizáló tőke mai világának láttelepe. Nem, ez egy több mint egy évszázaddal ezelőtt elhangzott ijesztő prófécia, mely mára valóság lett. Nem közgazdász vagy szociálpolitikus jövendölte, hanem 1894-ben egy római katolikus püspök, Prohászka Ottokár írta (*Mi a szociális kérdés? Magyar sion*).

A személyes élményem gimnazista diákéveimből tör fel. A budapesti Eötvös József Gimnáziumban az utolsó három esztendőben a magyar irodalmat Balassa László tanár úr tanította, aki osztályfőnökünk is volt. Személyisége és órái életemet végig kísérő fénylő nyomok.

Mondanivalómat a következő kérdések köré csoportosítom:

1. Az alapjelenségek – az ember, a művelődés és az irodalom – lényege és összefüggése.

2. A művelődéstörténet tanítása – vagy jövőt építő hagyományművelés?

3. Irodalomtanítás vagy egészséges lélekébresztés?

4. Egyéni és közösségi öntudatunk ép működése.

Az egyes kérdések kifejtése után mondanivalóm lényegét tézisben foglalom össze.

1. Az alapjelenségek és összefüggésük

Ember – művelődés (kultúra) – irodalom.

Az egész problémakört megoldásával együtt tömören foglalja össze Imre Sándor a Családi nevelés fő kérdései címmel 1923-24-ben tartott előadás-sorozatában. *Az ember egységét, a műveltségét és boldogságát* együtt tárgyalja. ezt írja:

„Minden nevelőnek az az egyik legfőbb tudnivalója, hogy az ember testi-lelki egysége s a lelki élet egysége következtében nincs külön testi, külön értelmi, külön erkölcsi nevelés, hanem csak nevelés van, s ennek háromirányú hatása, három alapvető szempontja, lehet egyszer egyiknek, máskor a másiknak uralkodnia, de soha a három egymástól el nem választható, bár az összekötő szálak néha igen finomak.

A nevelés feladatainak ez az egybefonódása azt jelenti, hogy fejlettnak csak azt az embert tarthatjuk, aki mindhárom tekintetben fejlett, s a nevelés akkor éri el igazán a célját, ah mindhárom irányban felkelti a tudatos önnevelés törekvését...

Ebben a törekvésben nyilatkozik meg az ember *műveltsége*...

Ugyanezt kell tennie annak is, aki nem törődik – azt mondja – a műveltséggel, csak legyen a gyermeke *boldog*...

A boldogság: lelki nyugalom, csak a nyugodt lelkű ember boldog. S a lelki nyugalom nem ama boldoguláson dől el. A nyugalom: zavartalanság. Így nézve nem kétséges, hogy aki boldogságra akarja gyermekét nevelni, annak egészségessé, önálló gondolkodásúvá és tiszta jelleművé kell nevelnie... De nem szabad csalnunk sem magunkat, sem gyermekeinket: teljes zavartalanság nem az ember osztályrésze. Tehát a nyugalom sem, és így a boldogság sem. Nem adhatja ezt meg véglegesen senki senkinek, mert sohasem lehet tudni, mire mi vár az életben. Okos ember eszerint csak óhajtja ezt a gyermekei számára, de célul nem tűzi, mert hiába is tűzné. Célul tűzheti azonban, hogy rávezesse őket a boldogság útjára, s megadja, azaz kifejlődni segítse az emberi boldogság lehető biztosítékait: a testi, értelmi, erkölcsi fejlettséget, a fejlődésre való törekvést.”

E dolgok lényegének és összefüggésének részletesebb kifejtése érdekében induljunk ki az emberből.

A természettudomány eddigi eredményei alapján annyit állapíthatunk meg, hogy *az ember egységes, tudatosuló lelki természetű és cselekvésben tökéletesülhető élőlény.*

Lelki természete az állati létben gyökerező sok millió éves törzsfajlás eredménye, amely törzsfajlást – rövidített formában – fogantatása pillanatától minden gyermek végigjár. Az ember egyéni fejlődése is életjelenség, miként am lélegzés vagy az emésztés. Bonyolult, de egységes, természetes folyamat: nem-beli és egyedi lényegének élete végéig tartó kibontakozása, teljes emberségre jutása – személyiségfejlődés, amit Kölcsey Ferenc a *Parainesis*-ben így foglal össze: „ami felfelé nem hág, lefelé süllyed”.

Az élőlények közül egyedül az ember képes beavatkozni a saját fejlődésébe. Ebből ered mérhetetlen felelőssége, a kötelező művelődés felelőssége.

A fejlesztés: az emberegész, az egészség kibontakoztatása. Ez a nevelés: személyiségfejlesztés. Az öntudattal rendelkező ember számára önmaga fejlesztése, a „talentumok” kamatoztatása, az élet legnagyobb *értékére emelése* természeti törvényként érvényesülő létparancs. A művelődés ennek a természeti törvénynek az érvényesülése, az ember tökéletesedésének folyamata. Tökéletesedni annyi, mint emberré válni, *kultúremberré.*

Gróf Széchenyi István megfogalmazásában: „Minden kifejlődés, erő, érték és szerencse legmélyebb sarkalata a kiművelt emberfő. Benne teljesedik ki az ember igazi személyiséggé... A legmagasabb műveltség legközelebb jár a tiszta természethez. Mindkettőnek legszebb bája a nemes egyszerűség.”

Ugyancsak a XIX. században a poeta doctus, a házitánító Arany János így tant emberségre:

„Legnagyobb cél pedig itt a földi létben:
Ember lenni mindég, minden körülményben.”

Egyetemes igazságot fejezett ki. Fél évszázaddal később, pontosan erre rímelnek Albert Schweitzer szavai: „A kultúremler eszménye nem más, mint az olyan ember eszménye, aki igaz emberségét minden körülmények között megőrzi. A mi számunkra kultúremlernek lenni majdnem annyit jelent, mint a modern kultúra állapota ellenére megmaradni embernek.” (*Kultúra és etika.* 1923)

Az ember fejlődő lényegéből fakad a művelődés, a *kultúra.* A művelődés szükségszerűen személyiségfejlődés. Nem kell és nem is lehet külön „tanítani”. Egyszerűen emberré, teljes, egészséges emberré kell válni. S ebben az emberré válásban az egyik alapvető funkció és eszköz a nyelv, az írott *nyelv,* az *irodalom* is.

Mi a kultúra?

A kultúra az embernek az az értékalkotó tevékenysége, amellyel – a természet törvényeinek engedelmeskedve – anyagi és élő környezetét és benne önmagát mind nagyobb értékre emelve alakítja. A kultúra az ember legősibb és ugyanakkor legkorszerűbb, szükségszerű tevékenysége, amellyel törzsfajlás

megvalósul, emberré válása kiteljesedik. Sorvadása, megszűnése az ember, az emberiség és az Föld (a glóbusz, globális) pusztulását vonná maga után.

Melyek a kultúra *alkotó (integráns)* részei, mi a *lényegi mozzanata*, és mi benne a meghatározó?

A kultúra elnevezése a latin „colere”, „cultus” (művelni, művelt) szóból származik. Az „agricultura”, a földművelés a természettel és a munkával szoros kapcsolatban, mint munkakultúra jelent meg. Az embernek ebben az ősi foglalkozásában konkrétan érzékeltetni lehet, hogy az agricultura egyszerre jelenti a parasztembert, verejtékes munkáját a megmunkált, viruló földdel és – ahogyan falun még ma is nevezik – az „életet” jelentő gabonatermással együtt. A kultúrának tehát egyaránt integráns részei: az *ember*, a *tevékenység* és a *környezet*. A kultúra a tudományban, a művészetben és a technikában egyaránt fejlődést szolgáló tevékenység és eredmény, értékalkotás és érték. Az ember a kultúrának a *forrása*, *hordozója*, *célja* és – „kiművelt emberfőként” – *eredménye*. A *környezet* funkciója is többféle: egyrészt az értékalkotó tevékenység kerete és eszközi feltétele, másrészt alakított *eredménye*.

Az ember kultúrája – mivel lényegi mozzanata a fejlődés, a haladás, az élet legnagyobb értékére emelése – csakis *etikus* lehet. Ha nem etikus, ha végső célja, az ember fejlődése nem biztosított, akkor megszűnt kultúra lenni.

A kultúrában – mivel az az ember tevékenysége, és az ember lényege a lelki természete – az anyagi és a szellemi tényezők kölcsönhatásában a *szellemi (az emberi tényező) a meghatározó*.

A kultúra ezen alapkérdéseiről Albert Schweitzer már említett művében így ír: „A kultúra az egyén és a közösség anyagi és szellemi haladása, ... amennyiben és ameddig az a haladás haladását, az egyén szellemi tökéletesedését szolgálja.”

„A kultúra lényege szerint kettős. Az értelemnek a természeti erők feletti és az értelemnek az érzelmek feletti uralmában valósul meg... Tehát a kultúra fejlődésében az etikai haladás a lényeges és az egyértelmű, az anyagi a kevésbé lényeges és a kétséges.”

Úgy tűnik, hogy ez is egyetemes igazság. Makkai Sándor másfél évtizeddel később – 1937-ben Magyar nevelés, magyar műveltség című könyvében – ugyanezt így fogalmazta meg: „Mindenütt, ahol az eszközi javaknak önértéket tulajdonítanak, tehát túlbecsülik őket, arról tesznek bizonyosságot, hogy az ember mivolt színvonala, mértéke szegénytelenül alacsony.” Az erdélyi református püspök még egy súlyos következménnyel járó hibára, a „városi”, úri – mai szóval: elit – kultúrfogalom használatára hívja fel a figyelmet: „a városi, úri kultúrfogalomból származik a falu, a nép lenézése, ostoba megvetése. Az ember mivoltjának hihetetlenül hamis mértéke a nemzeti társadalom szétszakítottságának, az egység hiányának legmélyebb forrása.”

A népi és urbánus irodalomnak, kultúrának mesterségesen szított kettőssége máig akadály a nemzeti egység megteremtésének. Az elit kultúrfogalom, a kul-

túra kisajátító, elit értelmezése ma is erőteljesen érvényesül, illetve a korábbi, marxista, osztályharcos gőg változatlanul virulens. Az új, 1997-ben kiadott *Pedagógiai Lexikon*ban a műveltségről ezt olvashatjuk: „mindama... tudás és képesség rendszerezett összessége, melyet egy adott történelmi korban és társadalomban... a kulturális elit értékesnek minősít.” Számomra *egyetemes magyar kultúra* van: ez felemel és egyesít.

Az irodalomról most csak a következőket bocsátom előre.

A gyermek fejlődése tudatosuló eszmélés. Gondolkodása a beszédhez, nyelvhez kapcsolódva kifejlődik. Ahogyan a gondolkodás sem csupán értelmi művelet, hanem megismerő magatartás, az egész ember megnyilvánulása, úgy a beszéd és a nyelv is, több mint a szavak összefűzése. A nyelv élményeink kifejezésének, közlésének, a meghitt emberi érintkezésnek az eszköze, emberi kapcsolatok, közösségek megteremtője vagy rombolója. Eredendően azonban mégis csak arra szolgál ebben a világban, hogy – Tamási Áron módjára – „valahol ott-hon legyünk benne”. Egyén is, közösség is nyelvében él és nyelvében fejlődik. A nyelv értékét egy nemzet számára mély értelmű hasonlattal fejezi ki Sütő András az 1987-ben írott *Az álomkommandó* című színdarabjában: „A nyelv – nyelvünk – nem szentírás, mert annál is több: szentség, amely érvényességét nem érintik világnézeti korszakváltások, szentségünk és szentségtartónk, a magyarság szellemi értékeinek foglalata.”

Tézisbe foglalva: A kultúra és a nyelv – s benne az irodalom – emberi életjelenség, fejlődési folyamat, nemzetmegtartó erő s nemzetmegtartó tevékenység.

2. A művelődéstörténet „tanítása”

Megvallom, hogy a művelődéstörténet tanításának csak egyféleképpen látom értelmét: ha e tudomány tárgyát mint *élő hagyományt* műveljük.

Művelődéstörténeten én egy meghatározott földrajzi tájon élő népnek a szellemi és anyagi haladása történetét tárgyaló tudományt értek.

Általában fennáll a veszélye annak, hogy ha egy tudomány – amely egyszerre gondolkodásban előrehatoló folyamat és ugyanakkor eredmény, igazolt ismeretek rendszere – történelemmé, történetté válik, szerves élő jelenséggé elhal, és csupán elméleti vitaként, iskolák, ideológiák vetélkedéseként él tovább. Jó példa erre a filozófia.

A filozófia eredetileg elementáris erejű szellemi küzdelem az élet, az emberi lét végső kérdéseivel. Mára egymással vitatkozó filozófiai iskolák története. Pedig létünk kérdései ma is élő problémák, s minden nemzedék közvetlenül szembesül ezekkel. Sorskérdéseinkre ma sincsenek kész megoldási receptek. Bevált hagyományaink, szokásaink vannak, de ezek a rendbe állított értékek csak erőforrások, amelyek változó életkörülményeink között eligazodó értelmünket mozgósítják.

A művelődéstörténet a mindenkori nemzetsors figyelembevételével marad, illetve válik élővé. A tanítás ennél mindig több: igazságok lélektől lélekig hatoló áthagyományozása.

A művelődéstörténet tanítása tehát: egy nép életküzdelseinek és haladásának újra átélése, közben sorsa lüktetésének átvétele, továbbvitele és továbbadása. S ez a továbbadás – a mában a jövőépítés.

Tézisbe foglalva: művelődéstörténettel – miként a történelemmel is – nevelni csak – Németh László módján – hazaszeretettel lehet, vagyis a nemzet sorsához méltó magatartással, értékteremtéssel, szellemi és anyagi területen egyaránt.

3. Az irodalom „tanítása”

„Bizony, iskoláink nagyon sok tekintetben vétettek... azzal, hogy a magyar történelmet, a magyar irodalmat, a magyar földrajzot úgy tanították, mint a fizikát, a matematikát vagy más elvont tantárgyat. Azt nézték, hogy a tanuló tudja-e a leckéjét, vagy nem, de azzal, hogy magyar érzést tanul-e belőle, össze tudja-e azt (amit tanul) fogni egy magyar gondolatvilággá, átérzi, megérti, magáévá teszi-e azt, azzal az iskola bizony nagyon keveset törődött. Eleget semmi esetre.”

Az idézet hallatán arra gondolnák, hogy ezek egy irodalom vagy történelem szakos tanár gondolatai. Nem. Ezeket egy miniszterelnök mondta 1939 decemberében a magyar országgyűlésben az ország költségvetését előterjesztő beszédében. Gróf Teleki Pál volt az.

A magyar nyelv és irodalom tantárgy igen összetett. Ebből következően oktatásának célja, szemléletmódja, tartalmi megítélése, módszertana igen sokrétű, és sokféle megközelítésre ad lehetőséget. Már említett áldott emlékű magyartanáromnak, Balassa Lászlónak 1941-ben jelent meg egy könyve *A magyartanítás megújítása* címmel. Ebben azt hangsúlyozza, hogy „az irodalomtörténetnek sürgősen le kell mondania eddigi, uralkodó helyzetéről – az irodalom javára”.

A „tanítás” értelmezéséről.

Itt is használjuk ugyan a szót, de tisztázzuk: nevelünk, egész embert formálunk egy olyan sajátos eszközzel, tevékenységgel, amely az embernek minden más élőlénytől megkülönböztető, lényegi sajátossága: gondolkodással, szavakba öntött és mély érzelmekkel is átszőtt gondolatokkal, lélektől lélekig hatoló beszéddel. Minden irodalmi alkotás egy személy szerint hozzám szóló másik ember. Amikor azt hallom vagy olvasom, hogy:

„A gyűlöletnél jobb a tett,
Kezdjünk egy újabb életet.
Legyen minden magyar utód
Különb ember mint apja volt.
Ily áldozat
Mindig szabad.

Mert még neked virulnod kell o hon,
Vagy szégyen rögzik minden fiadon.”

akkor nem csupán a XI. századi magyar irodalomból egy vers (*Jóslat*) részletét észlelem, hanem maga Vörösmarty Mihály lép elé, szólít meg, a negyvenhét éves, mélyen érző és gondolkodó, hangyaszorgalmú költő ösztönöz élete példájával igényes hazaszeretetre, tökéletesedésre. Mégpedig úgy, hogy örök szégyenérzés nélkül nem tudnék rá nemet mondani, és nem cselekedni. S ettől – kettőnkől, kettőnk személyes találkozásától – lesz olyan kimeríthetetlenül gazdag az irodalom, az irodalmi nevelés: az alkotótól és tőlem, a befogatótól, a továbbgondolótól és továbbcselekvőtől. Ettől lesz – vers és próza – élmény, kimeríthetetlen élmény, határtalanul gyarapodó lelki gazdagság, hiszen a műfajok, szerzők, művek változatossága egy olyan csodálatos világba merít bele, amelynek hatásai – ha a közvetítés megfelelő – lényem minden rétegét és minden funkcióját – értelmemet, érzelmi életemet, törekvéseimet és értékvilágomat – egyaránt megérintik.

Nemcsak a tartalom, hanem a stílus is külön ható tényező. Erről Sütő András, akit Illyés Gyula „a jelenkori irodalom legnagyobb vigaszának” nevez, szépen ír: „Minden madár úgy énekel, ahogy a csőre áll. Én másképpen nem tudok énekelni, képtelen vagyok a drámában a köznapi nyelven egyáltalán megszólalni. Nyilván ez korlátja is annak a sokszor gyötrelmes bolyongásnak az anyanyelv univerzumában, amely mint létünk alapja is foglalkoztat. Mint az élet vize, mint az a belső erkölcsi erő, amely nélkül nincs se drámánk, se vígjátékunk, se semmink.” (*Sárkány alszik veled*. 1991)

Az irodalmi nevelés céljának és feladatának lényegét Balassa László munkája alapján foglaljuk össze. Az irodalmi nevelés célját ő a nagy íróknak a magyarság számára szóló örök mondanivalója meggyőző tolmácsolásában és ezen keresztül a magyarok egyetértésének, a nemzeti élet egységének munkálásában látja.

A (nyolcosztályos) középiskola két legfelső osztályában a feladatokat Balassa László így foglalja össze:

„Ne kergesse a tökéletes ismeretrendszer csalóka délibábját, hanem a tökéletes jellemű, művelt magyar eszménye felé vezessen.

Ne a szaktudomány érdeke lebegjen előtte, hanem a fejlődő emberé.

Nevek, címek, tartalmak és évszámok sivár emlékeztetése helyett szoktasson lényeglátásra és erkölcsi állásfoglalásra.

Az ismeretek szenvedőleges befogadása helyett inkább az egyéni ítéletalkotásra adjon alkalmat.

Ne csak sikeres érettségizőket képezzen, hanem neveljen gondolkodni és cselekedni tudó vezérfiakat a magyar jövődönék.”

Az irodalmi nevelés hogyanjában Balassa László kettőt tart fontosnak: 1. az olvasmányanyag megfelelő kiszemelését és 2. ennek nevelő szellemtől áthatott feldolgozását.

Valójában *mikor* kezdők az irodalmi nevelés?

Már az iskola első osztályában sem fehér lappal indul a gyerek. Magával hozza a család, elsősorban az édesanya hatását, az anya nyelvi hatását. Pótolhatatlan ez a hatás, az „anya nyelve”, az anyanyelv, amely egyszerre alakít gondolkodásmódot, magatartást és kultúrát. Végiggondoltuk-e, hogy mitől érett, elégedett egy felnőtt, vagy mitől válik boldogtalanná és esetleg gonosszá is? Bölcselkedhetünk, kitalálhatunk új módszereket, különféle tréningeket, egyet azonban nem pótolhatunk: az igazi, az éplelkűsre vezető gyerekkort, az igazi lelki táplálékot nyújtó népmese világát a négy-hat éves korban, az édesanyák és az édesapák esti meséjét. Az anyatejjel szívott anyanyelv évezredek óta folytonos, élő hagyomány, kulturális szokásrendszer. Az író is ebből a forrásból táplálkozik, amelyik a kollektív tudattalan sok évezredek mélyéből tör elő. Ritka élményként ezt éli át József Attila, akinek – úgy érzi – százezer ős fogja a ceruzáját, amikor verset ír. Mennyire megnő ebből a mélységből annak a négy sor-nak a távlata, amikor A Dunánál című költeményét így folytatja:

„Anyám kún volt, apám félig székely,
félig román, vagy tán egészen az.
Anyám szájából édes volt az étel,
Apám szájából szép volt az igaz.”

A gyermek első nyelvi próbálkozásai kapcsán az anyanyelv nemzetmegtartó szerepéről 1978-ban Sütő András – *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* címmel – így ír: „Anyanyelvünk! (...) Senki sem látta őt bölcsőben, de csecsemőarcát földidézheti magának, ha lehajol cseppet. Nem földig, nem az alázatig. Hanem ahol egy gyermeki tudat szintjén kezdenek a szavak nyiladozni. Induljatok el vele az anyanyelv ösvényein, és meglátjátok a bölcsőt, amelyért Körösi Csoma Sándorok hasztalan keltek nagy vándorútra. Akik a hiúság vásárterein kiléptek önmagukból, egyedül a gyermekkel jutnak vissza az egyetlen lehetséges otthon égtájai alá.” A beszélni kezdő gyermek első megnyilatkozásaiban a lélek ébredésére csodálkozhatunk rá.

Tézisbe foglalva: *a művelődéstörténet és az irodalom tanítása egészséges emberségre vezérlő, egyéni és nemzeti megújítást hozó lélekébresztés.*

Igen: „Ébreszd fel alvó nemzeti lelkedet!” Méltó dolog a költőt, Berzsenyi Dánielt idézni, aki A magyarokhoz két ódát is írt, és nem véletlen, hogy Kodály Zoltán ezt zenésítette meg, nem a másiakt, romlásunkról. Való, igaz:

„... Nem sokaság, hanem
Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat.”

Befejezésül e „Csuda dolgok” forrásáról szólok.

4. Egyéni és közösségi öntudatunk ép működése

A művelődés és az irodalmi nevelés ezt fejleszti.

Egy konferencia szervezői két kérdést tettek fel a résztvevőknek:

1. Hogyan lehet megszerettetni tanítványainkkal lakóhelyüket?

2. Hogyan lehet az Európai Unióhoz kapcsolódni, az egyetemes és a nemzeti értékek kölcsönös megbecsülésére nevelni tanítványainkat?

Egyetlen mondatban is válaszolhatunk: *meg kell kapaszkodni a gyökereinkben, és ragaszkodni kell az otthonunkhoz!* – Ennek a belső parancsnak a lényegét fejtjük ki röviden.

A családhoz, a nemzethez tartozás természetes és egyetemes létadottság. Van és hat. Ezt csak megtagadni lehet (önmagunkat, hazánkat, hitünket), s ez természetellenes, ez – köznapi szóval – meghasonlás. Ebbe belerokkan az ember, sőt még öngyilkos is lehet emiatt.

Az ember csak egyéni lényegének megfelelően képes emberhez méltóan élni és fejlődni. Személyisége ép működésének, egészségének alapfeltétele, hogy *önmagát és körülményeit helyesen ismerje, hogy az őt szülő közösség sorsát vállalja, és haladást eredményező módon alakítsa*. Ebben áll egyéni és közösségi azonosságtudatának, öntudatának ép működése. Egyéni és családi öntudatunknak, magyarságtudatunknak és európaiságunknak természetes fejlődésútját oly szépen írja le Babits Mihály *Hazám!* című versében – a szülői háztól, várostól, a „mappa szerinti” és az igaz országon át a „magát-tépő” Európáig, sőt a glóbuszig. S a családtól Európáig vezető állomásokat, szinteket nem lehet átugrani, kihagyni. Ezeket végig kell járni, mindegyikhez fel kell nőni. Ebben segít a családi, a nemzeti múlt. A magyarság legalább 1100 éve él a Kárpát-medencében, és 1000 éve alkot keresztény európai államot. Történelme során az események mindig alakították nemzeti identitását is. Ebben a folyamatban *hitélete, kultúrája, köznevelése* a meghatározó tényező. Ezek a legkoncentráltabb támadások idején is a *fennmaradás és az újraemelkedés alapfeltételeiként* működtek. Ez ma sincs másként, amikor az anyaországi és a kisebbségi létben egyaránt már pontosan megfogalmazhatók a károsító okok és a gyógyító fejlődés feltételei.

1937-ben Makkai Sándor *Magyar nevelés, magyar műveltség* című könyvében a szellemiségről és a nemzeti öntudat funkciójáról így ír: „Vége van annak a nemzetnek, amelyik elmondott a saját nagyságának igényléséről. Csakhogy a nagyságnak nem csupán külső lehetőségei vannak, hanem belsők is. Mikor egy nemzet politikailag és anyagilag sorsának mélypontjára érkezik, akkor nyílik meg előtte a nagyság másik útja. Nemzetünk érkezett ebbe a mélységbe, és jaj volna neki, ha öntudatosan meg nem látná, hogy mai helyzetében a nagyság belső és felfelé vivő útja nyílt meg, mely számára az egyetlen: szellemiségének

megtalálása és kifejtése a nemzeti műveltség értékeiben, melyek minden egyéb valóságnak megteremtői is lehetnek és lesznek számára.” Ez a felismerés mára – az európai integrációs folyamatban a tudás alapú gazdaság és információs társadalom korszakának kezdetén – csak erősödött érvényességében. Gyökerei az európai szellemiségben vannak, melynek ajándékát István király szükségszerűen a kor keresztény egyházának kezéből vette át. Ezt azonos értelemben hordozták és hagyományozták át „IV. Béla, Hunyadi Mátyás, Bethlen Gábor, Zrínyi Miklós, Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Eötvös József, Kemény Zsigmond, Mikó Imre, Tisza István, és annyi más, ebbe a sorsvonalba tartozó nagy magyar lélek Adyig” – mint ugyancsak Makkai Sándor felsorolja. Majd így folytatja: „A lelkeségre, humánusra, kultúrára, emberhez méltó életre vágyó magyarság ennél fogva mindig európai volt és az is marad.

Más kérdés, hogy ezt az igazságot maga Európa mennyiben méltányolja? Az erre adott felelet nem befolyásolhatja és nem változtathatja meg a mi életünk igazságát. Nem érte, az ő kedvéért, hanem *önmagunkért kell európai nemzetnek lennünk.*”

Jelen helyzetünket – összehasonlítva a mohácsi vész utáni állapottal – már a bevezetőben úgy jellemeztem, hogy önálló államban, de megroskadt lélekkel élünk. Ezt magunknak köszönhetjük, mert a történelmet nem vak erők irányítják, hanem nagyon is tudatos erők befolyásolják. Ebben az egyes állampolgárok vagy tevőlegesen és konstruktívan részt vesznek, vagy mosott agyú páriákként hagyják sodorni magukat. *A nemzet sorsáért* – akár tudja vagy nem tudja, akár vállalja, akár nem akarja vállalni – *minden magyar állampolgár felelős*, határon innen és határon túl egyaránt. Határon innen is élhetünk bénult sodródásban és határon túl, számkivetésben is maradhat az ember erős hitű és nemzetépítő. A sorsvállalás e két pólusának ábrázolására idézzünk meg két költőt.

Szentmihályi szabó Péter *Hazámban hontalan* című versében így jellemzi az első típust:

„Megcsúfolva már minden, ami szent,
Kossuth Lajos itt hiába üzent.
Ki emlékezik itt arra: 'dalom
viharodnak előjele, forradalom?'
A fő lehajlik, a hát begörbed,
tétlen vagy, bár életedre törnek.
Magyarország most temető –
régisétetek jönnek elő.
Már szinte megvetem magam:
élek hazámban hontalan.”

A számkivetésben is helytálló Wass Albert példázza *Hontalanság hitvallása* című költeményében:

„Hontalan vagyok,
de vallom rendületlenül, hogy Ő az út s az élet
és maradok ez úton, míg csak élek
töretlen hittel ember és magyar.”

Ma a magyar élni akarást kell az emberekben újraéleszteni. Offenzív stratégiát kell követni az élet és a kultúra minden területére kiterjedő, következetesen kemény önvédelemmel együtt. Kölcsey Ferenc intelme ma mindenkit kötelez: „Közdologban hallgatni, hol káros vélemény vagy tett nyilatkozik, hű polgárnak nem szabad.” *Egyszerre kell talpra állni és emelkedni.*

1. Népünknek egy évszázad szenvedését kell feldolgozni és sebeit meggyógyítani! *Az értelmesen feldolgozott szenvedés* hihetetlenül szilárd tartást ad, belőle hatalmas építő erő fakad.

2. *Minden erővel* meg kell indítani *minden magyar ember személyes fejlődését, egészségessé válását!* A nemzet többsége ma még nem hallja küldetésünk belső hangját. Az „elhivatottnak” ebben kell segíteni a többieket. A belülről fakadó *szolgálat lelke* még a feldolgozott szenvedésnél is hatalmasabb erő.

Sokak meggyőződését és elkötelezett tenni akarását fejezi ki Wass Albert, amikor 1992. november 21-edikére az Amerikai magyar Szövetség közgyűlésére küldött megnyitóbeszédében többek között a következőket írta: „a feladatok ma még nagyobbak, mint azelőtt. Először is nemzetté kell emeljük újra a fél évszázados kommunista diktatúra során megtört, hitét veszített néppé alázott magyarságot. Népünk nemzeti öntudatát kell visszaszerezni, mert ezen a földön csak nemzetnek lehet hazája. Népnél mindössze otthona van. A haza: lelki, szellemi, politikai és gazdasági egység. Az otthon mindössze földet nyújt, védelmet nem.

Feladatunk tehát, ha még van ilyen, kettős!

Föl kell szabadítsuk Magyarországot ’fölszabadult’ népét attól a félelmetes lehetőségétől, hogy a jelen idők irányzatát követve nemzeti öntudatának végleges föladata árán a nemzetközi tőke rabszolgájává válják.

Széles körben ismertetnünk kell a félrevezetett világgal a valóságos magyar múltat, s az igazság feltárása által vissza kell szerezzük szétszakított népünk örendelkezési jogát.”

Mondanivalóm egészét a következő zárótézisbe foglalom össze: *az egyén, a család, a nemzet és Európa jövőjét a művelődés és az irodalmi nevelés, az egyéni és a nemzeti öntudat ép működésén keresztül biztosítja.*

A magyarság „a legnagyobb szolgálatot akkor teszi a világnak,” – s írásomat Babits Mihálynak ezzel, a magyar kellemről alkotott véleményével zárom – „ha megőrzi nemzeti sajátosságait, s megmarad annak, ami. Nemzet vagyunk a szó régi, szellemi, jogi, erkölcsi értelmében, nem pedig faj, a tülekedő fajok között, se nem valami nyomorult, kicsiny erőlködés a nagy erők félelmetes csataterén. Csak nem akarunk ilyenné válni? Meg kell maradnunk nemzetnek, léleknek, szabadnak, nemesnek, alkotónak, keleti nyugalomban, mely mindenkivel dacol, szellemi erőben, mely senkinél sem érzi hátrébb magát. Nem átváltozásra, ma-

gunkból való kikelésre van szükségünk. Inkább magunkhoz való visszatérésre.
Magunkba szállásra”

2015. február 13.

Németh Szilvia (Pozsony):

A kézírás felbecsülhetetlen értéke

A kézírás régmúlt idők óta az ókori kultúrák alapvető eleme közé tartozott. Az ókori Egyiptomban papiruszon rögzítették az élet fontos mozzanatait, eseményeit, a tudományok egyes alapelveit. Elképzelhetetlennek tűnt volna, ha az ókori civilizációk uralkodói megtiltották volna a képírás használatát. Mint ismeretes, az óegyiptomi írásnak (hieroglifáknak) három változata ismeretes.

A képírás a legbonyolultabb, melyet az idők folyamán, az írnokok munkájának a gyarapodásával, egyszerűsítettek. Így alakult ki a hieroglifák további két változata. Az egyszerűbb írásmód kialakításával a teleírt papirusztekercsek tömege is csökkent. Ennek ellenére, mégsem hagyták el a képírást. A gyermekek kötelezően először a hieroglifák legbonyolultabb formáinak az írását voltak kötelesek elsajátítani. Csak ezután ismerkedhettek meg a leegyszerűsített írásmóddal.

Összehasonlítva tehát a múlt és jelen írástörténetét, leszögezem, hogy semmiképp sem tartom helyesnek azt a javaslatot, miszerint a gyermekek ezen túl csak a nyomtatott betűkkel ismerkednének meg. Javaslatom, az ókori Egyiptom gyermekeihez hasonlóan az volna, hogy a mai gyermekeknek továbbra is oktassák a kézzel írott betűk írásának a módját. Ezzel ugyanis a gyermekek írásmódja, tudata és logikája is fejlődik.

Szerény véleményem szerint pedig egy kézzel írott levél értékesebb, személyesebb egy digitális levélnél. Bármikor megeshet ugyanis, hogy valamilyen okból kifolyólag megszűnik az áramszolgáltatás és a modern világunk digitális vívmányai által nyújtott lehetőségek romba dőlnek. Mit kezdenek ekkor majd a felnőtté vált mai gyerekek? Elkeserednek vagy próbálják majd a nehézségeket egyéb módon megoldani?! Eszükbe juthat ugyanis, hogy a kiaknázatlannak tűnő képességeik a hasznukra válhatnak. Megpróbálhatják az életet egyszerűbbé tenni. Elképzelhetőnek találhatják majd talán azt is, hogy nagyszüleikhez, dédszüleikhez hasonlóan, a világ digitális vívmányai nélkül is létezni tudjanak. Kerülhetnek ugyanis olyan élethelyzetbe, amikor rejtett készségeiket, mint például a kézírás, lesz szükség majd felhasználni.

2015. február 22.

Rihmer Aurél (Budapest):

Gondolatok a kézírásról

Az emberiség történetének egyik legnagyobb vívmánya az írás. Mégpedig a kézírás, amely lehetővé tette a gondolatok, információk azonnali lejegyzését.

Szinte mindenre lehetett írni, kőre, fára, papiruszra, papírra, bőrre vagy Krisztus példájából kiindulva, még a föld porába is. Ezért könnyen lehetett számadatokat, útmutatásokat és más ismereteket rögzíteni. Ha valakinek eszébe jutott valami, azt azonnal feljegyezhetette, feltéve, hogy tudott írni, és így az ötlet, gondolat nem vészett el. Lásd az úti beszámolókat, naplókat, söröslátétre írt verseket, stb.

A hirtelen jött és lejegyzett gondolatok bármikor elővehetőek és továbbgondolhatóak, továbbírhatóak, vagy más által feldolgozhatóak.

Valaki épp most írt könyvet Radnóti Miklós könyvajánlásaiából, mások híres emberek széljegyzeteit tanulmányozzák. Mind, mind egy szelet a múltból, amik kézírás nélkül nem jöhettek volna létre.

A múlt emberének életét a kézírásos művek alapján ismerjük, az egyiptomi sírokból, az akkád és egyéb ékírásos táblákról, a rosette-i kőről, fennmaradt oklevelekből stb. Az emberiség tudományos múltját kézírással rögzítették, és ez mindmáig megmaradt. 2-3000 éves feliratokat tanulmányozhatunk ma, míg az ismert adatrögzítők, a film, cd, dvd még nem bizonyított, de sokról tudjuk, hogy elég hamar tönkremegy. De ha az adathordozó ép is marad, gyakori, hogy nincsen már olyan eszköz, ami képes az adatok kibontására. Ma sok adatot pendriven tárolnak, de már 2015-ben egyre több olyan gép jön ki, amihez nem lehet csatlakoztatni. És akkor még nem szóltam a flopi lemezekről, a megszűnő szerverekről stb. Ha mindent gépen írok és tárolok, az ki van téve az enyészetnek, méghozzá sokkal jobban mint a kézzel írt papír. Jó- jó, a gépi anyag ki-nyomtatható. Ez igaz, de ennek is technikai feltételei vannak.

De nem csak gondolatrögzítés terén fontos a kézírás. A kézírás finomította az emberi kéz mozgását és ezáltal az emberi agyat is fejlesztette. Ezt nevezik motorikus képességnek. A kézírás összehangolt és bonyolult tevékenység, ami fejleszti az embert. A kéz összehangolt mozgása kihat a tanulmányainkra, a fel-fogóképességünkre, memóriánkra, de még a művészetünkre is.

A kézírás által készített művek, egy rész saját magunkból, ami visszatükrözi személyiségünket. Nem véletlen, hogy tanulmányozza a grafológia. Amit kézzel írtunk a történelem során, azt az utódok gyakran eltették, mert lám, azt xy írta saját kezüleg. Az ilyen írások becses emlékek, mert a kézírás által felidéződik a

személy, aki készítette, és ha ismertük is, gyakran a hangját is halljuk olvasás közben, mert a kezünkben tartott írás egy nagyon személyes valami.

Igen, a kézírással lejegyzett gondolatok személyünk egy darabja, nem véletlen, hogy például szerelmes levelet kézzel és nem géppel írunk ma is.

Az ember büszkén hirdeti magáról, hogy szabad, individuális lény. De ha egy igen fontos tevékenységben egy eszközhöz, géphez kötjük, akkor pont szabadsága csorbul. Lényegében az eszköz része lesz, és megkezdődik az ember robotizálása. Egyszerűen egy eszköz kiszolgáltatottjává fog válni.

Mivel pedig a számítógéprendszerek egymással össze vannak kötve hálózatok által, nagyban sérülhet az ember magánszférája, sajátos identitása a különböző kémprogramok által. Mivel pedig, szinte mindent gépen íránk, hiszen mi nek a kézírás, már nem állunk messze Orwell gondolatrendőrségétől sem. Ellenőrzött robotokká válunk a szó képletes értelmében.

2015. február 20.

TUDOMÁNYUNK (XII.)

Farkas László (Budakalász):

Az írásanalitika rendszere, komplexitása, elmélete, kompetenciája²⁴¹

ÍRÁS ÉS ÍRÁSANALITIKA

A két fogalom – írás és írásanalitika – közül az első, minden ember hétköznapi életét végigkíséri, ezért közismert.

Az *írás* tudományos kutatása jelenleg alapvetően történeti jellegű, illetve csak az írást produkáló személy azonosítását és megismerését célozza meg.

Az *írásanalitika* a tudományos megközelítés szerint nevezhető a posztmodernista gondolkodás eredményének. Több szempontból is újszerű, egyfajta rendszerszemléletet, rendszerelméletet kíván nyújtani az írás átfogóbb, tudományos megközelítéséhez.

A posztmodern irányzat képviselői azt vallják, hogy a tudományos tevékenység alapvető feladata nem a *magyarázat*, hanem a *megértés*.

Az írás fogalmára többfajta megközelítés létezik. A *Magyar nyelv értelmező szótára* szerint az írás szó a magyar nyelvben, több értelemben használatos:

- „1. Az ír igével kifejezett cselekvés; az a cselekvés, hogy valamit írnak.
2. Ennek a cselekvésnek látható eredménye, mint íráskép.
3. Az íráshoz, a nyomtatáshoz szükséges betűknek, írásjegyeknek valamely rendszere.
4. A betűk, írásjegyek (rendszerének) ismerete, felhasználása, az írás, betűvetés készsége.
5. Írott szöveg
  - a.) olvasmánynak szánt nyomtatott szöveg,
  - b.) felírás, felirat.

---

²⁴¹ A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület *Régi magyar nyelvű rovásírások munkacsoportjának* a hónap minden utolsó péntek délutánján a budakalászi Kós Károly Művelődési Ház és Könyvtár dísztermében tartott és tartandó előadássorozata keretében 2015. június 26-án elhangzott előadás összefoglalója.²⁴¹ Az előadás összeállításánál felhasználásra került a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen megvédett PhD értekezés teljes anyaga, amely itt megtalálható az Interneten is: <http://www.doktori.hu/index.php?menuid=193&vid=10493>.

6. Irodalmi, újságírói tevékenység; ennek a tevékenységnek eredménye, mint szellemi termék.

7. A Biblia, Szentírás.

8. Irat, okirat, igazolvány.

9. A vert pénznek, érmének az az oldala, amelyiken az értékét jelző szám olvasható.

10. Vonalas mintájú, népi díszítőelemek rajzolása, festése és ennek eredménye.

11. Madártojáson látható vonalas minta, rajz.”²⁴²

A *Révai Nagy Lexikon*²⁴³ meghatározása szerint „Azok a látható jelek, amelyek az egyes szavakat vagy egyes hangokat szemünk elé állítják.”

A *Magyar Értelmező Kéziszótár* így fogalmaz az írásról: „Az a cselekvés, hogy valamit írnak. A leírt betűsorok képe. Írásrendszer. Írott szöveg. Pénznek, érmének az az oldala, amelyen az értéket jelző szám van. Kézimunka, dísz tárgy vonalas mintájú díszítése.”²⁴⁴

Írástörténeti szempontból az írás, alábbi alapvető fajtáit különböztetjük meg:

1. Képirás (piktográfia)
2. Fogalomírás (ideográfia)
3. Szó- és szótagírás (logografikus és fonetikus írás)
4. Betűírás (alfabetikus írás)

A **képszerű jeleket** alkalmazó írást képirásnak nevezzük. A képirás legfőbb jellemzője, hogy konkrét tárgyakat vagy élőlényeket ábrázol. Ezek hol egy szót, hol egész mondatot jelenthetnek, de nem köthetőkegyetlen nyelv szókincséhez sem. Ki-ki saját nyelvén olvashatja és értelmezheti a piktográfia stilizált ábráit. **A képek szavakat, szótagokat vagy hangokat is jelölhetnek.**

A fejlődés során a képirás jeleit az elsődleges jelentésén túl más összefüggésben is használták. A fogalomírás kialakulása során a jelkészletben szimbolikus ábrák bukkantak fel. A Nap jele pl. több népnél a fénysugarakkal körülvett kör volt, de ezt az ábrát egy idő után nemcsak a Napra mint égitestre, hanem a forróságra és a hőségre is vonatkoztatták. *Több piktogramma (képirásos jel) kombinálásával fogalmakat tud-*

²⁴²A Magyar nyelv értelmező szótára III. Akadémia Kiadó. Budapest, 1960. 528-529.

²⁴³Révai Nagy Lexikona X. kötet. Hasonmás kiadás. Szépirodalmi és Babits Könyvkiadó.

Budapest, 1992. 631.

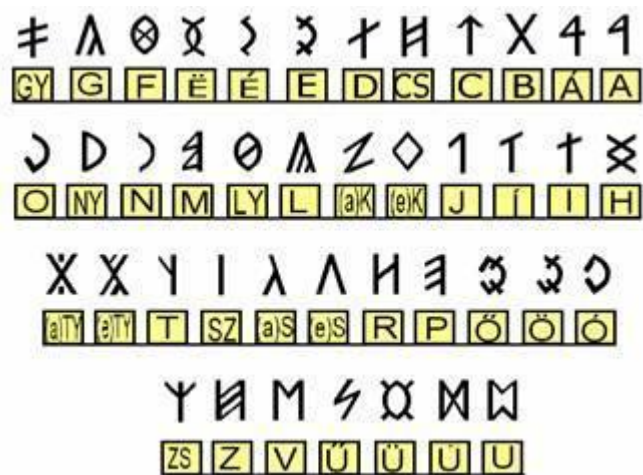
²⁴⁴Magyar Értelmező Kéziszótár A-LY. Akadémia Kiadó. Budapest, 1987. 600.

tak kifejezni. A két, egymás mellé rajzolt láb például nemcsak a végtagokat, hanem a járás fogalmát is kifejezte. Megszületett a fogalomírás, melynek jeleit **ideogrammáknak** nevezzük.

A beszédünket alkotó szavak két fő jellemvonással rendelkeznek: minden szónak jelentése, illetve hangalakja van. A jelentés és a hangalak szétválasztása döntő szerepet játszott az írás fejlődésében. *A kép- vagy a fogalomírás jelei egy idő után már nemcsak a szavak értelméhez kapcsolódtak, hanem a szavak hangalakjával is szorosan összefonódtak, tehát hangzócsoportot képviseltek.* Így jutott el a fejlődés a szóíráshoz. Megszületett az a felismerés is, hogy több szótagból álló, hosszabb szavakat le tudnak írni egy szótagú szavak jeleinek egymás mellé sorakoztatásával. (Mintha a silány melléknevet úgy íránk le, hogy egy sítalpat és egy lányt rajzolnánk egymás mellé.) Így alakult ki a szótagírás. A szóírásra jó példa a mai kínai, míg a szótagírásra a mai japán írás. Az illusztráción "A templom emberei" "olvasható".

Betűírás

Az ember már évezredekkel ez előtt arra kényszerült, hogy a szavakat alkotólemeire, hangokra bontsa. Egyes ókori népeknek egyre több nehézséget okozott az újonnan felfedezett földrajzi helyek vagy az újabb uralkodó családok nevének leírása. Ilyen esetekben az egyik nép úgy oldotta meg a problémát, hogy az új fogalmak számára külön jeleket alkalmazott, a másik viszont olyan szójeleket írt le egymás után, amelyeknek hangalakjából csak a kezdő hangzót olvasva kapta meg a kívánt nevet. A szóírás jeleinek a kezdőhangok leírására való felhasználását akrofóniának nevezzük. Az *akrofónia* útján jutott el az ember az egyes hangokat jelölő betűíráshoz, ez az eljárás ugyanis a szavaknak hangzókra való szétszedését kívánta meg.

Az első betűírások már az i. e. II. évezredben megszülettek. Közülük a leghíresebb a föníciai alfabétum, amely az i. e. 14-13. században 22 mássalhangzóból álló ábécé volt. Írásuk jól mutatja az akrofónia elvének érvényesülését: nyelvük-

ben az ökör neve *alef*, és jelét az *a* hang írására használták, a házat *béthnek* mondták és jelével írták a *b* hangot. Csak a mássalhangzókat jelölték, és az előtük vagy utánuk következő magánhangzókat a szavak jelentésétől függően az olvasónak kellett kiválasztania. (Az *a*-t egyébiránt torokhangként ejtették, és nem kezelték magánhangzóként.) A föníciai betűírást az arámiak és a görögök is átvették. Az utóbbiak a magánhangzókat is jelölték. A magán- és mássalhangzókat egyaránt feltüntető nyugati alfabétumok forrása a görög betűírás volt.

A rovásírás betűkészlete:

A honfoglaló magyarságnak saját betűi voltak, amelyek teljesen különböztek a görög, latin stb. írásjelektől. A magyarok nem papírra írták, nem táblákra vés-ték jeleiket, hanem késsel faragták vesszőkre, az úgynevezett rovópálcikákra.

Írásanalitikai szempontból több gondolat került felszínre, miközben az írás írásanalitikai fogalma megszületett, ezek:

Az írás egy tudatos automatizált tevékenység; a nyelv megjelenési formája, mondanivalónk rögzítése látható jelekkel, időbeli és földrajzi távolságok áthidalására és sok más célból; írásjelek, például betűk rögzítése, lejegyzése valamilyen hordozón, olyan céllal, hogy azokból a későbbiekben értelmezhető szöveget hozzunk létre; gondolatok, fogalmak kódolása, melynek fordított művelete az olvasás; alkotó tevékenység a közlés egyik formája, alapvetően fogalmazást, illetve kreatív írást jelent; nagyobb irodalmi művek létrehozásának mestersége; ebben az értelemben az írás a narratíva, a szépirodalom, a fikció, a versek és a levelek, továbbá egyéb írásművek – szkriptumok – előállítás; a létrejövő szöveg későbbi elolvasása céljából történik, főként más emberek által.

Az emberi szellem fejlődésének két leghatalmasabb mozgóatója a beszéd és az írás; a gondolat rögzítése jelekkel; „az írás a beszéd rögzítése jelekkel” – viszont ez csak a fonetikus írásokra lenne használható.

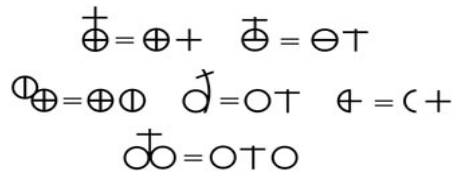
Az írás olyan szociológiai tényező, amelynek társadalomszervező, racionalizáló hatása van, ugyanakkor az írás racionalizáló hatása csak olyan mértékben érvényesülhet, amilyen mértékben az írás érvényesül, elterjed az adott társadalomban. „Kikristályosodott, megdermedt gesztus” ami abban nyilvánul meg, hogy „akaratom, vágyam, szándékaim pecsétjét rányomom a valóság viaszára. Jelet, nyomot hagyok hátra.

Mindezeket figyelembe véve az írás írásanalitikai fogalma a következő:

Alapvetően az auditív beszédet kiegészítő, rögzítő és az emberi gondolatnak erre a célra alkotott, speciális, egyetemlegesen elfogadott, viszonylag általánosan ismert jelentésű, vizuálisan érzékelhető, időhöz és térhez köthető jelekkel történő közlés, kifejezés, egyben mindezek megörökítése.

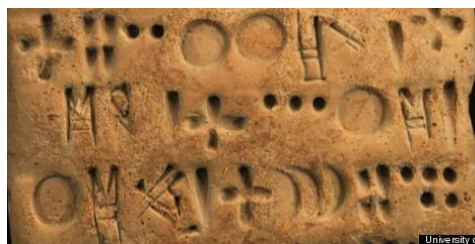
Az előadás következő részében felvillantásra kerültek olyan példák, amelyekben található jelek elemzése lehetőséget ad az írásanalitikai kutatás számára:

Pont d'Arc (francia pont = híd, arc = ív) egy hatalmas természetes kőhíd Franciaország déli részén, Ardèche megyében. A környék különleges ősrégészeti jelentősége a Chauvet-barlangban talált 30 000 és 17 000 év közötti emberi jelenlétet bizonyító feliratszerű jelcsoportok és festett kézkörvonalak létezése. Háromszáz állatkép (bölény, rénszarvas, gyapjas orrszarvú) mellett a lenyomatok és kultikus jelképek sokasága miatt 1995 óta a Lascaux-i barlang és az Altamira-barlang jelentőségénél is többre tartják. Kisebb kövek, kőlapocskák is előkerültek geometrikus, ismétlődő mintázattal, amelyeket egyesek íráskezdeményeknek vélnek.

ti jelentősége a Chauvet-barlangban talált 30 000 és 17 000 év közötti emberi jelenlétet bizonyító feliratszerű jelcsoportok és festett kézkörvonalak létezése.

Háromszáz állatkép (bölény, rénszarvas, gyapjas orrszarvú) mellett a lenyomatok és kultikus jelképek sokasága miatt 1995 óta a Lascaux-i barlang és az Altamira-barlang jelentőségénél is többre tartják. Kisebb kövek, kőlapocskák is előkerültek geometrikus, ismétlődő mintázattal, amelyeket egyesek íráskezdeményeknek vélnek.

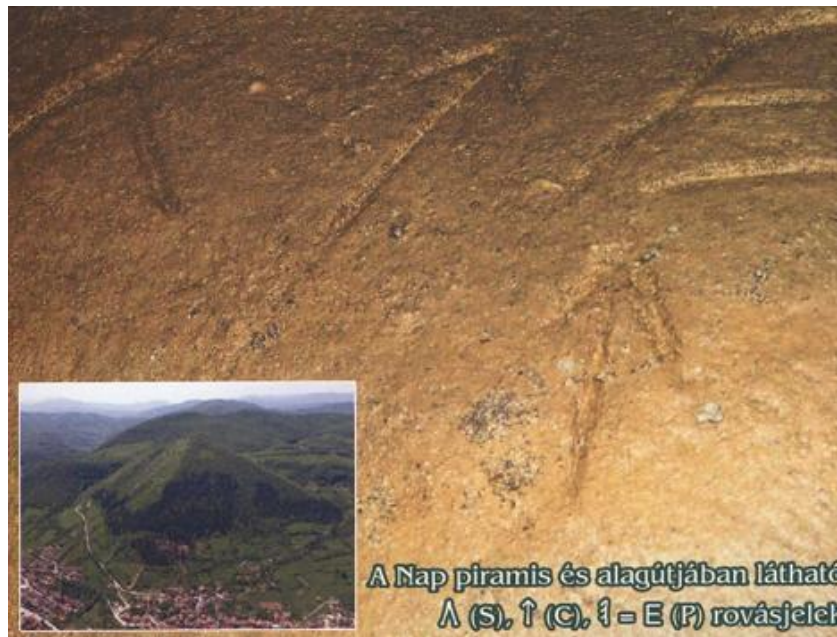
Az *elámi írásrendszer* kezdetei még a sumer időkre nyúlnak vissza, sőt talán kissé megelőzik azt (amennyiben az uruk-kultúra nem sumer).

Az i. e. 1. évezred második felére Elámban egy saját, kényelmes és egyszerű írásrendszer alakult ki, amelyben az Akhaimenida királyok korára a százat alig meghaladó (körülbelül 130) számú szótagjellel együtt összesen 206 különálló írásjel foglalt helyet. E jelek túlnyomó többségének csak egyetlen hangértéke volt, a használt szójelek és értelmező jelek száma nem éri el a húszat.

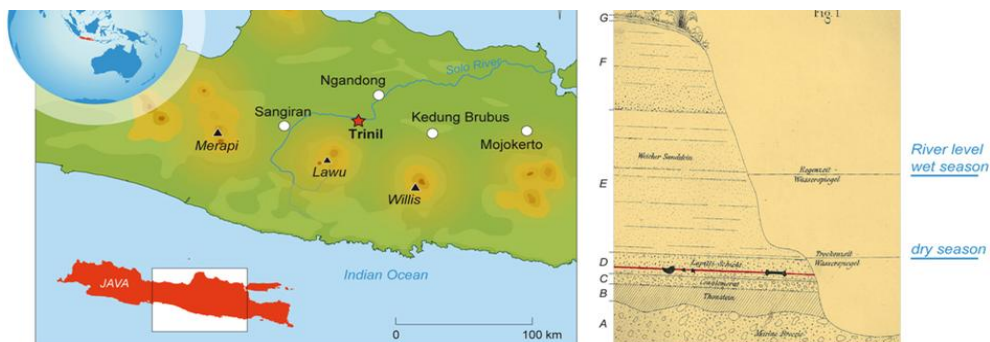
A Duna-völgyi civilizáció egyike a legősibb Európai civilizációknak. Hozzávetőlegesen időszámításunk előtt mintegy 5500-tól 3500-ig létezhetett egy óriási területen, ami déltől észak felé Görögországtól a mai Szlovákiáig, Nyugatról keletre pedig amai Horvátországtól a mai Romániáig terjedt.

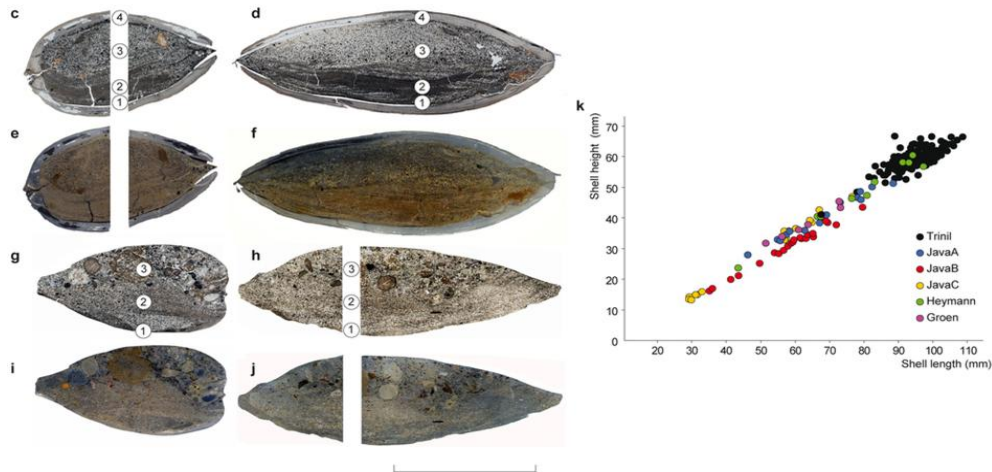
A **milyen?** táblák keletkezését időszámításunk előtt 5500-ra datálják, és a jelek rajt egy még megfejtendő nyelvhez tartoznak. Az ismeretlen nyelv mintegy 700 különböző írásjelet használ, körülbelül annyit mint az Egyiptomi hieroglifák.

A világ – állítólag – legrégebbi ismert piramisáról, a boszniai Nap piramisról sokan kijelentik, hogy „a hun-magyarok, azaz eleink, a mag (tudás) urai építették”. A szénizotópos mérések alapján – amelyeket másféle mérés még nem hitelesített – 34.000 évesre becsült Nap Piramisban székely-magyar rovásírással íródott feliratokat találtak, s már egyértelműen azonosítottak húsz rovásbetűt is, melyek egy az egyben megegyeznek a manapság általunk is ismert székely ABC jeleinek vonásaival.

500.000 éves véset édesvízi kagylókon.

Egy új kutatás szerint a Jáván élt korai emberek már jóval a *Homo sapiens* megjelenése előtt kagylókat használtak eszközként és vésőként. Édesvízi kagyló felszínébe karcolt egyszerű, cikcakkos mintát írtak le, amely az indonéziai Jáva szigetén keletkezett mintegy félmillió éve. A kutatók szerint a lelet hatalmas lépés volt a korai embereknek, és arról árulkodik, hogy a *Homo erectus* faj – a *Homo sapiens* elődje – fejlettebb kognitív képességekkel rendelkezett, mint korábban hitték.

Találtak egy kagylót, melyet eszközzé alakítottak lekerekített és csiszolt széllel, valószínűleg késként vagy vakaróként használták. Egy másikon cikcakkmintát fedeztek fel, amelyet nagy valószínűséggel cápafoggal véstek bele, a kutatók szerint az eddig ismert legkorábbi geometriai vésetet reprezentálja. A véseteket talán azért nem fedezték fel korábban, mert szabad szemmel alig látszanak, a fossziliákról készített digitális fotókon viszont azonnal szembeötlenek.

Játék a betűkkel

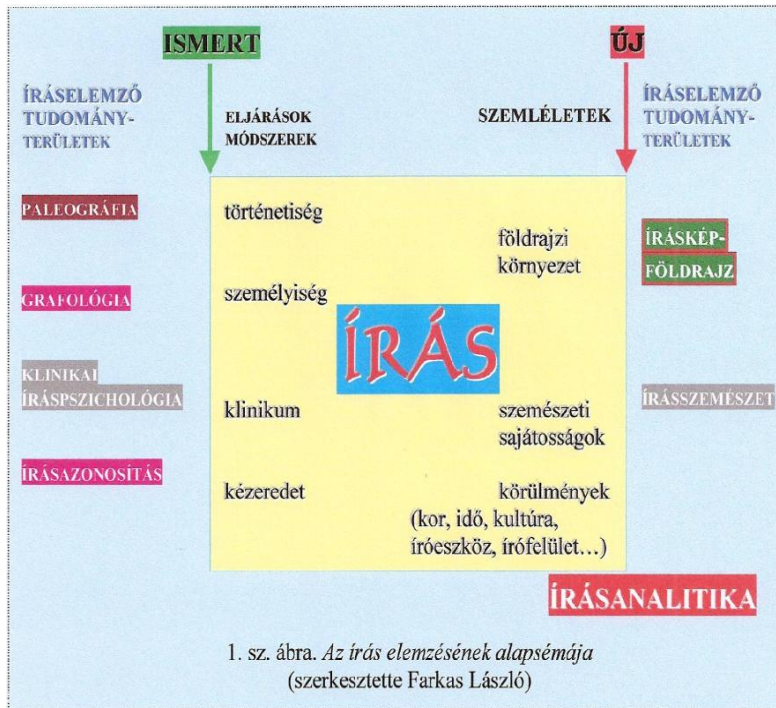
Az írás mire képes, ha egy szó első és utolsó betűjét a helyén hagyva a többit megváltoztatjuk. Elolvasva az alábbi szöveget, mély igazságokra jöhetünk rá:

www.kreten.hu Betűsorrend

"A cmabrigde-i etegyemen kéüszlt eikgy tnuamálny áitltsáa sznreit a szvkaaon bleül nincs jlneestögée annak, mkénit rdeeözndenk el a btüek: eyegüdl az a fntoos. hgoy az eslö és az uolstó betü a hlyéen lygeen; ha a tböbrie a lgnoeoyabb özeássivsaszg a jleezmlő, a sövzeg aokkr is tleejs mrtébéeekn ovasalthó mraad. A jnleeésq mgáayzrataa az, hgoy az erbemi agy nem eyedgi btüeket, hneam tleejs sazakvat ovals. íme a bzoinytéik. Úhygoyg tnseseek mkneit bkébeén hyagni a hleysersáii fmonisáokgkal!"

Az írásanalitika helyzete

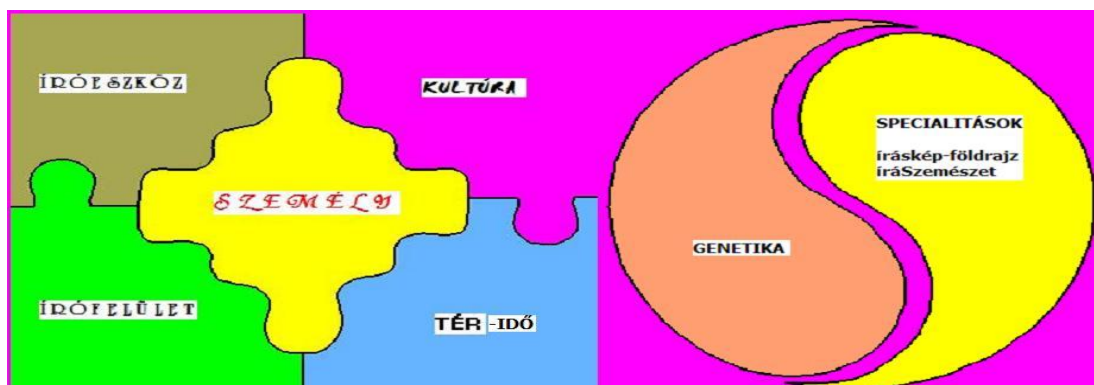
Az íráselemzés alábbi *sémája* összefoglalja, hogy az írásanalitika előtt csak az olyan közismert és művelt területek léteztek, mint a paleográfia, a grafológia, a klinikai írápszichológia és az írásazonosítás.

Az írásanalitika megjelenésével teret nyert az írásszemészet, amely megmutatja, hogy az írásban mely írássajátosságok jellemzik a szem állapotát. Az új rendszer kialakítását alapvetően az írás térbeliségét is vizsgáló íráskép-földrajz megjelenése gyorsította fel. Következésképpen jött létre az írás komplex, minden oldalú elemzésével foglalkozó írásanalitika.

Az írásanalitika tárgya

Az alábbi ábrán követhető, hogy a grafológia alapvetően a személy tulajdonságaival, tudatos és tudattalan motivációival, viselkedési formáival foglalkozik.

Az írásazonosításnak az írást meghatározó kéz(vagy írógép)-eredet megállapítása az alapvető feladata.

Az írásanalitika az írás elemzésénél az írást befolyásoló minden (személy, tér, idő, kultúra, genetika, íróeszköz, írófelület és speciális) tényezőt figyelembe véve keresi a teljességet.

Az írásanalitika tárgya maga az írás. Az írásanalitika az írás különféle, önálló és egymástól szét nem választható dimenzióival együttesen foglalkozik. Ezek alapján vizsgálja az írás keletkezésének korszakához köthető időbeliségét, földrajzi térbeliségét, az ember történelmének, kultúrájának társadalom-földrajzi folyamatait, az írófelületet, az íróeszközt jellemző sajátosságait és a készítőjéhez kapcsolódó pszichés, anatómiai, „genetikai” vetületeket. A felsorolás komplex, de korántsem teljes, a tudományterület fejlődésével egyre bővülhet, és összetettebbé válhat.

Az írásanalitika kompetenciája

Az írásanalitika szemléletének kialakításához szükséges tisztázni annak kompetenciáját, mire van illetékessége, jogosultsága, és tartalmilag milyen szakmai területeket ölel át.

A Goldman-féle jéghegy modellt felhasználva jól illusztrálható az írás megismerhetősége, ami alapvetően behatárolja az írásanalitikus lehetőségeit, és lehetséges eredményeit. A modellben a jéghegynek a képzeletbeli vízszint feletti része mutatja az írás azon legfelsőbb rétegét, amelynek az ember tudatában van, akaratával tudatosan képes befolyásolni, módosítani, így számára idegen környezetben könnyen megtanulható, másolható. Megjelenési formái az íróeszköz,

az írófelület, az írás technikája, a történelem és a viselkedési normák a kutató számára “kézzel foghatóak”, így könnyen megfigyelhetőek. Ebbe a rétegbe tartozik még az író személy – a duktör – személyisége, amelyből a jéghegy víz alá eső részét csak feltételezésekkel, tipológiákkal lehet vizsgálni, elemezni.

Ezzel szemben a jéghegy víz alá merülő 9/10-e a személyiségbe, az emberi genetikai Goldman-féle láncolatába, mondhatjuk, hogy a metatartományába olyan mélyen rögzül, hogy annak még kiterjedt és több dimenziót átölelő ismereteink birtokában sem vagyunk tudatában. Az írásanalitika alkalmazása során ébredünk rá arra, hogy „valamilyen érthetetlen okból másképp írunk”, mint a más környezetben nevelkedett duktortársunk.

Az írásanalitikussal szemben támasztott követelmények kialakításakor az első lépés a személyiségbeli követelmények meghatározása volt. A másik lépés a szakmai követelmények figyelembe vétele. Ebbe a csoportba sorolható az iskolázottság, a szakmai előképzettség, az esetleges szakterületi tapasztalatok, a számítógépes alkalmazói ismeretek, a meglévő idegen nyelvismeret.

Fontos az írás megismerésének indítéka és motivációja, amelyben az írásanalitikusi szakma vonzereje mellett a remélt szakmai eredmény megteremtése is befolyásoló tényező. Ebben a folyamatban fontos szerepet játszik az íráskép-földrajz elméletének és módszerének szakszerű alkalmazása. Az írásanalitikusi kompetencia csak akkor tekinthető adekvátnak, amennyiben a különböző követelmények megjelennek a komplex írásanalitikusi folyamatban.

Az írásanalitika alkalmazhatósága, felhasználási területei

Az alkalmazási területeket tekintve az írásanalitika legfontosabb ágai a következők:

paleográfiai, történelemkutatási,
klinikai, pszichológiai, szemészeti,
kriminalisztikai, honvédségi, titkosszolgálati,
köznapi, vállalati,
pedagógiai, felsőoktatási.

Az írásból *általánosságban* az alábbi lehetőségeket állapíthatjuk meg:

- a személyiség megismerése – az írás determinálja készítőjét, ezért adekvát módon megközelíthető az író személy tulajdonságai;
- a magatartás ellenőrzése- figyelemmel lehet kísérni az általános magatartási normához igazodó és attól eltérő reagálások tartalmát, egy meghatározott időn belüli állapot változását;
- a magatartás irányának, vonalának meghatározása- egy szituációhoz köthető viselkedési, magatartási irány és az eredmény várható kimenetének modellezése;
- egy tevékenységet elősegítő módszer (pl. tárgyalásra való felkészülés, vagy egy konkrét feladatra való kondicionálás);

- az alany manipulálhatóságának megismerése- az író személy mennyire képes a szerepjátszásra, egy álarc felvételére, személyiségében milyen módon, mértékben és formában van jelen a manipulálhatóság;
- pszichoanalitikusi- "polygráf"-jellegű és tartalmú műszeres hazugság-vizsgálat- az alany írásában, inkriminált esethez köthető válaszaiban jelenlévő hazugságjelek felderítése.

Az írásanalitika egyetemi oktatása

Az írásanalitika kiválóan alkalmas egyetemi szintű oktatásra, amit a gyakorlat is bizonyít(ott):

2001-ben a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen megalapításra került az írásanalitika (grafológia) szakirány a védelmi igazgatási szakon belül.

2007-ben a szak megújításra került és most már önálló szakirányú továbbképzési szakként működött 2012-ig, amely során 64 fő kapott egyetemi, illetve főiskolai szintű oklevelet írásanalitikai megnevezéssel.

2012-ben az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar elindította és folyamatosan meg is hirdeti az íráselemző szakember képzést, ahová a hallgatók toborzása folyamatosan történik. Jelentkezni lehet a négy féléves képzésre a következő linken: <https://tanulmanyi.pk.elte.hu/tovabbkepzes-ppk>.

Az írásanalitikai elmélet bemutatása egy példán keresztül

Az írásanalitika alapvetően egy elmélet, egy rendszer, amelyen belül keressük azokat a mérési, elemzési eljárásokat, módszereket, amelyek eredményeként sikeresen elemezhetünk, akár egy történelmi dokumentumot is.

*Nézzük a Tihanyi Apátság Alapítólevelét!*²⁴⁵

I. András király (1046–1060) Szűz Mária és Szent Ányos püspök tiszteletére maga és családja lelki üdvéért alapította a tihanyi monostort. Szűz Mária I. (Szent) István ismert országfelajánlása óta Magyarország védelmezője. Ányos Galliában Vienne közelében született 358 táján. Harmincévesen lett Orleans püspöke. Sírja zarándokhely lett, és sajátos módon ott tették le a frank királyok ünnepélyes esküjüket, ha szerződést, szövetséget kötöttek, sőt itt tisztázhatták magukat a főemberek, ha gyanúba keveredtek, hogy hűtlenek lettek urukhoz. Az uralkodó és uralkodó közötti egyezséget, az uralkodó és alattvalói közötti hűséget szavatoló Szent Ányos nem véletlenül lett a magyar monostor védőszentje.

Az oklevelet a korszak általános *íróanyagára, ún. déli hártýára* írták, s – ahogy a szövegében is olvashatjuk – tekercs (tomus) formában őrizték. Ami a

²⁴⁵Hoffmann István: A Tihanyi Alapítólevel, mint helytörténeti forrás, <http://www.mek.oszk.hu/08700/08750/>.

szövegét illeti, ismert kialakult formulái voltak már a 11. század derekán az okleveleknek. Nemcsak a bevezetés, tárgyalás és befejezés részei különültek el egymástól simára csiszolt, kerek mondatokkal, hanem kisebb, oklevélről-oklevélre ismétlődő, csak üres formaságoknak tetsző részek is elkülönültek a nagyobb egységeken belül.

A hitelesítés mindig annak a pecsétjével történt, akinek a nevében kelt az oklevél. Az aláírára került azok aláírása, akik jelen voltak az oklevélben leírt eseménynél, vagy netán részt is vettek benne. Az aláírások között megtaláljuk az e korra jellemző királyi *monogrammát* is, vagyis a király nevének betűiből formált rajzot. Akár a megpecsételés, akár a tanúk sora rendkívül fontos az oklevél hitelességének bizonyításában. Sajnos, az oklevél pecsétje az idők folyamán lepergett, a tanúk neve azonban megmaradt, sőt ismerjük is őket javarészt. Az aláírás két részből áll: egy keresztből és a kereszt mellett a keresztet rajzoló nevéből. A keresztet az „aláíró” rajzolta, az „aláíró” megnevezése azonban az „aláírók” írnokainak (clerici) munkája. A király sem maga szokta a saját monogramját megrajzolni, többnyire az előre megrajzolt *monogramma* egyetlen hiányzó vonalát húzza csak be.

Végére az oklevél egyik legfontosabb része, a keltezés került. A keltezésben feltüntették Béla herceget, a király öccsét, aki ekkor még együtt uralkodik András testvérével, s utóbb I. Béla néven követi bátyját a magyar trónon. A legvégén pedig utalnak arra, ki volt az oklevél elkészítésével megbízott személy: Miklós püspök. Számtalan jel mutat arra, hogy korának legműveltebb emberei közé tartozott a krónikaíró, nemzetközi szerződések és magánlevelek kitűnő ismerője és írója, Miklós püspök. A tihanyi oklevél gyönyörű kerek latin mondatai, az egyes kifejezések végén szokásos rímes végződéses élő tanúi a püspök tanultságának.

Az oklevél elején, ahol az írás elméleti indokáról olvashatunk magvas elmefuttatást, rálehetünk arra, ki is volt, aki írta az oklevelet: az írnok, akinek a keze (per manus scriptorum) mentette meg az emlékezet számára a történeteket. Az írnok a szépírás mestere ebben a korban, tanultsága arra képesíti elsősorban, hogy lemásolja szép betűkkel azt, amit mások megfogalmaztak, lejegyeztek. Már első látásra észrevehetjük, hogy oklevelünk írója igyekezett gondos munkát végezni. Egyenletesen megformált betűi jól olvashatóvá teszik írását.

Vajon ki készítette azt a fogalmazványt, amit írnokunk lemásolt? Erre is megtaláljuk a feleletet az oklevelünkben, ahol azt olvashatjuk, hogy a jegyző (notarius) kezéből származott mindaz az adat, ami az oklevélben található. A jegyzőről pedig tudjuk, ki volt, hiszen az oklevél záró részéből kiderül, hogy a királyi udvarban a jegyzői hivatalt ekkor Miklós püspökünk töltötte be. Ő volt tehát az oklevél jegyzője, vagyis fogalmazója, s az ő fogalmazványából dolgozott az írnok.

Szembeszökő, hogy a birtokhatárok leírásának megszővegezése elüt az oklevél többi részétől. Ebben a részben ugyanis nem a király beszél a szokásos fedelmi többesben (adtuk, adományoztuk stb.), hanem a feljegyzés készítője be-

szél a királyról harmadik személyben (átadta, odaadta stb.), s ebben a részben találjuk a magyar szövegeket is. Ez arra utal, hogy a birtokok határjárását lejegyző betűvető sem az írnok, sem a jegyző nem lehetett. Az oklevél elkészítése négy-öt ember összehangolt munkája révén és a korszakban általános, több évszázadon át kijegecesedett okleveles formulák alapján született meg. A tihanyi alapítólevél az első eredetiben fennmaradt hiteles oklevelünk.

Az un. magyar szórványok szavai, kifejezései két jól körülhatárolható csoportot alkotnak, a korszerű, reformált magyar nyelven érthetőkre, – ilyen például, **Keuris teu** (Köris tő), **Aruk feeig** (Árok főig), **Zilu kut** (Szil kút), **Kues kut** (Köves kút), **Seku ueieze** (Szék vize), **Kurtuel faig** (Körtvély / Körte-fáig), **Ohut cutarea** (Ó-kútra), **Lean syherig** (Leány sírig), **Aruk tue** (Árok tő), **Bagat mezeieg** (Bagát mezejéig) ide kívánczik az az ismert mondattöredék, amit példaként említenek; ...**Feheruuaru rea meneh hodu utu rea**...(Fehérvárra menő hadi útra), – valamint a Balaton-felvidék térségében jórészt ma is megtalálható

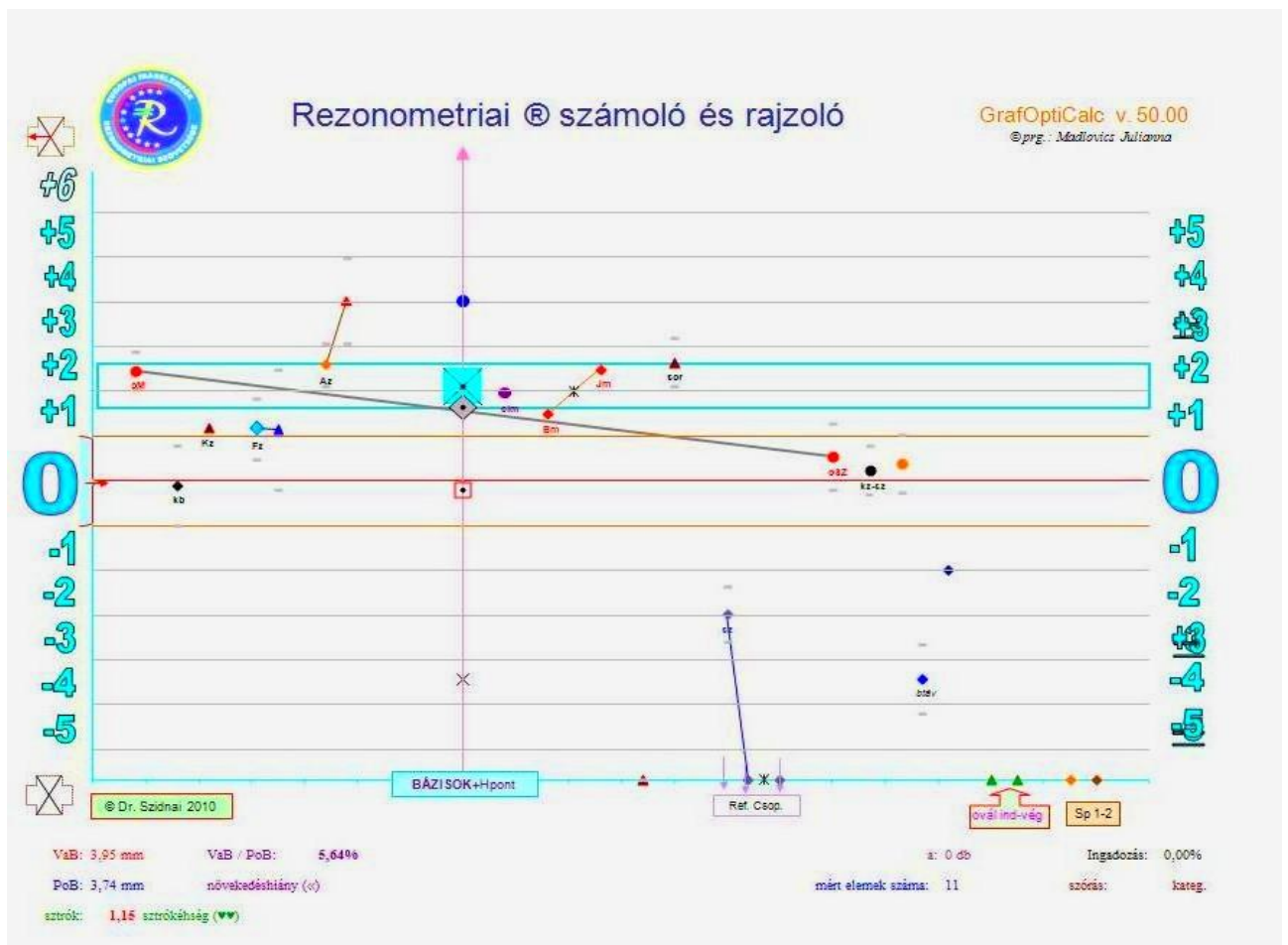
földrajzi nevekre, amelyek ebben a nyelvi közegben elvesztették eredeti, ősi jelentésüket.

Írásanalitikai elemzés:

Az írásanalitika használ egy mérés-elemzési technikát, technológiát, amit dr. Szidnai László, okleveles írásanalitikus *rezonometriának* nevezett el.

A rezonometria módszerként lehetővé teszi különböző korokban és földrajzi helyeken domináló írásképelemek objektív összevetését egymással. Az íráselemeket sztenderdizált módon, információelméleti szempontok szerint hasonlítjuk össze.

A Tihanyi Apátság Alapítólevelét Podonyi Hedvig írásanalitikai szempontból feldolgozta és az eredményeket a ZMNE végzős hallgatójaként szakdolgozatában összegezte. Az általa végzett rezonometriai mérés ábrája:

Az ábra adataiból az alábbi írásanalitikai–rezonometriai elemzést lehet tenni: A kurzív minuszkulás írásánál a megfelelésvágy, az elvárt külsőségek követése, a „maszkolás” válik hangsúlyossá, így komplex mesterséges írástípusról beszélhetünk.

A valós bázis (VaB) nagyobb, mint a potenciális bázis (PoB), ám a növekedés igen kismértékű – feltételezhető, hogy az ezen írásképet produkáló közegben szinte elkerülhetetlen az elfojtás. Ereszkedő az OAT tengely, a bázisban (B) indul – de mivel a B alatt végződik, hasonlóképpen értelmezhető: a környezet „összenyomja” az egót, az egyén nem tud érvényesülni, önmaga lenni.

Az oválmagasságon (Om) kívül a B-ban helyezkedik el a potenciális alsó zóna (PoAz), a jobb margó (Jm) és a sortáv (Sor) – azaz, a mindennapok a biztonságkeresés, a szabálykövetés mentén zajlanak, a napi teendők szervezőmódját is beleértve. Az emberi viszonylatok ezt kevéssé befolyásolják (nagyobb a jobb, mint a bal margó).

A középzóna (Kz) az Om és a B alá kerül, ami sztrókéhséget²⁴⁶ fejez ki – ám a mások közül kitűnni kívánó ember élményigénye, sikerélmény-vágya ellenére „láthatatlan” kell, hogy maradjon, személye iránti érdeklődésre, odafordulásra környezetétől nemigen számíthat. A B alatt található Kz és középbetű-magasság (Kb) túlterheltséget sejtet, a napi tevékenykedés rutinja teherré válik, túl sok energiát igényel. B alatt marad a felső zóna (Fz) is, amelynek potenciális és számított változata is ugyanakkora. Ebben a világban nem jó túl sokat „okoskodni”, azt nem értékelik.

A szellemi tevékenység a mindennapi rutin része lehet (Fz és Kz egy húron), ám csak bizonyos mederben folyhat (bal margó ugyanitt). Döntési szabadságról szó sincs, kockáztatni e téren sem szabad (Cím mélyen a B alatt).

Az apátsági alapítólevél küllemét elsősorban a karoling minuszkulaformák hű utánzására irányuló szándék határozta meg. A karoling minuszkula pedig, ahogyan azt már említettük, eredetileg igen praktikus, és az anyagi világtól (alsó zóna) sem távol álló célt szolgált: a frank államrend adminisztratív hátterének hatékony működtetése érdekében jött létre.²⁴⁷ Ugyanezen okból alkalmazhatták másfél évszázaddal később a magyar királyi udvarban, ahol vélhetően az adománylevél is készült.

Befejezésül az olvasó szíves figyelmébe ajánlok egy magyar nyelvű mondatot, amely szintén tartalmaz egy érdekességet (házi feladat gyanánt):

"Kis erek mentén, lép sík ölén, oda van a bánya rabja, jaj, Baranyában a vadon élő Kis Pálnét nem keresik."

---

²⁴⁶ Ez a speciális írásanalitikai kifejezés egyfajta érintkezési igényt, ingeréhséget fejez ki, ahol a sztrók angol szó simogatást, érintést jelent általános értelemben, azaz a fájdalmas érintés – mondjuk a pofon – is beletartozik.

²⁴⁷ Heribert Illig amint az egész karoling korszakot, úgy a 'karoling minuszkula' és a frank államrend létét is megkérdőjelezi. (Heribert Illig: *Kitalált középkor. A történelem legnagyobb időhamisítása*. Allprint Kiadó, Budapest. 2002.) – *A szerk.*

ROVATREND

A történelemtanár-továbbképzésünk tanterve

I. A történelemkutatás módszertana.

1. Régészet.

- a. Ásatási tudnivalók, az ásatásig vezető út, ásatás.
- b. Temetőfeltárás, telepfeltárás.
- c. Leletgyűjtés kezelés, helyszínen maradó leletek.
- d. Restaurálás, meghatározás, leírás, tudományos közlés.
- e. Raktározás, kiállítás.
- f. Középkori várak, települések, temetők.

2. Őstörténet.

- a. Őstörténeti kronológia.
- b. Kőkorszaki tárgyi leletek, azokból levonható következtetések.
- c. Keleti Mediterráneum hatása.
- d. A fémfeldolgozásra utaló leletek.
- e. Rézkor, bronzkor, vaskor a Kárpát-medencében.
- f. Preszkíta-kori lakosság nyomai.
- g. Szkíta kor.
- h. Kelta kor.
- i. Római hódítás kora.
- j. A keleti lovas népek megjelenése, a lovas műveltség.
- k. A tenger és a pusztai népek.
- l. Őstörténeti fogalmak.
- m. Bevezetés a magyar népzene és a magyar őstörténet összefüggéseibe.
- n. Őstörténeti szintézis.

3. Családtörténet.

- a. Az etnikai közösségek keletkezése.
- b. A rasszok.
- c. A protokulturális tömörülés: a horda.
- d. Család, nemzetség, kisebbség, nemzeti közösség.
- e. Népesítés számlálás a törzsi szervezetben.
- f. Családok és nagycsaládok.
- g. Nemzet-előtti etnikai közösségek–nemzetség, törzs.
- h. Uralkodó családok – dinasztikus szerepben.
- i. Az Arszakida—Makedón, Arszakida—Árpád-házi kapcsolat példája.
- j. A nemzet mint kulturális közösség.
- k. A nemzeti jellem és arculat.

- l. A nemzet mint küldetésközösség.
- 4. Embertan (antropológia).**
- a. Egy adott terület lakóinak embertani vizsgálata.
  - b. A magyarság főbb embertani jellegei.
  - c. A rasszok szerinti elkülöníthetőség.
  - d. A magyarság keleti elemeinek embertani képe.
  - e. Az előfordulás gyakoriságából levonható következtetések.
  - f. Az adott őslakosságra vonatkozó következtetés lehetőségei.
  - g. Kisebbségi eltérések a magyaroknál tájegységenként és néprajzi egységenként.
- 5. Régészeti növénytan (archeobotanika).**
- a. Régészeti feltárás során előkerült növényi maradványokból,
  - b. kőületi lenyomatokból,
  - c. ábrázolásokból levonható következtetések,
  - d. az adott korban éltekre vonatkozóan,
  - e. elsődlegesen a költözésre, helyváltoztatásra utaló adatokkal.
- 6. Régészeti örökléstan (archeogenetika).**
- a. A feltárt emberi maradványok kora, tagozódása,
  - b. típusai, ezek kapcsolatrendszere.
  - c. A területi elhelyezkedésből levonható következtetések.
  - d. A vércsoportra vonatkozó vizsgálati lehetőségek.
  - e. Génkutatás.
  - f. Emberi maradványok rasszra, etnikumra, származásra utalásai.
- 7. Történelmi ábratan (archeikonográfia).**
- a. Az emberábrázolások típusai a legkorábbi időtől kezdve.
  - b. A felismerhető embertípusok.
  - c. A felismerhető tevékenység.
  - d. Az egykori életmódra vonatkozóan levonható következtetések.
- 8. Történelmi földrajz (pl. rétegzett térképek).**
- 9. Zenetörténet.**
- a. Az archaikus zenei rétegek kutatása.
  - b. Különböző népzenei összehasonlító vizsgálata.
  - c. Zenei anyanyelvek és rokonságok.
  - d. Hangszerek keletkezése és története.
- 10. Írott források, írástörténet.**
- a. A történelmi ideográfikus összehasonlító jeltörténelmi kutatás módszere és történelmi háttere.
  - b. Írástörténelmi kutatások eredményeinek hasznosítása a történelemkutatásban: régmúltunk írásjeleiben.
  - c. Magyar nyelvemlékek.
  - e. Legendák, mondák ősi ismeretei.
  - f. Ami a krónikából megmaradt.
  - g. Rovásírásos nyelvemlékek.

- h. Keleti, főleg bizánci és arab források.
- i. Nyugati, főleg germán évkönyvek adatai.
- j. Újabban feltárt kútfők: kínai, ujgur, oguz krónikák és társaik.

II. Magyar őstörténet kutatás.

11. A nyelvtudomány és a magyar őstörténet.

- a. Szkíta–hun–avar–magyar vonulat a Kárpát-medencei leletekben.
- b. A Kárpát-medence egyéb népei.
- c. Az előző hazákban az előmagyarokkal élt népek.
- d. A magyar nyelv alapszókincse.
- e. A jövevényszavak és átadott szavak jellege.
- f. A jövevényszavak.
- g. A magyar nyelvemlékek származási tanúsága.
- h. Nyelvünk nyugati kapcsolatai.

12. A régészet és a magyar őstörténet.

- a. A keleti magyar előnépek vonulása tárgyi emlékeinek jellege.
- b. A Kárpát-medencei szkíta, hun, avar és magyar leletek.
- c. Az Árpád-kori település és a korábbi avar szállások.
- d. A törés nélküli együttélés régészeti bizonyítékai.

13. Az embertan és a magyar őstörténet.

- a. Kárpát-medencei népségegek embertani képe a honfoglalás korában: a magyaroknál, meghódolt népeknél, az Árpád-kori katonai segédnépeknél, későavarok továbbélése a honfoglalásig és magyarrá válásuk.
- b. A rasszok aránya a honfoglalóknál, az Árpád–korban és a mai magyaroknál.
- c. A magyar őslakosság összetételére vonatkozóan levonható következtetések.

14. A néprajz és a magyar őstörténet.

- a. A régészet által feltárt tárgyak egybevetése az ábrázoltakkal.
- b. A régészet által feltárt tárgyak egybevetése a továbbélőkkel.
- c. Az együtt élő és a szomszédos népek viseletei, települési, temetési munkájából és egyéb műveltségi jellemzőiből levonható következtetések.

15. A finnugor elmélet érvrendszere.

- a. Előzmények: Grimm testvérek, Sajnovics stb.
- b. A magyar és a finn nyelv szerkezeti hasonlóságainak rokonítása.
- c. Következtetés egy ősi finnugor korszakra és a közös finnugor őshazára.
- d. A halászó-vadászó nép feltételezése.
- e. A pásztorkodásra való áttérésről következtetett ugor kiválás.
- f. Bizonyos szomszéd türk népek hatásának elismerése.
- g. A több évszázados feltételezett népi érintkezések.
- h. A több évszázados feltételezett népi szókincs átvételek.
- i. Több korábbi őshaza és a Magna Hungaria feltételezése.
- j. Továbbköltözés, leválások feltételezése; a baskíriai magyarok.

- k. Nyelvhasználatból eredetre való következtetés.
- l. Szókincs-gyarapodásból eseménysorozatra való következtetés.

16. A szumer-magyar rokonság elmélete.

- a. Nyelvi hagyományok összevetése.
- b. Szimbolikus, kultikus hagyományok egybevetése.
- c. Jogi intézményi párhuzamok.
- d. Mondák.

17. A szkíta őstörténet öröksége.

- a. Tatárlaka és Tordos öröksége.
- b. A szkíta föld a Kis-Kárpátoztól Közép-Ázsiáig és az Arab-öbölíg.
- c. A szkíták tagozódása és történelme.
- d. A szkíták történelmi szerepe és jelentősége.
- e. A szkíta műveltség és kultúra.
- f. A szarmaták.
- g. A dákok és a pártusok (hunok).

18. A hun őstörténet öröksége.

- a. Dákok és pártusok.
- b. Hun honfoglalás.
- c. A Hun Birodalom és Kárpát-medencei központja.
- d. Atila világtörténelmi tettei.
- e. A hunok utódállamai.

19. Az avar korszak öröksége.

- a. Az avar honfoglalás.
- b. Avar birodalom az Inntól a Volgáig.
- c. Az onogur honfoglalás előmagyarokkal.
- d. A lovas műveltség rokon vonásai.
- e. Az avarok közép-európai szerepe.
- f. A frank támadások következményei.

20. Az ősi magyar állam.

- a. Szakrális hagyományok.
- b. A pártus állam és a kaukázusi államok hagyományai.
- c. A hun–avar–magyar állami jogfolytonosság.
- d. Egyéb jogi hagyományok és intézmények.
- e. Szimbolikai és írásbeliségi hagyományok.
- f. A képviselőten alapuló országgyűlés.

III. Középkori és újkori történelmünk.

21. Magyarország és a több honfoglalás.

- a. A Kárpát-medence korai kedvező lakhatási körülményei.
- b. A tatárlakai, tordosi ékírásos leletek bizonyossága.
- c. A lovasnépek életformája.
- d. Kelták, szkíták, szarmaták, hunok, avarok a Kárpát-medencében.

- e. Írásos források e térség lakóiról.
- f. Magyar-rokon, előmagyar népek megjelenése az írott forrásokban.
- g. A 670 körüli honfoglalás valószínűsége.
- h. A 895. évi honfoglalás és előzményei.
- i. A Kárpát-medence természeti képe a honfoglalás (895) és az államalapítás korában.
- j. Antropogén tájformálás a Kárpát-medencében (895-1920).
- k. A Kárpát-medence népessége és az etnikai térszerkezet változásai (895-1920).
- l. A magyar településhálózat kialakulása és fejlődése a 10. századtól 1920-ig a Kárpát-medence feudális-kori földrajzi munkamegosztása (régiók és interregionális kapcsolatok).
- m. A magyar mező- és erdőgazdálkodás történeti földrajza 1920-ig.
- n. A magyar ipar történeti földrajza.
- o. A Kárpát-medence közlekedésföldrajza (az Árpád-kortól 1920-ig).
- p. A középkori magyar tengeri hatalom.

22. A magyar könnyűlovasság.

- a. A lovas népek műveltsége.
- b. Lótenyésztés, a lovaglás tudománya, a kengyel szerepe.
- c. A magyar íj és nyíl, egyéb, a magyarokra jellemző fegyverek.
- d. A könnyűlovas harceljárás sajátosságai, szembeállítás a nehézlovassággal.
- e. A magyar könnyűlovasság a 9., 10. században.
- f. A magyar honfoglalók hadművészete.
- g. A lovaskultúra kérdései.

23. Középkori hadjárataink.

- a. Honfoglalás előtti felderítések és a 898-900. évi itáliai hadjárat.
- b. Hadjáratok keleti frank vagy morva szövetségben.
- c. Dél-európai hadjáratok Arnulf keleti frank császár szövetségében.
- d. Nyugat-európai hadjáratok Berengár itáliai király szövetségeseiként.
- e. A magyar–német szövetségváltás és a 907. évi német támadás.
- f. A honfoglalás vitás kérdései, bolgár–besenyő támadás(?).
- g. A 907-es frank támadás, visszaverése és következményei.
- h. Hadjáratok keleten Bizánc ellen.
- i. A német és a bizánci adófizettetés.
- j. Adómegettagadásból fakadó büntetőhadjáratok.
- k. Géza fejedelemsége, Quedlinburg.
- l. A honfoglalás (895) mint hadjárat.

24. Szent István és a Szent (Megszentelt) Korona.

- a. Szent István, az államszervező,
- b. az egyházszerző,
- c. a jogalkotó,
- d. az országépítő,

- e. egyénisége a legendák és a krónikák világában,
- f. a róla kialakított téves kép gyökerei,
- g. Szent István, a római egyház szentje.

25. A középkori magyar állam.

- a. A nagyfejedelemség korának állama.
- b. Az Árpád-házi királyi magyar állam.
- c. Az Anjou-korszak állami élete.
- d. Zsigmond korának nézetei.
- e. A tatárdúlás és a közeledő török támadás hatása.

26. Mátyás magyar reneszánsza.

- a. A magyar ősiség megújulása.
- b. A lappangó hagyományok felelevenítése.
- c. Újjáéledő szimbólumok és rovásírás.
- d. A reneszánsz társadalmi gyökerei.
- e. Mezővárosok és árutermelés.
- f. A magyar szabad királyi városok 15. századi fénykora az európai várostípus. A nyugat-európai városi fejlődés és társadalmi mobilitás.
- g. A török és a sikeres hadjáratok. A magyar kettős végvárrendszer kiépítése. (Luxemburgi Zsigmond kezdte meg, Mátyás folytatta.)

27. Dózsa György ideológiája.

- a. A keresztes hadjáratok és ideológiája.
- b. Bakócz Tamás szerepe.
- c. Magyar keresztes hadjárat meghirdetése.
- d. Huszitizmus és más eszmei háttér; a ferencesek társadalmi ellenzéki szerepe a magyar parasztháborúban és a reformáció háttérében.
- e. Nemzeti (paraszt) polgárháború a nemzeti királyságért.
- f. A főúri megtorlás formája és következményei.

28. A török hódoltság ellentmondásai.

- a. Az Oszmán-hódítás és hódítók a 15-16. században. (Hogyan vált a kis határmenti emirátusból a 16. század közepére 2,5 millió km²-nyi hatalmas birodalom?).
- b. Európai összefüggések és a szulejmáni ajánlat.
- c. A mohácsi csatavesztés háttere; az ellenfél, a lehetséges szövetségesek és a Magyar Királyság.
- d. A kettős királyválasztás következményei.
- e. A három részre szakadt ország jellemzői, a kondominium rendszere.
- f. A hosszú török hódoltság okai.
- g. Mi tartotta meg a magyarságot magyarnak a hosszú török uralom alatt?
- h. A török uralom mérlege.

29. A Habsburgok térnyerése és törekvései.

- a. A Habsburgok európai és magyarországi törekvései.
- b. A törökellenes felszabadító háború következményei.

- c. Habsburg ellenes szabadságharcok.
- d. A 18. századi magyar fejlődés.

30. A magyar felvilágosodás és polgárosodás.

- a. A német felvilágosult minták közvetítései Magyarországra.
- b. A nevelés reformjának hatásai.
- c. Mária Terézia testőrségének a tervezetthez ellentétes hatása.
- d. Reakciók a francia forradalomra.
- e. Szellemi bűvópatakok.

31. Az 1848-1849. évi polgári forradalom és szabadságharc.

- a. A törvényhozási és a közéleti reformok.
- b. Az országházon kívüli ellenzék forradalma.
- c. Az utolsó rendi országgyűlés döntései.
- d. Erdéllyel egyesített önálló polgári magyar állam.
- e. A reakció támadása a magyar megújulás ellen.
- f. A szabadságharc diadalai és bukása.

32. A kiegyezés és következményei.

- a. Habsburg megtorlás és önkényuralom.
- b. A magyar passzív ellenállás lehetőségei.
- c. A Habsburg-hatalom külső kudarcai és belső válsága.
- d. A magyar politika kiegyezési sikerei.
- e. Két központú alkotmányos monarchia.
- f. Gazdasági és tudományos fejlődés.

33. Az első világháború és magyar történelmi következményei.

- a. A nemzetközi helyzet alakulása.
- b. Az ország háborúba kényszerítése.
- c. A magyar huszárság részvétele az első világháborúban.
- d. Hősi helytállás és hadi veszteségek.
- e. A győztesek gátlástalanságai.
- f. Az 1000 éves ország szétdarabolása.
- g. A határon túli elszakított magyar nemzeti közösségek sorsa.
- h. A Wilson-féle önrendelkezési elv. Gyulafehérvári határozatok.
- i. 1919. December 9. Párizsi Kisebbségi Egyezmény Románia és a Társult Főhatalmak között. Előzmények és következmények.

34. Magyarország a két világháború között.

- a. Háborúvesztés, forradalmak, konszolidáció.
- b. Az ország megcsonkításának következményei.
- c. A Horthy-rendszer berendezkedése.
- d. Kulturális és gazdasági teljesítmények.
- e. Út keresés a nemzetegyesítés érdekében.
- f. A határon túli elszakított magyar nemzeti közösségek története Trianontól a második világháborúig.

g. 1918-1938. A Gyulafehérvári Határozatoktól a Bukaresti Kisebbségi Statútumig.

h. Az 1921. évi földreform Romániában.

i. A magyar nyelvű oktatás helyzete Erdélyben.

35. A második világháború és történelmi következményei.

a. Magyarország részvétele a háborúban.

b. Magyar huszárok a második világháborúban.

c. Az 1944. október 15-ei, háborúból való kilépési kísérlet és tanulságai.

d. Területgyarapodások és területvesztések, szovjet megszállás.

e. A háborút lezáró fegyverszüneti egyezmény és a párizsi békeszerződés.

f. A "határon túli magyarok" helyzete, emigráció.

g. Barátsági szerződések — külpolitikai kényszerpálya, szovjetizálás.

h. "Koalíciós évek", pártok és pártharcok, a személyi kultusz évei.

i. Földosztás, áttérés a tervgazdálkodásra, a jóvátétel negatív hatásai a magyar gazdaságra.

j. Államosítások, az 50-es évek gazdaságpolitikája.

k. A határon túli magyar elszakított nemzeti közösségek története a második világháborútól napjainkig.

l. Erdély: 1944-1953. Párhuzamok: közképvisellettől az önfeladásig. 1945-1996. Nemzetiségi Statútumtól az Autonómia Statútumig. 1948-2000. Történelmi Magyar Egyházak jogfosztottsága.

36. Az 1956-os forradalom és szabadságharc célkitűzései és történelmi jelentősége.

a. A jóvátétel fizetés terhei.

b. A mindenre kiterjedő hatalom kártékonysága.

c. A gazdasági sikertelenségek hatása.

d. A szocialista tábor problémái.

e. A szocialista hatalom belső válsága.

f. Tüntetésből forradalom, forradalomból szabadságharc.

g. Nemzetközi bénaság és szovjet háború Magyarország ellen.

h. Az 1956-os forradalom romániai hatásai.

i. A nyugati hatalmak elfogadják a Kádár-rendszert.

j. Az 1989-es fordulathoz vezető út.

IV. Művelődéstörténet.

37. Ősi műveltségünk rétegei.

a. A magyar lovas műveltség jegyei.

b. A magyar paraszti műveltség jegyei.

c. Ünnepek, szokások, hagyományok.

d. Népdalok, népmesék, népművészet, színhagyomány.

38. Az ősi világkép öröksége.

a. Táltos kultusz: gyógyító és tudós emberek, vezérek.

- b. Turul monda, Csodaszarvas monda.
- c. Mondai hagyományból történelmi szereplők.
- d. A régi világtérkép és a kereszténység egyeztetése.
- e. Szűz Mária mint Nagyboldogasszony.
- f. A szentek névünnepei és a magyar naptár eseményei.

39. *Jelek, jelképek, jelentések.*

- a. Az uráli, Ibrit-parti sziklarajzok vizsgálata írástörténeti eszközökkel.
- b. Termékenységi szimbólumaink az Urál–hegység és a Sárga–folyó (Huangho) között.
- c. Óvó, rontás elhárító jelek és cselekvések.
- d. Jelképek használati eszközökön, tárgyakon.
- e. Hímzett, festett és faragott virágok jelentései.
- f. A koronázási jelvények szimbolikája.

40. *Nyelvünk, írásunk ősisége.*

- a. A Kaukázuson túli és a folyamközi (mezopotámiai) nyelvi és írástörténeti párhuzamok.
- b. A 'Huang-fan' és az ordoszi hun aranykorona. Legrégebbi ismert népnyelvünk.
- c. A magyar (rovás)írás emlékei.
- d. A magyar jogi és irodalmi írásbeliség rovásírási korszaka.
- e. A rovásírás szerepe a tiltástól az elfogadásig.
- f. A magyar analfabetizmus a rovásírással élő relativitása.

41. *Zenénk ősi rétegei.*

- a. A magyar énekes népzene rétegei, stílusai.
- b. A magyar énekes népzene keleti, törökös jellege.
- c. A magyar ötfokúság és a magyar népzene.
- d. A magyar népdalok ritmikája, dallam- és szövegösszefüggései.
- e. A magyar népi hangszerek és eredetük.
- f. A rézfúvós hangszerek kialakulása és szerepük a hadtörténetben.

42. *Ősvallási örökség és keresztény hitvilág.*

- a. A Kaukázusból hozott vallások (katolicizmus, monofizitizmus) és a keleti kereszténység.
- b. A Kazár Birodalom-béli zsidó vallási hatás.
- c. A Nap-kultusz és a csillaghit maradványai.
- d. A Mária ünnepek ősvallási összefüggései.
- e. A szakrális vezető kiválasztása.
- f. Az ünneplési szokások és szertartások.
- g. Babonaság és boszorkányság.
- h. Ördög és angyal.

43. *A Szent (Megszentelt!) Korona, mint szimbólum együttes.*

- a. A pántos korona keleti jellege.
- b. A pántos korona mint uralmi jelkép.

- c. A független földi hatalom jelképe.
- d. A zománcképi szereplők jelentései.
- e. A párta formáinak jelentései.
- f. A kereszt jelentősége.

44. A Szent Korona-eszme.

- a. A Szent Korona jogi tana.
- b. A Szent Korona-eszme Szent István Intelmeiben.
- c. A Szent Korona a Magyarok Országának tulajdonosa.
- d. A Szent Korona teste és tagjai.
- e. A király és a magyar nemzet viszonya a Szent Koronához.
- f. A Szent Korona koronázó szerepe.
- g. A Szent Korona magyar nemzetet megőrző szerepe.

45. A magyar címer és a nemzeti színek.

- a. A magyar címer tagozódása.
- b. A sávok jelentése.
- c. A kettős kereszt jelentése.
- d. A hármass halom jelentése.
- e. A korona, a címer koronája.
- f. A kis és a nagy magyar címer.
- g. Zászlók és lobogók.
- h. A nemzeti színek kialakulása.
- i. A nemzeti színek jelképei.

46. Magyar állami és közösségi jelképek.

- a. Turul, Csodaszarvas, holló, pelikán stb.
- b. Liliom, árvalányhaj, tulipán, alma stb.
- c. Lándzsa, kard, íj stb.
- d. A koronázási jelvények jelképei.
- e. A magyar címer és a nemzeti zászló, mint jelkép.
- f. A királyok pénzein szereplő jelképek.

V. Műveltségünk keleti és nyugati kapcsolatai.

47. Nyelvünk keleti kapcsolatai.

- a. Uráli, altai, török és egyéb rokonságok.
- b. Az írástörténet keleti párhuzamai.
- c. Szkíták, hunok és avarok nyelve.
- d. Jászok, szarmaták, gepidák nyelve.
- e. Kazárok, besenyők, kunok nyelve.
- f. Kabarok, székelyek, palócok nyelve.
- g. Nyelvünk "nyugati" kapcsolatai, avagy a magyar–kelta (nyelvi) rokonság elmélete.

48. Népmeséink keleti kapcsolatai.

- a. Az égig érő fa történetei.

- b. A legkisebb fiú királyságai.
- c. Fanyűvő óriások és varázsló törpék.
- d. Táltos paripák és egyéb segítők.
- e. Kacsalábon forgó paloták.
- f. A székely és a kínai népmesék párhuzama.

49. Népzeneink keleti párhuzamai.

- a. Az ötfokúság keleti párhuzamai.
- b. Keleti típusú hangszerek.
- c. A hunok zenei emlékei.
- d. Az avarok zenei emlékei.
- e. Az elő-magyarok zenei emlékei.
- f. Honfoglalók sípjai.
- g. A régi hit nyomai a népdalokban.

50. Kettős műveltséget egyesítő sajátos mythológiánk és annak keleti és keresztény párhuzamai.

- a. Népművészetünk és annak szakrális jellege.
  - a növényábrázolás elsődlegessége,
  - lélekelemek ábrázolása,
  - a magyarság 'szent' állatai (szarvas, turul, oroszlán).
- b. A magyar mythológia két ősi párhuzama:
  - a sámánhit Belső-Ázsiából,
  - a zoroaszteri (táltos) vallás Közép-Ázsiából (lóáldozattal).
- c. A magyar mythológia keresztény párhuzama:
  - szumér örökség: a Napba Öltözött Asszony,
  - boldogasszony ünnepek,
  - keresztény balladák ősi összetevői,
  - a szentek névünnepeihez kapcsolt ősi hitek.

51. A magyar konyha keleti öröksége.

- a. Keleti főzési hagyományok
- b. Keleti fűszerek használata.
- c. Változatosság és gazdagság.
- d. A könnyű lovasság ételmeiszerelése.
- e. A fejedelmi konyha edényei.
- f. Az étkezés szertartásai.
- g. Az ételek mint jelképek

52. Bizánci és római hatások.

- a. Kaukázusi hatás a Bizánci Birodalomra, a pártus Arsakidától a Makedón dinasztiaig.
- b. Bizánci kapcsolatok a hunok és az avarok óta.
- c. Az Árpád-ház és Bizánc kapcsolata.
- d. A bizánci kereszténység hatása.
- e. Római lovagok és templomok.

- f. A latin szertartás és nyelv elterjesztése.
- g. Rómához pártolás az egyházszakadással.
- h. Magyarország a kereszténység és a pápaság védőbástyája.

53. *A magyar lovagság és a keresztes hadjáratok.*

- a. A magyar lovagság, mint a nyugat mintaadója.
- b. A Szentföld felszabadításának eredeti magyar ötlete.
- c. Magyar keresztes hadjáratok
- d. Részvétel a keresztes hadjáratokban.

54. *A magyar reneszánsz (megújulás).*

- a. Vitéz János és Janus Pannonius.
- b. Mátyás király a magyar múlt megújítója.
- c. Mátyás könyvtára és Corvinái.
- d. A magyar reneszánsz épületei (a 16–17. századi magyar és erdélyi reneszánsz. kiteljesedése és virágzása, az erdélyi rekeszzománcos reneszánsz).
- e. A magyar reneszánsz egyéb alkotásai.

55. *A vallási türelem törvénye Erdélyben.*

- a. Erdély a török korban.
- b. Bethlen Gábor és a vallási türelem.
- c. A többnemzetiségű és többvallású Erdély.

56. *Magyar viselet és tánc (nemesi, városi, paraszti életmód, anyagi kultúra, szórakozás, viselet, tánc és erkölcs).*

- a. Főúri, polgári és paraszti lakás- és anyagi kultúra.
- b. Városi utcakép, városi házak és lakásbelső.
- c. A nemesség, a polgárság és a jobbagyság demográfiai sajátosságai, a család szerkezete. A születés, gyermek, halál, házassági szokások.
- d. Főúri, polgári és paraszti étkezési kultúra, italozási szokások, borkultúra.
- e. A magyar viselet kialakulása a 16–17. században, a főúri viselet gyönyörű darabjai; a díszmagyar, a magyar viselet típusai, ruhadarabjai.
- f. Öltözködés és divat, mint társadalmi ösztönző erő.
- g. Szórakozás tánc, városi, paraszti közerkölcs.
- h. A magyar humor.
- i. A népviselet gazdagsága.
- j. A népviseleti tájegységek.
- k. A magyar viselet típusai, ruhadarabjai.
- l. A magyar tánc ősi elemei; a páros tánc, a hajdútánc. A nyugati táncok.
- m. A magyar tánc tájegységek szerint.
- n. A magyar csárdás, mint divattánc, a magyar verbunkos.

VI. Összefoglaló áttekintés a történettudományban.

- a. Történelmi kronológia. (időrend).
- b. Östörténetünk. (korai történetünk).
- c. A magyar nemzet múltja.

VII. Összefoglaló áttekintés a művelődéstörténetben.

- a. A történelmi magyar alkotmány.
- b. A történelemtanítás helye a magyar oktatásban.
- c. A magyar oktatásügy története 1920 előtt és után.
- d. A magyarországi kulturális egyesületek vázlatos története.
- e. A Kolozsvári Magyar Egyetem sorsa 1918 után.
- f. A magyar nemzeti közösségek helyzete.

VIII. Módszertani tanulságok.

- a. A történelemoktatás módszertana.
- b. Az őstörténetkutatás módszertana.
- c. A történelemkutatás módszertana.

IX. Tartalmi következtetések.

- a. A magyar jelen és jövő a Kárpát-medencében.
- b. Autonómia (önigazgatás), regionalizmus (övezetek), integráció (egyesülés).
- c. Alkotmányosság és nemzethez kötődés.
- d. Teljes és tényleges egyenlőség — európai integráció.

X. Jelenünk.

57. Sorsunk, hivatásunk.

58. Évköri, nemzeti és családi ünnepeink.

59. Neveink, névadásunk, példaképeink.

60. Nagy- és főembereink, sportoló mintaképeink.

61. Lelkületünk, lelki egészségünk.

62. Testi megjelenésünk, testi egészségünk, nemzeti sportjaink és játékaink.

63. Műveltségünk, művelődési és mulatási, szórakozási szokásaink.

XI. Jövők.

64. Jövőképünk.

65. Emberségünk megőrzése.

XII. Tudományunk.

66. Embertudomány.

67. Természet- és társadalomtudomány.

68. Emberiségtudomány.

69. Környezetünk megóvása.

70. Tudományunk növekedése.

71. Technikánk kiterjesztése.

XIII. Művészetünk.

72. Irodalom.

73. Színművészet.

74. Mozgóképkultúra.

75. Képzőművészet.

76. Zeneművészet.

77. Táncművészet.

XIV. Vallásunk.

78. Összehasonlító-vallástudomány és vallásfilozófia.

79. Magyar vallástörténet.

XV. Országok, övezetek, tájak története, élete, jellegzetességei.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Csihák György közgazdász egyetemi doktor, történész, a ZMTE elnöke, Zürich.

Dr. Darai Lajos a filozófiai tudományok kandidátusa, professor emeritus KJF, Kápolnásnyék.

Dr. Erdélyi Géza ny. református püspök, Rimaszombat.

Dr. Farkas László PhD, ezüst fokozat igazságügyi grafológus szakértő, okleveles írásanalitikus.

Fáy Árpád közgazdász, az Alkotmányossági Műhely és Fórum Társaság alapítója, Alsóvadász.

Gyimóthy Gábor magánkutató, Horgen, Svájc.

Huszárik László mérnök, tanár, Székesfehérvár.

Kréneisz Géza magánkutató, Öckerö, Svédország.

Dr. Németh Szilvia PhD történész, levéltáros, Pozsony.

Dr. Rókusfalvy Pál a pszichológia tudomány doktora, ny. egyetemi tanár, Budapest.

Rihmer Aurél könyvtáros, Budapest.

Szekeres István íráskutató, Budakalász.

Záhonyi András mérnök, írástörténész, Budapest.

FÜGGELÉK

A ZMTE budapesti előadásai

2015 és 2016 *Zürichi Magyar Történelmi Egyesület*

Ungarisch Historischer Verein Zürich

*Magyar Őstörténeti
Találkozók Titkársága*

*Sekretariat der „Treffen zur
Frühgeschichte der Ungarn“*

Háromszor jelölve az Európa Tanács „René Descartes” tudományos díjra
Dreimal nominiert für den „René Descartes Prize” der Europäischen Union

*Közérdekű Egyesület
Gemeinnütziger Verein*

Árpád fejedelem díj 2012
Encyclopaedia Hungarica tulajdonosa

Hungarian Historical Society of Zurich
Association Historique Hongroise de Zurich
Società Storica Ungherese di Zurigo
Asociación Histórica Húngara de Zürich

Budapest

Meghívó

CH-8004 ZÜRICH, Birmensdorferstrasse 51

zmte@freemail.hu www.zmte.org

Postkontonummer: Zürich 80 36214-1

IBAN elektronisch: CH1309000000800362141

IBAN Papierform: IBAN CH 13 0900 0000 8003 6214 1

SWIFT Code/BIC: POFICHBEXXX

Empfängerbank: Swiss Post, PostFinance, Nordring 8,

CH-3030 Bern Clearing Number: 09000

Kapcsolati cím Magyarországon: Harasztí Zsuzsanna

H-1046 Budapest, Szent Imre utca 10

Telefon: +36/1/389 4087

e-mail: harasztí.zsuzsanna1@chello.hu

Nyilvános előadás
általában minden hónap utolsó előtti csütörtök-
jén.

Kezdetre: pontosan 17 óra.

Belépés díjtalan.

Az előadást vita követi.

Helye: H-1051 Budapest V., Arany János utca 10.

Telefon: 0036/1/354-3400. Fax: 0036/1/354-3404

Aranytíz Kultúrház www.aranytiz.hu

Előadás

Elnök

2015. szeptember 17.	Jávor Miklós , történész, PPKE BTK doktorandusz, Budapest <i>„Békeszervezetek és béketevékenység” a történelmi egyházakban a Kádár korszak alatt (1954-1989)</i>	dr. Darai Lajos filozófus, emeritus professzor KJF, Székesfehérvár, ZMTE
2015. október 19.	Záhonyi András , régi írások kutatója, Budapest, ZMTE <i>Digitális sumer-akkád magyar szó- és jeltár</i> (www.sumer.hu)	Mesterházi Zsolt ókori kutató, Buda- pest, ZMTE
2015. november 19.	Gróf Lajos , magánkutató, Érsekújvár <i>Emberek és sorsok Felvidék – Dél-Szlovákia 20. századi történel- mében</i>	dr. Csámpai Ottó etnopszichológus, habil. egyetemi docens, Nagyszombati Egyetem, ZMTE
2016. január 21.	dr. Pandula Attila az MTA (történelemtudomány) doktora ELTE BTK docens, Budapest, ZMTE <i>Osztrák-Magyar Érdemkeresztek (hadi változatai) az első világ- háború időszakában</i>	dr. J. Újváry Zsuzsanna történész, kandidátusa, egyetemi docens, PPKE BTK Budapest, ZMTE
2016. február 18.	dr. Bérczi Szaniszló kandidátus, ELTE Fizikai Intézet Budapest, ZMTE <i>A korai gondolkodástörténet néhány szokásáról</i>	dr. Harai Dénes kandidátus, egyetemi tanár, NKE Budapest, ZMTE

2016. március 18.	Dr. Frisnyák Sándor prof. emeritus Nyíregyházi Főiskola, ZMTE, dr. Gál András PhD gimnáziumi igazgató, c. főiskolai docens, Szerencs <i>Tokaj-hegyaljai borvidék – Hazánk első történeti tája</i>	dr. Kókai Sándor kandidátus, intézeti igazgató, egyetemi magántanár, Nyíregyházi Főiskola, ZMTE
2016. április 21.	Záhonyi András régi írárok kutatója, Budapest, ZMTE <i>“A tények azonban makacs dolgok”</i>	Szekeres István írástörténet kutató, Budakalász, ZMTE
2016. május 19.	Jávor Miklós történész, PPKE BTK doktorandusz, Mosonmagyaróvár <i>A protestáns reakció kezelése 1956 után az Állami Egyházügyi Hivatal “receptje” szerint</i>	Prof. dr. Erdélyi Géza , c. ref. püspök, Rimaszombat, ZMTE
2016. június 23.	dr. Tímár Sándor magánkutató, Ingelheim, ZMTE <i>Barangolás a NEMETEK földjén (Szikambriától Britanniáig)</i>	Mesterházi Zsolt ó-kor kutató, Budapest ZMTE
2016. szeptember 22.	Nyári Gábor történész PPKE BTK doktorandusz Városlőd <i>A “nyugatos” magyar menekültek sorsa a második világháború után</i>	dr. Csihák György , a ZMTE elnöke Zürich
2016. október 20.	dr. J. Újváry Zsuzsanna történész, kandidátus, egyetemi docens, PPKE BTK Budapest, ZMTE <i>Vas vármegye török hódoltatása</i>	dr. Pandula Attila az MTA (tört.tudomány) doktora, ELTE BTK docens, Budapest, ZMTE
2016. november 17.	Rihmer Aurél könyvtáros, történész, Budapest, ZMTE <i>A környezeti változások által bekövetkezett és a jövőben feltételezhető népmozgások</i>	dr. Szederkényi Tibor , az MTA (földtudomány) doktora, egyetemi tanár, Pécsi Egyetem, ZMTE

Megjegyzés. Háznagy: Molnár Zsuzsanna ZMTE; ZMTE = a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagja; PPKE=Pázmány Péter Katolikus Egyetem; BTK=Bölcsészettudományi Kar; NKE=Nemzeti Közszolgálati Egyetem; ELTE = Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem

Secretariate for the conferences on the Early and Medieval History of the Hungarians

Secrétariat pour les réunions traitant l'histoire ancienne et médiévale hongroise 01_023_A_W-2016

Segreteria delle riunioni per la storia antica ed alto-medievale degli Ungheresi

Secretaría para reuniones de historia antigua y medieval de los Húngaros

KJF–ZMTE TÖRTÉNELEMTANÁR TO- VÁBBKÉPZÉS ELŐADÁSAI. Komárom, 2014. január–2015. december

*Előadás (júl., aug. kivételével) minden hónap utolsó szombatján 10,00—
14,00 óráig*

Az előadás helye: Csemadok székház, Komárom (Szlovákia), Kossuth tér 3.

*Az előadások címe utáni kód a Tanrend/Rovatrend vonatkozó tartalmi
pontjaira utal.*

1. ELŐADÁSI NAP: 2014. január 25.

Dr. Csámpai Ottó CSc, etnopszociológus, habilitált egyetemi docens, Nagy-
szombati Egyetem — **Dr. Darai Lajos** C. Sc., filozófus, a filozófiai tudó-
mány kandidátusa, professor emeritus, Kodolányi János Főiskola:

Megnyitó és tájékoztatás: a feltételek, követelmények, az előadássorozat
tartalma és célja.

Dr. Darai Lajos CSc, filozófus, filozófia tud. kandidátus, professor emeritus,
Kodolányi János Főiskola:

Új szemlélet és módszertan az ember, a társadalom és az emberiség őstör-
téneti kutatásában: A genetika korlátozott embertörténeti alkalmazása. A
modern ember félmillió éves európai őstörténete. (I/1/a-j, II/13,20,
IV/37-39,42, V/50, VII, VIII, IX.)

Dr. Csámpai Ottó CSc, etnopszociológus, habilitált egyetemi docens, Nagy-
szombati Egyetem:

Nemzeti jellemünk gyökerei. (I/3/j-l,4, II/13,20, III/25, IV, VII, VIII,
IX.)

2. ELŐADÁSI NAP: 2014. február 22.

Dr. Csámpai Ottó CSc, etnopszociológus, habilitált egyetemi docens, Nagy-
szombati Egyetem:

Nemzet és nemzettudat: családok és nagycsaládok, nemzet-előtti etnikai
közösségek: nemzetség, törzs, a nemzet mint kulturális közösség, a nem-
zet mint nyelvi közösség, a nemzeti jellem és arculat, nemzeti azonosság-
tudat, a nemzet mint küldetésközösség. (I/3,4, II/13,20, III/25, IV.)

A magyar nép fejlődése a nemzetségektől a modern nemzetig. (VII, VIII.)

A Kárpát-medence népeinek jövője a XXI. században. (IX.)

Kucsora Ibolya újságíró:

Isten Országja az ősgesztánkban. (I/3/e, I/10/f, II/21/e, IV/38/d,42.)

3. ELŐADÁSI NAP: 2014. március 29.

Dr. Mandics György *írástörténet kutató*—**Záhonyi András** *írástörténet kutató*:

A magyar műveltség ősi párhuzamai: Magyar mondavilág a csillagos égen.

Csillagászati és mitológiai áttekintés. (I/10/b-e.)

Mezopotámiai, egyiptomi és magyar művelődéstörténeti kapcsolatok: A tárlakai vonalas írástól a hieroglifáig és az ékírásig. (II/11,15,16, IV/38-40, V/47.)

Az Árpád-kori írásbeliség magyar zárványai. Rövid magyar írástörténet. (I/10/g, IV/40, V/47/b.)

4. ELŐADÁSI NAP: 2014. április 26.

Mesterházy Zsolt *magyar ókor kutató*:

A magyar ókor története: a Kárpát-medence történeti folyamatossága, a

Kárpát-medencei etnogenezis története és az etruszk őstörténet. (I/8, II/17-19, III/25, IV/37, V/47,50,51,53.)

Kitalált középkor kérdésköre a német történetírásban. (I/10, VI.)

Keleti bevándorlások a Kárpát-medencébe Kr. e. 2200 és IV. Béla uralkodása között. (III/21-25.)

Dr. Bérczi Szaniszló *CSc, csillagász, fizikus, a földtudomány kandidátusa, egyetemi docens Eötvös Loránd tudományegyetem Természettudományi Kar Fizikai Intézet Anyagfizikai Tanszék (Kozmikus Anyagokat Vizsgáló Űrkutató Csoport)*:

Az eurázsiai lovasnépek műveltsége – magyar-eurázsiai kapcsolatok. Műveltségrétegződések. (I/8, II/17-19, III/25, IV/37,38, V/48.)

5. ELŐADÁSI NAP: 2014. május 31.

Dr. Csihák György *közgazdász, történész, a ZMTE elnöke*:

A magyar nemzet múltja (összefoglaló). (I/18, II/12,13,20, III/21-23, IV/38, IX.)

Sacra Regni Hungarici Corona – Magyarország Megszentelt Koronája. (II/24-25, IV/43,44.)

Capt. Ddr. Juba Ferencz és a komáromi *Magyar Tengerészet történeti Gyűjtemény*.

6. RENDKÍVÜLI ELŐDÁS: 2014. június 21.

Dr. Timaru-Kast Sándor *orvos, a kelta nyelv magánkutatója*:

"Kelta magyarok, magyar kelták". A kelta (ír)–magyar rokonság a régészet, mondavilág s nyelvünk tükrében, ősi magyar szókincsünk ennek jegyében. Szkíták és kelták a Kárpát-medencében.

Diafelvételek segítségével, ír és breton zenekísérettel rövid barangolás a "Világvégre" (Bretagne, Wales, Skócia, Írország).

7. ELŐADÁSI NAP: 2014. június 28.

Dr. Költő László régész, vegyészmérnök, ny. megyei múzeumigazgató, a ZMTE magyarországi alelnöke:

A régészet módszertana: Klasszikus régészeti anyagvizsgálati módszerek.

Archeometria. (I/1/a-f, I/2,4-6, II/12,13.)

A Kárpát-medence régészeti vázlata. (III/21,22.)

A lovas temetkezésekről. (III/21,22.)

Az avar továbbélés lehetőségei a Kárpát-medencében temetőelemzések alapján: Történeti folytonosság a vörsi, 8-10. századi későavar temetőkben. (III/21,22.)

Szőnyi József a Pilisszántóért Egyesület elnöke:

“Világosság Szántó felett”. A szántói Boldogasszony kápolna és Csillagösvény építése és történelmi előzményei. (II/14, 18, IV/38,42.)

8. ELŐADÁSI NAP: 2014. szeptember 27.

Dr. Frisnyák Sándor DSc, a földrajztudományok doktora, professor emeritus, Nyíregyházi Főiskola, Turizmus és Földrajz-tudományi Intézet — **Dr. Kókai Sándor** CSc, geográfus, társadalomföldrajzos és történeti földrajzi kutató (Bánság), a földrajztudomány kandidátusa, habilitált egyetemi magántanár, a Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézetének igazgatója:

Magyarország történeti földrajza vázlata (895–1920). (I/2,8, II/11, IV/40, V/46, VI, VIII.)

(A Kárpát-medencei természeti kép a végleges honfoglalás után,

- antropogén tájformálás, népessége és az etnikai tájszerkezet változásai [895–1920],

- magyar településhálózat 900-tól 1920-ig,

- feudális kori földrajzi munkamegosztás,

- mező- és erdőgazdaság történeti földrajza 1920-ig.)

Magyar ipartörténet földrajz, közlekedésföldrajz 1920-ig. (I/8, III/21/i-o,26/e-f, VI, VIII.)

9. ELŐADÁSI NAP: 2014. október 25.

Dr. Erdélyi Géza ThDr. E.G. emeritus felvidéki püspök, az Emberi Méltóság Tanácsának alelnöke — **Dr. Váralljai Csocsán Jenő** PhD, szociológus, művészettörténész, ny. egyetemi tanár, Oxfordi Egyetem és Pázmány Péter Katolikus Egyetem:

Mai hitvallás és nemzeti önazonosság tudat, magyarok és szlovákok a Felvidéken. (X, XI, XIV.)

A néesség utánpótlása a nemzeti lét alapföltétele. (X, XI.)
A Turini Lepel és Magyarország. (I/7, IV, IV/42, V.)

10. ELŐADÁSI NAP: 2014. november 29.

Dr. Pandula Attila DSc, történész, a történettudományok doktora, egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történeti Segédtudományok Tanszék:

Magyar jelképek, zászlók (inszigniológia, vexillológia). (I/3,7,10, III/31,32, IV/39,42,43,45,46.)

Családtörténet és személyábrázolások (genealógia és történeti ikonográfia). (I/3,7,10.)

Nemzeti címer és pecsétek (heraldika, szfragisztika). (I/3,7,10, III/31,32, IV/39,42,43,45,46.)

11. ELŐADÁSI NAP: 2014. december 13.

Szekeres István írástörténet kutató:

Bevezetés a történeti összehasonlító jeltörténet módszertanába. (I/10/b-e.)

Hun–kínai íráskapcsolatok. (II/11,15,16, IV/38-40, V/47.)

Székely–hun írásjelek a hunok régészeti leletein. (II/11,15,16, IV/38-40, V/47.)

A nikolsburgi ábécéről. A székely rovásírás nikolsburgi jelrendszere. (I/10/g, IV/40, V/47/b.)

Írástörténet és magyar őstörténet. A „magyar” név etimológiája. (I/10/g, IV/40, V/47/b.)

12. ELŐADÁSI NAP: 2015. január 31.

Dr. J. Újváry Zsuzsa PhD, történész, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Intézet:

Európa a középkor végén és a kora újkorban. (III, VIII.)

Az Oszmán Birodalom felemelkedése. A középkori Magyar Királyság, mint közép-európai nagyhatalom vélt szövetségesei. Az európai nemzet-államok, a kialakuló Habsburg Birodalom és a valós ellenség, az Oszmánidák birodalma. (III/26-30.)

13. ELŐADÁSI NAP: 2015. február 28.

Dr. J. Újváry Zsuzsa PhD, történész, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Intézet:

A Magyar Királyság a Hunyadiak korában; a kettős déli végvárvonal kialakulása és funkcionálása. (III/26-30.)

A Magyar Királyság élet-halál harca az Oszmán Birodalom ellen a 16-17. században; Mohács és következményei. (III/26-30.)

A XVI. századi országegyesítési kísérletek. (III/26-30.)

Az új végvárrendszer kialakulása és működése. (III/26-30.)

Az oszmán berendezkedés a Magyar Királyságban, a kondomínium rendszere. (III/26-30.)

14. ELŐADÁSI NAP: 2015. március 28.

Dr. Újváry Zsuzsa PhD, történész, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Intézet:

Az Erdélyi Fejedelemség kialakulása; Bocskai István és Bethlen Gábor harcai. (III/26-30.)

A 17. századi oszmán-magyar viszony, a háborús békeévek pusztításai: pusztuló magyarság, Trianon gyökerei. (III/26-30.)

A török-ellenes felszabadító hadjáratok. (III/26-30.)

15. ELŐADÁSI NAP: 2015. április 25.

Dr. Váralljai Csocsán Jenő PhD, szociológus, művészettörténész, ny. egyetemi tanár, Oxfordi Egyetem és Pázmány Péter Katolikus Egyetem:

A budavári szobrok és a renaissance előszele. (III/26, V/54.)

Mátyás Graduále és a Hunyadiak származása. (III/26, V/54.)

A budavári királyi palota. (III/26, V/54.)

Leonardo da Vinci és a budai királyi udvar. (III/26, V/54.)

16. ELŐADÁSI NAP: 2015. május 30.

Dr. Vizi László Tamás PhD, történész, oktatási rektorhelyettes, főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola:

A napóleoni háborúk és Magyarország. (III, III/29, 30,31, VI.)

A reformkor és nagy eszméi. (III, III/30,31, VI.)

Az 1848-49. évi polgári forradalom és szabadságharc. (III, III/30,31, VI.)

A kiegyezés és következményei. (III, III/32, VI.)

17. ELŐADÁSI NAP: 2015. június 27.

Dr. Demeter Zsófia CSC, történész, a történettudományok kandidátusa, a Szent István Király Múzeum igazgatója, főiskolai tanára:

A magyar mezőgazdaság és ipar története. (III, III/29-32, VI, VII.)

Uralmi gazdálkodás Magyarországon a 19. században. (III, VI, VII.)

Dr. Lukács László DSC, néprajzkutató, a néprajztudomány doktora, egyetemi tanár KJF:

A magyarság néprajza és az összehasonlító néprajztudomány. (II/14, V/47,56, VII.)

A magyar néprajzi látásmód az ezredfordulón. (X/63, XI, XIII.)

18. ELŐADÁSI NAP: 2015. szeptember 26.

Dr. Vizi László Tamás *PhD, történész, oktatási rektorhelyettes, főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola:*

Magyar külpolitikai kihívások 1918-tól 1945-ig. (III/33-34.)

Magyarország jellemzése a két világháború között. (III/33-34, VI, VII.)

Dr. h. c. Szabó Péter *PhD, történész, rektor, főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola:*

Tanulótársadalom, tudás alapú társadalom? Korunk társadalma előtt álló kihívások, a változó világrend. (IX, X, XI, XII.)

- a 20. század végétől kibontakozó, új világgazdasági és társadalmi folyamatok rövid áttekintése,
- a tanulótársadalom, a tudás alapú társadalom fogalmának vizsgálata,
- a finn oktatási törvény: a tanulótársadalomhoz vezető út és a különféle oktatási szintek.

19. ELŐADÁSI NAP: 2015. október 31.

Nyári Gábor *történész, doktorandusz:*

Teleki Pál második miniszterelnöksége. (III/33, 34.)

Jávor Miklós *történész:*

Az arisztokrácia s a hungarista mozgalom kapcsolatának vizsgálata 1944 előtt és után. (III/ 34, 35.)

20. ELŐADÁSI NAP: 2015. november 28.

Dr. Sallai János *PhD, történész, ny. r. ezredes, habilitált egyetemi tanár, mb. tudományos és nemzetközi dékánhelyettes Magyar Községszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar.*

A határok szerepe a történelemben Vereckétől Schengenig. (VI, VII, IX, X, XI, XII.)

21. ELŐADÁSI NAP: 2015. december 19.

Dr. Csámpai Ottó —Dr. Darai Lajos:

Vizsgaelőadások a résztvevők által választott és feldolgozott helytörténeti, övezeti, országos vagy egyetemes tárgykörben.

Beszélgetés a résztvevőkkel az előadássorozat hasznosítható tapasztalatairól, emléklap, zárszavak.

TARTALÉK ELŐADÁSOK:

Dr. Csihák György *közgazdász, történész, a ZMTE elnöke:*

“Horthy-fasizmus” – “Antall-demokrácia”. Történelmi párhuzam és előzmény. (III/33-34, VI-XII.)

Dr. Darai Lajos CSc, *filozófus, a filozófiai tudományok kandidátusa, professor emeritus, Kodolányi János Főiskola:*

Egyetemes és magyar őstörténet időrend és módszertan: A régmúlt összekötése a mával az alárendelés és mellérendelés történeti megjelenésének feltárásával. (I/1/a-j, II/13,20, IV/37-39,42, V/50, VII, VIII, IX.)

Dr. Gedai István CSc, *numizmatikus, a történelemtud. kandidátusa, a Magyar Nemzeti Múzeum ny. főig.:*

A pénzverési kezdetei Magyarországon, magyar uralkodók pénzeinken. (I/1,2, II/12, IV/24, 39.)

A Horthy-korszak a Magyar Nemzeti Múzeum történeti kiállításában. (III/33-34.)

Dr. Halabuk József történész, *főiskola docens, Budapesti Műszaki Főiskola, Tanárképző és Mérnökpedagógiai Központ:*

Regionalizmus a Duna mellett. (IX, X.)

Nagygyörgy Zoltán *történetíró publicista:*

„Híven, becsülettel, vitézül! A hazáért mindhalálig!” (IX-XI.)

Dr. Prokopp Mária CSc, *művészettörténész, a művészettörténet kandidátusa, professor emeritus, ELTE BTK Művészettörténeti Intézet:*

Mátyás-kori művészetünk helye Európában. (III/26, V/54.)

Az egyetemszervező Vitéz János esztergomi érsek. (III/26, V/54.)

Rihmer Aurél *történész:*

A magyar királyi hatalom kialakulása a X-XI. században. A XIV. századi társadalmi átalakulások. (III/25.)

†**Dr. Szabó A. Ferenc** CSc, *politológus, ny. egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Politikatudományi Tanszék* —**Dr. Arday Lajos** C. Sc., *politológus, ny. egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Politikatudományi Tanszék:*

Kárpát-medencei népesedési viszonyok, folyamatok, irányok és kulcskérdések. (IX, X, XI, XII.)

1956 történelmi jelentősége. (III/35, 36.)

Dr. J. Újvári Zsuzsa PhD, *történész, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Intézet:*

A magyar és erdélyi reneszánsz virágzása a 16-17. században. (IV, V/54-55, VI, VIII.)

A kora újkori magyar nemesi, városi és paraszti életmód főbb kérdései: anyagi kultúra, család, erkölcs, szokások, viselet, szórakozás és tánc.

(V/56, VI, VIII.)

Dr. Váralljai Csocsán Jenő PhD, *szociológus, művészettörténész, ny. egyetemi tanár, Oxfordi Egyetem és Pázmány Péter Katolikus Egyetem:*

A szent Korona eredete. (I/7, II/18-20, III/24, IV/39,42-44.)

Gróf Klebelsberg Kunó kultúrpolitikája. (III/34, VI VII.)

KÉRELEM

a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület minden tagjához és néhány barátjához

Kedves Barátaim!

Számomra új hír: az USA-ban az elmúlt tanév kezdete óta már egyetlen államban sem tanítanak kézzel írni – ahogyan mi tanultunk. Ismereteim szerint Európában eddig csak Finnországban határozták el, hogy az iskolákban megszüntetik az írás oktatását és az oktatásban mindenütt átállnak a „Tablet-Computer” használatára. Hollandiában már évek óta működnek a „Steve Jobs-Schols” intézmények és hirdetik, hogy diákjaikat a legjobban tudják felkészíteni a jövőre.

Tapasztalataim szerint amióta az „új világ” átvette a vezetést, ami ott történik, az hamarosan átkerül az „öreg világrészbe”, így hamarosan hozzánk is.

Megkértem Darai Lajost, a Pannont Füzetek főszerkesztőjét, hogy ebben a tárgyban állítson össze egy ilyen tartalmú kiadványunkat. Arra kérem minden címzettet, hogy írjon az ő (zmtehu@gmail.com), vagy az én címemre gondolatokat, tanulmányt, vagy bármit ebben a tárgyban, lehet bármely terjedelmű: néhány sor, néhány oldal – egyre megy.

Tehát a tárgy: nemrégiben még az emberiség egyik legnagyobb találmányának tartottuk az írást. Oktatása milyen hatással van az agyra, az emberre – ennek elhagyása és az új technikák alkalmazása ezen a területen miféle eredményre vezethet: világszerte, egy-egy nép és ország életében, különösen minálunk. Ebben a tárgyban mi a helyes állásfoglalás és milyen úton kellene járnunk?

Szabad legyen emlékeztetnem arra, hogy alig harminc éve kezdtük a magyar történelmi előadásokat, az őstörténeti találkozókat, az övezeti történész találkozókat, a történelmi iskolákat majd oktatást. Megteremtettük mindezek szellemi alapját, ami az egyetemes magyarság legjelentősebb közös és független szellemi alkotása az utóbbi bő ötven évben. A tárgy ismerői számára tény, hogy az egész magyar történelemtudomány átlendült arra a vonalra, amelyet mi formáltunk rendezvényeinkkel. Nemrégiben megkezdtek a régi magyar írás megmentésére irányuló erőfeszítésünket – most pedig a világban az új, a mai írás eltüntetése a cél. Ismét szembe megyünk a világgal?

Nagyon kérem az írásokat legkésőbb idén május végéig. Kérem mindjárt nyilatkozni, hogy a szerző a nálunk szokásos módon hozzájárul írása közzetéséhez a fent említett módon.

Tisztelettel

Zürich, 2015. január.

Csihák György

Elektronikus könyvtárunk

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
tudományos kiadványai
az *Országos Széchenyi Könyvtár*
Magyar Elektronikus Könyvtárában (MEK)
és az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázisban (EPA)

1. Első Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Benidorm, 1986.
Acta Historica Hungarica Turiciensia I. évfolyam 1. szám.
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) 1. számú kiadványa, Zürich, 1991.
<http://mek.oszk.hu/06300/06366/06366.pdf>. Módosítva: 2009. február 26. 14:19:26.
2. Második Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai. Zürich, 1987.
Acta Historica Hungarica Turiciensia II. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 2. számú kiadványa, Zürich, 1993.
<http://mek.oszk.hu/06400/06487/06487.pdf>. Módosítva: 2008. november 28. 9:58:40.
3. Harmadik Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai. London, 1988.
Acta Historica Hungarica Turiciensia III. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 25. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 1999.
<http://mek.oszk.hu/05900/05930/05930.pdf>. Módosítva: 2008. május 8. 9:43:26
4. Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai. Felsőőr (Oberwart), 1989.
Acta Historica Hungarica Turiciensia IV. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 46. számú kiadványa, Budapest–Felsőőr, 2005.
<http://mek.oszk.hu/05900/05927/05927.pdf>. Módosítva: 2008. május 7. 10:18:41.
5. Ötödik Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai. Altenberg, 1990.
Acta Historica Hungarica Turiciensia V. évfolyam 2. szám.
A ZMTE 49. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 2005.
<http://mek.oszk.hu/06800/06833/06833.pdf>. Módosítva: 2009. március 16. 15:23:04.
6. Hatodik Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai. Szent Gallen, 1991.
Acta Historica Hungarica Turiciensia VI. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 47. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 2005.
<http://mek.oszk.hu/05900/05946/05946.pdf>. Módosítva: 2008. május 14. 10:34:35.

7. [Hetedik Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai. Szentendre, 1992.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia VII. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 51. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 2005.
<http://mek.oszk.hu/06800/06844/06844.pdf>. Módosítva: 2009. március 18. 11:50:21.
8. [Magyarok Őstörténete. Összefoglaló.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia VII. évfolyam 2. szám.
A ZMTE 3. számú kiadványa, Zürich–Budapest, 1992. Második kiadás 1996. Harmadik bővített kiadás 2007.
<http://mek.oszk.hu/06300/06375/06375.pdf>. Módosítva: 2008. október 22. 9:32:54.
9. [Első Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. Szeged, 1992.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia VII. évfolyam 3. szám.
A ZMTE 4. számú kiadványa, Zürich, 1993.
<http://mek.oszk.hu/06400/06488/06488.pdf>. Módosítva: 2009. február 26. 14:25:32.
10. [Magyar Történelmi Tanulmányok 1. \(A Második Magyar Történelmi Iskola elé.\)](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia VIII. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 5. számú kiadványa, Zürich, 1993.
<http://mek.oszk.hu/06400/06486/06486.pdf>. Módosítva: 2009. február 26. 14:23:58.
11. [Második Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. Tab, 1993.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia VIII. évfolyam 2. szám.
A ZMTE 9. számú kiadványa, Zürich, 1994.
<http://mek.oszk.hu/06300/06381/06381.pdf>. Módosítva: 2008. október 27. 9:54:56.
12. [Nyolcadik Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai. Kaposvár, 1993.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia VIII. évfolyam 3. szám.
A ZMTE 23. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 1999.
<http://mek.oszk.hu/06500/06527/06527.pdf>. Módosítva: 2008. december 10. 9:54:07.
13. [Kilencedik Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai. Tapolca, 1994.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia IX. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 15. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 1995.
<http://mek.oszk.hu/06700/06769/06769.pdf>. Módosítva: 2009. február 25. 11:53:37.
14. [Harmadik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. Tapolca, 1994.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia IX. évfolyam 2. szám.
A ZMTE 11. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 1994.
<http://mek.oszk.hu/06300/06365/06365.pdf>. Módosítva: 2009. február 26. 14:16:59.
15. [Die Frühgeschichte der Ungarn. Zusammenfassung.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia IX. évfolyam 3. szám.
A ZMTE 10. számú kiadványa, Zürich-Budapest, 1994. Zweite erweiterte Ausgabe, 2007.
<http://mek.oszk.hu/06300/06362/06362.pdf>. Módosítva: 2008. október 18. 9:36:38.

16. [Első Övezeti Történésztalálkozó előadásai és iratai. Székelyudvarhely, 1994.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia IX. évfolyam 5. szám.
A ZMTE 12. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 1994.
<http://mek.oszk.hu/06300/06364/06364.pdf>. Módosítva: 2009. február 26. 14:14:22.
17. [Második Övezeti Történésztalálkozó előadásai és iratai. Komárom, 1994.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia IX. évfolyam 6. szám.
A ZMTE 14. számú kiadványa, Komárom–Komarno–Zürich, 1995.
<http://mek.oszk.hu/06300/06370/06370.pdf>. Módosítva: 2009. február 26. 14:21:31.
18. [Tizedik Magyar Őstörténeti Találkozó és Negyedik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. Tapolca, 1995.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia X. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 17. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 1996.
<http://mek.oszk.hu/06500/06505/06505.pdf>. Módosítva: 2008. december 3. 11:25:50.
19. [Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia X. évfolyam 2. szám.
A ZMTE 13. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 1994.
<http://mek.oszk.hu/11200/11213/11213.pdf>. Módosítva: 2012. december 14. 10:34:02.
20. [Harmadik, Negyedik, Ötödik, Hatodik, Hetedik Övezeti Történésztalálkozó előadásai és iratai. Csikszereida, 1995. Székelyudvarhely, 1996. Csikszereida, 1997, 1998, 1999.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia X. évfolyam 3. szám.
A ZMTE 30. számú kiadványa, Csikszereida–Budapest–Zürich, 2000.
<http://mek.oszk.hu/06300/06372/06372.pdf>. Módosítva: 2008. október 21. 13:30:24.
21. [Tizenegyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Honfoglalásunk és előzményei címmel és Ötödik Magyar Történelmi Iskola Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében címmel előadásai és iratai. Tapolca, 1996.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XI. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 20. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 1997.
<http://mek.oszk.hu/06500/06503/06503.pdf>. Módosítva: 2008. december 3. 10:33:42.
22. [Germann Georg: Ungarisches im Bernischen Historischen Museum. — A Berni Történelmi Múzeum magyar emlékei.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XI. évfolyam 3. szám.
A ZMTE 18. számú kiadványa, Bern–Budapest, 1996.
<http://mek.oszk.hu/05900/05935/05935.pdf>. Módosítva: 2008. május 9. 10:17:15.
23. [Csihák György: Ex Oriente Lux.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XI. évfolyam 4. szám.
A ZMTE 16. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 1996.
<http://mek.oszk.hu/06300/06363/06363.pdf>. Módosítva: 2008. november 21. 11:03:33.
24. [Hatodik Magyar Történelmi Iskola Magyar út és nehézségei a nemzetállamtól az övezetek Európájába a huszadik század fordulóján címmel és Tizenkettedik Magyar Őstörténeti Találkozó Avarok – Onogurok – Magyarok címmel előadásai és iratai. Tapolca, 1997.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XII. évfolyam 1. szám.

- A ZMTE 50. számú kiadványa**, Budapest–Zürich, 2005.
<http://mek.oszk.hu/06800/06837/06837.pdf>. Módosítva: 2013. június 18. 17:34:03.
25. **Tizenharmadik Magyar Őstörténeti Találkozó A honfoglalás évfordulójára címmel és Hetedik Magyar Történelmi Iskola Az 1848-1849-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc évfordulójára címmel előadásai és iratai.** Tapolca, 1998.
Acta Historica Hungarica Turiciensia XIII. évfolyam 2. szám.
A ZMTE 31. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 2001.
<http://mek.oszk.hu/06500/06536/06536.pdf>. Módosítva: 2008. december 12. 10:14:20.
26. **Nyolcadik Magyar Történelmi Iskola Az első világháború és magyar történelmi következményei (1914-1921) címmel és Tizenharmadik Magyar Őstörténeti Találkozó Szent István és a magyar államalapítás címmel előadásai és iratai.** Tapolca, 1999.
Acta Historica Hungarica Turiciensia XIV. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 42. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 2003.
<http://mek.oszk.hu/06800/06802/06802.pdf>. Módosítva: 2009. március 6. 10:36:24.
27. **Csihák György: Válasz népem kérdéseire a hazánkról.**
Acta Historica Hungarica Turiciensia XIV. évfolyam 2. szám.
A ZMTE 22. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 1999.
<http://mek.oszk.hu/05900/05921/05921.pdf>. Módosítás: 2008. május 6. 11:53:47.
28. **Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság. (Közösen St. Gallen Kanton levéltárával.) Akten des wissenschaftlichen Kolloquiums an der Universität Eötvös Loránd Budapest vom 21. März 1998 anlässlich der Ausstellung „Die Kultur der Abtei Sankt Gallen“ im Ungarischen Nationalmuseum (21. 3. – 30. 4. 1998), herausgegeben von György J. Csihák und Werner Vogler.**
Acta Historica Hungarica Turiciensia XIV. évfolyam 3. szám.
A ZMTE 24. számú kiadványa, második kiadás: Szent Gallen–Budapest, 1999.
<http://mek.oszk.hu/06100/06107/06107.pdf>. Módosítva: 2008. július 2. 9:57:22.
(Továbbá itt olvasható: <http://de.scribd.com/doc/132197962/Die-Ungarn-und-die-Abtei-Sankt-Gallen-pdf>. Módosítva: 2013. július 12. 22:41:31.)
29. **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet II. Kísérlet a magyar eredet kérdésének megoldására.**
Acta Historica Hungarica Turiciensia XIV. évfolyam 6. szám.
A ZMTE 28. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 1999.
<http://mek.oszk.hu/06700/06783/06783.pdf>. Módosítva: 2009. március 3. 9:47:32.
30. **Tizenötödik Magyar Őstörténeti Találkozó A magyar műveltség gyökerei címmel és Kilencedik Magyar történelmi Iskola Az 1930-as évek magyar műveltsége címmel előadásai és iratai.** Felsőőr (Oberwart), 2000.
Acta Historica Hungarica Turiciensia XV. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 41. számú kiadványa, Csikszereda–Budapest–Zürich, 2004.
<http://mek.oszk.hu/06700/06799/06799.pdf>. Módosítva: 2009. március 5. 12:51:07.
31. **Nyolcadik Övezeti Történeztalálkozó Délközép Kárpát-medence műveltsége, különös tekintettel a sárközi településekre és népi műveltségükre c.** előadásai és iratai. Decs, 2000.
Acta Historica Hungarica Turiciensia XV. évfolyam 2. szám.

- A ZMTE 39. számú kiadványa**, Csikszereda–Budapest–Zürich, 2000.
<http://mek.oszk.hu/05900/05926/05926.pdf>. Módosítva: 2008. május 7. 9:59:00.
32. **Kilencedik Övezeti Történeztalálkozó Közös jelen, múlt és jövő Észak Kárpát-medencében, különös tekintettel a gömöri tájegységre** címmel előadásai és iratai. Rozsnyó, 2000.
Acta Historica Hungarica Turiciensia XV. évfolyam 3. szám.
A ZMTE 38. számú kiadványa, Rozsnyó–Budapest–Zürich, 2002.
<http://mek.oszk.hu/06700/06792/06792.pdf>. Módosítva: 2009. március 4. 11:19:12.
33. **Csuhák György: Dunhuang barlangképei és a Sászi agvagkatonák néma üzenete. A magyar műveltség gyökereiről.**
Acta Historica Hungarica Turiciensia XV. évfolyam 4. szám.
A ZMTE 29. kiadványa, Budapest, 2000.
<http://mek.oszk.hu/06300/06368/06368.pdf>. Módosítva: 2008. október 20. 11:05:40.
34. **Tizenhatodik Magyar Őstörténeti Találkozó Magyar haditechnika és magyar hadjáratok a kora középkorban** címmel és **Tizedik Magyar Történelmi Iskola A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából, 1939-1949** címmel előadásai és iratai. Szentendre, 2001.
Acta Historica Hungarica Turiciensia XVI. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 35. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 2002.
<http://mek.oszk.hu/06700/06790/06790.pdf>. Módosítva: 2009. március 4. 10:12:39.
35. **Csuhák György: Magyar nempolitikai írások.**
Acta Historica Hungarica Turiciensia XVII. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 33. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 2002.
<http://mek.oszk.hu/05900/05917/05917.pdf>. Módosítás: 2008. április 30. 11:02:39.
36. **Magyar történelem. Tízezer év — ezer oldalról.** Oktatási segédkönyv a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és a Kodolányi János Főiskola által szervezett *A magyar történelem tanításának tartalmi és módszertani megújítása* című 120 órás történelemtanár-továbbképzés résztvevői számára (a Magyar Köztársaság Oktatási Minisztere által adott Alapítási engedély száma: T 300730-1676/1999 és Indítási engedély száma: T 302460-780/1999.)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XVIII. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 37. számú kiadványa, Budapest – Zürich, 2010.
<http://mek.oszk.hu/05900/05939/05939.pdf>. Módosítva: 2008. május 9. 13:01:46.
37. **Tizenhetedik Magyar Őstörténeti Találkozó és Tizenegyedik Magyar Történelmi Iskola** előadásai és iratai. Budapest, 2003.
Acta Historica Hungarica Turiciensia XVIII. évfolyam 2. szám.
A ZMTE 43. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 2004.
<http://mek.oszk.hu/05900/05943/05943.pdf>. Módosítva: 2008. május 13. 11:24:31.
38. **Tizennyolcadik Magyar Őstörténeti Találkozó A magyar huszárság története. címmel az Első magyar huszártörténeti konferencia keretében és Tizenkettedik Magyar Történelmi Iskola A lovasműveltség sajátosságai címmel** előadásai és iratai. Nyíregyháza, 2004.
Acta Historica Hungarica Turiciensia XIX. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 45. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 2004.
<http://mek.oszk.hu/06800/06824/06824.pdf>. Módosítva: 2009. március 12. 14:14:18.

39. [20 Jahre Ungarisch Historischer Verein Zürich — A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 20 éve, 1985-2004.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XIX. évfolyam 2. szám.
A ZMTE 44. számú kiadványa, Zürich–Budapest, 2004.
<http://mek.oszk.hu/06000/06008/06008.pdf>. Módosítva: 2008. május 30. 12:40:25.
40. [Csihák György: Forog a történelem kereke...](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XIX. évfolyam 3. szám.
A ZMTE 40. számú kiadványa, Zürich–Budapest, 2004.
<http://mek.oszk.hu/05900/05916/05916.pdf>. Módosítva: 2008. április 30. 10:15:36.
41. [Acta Historica Hungarica Turiciensia. Kiadványaink tartalma.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XXI. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 52. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 2006.
<http://mek.oszk.hu/06000/06007/06007.pdf>. Módosítva: 2008. május 30. 11:47:40.
42. [Tizenkilencedik Magyar Őstörténeti Találkozó Őstörténetünk és a genetika címmel és Tizenharmadik Magyar Történelmi Iskola 1456 Nándorfehérvár – 1606 Zsitvatorok – 1956 Budapest címmel előadásai és iratai. Mártély, 2006.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XXII. évfolyam, 1. szám.
ZMTE 53. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 2009.
<http://mek.oszk.hu/09100/09137/09137.pdf>. Módosítva: 2011. február 3. 14:18:50.
43. [Huszedik Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai. Hódmezővásárhely, 2007.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam, 1. szám.
ZMTE 54. számú kiadványa, Budapest–Zürich, 2008.
<http://mek.oszk.hu/06800/06849/06849.pdf>. Módosítva: 2009. március 19. 10:36:04.
44. [Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletére. Tudományos emlékülés. Esztergom, 2007.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 2. szám.
A ZMTE 55. számú kiadványa, Budapest – Zürich, 2008.
<http://mek.oszk.hu/06800/06850/06850.pdf>. Módosítva: 2009. március 20. 10:22:31.
45. [Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2008/A.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 3. szám.
A ZMTE 56. kiadványa, Budapest, 2008.
<http://epa.oszk.hu/01400/01445/00001/pdf/>. Módosítva: 2008. október 14. 19:21:28.

Tartalom

[Felhívás a ZMTE tagjaihoz és a magyar tudományos élet alkotóihoz](#) 2-3

[261.96 kB - PDF]

[Tervezett rovatok](#) 4-8

Magyar nyelv

Csihák György: [Beszéljünk magyarul!](#) 9-15

Őstörténetünk

Cser Ferenc, Darai Lajos: [Őstörténetünkről röviden](#) 16-17

Cser Ferenc, Darai Lajos: [Műveltségi adalékok Kárpát-medencei eredetünkhöz](#) 18-38

Magyar örökség

Csámpai Ottó, Cser Ferenc, Darai Lajos: [A magyar műveltségi és társadalmi egyedülállósága](#) 39-49

Cser Ferenc, Darai Lajos: [Magyarképző intézet terve](#) 50-82

Kárpát-medencei eredtünk

Darai Lajos: [TURÁN rovatnyitó. A Kárpát-medencei magyar folytonosság elmélete](#) 83-85

Jelen- és jövőképünk

Darai Lajos: [Felhívás](#) 86

Czakó Gábor: [Kérdések a magyarságról](#) 87-88

Dr. Rókusfalvy Pál: [Tespédő nép vagy ébredő nemzet? Az én felelősségem](#) 89-99

Színia: [Hogyan váltsuk meg az országunkat?!](#) 100-115

Cser Ferenc, Darai Lajos: [Szellemi önkormányzatok](#) 116-129

[Számunk szerzői](#) 130

[Letöltés egy fájlban \[1,6 MB - PDF\]](#)

46. [Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2008/B.](#)

Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 4. szám.

A ZMTE 57. kiadványa, Budapest, 2008.

<http://epa.oszk.hu/01400/01445/00010/pdf/>. Módosítva: 2014. augusztus 11. 10:11:29

Tartalom

Jelenünk

Csihák György: [A Nagy Csalás — a világ pénzügyével](#) 4-15

Cser Ferenc, Darai Lajos: [Pénzt fiadzó pénz, vagy fenntartó törődés?](#) 16-47

Szent Korona

Végh Tibor: [Összefoglaló a Magyar Szent Korona üzenetének kutatásáról](#) 48-66

Magyar ABC

Fabó László Pál: [Különleges nyelvemlékünk az isztambuli rovásfelirat!](#) 67-79

Magyar ókortörténet

Cser Ferenc, Darai Lajos: [Kárpát-medencébe gyökérző magyar ókor](#) 80-104

Könyvismertető és bírálat

Csámpai Ottó: [Etnikai szocializáció a hagyományos és modern udmurt társadalomban \(Pozdejev, I. L.: Etniceszkaja szocializacija v doindusztrialnom i szovremennom obscsesztve: opit i problemi prejemstvennosztyi\)](#) 105-108

Cser Ferenc: [Még hosszabb vándorlásunk? \(Szabó István Mihály: A magyar nép eredete. Az uráli népek eurázsiai-amerikai őstörténete.\)](#) 109-118

Cser Ferenc: [Turáni szómágia \(Sípos Erzsébet: Kultúrák kialakulása Mezopotámiában és a Kárpát-medencében. Dél-Mezopotámiai városok.\)](#) 119-128

Cser Ferenc: [Időhidépítés a Világ Első Királyához \(Gönczi Tamás: Nimród gyűűje. Nimród a régi magyar múltban és az archaikus magyar hagyományban\)](#) 129-132

[E számunk szerzői](#)133

[Letöltés egy fájlban \[2,7 MB - PDF\]](#)

47. [Hunyadi Mátyás és a magyar újjászületés. Tudományos ülészak Mátyás király trónralépésének 550. évfordulóján](#) a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és a Balassa Bálint Múzeum rendezésében.

Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIV. évfolyam 1. szám.

A ZMTE 58. sz. kiadványa, Budapest–Zürich, 2009.

<http://mek.oszk.hu/09100/09125/09125.pdf>. Módosítva: 2011. február 1. 10:52:35.

48. [Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2009/A.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIV. évfolyam 2. szám.
A ZMTE 59. kiadványa, Budapest, 2009.
http://epa.oszk.hu/01400/01445/00002/pdf/acta_hist_01445_2009_2.pdf.
Módosítva: 2011. jún. 28. 11:19:17.

Tartalom

Magyar őstörténet és embertan

- Dr. Henkey Gyula: [Új embertani adatok a magyarság őstörténetéhez](#) 3-6
Mátyus Gyula: [Mátyus Gyula beszélgetése Dr. Henkey Gyula antropológussal](#) 7-24

Magyar középkor

- Báttonyi Pál: [A magyarok letelepedése a Kárpát-medencében](#) 25-43
Cser Ferenc, Darai Lajos: [Valós eredet: a Kárpát-medence](#) 32-44
Darai Lajos: [Kitagadott Árpád-örökség?](#) 44-74

Magyar nyelv

- Csihák György: [Beszéljünk magyarul! II.](#) 74-81
Cser Ferenc, Darai Lajos: [A nemzeti önismeret csapdái: közbevetés a nyelvtudományról](#) 82-121

Oktatás, nevelés

- Csihák György: [„Tani-tani”. Magyar ember nevelése. \(Tézisek.\)](#) 122-125

Európai jövőnk

- Csihák György: [Övezetek Európája — kisállamok jövője](#) 126-143

[Számunk szerzői](#)¹⁴⁴

[Letöltés egy fájlban \[7,7 MB - PDF\]](#)

49. [A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Őszinte Története, 1985-2009.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XXV. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 60. számú kiadványa, Budapest – Zürich, 2010.
<http://mek.oszk.hu/09100/09126/09126.pdf>. Módosítva: 2011. február 1. 11:17:30.
50. [Csihák György: „Cum Deo pro Patria et Libertate.” „Horthy fasizmus” - „Antall demokrácia.” Történelmi előzmény és párhuzam.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XXV. évfolyam 2. szám.
A ZMTE 61. kiadványa, Budapest, 2010.
<http://mek.oszk.hu/09100/09110/09110.pdf>. Módosítva: 2011. január 28. 12:18:01.
51. [Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2010/A.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XXV. évfolyam 3. szám.
A ZMTE 62. kiadványa, Budapest, 2012.
http://epa.oszk.hu/01400/01445/00003/pdf/EPA01445_2010A.pdf.
Módosítva: 2012. január 26. 18:42:24.
52. [„Az 1920. június 4-től 1944. december 21-ig tartó időszak magyarországi eseményeinek elemzése, különös tekintettel az október körüli eseményekre” című rendezvény előadásai és iratai.](#) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar közös tudományos tanácskozása. Budapest, 2010. november 4.
Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVI. évfolyam 1. szám.

A ZMTE 63. kiadványa, Budapest–Zürich, 2011.

http://epa.oszk.hu/01400/01445/00006/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2011_1.pdf.

Módosítva: 2013. április 2. 10:19:35.

Tartalom

Csihák György: [Bevezető gondolatok](#) 7-8

Juba Ferenc: [Horthy Miklós](#) 9-20

Gedai István: [A „Horthy-korszak a Magyar Nemzeti Múzeum történeti kiállításában](#)
21-22

Gedai István: [Hóman Bálint](#) 23-26

Juba Ferenc: [A diadalmas Otrantói ütközet 80. évfordulójára](#) 27-41

Dr. Teleki Géza (ismerteti Radnóczy Antal): [A moszkvai fegyverszüneti tárgyalások](#)
42-54 [167.58 kB - PDF]

Rihmer Aurél: [Mi a Vitézi Rend?](#) 55-78

Váralljai Csocsán Jenő: [Gróf Klebelsberg Kunó kultúrpolitikája](#) 79-127

Miklauzics István: [Horthy időtálló döntései sorsfordulókon 1921-ben](#) 128-132

Darai Lajos: [Milyen kormányzónk volt vitéz nagybányai Horthy Miklós?](#) 133-146

Csihák György: [„Horthy-fasizmus”. – „Antal-demokrácia”. Történelmi párhuzam](#)
147-152

Arday Lajos: [Horthy Miklós angol-amerikai megítélése](#) 153-168

Salamon Konrád: [A fővezérségtől a kormányzóságig](#) 169-172

Szabó A. Ferenc: [Horthy Miklós és a kassai bombázás](#) 173-183

Harai Dénes: [Horthy a katona](#) 184-195

[Függelék 196-274](#)

[Letöltés egy fájlban \[28,5 MB - PDF\]](#)

53. [A Kodolányi János Főiskola és a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület „A magyar történelem tanításának tartalmi és módszertani megújítása” című 120 órás zentai történelemtanár-továbbképzése vizsgaelőadásai. Zenta, 2010. december 18.](#)

Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVI. évfolyam 2. szám.

A ZMTE 64. kiadványa, Budapest–Zürich, 2011.

http://epa.oszk.hu/01400/01445/00004/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2011.pdf.

Módosítva: 2013. március 4. 10:06:17

Tartalom

Darai Lajos: [Előszó](#) 3

Basa Csehák Zsuzsanna: [Ragadványnevek Csókán és környékén](#) 4-18

Csehák Attila: [A csókai templom története](#) 19-39

Csonti István: [A csókai uradalom lórévasút hálózata](#) 40-62

Édes Katalin: [Moholi szűcsiparosok](#) 63-70

Hecskó (Joó) Izabella: [Magyar nyelv oktatása a világ végén](#) 71-94

Mészáros Ágota: [Oroszlámos — legenda és valóság](#) 95-105

Nagy Szilvia: [Nagymamám meséiből, avagy mit ne felejtünk továbbadni az új nemzedéknek. A csókai kastély története egy kicsit más megközelítésben](#) 106-142

Recskó Szabolcs: [Zenta megyei város katonai parancsnoksága 1941. április-augusztusában](#) 143-159

Ripco Sipos Elvira: [A zentai Gimnázium matematikatanárai](#) 160-189

Varga Bertold: [A turulmadár, mint a magyarság oltalmazója és védelmezője](#) 190-206

[Függelék 207-230](#)

[Letöltés egy fájlban \[20,3 MB - PDF\]](#)

54. [Pannon Kultúráközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2012/A.](#)

Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVII. évfolyam 1. szám.

A ZMTE 65. kiadványa, Budapest, 2012.

http://epa.oszk.hu/01400/01445/00005/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2012.pdf.

Módosítva: 2013. március 4. 10:56:02.

Tartalom

Őstörténet (I/02/a,b.)

Francois Bordes: [A régi kőkor](#) 5-8

Az ősi világkép öröksége (VI/38.)

Huszárik László: [Gilgames és a Zodiákus. A csillagképek nevének eredete](#) 9-18

Ősi műveltségünk rétegei (IV/37.), Művelődéstörténeti áttekintés (VII.)

Csihák György: [Kocsi](#) 19-46

A hun őstörténet öröksége (II/18.)

Csihák György: [Attila - a Kedves](#) 47-50

A 895. évi honfoglalás előzményei (III/01/h), Az árpád-kori település és a korábbi avar szállások (II/02/c.)

Bátonyi Pál: [A Keszi katonai törzs és Dunakeszi](#) 51-58

Írott források (I/10), Történelemkutatás módszertana (VIII/E.)

Golarits Miklós: [Hol van a Fehérvárra vezető hadi út? A Tihanyi Alapítólevél fehérvári és ekli birtokteste a térképen \(Időközi kutatási jelentés, 21. v.\)](#) 59-67

Írástörténet (I/10), Nyelvünk, írásunk ősisége (IV/40)

Szekeres István: [Az ótörök \(és székely\) betűk jeltörténeti összefoglalása, s ami körülük van](#) 68-113

Szekeres István: [Finnugor eredetű szavaink A. von Gabain ótörök glosszáriumában. Kicsinyítő-becéző képző\(in\)k az ótörök nyelvben](#) 114-167

Szekeres István: [Kőbevésett körajzos költészet, szerelmi vallomás](#) 168-170

Magyar őstörténet kutatás (II), Az ősi magyar állam (II/10), Magyarország és a több honfoglalás (III/01.)

Cser Ferenc, Darai Lajos: [A magyar azonosság kérdésköréhez](#) 171-184

Írott források (I/10.)

Csihák György: [Kiegészítés a "Maja" dolgozatomhoz](#) 185-186

Záhonyi András: [A somogyi rovástábla és kapcsolatai](#) 187-194

Családtörténet (I/3.), Az első és második világháború történelmi következményei (III/13., 15.)

Miklauzič István: [Krasznajarszki fenyők a Rózsadombon. Harsonaszó két emberért](#) 195-204

Történelmi magyar alkotmány (VII/01), Jövönk (XI.)

Csihák György: [Levél az „alkotmányozók“-hoz](#) 205-208

Az első és második világháború történelmi következményei (III/13., 15.), Jelenünk, jövönk (X., XI.)

Csihák György: [Cipő](#) 209-211

[Rovatrend](#) 212-228

[E számunk szerzői](#) 229

[Letöltés egy fájlban \[13,4 MB - PDF\]](#)

55. [**A Zürichi Magyar Történelmi egyesület „Az Altöttingi Országgyűlés történelmi vizsgálata” című zártkörű tudományos tanácskozásán elhangzott előadások írott változata.**](#)
[**Budapest, 2012. szeptember 21.**](#)

Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVIII. évfolyam 1. szám.

A ZMTE 66. kiadványa, Budapest, 2012.

http://epa.oszk.hu/01400/01445/00007/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2012_2.pdf. Módosítva: 2013. március 4. 10:56:02.

Tartalom

Darai Lajos: [Előszó](#) 3-6

Csihák György: [A magyar nemzet utolsó szabadon tett nyilatkozata](#) 7-20

J. Újváry Zsuzsanna: [Vérzivataros út Altöttingig](#) 21-29

Nyári Gábor: [Az altöttingi országgyűlés és zarándoklat. A Magyar Szabadság Mozgalom és az 1947-es altöttingi események története](#) 30-48

Jávor Miklós: [Hogyan tovább, elüldözött magyarok? Azonosságok és különbségek a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége és a Magyar Szabadság Mozgalom politikája között](#) 49-60

Darai Lajos: [A magyar közjog elvi mélysége, emberi magassága](#) 61-124

Függelék

[Kiadványaink jegyzéke](#) 125-130

[A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története XXVI.](#) 134-150

[A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története XXVII.](#) 151-178

[Letöltés egy fájlban \[5,9 MB - PDF\]](#)

56. [**Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2013/A.**](#)

Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVIII. évfolyam 2. szám.

A ZMTE 67. kiadványa, Budapest, 2012.

http://epa.oszk.hu/01400/01445/00008/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2013_1.pdf

Tartalom

Régészeti örökléstan archeogenetika (I/6.),

Embertan és magyar őstörténet (II/3.)

Deák István: [Üveghegy](#) 4-11

Az ősi világnép öröksége (VI/38.)

Huszárik László: [Enkidu a Kentaur. A csillagképek nevének eredete](#) 12-26

Ősi világnép öröksége (IV/02.), Műveltségünk keleti kapcsolatai (V.)

Cser Ferenc, Darai Lajos: [Az egység magyar jelenléte és jelképe az eurázsiai történetben és műveltségben](#) 27-114

Írástörténet (I/10), Nyelvünk, írásunk ősisége (IV/40)

Szekeres István: [Betűk piktogram előzményeinek helyreállítása](#) 115-123

Szekeres István: [Kínai 'juh' piktogramok a Vizsolyi templom Árpád-kori freskóján](#) 124-130

Szekeres István: [Miért nem lehetnek a székely írás előzményei a Tordos–Vincsa–Viszokó kultúra jelei. Az írástörténeti kutatás további lehetőségei](#) 131-155

Szagrális hagyományok (VI/38.), A koronázási jelképek (IV/03/f.)

Csihák György: [A végzet lándzsája](#) 156-159

Az ősi világnép öröksége (VI/38.), Emberségünk megőrzése (XI/65.)

Csihák György: [Zene - Dal](#) 160-162

Társadalomtudomány (XII/1.)

Csihák György: [A Nagy család – a világ pénzügyével. Második rész](#) 163-170

Természettudomány (XII/03.) Környezetünk megővése (XII/04.)

Csihák György: [VÍZ! VÍZ! VÍZ!](#) 171-174

[Rovatrend](#) 175-192
[E számunk szerzői](#)193
[Letöltés egy fájlban \[6,0 MB - PDF\]](#)

57. [Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2014/A.](#)
Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIX. évfolyam 1. szám.
A ZMTE 68. kiadványa, Budapest, 2014.
<http://epa.oszk.hu/01400/01445/00009/pdf/>. Módosítva: 2014. augusztus 11. 10:11:29.

Tartalom

A nyelvtudomány és a magyar őstörténet (II/11.)

Csihák György: [Népnevekről](#) 5-12

Nógrády Mihály: [Megfigyelések René Labat akadémiai szótárával kapcsolatban](#)13-16

Az ősi világkép öröksége (VI/38.)

Huszárik László: [Zodiákus a kelták földjén](#) 17-23

Írástörténet. magyar nyelvemlékek (I/10/c.)

Záhonyi András: [A Nagyszentmiklósi Kincs feliratai – magyarul](#) 24-34

Záhonyi András: [Írástörténeti tanulmányok](#) 35-43

Záhonyi András: [Vitaindító összefoglaló írástörténet kutatók munkájáról, módszeréről – Mandics György stílusában](#) 44-61

Az első világháború és magyar történelmi következményei (III/33, 35.)

Zakar András: [A magyar honvédség kifizetése Ausztriában az első nagy háború után](#) 62-67

Első, második világháború s magyar történelmi következményei (III//33, 35.)

Csihák György: [Trianonról – tárgyilagosan](#) 68-83

Csihák György: [Burgenland – körül-belül](#) 84-130

Tudományunk. Társadalomtudomány, emberiségtudomány (XII/67, 68.)

Darai Lajos: [Hiányos, eltorzult társadalomtudományi fogalmak rendbetétele a nemzetkapcsolatban. Egynyelvű fogalomszótár szükségessége és jogossága](#) 131-152 [595.56 kB - PDF]

Záhonyi András: [A tudományos igazságról – egy régész szemszögéből. „Az igazságot is meg lehet szokni!” – Makkay János gondolatai a tudósok bakijairól](#) 153-157

Művészetünk. Irodalom (XIII/72.)

Kósa Géza Attila: [Domahidi András](#)158-162

Jövönk. Emberségünk megőrzése (X//65.)

Csihák György: [Rabok legyünk, vagy szabadok?](#)163-165

Jelenünk. Sorsunk, hivatásunk (X/57.)

Darai Lajos: [A magyar tudatot építő tények történelmi sorsa és igazsága](#)166-191

Jelenünk (X.)

Záhonyi András: [Könyvbemutató a 2014-es könyvhéten](#) 192

Csihák György: [A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszi története XXVIII.](#) 193-209

[E számunk szerzői](#) 210

[Letöltés egy fájlban \[8,3 MB - PDF\]](#)

58. [„Tízezer hontalan magyar Szent István-napi zárandoklata 1947. augusztus 20-án” címmel a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és a Pilisszántáért Egyesület közös rendezésében 2014. augusztus 20-án Pilisszántón a Boldogasszony Sziklakápolnában és a Páduai Szent Antal Templomban tartott ünnepi megemlékezés és tudományos ülészek beszédei és előadásai. Budapest-Zürich, 2014.](#)

Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIX. évfolyam 2. szám.

A ZMTE 69. kiadványa, Budapest, 2014.

<http://epa.oszk.hu/01400/01445/00011/pdf/>. Módosítva: 2015. február 23. 15:05:53.

Tartalom

Megemlékezés

Csihák György: [Előszó](#) 4-7

Ünnepi megemlékezés a pilisszántói Boldogasszony Sziklakápolnában a Pilis keresztje alatt

Szőnyi József: [A Csillagösvényen érkező zarándokok köszöntése](#) 9-26

Csihák György: [A mai zarándokok üdvözlése](#) 27-31

[Képek az emlékezéskönyvről](#) 32-43

Jávor Miklós: [Az 1947. évi zarándoklat idézése](#) 44-46

Tóth Lajos: [Ünnepi szentmise a Pilisszántói Sziklakápolnában 2014. augusztus 20.](#) 47-58

Ünnepi tudományos ülés a pilisszántói Páduai Szent Antal templomban

Szőnyi József: [A pilisszántói Páduai Szent Antal templomban talált különleges kereszt](#) 59-63

Gedai István: [Megemlékezés Szent István királyról](#) 64-65

Csihák György: [Szent István király életműve és a magyar államalapítás](#) 66-87

Nyári Gábor: [Az 1947-es Altöttingi Országgyűlés eseményei és hatása a magyar menekültekre](#) 88-96

Csihák György: [Záróbeszéd az Altöttingi Országgyűlésünk emlékére rendezett ünnepségen, Pilisszántó római katolikus templomában](#) 97-105

Mellékletek

[Az 1947. évi zarándoklat emlékalbuma](#) 107-125

[Cserkész körlevél 1947. VII. 1.](#) 126-127

[A pápai delegátus 1948. évi két jelentése](#) 128-158

[„Iránytű” egyházi értesítő 1947. szeptember 1.](#) 159-164

[A Magyar Nemzeti Múzeum levele az altöttingi emlékgyertya gyűjteménybe helyezéséről](#) 165-166

Kósa Géza: [Ausztráliai magyarok a népszámlálás tükrében](#) 167-172

Függelék

[A pilisszántói rendezvény hírverése](#) 174-179

[A ZMTE 2014. és 2015. évi budapesti előadássorozata](#) 180-182

[A ZMTE őszinte története XXIX.](#) 183-221

[A ZMTE eddigi kiadványai](#) 222-225

[A ZMTE tudományos kiadványai a Horthy-korszak tudományos elemzése tárgyában](#) 226-239

59. A Hazáért! A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara, valamint a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület centenáriumi rendezvénye Budapest, 2014. november 28. előadásai. Budapest-Zürich, 2015.

Acta Historica Hungarica Turiciensia XXX. évfolyam 1. szám.

A ZMTE 70. kiadványa, Budapest, 2015.

<http://epa.oszk.hu/01400/01445/00012/pdf/>. Módosítva: 2015. február 23. 14:36:31.

Tartalom

Előadások

Csihák György: [Előszó](#) 3-6

Örsi Julianna: [Első világháborús katonaemlékek a Nagyunságon](#) 7-19

Németh Szilvia: [Pozsony a világháborúban \(1914-1918\). Egy háttérházi nagyváros korabeli sajátosságai](#) 20-45

- Kovács Rudolf Zoltán: [Tábori lelkészek az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében és az első világháború időszakában](#) 46-54
- Pandula Attila: [A Katonai Érdemkereszt története az első világháborúban, különös tekintettel a társadalomtörténeti vonatkozásokra](#) 55-61
- Csihák György: [Burgenland – körül-belül](#) 62-106
- Hozzászólások**
- Darai Lajos: [Összegezés](#) 107-109
- J. Újváry Zsuzsanna: [Összegezés](#) 110-112
- Egyéb**
- [Képek a tanácskozásról](#) 113-115
- Mellékletek**
- [ZMTE Tudományos Tanács](#) 117
- [Kutatási tárgykörök](#) 118-129
- [A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tudományos kiadványai](#) 130-133

60. **Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2015/A.**
Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIX. évfolyam 2. szám.
A ZMTE 71. kiadványa, Budapest, 2015.

Tartalom

A hun őstörténet öröksége (II/18.)	6
Kréneisz Géza: Kik a székelyek?	6
Magyar őstörténet kutatás (II.)	11
Csihák György: A honfoglalók viselete. Gondolatok a könyv megjelenése kapcsán	11
Írástörténet (I/10.)	17
Sir Gerard Clauson: A török 'runa' ábécé eredete	17
Az ősi világgép öröksége (VI/38.)	39
Huszárik László: A kelta zodiákus	39
Záhonyi András: Észrevételek Marton Veronika: Hol rejtőznek a magyar táltosok? c. könyvéhez	45
Írott források, írástörténet (I/10/c.)	50
Szekeres István: Rövid módszertani összefoglaló(k)	50
1. Bevezetés a történeti összehasonlító jeltörténet módszertanába. Hun–kínai kapcsolatok	50
2. A székely és az ótörök jelrendszerek történeti összehasonlító jeltörténeti táblázata	72
3. Székely betűk piktogram előzményei a hunok, avarok és Árpád-népe régészeti leletein	76
4. Az Aranyosgerendi Református Templom kínai piktogram feliratai	88
5. A „magyar” népnév történeti összehasonlító etimológiája	90
Szekeres István: A történeti összehasonlító jeltörténet módszerének írástörténeti műveletei az ótörök és székely írás kutatásában	111
Írástörténet. Magyar nyelvemlékek (I/10/c.)	152
Záhonyi András: A székelydályai református templom rovásfelirata (Daia, Hargita megye, 13-14. sz.)	152
Történettudományi, művelődéstörténeti áttekintés (VI.)	156
Darai Lajos: A körgánok hatalmi párhuzama: erődített élettér	156
Darai Lajos: Az állam kérdése minálunk	205
Társadalomtudomány (XII/67.)	229

Záhonyi András: Az igazság keresése Kovásznán	229
Záhonyi András: Korkép és kórkép az 1960-as évekből	234
Magyar jelen és jövő a Kárpát-medencében (IX/a.)	240
Erdélyi Géza: Mai hitvallás és nemzeti önazonosságtudat, magyarok és szlovákok a Felvidéken	240
Jelenünk (X.)	250
Záhonyi András: Korunk problémái	250
Emberségünk megőrzése (XI/65.)	252
Csihák György: Gondolatok az írásktatás beszüntetéséről	252
Tudományunk (XII.)	256
Farkas László: Az írásanalitika rendszere, komplexitása, elmélete, kompetenciája	256
Rovatrend	272
E számunk szerzői	286
Függelék	287
A ZMTE budapesti előadásai	288
KJF–ZMTE TÖRTÉNELEMTANÁR TOVÁBBKÉPZÉS ELŐADÁSAI. Komárom, 2014. január—2015. december	290
KÉRELEM a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület minden tagjához és néhány barátjához	297

Az 53. számtól csak digitálisan.

Az ACTA HISTORICA HUNGARICA TURICIENSIA periodikát az MTA elfogadja a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) publikációs adatbázis számára mint megjelenési helyet.

**Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (Ungarisch Historischer Verein Zürich)
CH-8004 Zürich, Birmensdorferstrasse 41.**

zmte@freemail.hu www.zmte.org

Acta Historica Hungarica Turiciensia és

a Pannon Kultúráközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata

Jahrgang Évfolyam	Nr. Szám	Titel A kiadvány megnevezése	Nr. Sor- szám*
I.	1	Első (Benidorm 1986) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Zürich, 1991. ISBN 963 02 8926 1 http://mek.oszk.hu/06300/06366/06366.pdf	1
II.	1	A Második (Zürich 1987) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Zürich, 1993. ISBN 963 02 8926 2 http://mek.oszk.hu/06400/06487/06487.pdf	2
III.	1	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (London 1988) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1999 ISBN 963 85684 5 3 http://mek.oszk.hu/05900/05930/05930.pdf	25
IV.	1	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Felsőőr/ Oberwart 1989) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 10 0 http://mek.oszk.hu/05900/05927/05927.pdf	46
V.	1	Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve. Budapest, 1990. ISBN 963 02 8925 3	6
V.	2	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Ötödik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Altenberg 1990) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 09 7 http://mek.oszk.hu/06800/06833/06833.pdf	49
VI.	1	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hatodik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.) (Szent Gallen 1991) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 08 9 http://mek.oszk.hu/05900/05946/05946.pdf	47
VII.	1	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hetedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Szentendre 1992) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9204 48 X http://mek.oszk.hu/06800/06844/06844.pdf	51
VII.	2	Magyarok Őstörténete. Zürich-Budapest, 1992. ISBN 963 02 8925 3; második kiadás 1996. ISBN 96385274 6 3; harmadik bővített kiadás 2007. ISBN 963 9204 37 4 http://mek.oszk.hu/06300/06375/06375.pdf	3
VII.	3	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Szeged 1992) Magyar Történelmi Iskolájának Előadásai és Iratai. Zürich, 1993. ISBN 963 8465 00 X http://mek.oszk.hu/06400/06488/06488.pdf	4
VIII.	1	Magyar Történelmi Tanulmányok 1. Zürich, 1993. ISSN 1217 4629 http://mek.oszk.hu/06400/06486/06486.pdf	5
VIII.	2	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Tab 1993) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4413 5 http://mek.oszk.hu/06300/06381/06381.pdf	9
VIII.	3	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyolcadik (Kaposvár 1993) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 2 9 http://mek.oszk.hu/06500/06527/06527.pdf	23
IX.	1	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (Tapolca 1994) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 1 2 http://mek.oszk.hu/06700/06769/06769.pdf	15
IX.	2	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Tapolca 1994) Magyar Történelmi Iskolája Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85274 12 http://mek.oszk.hu/06300/06365/06365.pdf	11
IX.	3	Die Frühgeschichte der Ungarn. Zürich-Budapest, 1994. ISBN 963 85 274 4 7. Zweite erweiterte Ausgabe 2007. ISBN 963 9204 30 7 http://mek.oszk.hu/06300/06362/06362.pdf	10
IX.	4	Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet. I. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4112 8	7
IX.	5	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhely 1994) Övezeti Történeztalálkozó Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85274 2 0 http://mek.oszk.hu/06300/06364/06364.pdf	12
IX.	6	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komárom 1994) Övezeti Történeztalálkozó Előadásai és Iratai. Komárom-Komárno-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 3 9 http://mek.oszk.hu/06300/06370/06370.pdf	14
IX.	7	Képeslapok magyar történelmi motívumokkal. 8 különféle, szimpla és dupla, színes	8
X.	1	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizedik (Tapolca 1995) Magyar Őstörténeti Találkozó és Negyedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 8 X http://mek.oszk.hu/06500/06505/06505.pdf	17

Jahrgang Évfolyam	Nr. Szám	Titel A kiadvány megnevezése	Nr. Sor- szám*
X.	2	Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról. Budapest-Zürich, 1995 ISBN 963 85274 5 5 http://mek.oszk.hu/11200/11213/11213.pdf	13
X.	3	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Erdélyi Övezeti Történeztalálkozói (1995-1999) Előadásai és Iratai. Csikszereda-Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 9 6 http://mek.oszk.hu/06300/06372/06372.pdf	30
XI.	1	Honfoglalásunk és előzményei. Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében. (Tapolca 1996) Budapest-Zürich, 1997. ISBN 963 85684 1 0 http://mek.oszk.hu/06500/06503/06503.pdf	20
XI.	2	Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom. Bevezetés az etnopszichológiába. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85684 02	19
XI.	3	Germann Georg: Ungarisches im Bernischen Historischen Museum. A Berni Történelmi Múzeum magyar emlékei. Bern-Budapest, 1996. ISBN 963 85274 9 8 http://mek.oszk.hu/05900/05935/05935.pdf	18
XI.	4	Csihák György: Ex Oriente Lux. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 7 1 http://mek.oszk.hu/06300/06363/06363.pdf	16
XII.	1	Magyar út és nehézségei a nemzetállamtól az övezetek Európájába a huszadik század fordulóján. Avarok – onogurok – magyarok. (Tapolca 1997). Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 11 9 http://mek.oszk.hu/06800/06837/06837.pdf	50
XIII.	1	Nagy Kálmán: A honfoglalás hadtörténete. Budapest, 1998. ISBN 963 7810 97 8 (A Szabadtér Kiadóval)	21
XIII.	2	A honfoglalás és az 1848-1849-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc évfordulójára. (Tapolca 1998). (324 oldal) Budapest-Zürich, 2001. ISBN 963 86100 5 0 http://mek.oszk.hu/06500/06536/06536.pdf	31
XIV.	1	Az első világháború és magyar történelmi következményei (1914-1921). Szent István és a magyar államalapítás. (Tapolca 1999) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 02 X http://mek.oszk.hu/06800/06802/06802.pdf	42
XIV.	2	Csihák György: Válasz népem kérdéseire a hazánkról. Budapest-Zürich, 1999 http://mek.oszk.hu/05900/05921/05921.pdf	22
XIV.	3	Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság. ISBN 963 85684 3 7 (Közösen St. Gallen Kanton levéltárával) – Második kiadás: Szent Gallen-Budapest, 1999. ISBN 96386100 8 5 http://mek.oszk.hu/06100/06107/06107.pdf és http://de.scribd.com/doc/132197962/Die-Ungarn-und-die-Abtei-Sankt-Gallen-pdf	24
XIV.	4	Csihák György: A magyar nemzet múltja - Szent István király életműve és a magyar államalapítás - A bambergi lovas - Sacra Regni Hungarici Corona és a magyar közjogi rendezés kérdései ma - Magyar - nép - kisebbség. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 6 1	26
XIV.	5	Fünfzehn Jahre UHVZ - A ZMTE tizenöt éves 1985 - 1999. Zürich-Budapest, 1999. ISBN 963 85684 7 X	27
XIV.	6	Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet II. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 4 5 http://mek.oszk.hu/06700/06783/06783.pdf	28
XV.	1	A magyar műveltség gyökerei. Az 1930-as évek magyar műveltsége. (Felsőőr/Oberwart 2000) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 86100 3 4 http://mek.oszk.hu/06700/06799/06799.pdf	41
XV.	2	Délközép Kárpát-medence műveltsége, különös tekintettel a sárközi települések és népi műveltségük fejlődésére. (Sárköz-Decs 2000) Decs-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 03 8 http://mek.oszk.hu/05900/05926/05926.pdf	39
XV.	3	Közös jelen, múlt és jövő Észak Kárpát-medencében, különös tekintettel a gömöri tájegységre. (Rozsnyó 2000) Rozsnyó-Budapest-Zürich, 2002. ISBN 9638610026 http://mek.oszk.hu/06700/06792/06792.pdf	38
XV.	4	Csihák György: Dunhuang barlangképei és a Sánszi agyagkatonák néma üzenete a magyar műveltség gyökereiről. Budapest-Zürich, 2000. ISBN 9638568488 http://mek.oszk.hu/06300/06368/06368.pdf	29
XVI.	1	Magyar haditechnika és magyar hadjáratok a kora középkorban. A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából (1939-1949). (Szentendre 2001) Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86100 6 9 http://mek.oszk.hu/06700/06790/06790.pdf	35
XVI.	2	Barabási László: Nemes Székely Nemzet – Csillagösvényen. Csiksomlyó-Budapest, 2001. ISBN 963 86100 4 2	32
XVII.	1	Csihák György: Magyar nempolitikai írások. Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86 100 0 X http://mek.oszk.hu/05900/05917/05917.pdf	33
XVII.	2	Kiadványaink tartalomjegyzéke – Vereinspublikationen mit Inhaltsübersicht. Zürich-Budapest, 2002. ISBN 963 86 100 7 7	34
XVII.	3	Achtzehn Jahre UHVZ – A ZMTE tizenhét éve 1985-2002. Zürich-Bp., 2002. ISBN 9638610093	36
XVIII.	1	Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Oktatási segédkönyv a magyar történelem tanításához.	37

Jahrgang Évfolyam	Nr. Szám	Titel A kiadvány megnevezése	Nr. Sor- szám*
		(636 oldal) Budapest-Zürich, 2003. ISBN 963 86100 1 8 http://mek.oszk.hu/05900/05939/05939.pdf	
XVIII.	2	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenhetedik Magyar Őstörténeti Találkozó és Tizenegyedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. (Budapest 2003) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 06 2 http://mek.oszk.hu/05900/05943/05943.pdf	43
XIX.	1	A magyar huszárság története. A lovasműveltség sajátosságai. Az első magyar huszártörténeti konferencia keretében. (Nyíregyháza, 2004) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 07 0 http://mek.oszk.hu/06800/06824/06824.pdf	45
XIX.	2	Zwanzig Jahre UHVZ – A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 20 éve 1985-2004. Zürich-Budapest, 2004. ISBN 963 9349 05 http://mek.oszk.hu/06000/06008/06008.pdf	44
XIX.	3	Csihák György: Forog a történelem kereke... Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 04 6 http://mek.oszk.hu/05900/05916/05916.pdf	40
XX.	1	Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom. Bevezetés az etnopszociológiába. Második, bővített kiadás. Közösen a Heraldika Kiadóval. Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9204 38 2	48
XXI.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia. Kiadványaink tartalma. Budapest – Zürich, 2006. ISBN 9639204 37 4 http://mek.oszk.hu/06000/06007/06007.pdf	52
XXII	1	Őstörténetünk és a genetika. 1456 – Nándorfehérvár – 1606 Zsitvatorok – 1956 Budapest. (Mártély 2006) (372 oldal). Budapest-Zürich 2007. http://mek.oszk.hu/09100/09137/09137.pdf	53
XXIII	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 1. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Huszadik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Hódmezővásárhely 2007) (159 oldal). Budapest-Zürich, 2008. http://mek.oszk.hu/06800/06849/06849.pdf	54
XXIII	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 2. szám. Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletére. Tudományos emlékülés. (Esztergom 2007) (67 oldal). Budapest-Zürich, 2008. http://mek.oszk.hu/06800/06850/06850.pdf	55
XXIII	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 3. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2008/A. (137 oldal) Budapest 2008. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00001/pdf/	56
XXIII	4	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 4. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2008/B. (176 oldal) Budapest 2008. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00010/pdf/	57
XXIV	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIV. évfolyam 1. szám. Hunyadi Mátyás és a magyar újjászületés. Tudományos emlékülés. (Esztergom 2008) (115 oldal). Budapest-Zürich 2009. http://mek.oszk.hu/09100/09125/09125.pdf	58
XXIV	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIV. évfolyam 2. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2009/A. (145 oldal) Budapest 2009. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00002/pdf/acta_hist_01445_2009_2.pdf	59
XXV	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXV. Évfolyam 1. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Őszinte Története (239 oldal) Budapest-Zürich 2010. ISBN http://mek.oszk.hu/09100/09126/09126.pdf	60
XXV	2	Csihák György: „Cum Deo pro Patria et Libertate.“ „Horthy fasizmus“ – „Antall demokrácia.“ Történelmi előzmény és párhuzam. (142 oldal). Budapest-Zürich 2010. http://mek.oszk.hu/09100/09110/09110.pdf	61
XXV	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXV. évfolyam 3. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2010/A. (130 oldal). Budapest 2010. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00003/pdf/EPA01445_2010A.pdf	62
XXVI	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVI. évfolyam 1. szám. Az 1920. június 4-től 1944. december 21-ig tartó időszak magyarországi eseményeinek elemzése, különös tekintettel az október körüli eseményekre. (231 oldal). Budapest-Zürich 2011. http://mek.oszk.hu/09400/09484/09484.pdf	63
XXVI	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVI. évfolyam 2. szám. Zentai KJF-ZMTE Történelemtanár-Továbbképzés Vizsgaelőadásai. (230 oldal). Budapest-Zürich 2011. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00004/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2011.pdf	64
XXVII	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVII. évfolyam 1. szám, Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2012/A. (229 oldal) Budapest-Zürich 2012. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00005/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2012.pdf	65
XXVIII	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVIII. évfolyam 1. szám. A Zürichi Magyar történelmi Egyesület „Az altöttingi országgyűlés történelmi vizsgálata” című zártkörű tudományos tanácskozásán elhangzott előadások írott változata. (176 oldal) Budapest-Zürich 2013. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00007/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2012_2.pdf	66
XXVIII	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVIII. évfolyam 1. szám, Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2013/A. Budapest-Zürich 2013. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00008/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2013_1.pdf	67
XXIX	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIX. évfolyam 1. szám, Pannon Kultúraközösség Kutató és	68

Jahrgang Évfolyam	Nr. Szám	Titel A kiadvány megnevezése	Nr. Sorszám*
		Képzőközpont Folyóirata 2014/A. Budapest-Zürich 2014. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00009/pdf/	
XXIX	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIX. évfolyam 2. szám. „Tízezer hontalan magyar Szent István-napi zarándoklata 1947. augusztus 20-án” címmel a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és a Pilisszántáért Egyesület közös rendezésében 2014. augusztus 20-án Pilisszántón a Boldogasszony Sziklakápolnában és a Pádúai Szent Antal Templomban tartott ünnepi megemlékezés és tudományos ülésszak beszédei és előadásai. Budapest-Zürich, 2014. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00011/pdf/	69
XXX	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXX. évfolyam 1. szám. A Hazáért! A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara, valamint a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület centenáriumi rendezvénye Budapest, 2014. november 28. előadásai. Budapest-Zürich, 2015. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00012/pdf/	70
XXX	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXX. évfolyam 2. szám, Pannon Kultúráköttség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2015/A. Budapest-Zürich 2015.	71

* Nummerung nach Erscheinung/Sorszám a megjelenés időpontja szerint

Az 53. számtól csak digitálisan. Ab Nr. 53 nur in digitalisierter Form
Zürichi Magyar Történelmi Egyesület CH-8047 Zürich, Schweiz, Postfach 502.
zmte@freemail.hu www.zmte.org

Az ACTA HISTORICA HUNGARICA TURICIENSIA periodikát az MTA elfogadja a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) publikációs adatbázis számára mint megjelenési helyet.

TORISCHER VERE

UNGARISCH

IN ZÜRICH

INFO

Ungarisch Historischer Verein Zürich Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

*Dreimal nominiert für den "René Descartes Prize" der Europäischen Union
Háromszor jelölve az Európai Unió "René Descartes" tudományos díjára*

Sekretariat der Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn

Magyar Őstörténeti Találkozók Titkársága

CH-8004 Zürich, Birmensdorferstrasse 51

Postscheckkonto: Zürich 80 36214-1

BIC: POFICHBEXXX; IBAN: CH 13 0900 0000 8003 6214 1

www.zmte.org zmte@freemail.hu

Präsident/Elnök: Dr. Csihák J. György

Telefon: +36/1/7944037

Gemeinnütziger Verein. Zürichi közhasznú egyesület

Kapcsolati cím Magyarországon

Haraszti Zsuzsanna

H-1046 Budapest, Szent Imre utca 10

T: +36/1/3894087

haraszti.zsuzsanna1@chello.hu

Nyilvános előadás

minden hónap utolsó előtti csütörtökjén 17 órakor

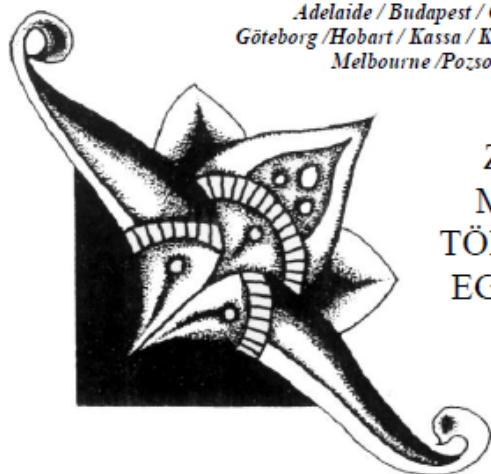
H-1051 Budapest, Arany János u. 10. Telefon: +36/1/3543400

www.aranytiz.hu

aranytiz@aranytiz.hu

Tafelrunde/Asztaltársaság:

*Adelaide / Budapest / Christchurch / Csikszereda / Felsőőr /
Göteborg / Hobart / Kassa / Kolozsvár / Marosvásárhely / Magyarkanisza /
Melbourne / Pozsony / Rozsnyó / Szabadka / Sydney*

ZÜRICH
MAGYAR
TÖRTÉNELMI
EGYESÜLET

